

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KNUDEN'S KRØNIKE

GREENS FORLAG

KNUDEN's KRØNIKE

Fig. 1. Forfatterens ex libris

KNUDEN'S KRØNIKE

EN BOG OM DEN DANSK-NORSKE SLÆGT
KNUDTZON

EN RÆKKE NEDSLAG HENOVER
ET KVART ÅRTUSINDE I SLÆGTENS HISTORIE

udarbejdet af
HANS JØRGEN KNUDTZON

2015
GREENS FORLAG

Bogen udgives af Foreningen KNUDEN
ved Hans Jørgen Knudtzon

Copyright © 2015 Foreningen KNUDEN og Greens Forlag.

Sat med Adobe Garamond af Gitte Thorsted
og trykt hos Holm Print Management

Forlagsredaktion: Søren Barslund

Printed in Latvia 2015

ISBN 978 87 92588 20 3

Denne bog har kun kunnet udgives på grund af generøs støtte fra

Mette Bjerglund Andersen

Jane Vaughan

Margrethe og Bent Bryld

Aagot Haase

Alfred Goods Fond

»Moster Bess' Penge«

Foreningen GRUT-HANSEN-EFTERKOMMERNE

VELUX FONDEN i henhold til

Fondens fundatsbestemmelse,

der giver mulighed for at støtte aktive ældre.

Kvalitative og redaktionelle vurderinger i
forbindelse med udgivelsen er varetaget af

Forlaget og Forfatteren alene

Haaning Automobile I/S, Thisted

der hermed bringes forfatterens bedste TAK.

TILEGNET MINE BØRN
PERNILLE, NIKOLAJ & DITTE

INDHOLD

FORORD	7
KAPITEL 1	BREDSTEDT 14
KAPITEL 2	TIP-TIP-OLDEFAR'S ASCENDENS 19
KAPITEL 3	TIP-TIP-OLDEMOR'S ASCENDENS 24
KAPITEL 4	TIP-TIP-OLDEFAR'S BØRN OG GENERATIONEN DEREFTER 28
KAPITEL 5	ETATSRAADEN. 36
KAPITEL 6	KNUDEN 65
KAPITEL 7	ETATSRAADEN'S BØRN M.V. 74
KAPITEL 8	THORVALDSEN'S VEN. 79
KAPITEL 9	SØLVTØJET 96
KAPITEL 10	UDSTILLINGER 107
KAPITEL 11	BYRON'S VEN 119
KAPITEL 12	KNUDTZON-SALEN 134
KAPITEL 13	FÆTTEREN & KUSINEN. 142
KAPITEL 14	TIP-OLDEFAR I CHRISTIANSUND 157
KAPITEL 15	TIP-OLDEFAR'S BØRN M.V. 181
KAPITEL 16	STORKONSULEN. 192
KAPITEL 17	HORNEMAN'S PORTRÆTTER 220
KAPITEL 18	KAPERKAPTAJNEN 236
KAPITEL 19	OLDEMOR GOTSCHALK 291
KAPITEL 20	SØNNERNE 311
KAPITEL 21	DØTRENE. 345
KAPITEL 22	NATIONALBANKDIREKTØREN 367

KAPITEL 23	FARMOR, GRUT, HANSEN & HOSKIÆR	435
KAPITEL 24	FARFARS & FARMORS EFTERSLÆGT	478
KAPITEL 25	EN SLÆGTS-DAABSKJOLE FRA 1851	497
KAPITEL 26	THORKIL KNUDTZON, JURISTEN.	504
KAPITEL 27	KRISTIAN KNUDTZON, OFFICEREN	518
KAPITEL 28:	DATTEREN BENEDICTE KNUDTZON, DIXEN	534
KAPITEL 29	JØRGEN KNUDTZON, INGENIØREN	544
KAPITEL 30	HARALD KNUDTZON, BANKMANDEN	563
KAPITEL 31:	TORBEN GRUT KNUDTZON, LÆGEN – FAR	581
KAPITEL 32	KIRSTEN ABILDGAARD, APOTEKERDATTEREN – MOR	605
KAPITEL 33	DE NI TRIN, HJEMMET PÅ KOMMUNEHOSPITALET	615
KAPITEL 34	FRA BLODBØG TIL BLODAPPELSIN, FORFATTEREN	634
KAPITEL 35	VED VEJS ENDE	702
KAPITEL 36	AFSLUTNING	715
KAPITEL 37	TAK	718
BILLEDFORTEGNELSE		723
FOTOKREDITERING		732
LITTERATURFORTEGNELSE		733

FORORD

Se med taknemmelighed på din fortid,
Se dig med kærlighed omkring i din nutid,
Se med tillid opad mod det høje,
Se med fortrøstning din fremtid i møde.

At sige JA til Livet og huske også
at forkynde De Små Tings Evangelium.

Det er med stor taknemmelighed, jeg kan se tilbage på, at jeg tidligt lærte at sige JA til Livet, og at jeg tidligt fandt glæden ved at være led i slægts-kæder, der vakte min interesse ved de værdier, de lærte mig – herunder at være en af De Små Tings Apostle.

Der var i begge mine forældres slægter en udpræget familieinteresse, omend den i min verden viste sig forskelligt hos min Mor's slægt ABILDGAARD, hos min Far's mødrene slægt GRUT HANSEN og hos min Far's fædrene slægt KNUDTZON.

Under min opvækst var det fascinerende gennem Mor at høre om min Morfar's interesse for den urgamle slægt med det smukke våben, en interesse min Morbroder tog i arv. Da det i en sen alder gik op for mig, at materialet omkring denne slægt var spredt og ikke opdateret, faldt det naturligt at riste denne slægt en rune, hvilket resulterede i slægtsbogen ABILDGAARD i 2009.

Men inden da havde min Farmor's slægt livslangt gjort indtryk på mig, ved det formidable sammenhold man har blandt, hvad man i sin tid kaldte De Engelske eller De Adelige Hansen'er, og som jeg kalder Grut Hansen Efterkommerne. Med baggrund i det mangeårige slægtssamarbejde blev det mig en kær pligt at udarbejde en ny opdateret udgave af KONOW's gamle stam-

tavle fra 1947, som senest var opdateret i 1970. Takket være et enestående samarbejde med en god stor håndfuld engagerede slægtninge lykkedes det at få udgivet slægtsbogen GRUT HANSEN EFTERKOMMERNE i 2007.

Nu er så tiden inde til at slutte trilogien med det materiale, som gennem årene har hobet sig op omkring min fædrene slægt. Meget tidligt gik det op for mig, at Far og hans fem søskende var umådelig tæt forbundne, hvad der ikke var så udpræget i Farfar's generation. Dette sammenhold var udpræget nutidigt og viste sig i dagligdagen på mangfoldig vis, og da et tilsvarende sammenhold ikke viste sig helt så ubrudt i min Mor's søskendeflok, var jeg ikke ret gammel, før jeg var mig bevidst om et fuldttonende JA til min fædrene slægt.

På Far's skrivebord lå på en aflang glasskål, blandt forskellige remedier til brug ved den dengang florissante korrespondance, en lak-stang og et segl-stempel med slægtens bomærke, således som det var nedarvet til min Far fra hans Far og Farfar.

Fig.2. Det gamle Segl.

Det hændte, at jeg eksperimenterede med dette lak-segl og det hændte sidenhen, at jeg i Far's bibliotek fandt bøger med hans exlibris, udført som kobberstik af den store heraldiske grafiker Friedrich Britze i 1945; dette bogejermærke, fandt jeg, havde en så smuk udførelse af det gamle bomærke KNUDEN, at jeg siden har fastholdt netop den udgave som slægtens smukkeste, og selv taget det i brug, jvfr. Fig.1.

Fig.3. Exlibris for min Far, Torben Grut Knudtzon.

Da Far, som den sidste i den søskendeflok, døde i 1982, var pludselig en generation med stor direkte slægtsviden gået i graven, og det gik op for mig, at skulle slægtsmaterialet bevares for kommende generationer, måtte min generation gå aktivt interesseret ind i den sag – og det har siden skabt mig utallige glæder at befatte mig med disse slægtskæder. I min fædrene slægtskæde knyttes leddene sammen af den smukke knude, der heraldisk kendes som The True Lovers Knot – Liebesknoden – Kærlighedsknuden, og det falder mig således naturligt at samle det slægtsmateriale, som er endt hos mig, i en række kapitler under overskriften KNUDEN'S KRØNIKE.

Der er ej heller med denne bog tale om noget selvstændigt åndsarbejde, men alene om en samling af arvede materialer, serveret kapitelvis som nedslag forskellige steder og til forskellige tider hen over det foregående kvarte årtusinde. Bogens hensigt er blot at være en orientering for slægten – og andre interesserede – omkring forhold, der ellers risikerer at gå i glemmebogen for yngre generationer. Det er ingen skade til at kende sine rødder og denne slægts rødder befandt sig oprindeligt i slesvigsk jord. Men to driftige mænd valgte i 1700-tallets anden halvdel, at forlade den slesvigske hjemstavn, at slå sig ned på Norge's nordvestlige skulder og at grundlægge, under navnet KNUDTZON, den slægt, som denne bog omhandler.

Vor litterære nobelpristager, limfjordsdigteren Johannes V. Jensen, skrev i Danmarksangen fra 1925 bl.a. følgende kløgtige ord:

»Henfarne Slægter – forglem dem ej!
I Arv de gav dig en ædel Gave.
Henfarne Slægter – i Landets Marv
sig ej fornægter. – Bevar din Arv!
...
Vil selv Du fatte – dit Væsens Rod,
skøn på de Skatte, – de efterlod!«

Cicero stillede spørgsmålet: »Hvad betyder en Mands Liv, hvis det ikke væves ind i de forgangne Generationer med en Fornemmelse for Historien?«

En nutidig skribent har nyligt formuleret det sådan, at kendskab til den slægt, man genetisk udgår fra, øger selvforståelsen.

Kan hende, at disse kapitler, set i en større målestok, kun kan betegnes som småting; men også De Små Tings Evangelium skal forkyndes. Det være hermed gjort i ydmyghed og i taknemmelighed – og på min måde; men jeg håber, det kan inspirere og interessere andre. I håbet om, at Slægten kan have fornøjelse af bogen, og måske finde inspiration til selv at skrive andre krøniker, overlades denne til læserne.

Hans Jørgen Knudtzon
(knudtzon@compaqnet.dk)
TUSCULUM i THY, april 2015

Fig 4. Johannes Mejer's Kort over Nordfriesland i 1651.

Fig.5. Johannes Mejer's Kort over Nordfriesland i 1740.

Kapitel 1

BREDSTEDT

Det hele begyndte jo en gang; men det ligger så langt tilbage i en skabelsesproces, at det, som min Farbroder og Gudfar, Onkel Kristian, sagde, vil føre for vidt at begynde med begyndelsen. Jeg nøjes derfor med at rejse ned til den lille vestslesvigske flække ved navn Bredstedt, nævnt som krongods i Valdemar den Andens Jordebog (1231) under navnet Bretæstath; den ligger i marsklandet en håndfuld kilometer fra Vesterhavet på vejen mellem Tønder i dagens Danmark og Husum, som i dag er tysk. Regionen kaldes i dag Nordfriesland. Beboerne har i århundreder levet af agerbrug, kvægavl og handel, navnlig med korn og kvæg, men også med »frisisk klæde«.

I Husum levede fra 1606 til 1674 den geniale sønderjyske præstesøn Johannes Mejer, der virkede som astrolog, kalenderudgiver og kartograf – sidstnævnte baseret på trigonometri og målinger fra ét kirketårn til et andet. Han udnævntes i 1647 af Christian IV til Kongelig Kartograf og udgav i 1652 et solidt bind med kort over hertugdømmerne Schleswig und Holstein. Fra dette værk stammer de her gengivne kort – fig. 4 og 5 – over Nordfriesland, som det så ud på hans tid i 1651 og som han mente, det så ud i 1240. Sammenstillingen af de to kort viser, hvilke forandringer denne kystegn har undergået gennem tiderne, og byen Bredstedt har i forne tider ligget væsentligt nærmere den sejlbare kyst – den tidligere Bredstedt Bugt – end den gør i dag.

Bredstedt Bugt var et af de områder, man tidligt forsøgte at inddige; Christian IV gjorde et ihærdigt forsøg, men måtte opgive. Men i årene 1741 til 1771 blev, stykke for stykke, to koge indvundet i Bredstedt Bugt, og siden har marsken vokset sig stedse bredere.

Friserne foretrak tidligt i Middelalderen at slå sig ned på randen af geesten, der hvor den højereliggende magre geest har kant ud mod de lavere, frugtbare marskegne. At bo på geest-kanten var mere sikkert end at bo derude mod vest i det lave marskland.

Og herude ved den gamle geest-rand, gik den nord-syd-gående hovedfærdselsåre; Ravvejen kaldte forfatteren Mads Lidegaard den, Drivvejen hedder den nu i det EU-støttede Nordsø-samarbejde NAVE North Sea Trail. Den gik helt oppe fra Nordjylland, gennem Thy, over Agger og Harboøre

Tanger, nedover Skjern Å, Varde, Ribe og Tønder til Husum og videre mod kontinentet. Ved denne hovedvej blev byen Bredstedt grundlagt, formentlig en gang i 1100-tallet. Byen ligger midt i Nordfriesland, midt i Verden som man siger lokalt: »Ol Bredstedt liggt recht midden in'e Welt – Wo alle Weg' na to un wetter weg föhrt.« Byen er beskyttet på de tre sider mod land af højdedrag – i nord det 44 meter høje Stollberg – og åbner sig mod vest. En fremragende beliggenhed, der op gennem tiderne tiltrak mennesker fra et stadig større område. Oprindeligt var Friserne de toneangivende jordbesiddere, men vægten forskubbedes, efterhånden som håndværkere og handelsfolk slog sig ned og medvirkede til, at den lille flække udviklede sig til en handelsplads, der var forsyningscentrum for et stadigt større opland. Ved Middelalderens slutning anslår man, at der i byen boede omkring 1200 mennesker af blandet jysk og frisisk herkomst, men siden 1769 har man nøjere kendskab til indbyggertallet. Fra 1289 indbyggere i 1769 steg tallet over 1471 i 1803 og 1743 i 1835 til i dag noget over 5000. De 1289 indbyggere boede i 1769 i omkring 300 ejendomme. Af optegnelser fra 1598 fremgår det, at Frederik II ikke langt fra byen lod anlægge en havn, men de senere inddigninger af marsken i Bredstedt Bugt udelukkede byens brug som havneby. Bredstedt har dog tidligt været et knudepunkt i landsdelen og blev det i stigende grad.

Fig.6. Markedspladsen i Bredstedt omkring 1830; fotografi af ældre tegning. Nordfrisisk Institut; Sammlung Detlev Schmidt-Petersen.

Byens centrum var og er markedspladsen, hvis karakteristiske trekantede form fremgår af ovenstående billede. Den er symbolet på byen som handelsplads, hvor købmænd og kræmmere gjorde gode forretninger. Bemærkelsesværdigt er det, at Johann Friederich Becker i 1775 overfor Kommercekollegiet i København giver udtryk for, at byen har mange håndværkere og handelsfolk, men ingen selvstændig hjemmeproduktion. Han betegner købmandsvirksomheden som en metiér, samlet på relativt få hænder, således at handel med krydderier og »grove varer« varetoges af købmændene Kraghe, Steensen, Valentin og Nissen, der kontraherede med Holland, Hamborg, Husum og Flensborg, mens Hans Friedrich Knudt og Nicolai Knudsen til Hamborg, Altona, Glückstadt og Neumünster solgte »Ellen-Waren« (varer i metermål), altså klæde. Den rigeste var Hans Peter Laurop, der handlede med klæde og krydderier, mens Peter Bahnsen handlede med tømmer fra Norge og andre lande.

Blandt disse to små håndfulde købmænd møder vi Tip-Tip-Oldefar i 1775, hvad nok kan interessere, og for nutidig besøgende ville det være herligt, om det var muligt i byen at finde frem til de huse, slægten i sin tid beboede. Det er dog ikke lykkedes og en henvendelse til Verein für Bredstedter Geschichte und Stadtbildpflege e. V. er da også besvaret med, at navnlig omfattende

Fig. 7. St. Nikolai Kirke i Bredstedt, set fra nordvest.
Foto: Kirchengemeinde Bredstedt.

Fig 8. St. Nikolai Kirke i Bredstedt, koret set mod øst.
Foto: Kirchengemeinde Bredstedt.

bybrande i 1800-tallet har ødelagt flere kvarterer, således at der ingen huse er tilbage fra 1700-tallet.

Men Bredstedt har en kirke, man kan besøge. St. Nikolai Kirke er bygget i 1500-tallets begyndelse i sengotisk stil som en teglstensbygning på et fundament af kampesten. – Den ottekantede tagrytter i barokstil er dog først fra 1817.

Selvom man for et halvt århundrede siden har gennemgribende renoveret dette rum, kan en besøgende, der stilfærdigt tager sæde et sted i kirkeskibets sydside – ikke for langt fra prædikestolen – godt falde hen og fornemme stemningen fra forne tider.

Den nuværende altertavle er et træskærerarbejde i eg i nyrenæssancestil fra 1881, men på sydvæggen hænger den gamle altertavle fra 1580. Den er et triptykon-renæssance-arbejde med oliemalerier, på træ, af Nadveren, Korsfæstelsen og Opstandelsen. Tæt ved finder man prædikestolen, udført af billedskærer Claus Gabriel i 1647. Overfor, ved nordvæggen, står døbefonten – også af egetræ – fra 1599; det er et sekskantet træskærerarbejde i senrenæssance fra Flensborg med billeder af evangelisterne Mathæus, Markus, Lukas og Johannes og af Petrus og Paulus.

På nordvæggen hænger et sengotisk krucifiks fra 1500-tallet, hvor man vil bemærke, at Den Korsfæstede ikke som vanligt bærer en tornekrone, men en krone af skibs-tovværk. Vi befinder os i en kirke tilegnet de søfarendes beskytter Sankt Nicolaus, og tæt ved havet. Det var i gamle dage blandt søfolk den mest pinefulde tortur omkring en fjendes hoved at binde et vådt tov, som – når det i solen tørrede – medførte kraniebrud. Blandt Vestkystens mennesker var derfor et tovværk omkring Jesu hoved den tydeligste beskrivelse af Jesu Lidelse.

Nordvæggen prydes i øvrigt af et (nyere) pulpitur, der er med til at give kirkerummet en inderlig og intim atmosfære. Oppe på pulpituret på nordvæggen findes to præstetavler med navnene på Bredstedt præsterne siden 1510; følgende kan måske have en vis interesse:

Johannes Georgius Wiggers fra Lüneburg var sognepræst i årene 1713-1732. Axel Ambrosius, født 1689 i Bredstedt, var sognepræst i årene 1732-1738. Petrus Ketelsen, født 1705 i Bredstedt, var sognepræst i årene 1738-1749. Georgius Theodorus Müller, født 1710 i Jena, var sognepræst i årene 1750-1788.

Petrus Brandt, født 1736 i Bredstedt, var sognepræst i årene 1788-1812.

Disse fem præster (hvoraf de tre er barnefødt i byen), der tilsammen dækker et århundrede, har kendt de personer, hvoraf vor slægt udspringer, og det vækker fantasien til live, når man sidder en stille stund i denne gamle kirke. Det er for mig ikke svært at forestille sig Tip-Tip-Oldefar blive gift her en lys majdag i 1724 med den første hustru. Her har de to frembåret deres seks børn til dåben, og herfra har han måttet begrave hende i 1744. Her bliver han året efter atter gift og bærer sit syvende barn til dåben; men det følgende år må han herfra begrave sin anden hustru. Endnu et år senere gifter han sig for tredje gang, men i St. Nicolai Kirke i Flensborg, og nu med Tip-Tip-Oldemor. Deres syv børn blev i årene 1748-1762 båret til dåben her. Sluttelig blev Nicolaus Knudtzen og Magdalene, født Clausen, begravet i henholdsvis 1785 og 1803 fra dette kirkerum, hvor for mig, den dag i dag, luften bæver af Slægtens dybe åndedrag.

KAPITEL 2

TIP-TIP-OLDEFAR'S ASCENDENS

Inden jeg bevæger mig ud i Tip-Tip-Oldeforældrens omfattende Descendens, må jeg hellere skaffe et vist overblik over Ascendensen, og jeg begynder med Ahnerne for Tip-Tip-Oldefar, sådan som de kendes fra kilderne.

Den ældste kendte i mandslinien er, som jeg her anfører som

Første Slægtled

1. **Slagter i Sønderborg på Als, Hans Schlachter**, som er nævnt i Sønderborgs skattelister for 1585. Han antages at være død i juni 1608 i Sønderborg, da der blev ringet for ham den 6. juni. Han giftede sig med **Anna**, for hvem der blev ringet den 14. december 1617.
– Barn af Hans Schlachter & Anna var som

Andet Slægtled

2. **Slagter i Sønderborg på Als, Hans Schlachter**, der blev født omkring 1575 i Sønderborg, og døde i april 1639 i Sønderborg, hvor der blev ringet for ham ½ time den 16. april. Det antages, at han er identisk med den »Hans Schlachter den Unge«, som er opført i den kirkelige skattemåling for 1607 med 2 mark. Han giftede sig, men **(1) hans første hustru er ukendt**. Det antages, at han giftede sig anden gang den 17. februar 1633 i Sønderborg med **(2) Marine, salig Wilhelmsen's enke**. Hendes fødenavn kendes ikke.
– Barn af Hans Schlachter & Marine, salig Wilhelmsen's enke, var som

Tredje Slægtled

3. **Slagter i Sønderborg på Als, Jens Hansen Slagter**, der døde eller blev begravet den 1. januar 1641 i Sønderborg, hvor der blev ringet for ham 1 time. Han giftede sig med **Anne Jacobsdatter** – der også kendtes

under navnet **Jacobsen** – den 2. maj 1630 i Sønderborg. Hun blev født før 1612.

– Børn af Jens Hansen Slagter & Anne Jacobsdatter var som

Fjerde Slægtled

4. **Slagter i Sønderborg på Als, Hans Jensen Slagter**, der blev døbt den 4. marts 1631 i Sønderborg og døde omkring 1698.
5. **Anna Slagter**, døbt den 1. januar 1633 i Sønderborg.
6. **Slagter i Sønderborg på Als, Jacob Slagter**, der blev døbt den 17. juli 1635 i Sønderborg. Han havde 3 sønner, som i 1698 alle var slagtere i Sønderborg. De samlede sig store rigdomme, og fra tiden før 1800 og frem til nyere tid (1960) har mange af Familien Jacobsen været forpagtere på herregårde på Als og Sundeved.
7. **Heinrich Slagter**, døbt den 1. april 1638 i Sønderborg.

Følgende vides om **4. Slagter i Sønderborg på Als, Hans Jensen Slagter**: Han blev døbt den 4. marts 1631 i Sønderborg og døde omkring 1698. Han giftede sig den 26. september 1656 i Sønderborg første gang med (1) **Anna Knudsen Degn**, der i visse kilder kendes som **Anna Knudsdatter** eller **Anna Knudsdatter Køster**. – Hun blev født omkring 1624 og formodes død i 1660'erne. Hun var datter af Knudt Petersen Conradi, degn i Lysabild på Als i tiden 1624-1666, der igen var søn af sognepræst til Lysabild Peter Conradi eller Conradsen (Knudsen), slotspræst i Sønderborg 1576 og sognepræst i Lysabild fra 1584 til han døde og blev begravet den 10. marts 1620. – Han giftede sig anden gang den 20. februar 1670 med (2) **Anna Jürgensdatter**. Det er antagelig hende, som nævnes i Sønderborgs indbyggerfortegnelse fra 1698 som Hans Schlachters enke. Hun boede i byens andet kvarter i et hus med stald og en lille have, havde endvidere 2 stolestader i St. Marie Kirke og blev vurderet på næring og midler til 100 mark og på hus og grund til 200 mark, med årlig skat deraf på 10 mark og 8 skilling.

– Barn af Hans Jensen Slagter & Anna Knudsen Degn var som

Femte Slægtled

8. **Rådmand og købmand i Sønderborg på Als, Knudt Hansen**, der blev døbt den 27. august 1658 i Sønderborg, døde den 13. november og

blev begravet den 20. november 1739 i Sønderborg. Af kirkebogen fra Sønderborg fremgår det, at »Aar 1658 den 27/8 (seksten hundrede otte og halvtreds den syv og tyvende August) blev Hans Slagters Barn døbt og kaldet KNUDT«. Oversættelsen til dansk er i henhold til det danske landsarkivs gengivelse. (Kilde: Ludvig Knudtzon 10/4-1939, jvfr. højesteretsadvokat Anthon Busch i Norsk Slektshistorisk Tidsskrift, bind VIII, hæfte 4, siderne 376-383 og bind XVII, hæfte 3, siderne 269-275 fra henholdsvis Oslo 1942 og 1960.)

Han giftede sig den 19. juni 1690 i Sønderborg med **Anne Hansdatter Herrn**, som blev døbt den 4. oktober 1673 i Sønderborg, hvor hun døde den 25. december 1732 og blev begravet den 14. januar 1733.

– Barn af Knudt Hansen & Anne Hansdatter Herrn var som :

Sjette Slægtled

9. **Tekstilkøbmand i Bredstedt, Nicolai Knudtzen**, der blev født den 2. marts 1698 i Sønderborg, og døde den 6. april 1785 i Bredstedt, Slesvig. Hans fornavn omtales undertiden som Nicolaus. Hans efternavn staves i kilderne undertiden Knudsen, undertiden Knutsen, undertiden Knutzen og undertiden Knudtzen. Jeg har valgt stavemåden Knudtzen til denne bog. – Han kom fra Sønderborg til Bredstedt i 1720 og kom i tjeneste hos købmand Johann Friedrich Hey. Han tog borgerskab som købmand i Bredstedt i 1725, giftede sig med købmandens datter i 1724 og overtog svigerfaderens forretning efter dennes død i 1734. – Han giftede sig første gang med **(1) Hedewig Hey** den 11. maj 1724 i Bredstedt. Hun blev født den 21. maj 1699 i Bredstedt, Slesvig, og døde den 17. marts 1744 i Bredstedt, Slesvig. Han giftede sig anden gang med **(2) Engel Schmidt** den 25. februar 1745 i Bredstedt. Hun blev født den 26. marts 1719 i Bredstedt, Slesvig, og døde den 9. juni 1746 i Bredstedt, Slesvig. Han giftede sig tredje gang med **(3) Magdalene Clausen** den 14. april 1747 i Flensborg, St. Nicolai Kirke. Hun blev født den 18. august 1726 i Flensborg, døbt den 21. august 1726 i St. Nicolaus Kirke i Flensborg, og døde den 4. februar 1803 i Bredstedt, Slesvig. Tip-Tip-Oldemor overlevede således Tip-Tip-Oldefar i små 18 år. I de tre ægteskaber fik han i alt 14 børn. To af sønnerne fra det sidste ægteskab slog sig ned i Norge og førte navnet KNUDTZON; de blev stamfædre til henholdsvis den ældre og den yngre gren af Slægten Knudtzon. En søn fra den yngre gren drog til København og blev stamfader til den danske gren af Slægten Knudtzon.

At være tekstilkøbmand i Bredstedt tror jeg har været en fortræffelig metiér, thi siden 1300-årene importeredes klæde i stigende omfang til Danmark fra Europa. Allerede i Vikingetiden forhandlede det såkaldte frisiske klæde til fjerne egne; gravfund fra Birka ved Mälaren i Sverige dokumenterer dette. Men i Middelalderens første århundreder var det navnlig grevskabet Flandern i det nuværende Belgien, der var centrum for en florissant produktion, med byerne Gent, Brugge og Ypres som kendte for høj kvalitet. Sidenhen voksede konkurrencen fra andre lande; de hollandske byer Leiden og s'Hertogenbosch og de tyske byer Augsburg og Göttingen producerede efterhånden også klæde af høj kvalitet. Den behårde konkurrence indenfor, hvad der med tiden kunne karakteriseres som en industri, medførte, at myndighederne og klædefabrikanterne i fællesskab sikrede kvaliteten; alt undervejs i produktionen, som f.eks. vævningen og indfarvningen, blev løbende kontrolleret, og når klæderullerne var klar til salg og eksport, kvalitetsstempledes klædet på byens børs – og blev forsynet med en plombe med byens logo. En klædeplombe bestod af to sammenpressede blyplaketter med et logo på hver side. Fig. 9. viser en sådan klædeplombe fra Göttingen, fundet af arkæologerne i Thy, hvorfra i øvrigt også kendes en klædeplombe fra den gammel-adelige sædegård Nebel, sydfor Nors Sø. Nebel blev siden offer for sandflugten, men interessant er det, at ved et arveskifte midt i 1700-tallet fremstod boet særdeles rigt på – ja endog en overflod af – tekstiler. Kvalitetstekstiler, fornemt klæde, var efterspurgte varer i de bedrestillede kredse, og som nævnt i Kapitel 1, var de få købmænd i Bredstedt, der handlede med klæde, velstillede. Inden Middelalderens udgang var klæde fra Vesteuropa blevet en af Nordens vigtigste importvarer.

Fig. 9. Klædeplombe fra Göttingen i Tyskland, fundet i Thy. Tilhører Museum Thy i Thisted; foto med museets tilladelse.

Tip-Tip-Oldefar i Bredstedt har utvivlsomt været en fremragende købmand, der, på sit specielle felt – salg af klæde til de betydeligere nordtyske byer – med centrum i den geografisk velbeliggende handelsby, har skabt en solid virksomhed til sikring af en god tilværelse for de tre hustruer og de 14 børn, som det med tiden blev til, jvfr. Kapitel 4.

Det er et interessant apropos til denne oversigt over Tip-Tip-Oldefar's Ahner, der jo indeholder en stribe Slagtere i Sønderborg, at der i dag findes kun én virkelig slagterbutik – med eget pøsemageri etc. – i Sønderborg og at den ejes af Carsten Franke. Denne Slagterforretning er gået i arv – ubrudt – fra far til søn eller fra far til datter, der så har indgiftet en slagtersvend, helt tilbage til vor fjerne slægtning, den ovenfor som no. 3 omtalte Jens Hansen Slagter og dennes søn no. 6 Jacob Slagter. Denne ubrudte linie henover i hvert fald 400 år af slagtere i Sønderborg, hvor slagterfag og slagterbutik er gået i arv, er enestående.

(Det nuværende navn Franke hidrører fra en tysk slagtersvend, som i Sønderborg's tyske periode omkring år 1900 kom til byen og giftede sig med Mesters datter.)

Disse oplysninger er tilgået mig fra Rolf Knudtzon, hvis Tip-Oldefar var yngre broder til min Oldefar fra Kristiansund; Rolf bringes hermed en varm TAK!

Kapitel 3

TIP-TIP-OLDEMOR'S ASCENDENS

Herefter følger Ahnerne for Tip-Tip-Oldemor, sådan som de kendes fra kilderne.

Den ældste af mig kendte i mandslinien med data er, som jeg her anfører som

Første Slægtled

1. **Købmand i Flensborg, Peter Clausen**, der blev født den 2. juli 1665. Hans far og farfar kendes vist som købmænd i Flensborg. Han døde omkring 1732 i Flensborg. Han giftede sig den 10. november 1691 i Flensborg med **Magdalena Hansdatter** – der også kendes under navnet **Jürgensen**. Hun blev født som datter af hjulmager i Flensborg Hans Jürgensen, hvis far Jürgen Hansen boede i Jürgensby, og Marina Hansdatter; hun døde i Flensborg og blev begravet den 27. juli 1742. Der var i ægteskabet 7 børn, hvoraf her omtales to sønner – den ene summarisk i dette slægtled, nemlig:
2. **Rådsherre i Flensborg, Peter Clausen**, der var født i 1708 og døde i 1764; han var gift med **Maria Feddersen**. De fik i ægteskabet datteren **Magdalena Clausen** (9/4-1735-12/6-1789), som i ægteskabet med **Georg Nicolai Stuhr** (1721-1767) fik sønnen **Peter Clausen Stuhr** (født 1759), der giftede sig med **Anna Feddersen** (født 1765) og fik 11 børn, som fremgår af folketællingen fra Flensborg By i 1803. Et af de 11 børn var den datter, **Cathrine Stuhr** (født 23/9-1795 i Flensborg, død 14/12-1872 i Kristiansund), som den 5/3-1813 i Flensborg St. Nikolaj Kirke blev gift med Oldefar's ældre brøder, **Nicolay Heinrich Knudt-zon** (22/9-1787-22/7-1837), jvfr. Kapitel 15. – Den anden søn af Peter Clausen & Magdalena Hansdatter eller Jürgensen var som

Andet Slægtled

3. **Købmand og Deputert Borger i Flensborg, Hans Peter Clausen**, der blev født den 14. november 1694 i Flensborg, døbt den 18. november 1694 i St. Nicolaus Kirke i Flensborg, døde den 10. april 1740 og blev begravet den 21. april 1740 i Flensborg. Han giftede sig den 13. september 1720 med **Magdalena Maria Petersen**, som var datter af Iver Petersen & Maria Sülting; hun blev født den 18. oktober og døbt den 20. oktober 1700 i Flensborg, hvor hun døde den 27. februar og blev begravet den 3. marts 1780. Der var i ægteskabet 10 børn, hvoraf her omtales to sønner – begge summarisk i dette slægtled som no. 4. og 5. – og en datter, som var Tip-Tip-Oldemor, no. 6.
4. **Præst i Tandslet på Als, Peder Clausen** blev født i 1721 i Flensborg og døde den 2. april 1785 i Tandslet Præstegaard på Als. Han blev student fra Flensborg og studerede efterfølgende i Jena i 1740, i Erlangen 1744, i København 1753 og blev hofprædikant på Sønderborg Slot 1750, præst i Assenballe 1756 og i Tandslet i tiden 1758-1785. Det fortælles, at ved hans død kom broderen Christian, der var præst i Lauenborg og senere Consistorialraad (se nedenfor), rejsende til Tandslet Præstegaard ved efterretningen. Da broderen var død uden arvinger, håbede Christian at arve ham, men ved testamentets åbning forbavsedes han ved at erfare, at Degnekonen Madam Düring var indsat som universalarving til det hele. Christian rejste hjem meget vred! – Det utilladelige forhold til Degnekonen var almindeligt kendt, og rygter gik, at hendes tvillinger var Præsten Peder Clausen's afkom.
5. **Provst og Consistorialraad Christian Clausen** blev født den 9. december 1739 i Flensborg og døde den 19. marts 1829 i Adelby ved Flensborg. Han giftede sig den 23. august 1776 med **Catharina Margaretha Augusta Bay**; hun blev født i 1748 og døde den 7. april 1826. Han studerede i Helmstedt i 1759 og tog eksamen i Flensborg 1764. Han blev huslærer på Mehlbek (Schencfeld Sogn) i 1765, huslærer og vesperpræst i Preetz 1769, tugthuspræst i Altona 1773, præst i Sahms 1776, i Siebeneichen 1779, i Bov ved Flensborg i tiden 1790-1799 og i Adelby ved Flensborg i tiden 1799-1829. – Det var til ham Oldefar Peter Christian Knudtzon og hans to ældre brødre Søren og Nicolay Heinrich, samt fætrene fra Trondhjem Christian og Broder Lysholm, blev sendt for at blive opdraget frem til deres konfirmationsalder. Alle disse børn havde jo Consistorialraadens Søster – Tip-Tip-Oldemor – til Farmor.
Consistorialraaden og hans hustru havde flere børn, men har øjensynligt suppleret det daglige pæsteembede og familielivet med en form for

kostskole – en slags pensionats- og opdragelses-virksomhed. Den slags virksomheder, der gav videregående privatundervisning, var sædvanligt brugt på den tid i områderne omkring Flensborg. Børnene opholdt sig på denne »kostskole« i 6 år, og i det alvorlige og nøjsomme hjem var datidens opdragelsesprincipper: Arbejde & Lærdom! – Det må have været i 1796, at to ældste brødre fra Kristiansund og deres to fætre fra Trondhjem blev sendt derved, mens Oldefar først kom derved i 1799. Ved Folketællingen i 1803 fra Husbyharde, Adelby fremgår som beboere: Christian Clausen 64 år, hans hustru Catharina Bay 55 år, døtrene Magdalena på 26 og Catharina Henrietta på 24, tjenestefolkene Thord Thorsen på 23, Jens Christensen på 49 og Anna Hedewig Petersen på 19 – samt pensionærerne Peter Christian Knutzen på 14, Ohle Dahl på 15, Herlof Herlofsen på 14 og Niels Krag på 13.

At Christian fra Trondheim ikke var begejstret for årene hos Consistorialraaden, bliver omtalt i Kapitel 13.

– Datteren af Hans Peter Clausen & Magdalena Mara Petersen var Tip-Tip-Oldemor, som

Tredje Slægtled

- 6. Magdalena Clausen**, der blev født den 18. august 1726 i Flensborg, døbt den 21. august i St. Nikolaus Kirke i Flensborg, og døde den 4. februar 1803 i Bredstedt, Slesvig. Hun giftede sig den 14. april 1747 i St. Nikolaus Kirke i Flensborg med **Købmand Nicolai Knudtzen**, søn af Knudt Hansen & Anne Herrn. Han blev født den 2. marts 1698 i Sønderborg, og døde den 6. april 1785 i Bredstedt, Slesvig.

Vi har nu i nogle kapitler befattet os med Bredstedt – stedet, hvor det hele, om jeg så må sige, begyndte – og med mine Tip-Tip-Oldeforældre, som har vist sig slet ikke at have deres begyndelse der. Hvor Tip-Tip-Oldefar's ascendens i generationer har skabt sig fortræffelige tilværelser som slagtere i Sønderborg, har Tip-Tip-Oldemor's ahner haft deres tilsvarende tilværelser som købmænd i Flensborg. De korte beskrivelser fortæller i glimt om foretagsomme mennesker og rige familieliv på datidens ofte barske betingelser, som undertiden indebar tidlige dødsfald – ofte hos kvinderne i forbindelse med fødslerne, der jo var talrige. Ser vi bare på Tip-Tip-Oldeforældrene, spænder de over 2 gange, hvor et århundrede er vippet om sin akse. Omend de kun har tilbragt henholdsvis 65 og 56 år af deres liv i den lille flække, vi kender fra omtalen i 1231, er der dog et spænd fra Nicolai's fødsel i 1698 til Magdalene's død i 1803. Med disse to mennesker fødtes og døde et århund-

rede, der kort efter Griffenfeld's død (i Trondheim efter 18 års fangenskab på Munkholmen i Trondheimsfjorden) indledtes med Pave Gregorius' kalender-system i Danmark og Den Store Nordiske Krig, fortsatte frem mod Den Industrielle Revolution og de økonomiske opgangstider i Danmark i forbindelse med Den Florissante Handelsperiode for at afsluttes med Den Franske Revolution og Napoleon's opstigen til den magt, som han brugte så markant i Europa et dusin år længere ind i det næste århundrede, end Magdalene nåede at opleve. Nicolai nåede lige akkurat at leve i Christian V's sidste leveår, og siden fulgte de højst forskellige monarker Frederik IV, Christian VI, Frederik V og Christian VII; denne afmægtige konge overlevede både Nicolai og Magdalene, men havde reelt som regent sønnen Frederik VI, der tog stafetten med sig ind i det næste århundrede, hvor vi skal møde Tip-Tip-Oldeforældrenes Børn og deres efterslægt. Da vil tiderne i Bredstedt fortone sig, men lad os inden da dvæle en stund ved nedenstående prospekt fra 1800-tallets første halvdel, Fig. 10, der viser Bredstedt set fra sydvest; sådan KAN det have set ud, da Nicolai & Magdalene lagde grunden til den slægt, som denne bog omhandler.

Fig. 10. Prospekt af Flækken Bredstedt set fra sydvest ca. 1850. Bredstedter Archiv.

Kapitel 4

TIP-TIP-OLDEFAR'S BØRN OG GENERATIONEN DEREFTER

Inden jeg bevæger mig ud i de nedslag i Slægten Knudtzen, som er denne bogs indhold, må jeg hellere skaffe et vist overblik over de 14 børn Tip-Tip-Oldefar fik med sine 3 hustruer, samt den generation der umiddelbart fulgte. Sidstnævnte er mestendels børnebørn efter Tip-Tip-Oldefar & Tip-Tip-Oldemor, da descendensen efter de børn, Tip-Tip-Oldefar fik med de første hustruer, er yderst sparsom.

Tekstilkøbmand i Bredstedt, Nicolai Knudtzen blev født den 2. marts 1698 i Sønderborg, og døde den 6. april 1785 i Bredstedt, Slesvig. Han kom fra Sønderborg til Bredstedt i 1720 og kom i tjeneste hos købmand Johann Friedrich Hey; han tog borgerskab som købmand i Bredstedt i 1725, giftede sig med købmandens datter i 1724 og overtog svigerfaderens forretning efter dennes død i 1734. – Han giftede sig første gang med **(1) Hedewig Hey** den 11. maj 1724 i Bredstedt. Hun blev født den 21. maj 1699 i Bredstedt, Slesvig, og døde den 17. marts 1744 i Bredstedt, Slesvig. Han giftede sig anden gang med **(2) Engel Schmidt** den 25. februar 1745 i Bredstedt. Hun blev født den 26. marts 1719 i Bredstedt, Slesvig, og døde den 9. juni 1746 i Bredstedt, Slesvig. Han giftede sig tredje gang med **(3) Magdalene Clausen** den 14. april 1747 i Flensborg, St. Nicolai Kirke. Hun blev født den 18. august 1726 i Flensborg, døbt den 21. august 1726 i St. Nicolaus Kirke i Flensborg, og døde den 4. februar 1803 i Bredstedt, Slesvig. – I hans 3 ægteskaber fik han 14 børn, der oplistes nedenfor, litereret fra **No. 1** til **No. 14**.

– Børn af Nicolai Knudtzen & Hedewig Hey er **No. 1** til og med **No. 6**.

- No. 1. Christina Knudtzen** blev født den 26. oktober 1725 i Bredstedt Bredstedt og antages død før Faderens død i 1785.
- No. 2. Anna Maria Knudtzen** blev født den 15. april 1727 i Bredstedt; antages yderligere død som spæd.
- No. 3. Johan Friedrich Knudtzen** blev født den 18. maj 1729 i Bredstedt; antages død omkring 1798. Han var Hvedebrødsbager i Bredstedt

og giftede sig med **Anna Elisabeth Bornemann**, enke efter Lorenz Giese. Deres søn **Nicolay Knudtzen** antages født i Bredstedt i 1758 og død som Træskomager i byen omkring 1829. Han giftede sig med **Metta Christina** (?), som antages død i 1855; i ægteskabet var der 3 børn, der levede i 1860.

No. 4. Knut Knudtzen blev født den 3. april 1733 i Bredstedt og antages død før Faderens død i 1785.

No. 5. Anna Maria Knudtzen blev født den 27. september 1735 og antages død før Faderens død i 1785.

No. 6. Elias Knudtzen blev født den 13. april 1738 i Bredstedt og levede ved Faderens død i 1785.

– Barn af Nicolay Knudtzen & Engel Schmidt er **No. 7**.

No. 7. Hedewig Knudtzen blev født den 2. december 1745 i Bredstedt og antages død før Faderens død i 1785.

– Børn af Nicolay Knudtzen & Magdalene Clausen er **No. 8** til og med **No. 14**.

No. 8. Engel Knudtzen blev født den 15. april 1748 i Bredstedt og døde den 4. april 1829 i Nordborg (Nordborg Kirke og kirkegård). Hun giftede sig den 8. november 1781 i Tandslet Kirke på Als med **Købmand og Skibsreder Jess (Den Rige) Thomsen**. Han blev født den 10. august 1734 i Øvelgynde, Fynshav på Als og døde den 29. november 1816 på Nordborg Slot (Nordborg Kirke og kirkegård). Det var hans andet ægteskab. – Han og hans første hustru, Anna Johannes Andersen (1730-1780), var søskendebørn, idet deres fædre var brødre, og de skulle derfor have kongelig bevilling til giftermålet. – Han stod til søs allerede efter konfirmationen, men efter giftermålet slog han sig ned som købmand i Nordborg; han vedblev dog med at stå til søs med sit eget skib og handle varer hjem. Imens passede hustruen købmandsbutikken på udmærket og påpasselig vis, således at han allerede i hendes tid ejede flere skibe i søen. – Hans andet ægteskab kom i stand ved andres hjælp, idet han ikke kendte Engel Knudtzen. Hun, der i flere år havde været jomfru i Tandslet Præstegaard hos den ugifte Morbroder Peder Clausen, var forlovet med en musiklærer fra Sydslesvig, som hun holdt meget af – men der var lange udsigter, da han ikke så sig i stand til at forsørge hende. Da Jess Thomsen friede til hende, var hun ikke til sinds at opgive kæresten. Hendes familie forholdt hende imidlertid flere gange det

gode parti, Jess Thomsen var, og bad hende tilskrive kæresten, hvad hun så gjorde. Kæresten svarede, at han indså, at han ikke kunne forsørge hende, hvorfor hun ikke skulle bryde sig om for hans skyld at afvise Jess Thomsen, der jo var et lovende parti. Hun lod sig nu overtale dertil – men da hun år senere læste kærestens død omtalt i en avis, tog hun sig det nær og skal have sagt: Nu er han død, som jeg holdt så meget af. – Med Engel fik Jess Thomsen's hus snart et finere præg; hun havde fået en finere opdragelse end hans første hustru, og havde været blandt dannede folk. Hun var en forstandig og dygtig hustru. Jess Thomsen havde gjort gode handler og havde erhvervet sig stor rigdom; han solgte den hidtidige ejendom på Storgade i Nordborg og købte den østlige del af Nordborg Slot, hvor han boede til sin død. Da en voldsom ildebrand i 1792 lagde store dele af Nordborg By i aske, boede familien således på Nordborg Slot, hvor Engel lå i barselsseng med datteren Anna Johanna, og da man frygtede, at branden skulle brede sig til Slottet, bar man hende ud i en seng og over til landsbyen Pøhl, hvor hun lå i flere dage, indtil brandfaren var drevet over. – Han skal have sejlet med slaver fra Afrika til Vestindien. Han lod skibe bygge i både Sønderborg og Egersund og hans skibe gik i fragt på Vestindien og især Middelhavet og Island. I 1797 sendte han 6 skibe til Island på fiskehandel og de fleste sejlede derfra til Middelhavet. I 1798 solgte han en Brig »Die Frau Catharina« til svogeren Hans Carl Knudtzon i Trondhjem. Byen Nordborg fik stor vækst på grund af denne mands handelsvirksomhed, og det var i disse sidste år i 1700-tallet, han fik tilnavnet Den Rige. På et tidspunkt havde han 13 skibe i søen og ejede 300.000 rigsdaler, men under Englænderkrigene led han store tab; ved englændernes bombardement af København i 1807 mistede han således sin handelsflåde og gik konkurs, men arbejdede sig hurtigt op igen. Ved hans død i 1816 var han således god for 120.000 rigsdaler, hvad enken økonomisk kunne nyde godt af. Kort forinden havde svigersønnen (se nedenfor **D.**) – Oldefar – overtaget handelen på Island, som allerede på den tid var overordentlig betydelig.

- Engel Knudtzen & Jess Thomsen havde følgende 6 børn (**A.** til **F.**):
- A. Skibskaptajn, løjtnant og gårdejer Nikolaj Henrich Thomsen** blev født den 1. oktober 1782 på Nordborg Slot (Nordborg Kirke) og døde den 9. december 1827 i Lille i Frankrig. Han giftede sig den 14. januar 1803 i Nordborg Kirke med **Catharina Margarethe Christensen**, der blev født den 31. maj 1783 i Nordborg (Nordborg Kirke) og døde den 13. august 1824 i Haderslev. Ægteparret fik 10 børn.

- B.** **Anna Cathrina Thomsen** blev født den 5. maj 1784 på Nordborg Slot (Nordborg Kirke) og døde i Kollund i Bov Kommune, hvortil hun flyttede efter 1839 med den yngste søn, barn nummer 8, men ved Folketællingen i 1845 bor hun som enke på 61 år i Nordborg med den yngste ugifte datter, nummer 10. Hun giftede sig den 4. maj 1802 på adressen Løjtertoft 32 i Nordborg, der var ægtefællens barndomshjem, med **Skibskaptajn og parcelejer Lorentz Christensen**, der blev født den 16. oktober 1778 på barndomsadressen (Nordborg Kirke) og døde før 1833 på havet. Der var i ægteskabet 10 børn, hvor datteren THRINE var nummer 9; om hende vides: **Anna Catharina (THRINE) Christensen** blev født den 15. december 1820 og blev hjemmedøbt på adressen Løjtertoft 32 i Nordborg; hun døde den 17. august 1896 på »Vikingshøj« i Vedbæk, nordfor København og blev ifølge Farfar's Dagbøger begravet den 25. august på Assistens Kirkegård. Hun giftede sig den 26. april 1845 på adressen Kultorvet 133, 1. sal, i København med **Overretsprokurator Carl August Restorff Schack**, der blev født den 4. maj 1813 i Dronningens Tværgade, gård nr. 273, i København og døde den 22. marts 1889 på adressen Købmagergade 62, 2. sal, hvorefter han fra Frue Kirke blev begravet den 27. marts på Assistens Kirkegård. Allerede midt i 1820'erne tog Oldefar Peter Christian Knudtzon, hvis første hustru – THRINE's Moster – siden døde i 1831, sig af den faderløse THRINE for at aflaste moderen, der sad som enke i små kår med de yngste af en børneflokk på 10. I 1839 drog Oldefar på bryllupsrejse med Oldemor til Norge, og med dem fulgte THRINE og hendes kommende ægtemand, der skrev den senere i denne bog gengivne rejsedagbog; se Kapitel 18. Ved Folketællingen i 1845 finder vi THRINE som pensionær hos kommandørkaptajn Johan Rist og Hustru på Kultorvet 133, 1. sal i København, hvor hendes bryllup altså stod samme år. Parret fik 4 børn.
- C.** **Magdalena Thomsen** blev født den 15. september 1786 på Nordborg Slot (Nordborg Kirke) og døde den 30. januar 1864 i Sønderborg (Sønderborg Kirke og kirkegård). Hun giftede sig den 1. januar 1807 i Nordborg Kirke med **Major og Advokat Hans W. Hanssen**, der blev født den 26. marts 1774 i Sønderborg og døde den 7. februar 1857 i Sønderborg (Sønderborg Kirke og kirkegård). Parret havde flere børn, jvfr. Folketællingen fra 1845 over husstanden i Perlstrasse 1. Kvarter, hvor den ugifte datter **Engel Esther Hanssen** på 36 år nævnes; tillige kendes en søn, **Peter Hanssen**, der var Major og Købmand i Kiel.

- D. Marie Thomsen** blev født 1. oktober 1788 på Nordborg Slot (Nordborg Kirke) og døde den 25. juli 1831 i København, Garnison Sogn og begravet på Assistens Kirkegård, hvor gravstedet er bevaret. Hun giftede sig den 24. juni 1810 i Holmens Kirke i København med Fætteren **Grosserer Peter Christian Knudtzon**, der blev født den 19. marts 1789 i Kristiansund i Norge og døde den 17. november 1864 i København (begravet fra Holmens Kirke på Assistens Kirkegård, hvor gravstedet er bevaret). Om Peter Christian Knudtzon, Oldefar, berettes nærmere i Kapitel 18. – Marie Thomsen var forlovet med en Ahlmann, men da hun mødte Fætteren, der var på besøg hos sin Onkel, Jess Den Rige Thomsen, på Nordborg Slot, blev hun dødeligt forelsket i ham – og han i hende – og alle tanker om Ahlmann forsvandt som dug for solen! Parret fik sønnen **Købmand på Island Jes Nicolay Knudtzon**, der blev født i 1811 i København og døde af sin drikkældighed den 17. januar 1840 i Vatneyri i Island. Han giftede sig den 6. juli 1838 i Island med **Ane Margrethe Knudsen**, der blev født den 28. december 1815 i Reykjavik og døde den 4. oktober 1884 i Vatneyri i Island. Deres søn **Peter Christian Knudtzon** blev født i 1839 i Island og døde den 22. april 1869 i København. Han blev under forsørgelse af farfaderen, Oldefar, opdraget i Reykjavik og kom sidenhen på Oldefar's kontor i København og på handelsskole i Lübeck. Derefter bestyrede han, som Faktor, Oldefar's handelsvirksomhed i Reykjavik indtil omkring 1866, da han købte sig et handelssted på Patricksfjord; få år senere døde han som nævnt i København. Han giftede sig i 1864 (?) med en datter af Rektor Johnsen ved Reykjavik Lærde Skole, **Kunstmaler Marie K. Johnsen**, der blev født den 3. december 1842 i København og døde i New York i U.S.A., hvortil hun som enke og praktiserende kunstmaler (signaturen M.K.) flyttede med de to børn, sønnen **Peter Christian Knudtzon** (4/2-1865 i Reykjavik – 25/11-1892 i New York) og datteren **Anne Margrethe Petrine Knudtzon** (23/9-1866 i København – 17/3-1886 i New York). Der kendes ingen efterslægt i øvrigt efter Oldefar's første sønnesøn.
- E. Anna Johanna Thomsen** blev født den 15. april 1792 i Nordborg (Nordborg Kirke) midt under brandkatastrofen og døde i 1881 hos en datter i Vester Hæsinge Præstegård på Sydfyn. Hun giftede sig den 21. marts 1817 i Nordborg Kirke med **Læge og Krigsraad Johan Otto August Balle**, der blev født den 14. marts 1780 i København, som søn af Sjællands Biskop Nicolaj Edinger Balle & Ida Frederikke Severine Grundtvig, og døde den 8. november 1842 i Nordborg på adressen Løjtertoft 32, hvor han fra sit hus fungerede

som distriktslæge og drev et mindre apotek, agtet og æret af alle. Parret fik 10 børn, der alle kendes. Han havde fra sit første ægteskab med Anne Sophie Ovesen (27/1-1781 i Nordborg – 15/5-1816 i Nordborg) 5 børn, der alle kendes. Et af disse børn, sønnen Johannes Peter Ovesen Balle var sognepræst i Aversi, vestfor Haslev og nordfor Kostskolen Herlufsholm ved Næstved (15/4-1810 i Nordborg – 2/3-1879 i Aversi Præstegård); han blev gift med Nancy Henriette Jacobine Schack (3/8-1815 i København – 14/4-1886 i København) og de havde blandt deres 14 børn datteren Elisabeth Louise Balle, der blev gift med Oldefar's ældste søn Colla. Det var pastor Balle, der anbefalede Oldefar at sende dennes 4 sønner, Colla, Frederik, Farfar og Bailli til Herlufsholm Kostskole.

- F. Sømmand og Købmand Thomas Thomsen** blev født den 18. november 1794 på Nordborg Slot (Nordborg Kirke) og døde den 29. januar 1879 i København. Han giftede sig den 17. marts 1829 i Nordborg Kirke med **Johanne Marie Balle**, der blev født den 25. januar 1809 i Nordborg (Nordborg Kirke) og døde den 11. februar 1884 i Nordborg (Nordborg Kirke og kirkegård). Hun var datter af Svogeren, distriktslæge Johan Otto August Balle fra dennes første ægteskab med Anne Sophie Ovesen, og således søster til ovennævnte pastor Balle i Aversi Præstegaard. – Han var sømand og siden købmand i København og på Island; således var han i 1881 bosiddende i Havnefjord på Island og når han om sommeren opholdt sig der, boede hustruen, af hensyn til børnenes undervisning, på Mjelsgården ved Nordborg. Fra Nordborg flyttede parret siden til København, hvor han blev blind på sine ældre dage. Parret fik 8 børn, hvoraf halvdelen fødtes på Island, halvdelen i Nordborg.
- No. 9. Etatsraad, Købmand, Skibsreder og Borgmester Hans Carl Knudtzon** blev født den 29. januar 1751 i Bredstedt og døde den 16. december 1823 i Trondhjem i Norge. Han giftede sig den 1. januar 1779 i Trondhjem Domkirke med **Karen Müller**, der blev født den 7. august 1752 i Kristiansand i Norge og døde 12. marts 1818 i Trondhjem. Om dette ægtepar og deres 8 børn berettes nærmere i Kapitel 5. og 7.
- No. 10. Magdalena Maria Knudtzen** blev født den 15. marts 1753 i Bredstedt og døde sammesteds i 1864.
- No. 11. Guldsmed Peter Christian Knudtzen** blev født den 5. juli 1755 i Bredstedt og døde 24. april 1824 i Langenhorn, nordfor Bredstedt. Han giftede sig den 13. april 1802 i Langenhorn med **Marieke Nissen** og ægteskabet var barnløst. Ifølge Folketællingen i 1803 var han da guldsmed i Langenhorn.

- No. 12. Konsul, Købmand og Skibsreder Nicolay Hinrich Knudtson** blev født den 13. november 1757 i Bredstedt og døde den 26. marts 1842 i Trondhjem i Norge. Han giftede sig den 8. oktober 1784 i brudens Morbroders hjem på gården Skjerdingstad ved Melhus i Norge med **Janicke Thyrholm Fasting**, der blev født den 18. maj 1762 i Vanse, Lista, Norge og døde den 2. februar 1848 i Trondhjem. Om dette ægtepar – mine Tip-Oldeforældre – og deres 9 børn berettes nærmere i Kapitel 14. og 15.
- No. 13. Catharina Gude Knudtzen** blev født den 11. maj 1759 i Bredstedt og jeg har ingen yderligere oplysninger om hende.
- No. 14. Detlef August Knudtzen** blev født den 17. august 1762 i Bredstedt og levede vist ved Faderens død i 1785; yderligere vides ikke.

Det er så heldigt, at jeg under udarbejdelsen af denne bog i min norske slægt har opdaget eksistensen af et maleri af Tip-Tip-Oldefar, som min norske slægtning yderst velvilligt har stillet til min disposition og således til offentliggørelse i Slægten for første gang, Fig. 11.

Fig. 11. Tip-Tip-Oldefar, Tekstilkøbmand i Bredstedt Nicolai Knudtzen. Maleriet er i privateje i Slægten i Norge.

Efter denne præsentation af Tip-Tip-Oldefar's børn – med enkelte rids af den efterfølgende generation – er tiden inde til at forlade de gamle arnesteder omkring Bredstedt, Flensborg og Als med bl.a. Sønderborg og Nordborg. Men disse landsdele i Det Sønderjydske – i dag nord og syd for Landegrænsen – er det spændende at bevæge sig rundt i. Interessant har det været at blive bekendt med disse slægtninge langt tilbage i fjerne tider, der bl. a. har ernæret sig ved Sømandsskab, Rederivirksomhed og Købmandsskab – alt af ikke ringe omfang. Der har for de to brødre, der drog til Norge, været en rig arv at trække på, og når man ser på disse slægtsoversigter og erkender, i hvor høj grad man giftede sig indenfor relativt snævre grænser, er der ingen tvivl om, at De Gamle i vidt omfang har opdraget og præget De Unge – og generøst videregivet erfaringer, viden og inspirationer. Når vi i kommende kapitler bevæger os ind i KNUDTZON-Slægtens norske – og sidenhen danske – verden, vil vi møde store lighedspunkter med en del af den til nu beskrevne personkreds. Men helt forlader vi ikke disse egne, thi vi vil senere møde dem i forbindelse med Farfar, der i sin ungdom var med såvel ved Dannevirke som ved Dybbøl og på Als i 1864, da vi mistede en del af de egne, hvor slægtens arnesteder befinder sig. – Men før da var det over 400 år gamle Dobbeltmonarki gået i graven, da Danmark og Norge skiltes i 1814; også det landetab har sat sig spor, som vi vil møde i de kommende kapitler. Lad os følge de to driftige brødre, der forlod Familien KNUDTZEN i Bredstedt og slog sig ned på Norge's nordvestlige skulder under navnet KNUDTZON som grundlæggere af vor slægt. – Afsted til Nidaros ved Nidelvens munding!

Fig. 12. Nidaros Domkirke og Erkebispegaarden i Trondhjem.
Nidaros Domkirkes Restaureringsarbejder.

KAPITEL 5

ETATSRAADEN

Som Nidaros Domkirke og Erkebispegaarden ser ud på det billede, vi just har stiftet bekendtskab med, så disse bygninger ikke ud i 1767, da Hans Carl Knudtzon som 16-årig ung mand slog sig ned i byen, der i dag er over 1000 år gammel og i århundreder har været kendt under navnet Trondheim – Trøndernes By.

I tilslutning til en af Olav Tryggvason nyanlagt kongsgård, hvor Nidelven slår et kraftigt sving inden udløbet i Trondheimsfjorden, voksede en handelsplads frem, der blev valfartsmål, da man i 1031 indsatte Olav den Hellige's skrin i Clemenskirken. Allerede i 1075 blev byen bispesæde og siden ophøjet til ærkebiskopsæde, der fra 1170 benævntes Nidaros. Her byggedes Norges nationalhelligdom Nidarosdomen fra 1070 og i århundrederne fremover, men tidligt blev skrinet med Olav den Hellige's lig overført til domkirken, bygget som stenkirke på stedet, hvor Olav den Hellige først var blevet begravet efter hans død under Slaget ved Stiklestad den 29. juli 1030. Først byggedes i romansk stil under normannisk påvirkning, sidenhen med gotisk præg, men fortsat under normannisk inspiration. Den i europæisk sammenhæng enestående opbygning af korrundingen som en ottekant – Oktogonen – der så smukt omgiver højalteret og helgenskrinet, stod færdig i 1210 og åbnede sig mod resten af kirkens kor gennem tre pragtfulde gotiske spidsbuer. Midt i 1200-tallet stod domkirkens østlige del færdig med kor, tvæskibe og et tårn, men selve det mægtige midterskib, afsluttet med en vestfront i flere etager, der skulle gøre kirken til en af Nordens største middelalderbygninger med sine 102 meters længde, manglede; først ind i 1300-tallet nærmede man sig afslutningen på byggeriet, men så ramte den første store brand kirken i 1328. Sidenhen hærgede brande både by og kirke i 1400-tallet og i 1531 – og så kom Reformationen få år senere, med bl.a. afskaffelsen af ærkebiskopsædet. Økonomisk smalhans hindrede en hurtig genopbygning, og atter i 1708 og i 1719 hærgedes domkirken af brande. Store dele af bygningen var nærmest ruinøse og henlå som sådan i 1700-tallet og i det tidlige 1800-tal – kun afhjulpet af den nødtørftigste vedligeholdelse, som dog ikke kunne hindre, at bygningens almentilstand stedse forværredes. Da Kong Christian den VI under Norgesrejsen fra den 12. maj til den 23. september 1733 i juli nåede frem til Trondheim, aflagde han den

23. juli om eftermiddagen besøg i Domkirken, hvorefter han formedelst bygningens brøstfældighed skænkede 1.000 Rigsdaler til istandsættelsen! – Da Bernadotte blev kronet som Karl den XIV i 1818, dækkede man forfaldet med grå maling. – Men med den nye status som kroningskirke, støttet af den nationale selvfølelse efter grundloven af 1814, indledtes trods alt en opgangstid, idet man satte den endelige proces omkring kirkens restaurering og færdiggørelse i værk. Efter grundige overvejelser i 1800-tallets første halvdel, indledtes restaureringsprocessen den 19. juli 1869 – og efter 100 år anså man i 1969 kirken for genrejst og færdig. Dog blev så sent som i 1984 den sidste af de mange statuer på vestfonten hejst på plads.

Det var året efter den brandkatastrofe, som i 1983 ramte to af Erkebispegårdens magasinbygninger; det var ved denne »nationale ulykke«, at Hans Michelsen's 12 apostelfigurer og Thorvaldsen's originale gipsudgave af Kristusfiguren – skænket byen af Jørgen von Cappelen Knudtzon – uopretteligt gik tabt.

Erkebispegården er en af Nordens ældste profane middelalderbygninger og regnes tilbage til tiden omkring ærkebispesædets stiftelse i 1152. Ærkebiskoppen sorterede direkte under Paven i Rom og havde som ansvarsområde hele Midt- og Nordnorge, Island, Grønland, Orkney- og Shetlands-øerne, Hebriderne, Isle of Man, Grønland og Færøerne. En magtfuld herre, også politisk og økonomisk, hvorfor hans gård hastigt blev et dominerende aktivitetscenter. Op gennem århundrederne udvidedes den oprindelige bygning med ringmur og blev nærmest et firlænget kompleks med boliger, repræsentations- og administrationslokaler, køkken-faciliteter, bageri, møntværksted, smedie til bl.a. våbenproduktion og fiskedamme til karusser og gedder, der kunne forsyne indbyggerne i fastetiden med den rette mad på bordene. Men alle disse herligheder ødelagdes i 1532, da Kong Frederik den I sendte en straffeekspedition mod ærkebiskop Olav Engelbrektsson, fordi han sammen med den afsatte Christian den II havde været delagtig i et oprør mod Kongen; straffen udmøntede sig i, at Erkebispegården blev brændt af og store dele af den blev udsletteret.

Få år senere fulgte Reformationen og ærkebiskop Olav forlod Norge i 1537, efter at have opgivet modstanden mod Kong Christian den III.

Som Domkirken lå Erkebispegaarden hen i ruinøs tilstand i en hel del år, men derpå blev gården – som kongsgård – sæde for lensadministrationen, og op gennem de følgende hundrede år udførte skiftende lensmænd omfattende bygningsforbedringer. Så kom Freden i Roskilde i 1658, hvor Kong Frederik den III måtte afstå Trondheim Len til Sverige, og under

stridighederne mellem svenskere og nordmænd blev stort set alle bygninger i Kongsgården ødelagt. Efter denne katastrofe – og Enevældens indførelse i 1660 – kom genrejsningen af Kongsgården, der nu skulle være sæde for den nye administrator, Stiftamtmanden, kun langsomt i gang, men allerede i 1686 blev administrationen flyttet ned i Trondheim By for at Kongsgården kunne overgå til militærets brug som beredskabsmagasin. Militæret sad på Kongsgården til langt op i 1900-tallet, i hvis sidste halvdel omfattende arkæologiske undersøgelser afløstes af langvarige restaureringer med henblik på brug som museum og nationalmonument. De militære myndigheder havde passet godt på bygningerne, og selvom der op gennem de små 300 år blev revet ned og bygget om til brug for våbenarsenal og forsyningsbase, blev der passet godt på de gamle murværker. Og med opførelsen af to store magasinbygninger skabtes – trods nedrivningen af en del af ringmuren – den charmerende lukkede borggård, som møder os den dag i dag. Den skrækkelige brand i 1983 indtraf kun få år efter, at den gennemgribende restaurering i anden halvdel af 1900-tallet var gennemført, og adskillige år gik med diskussioner omkring skadernes udbedring. Til Trondheim By's

Fig. 13. Domkirken, som den stod efter branden i 1719 og frem til restaureringen i 1869. Nidarosdomen set fra nord 1818, efter akvarel af P.H. Kriebel. Nidaros Domkirkes Restaureringsarbejder 2010.

1000-års jubilæum i 1997 stod Erkebispegaarden dog genrejst som et museumscenter omkring vigtige dele af Trondheim's og Norge's historie.

Som man kan forstå, så de vidunderligt helstøbte monumenter, som Nidarosdomen og Erkebispegaarden udgør i dag, noget mindre imponerende og noget mere ruinøse ud, da Hans Knudtzon (som han kaldte sig) slog sig ned i byen i 1767. Når han gik op til Domkirken, må den formodes at have taget sig ud som på ovenstående tegning, Fig. 13.

Men når han gik indenfor, har han mødt et af de få til i dag bevarede stykker inventar fra ældre tider, nemlig den 86 cm høje døbefont af træ fra 1728; et barn bærer på sit hoved og sine opstrakte hænder det ottekantede underlag for dåbsfadet, jvf. Fig. 14 nedenfor.

Fig. 14. Jon Jensen's træskærerarbejde fra 1728; døbefonten befinder sig i Kapitelhuset. Nidaros Domkirkes Restaureringsarbejder 1998.

I det hele var den by, der mødte den unge mand anderledes og mindre end i dag, men byens kerne er den samme, nemlig den halvø, som ligger mellem Trondheimfjorden og de sidste slyngninger af Nidelven, før den munder ud i fjorden. Et godt indtryk af byen med omgivelser får man af det kort, man finder på side 198 i Faksimileudgaven af et Håndskrift fra Hendes Majestæt Dronningens Håndbibliotek med beskrivelse af Kong Christian den VI's Norgesrejse i 1733, jvf. Fig. 15.

I samme værk finder man på siderne 212-213 et grundrids af Byen, jvf. Fig. 16.

Ser man på Fig. 15, kan man forestille sig, hvorledes den sidste del af rejsen har taget sig ud, hvis Hans Knudtzon er kommet rejsende landværts til Trondheim og Fig. 16 giver med sit dobbelttopslag et indtryk af byplanen, som næppe har undergået de store ændringer i den menneskealder, der adskiller Kong Christian den VI's besøg og Hans Knudtzon's ankomst. På byplanen er Nord nederst og Syd øverst.

Et indtryk af byen på Hans Knudtzon's tid (få år før hans død i 1823) får man af det Prospect af Staden Tronhiem i Norge, tilegnet velbaarne Hans Knudtzon, Hans Majestæts Virkelige Etatsraad og Ridder, der blev trykt på grundlag af maleren Mathias Ferslew Dalager's (1769-1843) prospekt fra 1818; Fig. 17 nedenfor.

Var byens størrelse og omfang end overkommelig, var byens betydning og vækst ikke til at overse. Op gennem middelalderen var byens vækst betinget af Domkirken som ærkebiskopsæde og pilgrimsmål, idet kirken gav arbejde til mange håndværksfag. Specielt var guldsmedefaget i vækst, da Domkirken gav mangfoldige opgaver. Men også de mange europæiske rejseskildringer vidner om en by i vækst og en by af europæisk format. Dette europæiske format skyldtes navnlig byens karakter af handelsby, domineret af et handelspatriarkat, der mageligt kunne måle sig med, hvad der fandtes af tilsvarende bymiljøer i Nordeuropa. Dette handelspatriarkat bestod af indvandrere, hvoraf størstedelen stammede fra Flensborg. Indvandringen til Trondheim begyndte allerede i 1600-tallet, da Bergen måtte slippe sin position som center for den norske udenrigshandel, og det begyndte med hollændere, hvorefter kom tyskere, englændere og danskere. Handelsmændene fra udlandet kom inden længe til, sammen med enkelte norske handelsfamilier, at udgøre det handelspatriarkat, som af nogle betegnedes »Krambugutane fra Flensburg«, men lokalt kaldtes »Søgade-patrisiatet« – opkaldt efter Søgaden, i dag Kjøpmannsgaten.

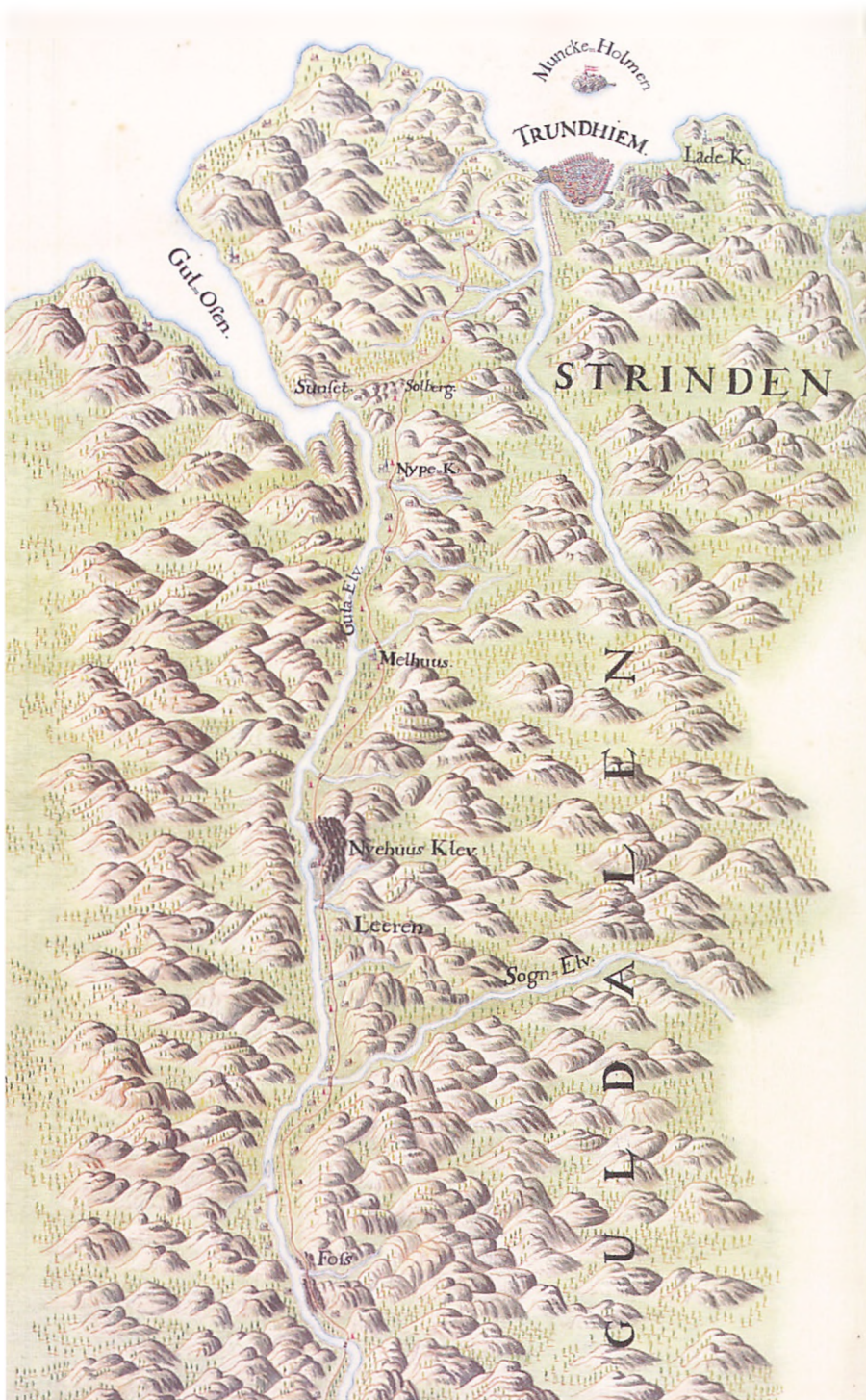
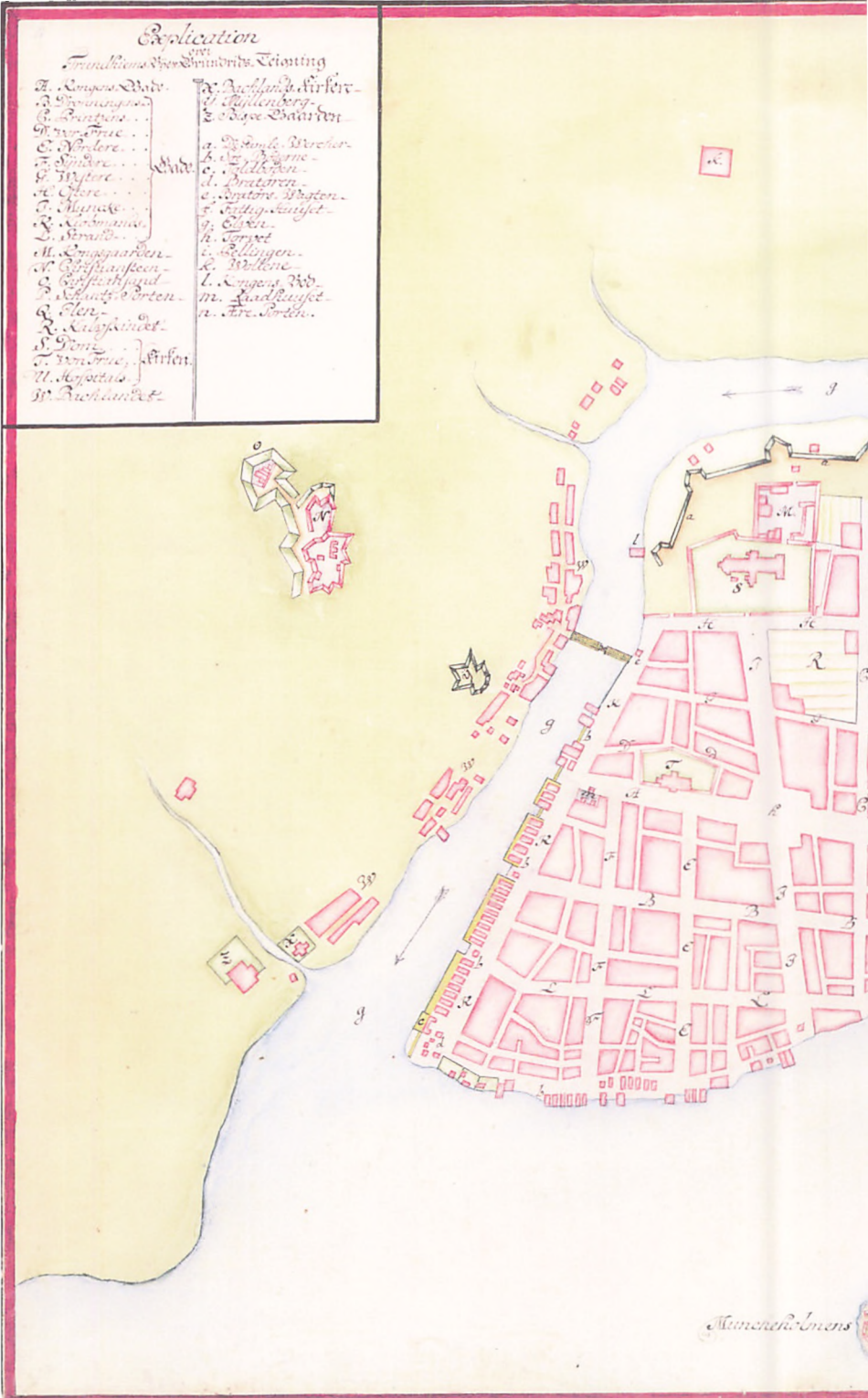

Fig. 15. Cart over eendeel af Trundhiems Amt; Norske Reise Anno 1733.
Hendes Majestæt Dronningens Håndbibliotek i København.

Replication

Traditionens og herundertryk. Teianing

A. Kongens Bader.	B. Aachlan. Kirker.
C. Brynningssund.	D. Skjellenberg.
E. Brantens.	F. Sogne Baderen.
G. Broen.	
H. Broere.	
I. Broere.	
K. Broere.	
L. Broere.	
M. Broere.	
N. Broere.	
O. Broere.	
P. Broere.	
Q. Broere.	
R. Broere.	
S. Broere.	
T. Broere.	
U. Broere.	
V. Broere.	
W. Broere.	
X. Broere.	
Y. Broere.	
Z. Broere.	

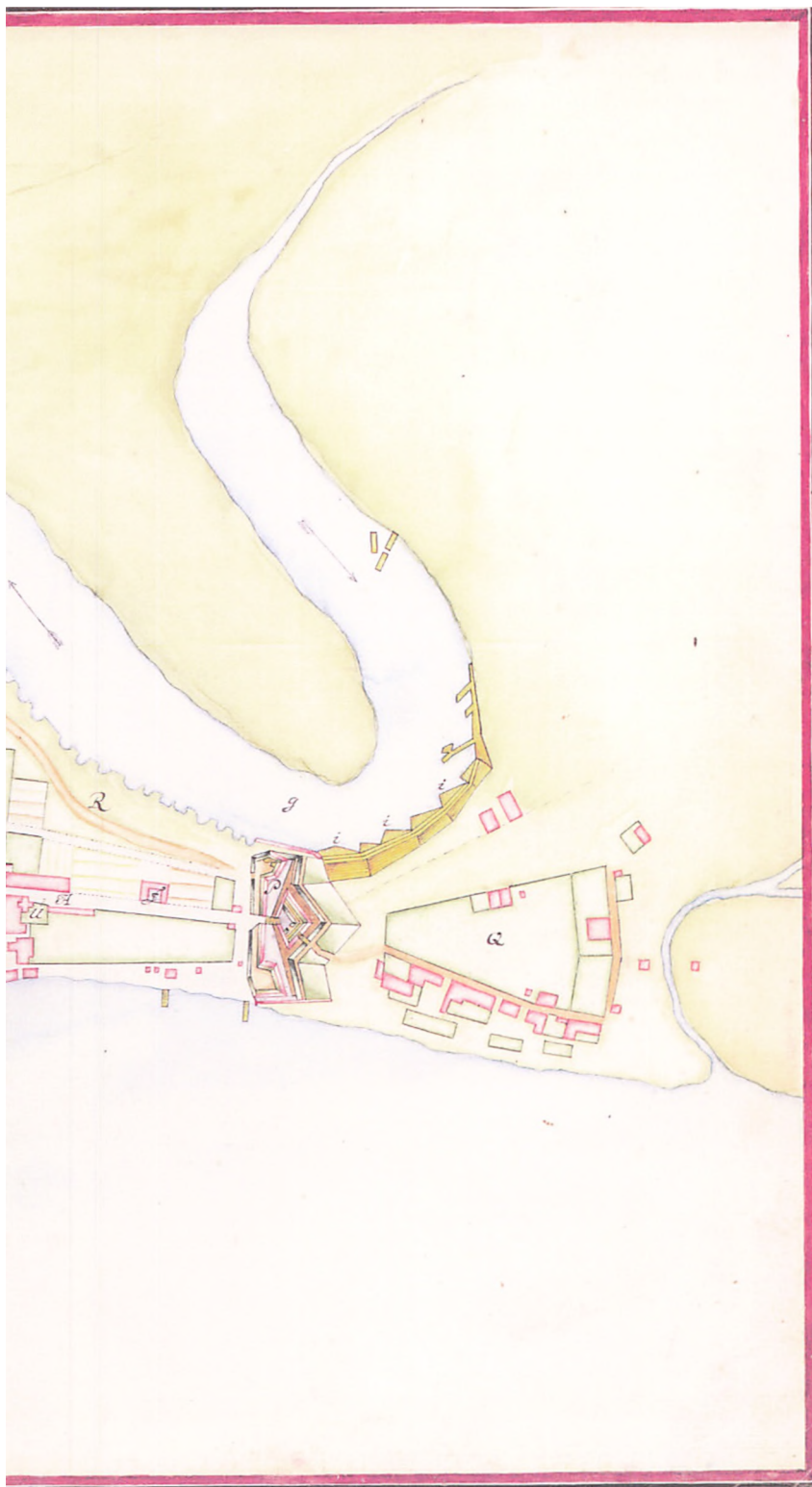

Fig. 16. Trundhiems Byes Grundrids Teigning med Explication; Norske Reise Anno 1733. Hendes Majestæt Dronningens Håndbibliotek i København.

Den Flensborgske dominans i handelspatriarkatet havde sin årsag dels i en lang tradition i Flensborg for handel på Norge, dels den uro, der var i Slesvig-Holsten i midten af 1600-årene. Karakteristisk var det, at disse Flensborgere havde et tæt sammenhold indbyrdes og tætte kontakter til deres oprindelige hjemstavn. I begyndelsen af 1700-tallet var registreret 63 købmænd i Trondheim og af dem var de 25 fra Flensborg, mens de 19 største handelsmænd var indvandrere i første eller anden generation. I begyndelsen af 1800-tallet var der omkring 10.000 indbyggere i Trondheim og byens handelsmænd hørte til Norges rigeste. De havde nærmest en slags monopol på handelen med fisk, trælast og kobber. – Og hvem var de så, disse handels-patriarker?

Jeg nævner nogle af de mere betydningsfulde slægter.

Midt i 1600-tallet kom Lorentz Mortensen fra Angeln i Holsten til Trondheim, hvor han under navnet Angell slog sig op som storkøbmand. Efter hans død videreførtes firmaet af 2 sønner og efter dem sønnesønnen Thomas Angell, der satte sig markante spor som byens store velgører, men da han døde barnløs i 1767, ophørte dette firma. Der var slægten Hornemann, der nogenlunde på samme tid kom fra Flensborg og gennem 3 generationer

Fig. 17. Prospect af Staden Tronhiem i Norge 1818; tilhører Forfatteren.

opbyggede et af byens rigeste handelshuse frem til 1788. I 1700-tallet var Schøller-slægten en af byens mest indflydelsesrige og den stod bag bygningen af Stiftsgaarden i 1774; bygningen, der er Norges største træhus, er i dag Det Kongelige Palæ i Trondheim.

Og så var der Slesvig-slægterne Meincke og Lysholm, som i omkring 100 år fra 1730 drev store handelshuse og blev enormt velsituerede. Således ejedes en af byens flotteste lystgårde fra midten af 1700-tallet af Meincke-slægten, der slog sig op som skibsredere i et format, der efterhånden matchede handelshuset Hornemann. En datter af Meincke-slægten, Catharina, blev i 1763 gift med købmand Broder Brodersen Lysholm, der døde som kun 38-årig i 1772, men allerede havde opnået titel af Hofagent. Catharina Lysholm videreførte med stor dygtighed – og med stor støtte af en dygtig yngre medarbejder fra Slesvig – forretningerne, som udover rederivirksomheden var engageret i kobbereksport. Handelshusene Meincke og Lysholm rådede i 1780 over 45% af byens handelsflåde, og i årene derefter voksede flåden yderligere. Vi kender Hofagentinden bl.a. fra hendes billede på etiketten til den norske Lysholmer-snaps FRU LYSHOLM; etikettens bagside oplyser, at det var på Catharina's initiativ, at briggen »Trondhjems Prøve« blev sendt på den rejse til Ostindien, hvor man opdagede sørejsens betydning for modningen af akvavit!

Men vi skal ikke blot være taknemmelige overfor Hofagentinden, når vi hæver snapseglasset for at tømme et bæger Linieakvavit. Vi har også grund til generel taknemmelighed, fordi hun udviste stor Godhed for vor slægts første Knudtzon.

Hans Knudtzon kom i 1767 som nykonfirmeret 16-årig, efter faderens forudgående aftale – Slesvig-slægterne holdt jo sammen – til Trondheim, hvor han ansattes hos Hofagenten Broder Lysholm og arbejdede som yngstemand på dennes kontor. Imidlertid døde Hofagenten som nævnt allerede i 1772, men enken, Catharina, beholdt den unge, dygtige og flittige Knudtzon i forretningen, hvad han da også vidste at påskønne. I sin dagbog skrev han:

»Den 22de Maj 1772 døde min store Patron og Velynder Hr. Hofagent Lysholm, hvis Tab for mig havde blevet uoprettelig, dersom ej hans Enkefrue C. Meincke sal. Lysholm havde lovet mig at tage mig under hendes Varetegt, som hun og har opfyldt saa rigelig, at alle beundrer hendes Godhed, og jeg fortjener ikke den tiende Deel af hvad hun har gjort mod mig, da jeg ved ingen Ting har gjort mig hendes Gunst fortjent, men ikkun opfyldt min Pligt ved at være hende tro.«

Fig. 18. En litt mildere AQUAVIT – FRU LYSHOLM, Catharina Lysholm f. Meincke.

Samarbejdet var så vellykket, at Hans Knudtzon allerede i 1777 blev optaget i firmaet som ansvarlig medindehaver for en fjerdepart. Syv år senere blev en anden slesviger, Johan Braack, der må have arbejdet i firmaet en del år, optaget som medindehaver for en fjerdepart, medens Hans Knudtzon's part forhøjedes med 1/24. Hofagentinden beholdt 11/24 af firmaet frem til udgangen af året 1790, hvor hun udtrådte og overlod sin andel til de to kompagnoner. Firmaet ændrede navn til Knudtzon & Braack og det tog sæde i den første gård, der var nybygget efter en omfattende bybrand i 1788, og som lå i Kjøbmansgate (Søgaden) no. 44. Huset er siden nedbrændt, men erstattet af et muret hus, hvorpå man i dag kan se en mindeplade, der omtaler Hans Knudtzon's ejerskab. Dette hus var i realiteten Trondheim's KNUDTZONGAARD.

Kompagnonen Braack, der i 1792 var blevet gift med Hofagentindens datter Nicoline, trivedes ikke i Trondheim og udtrådte slut i 1797 af firmaet for

at vende hjem til Slesvig. Under navnet Hans Knudtzon & Co. videreførtes firmaet på så fremragende vis – helt frem til dets ophør omkring trekvart århundrede senere – at det særdeles hurtigt blev et af de største og mest ansete firmaer i Trondheim. Allerede omkring år 1800 nævnes firmaet blandt byens første, og selvom der var tale om videreførsel af et ældre vel-oparbejdet firma, siger det en del om, hvor fremragende den ganske unge, fremmede mand uden større uddannelse, men med dygtighed, flid og fremsyn, formåede at lede forretningen frem til dens ubestridte førerposition – og særdeles hurtigt frem til hans egen position som en af byens rigeste og mest ansete mænd.

Han og Familien boede som nævnt i no. 44 i Kjøbmannsgate, der efter den store bybrand i 1681, af Generalmajor Johan Caspar von Cicignon, på Christian V's ordre, som led i hans omfattende byplan, var anlagt på et bastionagtigt højtliggende plateau. På den anden side af gaden falder terrænet brat ned mod Bryggegaten, hvor Bryghusene lå med gavle mod gaden og mod elven – nogle endda bygget på pæle i vandet. Disse bryghuse – søpakhuse – var sædet for de enkelte handelshuses virksomhed, og Hans Knudtzon ejede ved firmaet Hans Knudtzon & Co.'s grundlæggelse i 1797 bryghuset i Kjøbmannsgate no. 37; i 1816 købte han no. 79 og i 1825 købte firmaet også no. 75.

Denne smukke række bryghuse langs Nidelven på bysiden har sin pendant på elvens modsatte side, på Bakklandet, og er den dag i dag en af Trondheims store attraktioner, jvfr. Fig. 19.

Fig. 19. Nidelven med bryghuserækkerne, fotograferet 2010 af Arkitekt Aksel Nielsen.

Nytårsdag 1779 giftede Hans Knudtzon sig med Karen Müller, der var født i 1752 som datter af kommandøren over De Trondhjemske Garnisonskompagnier Major Fredrik Christian Anton Müller og hustru Boletta født Darjes (købmandsdatter fra Oslo). De fik 8 børn – 3 døtre og 5 sønner – og hele familien ses nedenfor i en musikstund på Elias Meyer's maleri fra 1795, jvf. Fig. 20.

Fra venstre mod højre ser vi Broder Lysholm Knudtzon – Byron's Ven – født 1788, død som ugift 1864; dernæst Christian Knudtzon – der videreførte firmaet – født 1787, gift med kusinen Benedicte Knudtzon fra Kristiansund, død 1870. Sarah Marie Knudtzon, født 1782 – gift med slesvigeren Lorentz Johannesen, som var en uvurderlig arbejdskraft i firmaet – død 1854; endvidere Jørgen von Cappelen Knudtzon – Thorvaldsen's Ven – født 1784, død som ugift i Paris 1854. Flokkens yngste, Hans Carl Knudtzon, født 1793, død som ugift i Nantes 1821, siddende på skødet af Husets Frue Karen Müller Knudtzon, født 1752, død 1818. Den senere etatsråd Hans Knudtzon, født 1751, død 1823; fremdeles den citharspillende Catharina Meincke Knudtzon, født 1781 – gift med bankier i Nantes, Antoine Marie Labouchère – død 1860. Dernæst tvillingeparret født 1779: Med fløjten Frederik Nicolay Knudtzon – gift med Marie Sofie Lorck, datter af en af etatsrådets nærmeste venner i Byens forretningsverden, Christian Andersen Lorck – død allerede 1823, nogle måneder før etatsråden; længst mod højre Magdalena Boletta Knudtzon, død allerede 1803 efter kun 2 års ægteskab med førnævnte Lorentz Johannesen, der siden giftede sig med lillesøsteren Sarah Marie.

Dvæl lidt ved dette yndefulde billede af den harmoniske familie i hjemmet i Kjøbmannsgate ved Nidelven, hvor et fredfyldt kulturmilieu antydes af de musicerende søskende, der vel ledsages med sang af den 16-årige Magdalena Boletta med nodehæftet, og af malerierne på væggen. Og læg specielt mærke til de to livligt legende brødre Broder og Christian længst til venstre og til den 11-årige Jørgen i den voksne mundering som landkadet, hvis høje smalle hoved udviser forfinede træk.

Dem vil vi vende tilbage til i senere kapitler.

Et stemningsfyldt billede; man fornemmer familiesamhörigheden!

Og hvad var det så, Hans Knudtzon befattede sig med, dels i virksomheden, dels gennem de mange tillidshverv?

Firmaet kan bedst karakteriseres som skibsreder- og storkøbmands-virksomhed. Grossererhandel med korn, salt, hamp, tjære, sukker, kaffe og kolonial

Fig. 20. Musikstund hos etatsråd Hans Knudtzon 1795. Maleri af Elias Meyer. Privateje i Norge.

som import, og fisk, træ og kobber som eksport – alt så vidt muligt på egne skibe. I 1800-tallets første fjerdedel bestod flåden af over 25 skibe, fordelt på 3 fregatter, 6 barker, 14 brigger, 1 galeot og et par mindre både; nogle var i sameje med Meincke eller Lorck. Størst var vel handelen på Storbritannien, Irland, Frankrig (træ), Holland (navnlig kobber, men også fisk), Middelhavslandene (fisk) og Østersølandene (hvorfra hentedes korn). Mindre var handelen på Vestindien og Arkhangelsk (ved det russiske Hvidehav), mens rejser til Ostindien og de amerikanske kontinenter kun få gange fandt sted. At der fra Ostindien og Kina er hjemført porcelæn på egne skibe – bygget på eget værft i Trondheim – vidnes der om gennem de betydelige mængder af »ostindisk porcelæn«, som fortsat er i slægtens eje siden Etatsraadens og hans efterkommeres dage. Se blot på nedenstående Fig. 21.

Utvivlsomt har skibsrederiet spillet en væsentlig rolle for firmaets vækst og for opbygningen af firmaets enorme formue. I 1779 gik Hofagentindens Firma Lysholm og hendes broders Firma Meincke ind som interessenter i det af købmand Peder Falck samme år grundlagte Trondheim Skibsværft, der imidlertid havde nogle startvanskeligheder. Men nu, hvor byens to største redere gik ind i sagen, skete der noget og året efter søsattes værftets første bygning, briggen »Trondhiems Prøve«. Adresseavisen skrev derom kort efter:

Fig. 21. Dele af et stort middagsservice og prydtallerkener,
 »Familie Rose« Qianlong (1746-1795).
 »Ostindisk Porcelæn« på en væg i privateje i Norge.

»I Tirsdags den 1. august udgik til enhvers Fornøjelse, fra det her afvigte Aars Høst anlagte Skibs-Værft, det første Handels-Skib, som man veed her paa Stædet at være bygget, under Musique og Kanoners Løsning; bemeldte Skib, som er kaldet Trondhiems Prøve er omtrent 150 (Trælast-) Læster drægtig, og er bygget af Furru-Materialer, hugne her i Landets Skove.«

Det var Den Nordamerikanske Frihedskrig (1773-1786) – og sidenhen Revolutions- og Napoleons-krigene – som i 1778 udviklede sig til en europæisk krig med voldsomt stigende fragtrater til følge, der opmuntrede de store Trondheim-Firmaer til at engagere sig i rederivirksomhed i virkelig

stor målestok, og til at deltage i international fragtfart, hvor skibene kunne være hjemmefra i årevis. Det gav skub i skibsbyggeriet, og i årene 1780-1783 havde værftet 60 mand ansatte til arbejdet med ikke mindre end 11 nybygninger. – Da Regeringen fra nytåret 1788 frigav handelen på Island, benyttede Hofagentinden – og hendes tro kompagnon Hans Knudtzon – sig øjeblikkeligt af de nye muligheder og sendte skibe på opkøb af fisk til Island. Tankevækkende, at Hans Knudtzon's nevø fra Kristiansund – Oldefar – Peter Christian Knudtzon i København en snes år senere hurtigt slog sig op som grosserer og storkøbmand på Island, jvfr. Kapitel 18. – Krigsårene begunstigede væksten i Trondheim, og i 1806 figurerer på byens skibsliste 40 skibe, hvor et af de største netop var ovennævnte »Trondhiems Prøve«, nu ejet af Hans Knudtzon. Det var dette skib, som Hofagentinden sendte på rejse til Ostindien med den for AQUAVIT så gunstige virkning, og det fik et langt og varieret liv på 29 berejste år, i de senere år med trønderen Jacob Andreas Nordenberg som skipper.

Skibet fik en trist afslutning på sit lange rejseliv i firmaets tjeneste, da det, som led i firmaets deltagelse i kapervirksomhed, i 1809 blev udstyret med 6 kanoner og kaperbrev. Den 1. juni påbegyndtes en rejse til Arkhangelsk, hvortil det ankom den 7. juli. Den 27. august gik skibet til sejls fra Arkhangelsk red, lastet med rug, hvede, hamp, hør, sejldug, bladtobak, talglys m.m., samt et parti krudt og geværer for den højkongelige regeringskommission. Den 9. september udfør Nordkap blev skibet opbragt af det engelske skib »Jolly Tar«, der førte 16 kanoner og en besætning på 60 mand mod

Fig. 22. Briggen »Trondhiems Prøve«. Trondhjems Sjøfartsmuseum.
Dette billede er dog fotograferet af min slægtning Eleonore Knudtzon Strømsland på Ringve Museum i Trondheim i 1994.

skipper Nordenberg's 6 kanoner og 12 mands besætning. »Eftersom han var for ulike styrke ... så kunde jeg ikke sette makt mot makt, men måtte dreie under vinden, stryke mitt flagg og overgi både mig samt mitt gode skib og besetning til overmakten.« Således forklarede skipper Nordenberg, da han året efter mirakuløst var rømmet fra England og hjemkommet i januar 1810. Skibet indbragtes til Liverpool den 4. november og solgtes ved auktion den 18. december 1809. Besætningen sattes i »prisonen« i lange år og man mindes Henrik Ibsen's Terje Vigen,

som »sad i »prisonen« i lange år,
der siges i fulde fem;
hans nakke bøjed sig, gråt blev hans hår
af drømmene om hans hjem.
Noget han bar på, men gav ej besked, -
det var som hans eneste skat.
Så kom attehundred og fjorten med fred;
de norske fanger, og Terje med,
førtes hjem på en svensk fregat.«

Af årsskriftet fra 1937 fra Trondhjems Sjøfartsmuseum fremgår den detaljerede fortegnelse over Hans Knudtzon's og Firmaet Hans Knudtzon & Co.'s skibe i tiden fra sidstedelen af det 18. århundrede til omkring 1830. Listen, der begynder med ovennævnte »Trondhiems Prøve«, rummer 27 skibe. Byens stolthed omkring år 1800 var fregatten »Printz Carl af Hessen«, bygget i Trondheim 1782; det blev byens første ostindienfarer i 1803 med sønnen Jørgen Knudtzon som »supercargo«. Rejsen varede 2 år, men hurtigt efter hjemkomsten i 1805 afgik skibet på ny mod Ostindien, atter med Jørgen som »supercargo«; det gik galt, da skibet i februar 1806 totalforliste udfor Grimstad på Norges sydkyst. Mandskabet blev reddet op på Haaøen. Blandt de øvrige skibe finder vi briggen »Die Frau Catharina«, som Hans Knudtzon i 1798 købte af svogeren Jess (Den Rige) Thomsen fra Nordborg på Als (han var gift med Hans' søster Engel Knudtzen), jvfr. Kapitel 4; skibet forliste 1806 under rejse til Arkhangelsk. Endvidere briggen »Catharina Knudtzon« fra 1802; dette skib forliste i 1819 ved øen Hitra, mellem Trondheim og Kristiansund. Yderligere galeoten »Magdalena Boletta« fra 1802, som blev opbragt til Göteborg af englænderne i 1809. Også briggen »Sarah Johanssen« fra 1807, der forliste i 1824 ved Harøen, Hustadviken. Det sidste skib på listen er barken »Thorvaldsen« fra 1844, der totalforliste den 9. marts 1858 ved nordkysten af Skotland; af den 12 mand store besætning omkom de 8, hvoriblandt den norske skipper og hans engelskfødte hustru på 28 år.

Som det ses, er flere af skibsnavnene familierelaterede, men dette lille udvalg fortæller også en historie om ulykker. Dels blev skibe, som nævnt, opbragt af krigsførende magter, dels rantes besætningen, navnlig på de lange rejser til Ostindien, Kina, Vestindien og Arkhangelsk, af sygdom (skørbug) og dødsfald. Og så var, som listen ovenfor antyder, forlisprocenten i disse årtier først i århundredet ret så høj. (At forlis, som nævnt, også nær havde kostet sønnen Jørgen livet, vender jeg tilbage til i Kapitel 8.) Når skibsfarten, trods alle disse vanskeligheder, tilhørte den absolut lønsomme del af firmaets drift, må der have været tale om stor dygtighed, alsidighed, handelstæft, fremsyn og personalepleje hos firmaets ledelse i kombination med solide, dygtige og trofaste medarbejdere samt betydningsfulde handelsforbindelser i de fremmede lande.

I England var firmaets bedste forbindelse handelshuset G.Norman & Son i London, hvis chef George Norman i 1814 på Knudtzon-familiens opfordring kautionerede for Carsten Anker for at fri ham fra gældsfængsel; Anker gav Norman pant i Eidsvoll Værk. Det var på Eidsvoll, Norge fik sin grundlov den 17. maj 1814. I Frankrig var firmaets bedste forbindelse familien de Labouchère, der havde grene både i England og i Holland og var indgiftet i flere betydelige bankhuse i disse lande. Et af familiens medlemmer var bankiér i Nantes og blev gift med Hans Knudtzon's datter Catharina Meincke.

Skatteligningerne for Trondheim for årene 1814-1820 udviser, at firmaet Hans Knudtzon & Co. var byens rigeste virksomhed og største handelshus. På udenrigshandel, finansvæsen og skibsfart var denne handelsslægt en af Norges betydeligste, og hvad angår kunst, kultur og videnskab var flere af husets chefer blandt landets ledende.

Der er imidlertid heller ingen tvivl om, at Hans Knudtzon's interesse for bjærgværksdrift – navnlig kobberminer – var med til at konsolidere hans betragtelige økonomi. Kobber var en ikke uvæsentlig del af firmaets eksportvarer. I en del år var han enejer af Inset Kobberverk i Kvikne (Bjørnstjerne Bjørnson's fødested sydfor Trondheim, på højde med Röros, men østen derfor). Til værket hørte en del jordegods og fæstegårde i Tynset og Inset; disse ejendomme solgte han senere til fæsterne på særdeles rimelige vilkår, hvorfor han i disse bygder omtaltes som en velgører. Det bidrog yderligere til hans popularitet, at han fritog de fæstebønder, som hørte under værket, for den arbejdspligt, som ellers påhvilede dem. Hans Knudtzon havde hjertet på rette sted og havde ord for at være en human arbejdsgiver.

Hans interesse for kobberminer viste sig også ved, at han i årene 1792-1811 var medlem af den 3 mand store Overdirektion for Røros Kobberværk; 20 år er noget af en præstation!

Jeg finder det på sin plads her at berette lidt om Røros, som i over 3 årtier med sine kobbergruber og med sin pragtfulde kirke – Bergstadens Ziir – har været optaget på UNESCO's liste over Verdens Kulturarv – World Heritage.

Røros er en bjærgværksby, beliggende i noget over 600 meters højde i Trøndelagen, ca. 250 km sydøst for Trondheim – som jo praktisk nok har isfri havn. En gammel legende fortæller, at en bonde Hans Olsen Aasen en dag i 1644 under en jagt skød en rensdyrbuk, der i faldet sparkede jorden op og derved afslørede en skinnende sten i sollyset. Da Hans Aasen ville hente bukken, så han den glinsende sten og afslog og medtog nogle dele deraf. Han viste denne erts for Lorentz Lossius, der dengang var forvalter ved det kobberværk i Kvikne, som Hans Knudtzon langt senere ejede. Lossius blev snart klar over, at der var tale om kobber-erts af en særlig ædel bonitet, iværksatte omgående prøvedrift og foranledigede, at kong Christian IV allerede i 1646 udstedte privilegier på et kobberværk, der således er blandt Norge's ældste. Gennem 333 år produceredes kobber og svovlkis i uhyre mængder; i værkets levetid frem til lukningen i 1977 blev der produceret over 100.000 tons ren kobber. Midt i 1700-tallet var Røros Kobberværk en af de største industrivirksomheder i Norge, og der boede ca. 2.000 mennesker i selve Bergstaden – og lidt over 3.000 i hele Røros Kommune. Gennem årene svingede produktionen meget, idet krige og faldende kobberpriser ind i mellem medførte skrantende vilkår. På Hans Knudtzon's tid var byens indbyggertal omkring 1.600 og kommunens godt 2.700. Røros blev en by i rask vækst, baseret på minedrift og land- og skovbrug. Omkring malmpladsen skød bebyggelse med træhuse op langs 2 parallelle hovedgader og retvinklede kryds af sidegader, som vi kender det så godt fra Christian IV's byplanlægninger. Allerede i 1650 stod den første kirke færdigbygget i træ, og embedet som sognepræst kaldtes i de ældste tider »Røros Kobberværks Prestegjeld«; det var Kobberværket, der betalte alle udgifterne på kirken. I rækken af sognepræster var Peter Abildgaard – af min mødrende slægt – nummer 5 og med en embedsperiode fra 1727 til 1778 indehaver af »en suveræn rekord i Røros Prestegjelds historie.« Han var utvivlsomt med til at forberede bygningen af en ny kirke muret i skifersten, den nuværende barokkirke, der stod færdig og blev indviet i 1784; kirkebyggeriet kostede 24.000 rigsdaler, der betaltes af Kobberværket, som på den tid havde sin absolutte glansperiode. Den er med sine 1600 siddepladser blandt Norges største og fremstår i dag efter en gennemgribende restaurering – afsluttet i

Fig. 23. Røros Kirke. Normanns Kunstforlag, Oslo.

2010 – som en pragtfuld Fjældets Katedral – »Bergstadens Ziir«, som Norges store forfatter Johan Falkberget kaldte den, jvfr. Fig. 23 og 24.

Røros Menighedsråd udgav ved kirkens 200-års jubilæum i 1984, i samarbejde med Rørosmuseet, et nydeligt hæfte »Om Kjerka på Røros« – »Bergstadens Ziir«, der i kort, overskuelig form, illustreret med tegninger, giver et rids af kirkens historie. Nu, hvor en omfattende restaurering er fuldført, fortjener denne enestående kirke, det helt specielle bjærgværksamfund og Norge, at der udarbejdes et smukt bogværk om kirkens historie – med forhistorien om den gamle kirke – og den netop gennemførte restaureringsproces. Denne restaureringsproces til 72 mio. norske kroner var i øvrigt et samarbejde bl.a. med danske konservatorer fra Bevaringsafdelingen på Nationalmuseet i København. Det er efter samtaler med de lokale instanser i 2012 mit lønlige håb, at der er lokal interesse for gennemførelsen af et sådant projekt.

Fig. 24. Røros Kirke, det nyrestaurerede kirkerum. Normanns Kunstforlag, Oslo.

I medfør af Christian IV's privilegier fungerede Røros Kobberværk som en slags stat i staten. Kobberværket havde afgørende indflydelse på alt, der foregik i byen og i kommunen. Kirke-, Skole- og Fattigvæsen var stort set Kobberværkets ansvar, modsvarende værkets rettigheder til brug af mennesker og ressourcer. Der er ingen tvivl om, at Kobberværket gennem tiderne vidste at bruge den magt over lokalsamfundet og dets indbyggere, som de gamle privilegier gav anledning til, og der påhvilede således værkets partcipanter og værkets ledelse et stort ansvar for på ordentlig vis at lede bedriften. Fra 1762 bestod ledelsen af en Overdirektion på tre medlemmer, og Hans Knudtzon var som nævnt en af de tre medlemmer i årene 1792-1811, og hans søn Christian var sidenhen i en lang årrække tilsvarende medlem af Overdirektionen. I 1819 oprettedes ved en generalforsamlingsbeslutning Røroskommissionen, der som værkets rådgivende komité – på tre medlemmer – skulle bistå ledelsen med alt, hvad der kunne medvirke til værkets bedre økonomi. I denne kommission sad i årene 1852-1865 konsul Hans Nicolay Knudtzon, der var Hans Knudtzon's sønnesøn – en søn af Christian. 14 år som kommissionsmedlem antyder troværdighed og aktionærernes (participanternes) tillid.

Det vides, at Hans Knudtzon i sin periode som medlem af Overdirektionen ved et møde gik hårdnakket imod et forslag om at udbyde minearbejdet i

licitation, således at arbejderne skulle konkurrere med hinanden om i det hele taget at få et arbejde, hvorefter værket kunne vælge det billigste tilbud. Forslaget forkastedes. Hans Knudtzon var på mange måder også arbejdernes mand.

Også Trondhjems Stifts privilegerede sukkerraffinaderi var Hans Knudtzon i ledelsen af – han var hoveddirektør; da firmaet omkring 1820 kom i vanskeligheder, fik han i fællesskab med to andre handelshuse refinansieret foretaget. Tilsvarende havde han store interesser i det lokale Handels- og Fiskeri-etablissement, ligesom han på mange måder støttede det lokale skibsvæsen. Han blev i det hele brugt både af myndighederne og af medborgerne. Allerede i 1789 blev han viceborgmester i byen, og i årene 1802 – 1806 var han virkelig borgmester (ulønnet) med titel af justitsraad. I 1807 udnævntes han til »virkelig etatsraad«. – Han var hollandsk vicekonsul.

Specielt i de for Norge så skrækkelige nødsår under Napoleonskrigene, hvor Staten måtte træffe særlige foranstaltninger til sikring af landets levnedsmiddelforsyninger, udpegede finansministeren, grev E. Schimmelmann, Etatsraaden som den ene af fire kommissionærer i Norge, der skulle stå for de norske beholdninger af kolonialvarer, og da der nogle år senere blev oprettet en provideringskommission for Trondhjem Stift, blev han et af de fire medlemmer fra 1810 til afviklingen i 1814/15.

Gennem flere år svigtede høsten i Dobbeltmonarkiet; den britiske flåde belejrede og bombarderede København i 1807 og kaprede den danske flåde. Danmark tog derpå Napoleons parti og blev trukket ind i krigen på det europæiske kontinent. Krigsudgifterne steg og steg, mens de vanlige indtægter faldt og faldt; seddelpressen kørte sig glødende varm. Det endte med, at Kong Frederik VI den 5. januar 1813 erklærede landet bankerot, og året efter måtte Danmark afstå Norge; kombinationen med en europæisk lavkonjunktur de efterfølgende år medførte, at der de næste 20-30 år var udpræget lavkonjunktur i Danmark – og såmænd også i Norge, trods unionen med Sverige.

Mangelen på korn i Norge var katastrofal og Hans Knudtzon og hans firma udfoldede store anstrengelser for at skaffe korn til landet. Vi ved det fra et brev til general G.F. v. Krogh i Trondhjem fra Kronprins Frederik – den senere Frederik VI – dateret den 28. januar (kronprinsens fødselsdag) 1808:

»Etatsraad Knudtzons Tilbud, at ville overlade til offentlig Brug, den Fordeel, som maatte tilflyde ham af sit Interessentskab i det til Nord-

kap udrustede Kaper-Skib, har jeg med Fornøielse modtaget Meldingen om og Herr Generalen ville behage at tilkjendegive denne nidkjære Patriot min særdeles Agtelse og min Tilfredshed med hans Tilbud, hvad enten Expeditionen maatte bringe nogen Fordeel eller ej.
Frederik C.P.«

Fra nogle ufuldstændige notater, som etatsrådets søn Christian – der var medlem af firmaet – har efterladt sig, ved vi lidt om firmaets arbejde i samme retning. Midt i maj 1808 mødtes Christian med nære slægtninge i Paris, hvortil den danske digterkonge Adam Oehlenschläger – sammen med venen, den senere så kendte arkæolog P.O. Brøndsted – var kommet i 1806 på sin europæiske rundrejse, der kastede en del af hans poesi og dramatik af sig. Forbindelsen med Skjalden vil blive omtalt i Kapitel 13, men her skal berettes, at Christian på hjemrejsen fra Paris nåede Aalborg den 28. juli 1808, og hans dagbog fortæller sidenhen, at hans slægtninge den 8. august rejste videre med en norsk båd »på 40 Tønders Størrelse« over Nordsøen og kom lykkeligt frem til Østerrisør på Norges Sørlandet. »Jeg blev tilbage i Jylland for at besørge Huusets Affairer og for at faae noget Korn overført til Norge om mueligt. I Jylland blev ieg, efter at have gjort idelige Reiser til Skagen paa Vestkysten, til Fanø i det Schleswigske, hvor flere af vore norske Skibe kom hen og blev expederet, til« – og her mangler så desværre fortsættelsen. Men året efter – den 18. april 1809 – finder vi ham igen i Jylland, blandt andet sammen med Kristiansund-fætteren Peter Christian Knudtzon – Oldefar – idet han fra Løkken ville rejse til Norge, hvad ikke var ganske ufarligt på grund af fremmede krigsskibes hærgen. »Den 25. April gik vi ombord i det norske Skib »Næskilden«, Skipper Osmund Torgussen, men da vi dagligen saae engelske Krigsskibe og hørte Kanonade, gik vi den 27. i Land for at forfriske os. Den 29. fik vi Signal at komme Ombord, men Stormen gjorde det umuligt. Skipper Torgussen maatte seile uden os, og blev tagen samme Nat af den engelske Fregat »Talbot« på 44 Kanoner og opbragt til Leith. Alle vores Klæder m.m. var Ombord, saa vi havde Intet uden de slette Reiseklæder vi havde paa. Da vi var sikker underrettet om dette vores Uheld, kom Galster til Løkken og underrettede os, at man nu kunde komme igjennem Sverrig. Vi reiste da tilbage igen og kom til Aalborg 12. Maj.« Derfra drog de to fætre komplikationsfrit over København, Helsingør og Göteborg til Norge, hvor de den 7. Juli kom »til det kjære Trondhjem glad og fornøyet.«

Som det ses, blev der af Det Knudtzon'ske Firma udfoldet store anstrengelser for at skaffe korn til Norge. Således var de farefulde sejladsere på den russiske ishavsbay Arkhangelsk noget, den lokale handelstand havde et lunkent

forhold til; men Hans Knudtzon var pioneren, der gennemførte og derved skaffede det dyrebare russiske korn til landet.

Hans Knudtzon's humanitære interesser viste sig også i arbejdet for Trondhjems Borgerlige Realskole, til hvis oprettelse i 1783 han bidrog dels med betydelige pengebeløb, dels som meddirektør. Fra 1789 var han medlem af kommissionen for De Angell'ske Stiftelser i byen, og i 1811 skænkede han 3.000 Rigsdaler til Det nye Norske Universitet. Han blev tidligt medlem af Videnskabernes Selskab.

Hvad det politiske angår, er der ingen tvivl om, at Etatsraaden – med de mange tætte bånd til Danmark – så med blandede følelser på den udvikling i Norge, som bar mod Dobbeltmonarkiets ophævelse og unionen med Sverige.

Landets tronfølger, prins Christian Frederik – den senere Christian VIII – blev i 1813 sendt til Norge som statholder, som et sidste forsøg fra Frederik VI's side på at sikre Norge i Dobbeltmonarkiet, og under rundreisen i det vidtstrakte land vandt han hurtigt folket for sig; han havde stor tillid til Hans Knudtzon og støttede sig til ham som finansiel rådgiver og så sent som i februar 1814 – et af de mærkeligste år i Norges historie – var Etatsraaden således kaldt til møde hos Prinsen i Kristiania med henblik på oprettelsen af en rigsbank.

En anden af Prinsens støtter var den i Norge fødte Carsten Anker, som i 1794 var førstedirektør ved Asiatick Kompagni i København, medlem af Det Kgl. Norske Videnskabers Selskab i Trondheim og nybagt ejer af Eidsvoll Jernværk. – Da Dobbeltmonarkiets neutralitetspolitik blev bombet i sænk ved Slaget på Rheden i 1801, var det slut med Den Florissante Periode, og alliancen med Napoleon, der havde ladet sig krone som fransk kejser i 1804, medførte, efter den engelske flådes overfald på og bombardement af København i 1807, at vi erklærede krig mod Storbritannien. Landets situation blev stedse værre og Stormagternes pres stedse tungere. Staten gik som ovenfor nævnt bankerot i 1813 og Napoleons æra sluttede (næsten; der kom jo 100 dage året efter) samme år, som Danmark ved freden i Kiel i 1814 måtte afstå Norge til Sverige, hvis kronprins Carl Johan Bernadotte havde tvunget Kong Frederik VI til kapitulation. Underretningen om Kielerfreden af 14. januar nåede Prinsen i Norge 10 dage senere; Prinsen var ikke uforberedt og søgte straks råd hos sin nærmeste fortrolige, Carsten Anker, på Eidsvoll Værk. Situationen udviklede sig hurtigt og efter et stormandsmøde på Eidsvoll i februar rejste Prinsen oprørsfanen i Norge, mod svensk

overhøjhed. Under titel af Prinsregent overtog Christian Frederik magten, indtil en folkevalgt forsamling havde givet landet en grundlov og valgt en konge; der blev indkaldt til en Rigsforsamling på Eidsvoll den 11. april. Rigsforsamlingen, der bestod af 112 folkevalgte delegater fra stort set hele Norge, godkendte den 16. maj det udarbejdede grundlovsforslag og dagen derpå – 17. maj, Norges Frihedsdag – valgtes Prinsen énstemmigt (trods diskussioner mellem Selvstændighedsfraktionen og Unionsfraktionen) til Norges Konge. På 6 uger havde Rigsforsamlingen fastslået landets selvstændighed, udarbejdet en grundlov og givet den nye nation en konge. Af de 112 delegater var de 26 jurister, uddannet ved Københavns Universitet af den navnkundige professor i statsret J.F.W.Schlegel. Han forelæste med baggrund i den franske revolution og de amerikanske frihedsrettigheder om moderne demokratiske idéer, og udarbejdede tillige et udkast til en norsk grundlov i 1814; hans indflydelse på Eidsvoll-forfatningen må ikke undervurderes.

Christian Frederik fik dog ikke lov at være Konge af Norge ret længe. Han havde, i erkendelse af at Norges skæbne afhang af Storbritannien, sendt sin nærmeste fortrolige, Carsten Anker, til London allerede forud for Rigsforsamlingen og allerede slut i marts modtoges Carsten Anker af Storbritanniens statsminister, Lord Liverpool. Denne afslog dog pure at ændre på de indgåede storpolitiske aftaler, men det slog ikke Carsten Anker ud. Han fortsatte arbejdet for et selvstændigt Norge blandt de britiske politikere og nåede så langt, at han fik emnet taget op til behandling i Parlamentet, først i Overhuset den 10. maj, dernæst i Underhuset den 12. maj. Afstemningerne faldt begge steder ud til en massiv støtte til Stormagtstraktaten med Sverige – et trist resultat for Norge, og for Carsten Anker, der tilmed på grund af gammel gæld havnede i fængsel i London. Takket være en opfordring fra Knudtzon-familien kautionerede, som ovenfor nævnt, George Norman for Anker mod pant i Eidsvoll, men disse genvordigheder forsinkede hjemrejsen for Carsten Anker, der først kom tilbage til Eidsvoll i september 1815. Da var unionen med Sverige forlængst en realitet.

I juni måned ankom Stormagternes repræsentanter til Norge for at påse gennemførelsen af Kielerfredens betingelser; Christian Frederik indså nu, at slaget var tabt, men formåede at forhandle sig frem til en våbenstilstand mellem Norge og Sverige. Forhandlingerne strandede imidlertid på en betingelse om svenske troppers tilstedeværelse på norsk jord. Da gik Bernadotte i krig den 26. juli med en knusende overmagt, og fredsforhandlinger blev resultatet efter få uger. Under disse forhandlinger accepterede Bernadotte

nu – troligt under pres fra Storbritannien – tilstedeværelsen af det norske Storting og af Eidsvoll-grundloven i justeret form.

Christian Frederik abdicerede som konge 10. oktober og forlod kongsgården som dansk prins samme aften. Det første overordentlige Storting – hvortil Hans Knudtzon blev valgt som første repræsentant for Trondhjem – accepterede dagen efter Kongens abdikation og gik straks i gang med at revidere Eidsvoll-grundloven med henblik på den nye union med Sverige. Den endelige udgave forelå 4. november; den blev i eftertiden kendt som »Novembergrundloven«, og i nederste venstre hjørne finder vi Hans Knudtzon's signatur. Herefter var den svenske Konge, Carl XIII, valgt til Norges Konge. For at underrette svenskekongen valgte Stortinget en 5-mands deputation, der drog til Stockholm den 1. december. Hans Knudtzon var det ene af medlemmerne og han fik tilladelse til at lade sig ledsage af sønnen Broder Lysholm. Højtideligheden i Stockholm fandt sted 14. december, og Etatsraaden modtog som gave af Kongen en diamanbesat snustobaksdåse i guld – og Ridderkorset af Nordstjerneordenen. Deputationens medlemmer benyttede opholder i den svenske hovedstad til at pleje og udbygge netværksforbindelser, og Hans Knudtzon gjorde sig bekendt med kronprinsen, Carl Johan Bernadotte, der, som det barn han var af Den franske Revolution, jo godt kunne sætte sig ind i den norske selvstændighedstrang. Først den 29. januar 1815 – Etatsraadens 64 års dag – vendte Far og Søn hjem til Trondhjem. Broder medførte sit og faderens portrætter, malt af den norske empiretids maler frem for nogen, kaptajn Jacob Munch (1776-1839), året før; som det ses af Fig. 25, lod Broder på rammen med faderens portræt anbringe de smukke ord:

»De bedre Strøg, som Kunsten ei kan naa,
med Flammetræk i vore Hjerter staa.«

Hvad Hans Knudtzon – og sønnen Broder, der ledsagede ham – egentlig har tænkt under hele dette forløb, ved vi ikke; han havde utvivlsomt med sin nære tilknytning til Danmark og sit tætte samarbejde med Christian Frederik helst set, hvis en skilsmisse mellem Tvillingerigerne var uomgængelig, at Norge blev selvstændig.

Han og hans sønner Jørgen og Broder var i London kendt som ivrige patrioter, der var stærkt antisvensk sindede. Men hans internationale overblik har helt sikkert overbevist ham om unionens nødvendighed. I det overordentlige Storting, der énstemmigt valgte svenskekongen, motiverede Etatsraaden ikke sin tilslutning, men stortingsmedlem, biskop Pavel, skrev i sin dagbog fra mødet:

Fig. 25. Etatsraad Hans Knudtzon. Maleri af Jacob Munch, 1814. Privateje i Norge.

»Etatsraad Hans Knudtzon, en Verdensmand, der skikkede sig i tiderne og taug.«

Etatsraaden var blevet en ældre mand, der indskrænkede sine aktiviteter. En sidste rejse foretog han dog i 1817 sammen med sønnerne Jørgen og Broder og deres gode engelske ven Richard Norman, en søn af Carsten Anker's kautionist George Norman.

De var i København, men menes også at have besøgt slægtninge i Slesvig – den landsdel han havde forladt et halvt århundrede tidligere.

Hustruen, Karen, deltog ikke i denne rejse på grund af svigtende helbred. Hun var et meget udadventt menneske, en levende, elskværdig og vellidt person med en stor vennekreds i Trondhjem, Kristiania og København. Et indtryk af hende får man gennem den Rejsedagbog, der findes på Universitetsbiblioteket i Trondheim, omend den er vanskelig at tyde. Den vedrører en rejse med Manden, Yngstesønnen, Hans Carl, og »Cusine Müller« fra Trondhjem til Nantes og retur; rejsen gjaldt datteren Catharina B. Labouchère i Nantes i Frankrig, men på både ud- og hjem-rejsen opholdt de sig længe i København, hvor navnlig slægtningen Peter Knudtzon – Oldefar – var dem til megen glæde. Rejsedagbogen, der strækker sig fra fredag den 1.

september 1809 til mandag den 10. september 1810 – hvorefter den stopper, måske lidt pludseligt – er livlig og fortællende; den giver et fornøjeligt billede af Etatsraadinden, er et tidsbillede fra et særligt milieu, og den bør på et tidspunkt trykkes og publiceres i Slægten.

Karen var det naturlige midtpunkt i den omfangsrige selskabelighed, der trivedes i det Knudtzon'ske hjem. Der blev ført et stort hus med megen gæstfrihed; besøgende fra nær og fjern boede ofte hos familien i kortere eller længere perioder. Og de store selskaber gik der frasagn om.

I september 1815 kom Kronprinsen, Bernadotte, på sin succesrige popularitetsrejse i Norge, til Trondheim, og Etatsraadens holdt en større middag for prinsen og hans følge. De omkring 50 gæster har utvivlsomt nydt gæstfriheden hos Etatsraaden og hans livlige hustru, der præsiderede ved smukt dækkede borde med engelske, danske og »ostindiske« porcelæner, samt en udsøgt samling af norsk og dansk bordsølv. Og maden har været fremragende og rigelig; man spiste adskillige retter af høj kvalitet og henover flere timer. Delikate vine blev hældt rigeligt i krystalglassene og mangan en skål blev udbragt i forbindelse med taler, der hørte sig til. Det krævede en god konstitution at blive beværtet »Paa Trondhjemske Vis«.

En svensk naturforsker, Sven Nilsson, besøgte i 1816 Trondheim og havde med sig et anbefalingsbrev til Etatsraaden fra den svenske udenrigsminister, Lars von Engeström; han blev naturligvis budt til middag og skrev herom i sin dagbog: »Der voro åtskilliga gäster; det var et elegant hus, der alt tilgick i engelsk stil, och i societeten där hörde man talas lika mycket engelska som norska.«

Karen var også det naturlige midtpunkt for det daglige – meget lykkelige og harmoniske – familieliv; varmen og samhørigheden stråler da også ud af Elias Meyer's maleri fra 1795, jvfr. Fig. 20. For den gamle Etatsraad, der i de senere år havde begrænset sine aktiviteter til Firmaet – som han endda havde overdraget styringen af til næste generation, sønnerne og svigersønnen Lorentz Johannsen – var det et voldsomt slag, og for hele familien en stor sorg, da hustruen i marts 1818 pludseligt døde. Den gamle købmand sad nu alene tilbage i det store hus med den yngste søn, Hans Carl, på 25 år. Denne – som i 1816 var blevet portrætteret af Thorvaldsen i Rom – rejste i maj 1820 med et af faderens skibe til Nantes for at besøge søsteren, men i hendes hjem døde den unge mand i januar 1821 til stor sorg for familien. Som en trøst kom nogle måneder senere både sønnen Jørgen og datteren fra Nantes, Catharina, ledsaget af datteren Henriette, på et tre-måneders besøg i Trondheim. Ved afrejsen fulgte sønnen Broder med og han blev i udlandet

frem til november 1823 – atter et sorgens år. Ved hjemkomsten var hans ældste broder, Frederik, der sammen med broderen Christian og svogeren Lorentz Johannsen var de unge ledende kompagnoner i firmaet, død i april måned, efterladende sig en enke og 6 børn. Og i december døde så den af familiesorger hårdt ramte, knapt 73 år gamle Hans Knudtzon. Hans og hustruens indhegnede gravsted, tæt ved Vår Frue Kirke – byens gamle Maria Kirke fra 1207 – på søndre side, kunne endnu ses i 1919, men må sidenhen desværre være sløjftet.

Et yderst virksomt liv med stor merkantil og kulturel indsats var afsluttet.

Denne mand, der fra Slesvig i Dobbeltmonarkiets dage var indvandret til Trondheim – Domkirkebyen, som indbyggermæssigt var større end Hovedstaden – var blandt de fremmeste til at gøre hans valgstavn større, samtidigt med at han var dansk helt ind til hjertets rødder og længst muligt støttede Tvillingerigerne – sammen og siden delt.

Hans to fædrelande – Danmark og Norge – havde da også vidst at hædre hans store indsats; på Frederik VI's første fødselsdag som Konge, den 28. januar 1809 – på dato året efter, at han som Kronprins i brevet til General v. Krogh (se ovenfor) havde ytret sin udtalte velvilje overfor Etatsraadens indsats – blev denne med virkning fra dagen derpå udnævnt til Ridder af Dannebrogordenen.

Kapitel 6

KNUDEN

Vi skal nu se lidt på denne hæderfulde udnævnelse til Ridder af Det Hvide Baand.

Da Hans Knudtzon kom til verden i Bredstedt i 1751 regeredes Dobbeltmonarkiet af Kong Frederik V – et led i kæden af Oldenborgere, der havde regeret landet gennem 300 år. Det var nok den noget udskejsleslystne konges held, at hans barndoms kammerpage, Adam Gottlob Moltke, udviklede sig så fremragende, at han som landets faktiske leder blev statsmanden bag den blomstrende økonomiske og kulturelle udvikling, der kendetegnede kongens regeringsperiode frem til 1766.

Da Hans Knudtzon emigrerede til Trondheim i 1767, var Moltke's tid forbi; den uligevægtige Christian VII blev konge og sad – ganske afmægtig – på tronen frem til 1808. Men regent var han kun af navn, og efter mellemspillene med Struensee og Høegh-Guldberg ved roret, overtog Kronprins Frederik som 16-årig den 14. april 1784 regentskabet de facto. Til denne fik Hans Knudtzon, som vi har set det i forrige kapitel, et udmærket forhold.

Da Christian VII døde den 13. marts 1808, blev Kronprinsen konge som Frederik VI; han var således særdeles regeringsvant. Sin unge alder tiltrods – og de seneste kriges ulykker tiltrods – var han kendt som Landsfaderen, der ville Menigmands Vel, Alles Ret og Statens Lykke. Noget af det første, han som konge tog fat på, var en reform af Dannebrogordenens statutter.

Dannebrogordenen gik tilbage til forgængeren Christian V's tid, idet denne konge kort efter tronbestigelsen i 1670, stærkt støttet af den begavede Peder Schumacher, greve af Griffenfeld, indstiftede denne nye ridderorden. Griffenfeld var tidligt klar over, hvilket aktiv den enevældige konge fik i hænderne med dette værktøj, som uddelte nådesbevisninger alene begrænset til de adelige. Griffenfeld faldt i unåde allerede i 1676, forbrød liv og ære, benådedes med livsvarigt fængsel og tilbragte siden 18 år på øen Munkholm i Trondheim Fjord, for til sidst at dø i Trondheim By i 1699 – og ordensvæsenet fik først en endelig og fast form ved udstedelsen pr. 1. december 1693 af detaillerede statutter. Det var disse statutter, Frederik VI tog fat på.

I Frankrig havde Napoleon som førstekonsul indstiftet Æreslegionen, der gav enhver, der havde gjort sig fortjent, uanset rang og stand, muligheden for en udmærkelse. Det system kunne Frederik VI godt bruge, og allerede den 7. maj 1808 nedsatte han en hurtigt arbejdende kommission, der skulle komme med forslag til nye statutter for Dannebrogssorden, bygget op som en udvidet adgang – en demokratisering – med forskellige grader. For Kongen var der tale om en hastesag, og han udarbejdede selv den skizze, ordenskommissionen skulle arbejde efter.

Den 28. juni 1808 kundgjordes ved Kongeligt aabent Brev Dannebrog-Ordenens Udvidelse, idet man lagde vægt på, at der var tale om en ændring af den bestående Dannebrogssorden, men også at man fremover skulle kunne »belønne sande Fortjenester, hos hvem de end findes«. Adelen havde ikke længere eneretten til dekorationer.

Den 28. januar 1809 fejrede Frederik VI sin første fødselsdag som konge, og dagen derpå – der var den afdøde konge Christian VII's fødselsdag – fandt den første store ordenstildeling sted efter reformen. Kongen kørte fra Amalienborg til Rosenborg i en forgyldt karet, trukket af 8 hvide heste; kanonerne buldrede fra voldene og militæret paraderede langs vejene. Kongen mødtes på Rosenborg Slot med sine Riddere – Blå såvel som Hvide – og optog de nye »almindelige« riddere, som enkeltvis knælede for kongen, berørtes med kongens sværd under formaning om troskab, modtog ordensregnet og kyskede kongens hånd. Ceremonierne afsluttedes med taffel på Amalienborg for alle riddere.

Blandt de fremtrædende nye riddere fra den 29. januar 1809 kan nævnes Kongelig Historiemaler, Professor, Akademiinspektør, Justitsråd Nicolai Abraham Abildgaard (af min mødrende slægt), Arkitekten C.F.Hansen (der forestod opførelsen af Christiansborg Slot efter den brand i 1794, der udløste Abildgaard's fortvivlede udråb: »Der brænder mit Navn!«) – og Etatsraad Hans Knudtzon fra Trondhjem!

Hvad er nu grunden til, at vi skal interessere os lidt for denne ordenshistorie?

Grunden er, at det er min faste overbevisning, at den hæder, der blev Etatsraaden til del ved benådningen med Ridderkorset fra Tvillingerigernes Monark, gav ham anledningen til at få udarbejdet til sig et heraldisk designet våbenskjold – en sølvknode i et blåt skjold.

Det er det Slægtsvåben, som i en nyere udgave pryder denne bog; det er den Knude, der er baggrunden for bogens titel.

Da Hans Knudtzon nytårsdag 1779 giftede sig med Karen Müller, medtog hun i ægteskabet det Müller'ske slægtsvåben med møllehjul og anker, hvilket våben kendes i Norge fra 1700-tallet. Alt taler for, at Hans Knudtzon, efterhånden som han fik stedse større succes, på et passende tidspunkt – når rette anledning var der – ville få tegnet sig et heraldisk korrekt våben med en Knude. Vi kender fra Gunnerus-Biblioteket i Trondheim et brev fra Hans Knudtzon til Det Kongelige Videnskabers Selskab, dateret den 26. marts 1805; kuverten er lukket med et segl, der udviser et våbenskjold med en Knude – noget primitivere end den mere heraldisk korrekte, som senere anvendtes, jvfr. Fig. 26.

Fig. 26. Hans Knudtzon's Segl på brev af 26. marts 1805. Gunnerus-Biblioteket i Trondheim.

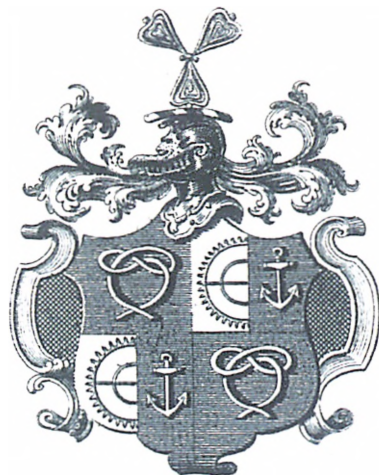

Fig. 27. Alliance-våbenet, som det kendes fra porcelæn og sølvtøj.

Som det er omtalt i forrige kapitel, førte Familien Knudtzon et stort og gæstfrit hus i Trondheim, og familien har haft brug for rigeligt med porcelæn. Det blev i Norge omkring år 1800 nyeste mode i de bedre kredse at importere stentøj-service fra de engelske Wedgwood-fabrikker, og Etatsraadens fik da også i årene 1810 til 1812 hjemtaget store partier såkaldt »cream coloured earthenware« med det Knudtzon'ske Alliance-våben påtrykt, jvfr. Fig. 27. Der kendes også Wedgwood-genstande med selve Knudtzon-våbenet, jvfr. Fig. 28, der viser en rentegning af våbenet fra en urtepotteskjuler fra omkring 1810 (norsk privateje). Wedgwood-fabrikkerne har i skrivelse af 5/9 – 1966 bekræftet i arkiverne at have registreret Knudtzon-våbenet og Alliance-våbenet for Frederick Knudtzon og Hans Knudtzon i en periode fra 1810 til 1812, med Knudtzon-våbenet estimeret som det ældste. I øvrigt findes blandt Det Knudtzonske Fideikommissølv genstande, udført af trøndermesteren Hans Dahl i 1810, med Knudtzon-våbenet indgraveret.

Af bogen »Norske Slektsvåpen«, udgivet i 1969 af Den Norske Våpenring med Hans A.K.T. Cappelen som forfatter, fremgår Våbenet som det ses på Fig. 29 med teksten:

»I blått med sølv rep i dobbelt knute. På hjelmen tre (2.1.) sølv sjøblad (?) med spissene mot hverandre. Føres vanligt kvadrert med slekten Mül-

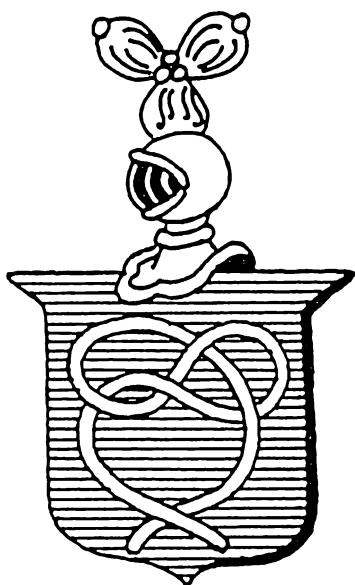
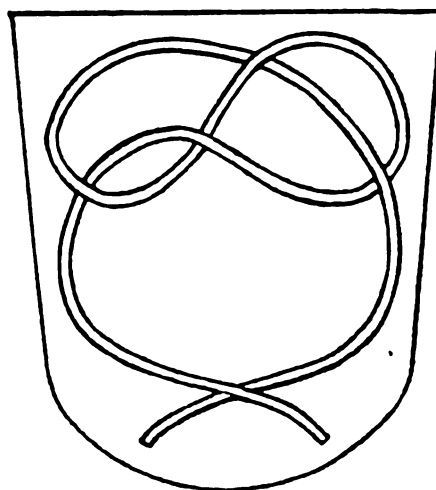

Fig. 28. Våbenet på Wedgwood-genstand, ca. 1810. Norsk Privateje.

Knudtzon

Fig. 29. Våbenet i »Norske Slektsvåpen«, af Hans A.K.T.Cappelen, 1969.

lers (Christiania) skjold. Brødrene Hans Carl Knudtzon (død 1823) og Nicolay H. Knudtzon (død 1842) kom fra Sønderjylland til henholdsvis Trondheim i 1767 og Kristiansund N. ca. 1780, og førte våpnet.«

Heraldiske knuder er kendt stof gennem tiderne, og det tyske heraldiske hovedværk »Das Grosse Buch der Wappenkunst« af Walter Leonhard betegner en slig knude som »Liebesknoten«, »Kærlighedsknuden«, eller på engelsk »The True Lovers Knot«.

Som det ser ud, har Hans Knudtzon på et eller andet tidspunkt mellem 1805 og 1810 besluttet sig for den heraldiske knude som sit våben. Han udnævntes til Etatsraad i 1807 og til Ridder af Dannebrog i januar 1809. Det er nærliggende at antage, at sidstnævnte udnævnelse – der jo set i historisk sammenhæng har været særdeles ærefuld for den borgerlige købmand i Trondheim, jvfr. beskrivelsen ovenfor – har været den afgørende begivenhed.

Det ville have været en stor hjælp, om vi fra Etatsraaden selv havde kendskab til baggrunden for og oprindelsen af dette våben, som sidenhen er blevet benyttet gennem 200 år ned gennem slægtens generationer. Men jeg har intet kunnet finde. På min forespørgsel i 2004 til Ordenskapitlet på Amalienborg bekræftede denne institution, at Hans Knudtzon har indsendt levnedsbekrivelse, således som det jo er foreskrevet, i 1811, men denne brændte ved slotsbranden på Christiansborg i 1884.

Oplysningen fik mig til fuldkomment at fatte min fjerne slægtning Abildgaard's fortvivelse, da han i 1794 så »sit« Christiansborg Slot brænde. – Den levnedsbekrivelse kunne have været god at have i dag.

I min slægtsgren synes dette våben at være nedarvet fra Etatsraaden og hans familie i Trondheim, via Oldefar (hvis familie i Kristiansund nok har haft det, men ikke menes at have gjort stort brug deraf) i København og Farfar til Far, der i min barndom – under Krigen – brugte det fra tid til anden. Jeg erindrer, som nævnt i Forordet, at Far på det gamle egetræs-skrivebord, som denne bog er skrevet ved, havde stående en glasbakke med det nedarvede segl-stempel, jvfr. Fig.2., og en delvist brugt lakstang. I rolige stunder, når ingen var hjemme, eksperimenterede jeg med dette interessante »tilbud«, og mens svovllugten fra afbrændte tændstikker blandede sig med duften fra den dryppende lakstang i det hyggelige, biblioteksprægede herreværelse, jvfr. Fig. 247 og Kapitel 33, dannedes for mine øjne – efter segl-stemplets præg – en KNUDE på et vandret sribet skjold, der havde »ører« og var bærer af en hjælm med en hovedprydelse, jeg ikke fattede, hvad var. Ved Far's hjemkomst til skrivebordet registrerede han duftene fra mine gernin-

ger, sagde ingenting, men signalerede fra de muntert lysende blå øjne, at han fandt min interesse naturlig.

KNUDEN fik siden en anden – og for mig svært inspirerende – tilværelse i mit hjem, da Mor, som brugte sit urgamle Abildgaard'ske slægtsvåben på brevpapiret, i 1945, da Krigen var forbi, fik datidens mest fremtrædende heraldiske gravør Friedrich Britze til at designe, og levere som kobberstukne exlibris, bogejer-mærker til sig selv og til Far, jvfr. Fig. 30 og 31 (jvfr. Fig. 3.).

Friedrich Britze, gravør og våbentegner, var født i Berlin i 1870, uddannedes hos hofgravør Voigt i Berlin og fik ansættelse hos en gravør i København i 1892. Han blev dansk gift i 1894 og flyttede tilbage til Berlin, hvor han etablerede eget studio i 1902. 1910 flyttede han dog til København, hvor han drev sin virksomhed fra Kronprinsessegade 12 under navnet F. BRITZE – GRAVØR og var aktiv frem til sin død i København i 1959 – de sidste 4 årtier hjulpet af hans største konkurrent, sønnen Johannes, der i en periode var Kongelig Våbentegner.

Fr. Britze's design af KNUDEN blev jeg tidligt begejstret for, og op gennem årene, hvor dels mit bibliotek voksede støt og roligt, dels min slægtsinteresse

Fig. 30 og 31. Kobberstukne exlibris, udført af Fr. Britze i 1945 til Mor og Far.

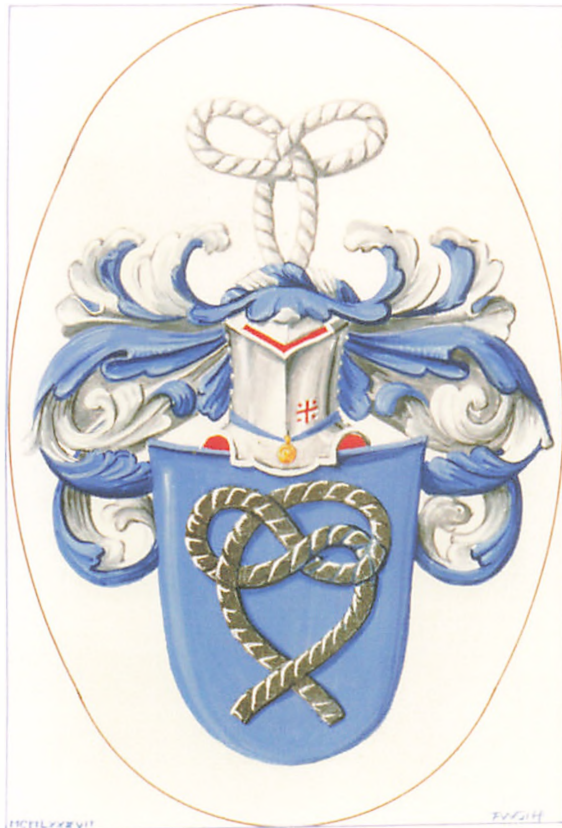

Fig. 32. Kgl. Våbentegner Aage Wulff's design fra 1987 af Våbenet.

tilsvarende vaktet, meldte sig lysten til med tiden at få Slægtsvåbenet udført med de rette farver af en kompetent person. Resultatet blev i 1987 en henvendelse til daværende Kongelig Våbenmaler Aage Wulff, der udførte den version, som fremgår af Fig. 32.

Tidligt erkendte jeg, at denne udgave ikke faldt i min smag. Ganske smuk på visse punkter, men hvad angår selve knudens design, er den ikke smuk. Den mangler balance og farven er forkert. Hjælmprydelsen med tov-enderne er original nok – og ikke uden relevans – men uden respekt for traditionen.

Da jeg mange år senere – efter Aage Wulff's død – fik det held at møde vor store heraldiske designer Carsten Frölich, opstod en ny mulighed. Han forstod med det samme min problemstilling og greb med iver, begejstring og suprem kompetence opgaven an. I 2005 barslede han fra sit HERALDISK ATELIÉR i Charlottenlund med, hvad der, for mig at se, er den hidtil smukkeste udgave af vort gamle våben.

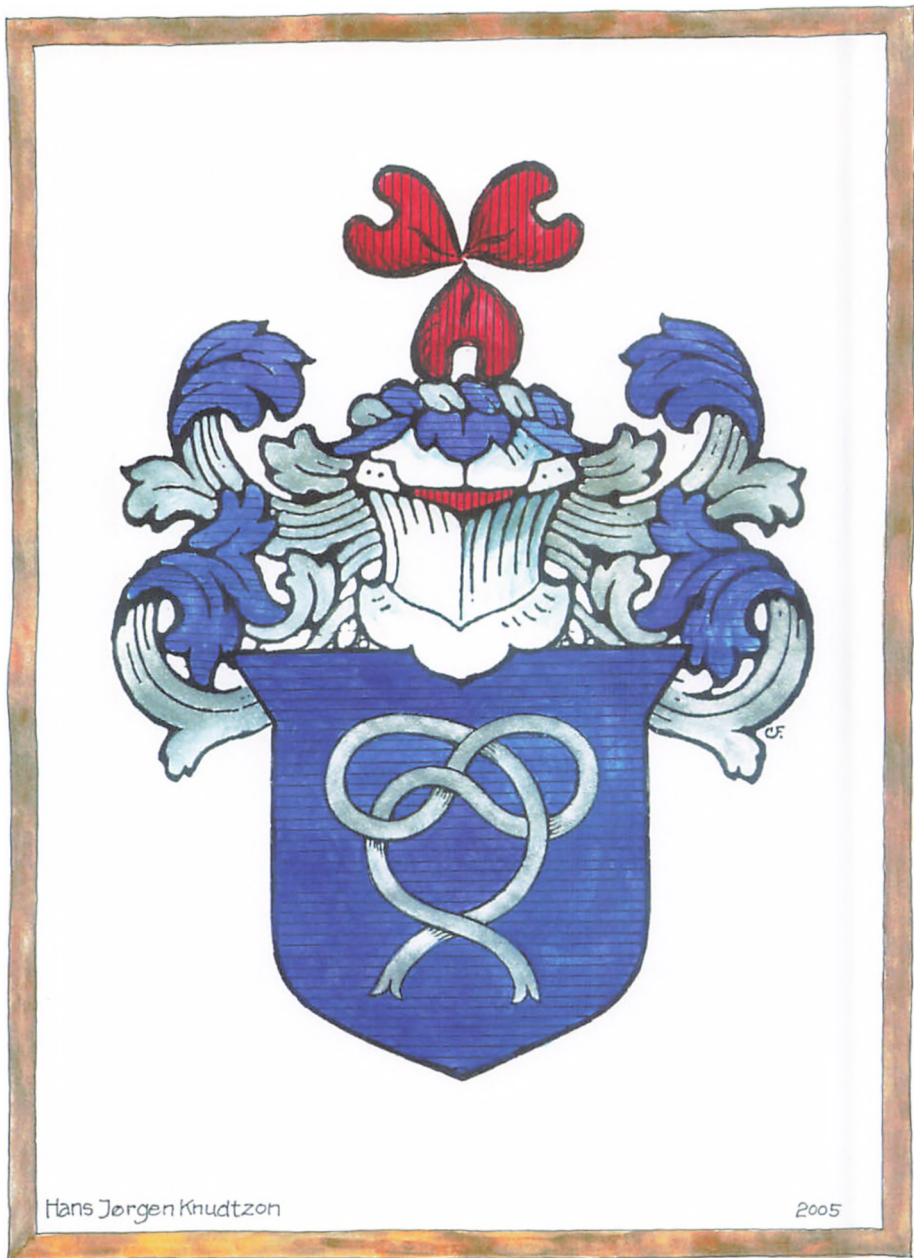

Fig. 33. Heraldikeren Carsten Frölich's design fra 2005 af Våbenet.

I mine øjne er denne version af vort 200 år gamle slægts-våben perfekt med den rette balance mellem heraldisk tradition, kunstnerisk elegance og kreative tanker. Det har været en stor glæde at samarbejde så åndsbeslægtet med Carsten Frölich om dette projekt, der årelangt har ligget mig på sinde – ikke begrænset til en personlig sag, men som en slægtsarv, jeg, som led i en kæde, har fået til lån og skal videregive til Slægten.

Vigtigst var, at det blev Britze's design af KNUDEN, der blev basis. Om skjoldet er at sige, at det ikke er udpræget dansk eller norsk, idet »ørerne« hører hjemme på engelske 1800-tals våbenskjold. Det faldt naturligt at bevare disse »ører«, henset til de oprindelige norske Knudtzon'ers udpræget anglofile interesser og forbindelser; skjoldet er således normannisk inspireret. Hjelmen, der helst skal have en passende størrelse i forhold til skjoldet, hvad den nu har fået, er justeret i forhold til den ældre udgave. Den gamle »trallehjelm« med åbent visir hørte hjemme hos adelen og kongerne, mens borgerlige slægter fører en lukket tournérhjelm, som her er valgt »en face«. Og så er de gamle, heraldisk korrekte, »søblade« bevaret, men udført hjerteformet og farvet i hjerteblodets røde farve. Disse »søblade« er en gammel dansk/norsk heraldisk prydelser, og hvad de egentlig forestiller, har man diskuteret i årevis. Der er nærmest tale om åkandblade eller lindeblade, hvis oprindelse går langt tilbage i Middelalderen. Søbladene skal for mig at se bære Kærlighedens, Hjerteblodets, røde Farve; The True Lovers Knot. Knudtzon'erne har altid båret et rent hjerte og haft hjertet på rette sted.

Hans Knudtzon nåede i sit nye hjemland gennem mere end et halvt århundrede at udfolde sit velgørende iværksætter-gen på mangfoldige områder, vi i dag må beundre.

Til Slægten skabte han også det smukke våben, KNUDEN, der rummer så megen symbolik og enkel styrke, at det komplikationsfrit er nedarvet gennem generationerne i over 200 år. – Sligt avler stor taknemmelighed.

Tradition og Fornylse har udvirket, at KNUDEN i dag kan fremstå i en smuk, tidløst-moderne og afbalanceret version, som det er en stor glæde gennem denne slægts-krønike at kunne videregive til dagens og morgendagens slægtninge.

Herefter forlader jeg Etatsraaden – grundlæggeren af vor slægt – for at se lidt på hans umiddelbare efterslægt.

Kapitel 7

ETATSRAADEN'S BØRN M.V.

Lad os danne os et overblik over Etatsraadens umiddelbare efterslægt, inden jeg koncentrerer mig om nogle få af børnene.

Etatsraad, Købmand, Skibsreder og Borgmester Hans Carl Knudtzon blev født den 29. januar 1751 i Bredstedt i Slesvig og døde den 16. december 1823 i Trondhjem i Norge. Han giftede sig den 1. januar 1779 i Trondhjem Domkirke med **Karen Müller**. Hun var datter af major Frederik Christian Anton Müller og Bolette Darjes og født den 7. august 1752 i Kristiansand i Norge. Hun døde den 12. marts 1818 i Trondhjem. Parret havde følgende 8 børn – som vi allerede kender lidt til gennem Fig. 20, Elias Meyer's maleri:

No. 1. Grosserer, Konsul Frederik Nicolay Knudtzon blev født som tvilling den 24. december 1779 i Trondhjem og døde den 4. april 1823 i Trondhjem. Han giftede sig den 1. januar 1805 – formentlig i Trondhjem – med **Marie Sophie Lorck**. Hun var datter af Christian Andersen Lorck, og født den 9. februar 1787 – formentlig i Trondhjem. Hun døde den 26. maj 1875 i Trondhjem.

Frederik var opkaldt efter Morfaderen og Farfaderen.

Christian Andersen Lorck var født i Flensborg i Sønderjylland i 1753 og tog borgerskab i Trondhjem i 1784, hvor han grundlagde et af byens store handelshuse, der havde tæt samarbejde med Etatsraadens handelshus.

Frederik blev i 1796 sendt til udlandet for at uddanne sig, og ved hjemkomsten 3 år senere indtrådte han i Faderens handelshus som grosserer og senere konsul. Den 1. januar 1806 blev han af faderen optaget som medindehaver af firmaet. Han blev kun 43 år gammel. Enken blev 88 år gammel og boede i mange år på Stavne Gaard, som Frederik købte i 1810.

Parret havde 7 børn og en efterslægt.

No. 2. Magdalena Boletta Knudtzon blev født som tvilling den 24. december 1779 i Trondhjem og døde den 10. juni 1803 i Trondhjem. Hun giftede sig den 28. april 1801 – formentlig i Trondhjem – med **Grosserer, Konsul Lorentz Johannsen**. Han var født i Sønderjyl-

land den 13. september 1769 og døde den 27. april 1837 i Trondhjem. Magdalena Boletta var opkaldt efter Farmoderen og Mormoderen. Lorentz Johannsen var en af Etatsraadens tidligste medarbejdere og avancerede støt, blev medindehaver den 1. januar 1806 og efter Etatsraadens død i 1823 handelshusets chef. Han var en yderst anset mand med megen dannelse og mange tillidshverv. Han var engelsk vicekonsul og Stortingsmand i årene 1818 (medlem af 13 komitéer), 1821 (medlem af 15 komitéer, formand i 5) og 1822 (medlem af Statslaanskomitéen og opgøret med Danmark). Oprettede Børsen i Trondhjem i 1819 og medvirkede til oprettelsen af Trondhjems Sparebank i 1823, hvor han var direktør til sin død. Han var – efter Etatsraadens død – ejer af familielandstedet LILLEGAARDEN, som senere blev overtaget af Broder Lysholm Knudtzon. Efter hustruens død giftede han sig med hendes lillesøster Sarah. Begge ægteskaber var barnløse.

- No. 3. Catharina Meinche Knudtzon** blev født den 11. juni 1781 i Trondhjem og døde den 26. oktober 1866 i Le Havre i Frankrig. Hun giftede sig den 22. juni 1804 – formentlig i Trondhjem ved et dobbeltbryllup, hvor også lillesøsteren Sarah giftede sig – med **Ban-kiér, Konsul Antoine Marie Labouchère**. Han var født i Haag i Holland den 14. april 1775 og døde den 2. september 1829 i Nantes i Frankrig.

Hun var opkaldt efter faderens velynder, Hofagentens enke, Catharina Meincke.

Antoine Marie Labouchère var nederlandsk konsul; hans familie havde grene i Holland og England og var indgiftet i flere betydelige bankhuse i disse lande.

Således blev broderen Pierre-César (1772-1839) en anset og hovedrig bankiér i London; han var associé i det store bankfirma Baring Brothers i London, med hvis chef Sir Francis Baring's datter han blev gift. Senere bosatte han sig på godset »The Hylands« i Essex, hvor han byggede et skulpturgalleri, til hvilket han gennem vennen Jørgen Knudtzon bl.a. i 1822 bestilte Thorvaldsen's marmor-skulptur »Venus med Æblet«, oprindeligt modelleret af billedhuggeren i årene 1816-1819. Denne skulptur kom sidenhen til Thorvaldsens Museum i København, der købte den på en auktion i London i 1920, jvfr. i øvrigt Kapitel 8. Af sønnen Henry Labouchère, der som Lord Taunton blev en betydelig politiker og statsmand, modelerede Thorvaldsen en byste, der udførtes i marmor i maj 1831.

Familien Labouchère var en sydfransk huguenotfamilie, tilhørende den gamle franske embedsadel. Familien i Nantes benyttede et

slægtsvåben, som var et Alliance-Våben mellem slægten Labouchère og slægten Knudtzon (KNUDEN).

Parret havde 5 børn og en omfattende efterslægt.

- No. 4. Sarah Marie Knudtzon** blev født den 6. juni 1782 i Trondhjem og døde den 25. oktober 1854 i Trondhjem. Hun giftede sig den 22. juni 1804 i Trondhjem – formentligt ved et dobbeltbryllup, hvor også storesøsteren Catharina giftede sig – med **Grosserer, Konsul Lorentz Johannsen**. Han var født i Sønderjylland den 13. september 1769 og døde den 27. april 1837 i Trondhjem. Han var først gift med storesøsteren Magdalene og er derfor omtalt ovenfor under **No. 2**. Også dette ægteskab var barnløst.

Sarah Marie var opkaldt efter moderens faster – altså en søster til faderens svigerfar, major Frederik Müller – Sarah Marie Meincke, født Müller.

- No. 5. Mæcén, Rejsende i Livet og i Kunsten Jørgen von Cappelen Knudtzon** blev født den 28. april 1784 i Trondhjem og døde 29. juli 1854 i Paris, Frankrig. Ugift.

Han var opkaldt efter en af faderens forretningsvenner, godsejer Jørgen von Cappelen til Fosselholm på Eiker i Norge, hvis hustru var født Darjes og således en slægtning af hans mormoder.

Jørgen vender jeg tilbage til i Kapitel 8.

- No. 6. Grosserer, Konsul Christian Knudtzon** blev født den 10. september 1787 i Trondhjem og døde 9. juli 1870 i Trondhjem. Han giftede sig den 15. april 1813 i Kristiansund med kusinen fra Kristiansund **Benedicte Catharina Margareth Knudtzon** – Oldefar's yngre søster. Hun blev født den 3. november 1792 i Kristiansund og døde den 27. januar 1872 i Trondhjem.

Han var opkaldt efter faderens morbroder, sognepræsten Christian Clausen i Slesvig, hos hvem 5 Knudtzon-børn opholdt sig på »kostskole« i barndommen.

Parret fik 11 børn og en omfattende efterslægt.

Christian vender jeg tilbage til i Kapitel 13.

- No. 7. Mæcén, Korresponderende Grosserer Broder Lysholm Knudtzon** blev født den 5. oktober 1788 i Trondhjem, blev døbt i Vor Frue Kirke og døde den 20. marts 1864 i Trondhjem. Ugift.

Han var opkaldt efter faderens principal, Hofagenten Broder Lysholm.

Broder vender jeg tilbage til i Kapitel 11.

- No. 8. Hans Carl Knudtzon** blev født den 7. marts 1793 i Trondhjem og døde den 26. januar 1821 i Nantes, Frankrig. Ugift.

Han var opkaldt efter faderen.

Han opholdt sig 1815-1816 i Italien, hvor han var sammen med storebroderen Jørgen og dennes ven Baillie; under dette ophold modellerede vor store billedhugger Bertel Thorvaldsen hans byste, som han senere egenhændigt udførte i marmor, jvfr. Fig. 34 nedenfor. Fra Italien rejste de tre til London, hvor de to brødre i juni og juli 1816 holdt til hos forretningsforbindelsen, vennen George Norman, og i øvrigt var sammen med Baillie. I september var brødrene tilbage i Trondhjem, og den 20. november skriver Hans Carl et elskværdigt brev til Thorvaldsen, som dels giver udtryk for glæde og taknemmelighed over dagene i Rom i Thorvaldsens selskab, dels giver udtryk for frustrationer over livet i Norge. Hvor »de senere ulykkelige Tider desværre har ruineret Nordmandens Karakter«...« saa det er ej meer saa godt at være i Norge, som det var«. Her »er aldeles ingen Sjeleføde af den Slags som Deres Venus og øvrige Arbejder, ikke engang en Gips Statue!« Noget tyder på, at Hans Carl – som brødrene Jørgen og Broder – ikke havde den største lyst til eller

Fig. 34. Thorvaldsen's marmorbyste af Hans Carl Knudtzon (1793-1821).
Knudtzon-Salen, Gunnerus-Biblioteket i Trondheim.

anlæg for handelsvirksomhed, men snarere havde interesser i andre retninger. Det får vi aldrig at vide.

I maj 1820 sejlede han med et af faderens skibe til Nantes for at besøge søsteren, og i hendes hjem døde han sidst i januar 1821.

Om Eratsraadens efterslægt generelt henvises til den omfattende, fortsat reviderede, slægtsoversigt, som under titlen SLEKTEN KNUDTZON udarbejdes af søskende-parret Jan Knudtzon Sommerfelt Pettersen & Siri Pettersen Strandenes i Bergen.

Seneste udgave, Version 10, er udgivet i december 2012.

Men specielt brødrene Jørgen, Broder og Christian vil jeg nu se nærmere på.

KAPITEL 8

THORVALDSEN'S VEN

De tre brødre, vi skal beskæftige os lidt med, ses alle i den venstre side af Elias Meyer's maleri fra 1795, Fig. 20, og bemærkelsesværdig er den 11-årige Jørgen, i den voksne mundering som landkadet, hvis høje smalle hoved udviser forfinede træk.

Han blev, som nævnt, født den 28. april 1784 i Trondheim, og det er mit gæt, at han blev døbt i Vor Frue Kirke, der lå tæt ved hjemmet. Han opkaldtes efter faderens ven i forretningslivet Jørgen von Cappelen, godsejer til Fosseholm på Eiker, hvis hustru var født Darjes og således en slægtning af hans mormoder.

Da han var 10 år gammel, sendtes han, med henblik på en militær-uddannelse, i 1794 som kostkadet til Det Kongelige Danske Landkadetakademi i København – i den nuværende Østre Landsrets bygning. Den militære tvang bekom ikke Jørgen vel, han opgav den militære løbebane efter 4 år og vendte hjem, »formedelst den Ulyst han i den senere Tid har faaet til den militaire Etat«, som faderen skrev i sine notater. Han blev – på samme måde som storebroderen Frederik var blevet det – i 1799 sendt i handels- og skibsreder-lære i Hamborg, men kontorlivet har næppe huet den unge mand, der havde mere lyst til et uafhængigt rejseliv. Efter nogle års ophold i Hamborg, England og Frankrig skulle han begynde sin praksis og valgte som »supercargo« – varetager af Faderens handels- og rederi-interesser – at rejse til Batavia i Ostindien på et af Faderens skibe, fregatten »Prins Carl af Hessen«, bygget i 1792 på Trondhiems Skibsværft; skipper var Henrich Nannings, der var født på den nordfrisiske ø Føhr i Vadehavet, nogenlunde vest for byen Bredstedt inde på fastlandet. Rejsen gik planmæssigt og må have skærpet Jørgens rejselyst, thi allerede den 2. februar 1806 gik han atter ombord som »supercargo« (ansvarlig for at skaffe last) på »Prins Carl af Hessen« med samme skipper og samme mål. Men det gik galt.

Skibet forliste den 6. februar 1806 ved Haaøen på Norges sydkyst – tæt ved Grimstad, hvor, ved Fjære Kirke, Terje Vigen's grav senere har kunnet findes. Det er om denne grav, Henrik Ibsen i 1862 skriver, som det sidste vers i den smukke digtcyklus:

»Ved Fjære Kirke jeg saa en Grav,
den laa paa en vejrhaard Plet;
den var ikke skøttet, var sunket og lav,
men bar dog sit sorte Bræt.
Der stod »THÆRIE WIIGHEN« med hvidmalt skrift,
samt aaret, han Hvile fandt. -
Han lagdes for Solbrand og Vindes Vift,
og derfor blev Græsset saa stridt og stivt,
men med vilde Blomster iblandt.«

»Prins Carl af Hessen« blev knust ved forliset, men mandskabet – incl. Jørgen – blev reddet af beboerne på Haaøen, og Jørgen skænkede som tak en generøs gave til de fattige på øen.

Forliset ødelagde dog ikke Jørgen's rejselyst, og kort efter rejste han ud på ny, denne gang mod Vestindien. Også denne gang gik det galt; skibet havarerede i rum sø og i yderste nød blev Jørgen, flydende på et stykke vraggods langt ude i Atlanterhavet, mirakuløst reddet ombord i et engelsk skib, på vej til Jamaica. Denne redning blev et vendepunkt i Jørgens liv.

Ombord på det engelske skib befandt sig som passager en ung skotte, Alexander Baillie, som med stor elskværdighed tog sig af den unge nordmand. Mellem de to opstod på den videre rejse et varmt venskab, der skulle ændre begges liv og vare livet ud. Jørgen var på det tidspunkt 22 år, Alexander Baillie var 29 år; de var begge økonomisk uafhængige, rejselystne og havde svært ved at finde en livsgerning, som de med interesse ville vie deres arbejdsindsats. De indledte deres videre fælles rejse i livet ved at følges til Baillie's familie, hvor Jørgen opholdt sig i nogle måneder.

Alexander Baillie var ud af den gamle, rige skotske slægt, The Baillies of Dochfour, og faderen James Baillie, M.P. for Ealing Grove, Middlesex, var søn af Hugh Baillie, 10th of Dochfour. Alexanders fader havde ventet, at sønnen skulle blive politiker, men det følte Alexander sig ikke egnet til og han efterkom ikke faderens ønske.

Hans moder var datter af sir Colin Campbell of Glenure; ægteparret havde 4 børn og familien blev i 1784 portrætteret af den store engelske maler Thomas Gainsborough (1727-1788). Gruppemaleriet – med den 7-årige Alexander, der rækker moderen en blomst – var i Alexanders besiddelse – længst i huset i Neapel – lige til hans død, hvorefter det testamentarisk overgik til en museal tilværelse. Det kan i dag ses på Tate Gallery i London, jvfr. Fig. 35 nedenfor.

Fig. 35. The Baillie Family. Malt af Thomas Gainsborough i 1784.
Tate Gallery i London.

Efter opholdet hos Familien Baillie i Skotland rejste de to venner til Trondheim, hvor de opholdt sig hos Familien Knudtzon i vinteren 1806-1807. Før deres planlagte afrejse fra Trondheim i januar var forberedt et større selskab; indbydelsen lød på Kanefart med efterfølgende Bal og Souper. Dårligt vejr betød aflysning af kanefarten, men ballet og souper'en gennemførtes under utvivlsomt festlige former og med hele Trondheims merkantile og kulturelle elite som deltagere.

De næste par år rejste de to venner i Spanien og Italien, og jeg tror, at de har brugt disse år – oven på de to »præsentations-besøg« hos familierne i Skotland og Norge – på overvejelser omkring mulighederne for at slå sig ned og finde et arbejde. Jørgen tilbragte i hvert fald sidste halvdel af 1811 og hele

1812 i Trondheim, og i efteråret 1812 dukkede Baillie op i byen og blev der vinteren over. Da våren kom, tog de to venner på en lang rejse, hvis første mål var St. Petersborg – og sidenhen blev deres tilværelse et liv som Rejsende i Livet og i Kunsten. Ophold i udlandet blev hovedsagen, mens besøg hjemme i Trondheim, kortere eller længere, kun blev med års mellemrum. Jørgen vedblev dog at fungere som international ambassadør for faderens handelshus, men som vi skal se, fik han også andre »ambassadør-opgaver«.

Forår og Sommer 1814 – Dobbeltmonarkiets Skæbneår – tilbragte de to venner i London, hvor selskabslivet strålede efter Napoleon's første fald fra tinderne sidst i marts; den russiske kejser og den prøjsiske konge var midtpunkt i løjerne, som alle af betydning deltog i. Formentlig har de ved denne tid mødt Lord Byron, der just havde udgivet – anonymt – sin Ode til Napoleon Bonaparte. Byron's ven, den senere Lord Broughton, nævner i sine erindringer, at han i juni deltog i en middag hos den senere Jarlen af Durham, hvor »Knutzon the Norwegian« var gæst i et selskab af personer, der alt overvejende tilhørte Det Liberale Parti.

I begyndelsen af 1815 rejste vennerne til Frankrig og Italien. Jørgen havde en vis nysgerrig interesse for Napoleon og i februar 1815 gjorde han en tur til Elba, hvor han blev modtaget i audiens af Napoleon – som den 1. marts forlod Elba på vejen mod De 100 Dage, Waterloo og Skt. Helena.

Kort efter stiftede Jørgen bekendtskab med Napoleons yngre søster, Caroline, gift med Murat, der i nogle år var konge af Neapel, indtil han i efteråret 1815 blev taget til fange af østrigerne og skudt. I sin periode som dronning foretog Caroline bl. a. udgravninger i Pompeji og i foråret 1815 forærede hun Jørgen brudstykker af en antik glasvase.

Vennerne brugte også tiden i Italien på at finde et fast tilholdssted og i årets løb købte de et hus i Neapel, hvor de sidenhen boede, når de ikke var på rejser eller på besøg i England eller Norge. Huset fyldtes efterhånden med megen god kunst, og det ovennævnte Gainsborough-maleri hang som nævnt også der, sammen med malerier af J.C.Dahl og Th. Fearnley. Jørgen købte sidst på året i Rom et lille maleri af Eckersberg, betitlet »En liden Pige legende med en Kat« og begge var de ivrige kunstsamlere, der i huset opbyggede en alsidig samling af antikke bronzer, vaser, mønter og stene, malerier som nævnt – og skulpturer af Thorvaldsen.

Mange år senere, i vinteren 1846/47, fik de besøg i Neapel af Oldefar og Oldemor, der senere overfor børnene berettede varmt om den Elskværdighed

og Gæstfrihed, de blev mødt med af den intellektuelle og kunstinteresserede Jørgen og rigmanden Alexander, jvfr. Kapitel 18.

Men i øvrigt var de ret forskellige, de to venner. Jørgen var en livlig, munter, ivrig og energisk natur og af statur af middelhøjde, mens Baillie var ualmindelig stille, reserveret, flegmatisk, høj og kraftig (Byron kaldte ham »Long Baillie«). Den danske forfatter og kunsthistoriker Just Mathias Thiele – Thorvaldsens ven og biograf – karakteriserede dem meget præcist, når han kaldte Jørgen »den varme trønder« og Baillie »den stille venlige brite«.

Endelig var året 1815 det år, Jørgen og Baillie første gang traf Bertel Thorvaldsen (19/11-1770 – 24/3-1844), den store danske billedhugger, der boede og arbejdede i Rom fra den 8/3-1797 (den dag han med sin hund Hektor kørte ind i Rom ad vejen fra Neapel og siden kaldte sin »romerske fødselsdag«) til 1838, hvor han med store dele af livsværket på fregatten Rota kom hjem til København. Byen gjorde ham til æresborger og byggede i årene 1839-1848 hans museum, hvor han i dets indre gård fandt sit sidste hvilested.

Det har været Jørgens store interesse for og glæde ved kunst, der efter det første møde med den danske billedhugger lagde grunden til et venskab, som varede frem til Thorvaldsens død. Hengivenheden var gensidig; der er ingen tvivl om, at der imellem dem har været en fremragende »kemi«.

Ret snart, tidligt i 1816, modellerede Thorvaldsen 3 byster af Jørgen, lillebroderen Hans Carl – Fig. 34. – og vennen Baillie, og Jørgen og Baillie købte, d.v.s. bestilte og betalte, 3 relieffer: »Amor hos Bacchus« (Fig. 64.), »Hector hos Paris og Helena« (Fig. 65.) og »Vulcans Smedie«. Vi har på Thorvaldsens Museum i arkivet bevaret 28 breve, fra 1816 til 1842, med relation til Thorvaldsen og vor slægt; de 26 breve er skrevet af Jørgen til Thorvaldsen, 1 brev er skrevet af Broder og 1 brev er fra Hans Carl, jvfr. teksten ovenfor Fig. 34. Disse breve er udgivet i et norsk tidsskrift i 1915 og er særdeles beskrivende, dels omkring Jørgen's »omflakkende« rejselev, dels omkring det rætte og tillidsfulde forhold til billedhuggeren – og dennes undertiden langsomme leveringshastighed. Disse 3 byster, der var modelleret i 1816, var færdighuggede i marmor fra huggerens side i 1821, men først i 1828 lykkedes det at vriste de færdige og af mesteren selv fuldførte byster fra ham. Også reliefferne var der lang leveringstid på; de fremkom først i 1828 og 1829. Der blev udført 2 eksemplarer af Baillie's byste, idet der udover Jørgen's eksemplar udførtes et til Baillie's familie. Det ene af reliefferne, »Vulcans Smedie« blev også udført til Baillie.

De to byster af brødrene Knudtzon, bysten af Baillie og de to relieffer testamenterede Jørgen sidenhen til Broder, fra hvem de blev skænket til Videnskaberne Selskab i Trondheim; det vender jeg tilbage til.

Den ovenfor under Jørgen's søster, gift Labouchère, omtalte Skulptur »Venus med Æblet«, bestilt i 1822 til Pierre-César Labouchère's gods »The Hylands«, trak det også ud med at få leveret. Det var Jørgen, der, som i så mange andre tilfælde, havde formidlet handelen, og han blev derfor pinligt berørt, når svogerens broder besværede sig over billedhuggerens langsommelighed. Jørgen skrev til Thorvaldsen fra Neapel i 1828 og meddelte ham, at Labouchère siger, »han har ventet saa længe, at han ei meer vil stole paa Løfter, og opgiver alt Haab, dersom det ei lykkes mig denne Gang at faae den; han bruger det franske Ordsprog: »on desespère, alorsqu'on espère toujours«. Følgelig, kiere Thorvaldsen, dersom De kan fuldende og afsænde Deres Venus for Labouchère, medens ieg er i Rome, saa gjør De ham og mig en Tieneste og ieg skal sørge for Betalingen, medens ieg er der; hvis ikke, vil ieg intet mere have med den Ting at bestille, og der bliver en Ende paa den Sag, for saa vidt som ieg har afgivet mig dermed.« – Det hjalp; Venus blev færdig senere i 1828, men Jørgen måtte rykke i breve af 14/5 fra Livorno, 11/6 fra Milano, 16/7 fra Interlaken i Schweiz, 4/10 fra Lausanne og 27/10 fra Paris. Først i brev af 16/6 1829 fra London jubler Jørgen over, at Venus er ankommet til bestemmelsesstedet, omend det nær var gået galt. Jørgen overværede udlosningen af Venus fra skibet i London og fortæller Thorvaldsen: »hun havde en lang Reise og da man vilde tage hende ud af Skibet, forat bringe hende i Land, styrtede hun ned i Skibet, da Touget gik istykker; heldigvis faldt hun blødt, da Skibet var ladet med Hvede, og CERES reddede denne Gang VENUS«.

Jørgen var nu selv lidt ude om disse langvarige leveringstider, da han udfoldede store anstrengelser for at skaffe Thorvaldsen kunder i butikken. Han var billedhuggeren en god ven, en god rådgiver og en god formidler – for en stor del til engelske kunder. Og så var han en kraftig fortalere for, at kunstneren skulle overlade fædrelandet hans værker, hvilket som bekendt lykkedes. Jørgen var en storartet ambassadør for Thorvaldsen.

Den græske sagnhelt Jason var genstand for et af Thorvaldsens første store kunstværker, som han færdigmodellerede i 1801; da han ikke havde råd til at få den støbt i gips, sønderslog han den. Han modellerede den dog påny i en større målestok, der blev rosede bedømt, men da en køber ikke meldte sig, pakkede kunstneren på grund af pengemangel sin kuffert for at rejse hjem til Danmark; i sidste øjeblik kom den rige engelske bankiér Thomas

Hope i 1803 ind i Thorvaldsens værksted og bestilte Jason i marmor. Thomas Hope betalte et klækkeligt forskud, og Thorvaldsen blev i stand til at blive i Rom indtil videre. Men leveringen trak ud, og efter bekendtskabet med Jørgen ses det, at han, der kendte Thomas Hope, påtog sig at erindre Thorvaldsen årene igennem om dette ufuldendte arbejde. Det tog 25 år, før Thomas Hope modtog JASON! Jørgen takkede i brevet af 4/10 1828 fra Lausanne: »De gjør Dem intet Begreb om, hvilken Triumph dette er for mig; ieg skal nu ei mere nødes at høre, at man gjør Anmærkninger om Dem, som ei vare fordelagtige.«

Det gode venskab, Jørgen og Thorvaldsen havde, ses også af en lille skitsebog fra billedhuggerens tidligste år i Rom, der befinder sig i Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab's bibliotek i Trondheim, som en donation fra Jørgen's yngre broder Christian i 1868. Den bærer udskriften: »Ungdoms Arbejder af Albrekt Thorvaldsen – da han først kom til Rom i 1796 – fundet iblandt hans gamle Papierer og bor(t)taget med hans Tilladelse den 27. Februar 1831 af Jørgen Knudtzon.« Det lille hæfte på 44 sider i et ca. 12 x 15 cm format supplerer kærkomment det sparsomme billede, vi har af kunstnerens første år i Rom. I Thorvaldsens lejlighed i Casa Buti i Via Sistina i Rom har Jørgen utvivlsvist med jubel modtaget denne for kunstneren selv ubetydelige gave, men ved at tage vare på den for eftertiden, har Jørgen givet både os og kunstnerens eftermæle en fin lille, men vigtig gave.

Lad os en stund glæde os ved betragtningen af de to smukke byster af Jørgen og Baillie, der ses nedenfor som Fig. 36. og 37.

Kunsthistorikeren Else Kai Sass har i sit store værk fra 1963 om Thorvaldsens Portrætbuster befattet sig med de tre byster af Baillie og Brødrene Knudtzon. Hendes vurderinger og beskrivelser er fremragende og vil derfor blive gengivet her.

»Alle tre Buster er fortrinlige, men Portrættet af Jørgen Knudtzon hæver sig over de to andre ved den mærkelige psykologiske Forstaaelse af en kompliceret Personlighed, Thorvaldsen her lægger for Dagen.«

Hun anser Jørgen for den mest fængslende personlighed af de tre portrætterede, og beskriver ham med udgangspunkt i et portrætstik fra 1806 som havende »et højt og smalt Hoved med Haaret redt frem over Panden og Tindingerne, store livlige Øjne, en lang benet Næse, ret fyldige Læber og en lille fast Hage.« Hun finder i bysten de samme væsentlige træk gengivet, »men Ansigtet er modnere, man kan næsten sige udlevet, skønt Modellen

Fig. 36. Jørgen Knudtzon, marmor, modelleret af Bertel Thorvaldsen i 1816.
Knudtzon-Salen, Gunnerus-Biblioteket i Trondheim.

Fig. 37. Alexander Baillie, marmor, modelleret af Bertel Thorvaldsen i 1816.
Knudtzon-Salen, Gunnerus-Biblioteket i Trondheim.

dog kun var toogtredive Aar. Det er særligt et Træk ved Øjnene, de meget tydeligt fremhævede Poser, der afstedkommer denne Opfattelse. Der er ogsaa et Drag af Tungvind over dette smukke Ansigt, forstærket af et længselsfuldt Blik under Øjenbrynenes fremtrædende Vulster og den mærkelige sensuelle Mund, der er saa følsomt modelleret. Underlæben træder en Smule frem. Om Munden er der en Anelse af et skævt Smil. Indtrykket af Svaghed i Øjnene og om Munden modvirkes dog af den lange kraftfulde Næse og den faste Hage. Ansigtet er skægløst, Haaret kort, let krøllet, ordnet i en Frisure med nogle Lokker redt frem over Panden og Ørerne, mens Tindingerne er fri. Det er et Ansigt, der præger sig i Erindringen ved sin Blanding af Melankoli og fin Ironi. Man synes, man kender Typen. Den æstetisk interesserede Verdensmand, maaske med Hang til Sværmeri for Kønsfæller, men altid chevaleresk over for Damer, især de lidt ældre og intellektuelt betonedede. – Marmorbehandlingen er ypperlig, Haaret er omhyggeligt udarbejdet, Pupillerne er dybt udboret, og Ansigtets Flader fint hvælvede. De karakteristiske Træk i Fysiognomiet er behandlet med en Nænsomhed, der tyder på, at Thorvaldsen har fattet noget af Mandens komplicerede Natur. Marmorbusten er af fintkornet carrarisk Marmor, der staar med en egen Mathvidhed, mens Soklen er poleret.«

»Marmorbusten af Baillie er smuk, men mindre følsomt udført end Jørgen Knudtzon's. Der kan næppe tænkes større Modsætninger end den unge Nordmand med det forfinede Ydre og den syv Aar ældre Englænder med det pludskæbede, lidt dorske Ansigt. Haaret, der er børstet op fra Panden, men frem ved Tindingerne og synes at fortsætte i de svære Bakkenbarter, giver i Forbindelse med de tykke Kinder Ansigtet en pæreagtig Form, en smule à la Louis Philippe. Øjnene virker lidt trætte. Pupillerne er ikke videre dybt udboret, men Brynene meget fremtrædende. Udtrykket om Munden er en Smule »sullen«. Helhedsudtrykket er af en Person, der er passiv, i Modsætning til Knudtzon, der med al sin spleen og tilsyneladende problematiske Natur virker aktiv, alert.«

Else Kai Sass giver med disse vurderinger nogle glimrende beskrivelser både af portrætbysterne og af personerne bag bysterne. Karakteristikken af Jørgen er særdeles markant og supplerer på fortrinlig vis det billede, vi i øvrigt har af manden.

For vor litterære nobelpristager Johannes V. Jensen, der havde mange kulturelle strenge at spille på, fremstod mange af Thorvaldsens portrætbyster i 1926 som ganske nutidige, realistiske af indtryk, »som af Folk man synes man har kendt. Det gælder de to unge Patriciere af Trondhjemsslægten,

Brødrene Knudtzon, ualmindeligt klare og fuldt moderne gennemarbejdede Træk, unge Verdensmænd af en Type man nu vilde kalde »engelsk« – som Buster beundringsværdigt holdningsfulde og sikre i Opfattelsen.«

Man opbevarer på Thorvaldsens Museum i København en protokol med følgende påskrift: »Protocol i hvilken de Reisende, der til ekstraordinære Tider see Thorvaldsens Museum, anmodes om at underskrive Deres Navne.« Under året 1851 finder vi navnene Jørgen Knudtzon og Alexander Baillie. Man ser det for sig, at de to aldrende Reisende, der var henholdsvis 67 og 74 år gamle, vandrede alene rundt i det museum, der rummede værkerne af deres nære ven, værker som de fra de mange besøg hos Mesteren i Rom har været vel bekendte med. De har utvivlsomt haft en stille stund i museets nordre korridor på første sal, hvor de har kunnet betragte de originale gipsmodeller til de tre byster; de to fra en tid, hvor de befandt sig i deres manddoms rige år – den tredje af den altfor tidligt afdøde yngste broder til Jørgen.

Jørgen må med glæde have gjort sig bekendt med det museum, han så stærkt havde opfordret til skabelsen af så tidligt som i 1828, hvor han under et besøg i Rom fandt Thorvaldsen i dybe overvejelser omkring hans »sidste Vilje«. Han skubbede energisk til billedhuggeren om at testamentere samlingerne til Danmark, og Jørgens ord vejede tungt. Ved den tid kom en anden af Thorvaldsen's indflydelsesrige venner, Grev Conrad Rantzau-Breitenburg, til Rom, og billedhuggeren forelagde greven sine planer. Greven, der stod Kong Frederik VI nær, påtog sig straks at være mellemmand til Kongehuset, og fik en sådan succes med projektet, at Majestæten i enhver henseende tilsagde sin støtte og i øvrigt benådede Thorvaldsen med Storkorset den 18. november 1839; kun et par uger efter døde Frederik VI. – Med Thorvaldsen's første testamente fra 1830, der i øvrigt var konciperet af hans nære ven, digteren Ludvig Bødtcher, som gennem konferensråden Jonas Collin fik juridisk bistand af Anders Sandøe Ørsted, og det endelige testamente fra 1838 til fordel for København, var vejen banet for bygningen i årene 1839-1848 af Thorvaldsens Museum. Det blev Collin's hustrus søstersøn, den geniale arkitekt Gottlieb Bindesbøll (1800-1856), der løste opgaven at lave en forladt kongelig vognbygning om til et til sene tider enestående kultsted for Mejslens Mester, for Kunsten og for den Frihed, der just da – ved Enevældens afskaffelse – var kommet Folket i hænde.

Der findes bevaret et fotografi af de to ældre gentlemen, som de må have taget sig ud, da de, få år før de døde, besøgte Thorvaldsens Museum, jvfr. Fig. 38. Fotografiet omtales i øvrigt i Kapitel 18 om Oldefar; de to venner besøgte ham i 1852.

Den altfor tidligt afdøde førsteviolinst ved Oslo Filharmoniske Orkester – og stifter af Det Norske Kammerorkester – Helge Stang Aas (10/4-1951 – 23/9-1998) nedstammede fra Jørgens broder Christian, og var en ivrig slægtsforsker. På sine rejser i udlandet med orkestrene brugte han mange stunder på at lede i arkiver efter nyt materiale til belysning af slægten og dens aktiviteter. Således oplevede han under musikstudier i Wien at dele værelse med en ung cellist, der hed Alexander Baillie; på det tidspunkt kendte ingen af de to musikere til deres ahners forhistorie, men da de sidenhen i fællesskab så Gainsboroughs maleri af The Baillie Family, Fig. 35, gik sammenhængen op for dem.

Helge Stang Aas har hæftet sig ved underretningen om, at Jørgens svoger Labouchère notorisk skulle være hemmelig agent for Napoleon, og har funderet over, at Napoleon, så kort tid før han forlod Elba, tog sig tid til at lade Jørgen komme i audiens. Jørgen boede i Neapel nærmest som nabo

Fig. 38. Farvelagt foto af Alexander Baillie og Jørgen Knudtzon, omkring 1850; kopi i Forfatterens eje.

til Napoleons yngste søster Caroline, der som nævnt i 1815 blev enke efter Napoleons marskal Joachim Murat, som i årene 1808 til 1815 var Konge af Neapel. Jørgens mangeårige rejser foregik ofte mellem Europas metropoler, hvor kontakterne altid befandt sig i de øverste samfundslag. Var Jørgen på en eller anden vis hemmelig agent? Vi ved det ikke – og med Helge Stang Aas's tidlige død stoppede et omfattende undersøgelsesarbejde, som muligt ville kunne bringe nyt frem fra arkiverne. Familien Baillie i Edinburgh kan muligvis i deres arkiver have stof til yderligere oplysning. Her er en oplagt opgave for Slægtens engagerede forskere!

Men noget af det, Helge Stang Aas nåede, var at finde i engelske lokalar-kiver i Kent og Devonshire to brevsamlinger med Jørgen og Broder som afsendere. 2 af brevene er stilet til Sir Thomas Dyke Acland (1787-1871), godsejer og M.P. for Devon, mens de 40 øvrige dokumenter vedrører brødrenes kommunikation med det fædrene firmas hovedforbindelse, George Norman, hvis handelshus i London var blandt de 4 dominerende handels-huse i trælasthandelen på Norge. Materialet blev efter Helge's død udgi- vet i år 2000 af Kåre Tønnesson under titlen: »Engelske brev fra brødrene Knudtzon 1814-1842.«

Brevene fra Jørgen drejer sig hovedsageligt om pengetransaktioner, idet de midler fra Trondheim og Röros, som finansierede hans rejseliv, for en stor del gik gennem Firmaet Norman i London. Men også andet indgik i korrespondancen, som bærer præg af ikke blot at være en udveksling af forretningsmæssige emner, men også af emner på det personlige og på det kulturelle plan. Det er tydeligt, at vi har at gøre med en brevveksling mellem personer på et højt dannelsesstrin – højere end det niveau købmandsstanden i både England og Norge mestendels befandt sig på.

Jørgens tætte forbindelse til Thorvaldsen viste sig også derved, at billedhuggeren på Jørgens foranledning skænkede Nidaros Domkirke en gipsafstøbning af den Kristus-statue, vi kender i marmor fra Domkirken i København, Vor Frue Kirke. Jørgen påtog sig alle udgifter ved transporten, og af et brev af 1. november 1834 fra Florens fra Jørgen til Thorvaldsen fremgår det, at »Deres Kristus er endnu i Livorno, men ieg venter et skib der daglig, som skal bringe den til Trondhiem. Kasserne have staaet i et godt tørt Pakhuus og ieg haaber, at Indholdet ingen Skade har lidt.« Først i 1836 kom den til Trondheim.

Det var Jørgens plan at få Thorvaldsen og maleren J.C.Dahl til at interessere sig for restaureringen af Nidaros-Domen, og det vides, at Dahl i 1844 satte

Thorvaldsen stævne i Trondheim, sammen med de fælles venner Knudtzon og Baillie. Planen var, at billedhuggeren skulle udføre en marmorfrise til domkirkens vestre skib – men Thorvaldsens sygdom og død i Det Kgl. Teater den 29. marts 1844 kuldcastede disse planer.

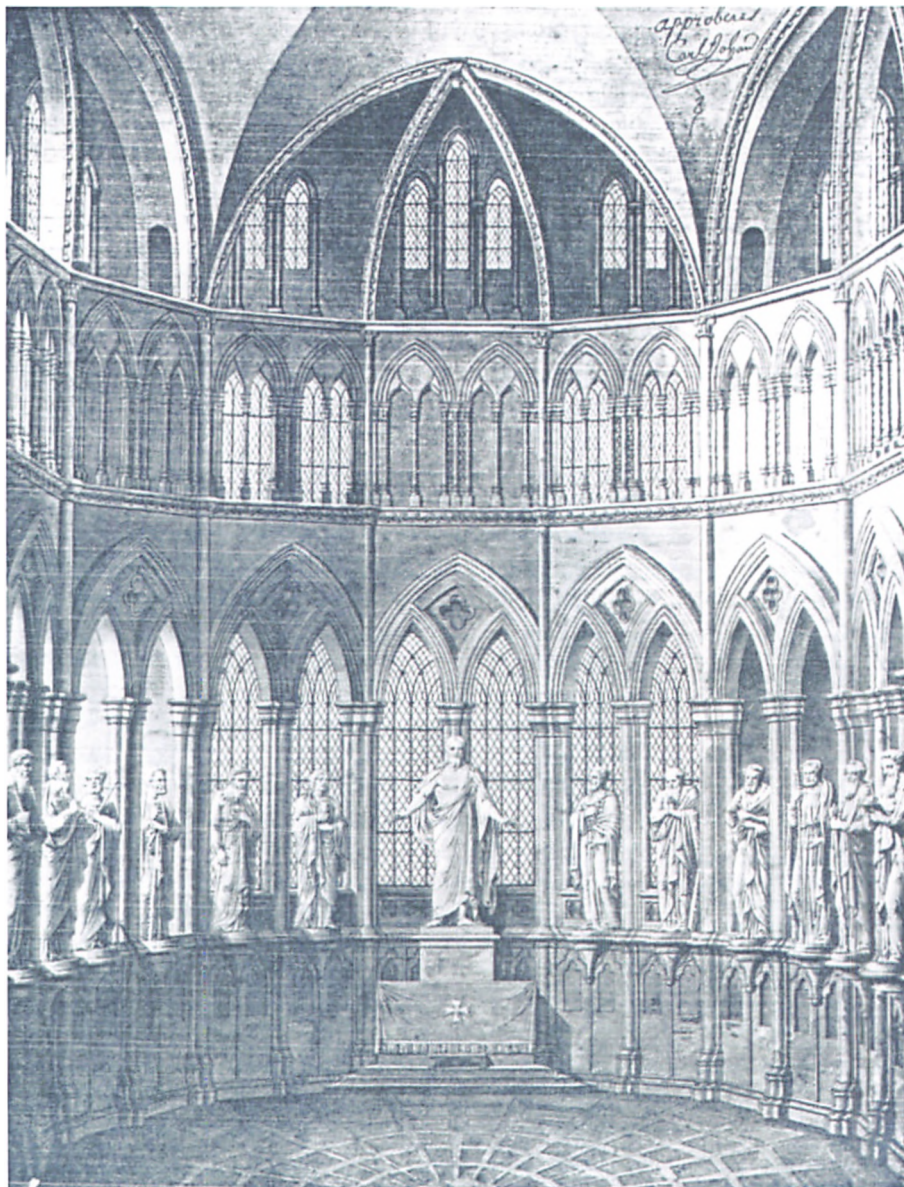

Fig. 39. Hans Michelsens forslag til opstilling af Kristus og Apostlene i Nidaros Domkirkes oktagon, med kong Carl Johans egenhændige godkendelse.

Kristus-figuren kom til at stå i Trondheims Domkirke, idet man formåede den norske billedhugger Hans Michelsen (1789-1859) – Det Nye Norge's første billedhugger – til i 1837 at opstille den under transporten let skadede gipsstatue i kirkens kor. Unionskongen, Carl Johan Bernadotte, godkendte og bekostede, at Michelsen udførte 12 apostle som supplement, og i 1840 var Kristus på sin centrale plads i en halvkreds omgivet af 12 apostle i kirkens oktagon, jvfr. Fig. 39.

Desværre fik gruppen kun lov at stå i kirkens kor i 20 år; det storslåede skue vakte ingen beundring i byen. Smagen havde nok ændret sig, og de økonomiske byrder, Kongens gave pålagde den fattige domkirke, var betragtelige for en forfalden bygning under evindelig restaurering. Gruppen kom på vandring rundt i kirken gennem de næste hundrede år, hvorefter alle figurerne fjernedes fra domkirken og anbragtes i Erkebispegaarden til opbevaring. Som tidligere omtalt hærgedes denne i 1983 af en brandkatastrofe, og alle figurerne gik tabt. Trist, at Thorvaldsens gave til Trondheim – formidlet og bekostet af Byens Søn – gik definitivt tabt i flammerne. Men historien vidner fortsat om, at Jørgen, skønt han årene igennem oftest fandt sig udenlands, aldrig glemte Fødebyen.

Endnu et venskabstegn kender vi i form af en guldring, som Thorvaldsen forærede sin norske ven; der er tale om en kopi af den antikke Slangering, Thorvaldsen altid bar, jvfr. Eckersbergs Portræt fra maj 1820, Fig. 40. Denne ring var en romersk antik ring af rent blødt guld af en skøn farve, og billedhuggeren havde båret den i et kvart århundrede, da han i 1842 forærede den til den nære veninde i hans sene liv, baronesse Stampe på Nysø Gods ved Præstø. Hun bar den til sin død, og sidenhen skænkedes den af hendes slægtninge til Thorvaldsens Museum.

Det var en kopi af denne Slangering, Thorvaldsen skænkede sin hengivne norske ven til erindring, og ringen befinder sig i dag i Oslo på Kunstindustrimuseet, sammen med »Det Knudtzonske Fideikommissølv«, som Jørgen også sikrede for eftertiden.

Sølvtojet vender jeg tilbage til i det følgende kapitel.

Den omfattende samling af bordsølv, som Eratsraaden og hans hustru samlede sig gennem årene, og brugte flittigt ved de jævnligt afholdte store selskaber, arvede Jørgen ved faderens død i 1823. Han opbevarede samlingen i huset i Neapel og forøgede den gennem årene, men i 1853 bragte Jørgen, der sammen med Baillie tilbragte seks sommeruger i Trondheim, samlingen hjem til fødebyen, hvor han overdrog alt sølvtojet til brødrene Christian

Fig. 40. C.W.Eckersbergs portræt fra maj 1820 af Thorvaldsen – med Slangeringen. Gengivet fra auktionskatalog no. 434 fra KUNSTHALLEN, der solgte billedet den 15. november 1993, efter en ekstraordinær Eftersyn-Udstilling i oktober måned på Øregaard Museum i Hellerup ved København. Ved auktionen solgtes billedet til udlandet, men Kulturværdiudvalget nægtede eksporttilladelse og købte billedet til Thorvaldsens Museum, som ejer det i dag.

og Broder. Det blev de to venners sidste fælles rejse, idet Jørgen kort efter hjemkomsten til huset i Neapel blev alvorligt syg. Da Broder hørte derom, rejste han sporenstregs om vinteren til sygelejet i Neapel, uden hensyn til årstid og rejsebesvær. Broder anså det i april 1854 for bedst at få broderen på hospital i Paris – nærmere familien Labouchère – og her døde Jørgen den 29. juli 1854.

Det hed sig i mange år, at Jørgen var begravet på Père Lachaise i Paris, men i forbindelse med den omfattende Knudtzon-udstilling, der vistes i 1993 på Øregaard Museum i København og i 1994 på Nordenfjeldske Kunstmuseum i Trondheim, jvfr. Kapitel 10, fik nulevende slægtninge fra den danske gren opsporet det rette gravsted. Jørgen von Cappelen blev begravet

på Cimétiere Montmartre i Paris, hvor hans grav blev fundet og den forvitrede tekst tydeliggjort, jvfr. Fig. 41.

Jørgen Knudtzon var en frihedselskende mand med udpræget æstetisk sans, et varmt hjerte og en udstrakt hjælpsomhed, som naturligt skaffede ham en omfattende vennekreds. Denne kosmopolitiske Rejsende i Livet og i Kunsten var tillige en Mæccén, der sikrede store kulturelle værdier for eftertiden.

Ikke mindst Det Knudtzonske Fideikommissølv, som vi nu skal se lidt nærmere på.

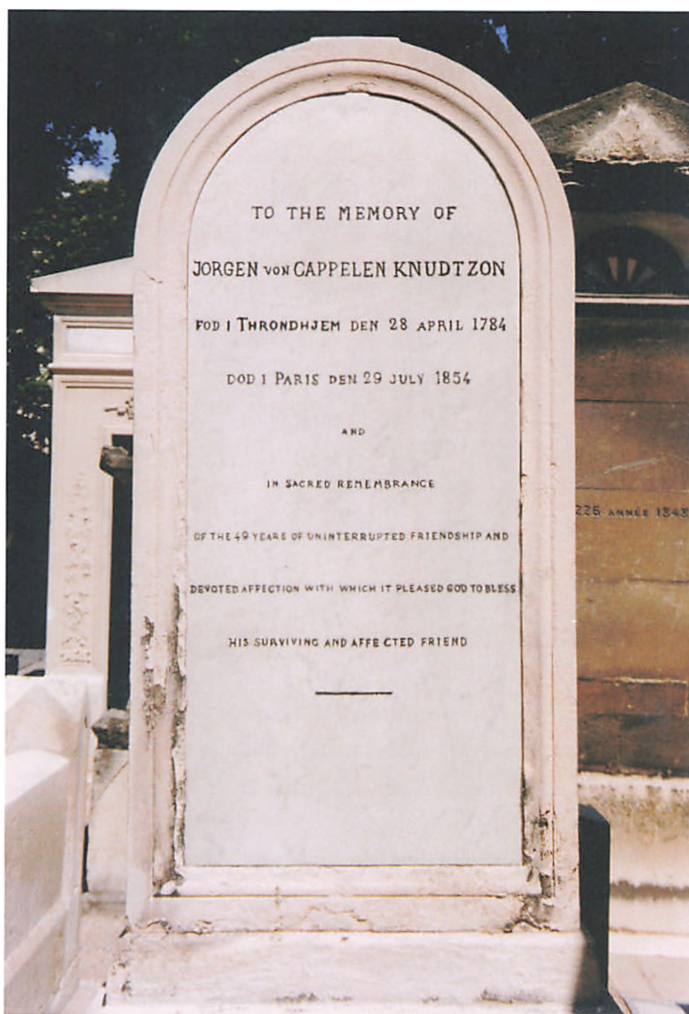

Fig. 41. Jørgens grav på Cimétiere Montmartre i Paris (32. div. 3. li. no. 90.)

KAPITEL 9

SØLVTØJET

Tidligere har vi hørt om, at kronprinsen, Bernadotte, og arveprinsen, Oscar, i september 1815 under deres succesrige popularitetsrejse i Norge besøgte Trondheim, hvor Etatsraaden holdt en større middag for Prinsen og hans følge. De 50 gæster har utvivlsomt glædet sig over de festligt dækkede borde, hvor en imponerende mængde bordsølv må have kastet en særlig glans over det udsøgte »ostindiske« porcelæn og det våbenprydede Wedgwood-porcelæn; et større antal lysestager og kandelabre har kastet et varmt skær over festivitassen og har fået festens glød frem overalt.

Samlingen af Sølvtoj arvede som bekendt Jørgen i 1823; han øgede den gennem de mange år i Neapel og overdrog den året før sin død til brødrene Christian og Broder, der deponerede samlingen i Norges Bank. Ved overdragelsen gjorde Jørgen, der havde oprettet testamente i 1846, den 23. august 1853 følgende tilføjelse:

»Det er min Villie, at alt mit Sølv, hvoraf det betydeligste har tilhørt mine Forældre, fremdeles udeelt conserveres, og vil saaledes De, hvem det efter min Død tilfalder, have at træffe en saadan Disposition, at det paa samme Maade samlet kunde gaae over til en anden af Familien Knudtzon og saaledes videre, idet enhver Besidder kun har dispositions Retten mortis causa, men ikke Ret til at lade noget af Sølvet komme ud af Familien Knudtzon.«

Ikke længe før Broders død blev hele sølvsamlingen i 1863 overdraget til broderen Christian's ældste søn, konsul Hans Nicolay Knudtzon, »med Forpligtelse for ham og efterfølgende retmæssige Besiddere af dette Sølvtoi at sørge for at den ovennevnte Bestemmelse med hensyn til dette Sølvtoi samlet og udeelt forbliver hos Een av Familien Knudtzons ufravigeligen overholdes.« I 1889 døde Hans Nicolay, og hans ældste søn, professor Jørgen Alexander Knudtzon (den store assyriolog), overtog samlingen. Han tilbød den i 1909 til Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum i Trondheim, men museet kunne desværre ikke rejse de nødvendige midler til en overtagelse, hvorefter han deponerede den i 1909 hos Kunstindustrimuseet i Oslo. Ved hans død i 1917 overgik sølvet til hans ældste søn, ingeniør Alf Trampe Knudtzon, men denne rejste i 1926 til U.S.A., og i forbindelse med hans

endelige bosættelse i det land blev – mod en udløsningssum – familieskat-ten i 1933 overdraget til Kunstindustrimuseet i Oslo, hvor den findes den dag i dag. Jørgens testamentariske bestemmelse havde vel nærmest karakter af et fideikommis – og var derfor ikke i overensstemmelse med den norske grundlov – men familien respekterede den og ingen havde indvendinger.

Det Knudtzonske Fideikommissølv, som Kunstindustrimuseet kaldte sølv-tøjet i forbindelse med den første udstilling efter overtagelsen, hvor et katalo-g blev udgivet i 1934, er måske den største eksisterende samling af norsk arvesølv, og der knytter sig den særlige kulturhistoriske omstændighed til samlingen, at den forekommer komplet. På grund af Norges dårlige økono-miske situation i årene efter skilsmissen med Danmark, måtte kreativiteten indenfor skatteområdet øges; et af indgrebene var en sølvskat i 1816. Dette indgreb synes ikke at have gjort noget indhug i Etatsraadens omfattende samling af gammelt norsk og dansk sølvtøj; han har nok valgt at betale i kontanter frem for at aflevere sølvtøj.

Kataloget fra 1934 indeholder 50 rubriceringer, med det ældste stykke, en drikkeskål, Fig. 42., vurderet som hidrørende fra lidt før midten af 1600-årene. Næstældst er en pragtfuld barokkande på løvefødder fra 1661, Fig. 42., udført af trøndermesteren Erik Olsson, der også har udført dåbsfa-det i Nidaros Domkirke. Fra 1700-tallet og frem gennem 1800-tallets første årti findes adskillige brugsting, udført af kompetente trøndermestre; kaffe-kander, thedåser, themaskiner, sukkerskåle, sukkerbøsser, flødekander, ter-riner, fade, skeer, gafler, lysestage, kandelabre – ja, endog en plat-de ménage (den er af en engelsk mester fra 1743) og en aspergestang. Størstedelen er norsk sølv – de fem sjettedele fra Trondheim, resten fra Bergen – mens re-sten stammer fra København, Storbritannien, Frankrig og – Slesvig?

Sidstnævnte refererer til seks spiseskeer, dateret efter deres form til omkring 1725, med bogstaverne N.K. indgraveret; disse skeer menes at stamme fra Etatsraadens far, Nicolai Knudtzen, tekstilkøbmanden i Bredstedt – Slæg-tens arnested!

En del af sølvtøjet har indgraveret bogstaverne H.K. for Hans Knudtzon, og en del har indgraveret Det Knudtzonske Våben med hjælm og hjælmpry-delse. Trøndermesteren Hans Severinsen Dahl udførte i 1810-11 en lyse-stage (kammerstage), Fig. 49, en thekande med underskål (1810), Fig. 52, 14 gafler, 12 spiseskeer og 12 dessertskeer (1811) – alt prydet med Knudtzon-våbnet med hjælm og hjælmprydelse. Det er bemærkelsesværdigt, at gafler-ne og skeerne, der er dekoreret med en muslingeskal, er så at sige identiske med nogle skotske stykker bestik, dateret Edinburgh 1810-11. Det menes, at Jørgen, der vendte hjem til Trondheim i 1811 fra et længere ophold hos

Baillie i Skotland, har medbragt disse stykker bestik, som faderen så har ladet kopiere hos Hans Dahl. Muslingemønstret var højeste mode i Storbritannien på den tid; man var i familien Knudtzon i Norge med på noderne!

Det vil føre for vidt at give en yderligere detaljeret redegørelse for den omfattende sølvsamling i nærværende bogs sammenhæng, men de følgende sider gengiver fotografier af udvalgte genstande fra Det Knudtzonske Fideikommissølv. Alle foto's hidrører fra Kunstindustrimuseet i Oslo; det drejer sig om Fig. 42-Fig. 51.

Fig. 42. Barokkande (foryldt indvendig) fra 1661 af Trøndermester Erik Olsson – samt en antagelig norsk drikkeskål fra omkring 1640 (samlingens ældste genstand).

Fig. 43. Senbarok skål fra 1705 af Trøndermester Søren Joensen – samt Terrin fra 1714 af Bergenmester Jørgen Jørgensen Egelsdorf den Ældre (et af hans ypperste arbejder).

Fig. 44. Kaffekande med fad fra 1744 af Trøndermester Jørgen Pedersen Rødberg – samt mælkekande fra 1742 af Trøndermester Jens Jakob Reimers.

Fig. 45. Lystager fra 1745, thedåser fra 1750 og fad fra 1740 af Trøndermester Jørgen Leman, laugsoldermand midt i 1700-tallet.

Sølvsamlingen indeholder bl. a. 10 lystager og 4 tre-armede kandelabre, men Eratsraaden må have haft flere end disse, da det vides, at flere er gået i arv til slægten udenom fideikommissamlingen. Sølvlystager blev aldrig hvermands eje; der er tale om udprægede patricier-genstande. Hvilken glans har de mange tændte stager dog ikke kastet over festbordenes overdådighed af sølvtøj, fajancer, porcelæn og krystalglas.

Kunstindustrimuseet i Oslo fik ved en donation fra en Knudtzon-slægtning i 1976 forøget samlingen med dels Eratsraadens diamantbesatte snustobaksdåse i guld, dels den slangering og nogle gemmer fra det tidlige 1800-tal, som Jørgen modtog som gave fra Thorvaldsen. Museet i Oslo er således i besiddelse af en enestående kultur-skat, som hidrører fra en af de mest betydningsfulde slægter i Trondheim i 1800-årene og som i mine øjne hører hjemme i Trondheim, hvor den bør være udstillet permanent – samlet og udeelt.

Det var ulykkeligt, at Kunstindustrimuseet i Trondheim ikke havde mulighed for at overrage samlingen, da tilbuddet blev fremsat i 1909.

Fig. 46. Kagefad fra omkring 1771 af Trøndermester Bernt Christopher Kelberlade – sukkerbøse fra 1752 af Københavnermester Sivert Thorsteinsson – spølkum fra 1735 af Trøndermester Jens Peter Dorenfeldt – sukkerskål fra 1762 af Trøndermester Peter Christian Dorenfeldt. – Thebordsgenstande. Spølkummen, med varmt vand fra themaskinen, blev brugt til skylning af kopperne.

Fig. 47. Suppøse fra sent i 1700-tallet af Trøndermester Bernt Christopher Kelberlade – punchøse fra 1770 af Bergenmester Jens Kahrs – suppøse fra 1805 af Trøndermester Lauritz Dorenfeldt den Yngre.

Fig. 48. Kandelaber fra 1778 af Københavnermester Niels Phil.

Niels Phil drev sit værksted i Rådhusstræde i København.

Fig. 49. Lysestager fra 1778 af Københavnermester Niels Phil.

Themaskine fra 1778 af Andreas Røymand, født i Norge, men fra 1774 Københavnermester.

Fig. 50. Carotte fra 1816 af en ukendt Københavnermester med initialerne N.V. – var-mestativ fra 1780 i Sheffield-Plet. Menes indkøbt af Jørgen Knudtzon i 1816, året efter hans visit på Elba hos Napoleon; sfinxen var Napoleon's favorit-motiv.

Fig. 51. Lyssakse med skåle fra først i 1800-tallet af Trøndermester Lauritz Dorenfeldt den Yngre (søn af Jens Peter Dorenfeldt) – nat-lysestage (kammer-stage) fra omkring 1800 af Trønderme-ster Hans Severinsen Dahl.

Det var smerteligt for mig i 1992 for første gang at se samlingen, der var i magasin og ikke udstillet, hvorfor det blev vigtigt for mig at få sølvtøjet – samlet og udeelt – udstillet på smukkeste mulige måde, i Danmark og i Norge. Det lykkedes i 1993 for første gang i Danmark og i 1994 for første gang efter Krigen i Norge; nedenstående Fig. 52 hidrører fra udstillingens bog.

Fig. 52. Fra udstillingsbogen »Norsk Købmandskultur fra Thorvaldsens Tid«.

På Fig. 52 ses foran en 1800-tals akvarel af LILLEGAARDEN – Etatsraadens landsted, der siden overgik til svigersønnen Lorentz Johannsen og derefter til sønnen Broder – den smukke thekande med underskål fra 1810 af Trøndermester Hans Severinsen Dahl, en flødekande fra det tidlige 1800-tal af Trøndermester Lauritz Dorenfeldt den Yngre, Slangeringen i guld fra 1840'erne, som Thorvaldsen forærede vennen Jørgen, og Etatsraadens snustobaksdåse i 14 karat guld med diamanter og emaille, gaven fra Svenskekongen i det turbulente år 1814 (formentlig fra det schweitziske værksted Jean George Remond & Cie i Geneve tidligt i 1800-tallet).

Gennem den forgangne snes år er det blevet stedse mere klart for mig, hvor væsentligt for Trondheim det vil være, at hele Knudtzon-slægtens kulturarv – evt. på deponeringsbasis f.s.v. angår samlingen, der tilhører museet i Oslo – samlet og udeelt udstilles permanent i Domkirkebyen til belysning af en væsentlig periode i byens 1000-årige historie.

Byen har i Gunnerus Biblioteket KNUDTZON-SALEN, men savner på et centralt museums-sted permanent at kunne udstille KNUDTZON-SØLVET.

KAPITEL 10

UDSTILLINGER

Trondheim har tradition for gode kulturhistoriske udstillinger. Den 7. maj 1896 fattede Trondhjems Kommunebestyrelse følgende beslutning:

»Til Festligholdelse af Trondhjems 900-Aars Jubilæum bevilges af Bykassen indtil 5.000 Kr., hvoraf Kr. 1.000 stilles til Formandskabets Raadighed som Garantifond for Afholdelse af en historisk Udstilling.«

Byens jubilæum i 1897 skulle udstillingsmæssigt belyse Byens Historie, dens Udseende og Udvikling og dens Indbyggers Liv og Vilkaar gennem Tiderne.

Målet blev nået, idet Den Historiske Udstilling blev afholdt i jubilæumsåret med 1354 udstillingsnumre og et digert katalog. Først udstilledes kroningsmalerier, derpå kort, tegninger, litografier, kobberstik, akvareller og malerier fra Trondhjem – Trundhiem, Dronheem, Drontheim, Nidaros, kaldtes byen også – og Trøndelagen over 5 rum, hvorpå fulgte en afdeling over et par rum med Domkirken som emne. Numrene 313 til 745 vedrørte byens personalhistorie og kulturhistorie belyst gennem de betydeligste familier og personer. Tordenskiold, der var søn af Raadmand i Trondhjem Jan Wessel, disponerede over 2 rum, hvorefter 13 familier, med 325 numre, udstilledes over 5 rum.

Heraf bredte Familien Knudtzon sig med 120 numre over ét helt rum. Udover genstande, der er afbildet i denne bog (Fig. 20, 25, 34, 36-38, 52, 54-70, 80, 115, 116, 118, 121 og 123), omfattede udstillingen Det Knudtzonske Sølvtoi med 67 numre, jvfr. Kapitel 9. Det er væsentligt flere end de 50 numre, der, som ovenfor nævnt, fremgår af det katalog, Museet i Oslo udgav i 1934 efter samlingens overtagelse, men det har sin årsag i, at man ved jubilæumsudstillingen for eksempel rubricerede de 4 trearmede kandelabre som 4 numre, hvor man i 1934 rubricerede dem samlet som et sæt og derfor ét nummer. Jubilæumsudstillingen viste således hele Den Knudtzonske Sølvsamling – samlet og udcelt; Knudtzonrummet i 1897 fremgår af Fig. 53 nedenfor.

Fig. 53. Foto fra Knudtzonrummet på Jubilæumsudstillingen i Trondhjem i 1897.

I den lange periode fra 1909, hvor sølvsamlingen var deponeret i Museet i Oslo, blev den i 1926, da ejeren Alf Trampe Knudtzon rejste til U.S.A., udstillet samlet ved en separat udstilling, da samlingen »muligens snart skal ut av landet«. Sådan gik det heldigvis ikke, og ved Museets endelige overtagelse udstilledes den som nævnt i 1934, ledsaget af kataloget. Dette var baseret på Museets omhyggeligt førte registreringsprotokol for 1934, siderne 46-52. Kataloget kom vidt omkring, også i slægten, og i 1980'erne kom det i min besiddelse.

Efter en dansk slægtnings besøg på Museet i Oslo i 1990, hvor samlingen blev vist frem i magasinet, opstod den tanke hos bestyrelsen for Øregaard Museets Venner, hvor jeg var kasserer, at udstille sølvsamlingen på Øregaard Museum i forbindelse med Venneforeningens 10-års jubilæum i efteråret 1993. Det ville være første gang nogensinde, at sølvsamlingen udstilledes i Danmark og første gang efter Den Anden Verdenskrig, at sølvsamlingen udstilledes i Norge.

Øregaard blev tegnet af den fransk-fødte modearkitekt Joseph-Jaques Ramée, og bygget af den københavnske storkøbmand Johannes Søbøtke i 1806. Han lod huset opføre som landsted og anlagde samtidigt 20 tønder

land ned mod Strandvejen som park i engelsk stil. Søbøtker førte et ekstravagant selskabeligt liv på sit landsted, og i 1821 måtte han sælge det. Efter et par ejerskaber den følgende snes år, købte min Tip-Oldefar på min Far's mødrene side, Etatsråd A.N. Hansen, ejendommen som sommerbolig for ham, hustruen Emma Eliza, født Grut, og deres 11 børn. Deres ældste søn overtog ejendommen efter forældrenes død, og først ved denne søns død i 1893 gik ejendommen ud af slægtens eje. Den efterfølgende ejers familie solgte i 1917 ejendommen til Gentofte Kommune, der i 1921 åbnede bygningen som museum. Som sådan fungerer huset den dag i dag, nu som en selvejende institution med støtte af Gentofte Kommune og af Foreningen Øregaard Museums Venner, stiftet i efteråret 1983. I denne forening indtrådte jeg af slægtsinteresse som kasserer i 1986; i 2004 forlod jeg bestyrelsen efter en periode på otte år som formand.

Det var således et nærliggende valg at udstille Knudtzon-Sølvet på Øregaard – der er som en pendant til Etatsraadens landsted Lillegaarden i Trondheim – og Gentofte Kommune støttede helhjertet idéen fra den første spæde begyndelse i 1991. Det tog et par spændende år at besøge adskillige museer i Oslo, Trondheim, København og Hillerød, at opspore genstande i privat eje hos mangfoldige norske slægtninge, der udviste en generøs velvilje overfor projektet, og at opbygge en kulturhistorisk udstilling, der alsidigt belyste den Trondheim'ske købmandskultur omkring Hans Knudtzon og hans familiekreds – med særligt fokus på sønnerne Jørgen og Broder.

Fig. 54. Øregaard Museum i efteråret 1993.

Fig. 55. Øregaard Museum i efteråret 1993.

Fig. 56. Øregaard Museum i efteråret 1993; det dækkede festbord.

Et indblik i, hvor godt sølvsamlingen og nogle af de andre udstillingsgenstande tog sig ud i Øregaard's smukke lokaler, får man bedst ved de her gengivne fotografier, i sin tid optaget af Ole Woldbye for Øregaard Museum, jvfr. Fig. 54 til 69.

Fig. 57. Øregaard Museum i efteråret 1993; Knudtzon-Sølvtoj.

Fig. 58. Øregaard Museum i efteråret 1993; Knudtzon-Sølvtoj.

Fig. 59. Øregaard Museum i efteråret 1993; Knudtzon-Sølvtøj.

Fig. 60. Øregaard Museum i efteråret 1993; Knudtzon-Sølvtøj.

Fig. 61. Øregaard Museum i efteråret 1993; Knudtzon-Sølvtøj og »Ostindisk Terrin«.

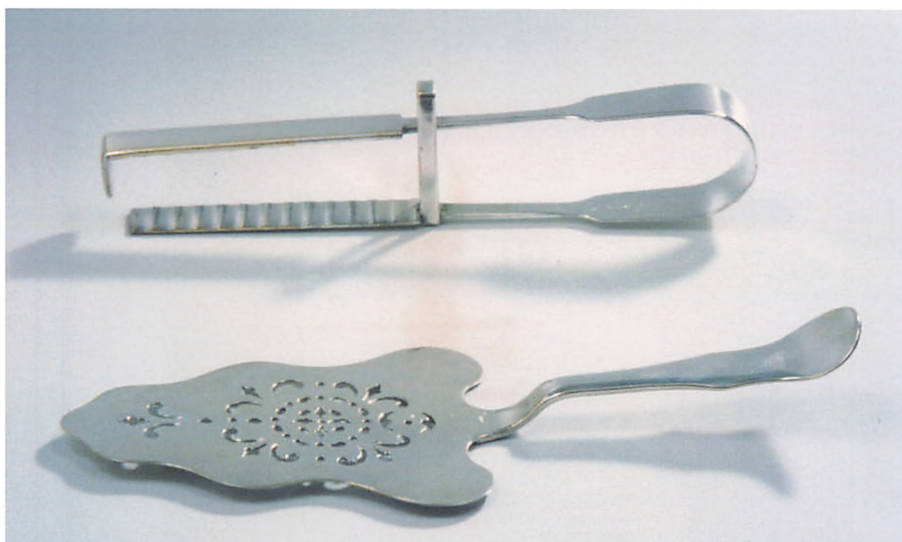

Fig. 62. Øregaard Museum i efteråret 1993; Aspargestang af ukendt proveniens fra omkring 1825 (anskaffet af Jørgen) og Fiskespade fra 1771 af Trøndermester Bernt Christopher Kelberlade.

Fig. 63. Øregaard Museum i efteråret 1993; montre vedr. Christian & Benedicte.

Fig. 64. Benedicte Knudtzon (1792-1872); malt 1840 af Heinrich Buntzen.
Privateje i Danmark.

Fig. 65. Adam Oehlenschläger (1779-1850), malt 1808 af Jacob Munch.
Frederiksborg Slot.

Fig. 66. Amor hos Bacchus, marmor, modelleret 1810 af Thorvaldsen i Rom.
Knutzon-Salen, Gunnerus-Biblioteket i Trondheim.

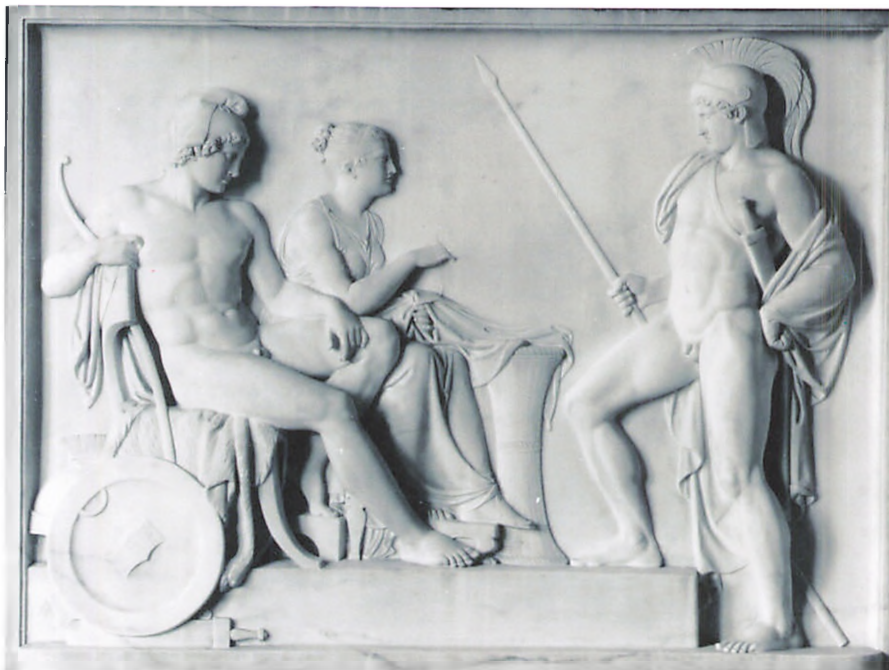

Fig. 67. Hektor hos Paris og Helena, marmor, modelleret 1809 af Thorvaldsen i Rom. Knudtzon-Salen, Gunnerus-Biblioteket i Trondheim.

Fig. 68. Øregaard Museum i efteråret 1993; rum vedrørende Broder Knudtzon.

Udstillingen på Øregaard, hvis plakat ses som Fig. 282 i Kapitel 34, var en stor succes publikummæssigt, pressemæssigt og i den forstand, at den bragte Slægten sammen. Dels mødte danske og norske slægtninge hinanden, flere for første gang, dels mødte også adskillige norske slægtninge andre for dem ukendte landsmænd fra Slægten, og udstillingen medførte således helt nye kontakter på kryds og tværs i Slægten – og tydeligvis opstod en stærk fællesskabsfølelse, som for mange har været til stor glæde i årene derefter.

Udstillingen fik navnet »Norsk Købmandskultur fra Thorvaldsens Tid« og blev åbnet på Venneforeningens 10-års dag den 8. september 1993. Den varede til midt i december, hvorefter den rejste videre til Trondheim; på Nordensfjeldske Kunstindustrimuseum vistest den i en måned under navnet »Trondhjem i Europa – Europa i Trondhjem«. Åbningstalen den 23. januar 1994 afsluttedes med betragtninger over det tankevækkende i,

»at vi kan åbne denne udstilling her i byen, hvor personerne har levet og hvor tingene har været brugt, netop nu i en tid, hvor man DELS planlægger byens 1000-års jubilæum – i går tændtes jo faklen på Torvet – DELS debatterer de enkelte europæiske landes indbyrdes relationer. Vi møder her på denne udstilling en kulturkreds, som udsprang af indvandrere, der opbyggede store værdier i Trondhjem. De var i dyb inspirerende kontakt med det meste af Europa, hvor FRA de hentede umistelige værdier hjem til Norge, og hvor TIL de bragte det bedste af deres egen kultur i Trondhjem. – I sandhed en vigtig del af denne bys 1000-årige kulturhistorie!

Og i sandhed et vigtigt eksempel på, hvad gode og kvalitetsrige, internationale forbindelser kan betyde af berigelse – ikke alene for en enkelt tidsperiode, men også for en lang eftertid.

Vi ønsker byens borgere god fornøjelse på udstillingen og på den rejse ind i fortiden, som den jo er.

Og vi beder Jer samtidigt tage imod forsikringen om, at når I synger:

»Ja, vi elsker dette landet ...«

så synger vi fuldttonende med. Thi også vi i Danmark elsker dette landet!

Tusind Tak for vort fællesskab – og lykke på rejsen!«

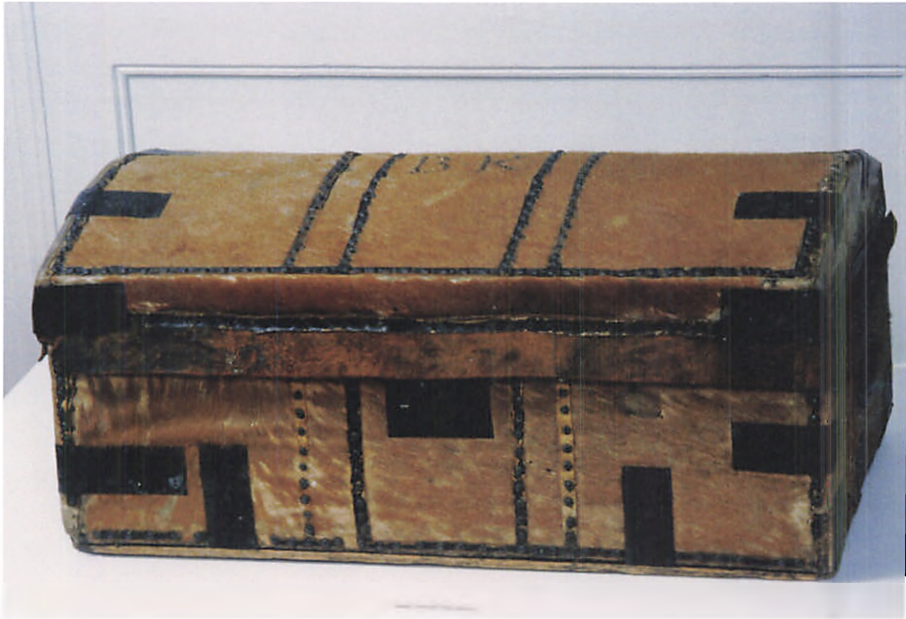

Fig. 69. Øregaard Museum i efteråret 1993; Broder's Rejsekiste. Engelsk fra begyndelsen af 1800-tallet. Privateje i Norge.

Med Fig. 69. forlader jeg Jørgen Knudtzon, Det Knudtzonske Sølvtoj og nogle udstillingsbegivenheder omkring disse slægtsklenodier og rejser videre på færden gennem Slægten til Broder Lysholm Knudtzon.

KAPITEL 11

BYRON'S VEN

Ser vi atter på Elias Meyer's familieportræt fra 1795, Fig. 20, er den livlige dreng yderst til venstre, som leger med toppen, flokkens næst yngste, Broder Lysholm Knudtzon, der blev født den 5. oktober 1788 i Trondheim og døbt i Vor Frue Kirke.

Han blev opkaldt efter faderens principal, Hofagenten, Broder Brodersen Lysholm.

Som det øjensynligt har været skik og brug – og i hvert fald ønskværdigt set ud fra et opdragelses- og uddannelses-synspunkt – blev drengen i en alder af 6 år sendt til kostskolegang hos faderens morbroder, præsten Christian Clausen i Bov og Adelby i Slesvig, som vi har hørt om i et tidligere kapitel. Han opholdt sig i Slesvig i 6 år frem til konfirmationen den 4. april 1802 i Adelby kirke, og var sammen med den et år ældre broder Christian og de to ældste fætre fra Kristiansund, Søren Christian (født i 1785) og Nicolay Heinrich (født i 1787). De unge mennesker levede i denne slægts-kostskole en nøjsom og alvorlig tilværelse, hvor nøgleordene var Arbejde og Lærdom; men det blev mere Arbejde end Lærdom.

Efter konfirmationen forlod Broder, sammen med broderen Christian, Slesvig den 3. juni 1802 på det af faderen ejede skib – bygget året før i Flensborg – »Magdalena Boletta«, og rejste hjem til Trondheim, hvortil han ankom 5. juli 1802. I de følgende 5 år var han knyttet til faderens handelshus, hvor han fik sin første grundige, merkantile uddannelse; samtidigt lagdes grunden til hans senere så omfattende litterære interesser.

I sommeren 1807 påbegyndte Broder sin store dannelses- og uddannelsesrejse, der kom til at vare 7 år. Han rejste først til Nantes i Frankrig, hvor han besøgte søsteren Trine – Catharina Meinche – gift med Antoine Marie Labouchère. Denne svoger var bankiér og nederlandsk konsul og chef for et anset handelshus – og samtidigt del af en familie med betydelig indflydelse i den vesteuropæiske finansverden. Der er ingen tvivl om, at Broder i denne periode har lært noget, har udvidet sit netværk og fået udviklet sine kulturelle og politiske interesseområder.

Da Broders breve, efter hans ønske, blev brændt efter hans død, er det ikke så let at følge ham detaljeret i disse år, men vi ved, at han, efter at have opholdt sig i Nantes hen over vinteren, i foråret 1808 rejste til Paris sammen med søsteren Trine, søsteren Sarah Marie og dennes mand Lorentz Johannsen, broderen Christian og kusinen fra Kristiansund, Benedicte. De ankom til Paris den 8. maj og var der i omkring 5 uger, hvorefter de den 14. juni rejste hjem til Norge via København.

Den danske nationalskjald, Adam Oehlenschläger, befandt sig siden 1806 i Paris, som led i en mangeårig europæisk rundrejse, og han mødte de ovenfor nævnte medlemmer af Familien Knudtzon, levede tæt sammen med dem og forelskede sig i Den hulde Benedicte. Det skal vi høre mere om i Kapitel 13.

Hurtigt efter hjemkomsten til Trondheim, på et tidspunkt i løbet af sommeren 1808, rejste Broder som et led i den videre merkantile uddannelse til England, hvor han blev i 6 år frem til efteråret 1814. Hans videreuddannelse var lagt i hænderne på faderens forretningsforbindelse i England, Handelshuset Norman, hvis grundlægger og leder var George Norman, der dog på dette tidspunkt tilbragte det meste af sin tid på sit gods Bromley Common i Kent. Det var venskabet med dette handelshus's sønner, Richard og navnlig George Warde (1793-1882), der virkelig fik betydning for Broders udvikling, men mere end at disponere ham for det praktiske forretningsliv fik det betydning livslangt for hans kulturelle, videnskabelige, politiske og sociale interesser. Vennen George Warde Norman introducerede Broder i de bedste intellektuelle kredse, men vi skal ikke glemme, at i de 6 år, Broder tilbragte i England, var broderen Jørgen og dennes ven Baillie ofte i landet i længere perioder, hvilket var medvirkende til at lukke Broder ind i »the very best society«. Endelig har slægtskabet med den velhavende og indflydelsesrige Labouchère-familie givetvis lettet adgangen til dette society.

Broder erhvervede sig i løbet af denne periode et indgående kendskab til engelsk sprog, litteratur, kunst og samfundsforhold – et kendskab som langt overgik, hvad der ellers var normen hos de i øvrigt stærkt angelsaksisk orienterede nordmænd på den tid. Broder blev fortrolig med engelsk kultur og tankesæt og bevarede livet igennem en dyb beundring for og kærlighed til »hiin lykkelige Øe, hvor Frihedens Ild først gennemtrængte mit Bryst.« Politisk tilsluttede Broder sig den engelske national-liberalisme; vennen George W. Norman tilhørte Whig'erne og stod – som Byron – i skarp opposition til Tory'ernes regering.

I denne kreds har Broder på et tidspunkt mødt Lord Byron (George Gordon Byron, født den 22/1-1788, død den 19/4-1824); vi ved ikke hvornår, men den engelske digter, som vel i dag kun huskes for digtkredsen Don Juan, forlod England for stedse i april 1816, skandaliseret efter skilsmissen ovenpå et mislykket, kortvarigt ægteskab.

Det er omtalt ovenfor i Kapitel 8, at Jørgen Knudtzon og vennen Alexander Baillie i foråret og sommeren 1814 opholdt sig i London – en sæson, som Byron kaldte »The Summer of The Sovereigns« – og det gjorde Broder også. Som nævnt har Byron's nære ven, den senere Lord Broughton, berettet om et selskab den 26/6-1814 hos den senere Lord Durham, hvor blandt gæsterne i den nationalliberale kreds også var »Knudtzon – the Norwegian«. Det er overvejende sandsynligt, at Broder på det tidspunkt – om ikke tidligere – har truffet Byron og det er tydeligt, at Broder bevarede beundringen for digteren, om hvem rygterne om hans skandaløse ægteskabelige optræden nåede Broder via vennen George Warde Norman. I et brev den 9/4-1816 til My dear George skriver Broder:

»I am very sorry to hear that Lord Byron has behaved ill to his wife; – and most sincerely I wish that you may be able to unsay what you tell me concerning him. – He certainly is gifted with the divine spirit of poetry, and on his Pegasus very amiable; – I knew him to be a very singular man but have always understood from his most intimate acquaintance that there is nothing ill in his composition.«

Mon ikke det er forbindelsen fra London-perioden mellem Brødrene Knudtzon og Byron, der har haft betydning for, at Thorvaldsen i Rom udførte en buste af Byron, modelleret i 1817?

Broder har utvivlsomt tilskrevet Byron i sommeren 1819, og familietraditionen fortæller, at et brev – eller flere – fra Byron til Broder (men de blev jo brændt) skulle have omhandlet en rejse, Byron havde tænkt at foretage til Norge; Broder's brev fra 1819, som var versificeret, kan have givet udtryk for, at Byron skulle være velkommen i Trondheim. Allenfalds kan man i Byron's dagbogoptegnelser, som han kaldte »Detached Thoughts«, se følgende optegnelse fra 1822:

»Two years ago – almost three, being in August or July 1819 – I received a letter in English verse from Drontheim in Norway, written by a Norwegian ...«

og Byron's optegnelser fortsætter:

»What a strange thing is life and man! Were I to present myself at the door of the house, where my daughter now is, the door would be shut in my face, unless I knocked down the porter and if I had gone in that year – and perhaps now – to Drontheim (the furthest town in Norway) I should have been received with open arms in the mansion of strangers – attached to me by no till but of mind and rumour.«

Broder beherskede det engelske sprog suverænt. Han oversatte således Ingemanns tragedie »Blanca« fra 1815 til engelsk, hvilket må være sket ret hurtigt efter udgivelsen. Vi kender ikke teksten, men vi ved fra to breve fra Jørgen Knudtzon til George Warde Norman fra 14/10 og 24/10 – 1817, at Jørgen – uden at orientere Broder – havde udlånt Broder's engelske tekst til den fælles ven George, hvorfra han fik den retur med dennes »annotations«. Af et brev fra Broder til George af 28/1-1818 fremgår Broder's glæde over George's bemærkninger:

»For your remarks on the translation of Blanca, I am very much beholden to you, knowing how laborious and ungrateful a task it is to correct the productions of an unexperienced pen; the praise you bestow on it forbids me to make use of a stronger expression than unexperienced, tho' I am well aware that friendship, not Criticism has dictated what you say on the subject.«

Der er ingen tvivl om, at Broder og hans engelske ven George var åndsbe-slægtede; de var nok mødtes oprindeligt af forretningsmæssige grunde, men deres venskab byggedes op på et fællesskab omkring at foretrække – frem for forretningsmæssige emner – politiske og kulturelle emner. George var uddannet på Eton, hvilket ikke var sædvanligt for engelske købmænd, og var en ivrig læser af engelsk, fransk, italiensk og norsk litteratur (han læste disse landes sprog) og senlatinske poeter og franske og italienske middelalderforfattere var blandt hans yndlingsskribenter. For Broder's vedkom-mende er det nok at kaste et blik på hans omfattende bibliotek for at forstå, hvor vidt favnende også hans litterære interesser var.

Et enkelt eksempel på Broder's engelske digtekunst fremgår af et brev til Lady Frances Webster, en datter af Jarlen af Mountnorris, og i 1810 viet til Byron's ungdomsven James Wedderburn Webster; digtet fra 1819 lyder i første strofe:

»Thou England! Art my hearts true home.
Tho' on thy blessed shore
I have not now the power to roam.
As I want of yore.
But love of thee and all that's thine
Ne'er withers in a breast like mine.«

Da Broder omsider vendte hjem efter den lange dannelsesperiode i England, var det blevet november måned i det turbulente år 1814, og faderen opholdt sig på det tidspunkt i Kristiania som Trondheims repræsentant til det overordentlige Storting, hvoraf han valgtes til medlem af den 5-mands deputation, der den 1. december rejste til Kong Carl XIII i Stockholm og meddelte ham hans enstemmige (!) valg til Norges Konge. Af en dagbogsoptegnelse af 26/11-1814 fra dr. Jacob Neumann (senere Biskop i Bergen) fremgår det:

»Han (Etatsraad Knudtzon) ønsker, sagde han til mig, at maatte tage sin Søn med, et vakkert ungt Menneske, som allerede har seet meget af Verden. Jeg er vis paa, at Deputationen vilde intet have derimod.«

Fig. 70. Broder Lysholm Knudtzon. Maleri af Jacob Munch 1814.
Knudtzon-Salen i Gunnerusbiblioteket i Trondheim.

Det var under et ophold i Trondheim på det overordentlige Storting, at den store norske portrætmaler, kaptajn Jacob Munch, malte Etatsraaden, jvfr. Fig. 25 og hans søn Broder, jvfr. Fig. 70. Ovennævnte Jacob Neumann anførte i sin dagbog om Jacob Munch's portræt Fig. 25: »Han har truffet Etatzraad Knudtzon saare hældig.«

Mon ikke han også har truffet Broder Knudtzon »saare hældig«; det er i hvert fald et saare vakkert portræt, jvfr. Fig. 70, som vi i dag kan opleve i Knudtzon-Salen.

Som tidligere omtalt må den politiske udvikling have været en enorm skuffelse for Familien Knudtzon, der havde håbet på et selvstændigt Norge, under ledelse af den danske prins Christian Frederik som konstitutionel monark. Hvor Etatsraaden som nævnt »skikkede sig i Tiderne og taug«, havde sønnen Broder, nys hjemvendt fra »hiin lykkelige Øe, hvor Frihedens Ild først gjennemtrængte mit Bryst«, sværere ved at skikke sig i tiderne og tie stille. Unionen med Sverige var imidlertid en kendsgerning, og den politiske krise var, når det kom til stykket, ikke faldet så dårligt ud for Norge som frygtet. Det skyldtes det overordentlige Stortings forhandlinger og præsidenten, der ledede disse forhandlinger, W.F.K. Christie (1778-1849) – »landets mest populære mand« – i øvrigt født i Kristiansund. Broder skrev nedenstående hyldestdigt til Stortingspræsidenten og fik det trykt i Trondhjem Adressecontoirs-efterretninger den 9. december 1814 – just mens han og faderen var i Stockholm sammen med deputationen for at hylde svenskekongen Carl XIII som Norges Konge!

»Til præsidenten av Norges overordentlige Storthing

Du, mod hvem Avind selv ei mægter
At løfte op hin hvasse Dolk;
Selvstændighedens troe Forfægter,
Held Dig! Vor Friheds kjække Tolk.

Held Dig! Og tak fordi du talte
Dit Fødelands og Folkets Sag:
At Du var Mand, at du ei qualte
Naturens Røst, – og ei var svag.

Og hiin, vor tabte ædle Herre
Velsigner Dig iblandt de faa,
Der ei, som mangen én desværre
var Hykler lav, med Maske paa.

Lad Stjerner aldrig Dig forblinde;
Glem ikke hvad Du er, for Baand.
Og husk, at Titler ingensinde
Har skabt, – vel qvælet Friheds Aand.

Lad Cato være Dit Exempel:
Dit Formaal, stedse Landets Gavn,
Saa skal engang i Friheds Tempel
Ved Cato's graves C h r i s t i e s Navn.«

Efter hjemkomsten fra Stockholm den 29. januar 1815 – Etatsraadens 64-års dag, som nok er blevet fejret med en lidt større festivitas, end det var sædvanen på hans fødselsdage – slog Broder sig ned i fødebyen, hvor han levede som ungkarl resten af livet. Han indgik i Handelshusets ledelse sammen med brødrene Frederik og Christian og svogeren Lorentz Johannsen, men det var brødrene og svogeren, som tog sig af forretningerne. Broder tog sig i høj grad af firmaets korrespondance. Han beherskede jo de nødvendige sprog og svogeren var vist ikke synderligt god til udenlandsk korrespondance. Hvad broderen Christian angik, forholdt det sig sådan, at han led af en øjensygdom, der gennem årene svækkede hans syn, indtil han til sidst blev blind.

Broder's funktion i Handelshuset var Korresponderende Grosserer.

Han var medlem af repræsentantskabet i Norges Bank i årene 1839 til 1857. Hans politiske interesse – både for forholdene i de skandinaviske lande og for forholdene i det elskede Storbritannien og det ikke synderligt elskede Frankrig – var udpræget, hvilket også fremgår af hans korrespondance med vennen George Warde Norman i London. Men aktiv i norsk politik blev han ikke. Han var 4. suppleant for Trondheim i Stortinget i 1827, 1. suppleant i 1833, 3. suppleant i 1842 og 1. suppleant i 1845, men mødte kun i 1833, hvor han blev valgt som sekretær i Konstitutionskomitéen. De nationalliberalistiske idéer, han ivrede så energisk for, tilkom det den næste generation i århundredets midte at virkeliggøre. Men Broder var med til at lægge grunden dertil.

Hans historiske og juridiske interesser gav ham impulsen til i 1820 at foreslå indført i norsk retspleje – tydeligt efter engelsk forbillede – brugen af Juryinstitutionen. Fra vennen i London må han have modtaget en udgivelse »Speeches of the Honble Thomas Erskine, Collected by James Ridgway«, hvis indhold har interesseret ham og inspireret til en oversættelse af et udvalg. Under titlen »Thomas Erskines Tale i Anledning af en mod John

Stockdale anlagt Trykkefriheds-Action tilligemed nogle Forhandlinger af Selskabet: Trykkefrihedens Venner.« udkom i Trondhjem i 1820 Broder Knudtzon's oversættelse med følgende forord »Til Læseren«:

»Hensigten af nærværende Oversættelse er fornemmelig, at give Anledning til en Sammenligning af Trykkefriheden, saaledes som den ved Grundloven er hjemlet det Norske Folk, med de i et andet Rige herskende Presselove – et Rige, hvis Regjeringsform og offentlige Indretninger Oversætteren har haft Leilighed til at tage i Øiesyn paa Stedet; og har lært at beundre.

Jeg giver her blot efter for en indvortes Trang – skulde den end udsætte mig for skjæv Bedømmelse – naar jeg griber denne Leilighed for offentlig at bevidne, min inderlige og stedse varende Kjerlighed for et Folk, som jeg er forenet med ved Venskabs faste Baand; og min Deeltagelse i Alt det, der vedkommer hiin lykkelige Øe, hvor Frihedens Ild først gjennemtrængte mit Bryst.

Ønsket at gavne har i øvrigt været den eneste Grund, der bevægede mig til at lægge Haand paa et Arbeide, hvortil jeg føler mig ligesaalidet skikket som det stemmer overeens med min Tilbøielighed; i hvilken Hensigt, og for at forvise mig om Oversættelsens Nøjagtighed, jeg har formaaet en Ven til at paatage sig det kjedende Arbeide at gennemgaae den. Jeg nærrede desuden det Haab, at en dueligere Haand mueligens vilde finde det Umagen værd at oversætte Lord Erskines samlede Taler, der udbrede saameget Lys over den, saa forskjellig bedømte Rettergangsmaade ved Edssvorne; og at dette maatte give Anledning til en grundig Undersøgelse af hiin Rettergangsmaade, saaledes som den udøves i England; ikke vanskabt som den mueligens kan være bleven i andre Lande, hvor den slumrende National-Aand ikke har havt Styrke nok til at forhindre, at man, i stedet for det simple Tempel, har opreist en skjæv og planløs Bygning, inden hvis skrøbelige Mure den forfulgte Uskyldighed ikke kan finde Lye; og, som Lidenskabernes Stormvinde gjennemsuse fra alle Sider. Det var derfor engang min Hensigt, at give et Udtog af Sir Richard Philips Bog om Edssvornes Rettigheder og Pligter som Anhang til denne Oversættelse; men da dette vilde have medført stor Vidløftighed, og mueligens have kjedet Endeel af Læsere; og da Hovedøiemedet desuden er, at fæste Publikums Opmærksomhed paa en Gjenstand, som det ikke her var Stedet at gennemgaae i det Enkelte; saa har jeg troet at burde udelade det.

Derimod vil det, under nærværende Omstændigheder, maaske ikke ansees for aldeles overflødig, at meddele det Norske Publikum en Oversættelse af de, Lord Erskines Taler vedfødte: *Forhandlinger af Trykkefrihedens Venner*. Og da de af dette Selskab tagne Beslutninger, bære Præget af Lord Erskines Genie og gennemtrængende Blik, vil den filosofiske og Frihed elskende Læser formodentlig ikke ansee det for Tidsspilde at værdige dem sin Opmærksomhed; skulde de end, i den nordiske Dragt hvori de nu fremtræde, ikkun være istand til at frembringe en ringe Deel af den Aandsnydelse, som Originalen skaffede

Oversætteren.«

Faktisk gjorde Broder længe et stort arbejde i forbindelse med de forslag, som gennem årene fremkom til bestemmelser i en ny straffelov og han hjalp til med at fremskaffe oplysninger om udenlandske retssystemer. Arbejdet bar frugt i Norges Kriminallov af 1842.

Men det var hans interesser for kultur og videnskab, der dominerede. Den 28. juni 1820 skriver han i et brev til vennen George W. Norman, som da er i Kristiania, et ikke alt for muntert brev med bl.a. følgende udsagn: »Business I hate, and for reading there is not leisure.«

Han var sekretær i Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab i Trondheim i årene 1825-1831 og var den 17. december 1845 medstifter af Trondhjems Kunstforening. Det var lidt af en præstation i det ikke (generelt) overvældende kunstnerisk interesserede Trondheim, der oven i købet i de pågældende år stadig var præget af økonomiske nedgangstider, at stifte en kunstforening, men medlemmer i et antal af 220 bakkede op om idéen. Da man i Oslo (Kristiania) stiftede en tilsvarende forening i 1836, bakkede 88 medlemmer op, mens antallet var 165, da man i Bergen i 1838 stiftede sin kunstforening. Broder blev fra starten kasserer og fungerede som sådan til han den 28. november 1848 trak sig tilbage. Kunstforeningen har siden udviklet sig og fik eget hus i 1930, tæt ved Domkirken. Museumsbygningen rummer i dag en rigt varieret samling kunst, herunder en afdeling »Dansk-samlingen«, der hovedsageligt er opbygget i sidste halvdel af 1900-årene.

Af de breve, som tidligere er omtalt udgivet som »Engelske brev fra brødre Knudtzon 1814-1842«, står Broder bag 27 af de 38 breve til George W. Norman. Disse breve vidner om Broder's mangfoldige interesser og hans engelske vens omfattende service-virksomhed ved fremskaffelsen af mangfoldige engelske ting fra London til Broder's bopæl »ved Nordpolen«. Broder

bruger øjensynligt en skrædder i London; indiske silkelommelærklæder og gardinstof rekvirerer han i 1815, med tilføjelse om, at måske Fru Norman vil hjælpe med gardinstoffet. Bøger, Tidsskrifter af juridisk, økonomisk og politisk indhold og Aviser rekvireres jævnligt, da der jo ikke findes ordentlig lektüre i det yderste Thule, hvor han bor. Medicin er der også behov for: »Drops of Dr. Bree from a respectable chemist.« – Broder's helbred synes svingende, humøret ligeså. Måske har Broder lidt af migræne; i hvert fald klager han undertiden over hovedpine og langvarig melankoli. Vejrliget i Trondheim behager ham øjensynligt ej heller, og de politiske og økonomiske forhold i Norge fra 1814 og frem gennem de to næste årtier var »gråvejsagtig«. Der var krise i Europa efter Napoleonskrigene og i Norge hvilede denne krisestemning over økonomien, hvortil kom, at den nye statsforvaltning var præget af begyndernes usikkerhed. Man måtte slås for Grundloven, som Unionskongen forsøgte at angribe. Den bybrand i 1841, der hærgede Trondheim og også ramte Familien Knudtzons ejendomme, karakteriserer Broder den 12. maj 1842 som »awful«; der måtte skaffes alternative boliger under genopbygningerne, som tog lang tid. »It will be long before I can be comfortable again, my only amusement here being books and they are dispersed.« – Broder's breve til vennen, i det land han beundrede så højt, bærer præg af disse internationale, nationale og personlige dårligheder – og jeg fristes til at mene, at Broder i bund og grund i sin tilværelse i Trondheim fremstår som en ensom mand.

Det fremgår af Kapitel 18 om Oldefar, at Broder i sin ungdom skulle have fattet stor kærlighed til Oldefars yngste søster Nicoline; måske er han aldrig kommet over denne ulykkelige kærlighed, og heri kan ligge en af grundene til hans ensomhed.

Korrespondancen med vennen i London gav Broder en kærkommen kontakt med en omverden, han elskede, ligesom hans egne rejser i ny og næ, samt tilrejsende venners besøg, afbrød hans ensomme stunder i Trondheim.

Den sidste store rejse, Broder foretog, varede 3 år fra sommeren 1834. Den foregik delvist i en lystyacht, ejet af The Royal Yacht Club i London, hvor et af medlemmerne var den engelske godsejer Charles Royds Smith, der senere blev gift med Broder's niece Mathilde Labouchère i Nantes. Smith, Broder og en tredje rejsefælle, John Barrow junior (der året efter i London udgav en beskrivelse af rejsen, jvfr. Kapitel 18), sejlede i yachten »Flower of Yarrow« fra Trondheim til Island, hvor de i Reykjavik besøgte Broder's fætter fra Kristiansund, københavner-grosserer Peter Christian Knudtzon – Oldefar – på hans store handelsetablisement. Derfra sejlede de til England, hvor

John Barrow forlod de to andre, der rejste videre til Spanien, Portugal, Italien og Orienten, hvor Broder bl. a. købte orientalske tæpper til sit bibliotek.

I Trondheim boede Broder i sit eget hus i Kjøbmannsgata – den tidligere Sjøgate – hvor flere af de store handelshuse holdt til. Som tidligere omtalt holdt faderen til i denne vigtige forretningsgade, langs hvis anden side Nidelven løber, og hvor det ene af handelshusenes søpakhuse efter det andet står i en lang pittoresk perlerække endnu den dag i dag – med »fødderne i vandet«, jvfr. Fig. 19 – og kantet af en stribe poppeltræer, der, navnlig efter regn, dufter balsamisk. Hvor Etatsraaden boede i KNUDTZONGAARDEN, No. 44, boede Broder i No. 50.

Fra 1837 ejede han LILLEGAARDEN, lige ovre på den anden side af Nidelven – på Bakklandet – hvor han boede fast om sommeren; han elskede stedet. Lillegaarden købte Etatsraaden i 1794 af general von Krogh som landsted, men efter hans død i 1823 overtog datteren Sarah og dennes ægtefælle Lorentz Johannsen ejendommen. Efter Lorentz Johannsens død i 1837 overtog Broder ejendommen, og søsteren Sarah førte hus for ham som værtinde. Sidenhen – efter Broder's død i 1864 – overgik ejendommen til broderen Christian's datter Sarah, gift Due, og dennes efterslægt ejer fortsat ejendommen, som i en periode blev kaldt Duegaarden. De nuværende ejere gør, efter et afsluttet generationsskifte, et stort arbejde for at bevare, vedligeholde og restaurere den smukke gamle slægtsejendom, hvor enhver besøgende slægtning bliver varmt modtaget i en stemning af samhørighed, mens husets atmosfære bærer præg af forgangne slægtleds dybe åndedrag.

I begyndelsen af 1800-tallet vågnede i udlandet en vis interesse for Norge, og mange rejsende besøgte landet – med forskellig baggrund og hensigt – og nogle udgav sidenhen rejsebeskrivelser. Ovennævnte John Barrow udgav sin rejsebeskrivelse allerede året efter hans oplevelser; London 1835.

Men så tidligt som i 1813 udgav franskmændene Lamotte i London en beskrivelse af en rejse i Norge i 1807, hvori deltog den senere bekendte engelske politiker Sir Thomas Dyke Acland, der var en god ven af Familien Knudtzon. Siden skænkede han Broder et kobberstukket portræt fra 1819, der kom til at hænge på Lillegaarden.

Grev Vargas Bedemar (et pseudonym) udgav i 1819 i Frankfurt am Main en rejsebeskrivelse fra Skandinavien, efter at have opholdt sig fra marts 1811 til marts 1812 hos Etatsraaden.

Af andre rejsebogsforfattere kan nævnes John Milford i 1841 (London 1842), Lady Belgrave i 1827 (London 1879), Robert Chambers i Edinburgh 1850 og den senere vicekonge i Indien, Lord Dufferin i 1856 (London 1857).

Charles Boileau Elliots udtalte i sine »Letters from the North of Europe« (London 1832) om Broder, at han »bodde nogen aar i England. Med en nordboers gjestfrihet og en litterær manns kultur forener han en engelsk herres politur og forfinelse.«

Lillegaardens vægge var i mange år prydet af adskillige engelske kobberstik med portrætter af de mange besøgende venner. Broder's, Jørgen's og Baillie's store vennekreds fra de vigtige år i England op til Tvillingerigernes Skilsmisse fik sig varige erindrings-pladser på væggene i det smukke gamle landsted, som Broder gjorde til et europæisk kulturcentrum.

Men også byhuset i Kjøbmannsgata no. 50 gjorde Broder til et europæisk kulturcentrum, navnlig præget af hans bibliotek, som gerne måtte være et samlingssted for de litterært- og kunst-interesserede kredse i byen. Vi kan få et lille indblik i milieuet gennem et brev fra forfatteren Mauritz Hansen's Trondhjemstid i årene 1820-1826; brevet fra den 25/3-1825 fortæller om et middagsselskab hos Broder kort forinden:

»Jeg var buden til en Ungkarl, Broder Knudtzon til Middag. Vi samledes kl. 4 (ikke Mange) i hans Bibliothek eller Museum, en stor Sal paa 3 Fag, hvis Vægge ere besatte med høie, antik decorerede Bogskabe, over hvilke staae Buster af Thorvaldsen og Canova. Langsefter er Værelset afdeelt ved antique Løibænke, bag hvilke lange, grøntbetrukne Borde bærer Cahiers af Kobberstykker o.s.v., smaa Skjærme, paaheftede franske og engelske Carricaturer, smalle Pillarer, bærende Porphyrr eller Marmorvaser eller Porcelænsarbeide. Derfra kom vi ind til Bordet, hvor man havde udelukket Dagslyset og tændt to sparsomt lysende Argantlamper, saa at det uventede Maaneskin virkelig gav Maaltidet en egen Charakter. I Hjørnerne stode et Par Familiehoveder af Thorvaldsen; paa den længste Væg hang et uhyre stort Kobber af Rom og paa hver Side Natten og Morgenen, Basreliefs af Thorvaldsen. Paa den modstaaende Væg Knudtzons Helt Carl XII i stor Figur, omringet i symmetrisk Orden af Handsker, Sværd og alskens Vaaben. Vore Glasse laae hvælvede i vandfyldte Glasvaser og det hele Bord spillede af sleben Crystal. At vi spiste godt og deriblandt Sjeldenheder og drak fortrinlige Sager, begriber Du og derom er ei værd at tale.«

Formålet med det lille selskab skal have været drøftelser omkring mulighederne for at få oprettet en loge eller sammenslutning indenfor Frimurerordenen i Trondheim, men det lykkedes ikke ved den lejlighed. Brevet giver dog et klart billede af en eksklusiv aftenstund i Broder's bibliotek.

Professor Carl W. Schnitler gav i 1926 i afhandlingen »Norske Biblioteksinteriører i gamle Dage« en kunsthistorisk beskrivelse af Broder's bibliotek:

»Broder Knudtzons litterære og kunstneriske passion viste sig i udstyret av hans hjem i Trondhjem og især av biblioteket, som med sine 2000 bind vistnok ikke imponerte ved sin størrelse, men desto mere ved bøkernes sjeldenhet og kvalitet, – saaledes var der en stor række førsteudgaver av franske, engelske, tyske, italienske og danske klassikere samt reisebeskrivelser. Desuten ved bindenes skjønhed. Han eide og bebodde det rummelige to etagers hus i Kjøbmannsgaten (Sjøgaten), nuv.matr.no. 50. Det synes at ha hvilet over interiørene i dette hus en sterk gjennomført europæisk stilstemning fra 1820-aarenes strenge klassiske empires tidsalder som sikkert over meget faa norske hjem. For det var neppe mange hertillands i de aar, som hadde raad til en saavidt monumental møblering.

Det er stilen og stemningen fra revolutionskonventets forsamlingssal eller fra Napoleons, Alexanders og Carl Johans pompøse slotsrum stemplet av romer-antikkenes strenge ratio, som her gaar igjen i det borgerlige Trondhjem. Jeg er saa heldig at kunne gi en mer utførlig skildring av biblioteket selv, velvilligt nedskrevet efter min opfordring av Broder Knudtzons grandnevø, nuværende fylkesmann Hroar Olsen, der selv som liten gut i 1860-aarene har set salen og mottat et sterkt indtryk av dens holdningsfulde skjønhed. Dengang maa enkelte smaa forandringer være foretat, men totalkarakteren var helt den samme som i Mauritz Hansens tid.

»Broder Knudtzons bibliotek var i 1ste etage i et stort værelse med 3 fag vinduer mot gaten. Mot væggen vis-à-vis vinduerne var opstillet 4 eller 5 meget vakre reoler av mahogny, hjemført fra England. Paa disse, som ikke naade helt op til taket, var opstillet forskjellige byster og figurer, dels i marmor, dels i gips, dog neppe originalverker av Thorvaldsen eller Canova, som nævnt av Mauritz Hansen. Paa den anden tvervæg hang i sorte rammer de to marmorrelieffer av Thorvaldsen som hans bror Jørgen Knudtzon hadde kjøpt i Rom i 1816, nemlig: »Bacchus og Amor« og »Hector, Paris og Helena«.

Midt i værelset stod et langt mahognybord, og omkring dette fandtes flere store, dybe engelske lænestoler samt to vakre chaiselonguer (løibænker), som ogsaa var komne fra England. En liten skrivepult med et forgyldt bronsegitter rundt platen hadde sin plads nær et av vinduerne.

Mellem disse stod mindre borde med plater av slepen porfyr, og derover hang høie venetianske speiler.

Paa en av tvervæggene hang en kopi av Rafaels Madonna della Sedia som Broder Knudtzon hadde kjøpt i Italien. Rammen var bred og rikt utskaaret, en kopi av den originale i Palazzo Pitti i Firenze. Dette bildet tilhører, saavidt vites, nu Trondhjems Kunstforening og er ophængt i Stiftsgaarden.

I hvert sit hjørne var paa sokler opstillet de 3 portrætbyster i marmor av Thorvaldsen, som Jørgen Knudtzon likeledes hadde bestilt av kunstneren under sit ophold i Rom i 1816, forestillende brødrene Jørgen og Hans Carl Knudtzon og den førstes engelske ven Alexander Baillie. (Mauritz Hansen sier i sit brev av 25 mars 1825, at disse byster dengang fandtes i spisestuen, de maa senere være flyttet ind i biblioteket.) Gulvet var dækket av et stort teppe, og derover fandtes flere mindre persiske tepper, som husets eier hadde kjøpt i Lille-Asien paa sin reise i Orienten i aarene 1834-35.

Biblioteket utgjorde et par tusen bind. Det var ikke særlig imponerende av størrelse, men indeholdt en mængde kostbare verker i særdeles vakre bind av pergament, kalveskind, saffian m.v. Mange av bøkene er nu store sjeldnheter, f.eks. en række 1ste utgaver av lord Byron og andre engelske forfattere. Samlingen gjorde med sine fine reoler, vakre bind og det øvrige kunstneriske utstyr et uforglemmeligt indtryk av skjønnhet paa alle interesserte, som fik anledning til at komme i huset.«

Som det vil sees, dreier det sig ikke om noget helt bokklædt biblioteksrum som ved reolernes utformning er git samlet arkitektonisk karakter. Reolerne er her flytbare og dækker kun to vægger. Det som her gir rummet helhet og ro, var den absolutte konsekvens, hvormed det samlede utstyr med møbler, reoler, dekoration var indordnet under én toneart, den klassiske empire i den engelske form. Ikke bare formen, men materialet i typisk, stilstreng empire, – mahognyen i reoler og andre møbler, – metallet i beslag, lamper og skrivepult, kostbare stensorter i relieffer, byster og bordplater, skindet med kraftige farver i bokrygger og stoltræk, – ja, saa forsynlig og omhyggelig om sine bøkens utseende var Knudtzon, at man efter hans død fandt hele store skind som var indkjøpt til bokbind.«

Broder var en skønånd af kosmopolitisk observans, der gennem de mange år som ungarl i Trondheim dyrkede sine litterære og æstetiske interesser intenst ved siden af arbeidet som korresponderende grosserer. Som en af de sidste af Etatsraadens børneflokk døde han den 20. marts 1864 i Trondheim.

Han blev begravet fra Vor Frue Kirke (hvor han jo var døbt) og gravsat på Domkirkegården på en plet sydfor kirken, ved Erkebispergaardens østvæg, hvorfra der åbner sig en skøn udsigt ned over Nidelvens sidste sving inden udløbet i fjorden. På den anden side af Nidelven hæver plateauet sig fra bredden op mod Øvre Baklandet, hvor man ser de høje træer i parken omkring Lillegaarden. En enkel marmorplade, der nyligt er restaureret, dækker hans grav.

Som broderen Jørgen må også Broder karakteriseres som Mæcén. En Mæcén er en værner af Kunst, Videnskab og Litteratur, således som Kejser Augustus' rådgiver og ven, den romerske rigmand Mæcenas, der tillige var Horats' og Virgil's velyndere.

Hvor Jørgen viste sig som Mæcén ved testamentariske bestemmelser omkring KNUDTZON-SØLVET, viste Broder det ved sit testamente af 28. marts 1860, der lagde grunden til, hvad der i dag er KNUDTZON-SALEN.

KAPITEL 12

KNUDTZON-SALEN

Broder L. Knudtzon's testamente af Trondhjem 28. marts 1860 er sålydende:

»I Jesu Navn Amen

Ved denne min sidste Villie har jeg Broder Lysholm Knudtzon bestemt følgende Maade, paa hvilken jeg vil at Alt, hvad jeg efterlader skal deles efter min Død:

Til det Kongelige Norske Videnskabers Selskab i Throndhjem testamenterer jeg:

2'de Basreliefs i Marmor forestillende, det Ene Hector og Paris, det Andet Bachus og Amor

3'de Marmorbyster, Portraiter af mine Brødre Jørgen v. Cappelen og Hans Carl Knudtzon og Förstnævntes Ven Alexander Baillie Esq., hvilke samtlige Basrelieferne saavel som Bysterne ere Arbeider af A. Thorvaldsen, samt:

Min, af et Par tusinde Bind, mere eller mindre, bestaaende, Bogsamling med dertil hørende Catalog og Mahogni Boghylder, dog paa følgende Vilkaar:

1. at Basrelieferne tilfalder Selskabet umiddelbart efter min Død
2. at Bogsamlingen og hvad dertil hører, samt Bysterne tilfalde Selskabet umiddelbart efter min Brodersøn Hans Nicolay Knudtzons Død
3. at der til disse Sagers Opbevaring indrettes et eget alene dertil bestemt Værelse, der, saafremt Selskabet skulde finde det Passende, jeg ønsker maatte benyttes til Læseværelse, hvor dog, med Hensyn til Sagernes Conservation, Tobaksrygning ikke maa være tilladt

4. under den udtrykkelige Betingelse, at under ingen Omstændighed, som f. E. Selskabets mulige Forflyttelse, hvilket Gud forbyde, til Christiania eller Andetsteds, maae de ovennævnte Sager flyttes fra Throndhjem, hvorimod de i saadant eller lignende Tilfælde vil blive at aflevere til min Brodersøn Hans Nicolay Knudtzon eller dennes ældste Arving i Mandslinien og hvis ingen Saadan findes til den ældste Arving i Mandslinien af min Brodersøn Hakon Knudtzon, der vil have at træffe en saadan Disposition, at de, paa samme Maade, samlede kunne gaae over til en Anden i Familien og saaledes videre, idet enhver Besidder kun har Dispositionsretten mortis causa og ikke kan lade Samlingerne komme ud af Familien.

Til min Broder Christian Knudtzon testamenterer jeg mine Malerier og Kunstsager, som ikke för i dette Testamente ere disponerede over, FamiliePortraiter og Kobberstik i Hjørnestuen, min KobberstikSamling paa Lillegaarden, mine Medailler, Klæder, min VinBeholdning og hvad han ellers maatte ønske at have, dog med det Ønske, at den Værdifulde KobberstikSamling paa Lillegaarden, for ikke at blive adspлтt, efter hans Død maa tilfalde hans Søn H. N. Knudtzon og efter ham, dennes ældste Arving i Mandslinien.

Mine øvrige Ejendomme løse og faste og hvad jeg ellers eier og eiendes vorder, forsaavidt ikke anderledes derover i dette Testamente er disponeret, testamenterer jeg til min Broder Christian Knudtzon's Børn til lige Deeling.

Skulde min elskede Søster Trine Labouchere overleve mig, beder jeg, at sende hende en Erindring fra mig, f. Ex. Den Ring, jeg bruger til Signet og hvad Andet man blandt mine Efterladenskaber maatte kunne finde passende til en Erindring.

Throndhjem 28. Marts 1860«
signeret Broder L. Knudtzon

Hurtigt efter Broder's død i 1864 overgik de to basrelieffer til Videnskaberne Selskab, der lod dem ophænge i Katedralskolens Festsal, som den gang var Videnskabsselskabets sal. Den resterende del af de testamentariske gaver

overgik først til Videnskabselskabet i 1869, hvor biblioteksbygningen stod færdigbygget. Da ankom 71 flyttelæs, og bøgerne og kunstværkerne blev placeret på læsesalen i biblioteket, hvor de befandt sig helt frem til 1939.

Der blev ved Svend Mosling i 1871 udarbejdet et Katalog over den Knudtzonske Bogsamling tilhørende Det kongelige norske Videnskabs-Selskab i Throndhjem.

Kataloget omfatter samtlige de bøger, som blev skænket af Broder, og blev ordnet efter det sprog, bøgerne var trykt på. Dog er hjælpemidler som grammatiker og leksika samlet for sig. Indenfor hver afdeling er bøgerne ordnet alfabetisk efter forfatternavn eller titlens hovedord. Kataloget, på 62 sider, afsluttes med en fortegnelse over kort og billeder, som fulgte samlingen.

Af systematiske overskrifter kan, til belysning af bogsamlingens alsidighed, nævnes følgende:

Oldnorske og islandske Skrifter – 2 sider.

Norsk og Dansk – 12 sider.

Svenske Skrifter – 1½ side.

Tydske Skrifter – 6½ side.

Franske Skrifter – 9 sider.

Engelske Skrifter – 14 sider.

Hollandske Skrifter – ½ side.

Italienske Skrifter – 3½ side.

Spanske Skrifter – 1 side.

Latinske og græske Skrifter – 2 sider.

Lexica, Grammatiker etc. – 3 sider.

Billeder og Karter – 2½ side.

Det komplette katalog er i øvrigt tilgængeligt på Jan Knudtzon Sommerfelt-Pettersen's hjemmeside: <http://www.sommerfelt-pettersen.no>

Det blev gennem årene stedse mere vanskeligt at kombinere Broder's bibliotek med læsesalsfunktionen, uden at det skete på bekostning af testamentsarven. Efter nyt byggeri i 1939 indrettedes en egentlig Knudtzon-Sal for første gang og den eksisterede uændret i 35 år, hvorefter Salen, som led i nye bygningsudvidelser, flyttedes til bibliotekets gamle frokostsal. Der oplevede jeg første gang Knudtzon-Salen; et smukt og hyggeligt lokale i hjørnet af en ældre museums-bygning. Men basreliefferne måtte jeg se i Katedralskolens Festsal.

Det ændredes i 1996, hvor flere års forberedelser afsluttedes med en flytning en etage op og en komplet nyindretning, som en del af Gunnerus-Biblioteket.

Tirsdag den 24. september 1996 kl. 13.00 indviedes under stor højtidelighed med festtaler og Beethovens klaversonate no. 30, opus 109

»Bibliotekets nye Knudtzonsal«

Fra den oprindelige funktion som læseværelse og brugsbibliotek måtte Salen af bibliotekstekniske og bevaringsmæssige grunde overgå til en mere lukket tilværelse. Salen er i sin nuværende form ikke generelt åben for publikum. Den benyttes ved særlige lejligheder som møderum, og kommer Knudtzonslægtinge på besøg åbnes salen generøst for fremvisning.

Torsdag den 26. september 1996 omtalte Per Christiansen i Adresseavisen i Trondheim under overskriften »Tobaksrygen ikke tilladt« i en smukt opsat artikel den nye indretning af Salen, hvor »samlingen trolig har funnet sin endelige plass«:

»Plassen er blitt mindre i den nye salen, men så å si alle de ca. 2000 bøkene er på plass i sine originale mahognihyller i empire. Et nytt innslag er de to verdifulle marmorrelieffene av Bertel Thorvaldsen som helt siden 1860-årene har hatt sin plass i Katedralskolens festsal. Ellers i salen finner vi de to gipskopiene av to runde basrelieffer av samme kunstner. Thorvaldsens marmorbyster av brødrene Hans Carl og Jørgen von Cappelen Knudtson, samt Jørgens venn og reisefælle Alexander Baillie troner på bokhyllene, og her henger Jacob Munchs portrett av den 26-årige Broder Lysholm Knudtson selv. Det 3 meter brede Roma-prospektet, et kobberstik fra 1765, er også markant til stede i den nye salen, som er utformet av arkitekt Eileen Garmann Johnsen. Et viktig utgangspunkt for hennes arbeid er en beskrivelse av Broder Lysholm Knudtzons bibliotek i Kjøpmannsgata 50 som finnes fra hans egen samtidige, i et brev fra forfatteren Mauritz Hansen.«

Ringene er således sluttet godt 1¼ århundrede efter Broder's død. Hans testamente er blevet respekteret, genstandene har atter fundet sammen, og hans bibliotek har nu »funnet sin endelige plass.« Der er derved skabt et kulturminde af stor værdighed for Trondheim og for det internationale, men navnlig angelsaksiske, milieu fra første halvdel af 1800-årene, der prægede byens førende handelsfamilier. Et kulturminde, der kun eksisterer den

dag i dag, fordi de to ugifte Knudtzon-brødre var fremsynede nok til som Mæcéner at sikre for eftertiden, hvad de selv havde fået i arv og selv havde videreudviklet. Det kan en interesseret gæst med taknemmelighed glæde sig over ved et anbefalelsesværdigt besøg i KNUDTZON-SALEN.

Fig. 71. Knudtzon-Salen, den 24. september 1996.
Foto taget af tidligere Førstebibliotekar ved Gunnerus-Biblioteket Harald Nissen.
Løbænken var til lejligheden lånt fra privateje i Trondheim.

Fig. 72. Knudtzon-Salen, den 24. september 1996.
Foto taget af tidligere Førstebibliotekar ved Gunnerus-Biblioteket Harald Nissen.
Staffeliet brugtes kun ved denne lejlighed; hører ikke til Salen.

Fig. 73. Knudtzon-Salen, Gipsrelief af Thorvaldsen's DAGEN.
Foto fra Gunnerus-Biblioteket 2008.

Fig. 74. Knudtzon-Salen, Gipsrelief af Thorvaldsen's NATTEN.
Foto fra Gunnerus-Biblioteket 2008.

Fig. 75. Knudtzon-Salen,
Gunnerus-Biblioteket 2008.

Fig. 76. Knudtzon-Salen,
Gunnerus-Biblioteket 2008.

Fig. 77. Rafael's Madonna della Sedia fra omkring 1504; Palazzo Pitti, Firenze.
En kopi heraf hang i Broder's bibliotek.

At Slægten stadig mindes i Trondheim blev slået fast den 20. marts 2014, da man højtideligholdt Broder Lysholm Knudtzon's 150-års dødsdag, dels med kransenedlæggelse på hans nyrestaurerede gravplade på Domkirkegården, dels ved et halvdagsseminar på Gunnerus-Biblioteket med tre foredrag og en læsning inde i Knudtzon-Salen af nogle digte af Broder, nyligt fundet i et af Slægtens arkiver.

En relevant og passende optakt til Norges markeringer af Grunnlovsjubileet!

KAPITEL 13

FÆTTEREN & KUSINEN

Det er vigtigt at erindre sig, at det frie liv som Rejsende i Kunst og Kultur, som Jørgen og Broder kunne gennemføre livslangt, finansieredes af de solide indtægter, som det fædrene handelshus stedse hjembragte. Først endnu mens den florissante tidsalder var på højden i 1700-tallets sidste årti, videre frem gennem de tumultøse første 1800-år med Napoleonskrigene op mod Tvillingerigernes Skilsmisse i 1814 og, beundringsværdigt nok, fortsat i de næste årtier, hvor Norge ellers led under lavkonjunktur, nødsår og national usikkerhed helt frem til langt op i 1830'erne.

Baggrunden var givetvis den fremragende ledelse af handelshuset Hans Knudtzon & Co., først af grundlæggeren selv – Etatsraaden – frem til 1823, og derefter af næste generation, hvor de egentlige ledere var svigersønnen Lorentz Johannsen og sønnen Christian. Sidstnævnte vil vi nu befatte os med.

På Elias Meyer's familieportræt fra 1795, Fig. 20, er den koncentrerede dreng næstyderst tilvenstre, der så intenst følger lillebroderen Broders leg med toppen, Christian Knudtzon, der blev født den 10. september 1787 i Trondheim og formentlig døbt i Vor Frue Kirke. Han blev opkaldt efter faderens morbroder, sognepræsten Christian Clausen i Slesvig, der som bekendt drev »kostskole« for bl.a. 5 unge Knudtzon-børn fra Trondheim og Kristiansund.

Han blev da også sammen med Broder og de to ældste fætre fra Kristiansund, Søren og Nicolay Heinrich, i 1796 sendt til Consistorialraaden Christian Clausen, der frem til 1799 var sognepræst i Bov ved Flensborg, derefter i Adelby ved Flensborg. Vi ved fra Kapitel 11, hvilke nøjsomme, alvorlige og arbejdsomme 6 år, de unge mennesker tilbragte i opdragelses- og uddannelses-anstalten hos Etatsraadens morbroder. I juni 1802 rejste han på faderens skib »Magdalena Boletta« hjem til Trondheim, hvortil han ankom 5. juli 1802 og indgik som »Kjøbssvend« på kontoret i faderens handelshus, der på det tidspunkt var i stærk vækst.

Men her er det på sin plads at omtale Christian's bemærkninger umiddelbart efter hjemkomsten i de Optegnelser vedrørende Familien, han har efterladt sig, angående årene hos Consistorialraaden:

»Uagtet Oncle Clausen var en fornuftig brav velsignet Mand, saa lærte vi dog saa godt som intet andet end Tydsk, og at lide ondt, i de 7 Aar vi vare hos ham, thi han havde ingen Hjelp og mange Præste Forretninger, og hans Kone og tvende Døttre vare smudsige gnieragtige Fruentimmer, der brugte os til alle Husholdnings-Forretninger, hvilket da smagte os bedre end Skolen.

Senere har det dagligen gjort mig ondt, at disse mine bedste Aar bleve saa slet benyttede. Imidlertid var det en Lykke, at vores Moralske Character ej havde nogen Lejlighed at tage Skade.«

Det er lidt trist at læse Christian's dom, som formentlig er blevet delt af de øvrige unge Knudtzon'er i Trondheim og Kristiansund. Tænk, hvor meget bedre start i livet de kunne have haft, hvis de i deres bedste opvækstår havde været disciple i en bedre skoleinstitution end Consistorialraadens, som vel udelukkende blev valgt af Etatsraaden og Tip-Oldefar af loyalitet og familiefølelse overfor Slægtningen i deres fødeegn. Bevares, de klarede sig da fortræffelig i deres senere tilværelse – måske navnlig på grund af deres »Moralske Character«.

Han må meget hurtigt i de vanskelige krigsår været kommet godt ind i firmaets aktiviteter, idet vi jo ved fra den tidligere omtale i Kapitel 5, at han varetog handelshusets interesser på rejser i både 1808 og 1809 – og undertiden, som beskrevet, under farefulde omstændigheder. Christian var en begavet mand, der hurtigt nød stor anseelse og med tiden blev betroet mange tillidshverv.

Han var således dansk vicekonsul allerede fra 1820 og konsul fra 1849 frem til den 4. december 1854, da han fratrådte og udnævntes til Ridder af Dannebrog. Han var fra 1825 til 1849 medlem af Røros Kobberværks Overdirektion – som faderen havde været det. Medlem af Videnskaberne Selskab – der jo havde Knudtzon'ernes bevågenhed – blev han i 1832 og han var direktør for Realskolen fra 1826 til 1842. Han var medlem af Angellske Stiftelsers Inspektion fra 1828 til 1834. Han var Sparebanks direktør fra 1835 til 1841 og medlem af Diskonteringskommissionen fra 1837 til 1863. I Norges Bank var han repræsentant i årene 1827-1835 og direktør i årene 1833-1851; ved denne udtrædelse af bankdirektionen led han af den øjensygdom, som med tiden gjorde ham næsten blind.

Denne øjenssygdom må have haft et arveligt præg, idet senere generationer har haft den samme øjenslidelse, men med den forskel, at man i dag kan helbrede den.

Christian Knudtzon's Fætter Thomas Thomsen (1794-1879), søn af Christian's Fæster Engel Knudtzen, gift med Jess (Den Rige) Thomsen, led af samme sygdom og han døde som blind, jvfr. Kapitel 4.

I 1808 var Christian på en kombineret forretningsrejse og privatrejse med besøg hos søsteren Trine, gift Labouchère i Nantes, hvor broderen Broder havde opholdt sig vinteren igennem. Om foråret samledes derpå Trine, søsteren Sarah Marie og hendes mand Lorentz Johannsen, kusinen Benedicte fra Kristiansund og Christian om at rejse til Norge via et ophold i Paris, hvortil de, som omtalt i Kapitel 11, kom den 8. maj 1808 på et ca. 5 uger langt ophold.

Der mødte de den danske digter Adam Oehlenschläger (1779-1850).

Skjalden, hvis far i øvrigt som ung var »indvandret« fra Slesvig til København, hvor han arbejdede for kongehuset på Frederiksberg Slot, havde som ung sin gang i Bakkehuset på Frederiksberg hos Knud Lyne Rahbek og hustruen Kamma, hvis søster Christiane Heger han blev forlovet med i 1800, året efter hans digter-debut.

Med Digte af 1803 fik han sit digteriske gennembrud; digtsamlingen indeholdt bl.a. Guldhornene og Sanct Hansaften-Spil. 1805 fulgte to bind Poetiske Skrifter, med bl.a. Aladdin, der var tilegnet »Danmarks Frederik«, Kronprinsen, som de facto var Rigets Regent. Denne kvitterede med et rejsestipendium, der – suppleret passende undervejs – satte den unge digter i stand til at være på rejse i Europa i årene fra 1805 til 1809. Efter et par år i Tyskland kom han i 1807 til Paris, hvor han – der under hele den lange rejse var myreflittig – tidligt i 1808 skrev »Axel og Valborg«, et sørgespil, et kærlighedsdrama over en folkevisse fra 1200-årene i Bohuslen. Imidlertid henlagde han slutscenen fra Mariakirken i Dragsmark til Nidaros Domkirke i Trondheim.

Og det var der nok gode grunde til.

Oehlenschläger, der opholdt sig i Paris med vennen Peter Oluf Brøndsted (1780-1842) – den senere så fremtrædende arkæolog og filolog – skrev sidenhen i sine erindringer følgende om betydningen af mødet med den norske familie:

»Især fornøjede det os Danske at leve en tre Ugers Tid sammen med den elskværdige norske familie Knudtzon, som kom til Paris. Jeg glemmer aldrig disse kære Mennesker: den brave Johannsen og hans trofaste Sara; den elskværdige Fru Labouchère og hendes Søster (skal være: Kusine), den hulde Benedicte. Min Omgang med dem bidrog meget til at give Axel og Valborg, som jeg just den Gang skrev, den friske, nordiske Kolorit, hvilken ellers det lange Ophold i Udlandet let kunde have svækket.«

Hvad skjuler der sig, mon, bag disse erindringsglimt?

Oehlenschläger medbragte på sine lange rejser i Europa sine Stambøger, hvori han opsamlede hilsener fra de for ham betydningsfulde personer, han mødte, ligesom han selv skrev sine hilsener i andres stambøger. Derved be-
segledes på den tid de indgåede venskaber i en undertiden næsten andagtsfuld atmosfære. Imellem mange berømte mænds og kvinders håndskrifter i Oehlenschläger's stambog findes følgende – med barnlig hånd nedskrevne – tilskrift:

»Gid Held og Lykke følge Dem overalt og glem ej den norske Familie,
De fandt her,

ønskes af
Benedicta Knudtzon
fra Christiansund.
Paris, den 11. Juni 1808.«

Vi ved, at Oehlenschläger i tre uger levede tæt sammen med den norske familie, samt at skjalden på et tidspunkt forærede Benedicte sit portræt – malt i Paris i 1808 af den os velbekendte norske maler, Capitain Jacob Munch – og et eksemplar af hans Nordiske Digte (fra 1807, med bl.a. digtet Hakon Jarl), med følgende håndskrevne dedikation af 12. juni 1808:

»Tag denne Bog til venligt Minde
Om den, som for dig sang med nordisk Røst.
Til Gengæld fordres intet her, Veninde.
Dit hulde Minde
Har trængt for dybt sig i hans Bryst
Til at forsvinde.«

Portrættet er afbildet tidligere i denne bog som Fig. 65, jvfr. Kapitel 10, idet det i efteråret 1993 af Frederiksborg Slot var udlånt til udstillingen på Øregaard Muscum. Museet på Frederiksborg Slot modtog billedet som gave i 1895 af Artillerikaprajn C. Due & hustru Marie, født Knudtzon, datter af Benedicte & Christian Knudtzon. Samtidigt modtog museet Oehlschläger's Nordiske Digte med ovenstående dedikation.

Ved mødet i Paris med den 29-årige digter var Benedicte 16 år gammel, granvoksen som Valborg, med et fornemt, ædelt, mørkladent ansigt med brune øjne omgivet af et brunt hår, og af et udpræget livligt gemyt. De forelskede sig øjensynligt i hinanden, ret så inderligt, og Skjalden, der ikke i tre år havde talt dansk med en ung kvinde, var henrykt. Benedicte's kusiner, søstre fra Trondheim, ventede hver dag, at Adam ville fri – men hendes fætter, og senere mand, Christian frygtede det til gengæld.

Men så greb Oehlschläger-vennen Brøndsted ind; han vidste jo om forlovelsen i København med Christiane Heger, der nu ventede på ottende år på sin tilkommende.

Han anså nok ikke digtervennens adfærd for synderlig ædel, og foranledigede, sikkert med Christian som mellemmand, at Benedicte fik kendskab til sagens rette forhold.

Da dagen kom, hvor de to unge måtte skilles, da den norske familie skulle rejse hjem til Norge via København, mens han skulle videre til Italien, spurgte Benedicte Skjalden, om hun skulle tage en hilsen med til hans forlovede i København. Det fortælles, at Adam blev blussende rød!

Fem år senere blev Benedicte gift med fætteren Christian, og det fortælles, at når hendes mand ind i mellem gennem de mange fælles år – de oplevede at holde guldbryllup – drillede hende med Oehlschläger, da rødmede hun under kappen som en ung pige!

Adam og Benedicte mødtes aldrig sidenhen. Hun var i begyndelsen af 1840'erne i København for at besøge broderen – Oldefar – og kunne dør have mødt sin ungdoms flamme, men det fortælles, at hun ikke ville. Det fortælles også, at Oldefar en aften i Det Kgl. Teater mødte Oehlschläger og spurgte ham, om han havde lyst til at møde Benedicte igen. Digteren takkede: Det skulle da glæde ham. – Men han kom ikke!

At digterens følelsesliv – efter at have gennemlevet en vis dvaletilstand under det mangeårige fravær fra Christiane i København – har fået en renaissance i den franske forsommer, er vist utvivlsomt.

Efter færdiggørelsen af Axel & Valborg – hvor der altså var sket et sceneskift til Nidaros – satte digteren følgende vers på skuespillets titelblad:

»Gud dennem forlade, som Aarsag er,
at de ei sammen maa være,
Som have hinanden af Hiertet kiær,
Og elsker i Tugt og Ære!«

Blandt Oehlenschläger's digte – udgivne samlede i 1823 – findes vers, der klart refererer til de tre stormfulde uger i Paris. Således »Længsel i Paris«:

»Ak hvor det stundom dog ret vederkvæger
At see en ædel, dejlig Viv.
Da flammer Øjet, Hiertet hun bevæger,
Naturen faer et dobbelt Liv.

Man reiser som Garcon, man alt bemærker,
Man føler sig i Eensomhed forstemt,
Og seer saamange sieldne Kunstens Værker,
Til næsten man Naturen har forglemt.

Hvad var i Paradis før Eva Manden?
Man ubekiendt i fremmed Skare gaaer,
og morer sig saalænge med Forstanden,
Indtil Forstanden stille staaer.

Thi uden Kiærlighed er Ungdoms Alder,
En blomsterløs, en vissen Krands;
En Sæbeboble som til Intet falder,
Musik i Salen uden Dands.«

En yderligere understregning af det tætte samvær Oehlenschläger og Brøndsted havde med den norske familie, er dels Skjaldens digt »Til en norsk Veninde i Frankrig« (fra digtsamlingen i 1823), skrevet til Catharina Labouchère, måske til hendes fødselsdag den 11. juni, på hvilken dag Benedicte som nævnt skrev sin hilsen i Oehlenschlägers stambog, dels en fødselsdagshilsen til Catharina Labouchère fra Brøndsted, skrevet på vers (forfattet af Skjalden?) i et eksemplar af Oehlenschläger's Poetiske Skrifter fra 1805.

»Til en norsk Veninde i Frankrig« er sålydende:

»Græd ei, fordi du skal dit Hiem forlade,
 Fordi de Kiære drage fra dig bort!
 Dig skiller fra dit Trondhiem Havets Flade,
 Men Havets Vei er altid kort.
 Din Fader raader over norske Snekker,
 Og raske Brødre tit besøge dig,
 Med Kiærlighed, som ingen Frastand svækker.
 Græd ei! thi du er lykkelig.

Behold dit Hiertelag til Danmarks Egne,
 Glem ikke Rugens Land, hvor Druen gror.
 For Sydens stærke Blomster Nordens blegne,
 Men Troskabsegen voxer mere stor.
 Lær dine Børn det danske Sprog at tale,
 Lær dem at have Norges Fielde kiær,
 Og siig dem, at i Siællands Dale
 slaar Hierter, som er Venskab værd.«

Det er smukke strofer fra den unge skjald, der just har mødt kærligheden, til den unge norskfødte, men nu gennem små 4 år i Frankrig bosatte, frue, Catharina Labouchère – Trine, som man forstår føler sig langt væk fra den familie i Trondheim, hun er så tæt forbundet med. Hun var en kærlig sjæl, et indtagende menneske, og højtelsket af resten af søskendeflokken. Den unge digter har hurtigt pejlet sig ind på hende og ristet hende to varme og præcise rune-strofer.

Også Brøndsted har følt sig omsluttet af Trines indtagende væsen; således skrev han sin fødselsdagshilsen:

»Til
 Madame C.M. Labouchère f. Knudtzon
 paa Hendes Födselsdag den 11. Junii

I Gaar jeg maatte nøjes med at binde
 af røde Roser smaa, som jeg dem fandt,
 en lille Blomsterkost til Dem, Veninde,
 maaskee dens Duft og Rødme alt forsvandt.

I Dag jeg søgte hygelig at finde
 ufalmelige Roser, til et Pant
 paa nordisk Venskab for den ædle Quinde

hvis Huld og Ynde vore Hjerter vandt.
De sieldne Blomster stod i Venskabs Have
jeg aarle sanked dem – modtag min Gave!

Paris 1808. Brøndsted«

Trine var på dette tidspunkt 27 år og havde født sine tre ældste børn (1805, 1806 og 1807); hun fik siden yderligere to børn (1810 og 1815). Hun var en såre indragende frue.

Oehlenschläger, som vi kender ham fra Fig. 65 med rød digterkappe, sort, viltet hår, med lange bakkenbarter og manuskriptrullen, mærket HAKON, demonstrativt synlig i venstre hånd, fremstår som den unge skjald, der introducerede romantikken i Danmark, fornyede det digteriske sprog og befandt sig på højden af sin kunstneriske karriere. Blev han end i 1829 i Lunds Domkirke af sin svenske kollega Esaias Tegnér laurbærkranset som »Nordens Digterkonge«, og var han end livet igennem fortsat uhyre produktiv, lader det sig ikke skjule, at han digterisk kulminerede i århundredets første årti. Hans store europæiske rejse var en afgørende inspiration, og hans møde i Paris med Den Norske Familie satte varige spor hos ham.

Når jeg tænker på den gamle digters sene erindringsdigt (som jeg allerede i gymnasiet lærte at værdsætte):

»Hvor blev I røde Roser dog
fra Ungdoms Dage glade?
I min Erindrings Psalmebog
Jeg gjemmer Eders Blade.

Og skønt hvert Blad er gult og graat
som Farven af de døde,
Den Sommerdag jeg mindes godt
da de var purpurrøde.«

forekommer det mig nærliggende at forestille sig Benedicte som en af Skjaldens purpurrøde roser fra ungdommens franske forsommer. Ved Skjaldens begravelse fra Frue Kirke i København den 26. januar 1850 udtalte den da 75-årige biskop Jakob Peter Mynster så smukt: »Hans Harpe brister aldrig; den skal lyde fra Slægt til Slægt.« Også i vor slægt lyder tonerne fra hans ungdoms harpe fortsat.

Det blev ikke Adam og Benedicte, der fik hinanden, men Christian og Benedicte – Fættereren og Kusinen. Det er i Kapitel 5 beskrevet, hvilken stor selskabelighed, der trivedes i Knudtzongaarden, og det var sædvanligt efterhånden, at patriarkens fødselsdag, den 29. januar, fejredes på særlig vis. Ved en sådan fødselsdagsfest i 1812 havde datteren og svigersønnen, ægteparret Johannesen, stået for løjerne og arrangeret karneval; under dette karneval blev Benedicte og Christian forlovede. De blev gift den 15. april 1813 i Kristiansund, og det blev et langt, lykkeligt ægteskab. Før de døde i henholdsvis 1872 og 1870, fejrede de deres guldbryllup i 1863 med stor festivitas, men da må Christian, som året før var udtrådt af familiefirmaet, have været næsten blind.

Til brylluppet i 1813 bestilte Christian hos Josiah Wedgwood i London et stort stentøjsservice i det velkendte cream coloured earthenware, som Wedgwood i sidste halvdel af 1700-tallet havde ekspertiseret sig i at fremstille. Dekorationen bestod af en helt enkel brun kantlinie med Knudtzon-Våbnet, Alliance-Våbnet, påmalet som en enkel, smuk og effektiv dekoration. Man har i Slægten bevaret en specificeret kvittering til Christian Knudtzon Esq. fra Josiah Wedgwood, dateret 25. august 1812. Der er blandt meget andet tale om 20 dusin middagstallerkener af blot én størrelse.

Nedenstående Fig. 79 viser et fad, skænket mig af kære norske slægtninge i 2006.

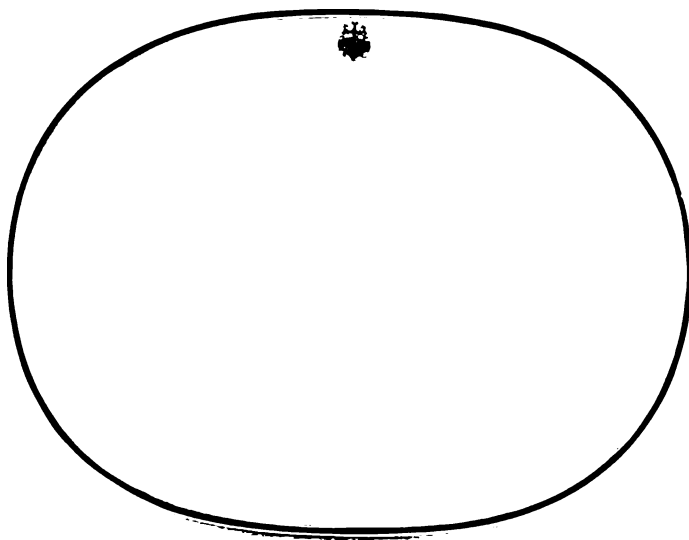

Fig. 79. Wedgwood serveringsfad med det Knudtzon'ske Alliancevåben, 1812. Tidligere i Forfatterens eje; nu i hans søns eje.

Også guldbrylluppet blev en storslået fest i boligen i Kjøbmannsgate, hvor blomstermængden var enorm og mere end 1000 mennesker kom på visit i dagens løb. Om aftenen var der festmiddag for omkring 200 gæster, der samledes i salene på øverste etage og efter middagen fordelte sig over hele huset i muntert samvær. Ved den lejlighed forærede Familien et specialfremstillet the-service til guldbrudeparret. Det var et stel af Kongelig Dansk Porcelæn, dekoreret med påmalede farvebilleder af byprospekter, portrætter (bl.a. Thorvaldsen og Oehlenschläger) og skibe. Et lille indtryk af stellet får man i Fig. 61, jvfr. Kapitel 10. Nedenstående Fig. 80 viser Thekanden, der havde prospekter af både Trondheim og Kristiansund.

Dette theservice blev i 1948 af Slægten – efterkommere fra Lillegaarden – givet som gave til Kunstindustrimuseet i Oslo, men var i øvrigt udstillet i Trondheim i 1897 på jubilæumsudstillingen, jvfr. Kapitel 10.

Der findes et hyldestskrift til guldbrudeparret, som i den lidt højstemte tone, der nu var karakteristisk for den tid, giver et tydeligt billede af et ægtepar, som med stor styrke og kærlighed udfoldede deres fine menneskelige

Figur 80. Thekande af Kongelig Dansk Porcelæn; guldbryllupsgave 1863.

egenskaber gennem et langt liv i Hellig-Olavs gamle stad. Parret fik 11 børn og en omfattende efterslægt; men uden sorger blev ægteskabet ikke. To sønner druknede under en fælles sejlads, tre piger døde som små og endnu en søn døde som 11-årig.

En kort oversigt over nærmeste efterslægt ser således ud, idet jeg i øvrigt – som før – henviser til SLEKTEN KNUDTZON:

No. 1. Konsul, Grosserer, cand. jur. Hans Nicolay Knudtzon, der blev født den 18. februar 1814 i Trondheim og døde den 24. juli 1889 i Trondheim. Han giftede sig den 8. oktober 1851 med **Catharina Sophie Dorthæa Amalie Trampe**, en datter af Grev Adam Trampe. Hun blev født den 20. december 1831 og døde den 23. august 1879.

Han var engelsk vicekonsul og indtrådte som medejer i familiefirmaet fra 1. januar 1846. Han frasagde sig konsulatet i 1870 og blev den sidste chef i det gamle handelshus.

– Af parrets 4 børn omtales her sønnen

Jørgen Alexander Knudtzon, der blev født den 9. september 1854 i Trondheim og døde den 7. januar 1917 i Oslo. Han giftede sig den 14. april 1891 i Oslo med **Erika Johanne Bugge**. Hun blev født den 9. marts 1870 i Årstad ved Egersund, og døde den 17. december 1902 i Oslo, hvor hun havde virket som lærerinde.

Han var assyriolog og orientalist og hans navn hører til dem, som norsk videnskab altid vil kunne nævne med stolthed. Efter studentereksamen i 1872 blev han cand. theol i 1880, dr. phil i 1889 og ekstraordinær professor i semitiske sprog ved Universitetet fra 1907. I årene 1880-82 opholdt han sig i fødebyen, hvor han underviste i hebraisk og samtidig studerede semitiske sprog. Siden studerede han i Tyskland, hovedsageligt den gammeltestamentelige teologi, men efter disputatsen om »Det saakaldte Perfektum og Imperfektum i Hebraisk« koncentrerede han sig fuldstændigt om de assyriologiske studier, som han fortsatte i London, Paris, Berlin og Leipzig. Da man i 1890'erne havde fundet de babyloniske kileskrifter i Tell el-Amarna i Ægypten, arbejdede han i 3 år i London med disse skrifter, der omhandlede de palestinske småkongers korrespondance med storkongen i Ægypten i det 14. århundrede før Kristus. Jørgen Knudtzon indlagde sig uvisnelig videnskabelig hæder ved i årene 1905-1915 i Leipzig at udgive storværket »Die El-Amarna-Tafeln mit Einleitung und Erläuterungen«. Der er tale om det ypperste,

der gennem mange år har været præsteret på assyriologiens område. Et omfattende fagligt forfatterskab, præget af stor originalitet og grundighed, efterlod han sig ved sin tidlige død som 62-årig.

– Også dette par fik 4 børn, hvor den ældste søn

Alf Trampe Knudtson var bygningsingeniør og den person, som inden han slog sig ned i U.S.A., overdrog Knudtson-Sølvet til Kunstindustrimuseet i Oslo.

Den yngste søn

Erik Johan Knudtson blev dr. phil. i Lund i 1947 og arbejdede efter giftermål i Sverige i 1933 som bibliotekar i dette land frem til sin død i Stockholm. Han endte som overbibliotekar ved Karolinska Institutets Bibliotek og efterlod sig en række videnskabelige værker.

No. 2. Thorwald Christian Knudtson, blev født den 15. februar 1815 i Trondheim og døde den 28. juli 1839 ved en drukneulykke under en sejlsads med lillebroderen Christian til Tutterøen.

No. 3. Haakon Knudtson, blev født den 15. november 1816 i Trondheim og døde den 7. december 1866 som proprietær. Han giftede sig i 1847 med **Marie Rasmussen**, der var født den 7. oktober 1824 og af sønnen omtales som »Bedstemor Knudtson i Kjøbmannsgate«. Blandt parrets efterkommere finder vi søskendeparret i Bergen, som på så fremragende vis holder styr på slægten og periodevis udgiver nye udgaver af SLEKTEN KNUDTZON – senest i december 2012.

No. 4. Janicke Karen Knudtson, blev født den 22. februar 1818 i Trondheim og døde sammesteds den 17. maj 1821.

No. 5. Thora Knudtson, blev født den 17. november 1819 i Trondheim og døde sammesteds den 15. marts 1820.

No. 6. Thora Knudtson, blev født den 15. marts 1821 i Trondheim og døde sammesteds den 18. maj 1821.

No. 7. Catharine (Trine) Henriette Knudtson, blev født den 30. marts 1822 i Trondheim og døde den 14. december 1905 i Trondheim, efter at have været blind i 19 år. Hun giftede sig den 18. maj 1846 med **Sorenskriver Folkman Freck Schaanning**. Han blev født den 25. november 1811 i Gjerpen og døde den 22. oktober 1895 i Trondheim. Parret fik en omfattende efterslægt.

Det var Trine, der skrev en dagbog fra sin rejse som 13-årig i 1835 fra Trondheim til Paris. Rejsen foretog hun med Tante Sarah og Onkel Lorentz Johannsen, og dagbogen begynder den 28. marts i Trondheim og slutter den 15. september, en dagsrejse sydfør Trondheim. På rejsen besøgte talrige slægtninge og nære venner af Familien Knudtson; rejsen gik ned gennem Norge til Oslo og videre til

København, hvor Onkel Peter – Oldefar – »stod for alt«. I København knyttede Trine sig til Oldefar's niece og plejedatter THRINE Christensen, datter af Oldefar's første hustru's søster, Anna Catharina Thomsen i Nordborg, som få år inden denne rejsedagbog blev skrevet, var blevet enke, jvfr. Kapitel 4. Efter en halv snes dage i København gik rejsen videre til Slesvig og Hamborg, hvorfra selskabet efter nogen tid sejlede til Le Havre og derfra kørte til Paris den 3. juni. Der blev de modtaget af Tante Trine Labouchère og omgikkes i det hele denne families talrige medlemmer, samtidigt med at de nød at være turister i den smukke Seine-stad. Efter 3½ uge forlod de Paris og vendte tilbage til Le Havre, hvor Trine øjensynligt skulle gå i skole i 1½ måned. Hun begyndte »Skolen med at læse og skrive Fransk, Musik og Tegning, ei Blomster men Hoveder, og Skrivning. Vi frokostede Kl. 8, for anden Gang Kl. 12, til Middag Kl. 5 og den øvrige Tid var vi ude at løbe i en Allee. Kl. 8 lagde vi os.« Skolen morede hende ikke; hun savnede familien, men blev glad overrasket, når Onkel Jørgen uventet dukkede op på besøg. Onkel Jørgen fulgte også rejseselskabet ombord på skibet, da den 15. august forlod Le Havre og sejlede hjemad via Hamborg og København, hvor de var en halv snes dage inden den endelige hjemrejse til Norge.

Rejsedagbogen blev i 1945 trykt i VÅR TIDS JUL som »Trondhjem – Paris for 100 år siden. Catharina Henriette Knudtzons rejsedagbok.«

No. 8. Benedicte Knudtzon, blev født 21. november 1823 i Trondheim, og døde den 6. februar 1890. Hun giftede sig den 23. marts 1850 med **Kaptajn Hjalmar Olsen**. Han var født den 26. august 1823 i Bergen og døde den 11. juni 1875 i Trondheim.

– Blandt parrets fem børn, hvoraf to døde som spæde, kan nævnes **Fylkesmannen Hroar Olsen**, der blev født 30. april 1859 i Trondheim og døde – højtdekoreret – den 26. april 1941 i Oslo. Han giftede sig den 19. september 1885 med **kusinen Anna Hedvig Olsen**. Hun blev født den 18. september 1862.

Han havde en strålende karriere som embedsmand og beklædte mange tillidshverv. Han var Stortingsmand for Bergen fra 1919 til 1921 og var da formand for Stortingets Jernbanekomité. Han skrev afhandlinger om folkeretlige, nationaløkonomiske og kulturhistoriske emner. Hans litterære, kunst- og kunsthistoriske interesser resulterede i et omfattende bibliotek af høj kvalitet, der ikke kan undlade at bringe tanken hen på farbroderen Broder Lysholm Knudtzon. Hjemmet i Oslo var fyldt med alle slags antikviteter,

hvoraf en del var nedarvede og fortsat befinder sig i efterkommernes eje.

Det var Fylkesmannen, som i et interview først i 1930'erne, hvor han fortalte om sit bibliotek, under omtalen af hans omfattende samling af Napoleon-litteratur fremtog en særlig bog, Gruyer's »Napoleon – Roi de l'Ile Elba«. I denne bog berettes om Fylkesmannens grandonkel, Jørgen von Cappelen Knudtzon's besøg hos Napoleon på Elba. I samtalens forløb skal Napoleon have spurgt Jørgen Knudtzon om, hvor mange mennesker der boede i Norge, hvortil Jørgen svarede: »Omkring en million«. Hertil replicerede Napoleon: »Nej, min Herre, bare 800.000!« Napoleon havde »læst på lektien« inden Knudtzon – The Norwegian – modtoges i audiens.

No. 9. Christian Knudtzon, blev født den 13. maj 1828 i Trondheim og døde den 28. juli 1839 ved en drukneulykke under en sejlads med storebroderen Thorwald til Tutterøen.

No. 10. Anton Knudtzon, blev født den 21. oktober 1829 i Trondheim og døde den 28. juli 1839 i Trondheim.

No. 11. Sarah Marie Nicoline Louise Knudtzon, blev født den 5. maj 1836 i Trondheim og døde den 14. december 1905. Hun giftede sig den 12. maj 1860 i Trondheim med **Artillerikaptajn Carsten Schjøtt Due**. Han blev født den 22. februar 1828 og døde den 13. marts 1902. Efter Broder Lysholm Knudtzon's død købte ægteparret Due Lillegaarden og brugte den som helårsbolig. Parrets 9 børn voksede op på Lillegaarden; kun ét af børnene giftede sig, og det er denne datters efterslægt, som i dag ejer Lillegaarden.

Som det ses, frembyder denne korte oversigt over børneflokken efter Fæteren & Kusinen et broget billede af mangfoldige skæbner – af stor sorg og af megen glæde.

Begge var de store personligheder af stor styrke og sjæleligt ranke mennesker. De var gennemhæderlige og har sat deres umiskendelige præg på de af børnene, som overlevede. Men de havde også begge med sig i arv fine kvaliteter og gode egenskaber fra deres respektive forældre.

Vi har nu i adskillige kapitler befattet os med Christian's familie i Trondheim. Jeg forlader nu denne by for at befatte mig med Benedicte's familie i Kristiansund.

Fig. 81. Benedicte og Christian fotograferet til guldbrylluppet i 1863.
Fotos i Forfatterens eje; gave fra norske slægtninge.

TIP-OLDEFAR I CHRISTIANSUND

Fra Trondheim mod vest ad landevejen til Kristiansund er der ca. 225 km at køre, hvilket i 2012 i min bil tog mig omkring 5 timer; så var der plads til både en færgeoverfart og til undervejs i ro og mag at nyde den storslåede natur.

Så hurtigt gik det ikke i Tip-Oldefar's tid, for slet ikke at tale om dengang, Kong Christian den VI i 1733 rejste fra Trondheim til Lille-Fossen (som da var stedets navn), men han rejste også søværts.

Vi har tidligere i Kapitel 5 om Eratsraaden i Trondhjem hørt om Christian den VI's besøg i Trondheim, der varede fra den 19. til den 28. juli. Ved afrejsen om morgenen den 28. juli blev de kongelige fartøjer saluteret med kanoner fra Fæstningen i Trondheim og fra Fæstningsøen Munkholm, mens borgerskabet hilste med trende geværskud. Flotillien sejlede mod vest langs den norske kyst og om eftermiddagen den 29. juli ankom flotillien »med føyelig Wind til Lille-Fossen. Ved ankomsten saavel som anden Dags bortreise blev af Canonerne, som paa Told Boeden var plantet saluteret med 27 Skud; Over Situationen og Landets Strekning følger herved en Afteigning; Deres Majesteter forblev Natten over i Lille-Fossen saavel som den paafølgende Dag.«

Denne »Afteigning« finder vi på side 239 i Faksimiludgaven af Håndskriftet fra Hendes Majestæt Dronningens Håndbibliotek med beskrivelse af Kong Christian den VI's Norgesrejse i 1733 (jvfr. i øvrigt Fig. 15 og 16), gengivet nedenfor som Fig. 82.

Som det ses, er de fire øer, benævnt Lille-Fossen, beliggende med ryggen direkte mod den del af Nordatlanten, vi kalder Norske Havet, og inde bagved er øen Fredø aftegnet; den hedder i dag Frei. Da Majestæten besøgte Lille-Fossen, havde stedet fungeret som ladested under Trondheim siden 1600-årene med bl.a. en toldbod, der som nævnt kunne salutere ved særlige lejligheder. Havnen lå strategisk fremragende i forbindelse med eksport af tømmer, en stor sildehandel og en begyndende klipfisk-produktion, og den fortsatte økonomiske vækst gav baggrunden for, at ladestedet ved kongelig resolution fik bystatus den 29. juni 1742 under navnet Christiansund efter den konge, Christian den VI, der gav byen dens frie købstads-rettigheder.

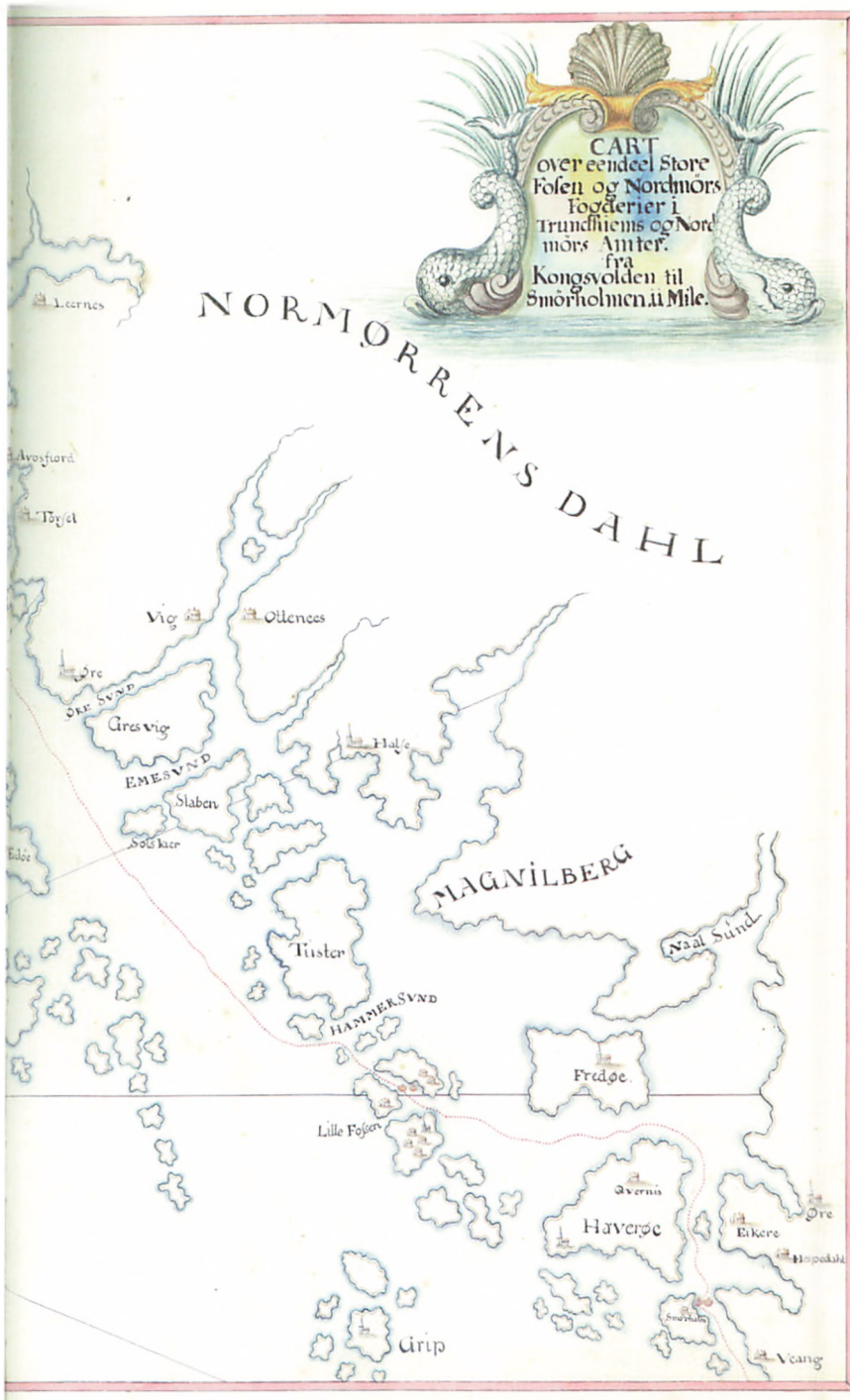

Fig. 82. Cart over endeel Store Fosen og Nordmørs Fogderier; Norske Reise Anno 1733. Det er Nord tilvenstre og Øst øverst. Hendes Majestæt Dronningens Håndbibliotek i København.

Christiansunds navn er siden moderniseret til Kristiansund, og Kristiansund Kommune omfatter siden den 1. januar 2008 øen Frei og de tre oprindelige øer – som dog så langt tilbage som i Stenalderen var fire øer – med navnene Kirkelandet (tidligere kaldet Ytrelandet eller Fosnalandet), Innlandet (også kaldet Sørlandet), Nordlandet og Gomalandet. De tre øer omslutter med deres fire næs, vendt mod hinanden, den skjulte havn »Vågen«, som udgør det rummelige og dybe havnebassin, der dels giver skibene trygge og bekvemme læ-forhold, dels giver umiddelbart adgang – uanset vindforhold – til Atlanterhavets dybe vand. Det smukke og pittoreske havnemilieu befærdes i fast rutefart mellem øerne af sundbådene, der er verdens ældste kollektive transportselskab i sammenhængende drift – nemlig uafbrudt siden 1876.

Da Christian den VI hin julidag i 1733 besøgte det gamle ladested, har der vel boet omkring 1000 indvånere, men med de kongelige privilegier fik den nye købstad i 1742 befriet sig fra de hidtidige snærende bånd, hvormed de magtfulde kredse i storbyerne Trondheim og Bergen havde begrænset ladestedets ønsker om forbedret status. Næringen i den nye købstad øgedes og omkring århundredskiftet husede byen omkring 1400 indvånere; det var i den periode, at klipfisk-produktionen fra den spæde begyndelse sidst i 1600-årene voksede til at blive byens dominerende produktion fra 1700-tallets midte og de næste par hundrede år. Ved næste århundredskifte lå indbyggertallet omkring de 10.000 sjæle!

Pioneren bag den spæde begyndelse var den nederlandske friesier Jappe Ippes (ca. 1650-1720), der i 1691 fik kongelige privilegier til at tilvirke og eksportere klipfisk og blandt andet etablerede sig på ladestedet Lille-Fossen. Jappe Ippes havde lært produktion af klipfisk i New Foundland, der må betragtes som selve arnestedet for produktion af klipfisk i større stil. Klipfisk er jo torsk, der saltmodnes i nogle uger og derpå tørres i solen på klipperne. Produktionen i New Foundland var så betydelig og vedvarende, at gamle kort fra 1500-årene betegnede området som Terra de Bacalaos.

Bacalao er spansk for klipfisk, der i Spanien og Portugal anses for den vigtigste mad i fastetiden og i øvrigt siges at blive serveret i adskillige variationer den dag i dag på den iberiske halvø. – Jappe Ippes har fået sin egen vej på Innlandet.

Den store vækst i klipfiskerhvervet i Kristiansund kom med »Den Britiske Invasion«.

Primus inter pares var skotten John Ramsay (1698-1787), der kom til Lille-Fossen i 1731 og opholdt sig der frem til 1738. Han tog borgerskab i Trondheim i 1736, men udfoldede sine aktiviteter, gerne i kompagniskab med

andre britisk-fødte købmænd, på hele den lange kyststrækning på Norges Skulder fra Ålesund i vest til Trondheim i øst, indtil han i 1753 – efter at have afviklet sine forretninger – rejste tilbage til Skotland som en hoveddrig mand »med tønder av guld.« Ramsay og de andre engelske, skotske og irske klipfisk-købmænd købte og ejede boliger, pakhuse, boder og fiskepladser på den lange kyststrækning, hvor de lokale beboere var dem, som fiskede og forarbejdede fiskene. – Ramsay fik sin egen gade på Kirkelandet.

En af Ramsay's kompagnoner var skotten William Gordon (1696-1755), der solgte sit gods i Skotland og rejste til Lille-Fossen i 1735, og med Ramsay bidrog til skabelsen af den stærke vækst i klipfisk-eksporten i tiden omkring ladestedets ophøjelse til købstad. Gordon kom fra en slægt og en egn, hvor klipfisk-produktion havde fundet sted i mange år, og det var disse indvandrede skotter, der lærte den lokale fiskerbefolkning at fremstille klipfisk af en særdeles høj kvalitet, så høj at efterspørgslen viden om, og således eksporten, steg betragteligt. Gordon blev britisk konsul og i kompagniskab med Ramsay byggede han i 1749 det bryggehus, som i dag er en del af Nordmøre Museum og siden 1992 rummer Norsk Klipfiskmuseum. Når det i dag hedder Milnbrygga, er årsagen den, at pakhuset senere – efter Gordons død og Ramsay's exit til Skotland – blev købt af endnu en skotte Walther Miln (1746-1799), der i 1778 tog handelsborgerskab i Kristiansund og i kompagniskab med yderligere en skotte, Robert Gilroy, stiftede firmaet Gilroy & Miln. Udover købmands-virksomheden havde Miln stor interesse i landbrug, og han købte således i begyndelsen af 1780'erne af gårdejer Morten Lossius på Fosnagården i den nordlige del af Kirkelandet et landbrugsareal, der senere fik navnet Dalen. Miln plantede træer, indhegnede og drænedede, hvorefter han dyrkede jorden og bebyggede en del af den. Efter Miln's død fortsatte enken arbejdet med gården, men da hun i 1807 giftede sig påny, blev ejendommen sat til salg. Og i 1807 blev den købt af Nicolay Hinrich Knudtzon – N.H.K. I – og efter ham hedder området i dag KNUDTZONDALEN.

Også Miln fik sin egen vej på Gomalandet oppe bag ved Milnbrygga.

Det var de yderst gunstige vilkår for produktion og eksport i Dobbeltmonarkiets Norge og de hidtil udækkede behov for fiskeforædling, der betingede indvandringen af britiske købmænd til Kristiansund i tiårene omkring byens fødsel som købstad. At det var skotterne, der dominerede indvandringen, havde utvivlsomt sin årsag i de politisk urolige og økonomisk dårlige tider i Skotland i den periode. Siden 1603 havde Skotland fælles konge med England og denne union var meget upopulær blandt skotterne; man ønskede Jakob III af huset Stuart som konge af Skotland – og siden hans søn

Charles Edward Stuart. Charles Edward måtte imidlertid opgive planerne om kongetronen i Skotland efter at være blevet slået i 1746 i slaget ved Culloden af Hertugen af Cumberland. Derefter fulgte henrettelser, fængslinger, andre former for straffe og økonomiske og politiske nedvurderinger af alle, der havde støttet huset Stuart, og de pågældende klaner blev ildesete. Samtidig var næringslivet under ændring, bl.a. fordi det skotske fiskerierhverv var på retur. Det var derfor fristende for skotterne at søge andre jagtmarker, og Dobbeltmonarkiet havde efter Den Store Nordiske Krig (1700-1721) behov for at få styrket handel og industri. Specielt gav den enevældige konge i 1747 særlige privilegier for De Reformerte, som havde majestættens særlige bevågenhed allerede i Christian den VI's tid, men også i Frederik den V's tid. De skotske købmænd, der slog sig ned i Kristiansund, eller andre steder i Dobbeltmonarkiet for at drive handel, var alle Reformerte.

Afslutningsvis i denne sammenhæng bør nævnes skotten George Leslie (1713-1751), der kom til Kristiansund i 1744; han var ud af en fremtrædende slægt på godset Dunlugas i Skotland og havde forretnings- og muligvis også slægts-forbindelse med Ramsay. Han var i øvrigt nabo til Gordon i Skotland. Sønnen William Leslie (1740-1814), der var ugift, blev en fremragende forretningsmand og var i 1770'erne og 1780'erne Kristiansunds ledende Skikkelse. Han var en udpræget merkantil begavelse, der byggede søpakhuse på Innlandet, drev et omfattende net af fiskepladser og siges at have indført dyrkningen af kartofler til disse egne af Norge. Han besøgte ofte i lange perioder sit gods Dunlugas i Skotland og forlod Norge i 1802 med en formue på 100.000 rigsdaler – fuldt lovligt i henhold til de kongelige privilegier. I de langvarige perioder, hvor Leslie opholdt sig på sit skotske gods, havde han brug for en dygtig bestyrer; en sådan bestyrer, senere endda forpagter, hed i en del år efter 1781 Nicolay Hinrich (Heinrich) Knudtzon – N.H.K. I – Tip-Oldefar.

Tip-Oldefar kom i 1780 som 22-årig fra fødebyen Bredstedt i Slesvig til Trondheim, hvor broderen, den senere Etatsraad, straks anbefalede forretningsforbindelsen William Leslie i Kristiansund at ansætte ham som bestyrer eller forpagter af Leslie's ejendomme både på Innlandet i Kristiansund og på Bremsnæs på den nærliggende ø mod vest, Averøy, hvor Leslie ejede store områder, bl.a. med kartoffelavl. Der boede omkring 1400 mennesker i byen, men et halvt århundrede senere passerede tallet 2000 og i 1840'erne var tallet over 3000. Et kort over byen med omegn fra den tid, Tip-Oldefar kom til byen, findes i en rejsebog udkommet i 1778; den norske historiker Gerhard Schøning (1722-1780) fik, mens han var professor ved Sorø Akademi, penge af Kongen til at rejse i Norge (hvor han forud havde været

rektor i Trondheim), hvad han gjorde i 1773, 74 og 75. Hans kort over Christiansund (nederst tilvenstre), Øen Frei (ovenfor) og Øen Averøy med halvøen Bremsnæs lige overfor Christiansund (i kortets højre halvdel) er ikke så værst, og gengives her som Fig. 83.

Hvor storebroderen Hans kom til Norge umiddelbart efter konfirmationen som 16-årig – og derfor indledte den norske tilværelse med at komme i lære – var lillebroderen Nicolay som nævnt 22 år gammel, da han invaderede Norge, og omgående fik en betroet stilling hos Leslie. Jeg må derfor lægge til grund, at han var færdiguddannet hjemmefra, men hvor ved jeg ikke. På Nordmøre Museum findes en kopi af en skolebog, Nicolay har brugt i 1776, da han var 19 år gammel; bogen indeholder eksempler på tysk korrespondance og tekster om moral og religion. Gennem faderen, der jo selv var købmand og købmandssøn og gennem moderen, der var ud af købmandsslægt fra Flensborg, må der have været rige muligheder for uddannelse, og noget tyder på, at han var veluddannet ved ankomsten til Norge. Ikke alene fik han ansættelse som bestyrer af Leslie's forretninger, men ved siden af drev han egen virksomhed.

Fig. 83. Gerhard Schønning's kort over Christiansund med Omegn fra 1778.
Det Kongelige Bibliotek i København.

Nicolay må på broderens anbefaling være blevet ansat af Leslie i 1781 som bestyrer af forretningerne i Kristiansund og omegn, men det vides, at han samme år fra Trondheim, hvor han til en begyndelse havde slået sig ned, interesserede sig for fiskeeksport og fiskeforædling. Han syslede med tanker om at anlægge et silderøgeri efter skotsk mønster og om at etablere et rationelt havfiskeri, men den hastige udvikling, der fandt sted i Trondheims vestlige naboby og tidligere ladested, Kristiansund, fik ham på andre tanker. Den 15. november 1784 fik han borgerskabsbevilling som købmand i Trondheim og påbegyndte selvstændig handelsvirksomhed. Året efter udnævntes han til at være en af byens eligerte mænd, d.v.s. en af de borgere, som bystyret skulle rådføre sig med i kommunale sager som f.eks. byens indtægter, udgifter og faste ejendomme. Samme år blev han medlem af byens »Tolvmannsråd«. I 1787 lod han tinglyse, at han var blevet ansat som eneste befuldmægtigede i Trondheim Stift for »Alle Hamburger, saa og Lübecker, Triester og Brügger Assurance-Compagnier, samt en Del particulære Assurandeurer i Hamburg.« Disse forsikringselskaber spillede en stor rolle for Dobbeltmonarkiets søforsikringer, og hvervet som disse selskabers generalagent medførte mange forretninger og betydelige indtægter. På en eller anden måde må det være lykkedes for Tip-Oldefar at holde den vanskelige balance mellem egne forretningsambitioner og arbejdet som bestyrer af Leslie's forretningsimperium, thi i 1787 blev han fra at have været bestyrer nærmest forpagter – en form for kompagniskab – af Leslie's virksomheder. Leslie ville gerne trække sig tilbage fra handelsvirksomheden og flytte permanent hjem til Skotland, hvis godsdrift havde hans store interesse, og fra 1788 boede han i Skotland. Han ønskede dog ikke at afhænde sine norske forretninger og ejendomme, hvorfor han, der havde forretninger med Etatsraaden i Trondheim, knyttede hans lillebroder tættere til sig. Men samarbejdet mellem N.H.K. I, der i 1788 endeligt flyttede fra Trondheim til Kristiansund – han havde i årene forud boet i Lesliegaarden på Innlandet – blev derefter ikke lykkeligt. Nicolay ønskede ret snart at få begge fødder under eget bord og overtage Leslie's forretninger, der udover den omfattende klipfisk-produktion og købmands-virksomhed i Kristiansund omfattede nogle store fiskepladser, der var baggrunden for køb og forædling af fiskeprodukter, og retten til en omfattende lokal varehandel. Tip-Oldefar pressede gennem årene Leslie uafsladeligt, men Leslie gjorde det fra starten klart, at en overtagelse af firmaet under ingen omstændigheder kunne komme på tale. Denne »begjærlighed« efter hans ejendomme anså Leslie for utilbørlig, og der opstod både bitterhed og processer mellem de to forretningsmænd. Først i 1800 kom Leslie tilbage til Kristiansund og ejendommen på Bremsnæs, og i 1802 besluttede han sig til endeligt at skille sig af med alle virksomhe-

der i Norge; han solgte alle sine ejendomme, men N.H.K. I fik ingen fortrinsstilling eller forkøbsrettigheder. Alligevel købte han betydelige dele af Leslie's virksomheder.

Tip-Oldefar's egne forretninger var vokset betydeligt i den lange periode, hvor han også tog sig af Leslie's affærer; han havde bl.a. investeret i flere skibe. Han havde ejendomme på Nordlandet, hvor han var skoleforstander og initiativtager til, samt medfinansierer af, et nyt skolebyggeri i 1798, mens hans bolig lå på Innlandet. Han ejede tillige en bolig på Nordlandet.

Det ene af hans tre skibe, »De 6 Søkende« blev den 18. juni 1798 opbragt i Frankrig; skibet var på vej til Barcelona med en last klipfisk til en værdi af 30.000 rigsdaler. Den franske begrundelse for beslaglæggelsen var manglende dokumentation for lasten med hjemmel i en lov, der var vedtaget 4 måneder efter skibets afrejse fra Norge. Det lykkedes for ham efter en række langvarige og kostbare klageprocesser og efter, via klage til Stiftamtmanden, at have fået selveste Grev Bernstorff (den nyligt afdøde udenrigsminister Andreas Peter's søn, Christian Günther) til at henstille til Dobbeltmonarkiets minister i Paris, at denne støttede Kristiansund-rederen i hans retfærdige sag, at få medhold og erstatning!

Fra 1800 var han eligert mand i Kristiansund, hvor han blev den første danske konsul i byens historie. Nogenlunde på den tid blev han valgt som medlem af Forligskommissionen i Kristiansund, en institution oprettet ved kongelig forordning af 10/7-1795 med henblik på udenretlig at få forligt mange af de tvistigheder, som i al for høj grad skabte splid i samfundet på grund af for mange trættekære mænd og kvinder og på grund af for mange procesivrige prokuratorer. Retstilstanden i Kristiansund fik stor gavn af denne nyskabelse.

I 1809 købte N.H.K. I sammen med storkøbmændene John Moses og Fr. Ludwig Walther byens meget store kranværft, Nedre Vågens Kran, eller Nerkrana, der var et af Norges største skibsværfter, når det drejede sig om kapacitet til reparation af store skibe. Kranværftet var forsynet med omfattende mængder af hovedsageligt nye former for smedier, værktøj, arbejds-skure, bejgryder, kølhalings- og ophalingsbukke, kraner, flydende bolværker, tømmerhuse, arbejdsflåder og en bolig til Værftsmesteren. I krigsårene 1807-1814 byggedes og repareredes mange skibe på værftet, først og fremmest for de tre ejere, der selv var skibsredere, men også andre redere – indenbys såvelsom udenbys redere – fik arbejder gjort på Nerkrana. En særlig opgave for de norske værfter – såvelsom de danske – var det at indrette

eksisterende skibe til kaper-virksomhed; i Kristiansund blev i hvert fald ét skib udstyret med 4 sekspundige kanoner og 6 svingbasser!

Men krigsårene var, som vi tidligere har erfaret, nødsår specielt i Norge. Også i Kristiansund viste Slægten Knudtzon sit sande ansigt ved at udfolde bestræbelser på at skaffe korn til Norge, ligesom Tip-Oldefar var Provi-deringskommissionens repræsentant i Kristiansund, hvor han var en vedholdende og ivrig talsmand for at få lempet vilkårene for fordelingen af brødkorn blandt de ubemidlede dele af befolkningen.

Da krigen var omme og Dobbeltmonarkiets dage talte, gik der som tidligere omtalt bud rundt i Norge om at sende repræsentanter til Rigsforsamlingen på Eidsvoll den 11. april 1814 til støtte for Prinsregenten Christian Frederik. Borgereskabet i Kristiansund sendte Nicolay's kollega, storkøbmanden og skibsrederen John Moses som valgmand, »for overensstemmende med Deres Kongelige Højheds Bud at begive sig til Eidsvoll, hvor Landets Mænd skulle samles, for at bestemme og paa Nationens Vegne at antage Kongeriget Norges Regjeringsform; thi meddeele vi hermed bemeldte Herr Moses vor Fuldmagt til at frembringe vor aller underdanigste Taksigelse, ligesom vi og hermed bevidne, at det er ved de Flestes Stemme han paa vor Vegne møder ved den berammede Forsamling.

Christiansund den 11te Marts Aar 1814.«

Blandt andet signeret af *Nicolay Heinrich Knudtzon*, Kjøbmand.

Udenlandske tilrejsende bemærkede i deres rejsebeskrivelser fra tiderne omkring århundredskiftet, at N.H.K. I var ivrig for i det barske og karrige klippeø-landskab at skabe dyrkbare jordområder og haveanlæg. Det har for vor eftertid sat sig spor i ejendommen på Kirkelandets nordlige smalle del ved overgangen til Gomalandet, hvor Atlanterhavet nordfra skærer sig ind i Dalabugten, og havnebassinets nordlige parti Vågen skærer sig ind fra syd – den ejendom, som skotten Walther Miln købte i 1780 af gårdejer Lossius på Fosnagård, jvfr. omtalen ovenfor. Området kaldtes »Øvre Fosundvågen«, men da Tip-Oldefar købte stedet i 1807, omdøbte han stedet til Dalen – og en senere eftertid har døbt lokaliteten KNUDTZONDALEN, hvilket navn jeg i denne bog benytter til den nuværende hovedbygning.

Han udvidede ejendommen ved omfattende køb af omliggende grunde og indrettede stedet som et landsted, hvis jorder strakte sig langt mod øst, henover de arealer, som i dag er byens store grønne område, Folkeparken, helt ud til kysten ved Dunkersundet. Ejendommens samlede areal var så stort som 300.000 kvadratmeter, 30 hektar eller hvad der svarer til mere end et halvt hundrede tønder land! Ejendommen havde fra Walther Miln's

tid haft forskellige bygninger til landbrugsbenyttelse, men Tip-Oldefar lod nogle af Miln's bygninger nede i byen nedrive og noget har han flyttet til det nyerhvervede landsted, hvor der manglede et egentligt beboelseshus til ham selv. Hovedbygningen, der lå på Miln's ejendom, skal denne i 1775 have købt af ovennævnte William Gordon's søn, da denne gik konkurs; da lå ejendommen ved byens sydlige kyst, ved Sørsundet, lige overfor Innlandet. Formentlig har Tip-Oldefar flyttet, ombygget og genrejst som hovedbygning denne gamle bygning, der stammede fra skotterne Gordon og Miln. Bygningen ser i dag ud som på Fig. 84.

Hvad der imidlertid gør denne bygning særlig interessant, er dens indhold af vægmalerier. I huset findes på 2. sal i det lokale, der kaldes SALEN, i dag fordelt på alle 4 vægge og indsat i træpanelernes fyldninger, 15 malerier. Der er tale om malerier, der tidsfæstes til 1700-tallets seneste 2 årtier, og der er næppe tvivl om, at Tip-Oldefar har ladet de malerier følge med huset, som oprindeligt var i huset; huset lå nede i byen og han købte det, lod det nedrive og flytte til Dalen. I alt var oprindeligt bevaret mere end det dobbelte antal af vægmalerier, men de øvrige fandtes oprindeligt demonteret og anbragt andetsteds på ejendommen hos daværende ejer. Desværre blev disse demonterede malerier spredt på flere ejere ved senere generationsskifte, hvorved de foreløbigt er gået tabt for Kristiansund's kulturliv. Heldigvis ejer

Fig. 84. KNUDTZONDALEN's hovedbygning; sydfacaden 1995.
Foto: Christ Allan Sylthe, Fylkeskonservatoren. Nordmøre Museum 1995.

Nordmøre Museum's Fotoarkiv billeder af samtlige malerier, og Museet har generøst stillet fotografier til disposition, jvfr. Fig. 85-89 nedenfor. Godt en halv snes år senere, købte Kristiansund Kommune bygningen med de 15 malerier, men bygningen er fredet og kommunen har ikke brug for den, hvorfor kommunen har ønsket at sælge den!

Motiverne er højst specielle og forskellige; af de 15 malerier i SALEN har de 8 bibelske motiver fra Det Gamle Testamente, og de stammer altså fra den gamle, nedrevne kirke. Men 3 billeder bærer engelsk tekst og har henholdsvis litterært, mytologisk og ceremonielt motiv. 2 motiver er allegoriske, Sommer & Vinter, mens de sidste 2 motiver er videnskabelige/astronomiske. Specielt de sidste motiver peger tilbage på en af de bygninger, Tip-Oldefar overtog efter Miln nede ved Sørsundet, et formodet astronomisk observationstårn. Der omtales i arkiverne et såkaldt »Tempeltur«, som forud for Miln endda kan have tilhørt Gordon junior; det menes, at ordet »Tempeltur« simpelthen er en norsk omskrivning af betegnelsen »Contemplation Tour«, der vitterligt findes i en af de engelske tekster, der kan læses på de over 30 malede tavler. Det vides, at familien Gordon var stærkt astronomisk interesseret og var ejer af kostbare instrumenter, hvorfor de malerier, som har tekst på engelsk og astronomiske motiver, menes at stamme fra Gordon's særprægede tårn, der i så fald har været Norges ældste astronomiske observatorium. De bibelske motiver med dansk tekst derimod stammer fra Kristiansund's anden kirke, der blev bygget i 1725, men blev nedrevet i 1880'erne. Hvem kunstneren – eller rettere kunstnerne, thi der har været flere, to måske tre – er, vides ikke, men sagkyndige mener, der er tale om norske kunstnere. En af kunstnerne menes også at have virket i Røros, i hvis kirke der findes et maleri meget lig Fig. 86.

Denne samling af historisk unikke vægmalerier, der i dag befinder sig i SALEN, forlener Tip-Oldefar's ejendom Knudtzondalen med en høj kulturhistorisk værdi og en betydelig vægt som fortæller og formidler af væsentlige dele af Kristiansund's historie. Vægmalerierne har ikke Tip-Oldefar som ophavsmand, men det forhold, at han har overtaget dette kulturelle arvegods og bevaret det i sin ejerperiode, knytter ham også på denne vis tæt til Kristiansund's og Norge's historie. Ejendommen forblev i Tip-Oldefar's eje til hans død; efter fraflytningen i 1814 til Trondheim brugte han stedet som landsted, men lod i øvrigt sønnen Søren, der holdt meget af stedet, bo der store dele af året frem til ejendommens salg ud af slægten i 1846.

Af de 15 malerier fra SALEN ses nedenfor som Fig. 85-88 fire gengivelser, mens Fig. 89 er udvalgt blandt de demonterede, nu bortsolgte malerier.

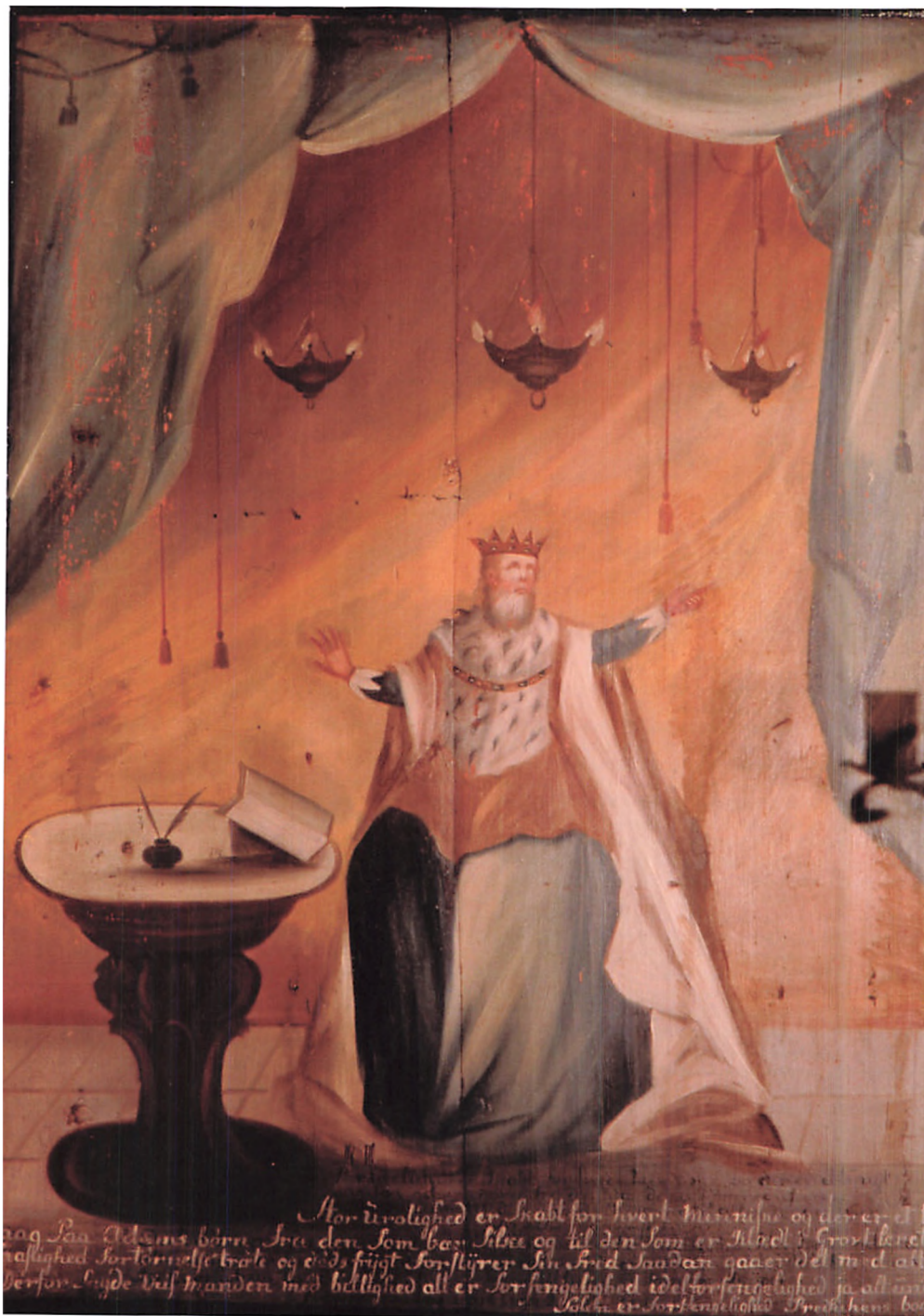

Fig. 85. SAI. EN i Knudtzondalen; bibelsk motiv over temaet: Alt er Forfængelighed. Dansk bibeltekst fra Prædikerens Bog. Nordmøre Museums Fotoarkiv.

Fig. 86. SALEN i Knudtzondalen; bibelsk motiv: David med I harpen.
Dansk bibeltekst fra Salmernes Bog. Nordmøre Museums Fotoarkiv.

Fig. 87. SALEN i Knudtzondalen; Allegorisk fremstilling af Sommeren.
Dansk tekst: Sommeren begynder den 21. juni da solen nedgår i Cancer.
Nordmøre Museums Fotoarkiv.

Fig. 88. SALEN i Knudtzondalen; Allegorisk fremstilling af Vinteren.
Dansk tekst: Vinteren begynder 22. december da solen indtræder i Capricornus.
Nordmøre Museums Fotoarkiv.

Fig. 89. Demonteret vægmaleri: Tycho Brahe. Dansk tekst: Tycho Brahe, født i Knudstorp den 14. december 1546 død i Prag den 24. oktober 1601. Nordmøre Museums Fotoarkiv.

Det er efter min bedste overbevisning en kulturel tragedie, at alle de i sin tid demonterede vægmalerier nu er spredt og gledet ud af den historiske sammenhæng i Kristiansund, hvor de helt naturligt og selvfølgelig hører hjemme. Den samlede kulturhistorie, som Knudtzondalen med alle malerierne ville have kunnet fortælle en lang eftertid, er nu i risiko for at blive søndret, fragmenteret og tabstynget. Men tilbage har vi endnu Knudtzondalens bygning – der trænger svært til restaurering – og ca. halvdelen af malerisamlingen. Det er mit inderlige håb, at Knudtzondalen, med dens uvurderlige indhold må blive restaureret og bevaret, således at man varigt kan formidle denne kulturskat for eftertiden. Det har været en stor glæde under udarbejdelsen af denne bog at blive erkyndiget om, at Knudtzondalen den 10. december 2013 er blevet fredet. Rigsantikvaren har meddelt, at »Dalen gård med bygninger, hage og tun er ein godt bevart lystgard frå slutten av 1700-talet. No er anlegget, som har nasjonal verdi, freda.« Jeg må herefter sætte min lid til, at Kristiansund Kommune, som nuværende ejer, påtager sig ansvaret for bevaringen af disse værdier, der er endnu et aftryk af den kolossale indsats, Slægten Knudtzon gennem 3 generationer har gjort for byen. N.H.K. I var i den generation, der overtog byens forretningsliv, efter at den britiske pionérgerning havde udspillet sin rolle, blandt de allermest fremtrædende og han var i en årrække byens største klipfisk-eksportør. Både som købmand og som skibsreder var han betydelig af format, og hans ledelse af virksomheden var både mere rationel og mere økonomisk end konkurrenternes ledelsesformer. Af kyndige økonomer er han blevet karakteriseret som »en meget forstandig, kyndig, rettskaffen og driftig kjøbmand«.

Som ovenfor nævnt flyttede Tip-Oldefar fra Kristiansund i 1814; han bevarede kontakten med byen, men overlod forretningerne til næste generation og tilbragte resten af livet sammen med Tip-Oldemor i Trondheim.

Men Tip-Oldemor har vi jo hidtil intet hørt om; det må jeg råde bod på nu!

Tip-Oldefar giftede sig den 8. oktober 1784 med Jannikke Thyrholm Fasting, der blev født den 18. maj 1762 i Vanse ved Lista i Syd Norge. Brylluppet var en hjemmevielse, der fandt sted hos Tip-Oldemors morbroder, kancelliråd P.C. Thyrholm på dennes gård »Skjerdingstad« ved Melhus, ret syd for Trondheim. Moderen, Benedicte Michaelsdatter Thyrholm, blev født den 10. februar 1733 i Vanse Præstegaard ved Lista, og døde i 1774 i Førde i Vest Norge (midtvejs mellem Bergen og Ålesund); hun var den 16. december 1760 blevet gift på Vanse med Faderen, Søren Christian Fasting, den senere Oberstløjtnant i Infanteriet. Begge forældre var døde ved Tip-Oldemor's giftermål. Tip-Oldemor bar kælenavnet »Listersolen«, og den 22-årige

smukke og markant-udseende personlighed har utvivlsomt »blændet« den 5 år ældre dynamiske unge forretningsmand, der, udover at bestyre William Leslie's forretninger i Kristiansund, opbyggede egne forretninger i såvel Kristiansund som Trondheim: Mon ikke de to er mødtes i sidstnævnte by; hun har nok, efter faderens død i 1782 som forældreløs ung pige, holdt til hos morbroderen på »Skjerdingsstad«.

Blandt Tip-Oldemor's søskende var den syv år yngre broder Thomas Fasting, der fra ungdommen blev bestemt for Søen, og 20 år gammel blev udnævnt til Sekondløjtnant i Marinen. 1796 blev han Premierløjtnant og ved Slaget på Rheden den 2. april 1801 udmærkede han sig som fører af Kavaleriprammen »Aggershus«, der førte 20 kanoner. Efter vekslende chefsposter i de følgende omskiftelige år, udnævntes han i 1814 til Kommandørkaptajn med særlige opgaver, tildelt ham af Prinsregenten. Da der i 1815 oprettedes et norsk Marindepartement, udnævntes han til dettes chef med titel af Statsraad. Han døde i 1841, 72 år gammel. Hans hustru siden 1805, Johanne Margrethe Hysing døde i 1848.

Blandt Tip-Oldemor's søskende var endvidere den fire år yngre Caroline Mathilde Fasting, der blev gift med Hans Kaasbøl, broder til Kristiansund's ledende personlighed frem til Napoleonskrigene, den rige Jens Kaasbøl (1762-1811); denne var en førende skikkelse i byens handelsliv og i byens kulturliv. Han støttede sang-, musik- og teaterlivet og engagerede for egen regning kunstnere til optræden i et af ham indrettet teaterlokale; den første lokale operaforestilling fandt sted i hans hjem i 1805. Familien boede i Kaasbølgaarden, der oprindeligt byggedes i 1770 af Hofagent Peder Kaasbøl; ejendommen lå ved søkanten på Kirkelandet; denne ejendom købtes i 1820 af Oldefar's broder N.H.K. II. Den fik navnet KNUDTZONGAARDEN, og den skal vi høre nærmere om i Kapitel 16.

Tip-Oldemor's Far, Søren Christian Fasting, blev født den 1. juni 1729 i Fuse og døde den 14. juni 1782 i Skei ved Jølster i Vestnorge. Han var søn af Sognepræsten på Fuse Præstegaard, lidt sydøst for Bergen, Thomas Fasting (1692-1736), der i øvrigt var købmandssøn fra Bergen. Thomas havde en broder, Lyder Montagne Fasting (1693-1738), hvis skæbne blev ganske interessant.

Thomas og Lyder's forældre var Købmand i Bergen Johan (Jan) Lydersen Fasting (1670-1700) og Edel Thomasdatter Montagne fra Bergen (1671-1727); Fastings far var indvandrer fra grevskabet Dipholt i Lüneburg i Tyskland og virkede derefter til sin død som købmand i Bergen.

Lyder blev født i 1693 i Bergen og blev altså faderløs i en alder af syv år. Da faderen så at sige intet efterlod til enken og de i alt fire børn, måtte den i øvrigt forholdsvis velsituerede Fasting-familie træde til. Familien bestod af præster og købmænd og Lyder's Onkel Claus blev senere både borgmester og politimester i Bergen, så enken og børnene klarede sig ved hjælp fra Fasting-slægtningene. Men Lyder stod tidligt til søs og blev søofficer i forskellige nationers skibe. I 1715 gjorde han tjeneste i den spanske flåde, men i begyndelsen af 1716 valgte han at gå i Republikken Venezia's tjeneste. Da var han en erfaren sømand, som i Venezia med nogen selvbevidsthed kunne berette om sin »erfarenhed af Søvesenet« og at han »I nogen tid havde i adskillige Lande Opholdt sig, for at blive informeret i samme Videnskab«. Om motivet til skiftet fra Spanien til Venezia udtalte han, at den »Affection Jeg havde for at tiene denne Serenissima Republica imod Tyrken havde oblikered mig at reise denne lange Vej.«

Vor viden om den unge sømands tilværelse i disse år har vi fra ham selv; han udgav i 1720 i Kjøbenhavn en bog – nærmest en lille tryksag – på 144 sider med titlen:

»Kort og Sandfærdig Historie om den sidste Venetianske og Tyrkiske Krig. Tilligemed en udførlig Beskrivelse over Morea og de fornemste Øer i Grækenland og i Archipelago.« Formålet med bogen var at delagtiggøre hans landsmænd i hans oplevelser under krigen »med simple og eenfoldige ord«. Bogen gik dog hurtigt i glemmebogen, men den store norske litteraturprofessor Francis Bull (1887-1974) anså Lyder Fasting for at være »en udmerket mann som skriver kunstløst, med en evne og vilje til at meddele sine personlige oplevelser og iagttagelser uten nogensinde at henfalde til skryt eller forfængelighet.«

Lad os se, hvordan det gik Tip-Oldemor's Grandonkel i Venezia.

Den historiske baggrund for den unge Lyder's oplevelser finder vi i de langvarige stridigheder mellem Osmannerriget og La Serenissima Repubblica di Venezia. De osmanniske tyrkere erobrede under deres voldsomme ekspansion mod vest og nordover Konstantinopel i 1453, på hvilket tidspunkt Republikken Venezia befandt sig på sit absolutte højdepunkt. Dette udprægede handelsfolk, der styredes af den livstidsvalgte Doge, beherskede et vidtstrakt maritimt imperium i det østlige Middelhav på basis af en effektiv flådestyrke.

Osmannerne fortsatte udvidelsen af deres imperium, erobrede Balkan, en del af de venezianske besiddelser i Ægæerhavet og langs den græske kyst og

i 1526 erobrede de Ungarn. Forsøget tre år senere på at erobre Wien mislykkedes og i 1571 slog Den Hellige Liga, som var en koalition af kristne middelhavsstater, incl. Venezia, i slaget ved Lepanto Sultanens flådestyrke, hvorefter der var fred mellem kristenheden og islam i trekvart århundrede. Men i denne fredens periode svækkedes Venezia af handels-økonomiske grunde; pesten i 1629 gjorde det ikke bedre. Det lokkede Osmannerriget til fornyet ekspansion og i 1645 erobrede de Kreta, den største og vigtigste af Venezia's tilbageværende besiddelser udenfor Moderbyen. Ved udsigten til Venezia's fald, der ville åbne Italiens fastland for Osmanerne som næste mål, opfordrede Paven i Rom alle katolikker – og mange protestanter sluttede op – til at forsvare Kristendommen mod Hedningerne, og store flokke af frivillige meldte sig under Republikken Venezia's faner. Motiverne var æventyrlyst, en god løn, krigsbytte og krigserfaring, som var nyttig, hvis man ambitionerede militær karriere derhjemme.

De kom fra hele Europa, også fra Dobbeltmonarkiet; således deltog Ludvig Holberg's far, den senere oberstløjtnant Christian Nielsen Holberg (1620-1686) fra Bergen og den senere general-admiral Cort Adeler (1622-1675) med hæder i kampene, der stod på i et kvart århundrede frem til 1669, udmarvede Venezia's økonomi og ved fredsaf-talen medførte den endelige afståelse af Kreta til Osmannerriget. Ufreden ulmede fortsat. Venezia søgte forgæves revanche i en krig fra 1684 til 1699; dets stjerne var dalende. Men Osmanner-offensiven, der i sommeren 1683 atter var nået frem til Wien's porte, blev endeligt stoppet i Europa, da Kong Johan III af Polen den 11. september slog Sultanens styrker i et afgørende slag udenfor Wien's mure. Med slaget fik Den Hellige Liga endeligt afsluttet Osmannerrigets fremtrængen i Central-Europa. I det østlige Middelhav havde Sultanen dog stadig ambitioner.

Den sidste af de mange krige mellem Venezia og Osmannerriget erklæredes den 9. december 1714 af Sultan Ahmed III, og hans Storvesir Ali Pasha samlede det følgende forår en hær på 70.000 mand, der hurtigt erobrede de venezianske besiddelser på det græske fastland. Derpå erobrede osmanerflåden øerne Tinos og Aigina i Ægæerhavet – og så greb rædslen Dogen i Venezia!

Nu var faren stor for, at Venezia mistede al indflydelse på det græske fastland. Det gjaldt om at fastholde kontrollen over den langstrakte øgruppe langs den græske vestkyst ved porten til Adriaterhavet, De Joniske Øer, med Korfu længst mod nord. Korfu var selve portnøglen, vogteren af Venezia's Mare Nostrum, en fremskudt flådebase, og Korfu By var muromkranset og forsynet med hele to forter.

Da Lyder Fasting i begyndelsen af 1716 meldte sig under fanerne i Venezia, blev han omgående ansat til en god løn og sendt til Korfu, hvor generalkaptajn Andrea Pisani lå i vinterkvarter med flåden; på skibet fra Venezia til Korfu fulgtes Lyder med en anden frivillig, den tyske feltmarskal von der Schulenburg, der var blevet udnævnt til øverstkommanderende for hæren med den hovedopgave at redde Korfu. Ved ankomsten til Korfu blev Lyder udnævnt til kaptajnløjtnant på chefens, Pisani's, flagskib; det kan man vist kalde lynkarriere.

Den unge søofficer befandt sig godt i byen, der var »en smuk stad« og han havde også øje for den lokale befolkning og dens adfærd under karnevallet, der begyndte lige efter hans ankomst: »De Græske Fruentimmere, som ligger i skiul det heele Aar, faar mand paa disse Tider at see, de ere baade smuk af Taille (høyde) og Ansigt, og have galante klæder efter den Italienske made.« Men så brød kampene ud om foråret, da en osmannisk invasionsflåde dukkede op, og Pisani med hovedflåden gik ud for at stoppe den. Det blev en kneben sejr for Pisani, der dog ikke kunne forhindre en landsættelse på Korfu af omkring 33.000 osmanniske soldater, som omgående besatte højderne omkring Korfu By og belejrede denne, der alene havde omkring 8.000 mand til forsvar under von der Schulenburg's ledelse. Schulenburg besvarede belejrerens ultimative krav om Byens Nøgler med: »Nöglene var falden i søen, og at det var noget dybt for ham at tage dem op.« Belejringsskrigen fortsatte med bombardementer og stormangreb fra de osmanniske soldater, der først den 9. august blev grundigt slået og jaget fra Øen; ret mirakuløst.

I Europa var der stor glæde over Schulenburg's sejr, der snart blev fulgt op af europæernes succes ved et voldsomt slag i Serbien, hvor Habsburgerne i Østrig, der på Pavens foranledning var gået ind i krigen på Venezia's side, under Prins Eugen af Savoien besejrede den osmanniske hær, hvis leder, selveste Storvesiren Ali Pasha, måtte blive på valen. Derved slap han for den henrettelse, Sultan Ahmed havde planlagt, da han misfornøjet erfarede om nederlaget!

Resten af året gik roligt for sig på Korfu, og kort før flåden gik i vinterkvarter fik Lyder sin første selvstændige kommando over et ældre transportskib; men nu kom vinteren og da de værste trusler var væk, havde Lyder en behagelig tid i det gode klima. »Alting var meget lystig« melder han om perioden med sejrsfester, italienske operaer – Vivaldi skrev en triumf-opera – og jødernes ortodokse påskefester.

Vinteren blev lang, og først i maj 1717 kunne flåden gøre sig klar; Lyder blev udnævnt til kaptajn med kommando over skibet Sacra Lege, der var det største skib, en udlænding i henhold til Venezia's love kunne være chef for. Med 120 sømænd og 350 tyske og franske lejesoldater ombord blev han beordret til Det Ægæiske Hav, dels for at opkræve skatter på de græske øer, dels for at forhindre en osmannisk flådesamling. Det medførte adskillige drabelige og blodige sammenstød; værst gik det til den 9. juli, hvor Sacra Lege blev ramt af en osmannisk kugle under vandlinien. Kuglen ramte ind i skibets krudtkammer, hvor to tomme tønder blev sat i brand – tæt ved andre krudttønder, der ikke var tomme! Men skibets katolske præst befandt sig som ikke-kombattant under dækket og nåede at slukke ilden, før den bredte sig og Sacra Lege undgik at springe i luften. Atter et mirakel! Skibet blev bugseret ud af kampen, men Kaptajn Lyder måtte under bugseringen blandt skibsvrag og mængder af lig i havet værge sig for pistolskud mod ham fra de osmanniske skibe, der drev forbi ham ganske tæt. Osmanerne trak sig tilbage, besejret – men ikke endeligt overvundet. Sacra Lege blev midlertidigt repareret, men da flåden gik i vinterkvarter, blev skibet sendt til Venezia for at blive hugget op.

Det følgende år – 1718 – overtog Lyder kommandoen over et af de bedste skibe i flåden, krigsskibet Constanza med 64 kanoner. Flåden stævnedes ud fra Korfu i maj og hurtigt blev den involveret i et større søslag, hvor bl.a. en fransk oberst på Lyder's skib blev slået ihjel; men midt i det hele dikterede Østrig fred, og krigen sluttede. Det fik Republikken Venezia ikke meget ud af, da Osmanerriket beholdt de fleste af de besiddelser, de havde erobret fra Republikken, som økonomisk var på knæene. Den venezianske flåde blev lagt op, og fremmede søfolk og soldater sagt op. Således også Lyder Fasting, der i mellemtiden hjemmefra havde hørt nyt om udviklingen i Den Store Nordiske Krig, og nu udtrykte »det haab at have gjort mig beqvem til at tiene mit Fædreland, som endnu var indviklet i Krig med Sverrig.«

Mens Lyder havde tjent i Den Spanske Flåde – og måske endda deltaget i Den Spanske Arvefølgekrig, som først sluttede i 1713 – var Sveriges Konge, Karl XII, ved det legendariske ridt gennem Europa fra Det Tyrkiske Eksil landet i Stralsund i 1714, og snart greb han atter magten i Stockholm.

Den unge »Heltekonge«, der var kommet på tronen i 1697 som 14-årig og siden havde huseret på det grusomste i Europa, havde kulmineret ved Narva, hvor Zar Peter den Store's talmæssigt overlegne hær led et knusende nederlag i 1700, men blev afgørende knækket ved Poltava i 1709, hvor Zar Peter endeligt satte punktum for Sverige som europæisk stormagt. Af den

svenske hær på 12.000 mand overlevede blot 10%, og den sårede »Helte-konge« flygtede på en bære mellem to heste til det tyrkisk kontrollerede Bessarabien (i dag Rumænien). Det var her, han sprang på hesten i 1714, og nu ville han, trods landets økonomiske ruin, med sværdet genopbygge landets storhed. Hvad var mere nærliggende end at gå i krig med Arve-fjenden og fravriste Dobbeltmonarkiet Norge, hvad han derfor igangsatte i 1716 med et angreb på Norge. Men så kom den unge søhelt Peter Wessel, født i Trondheim 1690 og netop adlet under navnet Tordenskjold, i vejen, da Svenskekongen havde lagt en større flåde ind i fjorden Dynekilen, tæt ved grænsen mellem Sverige og Norge. Med to fregatter og fem mindre fartøjer ødelagde Tordenskjold den 8. juli omkring 30 svenske transport- og følge-skibe inde i Dynekilen, og Karl XII opgav midlertidigt planerne om at erobre Norge.

To år senere indledte Karl XII dog et nyt storstilet angreb på Norge, men den 30. november 1718 var det slut; stående på en bastion ved fæstningen Fredriksten faldt han for en blykugle, indstøbt i messing, en kugle muligst støbt af en svensk dukat – Dødens Dukat – en kugle, som man i dag anser for at være affyret af en svensk officer, der ville gøre sit land en virkelig politisk tjeneste. Herefter trak Sverige sig ud af Norge, og en våbenhvile etableredes i 1719, efterfulgt i 1720 af fredsaftalen på Frederiksborg Slot, der afsluttede Den Store Nordiske Krig.

Lyder Fasting ville også gøre sit land en tjeneste, men da han i 1719 ankom til København, var det for sent. Dobbeltmonarkiets flåde reduceredes kraftigt og ledigheden blandt søofficerer steg til uanede højder. Lyder har nok af den grund sat sig ned og skrevet sin bog, enten som en slags tillæg til jobansøgninger, eller slet og ret for at tjene nogle penge. Efter bogudgivelsen i 1720 forlod han København og rejste hjem til Bergen, hvor onkelen, Claus, nu var både borgmester og politimester. Han blev i 1725 gift med en kusine, præstedatteren Thomasine Christine Bredal, med hvem han fik seks børn, og i 1730 fik han borgerskab som købmand i Bergen; men han døde allerede i 1739. I kirkebogen blev købmand Lyder Fasting tituleret som kaptajn; hans bedrifter i Republikken Venezia's tjeneste var kendte og blev husket.

Såvidt hvad jeg ved om Tip-Oldemor's Grandonkel; efter denne digression vender vi tilbage til Tip-Oldeforældrene.

Som nævnt forlod de i det turbulente år 1814 Kristiansund – det var nedgangstider for byen – for at slå sig ned i Trondheim, hvor de levede til deres dages ende og utvivlsomt gennem de mange år har taget del i det sociale

liv, som er beskrevet ovenfor i kapitlerne om Etatsraaden og hans familie, selvom de overlevede Etatsraaden og hans hustru i mange år. De havde tillige nogle af deres egne børn boende omkring sig i Domkirkebyen. De blev gamle og levede vel i Trondheim en rentiér-tilværelse med en bundsolid økonomi, trods de mange kriseår, der fulgte efter Tvillingerigernes skilsmisse; ægteskabet anser jeg for yderst lykkeligt og harmonisk. Deres portrætter kan ses i kapitel 17.

Tip-Oldefar overlod forretningerne til næste generation og tilsvarende en del ejendomme, men kom jævnligt på besøg i Kristiansund, hvor parret i årene 1785-1807 havde fået 9 børn, der alle fik et voksenliv.

Den 26. marts 1842 døde Tip-Oldefar og den 2. februar 1848 døde så Tip-Oldemor.

De blev begravet på Domkirkegaarden i Trondheim, hvor deres gravsted er bevaret, jvfr. Fig. 90.

Af de 9 børn – Oldefar og hans søskende – levede de fire, som deres forældre, i Trondheim, en datter blev gift i Riga i Letland, Oldefar drog til København og tre sønner drev fortsat forretninger i Kristiansund, der med tiden voksede til at blive en rigtig Knudtzon-by. Af næste kapitel fremgår den umiddelbare efterslægt.

Fig. 90. Tip-Oldeforældrenes gravminder på Domkirkegaarden i Trondheim. Fotograferet i 2010 af Arkitekt Aksel Nielsen.

KAPITEL 15

TIP-OLDEFAR'S BØRN M.V.

Lad os danne os et overblik over Tip-Oldeforældrenes umiddelbare efter-slægt, inden jeg i kommende kapitler koncentrerer mig om enkelte efter-kommere. Datteren Benedicte har vi dog allerede et detailleret kendskab til, jvfr. kapitel 13.

Konsul, Købmand og Skibsreder Nicolay Hinrich Knudtzon – N.H.K. I – blev født den 13. november 1757 i Bredstedt i Slesvig og døde den 26. marts 1842 i Trondheim i Norge. Han giftede sig den 8. oktober 1784 på gården »Skjerdingstad« i Melhus med **Jannikke Thyrholm Fasting**. Hun var datter af oberstløjtnant Søren Christian Thomassen Fasting og Benedicte Michaelsdatter Thyrholm og født den 18. maj 1762 i Vanse ved Lista i Syd Norge. Hun døde den 2. februar 1848 i Trondheim.

Deres portrætter kan, som nævnt, ses i kapitel 17 (Fig. 115 og 116).

– Parret havde følgende 9 børn:

1. **Konsul, Købmand og Skibsreder Søren Christian Knudtzon** blev født den 22. juli 1785 i Kristiansund og døde som ugift den 10. maj 1857 i Kristiansund. Han blev i 1796 sammen med broderen Nicolay Heinrich og fætrene Christian og Broder Lysholm fra Trondheim sendt til faderens morbroder, Consistorialraad Christian Clausen i Slesvig for at opdrages og uddannes. De 4 unge mennesker levede, som skrevet andetsteds, i denne slægts-kostskole en nøjsom og alvorlig tilværelse, hvor nøgleordene var Arbejde og Lærdom. I 1802 vendte han tilbage til Kristiansund, hvor faderen inddrog sin ældste søn i den blomstrende forretning, som Søren, til en begyndelse sammen med brødrene Nicolay Heinrich og William Leslie, som chef videreførte under navnet N.H. Knudtzon & Sønner, da forældrene i 1814 fraflyttede byen. Han var nederlandsk konsul og dansk vicekonsul. Han var stortings-suppleant i 1818 og 1821 og repræsenterede Kristiansund og Molde i Stortinget i 1827 og i det overordentlige Storting i 1828. I 1827 var han sekretær i protokolkomiteén, medlem af toldkomiteén og af komiteén om kjøbstadsskatten. I 1828 var han medlem af komiteén om forøgelse af seddelmassen.

Da N.H.K. I flyttede fra Kristiansund, efterlod han sig udover en ejendom på Nordlandet og Knudtzondalen tillige byens smukkeste patriciergaard på Kirkelandet; den boede Søren i, når han ikke holdt til på Knudtzondalen – hans efterhånden foretrukne opholdssted store dele af året. Patriciergården, hvorfra han drev firmaet Nicolay H. Knudtzon & Sønner, var reelt den ene af byens to Knudtzongaarde; den brændte i 1852. Også et stort søpakhus på Knudtzonholmen ejede han; det blev senere overtaget af nevøen N.H.K. III. I 1820'erne købte han det store søpakhus Milnbryggen på Gomalandet, samt Israelsbjergene til klipfisk-tørring.

Knudtzondalen blev først solgt i 1846, efter N.H.K. I's død i 1842; ejendommen tilhørte efter ægtefællens død Jannike, men Søren var hendes værge, havde bestyret ejendommen i mange år og forestod derfor salget. På det tidspunkt rummede landbrugsejendommen 17 malkekøer, 1 okse og 2 heste.

Som så mange andre i slægten havde Søren også litterære interesser, og han skænkede bøger til Kristiansund Håndværkerforenings Bibliotek. Der eksisterede i Kristiansund siden 1789 et Klubselskab, hvor byens bedre borgerskab mødtes under selskabelige former; sammenkomsterne fandt formentlig sted rundt om i medlemmernes private hjem, da der ikke oprindeligt fandtes egnede forsamlingslokaler i byen. Klubselskabet sygnede dog hen i krigsårene, hvor byens forretningsfolk havde andet at tænke på, og aktiviteterne ophørte snart efter 1814. Men i 1839 tog 4 af byens aktive mænd initiativ til en genoplivning, og i april 1839 var Søren den ene af de 4 initiativtagere til dannelsen af det nye Kristiansund Klubselskab, hvori også broderen Nicolay Heinrich – N.H.K. II – var aktiv. Søren blev begravet på kirkegården på Gomalandet; gravstedet er gennem tiden blevet familiegravsted.

Hans portræt kan ses i kapitel 17 (Fig. 117).

2. **Maria Magdalene Knudtzon** blev født den 5. august 1786 i Kristiansund og døde den 29. juli 1872 i Trondheim. Hun giftede sig den 16. august 1804 med senere **Stiftsprovst i Trondheim Lorentz Angell**. Han blev født den 11. august 1778 og døde den 5. august 1860 i Trondheim. Han var sognepræst i Kvernes fra 1813 til 1827, hvor han blev sognepræst i Meldalen. Senere blev han residerende kapellan ved Domkirken i Trondheim for i 1846 at blive stiftsprovst sammesteds. Han var stortingsmand for Kristiansund og Molde ved det overordentlige Storting i høsten 1814.

Hendes portræt kan ses i Kapitel 17 (Fig. 122).

– Parret fik 5 børn med en større efterslægt, der kan ses i SLEKTEN KNUDTZON.

3. **Konsul, Købmand og Skibsreder Nicolay Heinrich Knudtzon** – N.H.K. II – blev født den 22. september 1787 i Kristiansund og døde den 22. juli 1837 i Kristiansund. Han giftede sig den 5. marts 1813 med **Cathrine Stuhr** i St. Nikolaj Kirke i Flensborg. Hun var datter af købmand i Flensborg Peter Clausen Stuhr og Anna Feddersen og blev født den 23. september 1795 i Flensborg. Hun døde den 14. december 1872 i Kristiansund. Hun var ud af svigerfaderens mødrene Clausen-slægt, jvfr. kapitel 3.

Sammen med storebroderen Søren og de to Trondheim-fætre, Christian og Broder, blev han i 1796 sendt på »kostskole« hos faderens morbroder, Consistorialraad Christian Clausen i Slesvig; ved hjemkomsten seks år senere kom han straks ind i faderens virksomhed som medinteressent og arbejdede der indtil 1814. Derefter fik han eget borgerskab og grundlagde sin egen forretning; den blev med tiden så betydelig, at han på et tidspunkt var byens største skatteyder og indehaver af byens eneste 3-etagers hus på Kirkelandet. Dette hus var oprindeligt bygget i 1770 af Kaasbøll-familien, der også byggede Lossiusgaarden på Innlandet, og det var her, Jens Kaasbøll i 1805 arrangerede byens første operaforestillinger; her optrådte N.H.K. II som violinist, sanger, danser og skuespiller. (Den første musikdramatiske forestilling blev opført på Christian den VII's fødselsdag den 29. januar 1805 og var komedien »De pudsiges (snurrige) Fættene«; det var den samme forestilling, der blev spillet i Christiania (Oslo) den 27. november 1839, da Oldefar var på gennemrejse med Oldemor på deres bryllupsrejse, jvfr. Kapitel 18.) N.H.K. II købte ejendommen i 1820, hvorefter den hed KNUDTZONGAARDEN.

Under Napoleonskrigene ankom den 7. juli 1808 to kampberedte engelske krigsskibe til Kristiansund; tidligt næste morgen listede fregatterne HMS »Tartar« (48 kanoner) og HMS »Signate« (32 kanoner) sig ind gennem sundet mellem Innlandet og Nordlandet og kastede anker. Englænderne meddelte, at de ville overfalde byen, hvis ikke samtlige skibe i havnen blev udleveret. Faren var overhængende; i september året før havde englænderne bombarderet København og taget flåden. Byen var imidlertid kampklar og overgav sig ikke. Der var flere kanonstillinger i byen og et flydende kanonbatteri »Neptunus«, samt masser af krudt og kugler; kampen begyndte. Den varede 2 timer, hvorefter »Tartar« kl. 11 hejste det hvide flag og skydningen ophørte. N.H.K. II var sektionschef for 200 mand i Kystværnet og blev ved våbenhvilen af divisionschefen sendt ombord på »Tartar« for at iagttage, »hva de norske kugler havde udrettet« og for at forhandle med fjenden. N.H.K. II's forhandlinger medførte, at fjenden kappede anker, blev bugseret

Fig. 91. Borgerofficersuniform fra Christian-sund 1801. Akvarel fra Forsvarsmuseet. Sådan må N.H.K. II have været munderet ved Slaget på Christiansund Rhed. Foto fra Odd W. Williamsens Bog om N.H.K. III, Kristiansund 2012.

ud i rum sø, hvor de højste sejl og forlod Kristiansund, mens pumperne gik i højeste gear og skibslægen havde mere end travlt blandt de mange sårede og døde på fregatterne. Den frygtede fjende var slået og Kristiansund undgik at lide samme skæbne som Hovedstaden året før. Sektionsleder, Hr. Nicolay Knudtzon junior blev, da han havde været øjenvidne og parlamentær, efterfølgende sendt til Trondheim for at afrapportere til den øverstbefalende i Det Nordenfjeldske, General G.F. von Krogh, der udtrykte sin »inderligste Tak til de kjække Krigere af alle Stænder; I viste Eder som sande Nordmænd.«

N.H.K. II var en festlig romantiker; efter fredslutningen skrev han denne Selskabs-Sang til det gamle Klubselskab, omtalt ovenfor under storebroderen:

»Fiskeri, Handel og Søfart florere!
 Freden omringer vort Fædreland!
 Held og Velsignelse stedse formere
 Nordmandens Velfærd, enhver i sin Stand.
 Spar aldrig paa Vinen, men skjænker bredfuldt Maal,
 Drik ofte, drik ud i Fiskeriernes Skaal.
 Kongen vi elsker, men han gjorde ilde;
 thi større Afgift paa Vinen han tog.
 Thi gammel Vane, den ophæves ei vilde,

koster den mere, vi drikker den dog.
Vi har den Grundsætning: Hos os ingen Mand
kan leve, kan trives ved blot at drikke Vand.

Silden og Torsken i Garnene pladske,
Bonde og Borger velsignes ved den.
Da kan vel ingen paa Tiderne laste,
om endskjøndt Tolden paa Vinen blev slem.
Gid Havet os aabner Velsignelsens Skjød,
og Tørst efter Vin bliver aldrig vor Død.«

Sangen blev omgående populær og brugtes meget i det gamle selskab, så længe det levede. Men Tiderne blev jo til at »laste«, og selskabeligheden gik i stå. Sangen overlevede dog de dårlige tider og blev i det nye Klubselskab af 1839 benyttet flittigt helt op til århundredskiftet.

N.H.K. II var til en begyndelse heldig med forretningerne – købte således i 1824 et kranværft i byen, ejede fiskepladser og en skonnert, som han navngav »17. Maj« – og blev valgt som eligert mand, overformynder og forligskommissær. Han tog i 1830 initiativet til oprettelsen af Selskabet for Christiansund Byes Økonomiske Vel, der blev grundlaget for oprettelsen af Sparebanken i 1835. Også han repræsenterede Kristiansund og Molde i Stortinget i 1833, 1836 og i det overordentlige Storting 1836-37; han var suppleant i 1821. Han var medlem af protokolkomiteén og komitéén om kjøbstadsskatten. Han var spansk og britisk konsul; sidstnævnte blev han i 1820, 12 år efter »Slaget på Christiansund Rhed«, men dette konsulat blev ham frataget i 1828 af Kongen – Bernadotte – der var højst utilfreds med, at N.H.K. II i 1826 og 1828 stod i spidsen for fejringen af den 17. maj. Denne dato er i vore dage Norges festfyldte Grundlovsdag, jvfr. Eidsvoll-forfatningen, som er omtalt i Kapitel 5, men det var jo datoen for skabelsen af det frie norske kongedømme på trods af Sveriges stormagtstøttede krav på Norge. At N.H.K. II i Kristiansund iscenesatte 17. Maj-festligheder med kanonsalutter, flagning og store fester, var som en rød klud for øjnene af Kong Karl 14. Johan – Bernadotte – hvad man måske kan forstå, når man læser N.H.K. II's »Sang paa Constitutionsfesten den 17'de Mai 1828 i Christiansund«; den gik på melodien »Hvor herligt er mit Födeland«:

»Saa randt igjen den store Dag!
En Dag, som glade Hjerter hylder –
En Dag, som trofast Nordmand skylder

En Frihedssang i Friheds-Lag.
Paa elskte Æ vi Dagen feire
Og over hver en Fordom seire;
Som frie Mænd og Arm ved Arm.
Vi hylde den med nordisk Barm.

I Dag gav Norges kaarne Mænd
Den Lov, som brød de fordums Lænker;
Som Held og Frihed Folket skjænker;
Som reiste Mod og Kraft igjen.
Thi skal Grundloven og dens Minde
Staae fast blandt os som Norges Tinde,
Mens Lovens Roes den tolkes bedst
I Glansen af dens høie Fest.

Ja, gyldne Frihed – Norges Held –
Boe fast og varigt i vort Norden!
Lad ingen Herskermagt paa Jorden
Bortkyse Dig fra vore Fjeld'!
I Bye og Bygd – Pallads og Hytte
Den norske Löve Dig beskytte!
Stolt hviler den – og fuld af Mod –
Ved Friheds skjønnne Alterfod.

Op, Constitutionens Ven!
Lad Almeenaand for Friheds-Sagen
Og Brodersind udmærke Dagen,
Og Friheds-Qvad forhøie den!
Med ædel Hu – i hellig Flamme –
Vi pege hen paa Friheds-Stamme,
og ønske jublende: O maa
Den gjennem Tidens Storme Staae!

Chor:
Ja, Frihed! Gid din Stamme maa
Igjennem tusind Secler staae!!

Kongen blev rasende over disse festligheder i mange norske byer i årene efter hans tronbestigelse i 1818 og rejste i 1828 til Christiania (Oslo), hvor han fik Stortingets samtykke til at udstede forbud mod at festlig holde 17. maj; og N.H.K. II mistede sit britiske konsulat. Kristiansund-

boerne fandt naturligvis hans indsats fremragende, og i 100-året for 17. maj-festen i 1828 opsatte kommunen et mindeskilt for den gode borger N.H. Knudtzon på Knudtzongaarden. (At sangen ikke blev glemt ses deraf, at Nordmøre Museum og 17. majkomitéen ved Byens 150-års jubilæum genudgav den i 1992.)

Samme år måtte den aktive politiker N.H.K. II lide den tort at blive dømt i Højesteret for injurier, idet han havde udtrykt sig injurierende om Byfogeden og hans forpligtelser til at betale kommuneskat.

Også Nicolay havde litterære interesser. Der fandtes i Knudtzongaarden et bibliotek, som ifølge en håndskrevet liste rummede 343 bøger med hovedsageligt politiske, økonomiske, juridiske, historiske og geografiske emner, men der var også skønlitteratur som Shakespeare, Molière, Corneille, Baggesen, Ingemann, Holberg, ja selv Ossians Digte, Homer's Odysseen og Walter Scott's Ivanhoe. Sprogene er, udover Modersmålet, Engelsk, Tysk, Fransk og Spansk. De fleste af bøgerne må være fra N.H.K. II's tid, men en tredjedel stammer fra sønnen, N.H.K. III. Biblioteket gik tabt, da tyskerne bombede Kristiansund i 1940, hvor Museet, der opbevarede hele samlingen, gik op i flammer; men den håndskrevne biblioteksliste undgik flammerne.

Nicolay blev kun 49 år gammel, og ved hans død i 1837 var forretningen på randen af konkurs på grund af den økonomiske depression i årene forud. Han – og senere hustruen – blev begravet på kirkegården på Gomalandet, som gennem tiden blev familiegravsted.

Deres portrætter kan ses i kapitel 17 (Fig. 118 og 119).

– Parret fik 2 sønner:

- A. Kammerherre og Justitiarius Harald Christian Fernando Knudtzon** blev født den 8. februar 1814 i Kristiansund og døde den 10. juli 1905 i Oslo. Han giftede sig i 1876 i Frei Kirke med **niecen Anna Jeanette Knudtzon**. Hun var datter af Kammerherrens broder N.H.K. III og dennes første hustru Marie Wilhelmine Knudtzon og blev født den 2. marts 1860 i Kristiansund. Hun døde den 12. marts 1933 i Oslo. Hun blev således som 16-årig gift med sin 62-årige farbroder, hvilket vakte nogen furore både i Kristiansund og i Kristiansand, hvor han var justitiarius i stiftsoverretten. Han var kammerherre hos Dronning Desirée i Stockholm, hvor hun i øvrigt kun sjældent var. (Dronningen døde i 1860, 16 år efter gemalen, Bernadotte.) Han ejede Ulleberg Gods ved Larvik, hvor parret boede og hvor deres 6 børn blev født. Det ældste barn, datteren Marie (1879-1966) studerede sprog ved flere europæiske kostskoler og konverterede som 23-årig til katolicismen. Baseret på hendes arv bl.a. efter salget af Ulleberg Gods grundlagde hun Lunden katolske kloster på Økern ved Oslo, hvor hun levede under

ordensnavnet Søster Marie de l'Annonciation. Elsket og agtet blev hun i 1924 tildelt æreskorset »Pro Ecclesia et Pontifice«. Hun var en dygtig billedskærer og forsynede både Lunden kloster og det katolske kapel ved Stiklestad med træskårne dekorationer. Med Marie's død i 1966 uddøde den gren af slægten. Det næstældste barn, datteren Karola blev gift von Schinkel i 1902 og i 1911 med den svenske godsejer Th. Akrell, Smedstorp i Skåne.

- B. «Storkonsulen», Købmand og Skibsreder Nicolay Heinrich Knudtzon** – N.H.K. III – blev født den 26. januar 1816 i Kristiansund og døde den 28. januar 1895 i Kristiansund. Han giftede sig første gang den 11. juli 1850 med **(1) kusinen Marie Wilhelmine Knudtzon**. Hun var datter af Konsul, Købmand William August Leslie Knudtzon og Margrethe Christine Lucie Kaasbøl Greve og blev født den 9. september 1831 i Kristiansund. Hun døde i barselsseng den 17. september 1871 i Kristiansund. Parret fik 9 børn. Han giftede sig anden gang den 24. oktober 1872 i Frei Kirke med **(2) Caroline (Lina) Nathalie Werring**. Hun var datter af Distriktslæge Martin Tuxen Werring og Anne Kirstine Elisabeth Møller og blev født den 8. juni 1849 i Kristiansund. Hun døde den 8. april 1935 i Kristiansund. Dette ægteskab var barnløst. Storkonsulen vender jeg tilbage til i Kapitel 16.

- 4. Grosserer og Skibsreder Peter Christian Knudtzon** – Oldefar – blev født den 19. marts 1789 i Kristiansund og døde den 17. november 1864 i København. Han giftede sig første gang den 24. juni 1810 med **(1) kusinen Marie Thomsen** i Holmens Kirke i København. Hun var datter af Jess (Den Rige) Thomsen og Engel Knudtzen og blev født den 1. oktober 1788 i Nordborg på Als. Hun døde den 25. juli 1831 i København, jvfr. Kapitel 4 No. 8.D. Han giftede sig anden gang den 13. november 1839 med **(2) Lucinde Gotschalk** – Oldemor – i Skt. Petri Tyske Kirke i København. Hun var datter af Generalkonsul, Grosserer og Bankiér Friedrich Gotschalk og Marie Frederikke Kierulff og blev født den 17. marts 1818 i København. Hun døde den 17. december 1888 i København.

Hans og Kusine-hustruens portrætter kan ses i Kapitel 17 (Fig. 120 og 121).

Oldefar og hans familie vender jeg tilbage til i Kapitel 18 og de følgende kapitler.

- 5. Benedicte Catharina Margareth Knudtzon** blev født den 3. november 1792 i Kristiansund og døde den 27. januar 1872 i Trondheim. Hun giftede sig den 15. april 1813 med **fætteren Grosserer, Konsul Christian Knudtzon**. Han blev født den 10. september 1787 i Trondheim og døde den 9. juli 1870 i Trondheim.

- Dem har jeg befattet mig indgående med i Kapitel 13.
6. **Konsul og Grosserer Hans Thomas Knudtzon** blev født den 19. april 1795 i Kristiansund og døde den 12. oktober 1878 i Trondheim. Han giftede sig i november 1820 med **Alette Beyer**. Hun var datter af Grosserer og Godsejer Otto (Busch) Beyer og Anna Dorothea Schjødt og blev født den 13. juni 1797. Hun døde i oktober 1832.
- Han grundlagde i 1818 handelshuset Hans Thomas Knudtzon & Co. i Trondheim og var aktiv i Trondhjems Sparebank, der var oprettet i 1823 på initiativ af onklen, Etatsraaden, og havde dennes svigersøn, Lorentz Johannsen som mangeårig direktør.
- Hans handelshus i Kjøbmannsgate 18 i Trondheim blev, med stor-eksport af fisk til Middelhavslandene og af kobber og trælast, et af byens betydeligste. Han var hollandsk og oldenborgsk konsul. Parret fik 5 børn, hvoraf de 3 skabte sig en betydelig efterslægt.
7. **Konsul, Grosserer William August Leslie Knudtzon** blev født den 21. august 1797 i Kristiansund og døde den 21. oktober 1848 i Kristiansund. Han giftede sig den 27. november 1820 med **Margrethe Kristine Lucie Kaasbøl Greve** i Kristiansund. Hun var datter af Skibsfører Rolf Greve og Anna Thue Kaasbøl Neuenkirchen (hun var steddatter til Købmand Jens Kaasbøl) og blev født den 13. marts 1799 i Kristiansund. Hun døde den 2. oktober 1883 i Kristiansund.
- Han videreførte, med broderen Søren som chef, faderens virksomhed N.H. Knudtzon & Sønner og boede på Innlandet i en ejendom, der blev revet ned i 1980; nogle fotografier af de pragtfulde døre findes på Nordmøre Museum som dokumentation af urimeligheden i denne nedrivning. Han var Tripelkonsul, da han var britisk konsul og dansk og portugisisk vicekonsul. Han var som sine to brødre, Søren og N.H.K. III, Stortingsrepræsentant og repræsenterede Kristiansund i 1830; han var medlem af toldkomitéen, decisionskomitéen og komitéen om kjøbstadsskatten.
- Han hævdede en gang i 1830'erne at have set en 30 meter lang søslange i Bremsnæs-Fjorden!
- Han blev begravet på kirkegården på Gomalandet – Familiegravstedet. – Parret fik 10 børn, hvoraf flere fik en omfattende efterslægt; datteren Marie Wilhelmine blev, som nævnt ovenfor (**No. 3.B.**), gift med fæteren N.H.K. III.
8. **Nicoline Knudtzon** blev født den 25. august 1803 i Kristiansund og døde den 13. februar 1872, i Merano i Italiensk Tyrol. Hun giftede sig den 7. juli 1827 i medfør af kongebrev i hjemmet i Kristiansund med **Konsul, Købmand og Raadsherre i Riga August Friederich Kriegsmann**. Han var søn af Konsul for Danmark og Købmand i Riga

Nicolaus Kriegsmann (født 6/8-1760 i Sønderborg, død 25/7-1826 i Riga) og Christina Maria Berens (født 12/5-1769, død 17/1-1846) og blev født den 16. maj 1801, formentlig i Riga. Han døde den 9. oktober 1874, formentlig i Riga.

Raadsherrens far, Nicolaus, var købmand i Riga fra 1790, dansk konsul fra 1808, Ridder af Dannebrog fra 1826, medlem af Børsens styrelse og grundlægger af et hospital for søfolk. Han blev den 26. juli 1790 gift med Christina og fik med hende 11 børn hen over det næste dusin år, hvoraf 5 døde som børn. August var den tredie- yngste i flokken; en ældre søster, Johanna, blev som 20-årig i 1814 gift med en købmand i Riga ved navn Eberhard Michael von Bulmerincq.

August etablerede sig som købmand i Riga med handelshuset »Kriegsmann & Bulmerincq«, blev dansk konsul i 1835, Ridder af Dannebrog i 1848, Raadssenior fra 18/2-1848 og Raadsherre i 1853.

Efter hustruens død i 1872 oprettede han et testamente, der etablerede et familielegat for hustruens søskende og deres efterslægt på i alt 10.000 Rubel Sølv. Testamentet er blevet gengivet i den »Stamtavle over Familie Knudtzon«, som J. Høitomt via Adresseavisens Bogtrykkeri i Trondhjem fik udgivet i 1804. Høitomt blev i 1875 gift med Anna Adolfine Amalie Therese Knudtzon; hendes far Hakon Knudtzon var tredje søn af Benedicte & Christian i Trondheim, jvfr. Kapitel 13. Høitomt udarbejdede udelukkende stamtavlen med det formål »at tjene som Grundlag for Medlemmer af Slægten til at kunne legitimere sig som Adgangsberettigede til at erholde Bidrag af Nicoline Kriegsmanns Stiftelse«. Høitomt var på det tidspunkt Stiftelsens Kasserer og Regnskabsfører. Finansiell mellemmand ved Legatets stiftelse var Nicoline's ældre broder, Hans Thomas (No. 6. ovenfor) i Trondheim, men Stiftelsen bestyredes af »Trondhjems Stiftsdirektion og Trondhjems Borgermester i Forening med Bistand af en Kasserer og Regnskabsfører, hvilken de selv vælger, og hvis Løn de fastsætter.« Høitomts Stamtavle, der jo fokuserede på Tip-Oldefar's efterslægt, men ikke i samme omfang på Etatsraadens efterslægt, var i små 90 år den eneste tilgængelige slægtsoversigt. SLEKTEN KNUDTZON's fremkomst afhjalp et stort savn.

– Parret fik 5 børn; den ældste døde som barn, men de 4 andre fik efterslægt.

Parrets portrætter kan ses i Kapitel 17 (Fig. 123 og 124).

- 9. Overlæge Christian Frederik Knudtzon** blev født den 2. april 1807 i Kristiansund og døde den 10. maj 1859 i Trondheim. Han giftede sig første gang den 15. august 1843 i Moss med **(1) Annette Sophie Augusta Scheel**, der blev født den 18. juni 1816 i Moss og døde i forbindelse med sin fjerde barsel den 8. marts 1848. Han giftede sig anden

gang den 26. februar 1851 i Lade ved Trondheim med (2) **Mathilde Timme**, der var datter af sorenskriver Frederik Daniel Timme og Magdalene Kristine Halch. Hun blev født den 2. februar 1828 i Trondheim og døde den 17. juni 1875 i Trondheim.

Der var 3 børn i første ægteskab og 4 børn i andet ægteskab, men disse børns efterslægt er ringe oplyst.

Han blev student fra Katedralskolen i Trondheim i 1825 og tog medicinsk embedseksamen i 1836, hvorefter han blev kandidat på Rigshospitalet. Sidenhen var han skibslæge, batterikirurg og korpsslæge, men blev i 1845 overlæge ved Trondheims Kommunehospital.

Om yderligere efterslægt henviser jeg til SLEKTEN KNUDTZON.

Såvidt Tip-Oldeforældrenes Børn m.v.. I denne mangfoldighed springer blandt meget andet også i øjnene, at 3 af de 9 børn, nemlig sønnerne med **No. 1., 3. og 7.** var Stortings-repræsentanter. Set i en større sammenhæng har Familien Knudtzon en rekord i Stortings-repræsentation, som er vanskelig at slå. Fra Trondheim mødte såvel Etatsraaden som hans søn Broder og hans svigersøn Johannsen; fra Kristiansund gav de tre brødre Søren, N.H.K. II og William Leslie møde – fulgt op i næste generation af N.H.K. III – Storkonsulen – som jeg nu vil befatte mig med.

Fig. 92. Prospect af Kiobstæden Christianssund i Norge.
Akvarel af Joh. F. L. Dreier, Bergen ca. 1825. Universitetsmuseet i Bergen.

KAPITEL 16

STORKONSULEN

Storkonsulen, Kristiansund-kongen eller blot N.H.K. III, var Tip-Oldefar's sønnesøn, som det fremgår af forrige kapitel, og om ham er der i 2012 udgivet en fremragende bog, skrevet af Regionskonservator ved Nordmøre Museum i Kristiansund Odd W. Williamsen. Titlen er: »Nicolay Heinrich Knudtzon III – Klippfisk, verdiskaping og samfunnbygging«. Som fagansvarlig for Norsk Klippfiskmuseum og Nordmøre Museums Fotosamling og som ekspert i N.H.K. III har han haft alle forudsætninger for ikke alene at skrive BOGEN om N.H.K. III, men også at fremstille hele baggrunden for hans virke indenfor den klippfisk-industri, hvori han var den dominerende person. Da det til fulde er lykkedes forfatteren at berette HISTORIEN om Oldefar's nevø, tillader jeg mig at henvise interesserede til Odd W. Williamsens yderst læseværdige bog, og i denne slægts-kronike alene at fremdrage i korthed de i denne sammenhæng for mig at se vigtigste fortællinger.

Nicolay Heinrich Knudtzon blev født i Kristiansund den 26. januar 1816 og han døde i Kristiansund den 28. januar 1895. Han LEVEDE i Kristiansund i 79 år og BLEV i Kristiansund; i hans levetid steg befolkningen i byen fra små 1900 personer i 1815 til 12.200 i 1900.

Han gik fra den 10. oktober 1828 til den 31. juni 1831 i Skien Lærde Skole i det sydlige Norge, sydvest for Oslo; Skien var Henrik Ibsen's fødeby. Han gik der sammen med storebroderen Harald. Fætteren Hans Nicolay Knudtzon fra Trondheim (Christian & Benedicte's ældste søn) gik der i årene fra 1824 (året efter skolens oprettelse) til 1832, og dennes lillebroder Hakon gik der i 1829. Skolen var højt anerkendt, og havde nogle af landets bedste eksamensresultater, hvilket i vidt omfang havde sin baggrund i ledelsen. Rektor var den legendariske Knud Ørn (1788-1843), som efter uddannelse i København var overlærer ved Katedralskolen i Trondheim i årene 1820-1823. Utvivlsomt har han der fået forbindelse med Familien Knudtzon. Ørn var selv ud af en købmandsfamilie og kendte således det kommercielle milieu særdeles godt; han var uhyre belæst og hans fag var norsk, latin og romersk arkæologi. Hans pædagogiske metoder var – set med nutidens øjne – fra Den Sorte Skoles tid, med prygl og satire fast integreret på dagsordenen, således at det bringer mindelser om den danske forfatter Hans Scherfig's

(1905-1979) beskrivelser fra Metropolitanskolen i København et århundrede senere (Det Forsømte Foraar fra 1940). Skolen var en kostskole med omkring et halvt hundrede elever; absolut en elite-skole for overklasse-elever. Sammenholderet var tæt, og på et tidspunkt gik således 4 unge Knudtzon'er på skolen samtidigt.

Jeg minder om, at Consistorialraadens tid som kostskole for Knudtzon-Familien var slut, al den stund Consistorialraaden døde i 1829 i en alder af 79 år, jvfr. Kapitel 3. Men familiens lyst til at sende de unge drenge på kostskole i adskillige år var usvækket; og veluddannede blev de i Skien.

I årene derefter var N.H.K. III i handelslære i udlandet, dog først på handelskole i Eckernförde i Slesvig, der jo dengang var dansk; moderen Catharina Stuhr, som vi nu kender fra både Kapitel 15 og Kapitel 3, havde slægtninge på den egn. Efter skole-opholdet arbejdede han i handelshuse i Tyskland og i Spanien og udvidede sin kommercielle horisont, således at han – efter faderens død i sommeren 1837, hvor han blev kaldt hjem til Kristiansund for at lede familiefirmaet på moderens vegne – blev karakteriseret som følger: »Han er i en ganske sjelden grad udviklet og i besiddelse av de egenskaper som gjør den store forretningsmand.« Et profetisk udsagn om den 21-årige, der nu stod med faderens virksomhed på randen af et økonomisk sammenbrud. Sandelig lykkedes det ham at rette skuden op!

I 1841 overtog han familiefirmaet og i 1890 skrev han i »Nogle Bemærkninger angaaende Fiskevær- og Klipfiskforholde«, trykt i Kristiansund, følgende:

»For noget over 50 Aar siden, da jeg etablerede mig med aldeles liden Formue, var Udskibningen af Klipfisk i Kasser ganske ukjendt. (...) Disse Afskibninger vare i Begyndelsen næsten alene til Havana og var meget risikable, og jeg tabte paa min første Ladning til Havana næsten Fiskens hele Beløb, idet jeg kun fik saameget, som de tomme Kasser vare værdt. (...) Disse Forretninger vare alle for egen regning og bragte mig store Avancer – en enkelt Gang samtidigt 40.000 Kroner paa en Ladning i Havanna og lign. Sum paa en Ladning til Montevideo og Buenos Ayres. Ved at have saadanne Forretninger næsten alene herfra i et halvt snes Aar havde jeg anledning til at tjene en Mængde Penge. (...) Vi have vore Agenter i hele Europa – saavel i de klipfiskconsummerende Lande som paa alle de største Handelshovedstæder, der arbejdede paa Amerika for at sælge vor Klipfisk. (...) Al Fisk for oversøiske Steder maa tørres paanyt, idet den maa opsorteres til de forskjellige

Markeder og indpakkes paa de forskjellige Maader dels i Kasser af Træ eller Blik og dels i Bunter, og al benløs Fisk maa opskjæres og indpakkes i en Mængde forskjellige Slags Indpakninger, idet alt Affald opkoges til Lim og bruges paa andre Maader, og der maa oparbejdes en stor Mængde Kasser til de forskjellige Varers Emballage, og man kan under disse Forholde sige, at der i Regelen er Arbeide at faa for Mænd, Kvinder og Børn i det hele Aar igjennem saameget man vil have og især i godt Veir, og at der for Arbeidsbeskjæftigelse ikke kan være et bedre Sted end her.«

Disse linier fra N.H.K. III's egen hånd beskriver i virkeligheden i al sin korthed, hvad der var essensen af hans succesrige virksomhed i Kristiansund gennem et halvt århundrede. De vidner om Initiativ, Vovemod, Fantasi, Selvtillid og Strategisk Overblik; egenskaber som vi også i vore dage efterlyser for at knuse krisetider.

Fig. 93. Nicolay Heinrich Knudtzon – N.H.K. III; foto fra Odd W. Williamsen's bog. Efter maleri omkring 1862 af den danske maler Anton L. J. Dorph (1831-1914). Maleriet gik til i bybranden i 1940.

Han har uden diskussion æren af at være den første, der organiserede regelmæssig og direkte klipfisk-eksport til Vestindien og Sydamerika. Han gjorde det mestendels for egen regning og risiko, hvilket gav store tab men endnu større gevinster. Hvor andre eksportererede med omlastninger i Hamborg, sejlede han direkte til forbrugermarkedet.

I 1845 sendte han den første ladning klipfisk, pakket i kasser – ikke blot i bundter – direkte til Havanna; fra 1850 eksportererede han direkte til Brasilien. I 1846 og 1847 eksportererede han tilsammen 100 ladninger, og allerede i 1851 var han så formuende, at han betalte en tredjedel af skatterne i Kristiansund.

I den samme periode blev han direktør i Klubselskabet (som vi kender fra N.H.K. II i Kapitel 15) og i Handelsstandsforeningen, han blev Bystyremedlem (og var det i 38 år), og han blev i 1854 Formand for Direktionen i Sparebanken, som han kom ind i allerede i 1842, hvilken stilling han besad til 1892. Han var medstifter af og finansiel støtte for Spareskillingsbanken for »småkårsfolket« og sad som direktionsformand i 25 år fra 1861. Tillige var han agent for Norske Lloyd, Søforsikringsselskabet i Porsgrund, Livsforsikringsselskabet Idun og Christiania Almindelige Brandforsikringsselskab. Spansk Konsul blev han i 1838 og Brasiliansk Konsul i 1852. Disse konsulater gav ham mangfoldige forbindelser, som han fantasifuldt benyttede til at skaffe sig informationer om eksisterende og kommende markeder, hvilket, i kombination med hans handelsagenter i Europa og de informatorer han kommunikerede med på fiskepladserne, skabte ham et unikt netværk. Således gav de vanskeligheder, der opstod, da Spanien indførte nye toldsystemer til besvær og fordyrelse af hans eksport via Spanien, ham idéen til at satse på Sydamerika, hvortil Spaniolerne netop i de år emigrerede; og omstillingen fremskynkede hans afgørende emballage-forbedringer, idet han fik udviklet den nye form for emballage, der bestod i blikforede trækasser. Da han samtidigt fokuserede på den allerhøjeste kvalitet, udviklet på basis af stor lydhørhed overfor markedernes foretrukne krav, stod han umådelig stærkt i konkurrencen på markederne, hvor han vidste i langt højere grad end nogen af konkurrenterne at beherske kunsten at købe og sælge på rette sted og til rette tid.

Et eksempel giver N.H.K. III selv i det ovennævnte skrift fra 1890:

»Jeg kan som et illustrerende Eksempel paa vor Fisks Godhed anføre, at jeg under Krigen i Peru havde liggende et Parti Fisk dør, men som var usælgeligt paa grund af Krigen. Jeg hørte intet til Fisken før et Par Aar efter, da roligere Tilstande indtraadte og man igjen kunde begynde at sælge. Jeg ventede intet at faa for Fisken, men jeg fik fuld Pris for hele Partiet, hvilket glædede mig i høi Grad for Sagen og ikke for Pengene.«

Væksten i hans virksomhed blev også til vækst for Kristiansund og for Norge. Da han begyndte sit virke, eksporterede Norge årligt 10 mio kg. klipfisk til en værdi af 2½ mio kroner, men året før hans død androg eksporten mere end 64 mio kg. til en værdi af 18 mio kroner, hvoraf Kristiansund tegnede sig for ikke mindre end halvdelen. For Kristiansunds vedkommende eksporterede byen i 1835 2.010 ton, i 1851 5.385 ton, i 1871 14.513 ton, 1881 24.010 ton og i 1891 22.452 ton. Byen blev landets førende eksportør af klipfisk, hvilket også blev redningen for byens hendøende handelsflåde. Samtidig drev N.H.K. III en omfattende importvirksomhed (bl.a. salt, sukker, tobak og kaffe) og blev en af byens største skibsredere med en flåde, der over årene kom til – succesivt – at tælle knapt 30 skibe. De enkelte skibes skæbner var højst forskellige, men bemærkelsesværdigt er det da, at omkring en tredjedel forliste.

Han eksporterede også andet end klipfisk; f.eks. tømmer, tjære, kartofler, tran og sild. Hans behov for trækkasser til emballage blev tilgodeset ved opkøb i 1858 af en skovejendom, som gennem de næste mange år forsynede ham med det nødvendige tømmer, der så bearbejdedes af byens snedkere; antallet af snedkere i byen fordobledes over 10 år fra 1845. Han samarbejdede også med andre redere som partsreder og var højagtet overalt i handelslivet. I 1869 besluttede et interessentskab i Kristiansund sig for at få bygget endnu en bark, som viste sig siden at blive et af de sidste træskibe i Norge; det udgik af handelsregisteret så sent som i 1925. Interessentskabet navngav hæderfuldt skibet, der blev beskrevet som »vel det smukkeste (skib) baade hvad skrog og rig angaar.« Barken fik efter »Byens Far« navnet: »Nicolay H. Knudtzon«, og navnebrættet er, udover galionsfiguren og agterspejl-dekorationen, det eneste, der er bevaret fra et af Norges sidste træskibe, jvfr. Fig. 94 nedenfor.

N.H.K. III's tid som skibsreder og storkøbmand faldt i en overgangsperiode, hvor sejlskibene afløstes af dampskibe, og så tidligt som i 1869 sendte han sin første dampskibslast med klipfisk til Barcelona i Spanien. Fra 1880 overtog rutegående dampskibe den oversøiske klipfisk-eksport og da afgik tillige hans sidste sejlskib til Havanna med klipfisk. Også den offentlige rutetrafik mellem fjordene i Nordmøre gik han i 1857 ind i ved købet af flere dampskibe til den trafik. Samme år købte han sig ind i det store skibsværft,

Fig. 94. Navnebrættet på Barken »Nicolay H. Knudtzon« fra 1869.
Norsk Sjøfartsmuseum.

Nerkrana, som også hans farfar – N.H.K. I – havde været medejer af. I 1873 blev han Russisk Konsul, og ved den tid androg hans indtægt 15 mio kroner årligt, og formuen androg 130 mio kroner – omregnet til købekraften omkring årtusindskiftet. I hans sidste leveår androg hans formue 18 mio datidskroner, svarende til rundt en milliard kroner i dagens pengeværdi. Med hans enorme kapital og de utallige tillidshverv han varetog, havde han indflydelse på alt væsentligt i Kristiansund, både som drivkraft for næringslivet og som mæcén med gaver til utallige formål.

Hans generøsitet viste sig mangfoldigt. Således var det overskud, hans virksomhed skabte, af enorm betydning for byen – men sandelig også udenbys. Han støttede Fridtjof Nansen's Nordpolfærd med »Fram« med et beløb, der i dagens mønt svarer til over 300.000 kr. ud af de 30 mio kr., en sponsorkomité med Kongen i spidsen indsamlede. Kristiansunds bankvæsen, skolevæsen, vandvæsen, brandvæsen og vejevæsen støttede han med betydelige beløb. Han var initiativtager til et offentligt søbadehus, støttede Håndværkerforeningen, Arbejderforeningen og Skipperforeningens Garantifond for Enker og Børn. Han opførte for et beløb, der i dagens mønt svarer til 4 mio kr. »Det Knudtzonske Hus for Sømænds Enker«. Kulturlivet støttede han bl.a. ved at opkøbe dyre billetter til koncerter og teaterforestillinger, for så at forære dem til mennesker, der ikke selv havde råd dertil. Religiøst engageret var han ikke, men han ydede økonomisk støtte til et nyt kirketårn i byen, ligesom både kirken på Frei og kirken i Kristiansund modtog generøse gavebeløb.

Væsentligst er vel, at han sørgede godt for sine ansatte, sikrede byen stadig flere arbejdspladser og øgede velfærden hos byens stedse større befolkningsmængde. Hver jul fik alle arbejderne store poser med kolonialvarer som f. eks. kød, flæsk, sukker og kaffe, udmålt i så rigelige mængder, at de for nogles vedkommende rakte et helt år. Ved hans død blev al gæld, fiskerne måtte have til ham i hans virksomhed, eftergivet.

Kristiansunds gyldne periode faldt i de to tiår fra 1860 til 1880, men så faldt priserne på klipfisk med halvdelen, og i 1880'erne gik alle andre handelshuse i byen, over 40, nedennom og hjem; kun N.H.K. III overlevede, og han garanterede for folks indeståender i Sparebanken! I 1890'erne var krisen overstået og et højdepunkt i den klipfisk-eksport, der dannede grundlaget for hans enorme indtægter og formue, indtraf i 1894, året før hans død. – Han var »en grand seigneur av rang«; – »Byens Far.«

Hans politiske interesse viste sig ved, at han som nævnt var Bystyremedlem i 38 år, men derudover fortsatte han Slægtens tradition for at gøre en indsats

i Stortinget. Han repræsenterede Kristiansund i Stortinget fra 1862 til 1863 og på det overordentlige Storting i 1864; han var suppleant i årene 1854, 1865-1866 og 1877-1879. Han var medlem af Toldkomitéen i 1862, hvor han arbejdede ihærdigt – men forgæves – for at få afskaffet tolden på salt til klipfiskeeksporten; han sad også i Komitéen om Scheldetolden i 1864. Ved den tid dekoreredes han med St. Olavs Orden som Ridder og i 1891 fik han Kommandørkorset. Han blev derudover dekoreret med to spanske ordener og en portugisisk; de to af dem som Kommandør.

N.H.K. III arvede en del ejendomme i 1841, og de fleste beholdt han. Ejendommene lå på Kirkelandet, på Gomalandet, på Nordlandet og på Innlandet, som det ses af Fig. 96, der er et udsnit af Ingeniør C.G.Bäckström's Kart over Kristiansund fra 1885, således som det er gengivet og forsynet med markeringer af Odd W. Williamsen i hans bog om N.H.K. III. Som tidligere nævnt købte han sig i 1857 ind i det store skibsværft, Nerkrana, men allerede fra 1845 var han medejer af den ene af byens reberbaner. Et af de to store søpakhuse på holmene i havnebassinet var ejet af hans farbror Søren Knudtzon; det overtog han sidst i 1850'erne og supplerede med det andet pakhhus. Det samlede kompleks, som han udvidede stærkt med pakhuse og værksteder, gik under navnet Knudtzonholmene, se Fig. 95 nedenfor. På Nordlandet, hvor han havde pakhuse og fiskebjerger, opførte han arbejderboliger, der stadig eksisterer, og udbyggede farfaderens søpakhus. Leslie-ejendommen på Innlandet, hvor farfaderen i sin tid havde boet som bestyrer/forpagter af William Leslie's handelshus, erhvervede han allerede i 1844. Blandt de ejendomme, han arvede i 1841, var også den gamle smukke patricier-ejendom, som Kaasbøll-familien byggede i 1870 og som hans far overtog i 1820; her i Knudtzongaarden boede han med sin familie og herfra drev han sin virksomhed. I 1874, to år efter hans andet giftermål, og tre år efter hans første hustrus død, byggede han på Frei landstedet Birkelunden, i dag Knudtzonlunden.

Fig. 95. Knudtzonholmene i Kristiansund, fotograferet af Fotograf Joh. Engvig.
Foto fra Odd W. Williamsen's bog.

KART OVER KRISTIANSUND

Udarbejdet af C.G. Bäckström Ingeniør 1885.

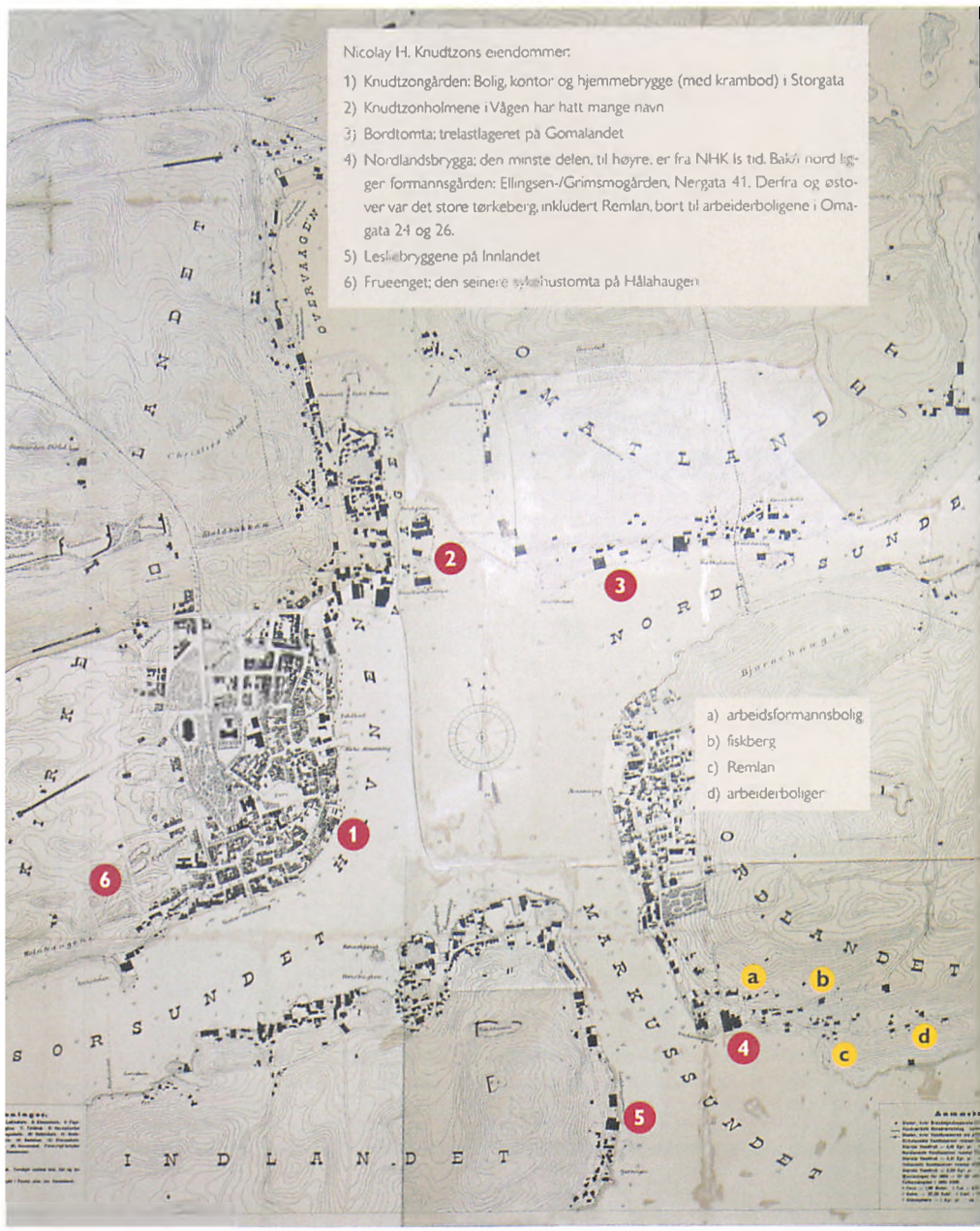

Fig. 96. Udsnit af Kart over Kristiansund, udført af Ingeniør C.G. Bäckström i 1885.

Carl Gustav Bäckström (1852-1936) var selvstændig i Kristiansund fra 1877 og

Stadsingeniør i byen fra 1891 til 1921.

Foto fra Odd W. Williamsen's bog.

Knudtzongaarden i Storgate på Kirkelandets kajområde ud mod havnen var en af byens største ejendomme og i mange år den eneste bolig i 3 etager; men egentlig var den i 4 etager, da der var en kælderetage. Boligen havde et grundareal på 250 kvadratmeter, men den samlede ejendom rummede udover boligen et kontorhus, et søpakhus, der indeholdt hans købmandsforretning, et køkkenhus med boliger for tjenestefolk, den brede sørtrappe ned til kajen, en stor have med lysthus, en kostald, et hønsehus og et anlæg med høns, gæs og kalkuner, jvftr. Fig. 97 nedenfor.

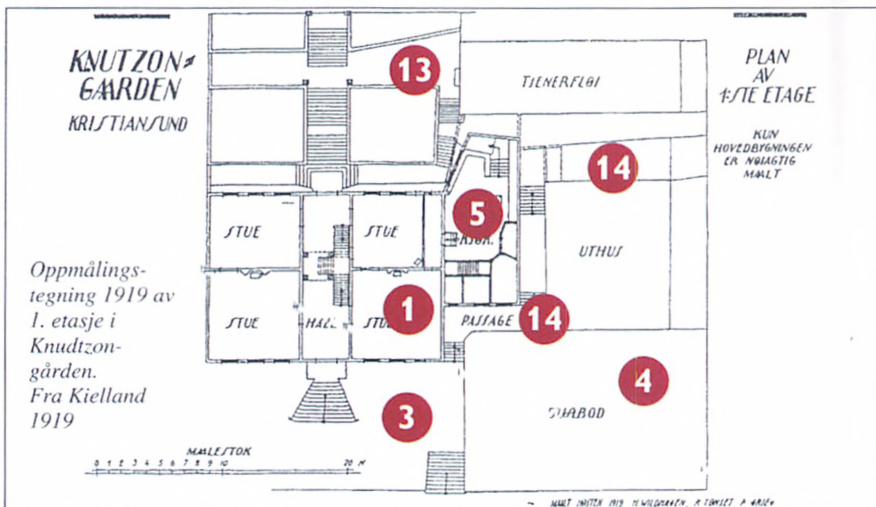

Fig. 97. Plan over KNUDTZONGAARDEN fra 1910 (øverst) og 1919 (nederst).
Foto fra Odd W. Williamsen's bog.

Set fra havnesiden indeholder Odd W. Williamsen's bog en billedserie med tre fotos af Knudtzongaarden's udvikling; Odd W. Williamsen's billedside gengives her som Fig. 98.

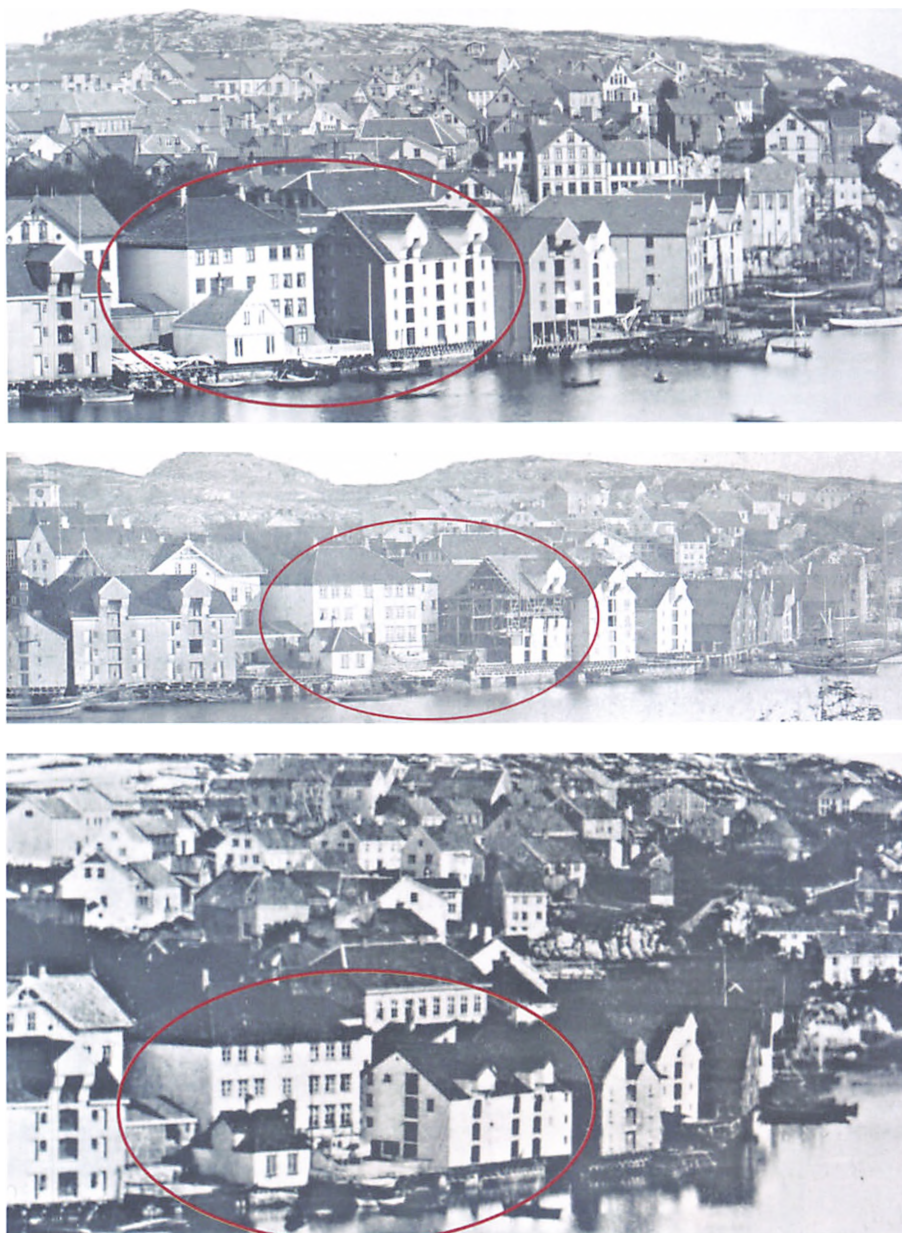

Fig. 98. Knudtzongaarden i 1865, 1870 og sidenhen i 1900-årene.
Fra Odd W. Williamsen's bog.

Fig. 99. Knudtzongaarden set fra Havnen først i 1900-tallet.
Foto fra Odd W. Williamsen's bog.

Fig. 99 viser et nærbillede af Knudtzongaarden med kontorhuset tilvenstre. Fra dette kontorhus drev N.H.K. III sin omfattende virksomhed med kun få ansatte; antallet af kontorister svingede mellem 3 og 6 og var under ledelse af kontorchef A.F. Simers, der var ansat i firmaet i over 50 år. Det store søpakhus ses yderst tilhøjre.

Denne pragtfulde fredede patricier-ejendom, med de mangfoldige mindelser fra Knudtzon-slægtens og Kristiansunds glørværdige periode gennem hele 1800-tallet, ville det have været skønt at kunne genopleve i vore dage. Men det satte Anden Verdenskrig desværre en stopper for. Firs procent af byens gamle huse blev jævnet med jorden mellem den 28. april og den 1. maj 1940, da tyskerne sønderbombede byen, muligt fordi de var på jagt efter kongefamilien, der var på vej langs kysten mod en flugtvej til Storbritannien. Kristiansund, der var betragtet som en af landets smukkeste træ-byer, blev først endeligt genopbygget sidst i 1950'erne. Med alle dens slægtsklenodier var Knudtzongaarden for evigt tabt i flammernes bål. Det var derfor en stor glæde for mig, at Odd W. Williamsen ved mit første besøg i byen i 2002 på Nordmøre Museum viste mig en model af hovedbygningen med tjenerfløjen bagved tilhøjre, jvfr. Fig. 100.

Fig. 100. Nordmøre Museum's model af Knudtzongaarden's hovedbygning med tjener/køkkenfløj; privatfoto fra 2002.

I Knudtzongaarden levede Storkonsulen et rigt familieliv og førte et omfattende selskabeligt liv. Hans fødselsdag den 26. januar fejredes hvert år med mange gæster af alle slags; der var taler, først for Storkonsulen, så for Husets Damer og endelig adskillige for de mange delikate retter, der blev budt på. Amtmand J. Chr. Collett beskrev i 1843 Knudtzongaarden som det smukkeste hus i byen, samt at »Alt tyder paa deres samhandel med Spanien, (...) spanske fortrinlige viner, portvin, mandler o.s.v.« – og husherren beskrives som en »meget forekommende og tekkelig ung mann, og hans hus høyst elegant og rigt utstyrt.« Fødselsdagen celebredes med modtagelse om formiddagen, hvor »alle uten undtagelse drakk de med Konsulen personlig«, og fra klokken 18 middag for 150 herrer, fordelt i husets mangfoldige stuer. Gæsterne ankom fra Storgade, der lå i niveau med husets øverste etage, gennem en statelig hvidmalet port ned ad mange brede trappetrin, flankeret af 2 ca. 85 cm høje barokdekorerede malmurner, fremstillet i Stockholm. Disse urner undgik krigens ødelæggelser og kan den dag i dag ses på Nordmøre Museum. Fra trappen gik man ind gennem hoveddøren, anbragt i en smukt søjle-dekoreret portindfatning, og inde i hall'en førtes man, undertiden af en livré-klædt tjener, gennem en gedigen triumfbue, båret af 4 glatte søjler, på tykke røde gulvtæpper ind i husets gemakker. Møblerne var af mahogany,

nogle med intarsia, andre betrukket med søgrøn silkeplyds. Flere af stuerne havde lærreds- eller papir-tapeter, nogle bemalede med fantasilandskaber, jagtselskaber eller søstykke, udført af hollandske kunstnere, og overalt stod solide norske kakkelovne. På etagen ovenover fandtes en billardsalon.

Ved særlige lejligheder, når Konsulen varetog ikke bare egne, men også byens repræsentative forpligtelser (altid for egen regning), kunne man se ham iført spansk gallauniform. En ældre uniform var i blåt klæde med sort silkefoer, forgyldte knapper på bryst og ryg, og guldkanter og -borter. Knapperne bar bogstaverne I R. – velnok Isabella Regina, Spaniens Dronning i årene 1843-1868. En yngre uniform var en liv-kjole med guldbroderier og guldepauletter, mørkeblå silkevest og bukser med brede guldbånd; dertil en rigtig »sovsekandehat«. Og så hændte det, at Konsulen hejste det spanske flag på den særdeles høje flagstang ved husets søtrappe, se Fig. 99.

Denne flagstang, der meget vel kan stamme fra N.H.K. II's tid, undgik krigens flammer, da den allerede i 1914 blev lagt på lager som et led i en omlægning af kaj anlægget. Den kom siden i privat eje og skænkedes Kristiansund Kommune i 2001, hvor den blev opsat med en mindeplade på Caroline Knudtzons Plads – tæt ved Konsul Knudtzons Gate i byens centrum på Kirkelandet. Caroline Knudtson var N.H.K. III's anden hustru.

Men først blev han, jvfr. Kapitel 15, den 11. juli 1850 gift med kusinen **Marie Wilhelmine Knudtson**, datter af hans farbroder William August Leslie Knudtson og hustru Margrethe Kristine Lucie Kaasbøll Greve. Hun blev født den 9. september 1831 i Kristiansund og var således 15 år yngre end N.H.K. III. Parret fik 9 børn, men den 17. september 1871 døde hun efter en abort, blot 40 år gammel – en tragedie. Og ser man på de 9 børns skæbner, er også de fleste af disse tragiske.

1. **Catharina (Ina) Stuhr Knudtson** blev født i Kristiansund den 12. maj 1851. Hun var opkaldt efter farmoderen. Hun blev i 1873 gift med byens politimester Halvor Bernhard Christian Heyerdahl (født 1834), men døde hurtigt efter brylluppet den 25. juni 1873.
2. **Margaretha Knudtson** blev født den 31. august 1852 i Kristiansund og døde samme steds den 3. februar 1861.
3. **Marie Wilhelmine Knudtson** blev født den 5. januar 1854 i Kristiansund (opkaldt efter moderen) og døde den 6. juni 1854 i Kristiansund.
4. **Nicolay Henrich Knudtson** blev født den 16. marts 1855 i Kristiansund og døde den 7. oktober 1871 i Tyrol i Tyskland, før han blev konfirmeret. Han blev begravet i Kristiansund den 30. oktober 1871; dermed gik N.H.K. IV alt for tidligt i graven.

5. **Anna Sofie Knudtzon** blev født den 14. november 1856 i Kristiansund og døde sammesteds den 16. marts 1858.
6. **Harald Knudtzon** blev født den 29. maj 1858 i Kristiansund og døde sammesteds den 7. juli 1881; samme år donerede faderen som minde et orgel-positiv til Frei Kirke.
7. **Anna Jeanette Knudtzon** blev født den 2. marts 1860 i Kristiansund og døde den 12. marts 1933 i Oslo. Hun blev som 16-årig gift med den 62-årige farbroder Harald Christian Fernando Knudtzon; parret fik 6 børn og er omtalt ovenfor i Kapitel 15.
8. **Josefine Knudtzon** blev født den 8. december 1861 i Kristiansund og døde sammesteds den 7. august 1865.
9. **Søren Christian Knudtzon** blev født den 5. februar 1868 i Kristiansund og døde sammesteds den 5. september 1868; han var opkaldt efter faderens farbroder, ældste søn af N.H.K. I.

Ægteskabet har utvivlsomt været lykkeligt, men også præget af de familiære sorger. For den unge hustru må de mange børnefødsler, de mange dødsfald og det anstrengende liv som frue i et stort hus, med mange repræsentative forpligtelser, have været såre belastende; men tragisk var det, at hun skulle

Fig. 101. Marie Wilhelmine Knudtzon; Storkonsulens kusine og første hustru. Foto i norsk privateje.

dø så ung i 1871. Da var 5 af døtrene allerede døde, og samme år døde sønnen N.H.K. IV. Også for N.H.K. III har sorgerne været tunge at bære, og desværre blev med tiden – og navnlig efter den sidste søns død en halv snes år senere – hans sorg blandet med bitterhed over ikke at have en søn som arving til handelshuset. Det kom til at præge hans testamentariske dispositioner, hvorefter firmaet ved hans død skulle likvideres.

Med hustruens og den ældste søns død stod Konsulen tilbage med 3 børn og han havde vel behov for en ledende kvinde i den store husholdning. Han giftede sig således for anden gang den 24. oktober 1872 med **Caroline (Lina) Nathalie Werring** i den gamle kirke på nabooen Frei, hvor han siden 1860'erne havde lejet sommerbolig. Hun blev født den 8. juni 1849 i Kristiansund og døde sammesteds den 8. april 1935; hun var således 33 år yngre end den 56-årige N.H.K. III, da de blev gift, og hun overlevede ham i 40 år. Ægteskabet var barnløst.

Caroline blev en enorm støtte for den af sorger ramte ægtemand, og løste hurtigt den krævende opgave at være hans daglige støtte i den gamle familieejendom, at løfte arven efter gemalens første hustru, at opretholde traditionerne i huset, at lede tjenerstaben og at videreføre selskabeligheden i det gæstfrie hjem, hvor alle slags gæster – høj som lav – generøst blev budt velkommen. Men hurtigt charmeredes alle også af husets nye unge frue. Hun delte og stimulerede ægtefællens kulturelle interesser, og navnlig hendes nedarvede musikglæde prægede selskabeligheden i huset. Kom udenbys kunstnere til byen, blev der altid holdt selskab til ære for dem, og stemningen var høj.

Caroline var datter af en af Konsulens nære venner, Nordmøres musikglade distriktslæge siden 1846, Martin Tuxen Werring (1814-1894) og Anne Kirstine Elisabeth Møller (1818-1905); hun var nummer 9 ud af 17 børn. Da Konsulen på sine gamle dage, præget af sorgen og bitterheden over tabet af også den yngste søn, ældedes, så han fik behov for regelmæssig hjælp, var hun om ham tidligt og silde. Det gav anledning til sladder i det lille samfund, hvor nogle mente, at hun følte sig for fin i forhold til alle andre. Intet kunne være mere forkert; men myterne fik støtte af den store norske litteraturhistoriker, professor Francis Bull (1887-1974), der udsprede et rygte, som faderen, den kendte læge Edvard Isak Hambro Bull, var ophavsmand til. Bull Senior var på gennemrejse i nabolaget og blev af Konsulen tilkaldt som berømt læge. Sønnen skrev sidenhen i bogen »Tradisjoner og Minner« fra 1945: »Min far hadde ingen forestilling om den fyrstelige fornemhet i det Knudtzonske hus, og da selskabet skulle begi seg inn i spisesalen, buk-

ket han for fru Knudtzon og ville by henne armen, idet han gikk ut fra at han som tilreisende hedersgjest skulle ha husets frue til bords. Men der tok han høylig feil: fru Knudtzon var altfor fornem til å ha noen annen bordherre enn sin egen ektefelle, og min far, som ellers var en både korrekt og taktfull mann, ble stående beskjemmet.« Men sagen var jo den, at den syge, gamle konsul skulle hjelpes af hustruen ved middagsbordet!

Hurtigt efter giftermålet forstod Konsulen, at hans hustru ønskede at kunne bo fast på landet i sommertiden, og da han selv i en del år havde lejet sig ind i sommerbolig på Frei, besluttede han at bygge sig et landsted på denne ø. Ikke langt fra Frei Kirke, hvor han var blevet viet til Caroline, lod han på et større jordstykke opføre en herskabelig sommerresidens, med en hovedbygning som et minislot i schweizer-stil, bygget i en særdeles solid tømmerkonstruktion, og med fuld kælder; endvidere et spise-/danse-hus, en bolig til tjenerskabet, staldbygninger, drivhus, 2 lysthuse med en keglebane imellem og et badehus ved Freifjorden tæt ved. Ejendommen, der fik en storslået udsigt over Freifjorden, ikke mindst fra hovedbygningens tårn, stod færdig i 1874, og kaldtes »Birkelunden«. Bygningerne var omgivet af et stort og varieret beplantet haveanlæg med en enestående blomsterpragt, styret af husets egen gartner. Man kom til »Birkelunden« enten ad landevejen, hvor man afsluttede køreturen ved at køre op gennem en lang allé flankeret af 27 birketræer, eller ad søvejen, hvor man, enten med Konsulens egne småbåde eller fra 1881 med hans egen dampbåd, ankom til en mole i Freifjorden nedenfor »Birkelunden«. En trappe i haveanlægget havde øverst på hver side en jern-løve, fremstillet i Stockholm af samme firma, J. & C. G. G. Bolinder, der stod bag malmurnerne på Knudtzongaardens hovedtrappe fra Storgate.

Efter 1874 flyttede i sommerhalvåret hele den vanlige selskabelighed fra Knudtzongaarden til »Birkelunden«. Hver eneste søndag sommeren igennem var der gæster på dags-ophold, og handelshusets betroede og agtede kontorchef A.F. Simers var fast søndagsgæst. Da Konsulens datter Anna i 1876 blev gift med Konsulens broder, jvfr. Kapitel 15, blev festen holdt på »Birkelunden«, hvis have var illumineret med kulørte lamper; den lokale spillemand, der ofte spillede for Konsulens gæster og var fast musiker ved ballerne i Knudtzongaarden, spillede op på violinen. For alle på Konsulens lønningsliste afholdtes årligt én fest på »Birkelunden« og én i Knudtzongaarden; beværtningen var generøs, der var selvbetjening, men – modsat andre steder, hvor arbejdsgiver i rigelige mængder udskænkede brændevin – holdt Konsulen øje med, at ingen berusede sig. Blandt de mangfoldige gæster kom også Kongen Oscar II (1872-1907) og hans kronprins, den senere Kong Gustav V (1907-1950); Konsulen udstyrede deres værelse med

Fig. 102. Maleri af »Birkelunden«, formentligt malt af Christian Hveding, ca. 1900. Privateje i Norge; Nordmøre Museums Fotoarkiv.

specialbyggede senge, der var lange nok til de høje herrer. Tjenestepigerne var dels lokalt rekrutteret, dels medtaget fra byen; de var til dagligt i blåt og hvidt, men til fest i sort og hvidt. Stilen blev holdt – på landet såvel som i byen.

Efter godt 20 års fællesskab omkring sommerlivet på »Birkelunden« døde N.H.K. III, men enken Caroline brugte fortsat stedet, som hun holdt meget af, de næste 25 år, omend selskabeligheden naturligvis aftog en del. Caroline's egen familie, Werring'erne, besøgte hende ofte på »Birkelunden«. Blandt søstre stod navnlig 3 hende nær; Hilda (1859-1939) var hendes nærmeste støtte, hun var Caroline's højre hånd, hendes regnskabsfører og formidler af hendes omfattende og generøse velgørenhed. Men også Anna (1854-1929) og Augusta Amalie, kaldet »Gusta« (1846-1922), der var musklærer i byen, var regelmæssigt sammen med hende i hendes mangeårige enkestand. Brødrene Edvard og Emil Werring videreførte efter Storkonsulens død dennes virksomhed og holdt også til på Frei i sommerperioden. Fra 1920 stod »Birkelunden« ubrugt hen; Caroline's kræfter var blevet mindre, og hun blev i byen i Knudtzongaarden. Året efter Caroline's død i 1935 solgtes ejendommen til familien Grimstad, der ejede den helt frem til 2005, hvor enkefru Grimstad døde i en alder af 95 år. Familien Grimstad's øn-

ske om Kommunens overtagelse lod sig ikke realisere og i nogle år var den unikke ejendoms skæbne uvis og bekymringen stor hos mange. Lykkeligt var det derfor, at »SpareBank 1 Nordvest« i 2010 købte ejendommen, totalrestaurerede den og i 2012 tog den i brug som »Knudtzonlunden«.

SpareBank 1 Nordvest er en fusion fra 1964 af Kristiansunds Sparebank, hvor N.H.K. III var direktionsmedlem fra 1842 og formand for direktionen fra 1854 til 1892, og Frei Sparebank, som i årene 1947-1959 hos Familien Grimstad havde lejet lokaler i »Birkelunden«. Disse historiske bånd var stærkt medvirkende til, at Banken i 2010 vedtog at købe den bevarelsesværdige, men ikke fredede, ejendom, dels for at værne om dette sidste minde om handelshuset Knudtzon's storhedstid, dels for ved nybygning af en repræsentationsbygning at tilgodese bankens behov for at kunne samle op til 150 gæster under et tag. Banken hædrede som nævnt Storkonsulen ved at omdøbe ejendommen til »Knudtzonlunden« og ved at give den nye konferencesal i repræsentationsbygningen navnet »Knudtzonsalen«. Et våbenskjold med KNUDEN pryder hovedindgangen til Knudtzonsalen. Restaureringsarbejdet viste sig at blive særdeles omfattende, da den umoderne gamle ejendom var præget af fugt og råd, men Banken er lykkeligvis aldrig gået på kompromis med de højeste kvalitetskrav under den 2 år lange, særdeles kostbare, restaureringsproces, der kunne afsluttes ved den officielle

Fig. 103. Knudtzonlunden med udsigt over Frei-fjorden, 2012.
Foto fra Odd W. Williamsen's bog.

åbning af »Knutdzonlunden« den 24. maj 2012. Datoen var velvalgt, da den markerede mange slags jubilæer; således var det 270 år efter, at Kristiansund fik sine købstadsrettigheder, 170 år efter N.H.K. III's indtræden i Sparebankens direktion, 140 år efter Storkonsulens og Caroline's giftermål i Frei Kirke tæt ved og 120 år efter hans afgang som direktionsformand i Sparebanken.

Slægten har i nyere tid afholdt 2 møder; det første i Trondheim i 2010 og det næste i Kristiansund i 2012. Ved sidstnævnte slægtsmøde var det en stor oplevelse for et halvt hundrede medlemmer af slægten at blive indbudt til besøg i »Knutdzonlunden«. De smukt og pietetsfuldt restaurerede bygninger og lokaler gjorde et stort indtryk, og nybygningen »Knutzonsalen« var en fortrinlig ramme om nogle slægtsrelaterede foredrag, herunder Bankens redegørelse for den to år lange og interessante proces bagved og under restaureringen. »Knutzonsalen« er særdeles velfungerende.

Fig. 104. Knutzonsalen med våbenskjold over hovedindgangen tilhøjre, 2012. Foto fra Odd W. Williamsen's bog.

Fig. 105. Prinsrummet med de royale senge i Knutdzonlundens hovedbygning, 2012. – Bemærk Thorvaldsen's Kristus-figur på natbordet. Foto fra Odd W. Williamsen's bog.

Fig. 106. Knudtzonlund, fra hovedbygningens stuer, 2012.
Foto fra Odd W. Williamsen's bog.

Fig. 107. Knudtzonlund, fra hovedbygningens stuer, 2012.
Foto fra Odd W. Williamsen's bog.

Fig. 108. Knudtzonlundens; udsigt fra hovedbygningens vinterhave, 2012. Foto fra Odd W. Williamsen's bog.

Med ovenstående billede af udsigten fra Knudtzonlundens vinterhave ud over Frei-fjorden forlader jeg dette smukke landsted, der nu er bevaret for fremtiden til ihukommelse af en af »Klipfiskadelens« mest betydelige aktører, hovedpersonen N.H.K. III. Han fik selv i et lille kvart århundrede stor glæde af landstedet og i det efterfølgende kvarte århundrede havde enken, Caroline, tilsvarende glæde deraf.

For Storkonsulen blev de senere år svære; yngstesønnen Harald døde som nævnt i 1881 og med tiden blev han stedse mere afhængig af hustruens altid redbonne hjælp. Han var dog i 1892 aktiv som formand for Fiskeri- og Turist-Udstillingen i Kristiansund, og dermed den drivende kraft bag byens 150 års købstads-jubilæum. Omfattet af stor ærbødighed og dyb respekt, som han blev af alle byens indvånere, sluttede hele byen, ved hans død den 28. januar 1895, i sorg op omkring hans begravelse 2 uger senere. Kisten blev, mens kirkeklokkerne ringede og ringede, kørt fra Knudtzongaarden, hvor der var salmesang og tale, til den nærliggende plads, hvor Rådhuset står i dag, hvorfra medlemmer af byens styrelse foran »det veldige liktog« bar kisten gennem en æres-portal ned til kajen og ombord på det dampskib,

der skulle føre ham ud på hans sidste sejlads. Kisten sejledes til Gomalandet, mens bølgerne sammen med klokkernes klang sang om »Byens Far«, og han blev begravet i familiegravstedet, hvor muligt noget af jorden var spansk jord, hjemtaget som ballast på den spanske konsuls egne skibe.

Testamentarisk havde Storkonsulen bestemt, at svogeren Emil Werring, der havde været ansat hos ham i 20 år, senest som disponent, skulle afvikle de løbende forretninger, og derpå have ret til, sammen med broderen Edvard Werring, at videreføre firmaet. Men handelshusets arkiver skulle sænkes i Bremsnæsforden – og det blev de! De fiskere, der havde gæld hos ham, fik, som før nævnt, gælden slettet ved hans død.

Broderen, kammerherren Harald Christian Fernando Knudtzon, købte ud af boet retten til firmanavnet, hvorefter handelshusets videreførelse af Brødrene Werring skete under det nye navn »Werring Hermanos«, jvfr. Fig. 109.

Fig. 109. Reklame med spansk tekst, trykt i Hamburg omkring 1900, for Brødrene Werring: Bacalao Superior – Den Bedste Klipfisk. Postkort fra Nordmøre Museum, 2002.

»Hans Jordfæstelse fandt sted med en Høitidelighed, som ikke tidligere vides at være seet i Kristiansund ved slig anledning.« skrev »Folkebladet«.

Ved begravelsen den 11. februar 1895 udtalte Ordfører Lars Gustav Aas:

»Det kan vel med Sandhed siges, at Nicolay Knudtzon er en af dem, der i første Række har bidraget til, at Christiansund fra en liden Flække er voxet op til at blive en af Landets større Byer.«

Romsdals Amtstidendes nekrolog fra 1895 skrev:

»Han vil mindes med Tak og Erkjendtlighed af de mange fattige, der hos ham har faaet Brød, mindes af dem, han har skaffet Arbeide, mindes af vor Handelsstand som en Banebryder og et Eksempel – mindes af den hele By for et langt Livs trofaste Arbeide.«

Hans ry falmede ikke. Et lille årti senere udtalte en af de lokale fiskere, P. Grønvig:

»Konsul Knudtzon hadde en sjælden evne til å omgås så vel fiskere som alle andre han kom i berøring med.«

Og 4 årtier senere skrev historikeren Einar Thurn Christensen den 26. juni 1937 i Romsdals Posten i en artikkel: »Et 100-årsminne. 100 år siden frihetsmannen N.H.K. II døde.« følgende om N.H.K. III:

»Han blev en storkjøpmann av europeiske dimensjoner og hans navn lyser med eventyrets glans langt utenfor denne bys grenser og vil nok neppe bli stillet i skyggen av noen så lenge byen består.«

Da professor Jacob S. Worm-Müller i 1935 udgav »Den norske Sjøfarts Historie« skev han om N.H.K. III:

»Man har brukt uttrykket genial om ham, ordet handelsgeni, og han hadde ogsaa evnen til koncentration, en voldsom hensynsløshet overfor konkurrenter, en enestaaende arbeidskraft, en klar intelligens, en ubøielig energi, omtanke og fremsyn. Det kom ikke af tilfældig intuition, men utsprang av et likefrem fænomenalt kjendskab til branchen, av solide kundskaper og en sikker, koldblodig beregning. (...) Mere end noen anden drev han Kristiansund frem. (...) Han var paa engang æt-

tehøvding for et middelaldersamfund, en grand seigneur fra det 18de aarhundrede og en repræsentant for den nye verdenshandels epoke og den hensynsløse frie konkurrence-tid.«

Odd W. Williamsen, der med sin bog har ristet de afgørende minderuner over Storkonsulen, tøver ikke med i 2012 at kalde ham den dominerende skikkelse i Kristiansunds historie.

»N. H. Knudtzon III la ned et livsværk som det skal godt gjøres å tangere: han ga arbeid til 10.000 mennesker og la grunnlaget for mye av den infrastruktur byen fortsatt preges av.«

Fig. 110. Storkonsulens grav på familiegravstedet på Gomalandet, 2012. Foto af Odd W. Williamsen fra hans bog.

Fig . 111. Caroline Nathalie Knudtzon; Storkonsulens anden hustru. Til venstre som ung pige, i midten som ung frue, til højre som enke. Foto's i norske privatejer.

Hvad nu angår enken, Caroline, som i Fig. 111 er portrætteret i 3 udgaver fra 1860'erne, 1870'erne og omkring 1900, tog hun sig tidligt for at tage del i ægtefællens sociale og velgørende virksomhed.

Allerede som nygift stillede hun sig i spidsen for Sømandsmissionens Kvindeforening, der hurtigt formerede sig med filialer. Hun voksede til at blive det lokale kulturlivs store mæcén, og efter ægtefællens død fortsatte hun i en hel del år husets repræsentative og selskabelige traditioner. Soiréer og baller blev afholdt, når fremmede landes officielle repræsentanter besøgte byen, og for officererne, når de ved udenlandske flådebesøg lagde til i havnen. Hun udfoldede en stor humanitær aktivitet og skænkede til byen store beløb til velgørende formål. Kong Oskar II kom på besøg i Kristiansund den 24. juli 1896; da blev der festet i hele byen og specielt i Knudtzongaarden, og Caroline skænkede 10.000 kr. til Håndværkerforeningens Fond for Ældre. I 1899 skænkede hun byen en grund til bygning af et nyt sygehus. I 1908 medfinansierede hun museumsbestyrer Wilhelm Lund's fotodokumentation af Kristiansund By og året efter overlod hun til byens kunstforening, medstiftet af N.H.K. III i 1883, en af bygningerne på Knudtzongaardens område til galleri-brug. I 1911 udskilte hun på ny en del af ejendommens jord som gave til Ynglingeforeningen til brug for etablering af foreningslokale, gymnastiksal og legeplads. I årene 1910-1915 donerede hun 150.000 kr. til et legat for værdigt trængende fiskere, i mindet om hendes forældre. Under Første Verdenskrig stillede hun uden beregning de lagerhuse, hun rådede over, til fri disposition for Provianterings-departementet.

Som Einar Thurn Christensen senere skrev: Fra Carolines hånd »fløt det rike gaver til byens forskellige institutioner og ved alle høve der det ble appellert til byens borgerånd, gikk hun i spissen og tegnet sig for store beløb.« »Det er så velsignet godt å være istand til å kunne gi« plejede hun at sige. Og hun gav. Ingen sag var for lille. Sultne mættede hun; syge sendte hun opmuntringer. Hendes smil var som solskin. Barnløs, som hun var, udfoldede hun sin omsorg for alle der trængte, de svage, de hjemløse, de ulykkelige – og byens børn. Hun var en Kirkens Tjenerinde, elskede sin Gud og sin Næste.

Hun – og søsteren Hilda, som var hendes nærmeste støtte specielt omkring børn og fattige på Frei – modtog i 1914 Kongens Fortjenstmedaille i Guld for Udvist Borgersind.

Storkonsulen havde været som en Far for de mennesker, der arbejdede i hans tjeneste, og for deres familier. Caroline fortsatte i samme ånd og blev kaldt »byens strålende Mor, med omsorg for alle, som trengte hjælp og støtte.« Ved hendes død den 8. april 1935 blev følgende skrevet:

»Mot ditt rike, varme hjerte
la du kjærlig de besvæerte,
ågret aldri med ditt pund,
gav og gav til siste stund.

Om din båre rikt sig ranker
vemodstårer, savnets tanker.
Du den store kunst forstod –
ganske enkelt *være god.*«

Hun efterlod sig testamentarisk til velgørende formål 334.000 kr., hvilket i dagsværdi modsvarer over 11 mio kroner.

Atter bimlede byens klokker – som for Storkonsulen 40 år tidligere – ved begravelsen nogle dage senere; sorgen lagde sig over byen som en dyne. Hendes gravfærd bevægede sig stille og vemodstung gennem byens gader ned til kajgaden, hvor folk i store tyste skarer stod med blottede hoveder. De fulgte hendes videre gravfærd til Werring'ernes familiegravsted på Kirkelandet, hvor hun blev gravsat. Med sig i graven tog hun en væsentlig del af Kristiansunds historie – mindet om byens guldalder i 1800-tallet, som hun på sæt og vis var den sidste synlige repræsentant for.

Med Storkonsulens død gik for Slægten et århundrede i graven – i Kristiansund såvel som i Trondheim – hvor Slægtens store iværksættere havde bygget op, virket og skabt enorme værdier for samfundet og for Slægten selv. Dette er også bemærkelsesværdigt på baggrund af dette århundredes mange op- og ned-ture.

Hvor Etatsraaden i Trondheim og Tip-Oldefar i Kristiansund dels begyndte deres virke endnu før Den Florissante Handelsperiode var rundet ud, dels fik støtte fra de handelsmilieu'er, som af deres forgængere var bygget op, gennemgik de i 1800-tallet talrige turbulente perioder, hvor det er imponerende, at begge brødre og deres efterslægt var i stand til at ride stormene af og overleve stærkt.

Napoleonskrigene ændrede på Den Florissante Perodes opgangstider, Englændernes overfald på Dobbeltmonarkiet, Statsbankerotten i 1813 og Freden i Kiel året efter, med den deraf følgende Tvillingerigernes Skilsmisse, skabte nødsår langt op i århundredet. For handelshuse, baseret på storkøbmandskab, skibsreder-virksomhed, eksport og import, kunne urolighederne op gennem tiden nok stille cheferne overfor udfordringer. Markedsvilkårene for de varer, handelshusene levede af, forandredes, og krigene i 1840'erne

(Opiumskrigen), i 1850'erne (Krimkrigen) og i 1860'erne (Den amerikanske Borgerkrig) krævede omstillingsparathed, overblik, markedskendskab, vovemod, fantasi, initiativ, store strategiske evner og – ikke mindst – fremragende menneskelige egenskaber. Hvor adskillige andre store handelshuse i usle tider kom i vanskeligheder og måtte give op, var de to handelshuse i Trondheim og Kristiansund så vel konsoliderede og så dygtigt ledede af vore betydelige slægtninge, at de klarede sig igennem krisetiderne styrkede – og bomstærke.

Det har været en stor oplevelse som dansk, gennem arbejdet med denne slægtsbog, at blive bekendt med disse store personligheder i den norske slægt, og det har været en kilde til mange store glæder at kunne blive konfronteret med en hel del af de spor, disse slægtninge har sat sig – i Trondheim såvel som i Kristiansund. Tilsvarende har det da også været trist ind mellem at måtte konstatere, at nogle af sporene er slettede.

Som jeg med sorg for over 20 år siden måtte konstatere, at Thorvaldsen's originale gipsudgave af Kristus-figuren i 1983 var blevet flammernes bytte, da i Trondheim Erkebispegaarden brændte, var det tilsvarende trist på samme tid at blive gjort bekendt med, at Knudtzongaarden med omfattende slægtsindbo gik til ved Tyskernes bombardementer af Kristiansund i 1940.

Men en stor opmuntring har det været, blandt andet ved de lokale museumsfolks uforlignelige hjælp, at fremfinde kilder og materiale fra forne tider til belysning også af, hvad ikke længere kan opleves. Således dukkede pludseligt en dag i min post et interiør-foto op, fremsendt af Nordmøre Museum's fremragende Odd W. Williamsen. Billedet er optaget i 1919 af Fotograf Anders Beer Wilse, fra hvis hånd Nordmøre Museum's Fotoarkiv ejer adskillige vigtige foto-dokumentarer fra forne tider; vigtige under alle omstændigheder, men navnlig i en by som på et tidspunkt blev udsat for en så ødelæggende bybrand som den, krigsbombardementerne udløste.

Billedet viser en af stuerne i Knudtzongaarden, hvor man bl.a. ser en række slægts-portrætter, som vi i Danmark kender som Oldefar's Horneman-Pasteller, jvfr. Fig. 112. Ti af den slags slægtsportrætter hang i Oldefar's hjem i København; efter flere arvefald er de i dag noget spredt, men registrerede og i god behold hos Slægten.

Med dette fotografi forlader jeg Den Norske Slægt, senest Slægten i den charmerende by på de tre øer på Norge's skulder, yderst mod Atlanterhavet, for, via et kapitel om de Horneman'ske portrætter, at rejse med Oldefar fra Kristiansund til København.

Fig. 112. Interieur fra Knudtzongaarden, 1919. Fotograf A.B. Wilse.
Nordmøre Museums Fotoarkiv.

Fig. 113. Postkort fra Kristiansund, 2002. Fotograf Ole P. Rørvik.
Aune Forlag A/S, Trondheim. Privateje i Danmark.

HORNEMAN'S PORTRÆTTER

De seks portrætter, som ses på væggen i Knudtzongaardens stue, jvfr. Fig. 112, var ifølge kilderne malt som Pasteller af Christian Horneman, der blev født i København den 15. august 1765 og døde sammesteds den 7. marts 1844. Han var søn af toldinspektør og justitsråd Ole Horneman og Ulrikke Antoinette Pauli, der blandt deres venner talte flere betydelige kunstnere. Han frekventerede Kunstakademiet i København i 1780'erne, modtog den lille sølvmedaille i 1785 og den store i 1786, men afbrød studierne, efter i 1787 forgæves at have konkurreret til Den lille Guldmedaille; han rejste i 1788 til udlandet, hvor han i 16 år studerede kunst og undervejs ernærede sig som miniaturemaler. Rejsen gik over Kiel til Hamburg, hvor han opholdt sig i 1789, videre over Amsterdam til Paris, hvis revolutionspostyr foranledigede ham til at rejse videre i 1790 til Italien, hvor han opholdt sig frem til 1795; her arbejdede han i Livorno, Firenze, Neapel og Venedig. Over Wien rejste han derpå til Berlin, hvor han var i 2 år fra 1796. Siden returnerede han til Wien for at arbejde der i 4 år; han udførte i 1802 bl.a. et miniatureportræt af Beethoven (1770-1827), der omtales som det bedste eksisterende ungdomsportræt af komponisten. I 1803 rejste han via Berlin tilbage til Danmark. De mange år i udlandet har utvivlsomt kastet mange arbejder af sig, men de fleste er ukendte; han arbejdede for fyrstehusene, hvor han kom frem og fik kontakt til mange af tidens kendte personer. I Berlin mødte han landsmanden Heinrich Plötz, som i øvrigt har portrætteret vennerne Jørgen von Cappelen Knudtzon og Alexander Baillie, og sammen udførte de portrættegninger, baseret på et af Plötz konstrueret instrument til halvautomatisk profilaftegning. De arbejder, han havde med sig hjem, solgte han til tronfølger, Prins Christian Frederik, den senere Christian VIII, og den samling kan i dag ses på Rosenborg Slot i København. Hans mangeårige uddannelse i udlandet til miniature- og pastel-portrættør gav ham en sådan anseelse, at han i 1804 efter hjemkomsten til København af Prins Christian Frederik, som han stedse stod nær, udnævntes til Medlem af Akademiet og Hofminiaturemaler. Som portrætmaler, pasteller og miniaturebilleder, fra 1816 med bolig på Charlottenborg i København, med et nært forhold til kongehuset, og med titel af professor, blev han snart en skattet kunstner med en stor kundekreds – omend kvaliteten dalede med årene. Som ældre formåede han ikke at holde de yngre dages kunstneriske standard; hans al-

Fig. 114. Christian Horneman: Selvportræt, Pastel fra 1815.
Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot.

derdoms værker blev en afglans af hans kunnen i de svundne tider. Tilmed prægedes hans ældre dage af tabet i 1816 af hustruen, som han var blevet gift med i 1807, dårligt helbred, da han blev lam i fødderne, og økonomiske vanskeligheder trods fribolig og årlig understøttelse fra Akademiet i hans sene år. Hans aktionsradius blev indskrænket og han isoleredes både socialt og kunstnerisk. Men i hans bedste år kombinerede han stor teknisk færdighed med varme farvetoner i hans pastel-portrætkunst.

Pastelportrætter, der var billigere og enklere at udføre end Oliemalerier, var kommet på mode i den sidste del af 1700-tallet, og malerne C.G. Pilo (1711-1793) og Jens Juel (1745-1802) beherskede teknikken. Jens Juel var uhyre produktiv og efterlod ved sin død et hul som portrætmaler på et højt kunstnerisk niveau. Holsteneren F.C. Gröger (1766-1838) – som vi senere skal møde, jvfr. Fig. 203, Kapitel 23 – var i Danmark i perioderne 1808-1809 og 1812-1816 og udførte fremragende portrætter, men det var ikke nok til at udfylde tomrummet efter Jens Juels død. Det blev Horneman's opgave, og den løste han med omkring halvandet hundrede pasteller i tiden mellem 1806 og 1834. Blandt de bedste regner kendere hans selvportræt fra 1815, der i dag hænger på Frederiksborg Slot, hvor Det Nationalhistoriske Museum holder til, jvfr. Fig. 114.

Portrættet er signeret: »C. Horneman 1815 se ipse fecit«, og kunstneren var selv særdeles tilfreds med billedet: »Hensigten at male Pastel med samme Kraft som Olie lykkedes mig fuldkommen«. Kunsthistorikeren dr. phil. Torben Holck Colding (1918-1998) betragter året 1815 som højdepunktet i Horneman's karriere. Derefter gik det ned ad bakke for ham. Kunderne begyndte at svigte, men der kom fortsat gode pasteller fra hans hånd, og han fik fortjent eftermæle som periodens sidste betydelige pastelmaler.

Sådan var levnedsløbet for den kunstner, hvis pastelportrætter prydede væggen i en af Knudtzongaardens stuer i Kristiansund; pastelportrætter, som straks, da jeg modtog fotografiet, erindrede mig om tilsvarende pastelportrætter, som jeg vidste var en del af slægtsarven i min danske gren. Fra min kilde – Oldefar's næstældste søn af hans ægteskab med Oldemor, Farfar's ældre broder, Frederik Gotschalk Knudtzon, der skrev erindringer og post mortem fik dem udgivet i uddrag – vidste jeg, at mine Oldeforældre, som jeg i øvrigt vender mere detaljeret tilbage til i de efterfølgende kapitler, i deres andet hjem på hjørnet af Nyhavn og Toldbodgade i København i én af stuerne på første sal havde »en række af Hornemans Pastelbilleder« hængende.

Det drejede sig om 10 portrætter, og disse overgik efter Oldefar's død i 1864 – eller rettere efter Oldemor's død i 1888 – til Farfar's ældste broder Nicolay Henrich, kaldet Colla, der i 1925 døde uden efterslægt. Testamentarisk arvede Far's ældste broder, Thorkil, de 10 portrætter, som jeg husker ophængt i hans spisestue på ejendommen Hvide Hus i Gentofte ved København. Ved Onkel Thorkil's død i 1977 fordeltes de 10 portrætter mellem hans 3 børn, af hvem jeg i 1997 lånte dem til affotografering; den fremragende fotograf i Aarhus, Poul Pedersen, påtog sig opgaven, og det er resultatet af hans arbejde, der ligger bag de gengivelser, der følger nedenfor i dette kapitel. I dag er alle portrætterne gået én generation videre i arvefølgen, og de 10 portrætter har i dag 6 ejere.

Overraskende for mig var det sidenhen at konstatere, dels at der var Horneman Portrætter med i Knudtzon-afdelingen på Trondhjems 900-års Jubilæumsudstilling i 1897, jvfr. Kapitel 10, dels at der er Horneman Portrætter i norske slægtninges privateje; tilmed fremgår der af den af Arne Odd Johnsen redigerede Kristiansunds Historie fra 1958 indtil flere afbildninger af slægts-portrætter i privat eje, malt af Horneman. Endelig fik jeg i 2003 en opringning fra en mig hidtil ukendt dansk herre, Axel Ibsen, der i sin spisestue havde to pastel-portrætter hængende, som jeg identificerede som Oldefar og hans første Hustru; sidstnævnte var malt af Horneman, førstnævnte af Axel Ibsen's oldemor som en kopi efter Horneman. Axel Ibsen vender jeg tilbage til i Kapitel 18.

Det begynder at ligne en omfattende produktion af portrætter fra Horneman's hånd, hvorved bemærkes, at de portrætter, jeg kender dateringen på, er fra årene 1812-1832. Denne periode på 20 år dækker dels hans bedste tid, dels de år, hvor han såvel økonomisk som helbredsmæssigt var på knæene. Økonomisk har han haft gavn af kopi-bestillinger, som der må have været en del af. Og det må erindres, at Fotografi-apparatet først kom til verden med Daguerrres opfindelse i Paris i 1839. Samme år kom denne teknik til Danmark, og som den første dansker blev den gamle mester, billedhuggeren Bertel Thorvaldsen i 1840 foreviget i denne nye teknik.

Var det noget djævelskab?

Billedhuggeren gør allenfalds horntegnet for at afværge mulige former for ondskab!

Ifølge den nedarvede tradition i min slægtsgren har Oldefar, der jo i 1805 ankom til København, etablerede sig som grosserer på Børsen allerede i 1810 og samme år giftede sig med kusinen, tidligt i dette ægteskab taget initiativ til at få fremstillet portrætter af den nærmeste familie, først og fremmest forældrene. De første portrætter er da også dateret 1812, i hvilket år Oldefar's Mor fyldte 50 år.

Kan det tænkes, at Oldefar som gave til moderen i Kristiansund har fået fremstillet portrætter af begge forældre og af ham selv og hans unge hustru – med kopier til sig selv? Og hvad var mere naturligt end at vælge den da så skattede kunstner, Christian Horneman, som netop på det tidspunkt stod på toppen af sin karriere!

I de kommende år, der ganske vist prægedes af Statsbankerotten i 1813 og Tvillingerigernes Skilsmisse i 1814, men også prægedes af at Oldefar allerede da havde skabt sig en betydelig formue, har han så fundet anledning til at supplere samlingen med portrætter af nogle af hans søskende. Konsekvent ser det dog ikke ud, da nogle af hans søskende ikke er repræsenteret i sam-

lingen. Ejendommeligt er det tillige, at portrættet af hans hustru, kusinen, er dateret 1832, året efter hendes død, og at netop dette portræt kjolemæssigt er næsten identisk med portrættet fra 1824 af Oldefar's søster Nicoline.

Allenfalds er det denne portrætsamling, Oldefar har haft hængende i sit hjem i København og som udelt og samlet gik i arv til ældstesønnen, Onkel Colla, og fra ham til Farfar's ældste søn, Onkel Thorkil; først efter hans død i 1977 opdeltes samlingen som nævnt. Det er næppe realistisk at håbe på, at de 10 pasteller atter en dag, samlet og udelt, vil kunne ses i én af Slægtens spisestuer.

Tempora mutantur – et nos in illis! (Tiderne skifter – og vi med dem!)

Nedenfor ses i Fig. 115-124 Oldefar's 10 Horneman Portrætter. De er alle af samme format og indrammede i forgyldte rammer fra tiden; deres lysmål er 48 x 40 cm.

Teksten under hvert portræt søger, udover at præcisere data om selve portrættet, tillige at jævnføre med de i øvrigt kendte tilsvarende portrætter. Specielt har Søskendeparret bag SLEKTEN KNUDTZON i Bergen hængende en række slægtsportrætter, der for en stor del er kopier, malt af Anna Knudtzon, gift Høitomt; hun er omtalt i Kapitel 13 som barnebarn af Christian & Benedicte i Trondheim og i Kapitel 15 i relation til Oldefar's søster Nicoline, gift Kriegsmann. Hendes akvareller er alle signeret Anna Høitomt, betegnede som kopier, og daterede 1903 eller 1904.

Fig. 115. Horneman's portræt af Tip-Oldefar, Nicolay Hinrich Knudtzon – N.H.K. I. Se om ham Kapitel 14. Maleriet er hverken signeret eller dateret. Billedet tilhører i dag Agnete Knudtzon, No. 12.4.4.1.1.2. på side 93 i SLEKTEN KNUDTZON's 10. udgave fra 2012, jvfr. Kapitel 24, no. 23. Et tilsvarende portræt var i 1897 udstillet som no. 709 i Trondhjem med angivelse af, at det tilhørte Frk. Annette Knudtzon; det må være en datter af Oldefar's yngste broder Christian Frederik Knudtzon, jvfr. Kapitel 15. Et tilsvarende portræt er gengivet i Kristiansunds Historie, uden reference. Endelig hanger en kopi, malt af Anna Høitomt, født Knudtzon, hos Søkendeparret i Bergen. Et tilsvarende portræt hang i stuen i Knudtzongaarden i Kristiansund, jvfr. Fig. 112.

Fig. 116. Horneman's portræt af Tip-Oldemor, Janicke Thyholm Fasting, gift Knudtzon. Se om hende Kapitel 14. Maleriet er signeret og dateret 1812. Billedet tilhører i dag Agnete Knudtzon, No. 12.4.4.1.1.2. på side 93 i SLEKTEN KNUDTZON's 10. udgave fra 2012 jvfr. Kapitel 24, no. 23. Et tilsvarende portræt var i 1897 udstillet som no. 710 i Trondhjem med angivelse af, at det tilhørte Frk. Annette Knudtzon; det må være en datter af Oldefar's yngste broder Christian Frederik Knudtzon, jvfr. Kapitel 15. Et tilsvarende portræt er gengivet i Kristiansunds Historie med bemærkning om, at billedet tilhører Frk. Marie Knudtzon Oslo; det må være N.H.K. III's barnebarn og hans broders datter, der grundlagde Lunden katolske Kloster, jvfr. Kapitel 15. Endelig hænger en kopi, malt af Anna Høitomt, født Knudtzon, hos Søkendeparret i Bergen. Et tilsvarende portræt hang i stuen i Knudtzongaarden i Kristiansund, jvfr. Fig. 112.

Fig. 117. Horneman's portræt af Søren Christian Knudtzon, Oldefar's ældste brøder. Se om ham Kapitel 15. Maleriet er signeret og dateret 1816. Billedet tilhører i dag Mette Bjerglund Andersen, No. 12.4.4.1.2.2. på side 94 i SLEKTEN KNUDTZON's 10. udgave fra 2012, jvfr. Kapitel 24, no. 25. Et tilsvarende portræt er gengivet i Kristiansunds Historie med bemærkning om, at billedet tilhører Frk. Marie Knudtzon; det må være N.H.K. III's barnebarn og hans broders datter, der grundlagde Lunden katolske Kloster, jvfr. Kapitel 15. Endelig hænger en kopi, malt af Anna Høitomt, født Knudtzon, hos Søkendeparret i Bergen.

Et tilsvarende portræt hang i stuen i Knudtzongaarden i Kristiansund, jvfr. Fig. 112.

Fig. 118. Horneman's portræt af Nicolay Heinrich Knudtzon – N.H.K. II, Oldefar's næstældste broder. Se om ham Kapitel 15. Maleriet er signeret. Billedet tilhører i dag Jens Branth, No. 12.4.4.1.2.1. på side 93 i SLEKTEN KNUDTZON's 10. udgave fra 2012, jvfr. Kapitel 24, no. 24. Et tilsvarende portræt var i 1897 udstillet som no. 711 i Trondhjem med angivelse af, at det var signeret og tilhørte Frk. Annette Knudtzon; det må være en datter af Oldefar's yngste broder, Christian Frederik Knudtzon, jvfr. Kapitel 15. Et tilsvarende portræt er gengivet 2 steder i Kristiansunds Historie; det ene sted uden reference, men det andet sted med bemærkningen: Svensk privateie. Endelig hænger en kopi, malt af Anna Høitomt, født Knudtzon, hos Søkendeparret i Bergen.

Fig. 119. Horneman's Portræt af Cathrine Stuhr, gift Knudtzon med N.H.K. II, der var næstældste broder til Oldefar. Se om hende ikke blot Kapitel 15, men også Kapitel 3. Maleriet er signeret. Billedet tilhører i dag Jens Branth, No. 12.4.4.1.2.1. på side 93 i SLEKTEN KNUDTZON's 10. udgave fra 2012, jvfr. Kapitel 24, no. 24. Et tilsvarende portræt, men dog meget anderledes, er gengivet i Kristiansunds Historie med bemærkningen: Pastell av Horneman. Privateie, Oslo.
Et tilsvarende portræt hang i stuen i Knudtzongaarden i Kristiansund, jvfr. Fig. 112.

Fig. 120. Horneman's Portræt af Oldefar. Se om ham ikke blot Kapitel 15, men navnlig i Kapitel 18 og videre frem. Maleriet er signeret og dateret 1812. Billedet tilhører i dag Tine Hess Thaysen, No. 12.4.4.1.3.3. på side 95 i SLEKTEN KNUDTZON's 10. udgave fra 2012, jvfr. Kapitel 24, no. 29. Et tilsvarende portræt er gengivet i Kristiansunds Historie med bemærkningen: Pastell av Christian Horneman. Godseier Th. Arel. Smedstorp, Skåne; det må være ægtemand no. 2 til Karola Knudtzon, datter af Storkonsulens datter Anna Jeanette og Storkonsulens broder Harald Chr. Fernando, jvfr. Kapitel 15. Endelig hænger en kopi, malt af portrætmaleren Maria Sophie Cathrine Schack i 1867, hos dennes oldebarn Axel Ibsen i Gl. Hølte ved København. Axel Ibsen er Tip-Tip-Tip-Oldebarn af Engel Knudtzen, ældste søster til Oldefar's Far, jvfr. Kapitel 4 og Kapitel 18. Et tilsvarende portræt hang i stuen i Knudtzongaarden i Kristiansund, jvfr. Fig. 112.

Fig. 121. Horneman's Portræt af Marie Thomsen, Oldefar's Kusine og første Hustru. Se om hende Kapitel 4 og Kapitel 18. Maleriet er signeret og dateret 1832 (!). Billedet tilhører i dag Anne Hess Thaysen, No. 12.4.4.1.3.2. på side 95 i SLEKTEN KNUDTZON's 10. udgave fra 2012, jvfr. Kapitel 24, no. 28. Et tilsvarende portræt var i 1897 udstillet som no. 712 i Trondhjem med angivelse af, at det tilhørte Frk. Annette Knudtzon; det må være en datter af Oldefar's yngste broder, Christian Frederik Knudtzon, jvfr. Kapitel 15. Endelig hænger et tilsvarende portræt hos Axel Ibsen i Gl. Holte ved København; han er Tip-Tip-Tip-Oldebarn af Oldefar's Far's ældste søster Engel Knudtzen, der var Mor til Marie Thomsen, jvfr. Kapitel 4 og Kapitel 18.

Fig. 122. Horneman's portræt af Maria Magdalene Knudtzon, gift Angell, Oldefar's ældste søster. Se om hende Kapitel 15. Maleriet er signeret og dateret 1814. Billedet tilhører i dag Ida Hess Thaysen, No. 12.4.4.1.3.1. på side 94 i SLEKTEN KNUDTZON's 10. udgave fra 2012, jvfr. Kapitel 24, no. 27. Et tilsvarende portræt er gengivet i Kristiansunds Historie med bemærkningen: Pastell av Cristian Horneman. Godseier Th. Acrel; det må være ægtemand no. 2 til Karola Knudtzon, datter af Storkonsulens datter Anna Jeanette og Storkonsulens broder Harald Chr. Fernando, jvfr. Kapitel 15. Endelig hænger en kopi, malt af Anna Høitomt, født Knudtzon, hos Søskeneparret i Bergen.

Et tilsvarende portræt hang i stuen i Knudtzongaarden i Kristiansund, jvfr. Fig. 112.

Fig. 123. Horneman's Portræt af Nicoline Knudtzon, gift Kriegsmann, Oldefar's yngste søster. Se om hende Kapitel 15. Maleriet er signeret og dateret 1824. Billedet tilhører i dag Mette Bjerglund Andersen, No. 12.4.4.1.2.2. på side 94 i SLEKTEN KNUDTZON's 10. udgave fra 2012, jvfr. Kapitel 24, no. 25. Et tilsvarende portræt var i 1897 udstillet som no. 714 med angivelse af, at det var signeret og dateret 1832, samt tilhørte Frk. Annette Knudtzon; det må være en datter af Oldefar's yngste broder, Christian Frederik Knudtzon, jvfr. Kapitel 15. Endelig hænger en kopi, malt af Anna Høitomt, født Knudtzon, hos Søskendeparret i Bergen.

Fig. 124. Horneman's Portræt af August Friederich Kriegsmann, gift med Oldefar's yngste søster Noline. Se om ham Kapitel 15. Maleriet er hverken signeret eller dateret. Billedet tilhører i dag Mette Bjerglund Andersen, No. 12.4.4.1.2.2. på side 94 i SLEKTEN KNUDTZON's 10. udgave fra 2012, jvfr. Kapitel 24, no. 25.

Efter denne gennemgang af de 10 Pastel-portrætter, Oldefar fra sin ungdom i København havde hængende i sin spisestue – i lighed med at der hang tilsvarende slægtsportrætter i stuen i Knudtzongaarden i Kristiansund – går min rejse videre til Den Danske Gren af Slægten, grundlagt af Oldefar. Sent i hans liv – som nu vil blive beskrevet i det næste kapitel – blev han forevigt i nedenstående byste, der ifølge traditionen er udarbejdet af billedhuggeren H.V. Bissen (1798-1868) i 1850'erne.

Fig. 125. Bissen den ældres byste af Oldefar, fra 1850'erne.
Tidligere i Forfatterens eje; i 2011 doneret til Frederiksborg Slot.

KAPITEL 18

KAPERKAPTJENEN

OLDEFAR i KJÖBENHAVN

Om Oldefar, Peter Christian Knudtzon, hvis data findes i Kapitel 15 (No. 4), er tidligere sporadisk berettet i Kapitel 3 (No. 5) og Kapitel 4 (No. 8 D). Han var altså født den 19. marts 1789 (Revolutionsåret) som fjerde barn – og tredje søn – af mine Tipoldeforældre i Kristiansund. Han må i hjembyen have modtaget den første undervisning, da han først som 10-årig blev sendt på »kostskole«.

I 1799 sendtes han i kølvandet på de to storebrødre og de to fætre fra Trondheim til slægtningen, Consistorialraad Clausen i Adelby ved Flensborg, for at modtage undervisning og opdragelse frem til konfirmationsalderen, hvorefter han drog hjem til Kristiansund. Jeg har ingen oplysninger om Oldefar's syn på de 6 år, og kan derfor ikke vide, om han har delt fætterens Christian's opfattelse, således som den er refereret i Kapitel 13. Men fætterens udsagn om den ringe viden, de fik tilført i deres bedste opvækstår, står vel til troende for alle 5 »Disciple Knudtzon« – og det gør nok også udsagnet om slægtningenes »Moralske Character«. Der var tale om et indgroet slægtssammenhold – de geografiske afstande til trods – der helt naturligt medførte, at slægtens norske drengebørn sendtes til Consistorialraaden. De unge blev ikke spurgt; de accepterede traditionen og slægtssammenholdet, og klarede sig så på basis af deres »Moralske Character« og deres indbyggede driftighed og virketrang. Tankevækkende er det, at Oldefar sidenhen sendte alle sine 4 sønner på kostskole; da var han for længst bosat i København, og Consistorialraaden eksisterede ikke mere. Så det blev Herlufsholm!

Der er dog ingen tvivl om, at Oldefar har brugt årene i Det Sønderjydske til flittigt at dyrke de stedlige slægtsrelationer, og navnlig har han evnet at opbygge et tæt forhold til fasteren Engel Knudtzen og dennes mand, Jess (Den Rige) Thomsen. Det var netop i Oldefar's kostskoleår, at Onkel Jess fik sit tilnavn, og Oldefar har jævnligt aflagt besøg på Nordborg Slot, hvor der blev ført et gæstfrit hus med Faster Engel som forstandig, dygtig og dannet værtinde og med den driftige købmand og skibsreder, Jess (Den Rige), som en for den unge, videbegærlige og energiske nevø inspirerende

vært – og måske endda opdrager! Der er for mig ingen tvivl om, at Oldefar hos Onkel Jess på Nordborg Slot har hentet stor viden og inspiration om den storkøbmands-virksomhed, som han var født ind i og sidenhen udfoldede sig så fremragende i. – Efter udstået læretid hos Consistorialraaden vendte Oldefar i 1804 hjem til Kristiansund. Det må være hen på foråret, at dømme efter en mindre samling poesibogsagtige blade, fra 1800-tallets første årti, der i forfatterens eje findes indlagt i et læderomslag, mærket P. C. K. 1801 i guldtryk og med »Freundschaft gewidmet« som rygtitel.

Efter et års tid forlod Oldefar Kristiansund og rejste til Rigets Hovedstad, København, for der at opbygge sin egen tilværelse; han var da 16 år.

Og hvad var det så for en by, Peter Chr. Knudtzon kom til i foråret 1805? Sønnen, Frederik Gotschalk Knudtzon – Onkel Frederik, der nærmere omtales i Kapitel 20 – skrev senere i sine erindringer:

»Danmarks Hovedstad havde dengang ca. 80.000 Indbyggere, og dens Huse udfyldte endnu langtfra Pladsen indenfor de gamle Volde. Det var i dette Kjøbenhavn lettere at bane sig en Vei end i vore Dage, da Byen er syv Gange saa stor. Og, som vi skulle see, lykkedes det ogsaa i forholdsvis kort Tid den unge P.C. Knudtzon at komme godt tilveirs.«

Disse erindringer er forfattet 100-110 år efter Oldefar's ankomst til Byen.

Saxo fortæller, at Biskop Absalon – den mest fremtrædende politiker og kirkefyrste i 1100-tallets Danmark – byggede Borg ved Hafn i årene omkring 1170. Absalon havde få år før af kongemagten, Valdemar den Store, fået overdraget dette område med al dets jordegods. Området var formentlig opstået omkring 100 år tidligere som handels- og ladeplads i forbindelse med det accelererende sildefiskeri, og det udviklede sig hastigt til at blive en vigtig og velsitueret købstad, Køpmannæhafn – eller blot Hafn. De senere års arkæologiske undersøgelser giver støtte til at antage, at Absalon fra begyndelsen har været byplanlægger; omkring borgen og en kirke, viet til Skt. Clemens – de søfarendes beskytter – voksede byen op, omgivet af en befæstning af volde og grave. I de kommende århundreder nød byen godt af stigende handel – bl.a. sildemarkederne på begge sider af Øresund – og den blev et økonomisk kraftcenter og sæde for kongemagten.

Ulykker undgik byen naturligvis ikke. Således måtte byen to gange i første halvdel af 1500-tallet kapitulere efter langvarige belejringer; begge gange var sejrherren den senere Kong Christian III. Bedre gik det for byen, da

Svenskekongen Karl X Gustav i 1658-1660 belejrede byen og søgte at indtage den; han stormede byen natten mellem den 10. og 11. februar 1659, men blev slået tilbage med store tab. I foråret 1660 blev belejringen omsider hævet, og senere på året hyldedes Kong Frederik III som arvekonge. Enevælden indførtes, og i årene derefter blev København for alvor hovedstad for Tvillingerigerne Danmark og Norge.

Pesten hærgede i København i årene 1711-1712, og mindst en trediedel af byens omkring 60.000 indbyggere døde. I 1728 brændte to trediedele af byen i løbet af blot to dage – kraftigt hjulpet af en strid vestenvind. Danmark ramtes i første halvdel af 1700-tallet af en række bybrande, men Københavns brand i oktober 1728 var blandt de mest omfattende, der havde ramt Europa's storbyer. Man skal tilbage til London's brand i 1666 for at finde en katastrofe af tilsvarende omfang.

Videre op gennem 1700-tallet genopbyggedes København. Kong Christian VI beordrede, straks efter i 1730 at have sat sig på tronen, nedrivning af det forældede residens-slot med Blåtårnet, som Christian IV havde forsynet med dets store spir med tre kroner. Det første Christiansborg Slot blev bygget, bl.a. under arkitekterne Niels Eigtved og Lauritz de Thurah, som et barokanlæg med en firefløjet hovedbygning med forgård, ridebaneanlæg og indgangsparti over Marmorbroen hen over den nuværende Frederiksholm Kanal. Omkring Christian VII's bryllup i 1766 indrettedes slottets ridderisal, som i 1779 udsmykkedes med Nicolai Abraham Abildgaard's historiske malerier, der skildrede De Oldenborgske Konger. Da slottet brændte i 1794, var det som nævnt i Kapitel 6, at Abildgaard fortvivlet udbrød: »Der brænder mit Navn!«. Af Det første Christiansborg brændte hovedslottet, slotskirken og nogle af staldbygningerne, men det meste af Ridebaneanlægget undgik flammerne og står den dag i dag som en del af Christiansborg Slot.

1700-tallet bragte en solid økonomisk vækst, der skabte øget beskæftigelse også i København, som grundfæstede sin stilling som landets centrum. Det Kgl. Teater oprettedes og i 1749 grundlagdes Frederiksstaden med Amalienborg og de fine boligkvarterer deromkring, bl.a. i Amaliegade.

Året efter slotsbranden hærgedes København atter af en storbrand i 1795, men genopbygningen derefter skabte, hvad vi i dag forstår ved Det Klassiske København.

Et afbræk i genopbygningen var under Napoleonskrigene Englands angreb og Slaget på Rheden skærtorsdag den 2. april 1801, hvor Lord Nelson nedkæmpede vor defensionslinie i Kongedybet og tvang Regenten, Kronprins Frederik, til en forhandlingsfred. Samme Kronprins besluttede genopførel-

sen af Christiansborg Slot og udpegede arkitekten C.F. Hansen til at forestå opbygningen af Det andet Christiansborg Slot. Byggearbejdet påbegyndtes i 1805 – året hvor Oldefar slog sig ned i København.

Her i Hovedstaden levede Oldefar helt frem til sin død, 17. november 1864. Et indtryk af, hvordan byen så ud i hans levetid, får man ved at se på nedenstående Kaart over Kjöbenhavn, udfærdiget af kartografen Severin Sterm i 1839, Fig. 126.

Her i denne overskuelige hovedstad – Indenfor Voldene – oplevede han selv at bane sig en fremragende vej i livet, mens tiderne gik op og ned som en sinuskurve. Knap var han ankommet, før Englænderne vendte tilbage, overfaldt og bombarderede byen fra den 2. til den 5. september 1807 og røvede Den Danske Flåde. Under englændernes angreb på byen deltog Oldefar i udfaldet af Kongens Livjægerkorps, et korps af frivillige, der hærgede fra Classens Have på Østerbro, men næppe havde større betydning for slagets gang. Udfaldet havde dog stor betydning, derved at det opmuntrede den ellers skrækslagne befolkning. Maleren C.W. Eckersberg (1783-1853) fra

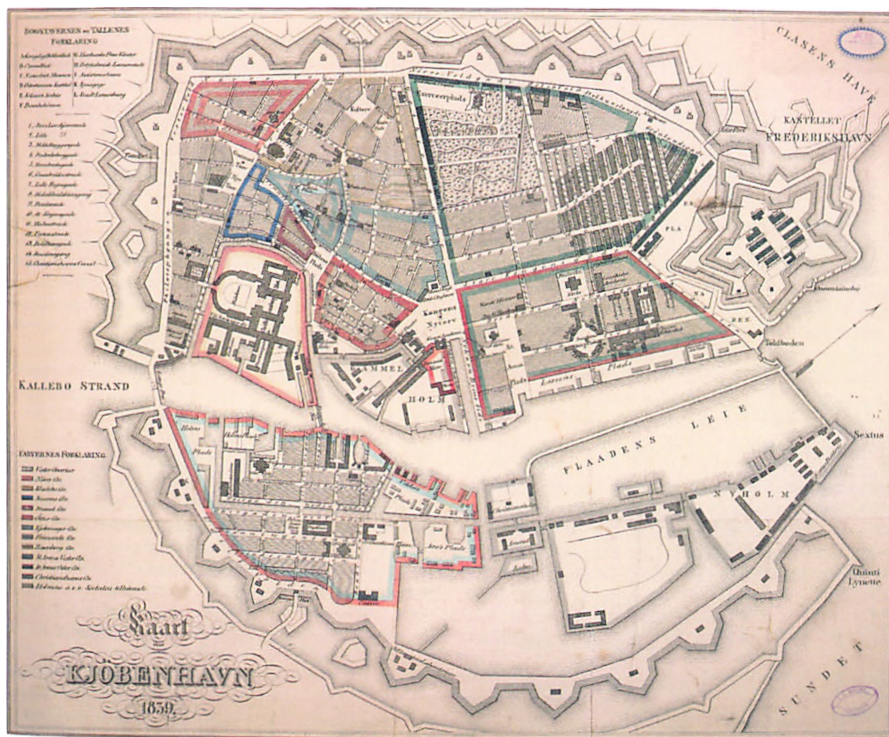

Fig. 126. Kaart over Kjöbenhavn, af Severin Sterm, 1839. Det Kgl. Bibliotek.

Fig. 127. C.W. Eckersberg's maleri af Udfaldet fra Classens Have, 1807.
Foto: Øregaard Museum.

Sønderjylland var i 1803 kommet til København, hvor han iøvrigt fik Nicolai Abraham Abildgaard som lærer, og han udførte adskillige tegninger og malerier af de dramatiske begivenheder, herunder også udfaldet fra Classens Have, jvfr. Fig. 127.

København havde på det tidspunkt omkring 100.000 indbyggere, og op mod 2.000 blev dræbt. I hundredvis af ejendomme blev helt eller delvist ødelagt under disse terror-bombardementer, og nogle uger senere kunne byens indbyggere tavse og triste se til, at fjenden drog af med den hidtil så stolte dansk-norske flåde. 16 lineskibe, 10 fregatter og en hel del mindre skibe stævnedes med engelske besætninger om bord op gennem Øresund mod Kattegat og siden De Britiske Øer. Det blev enden på dansk neutralitet; Danmark allierede sig med Napoleon – en fatal beslutning. Napoleon tabte krigen og Danmark måtte ved Freden i Kiel den 14. januar 1814 – året efter Statsbankerotten, som tidligere beskrevet, afstå Norge til Sverige. Statskassen var tom, lavkonjunktur beherskede landet, Danmark blev med et slag en småstat, der samlede sig om Det Nationale og København var i det næste kvarte århundrede en økonomisk svækket hovedstad. Til gengæld oplevede

byen en formidabel vækst i kunst og kulturliv; København oplevede i et lille halvt århundrede, hvad der sidenhen betegnedes som Guldalderen.

Hele Oldefar's tilværelse i København udfoldede sig i denne Guldalder. Det var dog ikke et faktum, han var bevidst om, da samtiden ikke selv benyttede dette udtryk. Først sent i 1800-tallet vandt betegnelsen indpas blandt litteraturhistorikere, og derfra bredte betegnelsen sig til kunsthistorikerne, for omkring 100 år senere at blive benyttet som udtryk for den samlede kunst og kultur i 1800-tallets første halvdel. Det vil sige, at begrebet i dag sammenfatter litteratur, kunst, musik, teater, ballet og filosofi. Også bygningskunsten blomstrede i København i denne Guldalder-periode, hvor byen skulle på fode efter de voldsomme ødelæggelser under Napoleonskrigene; nyklassicismen nåede i perioden et højdepunkt i København, fordi formidable arkitekter, som for eksempel C.F. Hansen, der som nævnt forestod opbygningen af Det andet Christiansborg, og i øvrigt bl. m. a. tegnede den nye Agger Kirke fra 1838 her i min valgstav i Sydthy (efter at Havet havde taget den gamle kirke), fik lov at sætte deres præg på byen.

Det er fantastisk – ja, næsten mirakuløst – at København med dens omkring 100.000 indbyggere, styret af den enevældige konge, Frederik VI, og i bund og grund forarmet efter Napoleonskrigene, Byens Bombardement, Statsbankerotten og Tabet af Norge, kunne, ikke blot komme på fode, men også frembringe et pragtopbud af talentfulde personligheder, som satte deres varige og umiskendelige spor ikke blot i Københavns, men i det ganske Danmarks historie.

Indenfor byens snævre rammer – Københavns Volde – har Oldefar i sin levetid kunnet møde en mangfoldighed af talenter, ja endda af genier. Her færdedes H.C. Andersen, Søren Kierkegaard, Nikolaj Frederik Severin Grundtvig, brødrene Hans Christian og Anders Sandøe Ørsted, Skjalden Adam Oehlenschläger som vi kender fra Kapitel 13, Bertel Thorvaldsen som vi kender fra Kapitel 8, August Bournonville, Johan Ludvig Heiberg og hustruen Johanne Louise Heiberg, Niels W. Gade, Friedrich Kuhlau, C.E.F. Weyse, Bernhard Severin Ingemann, Steen Steensen Blicher, Christian Winther og C.W. Eckersberg, som vi kender fra Fig. 127 – blot for at nævne nogle få udvalgte. Sidstnævntes betydning for Guldalderens malerkunst berettiger dog til at supplere med et par små håndfulde navne på de af periodens kunstnere, som står forfatterens hjerte mest nær.

Jeg holder særdeles meget af Johan Thomas Lundbye, der malte »det kjære Danmark«. I sommeren 1843 arbejdede han sammen med vennen P.C.

Skovgaard i Vejby i Nordsjælland på Tisvilde-egnen, jvfr. Fig. 266 i Kapitel 34, og for dem begge blev denne sommerrejse en lykkelig og produktiv arbejdsperiode, der resulterede i nogle af de mest vidunderlige landskabsmalerier fra Guldalderen. Deres jævnaldrende nære ven var Lorenz Frölich, der med sin kunstneriske alsidighed blev internationalt anerkendt. I samme periode arbejdede Vilhelm Kyhn, hvis motiv-verden så udpræget var det danske landskab. Lidt ældre var bagermester Købke's søn fra Kastellet, Christen Købke, blandt hvis utallige guldalder-portrætter mesterværket i mine øjne er portrættet af landskabsmaleren Frederik Sødring, der var hans ven, som han en overgang delte atelier med i Toldbodgade – gaden, der løber parallelt med Amaliegade bagved Amalienborg, langs med havnefronten. Jævnaldrende med Købke var Wilhelm Marstrand og en anelse ældre var Constantin Hansen; begge huskes jo bl.a. for fremragende italienske motiver – sidstnævntes maleri af »Et Selskab af Danske Kunstnere i Rom« er et vidunderligt kunstværk – men begge satte sig varige spor i Hovedstaden med deres portrætter, genrebilleder og historiske udsmykninger. Endelig hører også den norsk-fødte J.C. Dahl hjemme i denne lille oversigt over mine favoritter blandt landets guldaldermalere, selvom han var ældre end alle de just nævnte. Jævnaldrende med Oldefar, blev han i København påvirket af Eckersberg og viste regelmæssigt sine storslåede norske landskabsmalerier på de årlige udstillinger i København, selvom han boede og virkede i Dresden i Tyskland i en menneskealder frem til sin død. Jeg må tro, at Oldefar har besøgt Charlottenborg-udstillingerne og glædet sig ved synet af de fossende elve, birketræerne og bjælkehytterne, han har kendt fra sin barndoms Norge.

Oldefar's ankomstår var altså 1805; samme år som Oehlenschläger – der i 1803 havde fået sit digteriske gennembrud med bl.a. Guldhornene, inspireret af det rædsomme tyveri i 1802 fra Kunstammeret i København af de to ca. 1400 år gamle nationale klenodier fra Sønderjylland – påbegyndte den Europa-rejse, der to år senere førte ham til Paris, hvor han kurtiserede Oldefar's søster Benedicte, jvfr. Kapitel 13.

Peter Chr. Knudtzon fik straks efter ankomsten ansættelse på kontoret hos en af Københavns dygtigste handelsmænd, Jens Holbech, hvor han lærte handelen de næste 5 år og samtidigt modnedes i alle henseender. Han udviklede sig til at blive »en Mand af et ualmindelig skønt Ydre, med Lune og Overlegenhed i sin Tale, med en sjælden Livslyst og Livsglæde paa Bunden af sin Sjæl, og med en stærk Samfundsfølelse overfor det Folk, han nu tilhørte«, som sønnen, Onkel Frederik, beskriver det. Efter udstået læretid tog han den 9. maj 1810 borgerskab som selvstændig grosserer på Københavns Børs. Samme år hjemførte den 21-årige unge mand sin brud, kusinen Marie

Thomsen, som beskrevet i Kapitel 4, No. 8. D. Et indtryk af de smukke unge mennesker får man gennem Horneman's portrætter, Fig. 120 og 121, jvfr. Kapitel 17.

Som Onkel Frederik beskriver det i sine Erindringer, var Oldefar's første år som familiefar og selvstændig grosserer overmåde lykkelige. Han og Marie boede i en rummelig og lys lejlighed i Kvæsthusgade, og det beløb på 4000 rigsdaler, hans svigerfar, Jess (Den Rige) Thomsen, havde givet ham, anvendte han til etablering af forretningen, som blev drevet både på indland og udland – og hurtigt med gode resultater. Ret snart begyndte han med køb og salg af fast ejendom i København, og det viste sig også at være en givtig virksomhed; på en enkelt handel tjente han 50.000 rigsdaler.

En anden virksomhed har også medvirket til, at han på få år blev en endog særdeles velsitueret mand; det var hans aktive deltagelse i Kapervæsenet – som sidenhen har medført, at vi er nogle i slægten i min generation, der kærligt omtaler Oldefar som KAPERKAPTJENEN, jvfr. kapitlets overskrift.

Forholdet var jo det efter 1807, at Riget var berøvet flåden og vi var i krig med England, verdens stærkeste sømagt. Hvorledes skulle landet i denne katastrofale situation hævde suveræniteten over det hav-omkransede rige? En af løsningerne var kaperiet, hvor private fartøjer bevæbnedes og udstyredes med kaperbrev, der bemyndigede skibsføreren til at angribe og opbringe fjendtlige skibe. Allerede den 14. september 1807 udstedtes under Kong Christian VII's Haand og Segl et 22 paragraffer langt »Reglement for Kaperfarten og Prisernes lovlige Paadømmelse.«

Dette reglement var klart rettet mod »den Storbritanniske Krone eller dens Undersaatter« og udpenslede nøje bestemmelser for indholdet af de lovmæssige kaperbreve, der skulle medføres af skibsførere og altså var en betingelse for at udøve kaperi.

Kaperskibene var oftest hurtigsejlende, mindre fartøjer, der kunne bære almindeligvis 2 kanoner og have en besætning på 10-15 mand; de var privat ejede, enten af en enkelt reder, af et handelshus eller mest almindeligt interessentskaber. Der var ifølge sagens natur tale om en såre risikabel virksomhed, hvor visse kapertogter med stort held bragte enorme udbytter, mens andre medførte forlis og konkurser. Men netto-bedømt tilførte kapervæsenet landet enorme værdier, dels i form af hårdt tiltrængte udenlandske varer, dels i form af kaprede skibe som kunne bruges i vor reducerede handelsflåde. Det anslås, at der i Danmark prisedømtes skibe og ladninger til en værdi af over 100 millioner rigsdaler i de 7 år, krigen varede.

Af politiske grunde blev kaperiet af Kong Frederik VI forbudt den 2. august 1809, og da kongen var enevældig, nåede befolkningens højlydte kritik ikke offentligt frem til majestæten og hans regering. Men da kaperforbudet viste sig stedse mere meningsløst og helt uden politisk betydning, udstedtes den 28. marts 1810 et nyt 36 paragraffer langt reglement, der ophævede kaperforbudet og i hovedsagen lignede det gamle reglement, men var langt mere detaljeret.

Dette reglement satte skub i kaperiet; alene den 16. april 1810 udstedtes i København kaperbreve for 32 skibe, bemanded med 645 mand og bevæbnet med 73 kanoner, 12 svingbasser, 15 haubitser og dertil håndvåben til hver mand. Rederne var oftest grossererere, skibsførere eller urtekræmmere og blandt grossererne var Oldefar vistnok den, der havde flest kaperbåde i søen. Det vides, at han var reder for fartøjerne »Helleflynderen«, »Haabet«, »Holger Danske«, »Den flyvende Fisk«, »Selvstændigheden«, »Satisfaction«, »Jacobine«, »Luur ham«, »Udhaleren«, »Elefanten«, »Fortuna«, »Tigeren«, »Enigheden«, »Velkommen«, »Bornholm« og »Prøven«, men der kan have været tale om flere. 16 navngivne skibe er dog en del at være reder for i en alder af 21 år – som nybagt grosserer. Og det er ikke uinteressant at vide lidt om de enkelte skibe.

»Helleflynderen« havde 2 svingbasser og 12 mands besætning med kaperbrev af 17/5-1810 til P.C. Knudtzon, hos hvem det den 29/11-1810 besluttedes at sælge båden.

»Haabet« havde 2 kanoner og 16 mands besætning med kaperbrev af 19/5-1810 til P.C.K. Tog i prise en fregat med 1700 tønder salt fra Liverpool, samt skibet »Frau Alvilda« med 487 sække kaffe, 80 fade sukker, 99 fade sirup, 70 baller bomuld og 20 pakker barder; prisepenge for sidstnævnte udbetalt den 23/10-1811.

»Holger Danske« havde i 1807 1 kanon og 16 mands besætning med kaperbrev til kaptajn Peter Kofod Anker, der solgte til P.C.K., som med kaperbrev af 19/5-1810 udrustede skibet yderligere.

»Den flyvende Fisk« havde 1 kanon og 11 mands besætning med kaperbrev af 23/5-1810 til P.C.K., der havde udrustet skibet yderligere efter 2½ års tidligere kaperdrift.

»Selvstændigheden« havde 2 svingbasser og 14 mands besætning med kaperbrev af 26/6-1810 til P.C.K.

»Satisfaction« havde 1 kanon og 10 mands besætning med kaperbrev af 6/7-1810 til P.C.K., der satte skibet til auktion den 23/11-1810 og igen den 22/3-1811.

»Jacobine« havde 1 kanon og 12 mands besætning med kaperbrev af 13/8-1810 til P.C.K., der solgte båden godt en måned senere.

»Luur ham« havde 2 kanoner og 12 mands besætning med kaperbrev af primo 1809 til P.C.K. Tog i prise 2 fartøjer, der prisedømtes den 29/4-1809. Derimod var der uheld senere på året 1809 med 3 større skibe, indbragt til Aalborg: De blev alle frigivet og reder måtte betale 600 rigsdaler for uretmæssig opbringelse.

»Udhaleren« ved jeg ikke noget yderligere om.

»Elefanten« havde 2 kanoner og 12 mands besætning med kaperbrev af november 1810 til P.C.K.

»Fortuna« havde 2 svingbasser og 15 mands besætning med kaperbrev af 1/9-1810 til P.C.K.

»Tigeren« havde 1 kanon og 12 mands besætning med kaperbrev af 29/3-1811 til P.C.K., som 2 år senere solgte båden.

»Enigheden« havde 1 kanon og 12 mands besætning med kaperbrev af 21/5-1811 til P.C.K., der 2 år senere solgte båden.

»Velkommen« havde 2 kanoner og 12 mands besætning og købtes af P.C.K. og en grosserer-kollega den 19/9-1811 for 500 rigsdaler.

»Bornholm« havde 4 kanoner og 25 mands besætning med kaperbrev af 13/10-1810 til P.C.K., der øgede besætningen til 35 mand.

»Prøven« havde 2 kanoner og 12 mands besætning med kaperbrev af 4/5-1811 til P.C.K.

Listen taler sit tydelige sprog om Oldefar's aktive forretningsliv i årene 1809 til 1811, hvor som nævnt året 1810, da kaper-virksomhed atter blev tilladt, var det store år. De nævnte skibe har næppe været synderligt store, men dels ved kaper-virksomhed, dels ved videresalg har Oldefar været i stand til i de turbulente år efter Københavns Bombardement frem til Statsbankerotten

og Freden i Kiel at skaffe sig solide indtægter, der – suppleret som nævnt ved gode ejendomshandler – satte ham i stand til i 1813 med hustruen og den i 1811 fødte søn Jes Nicolay at flytte ind på første sal i ejendommen Amaliegade 5, erhvervet af ham samme år.

På få år var han blevet en rig mand og i skæbneåret 1814 – se Kapitel 5 – forstrakte Oldefar, sammen med to andre fremtrædende københavnske grossere, Kronprins Christian, der på Eidsvoll den 17/5-1814 valgtes til Norges Konge, med 100.000 rigsdaler som hjælp til kornforsyningen til Norge.

I året 1813 købte han i Lyngby, udenfor København, 2 fæstehuse og derpå en anden større ejendom, som han omdannede til sommerbolig; landstedet ejede han frem til efteråret 1818. Efter hustruen kaldte han stedet Marienlyst. Stedet eksisterer den dag i dag under det navn, det fik i 1818, da Oldefar solgte til kammerraad Simon Petrus Hoff: Vilhelminelyst. Ejendommen stammer fra 1787, bygget som lystejeendom, og har op gennem årene været brugt til beboelse af en lang række ejere; i 1874 kom den i Familien Frisch's eje og blev barndomshjem, og sidenhen eget hjem, for den senere forfatter Gyrithe Lemche, der var født Frisch i 1866. I 1920 flyttede arkitekt Knud

Fig. 128. Vilhelminelyst, som det ser ud i dag. Foto: Niels Friderichsen.

Friderichsen ind som nygift med hustru og svigermor på ejendommen, som de købte i 1928, og som i 1967 overtoges af sønnen Niels Friderichsen og dennes hustru Stella. For dette ægtepar blev bevaringen af Vilhelminelyst – ligesom bevaringen af det omkringliggende gamle Lyngby, kaldet Bondebyen – en livsopgave; ikke alene er ejendommen i det forløbne halve århundrede blevet dygtigt og pietetsfuldt vedligeholdt og renoveret, men også husets historie er der værnet om. Det har derfor været et privilegium og en glæde for mig – efter på udstillingen på Øregaard i 1993, jvfr. Kapitel 10, at have mødt Niels Friderichsen ved Oldefar's byste, jvfr. Fig. 125 – at være blevet en del af vennekredsen på Oldefar's gamle landsted, hvor der i dag hænger portrætkopier af Fig. 120 og 121.

Med krigens ophør i 1814 standsede al kapervæsen, og statsbankerotten året før skabte store problemer for mange; Oldefar synes at være kommet gennem disse år uden væsentlige vanskeligheder, og i 1814 overtog han fra svigerfaderen, Jess (Den Rige) Thomsen på Als, dennes islandske forretning. Det blev skelsættende. Med stor succes – omend også med alvorlige nedture – virkede Oldefar i et halvt århundrede som storkøbmand og skibsreder, med handelen på Island som basis.

På Statsarkivet i Trondheim befinder sig to rejsepas, der er udstedt af politimesteren i Kristiansund, Oldefar's fødeby; de bærer datoen den 23. august 1815. Det fremgår, at Oldefar med Hustru og Søn samt Tjener med skib var ankommet fra Bergen til Kristiansund og nu agtede sig videre til Trondheim. Interessant er det, at tjeneren, omtalt som »Neger«, er anført som 30-årig, født i Vestindien, dansktalende og bærende navnet Carl Brestad. Disse rejsepas blev omtalt i 2002 i den norske avis Adresseavisen under overskriften: »Den gang mørk hud var en sensasjon«; artiklen omtalte Carl Brestad som Byens Første »Neger«. – Det må siges at være et solidt tegn på Oldefar's situation, at han i 1815 med sin familie berejste sit fødeland ledsaget af en vestindisk tjener med »sort Haar, brune Öine og sort Ansigt«. – Desværre ved jeg ikke yderligere om denne Carl Brestad. Jeg undlader dog ikke at notere en vis lighed mellem dette efternavn og bynavnet Bredstedt – vor slægts arnested i Slesvig.

Efter et par år gik han ind i et interessentskab – bl.a. med kommandør Rist, som optræder i Kapitel 4, No. 8.B. – med sigte på at drive skibsbyggeri, og efter endnu en tid købte interessentskabet Bodenhoffs Plads på Christianshavn – det område som senere blev et betydningsfuldt grundlag for storkøbmændene Joseph Hambro's og A.N. Hansen's virksomheder. A.N. Hansen's sønnedatter blev gift med Farfar, jvfr. Kapitel 23.

Om det nu var handelen på Island eller skibsbyggeri-virksomheden, der udmarvede hans økonomi, er usikkert, men sikkert er det, at Oldefar i efteråret 1818 måtte sælge landstedet Marienlyst i Lyngby og året efter ejendommen i Amaliegade. I 1820 måtte han standse sine betalinger og det gentog sig i 1824. Kort før denne sidste betalingsstandsning havde han erhvervet ejendommen Nyhavn 31, og herfra brugte han al sin energi på at komme på fode igen ved hjælp af den islandske forretning. Han indså, at fremtiden lå i en storstilet handelsvirksomhed; han købte langsomt, men sikkert, sine medinteressenter ud, anskaffede sig flere skibe og udvidede handelspladserne i Island, således at han i løbet af 1830'erne voksede til at blive den ubetinget største islandske købmand i København. Hans virksomhed beherskede hele den sydlige fjerdedel af Island med Hafnarstræti 8-10 i Reykjavik som midtpunkt og med handelsstationer i Hafnarfjördur, Keflavik og Vestmannaeyjar. Normalt besøgte han om sommeren i de første 15 år frem til 1839 alle 4 handelsstationer, kontrollerede omhyggeligt at alt fungerede, som det skulle, traf de vigtigste handelsaftaler og sørgede for kun at have pålidelige, dygtige og trofaste handelschefer – Faktorer – på handelsstationerne. Han sørgede for store vinterlagre på øen og var blandt de første købmænd til om foråret, når skibsfarten atter var åbnet, at sende sine skibe frem med rigelige forsyninger.

Som nævnt i Kapitel 11 kom hans fætter fra Trondheim, Broder Lysholm Knudtzon, i sommeren 1834 på besøg hos Oldefar i Reykjavik på hans handelsetablisement. Jeg går ud fra, at Oldefar's norske familie, der havde hjulpet ham efter fallitterne, var interesseret i ved selvsyn at konstatere, hvor fremragende Oldefar havde genvundet sin gamle finansielle styrke. Der var vist ikke noget at klage over. Broders rejsefælle, John Barrow Jun. rapporterer således:

»In the evening we were invited to sup with Mr. Knudtzon at the new house which he had just erected at Reikiavik, and which it was his intention to inhabit the ensuing year on his return from Denmark. This wooden structure will be far the most comfortable in the whole town, at least of those I have had the opportunity of seeing; it was built at Copenhagen, and seemed to be in every part admirably fitted and furnished. We sat down about twenty, and a very agreeable party it was; among the number was the governor of the island, but the greater part were Danish merchants residing at the capital. Some of the party favoured the company with songs, and one Danish gentleman was full of humour, and made those laugh who understood his jokes, which was not my case. In compliment to us Englishmen, the evening

was wound up with »God save the King«, in which every one joined; and although few, if any of them, knew the words, they all knew the tune, and the effect was equally good. The supper was such a one as we could scarcely have expected to sit down to in Iceland – well dressed, and the meat of every kind good; among other rarities were some ducks and geese split open and dried, which were very palatable. Every variety of wine was produced, and there was no lack of champagne; in the fact, the Danish merchants import every luxury from Copenhagen, and I believe duty free.«

Oldefar kom således stærkt igen efter den finansielle nedtur, betalte enhver sit og blev hurtigt respekteret som forhen i Hovedstadens handelsverden. Da de første valg til Stænderforsamlingen i Roskilde afholdtes i 1835, udpegedes han som en af de bedst kvalificerede blandt Børsens repræsentanter; han fik et godt valg, og varetog i Stænderforsamlingen på udmærket vis interesserne for Hovedstadens Handelsstand, navnlig i toldsager. – Og i Roskilde spillede han l'hombre med Anders Sandøe Ørsted!

På hjemmefronten tegnede tilværelsen sig dog ikke så lys og lykkelig mere. Marie var svagelig og ofte sengeliggende, og sønnen Jes Nicolay, »der i Opvæksten langt fra havde været ham til lutter Glæde« opgav sine studier og slog sig ned som selvstændig købmand i Island, hvor han hurtigt forfaldt til alkoholiske drikke.

Hvad der i 1830'erne betød fremgang for Oldefar i erhvervslivet, betød sorger i privatlivet. Under en forretningsrejse til Island i sommeren 1831 døde Marie den 25. juli til hans store sorg, og Oldefar blev en ensom mand. Sønnen boede i Island, drak stedse heftigere og døde i Vatneyri den 17. januar 1840, mindre end et år efter at været blevet far til sønnen Peter Christian.

I 1834 gjorde Oldefar bekendtskab med Kronprins Frederik, den senere Kong Frederik VII. Der findes på Det Kongelige Bibliotek et 600 sider stort erindrings-manuskript, forfattet af viceadmiral, kammerherre Carl Ludvig Christian Irminger (1802-1888), der i årene 1832-1863 var nært knyttet til Frederik og var ham meget hengiven. Irminger blev i 1832 lærer for Prinsen i sømandsskab, blev adjudant for ham og ledsagede ham på talrige rejser. Som konge havde Frederik VII fortsat stor tillid til Irminger, tiltrods for at såvel Grevinde Danner som Kammerherre Berling var modstandere af ham. Omvendt havde Irminger ikke høje tanker om de nævnte to!

På grund af Prinsen's noget udsvævende liv dekreterede Kong Frederik VI, Prinsens svigerfar, at Prinsen skulle »forvises« et halvt års tid til Reykja-

vik på Island, og den 6. maj 1834 afsejlede skibet »Dronning Marie« med Prinsen og Irminger mod Reykjavik, hvortil de kom den 31. maj. Irminger skriver i sit manuskript på side 105 ff følgende:

»Medens Prinsen saaledes opholdt sig i Reikjavik og der ikke gaves fjerneste Anledning til Udskejelser, er det min Overbevisning, at han følte sig tilfreds, og hans Helbred havde uden Tvivl bedre af dette Liv end af den idelige Sviir og ikke gode Omgang, som Prinsen saa gerne søgte i Kjøbenhavn; thi om alle de Mænd, som Prinsen indtil nu var kommet sammen med på Island i det selskabelige Liv kan man sige til deres Ros, var alle brave Mænd, der ikke ønskede at forlede Prinsen til noget, der ikke var passende eller ønskeligt. Her maa det være mig tilladt at anføre, at Prinsen under Opholdet i Reikjavik gjentagne Gange spillede Whist med Grosserer P.C. Knudtzon, som ellers var bosat i Kjøbenhavn. Knudtzon var en meget belevn Mand, som Prinsen yndede meget, og i en Samtale ytrede Prinsen engang til Knudtzon, at dersom han nogensinde havde noget paa Hjærte, da ville det være Prinsen kært, om han ville komme til ham«.

Det var i 1834, men Oldefar begærede ikke nogen audiens før mange år senere, da Prinsen var blevet Konge, hvad jeg senere vender tilbage til. Men også Onkel Frederik beskriver, at Prinsens daglige selskab var Oldefar, på hvis kontor han sad i et hjørne på en skibskiste, med en rød fez på hovedet!

Der er næppe tvivl om, at Oldefar brugte arbejdet som helsebod for sorgerne, og han var således en velstående mand af solid social agtelse, da han i sommeren 1839 atter planlagde et giftermål. Den 13. november 1839 ægtede han i København som 50-årig den 21-årige Lucinde Gotschalk – Oldemor. Hun var født den 17. marts 1818 i København som tredje barn i en børneflokk på 9; faderen var grosserer og bankier Friedrich Gotschalk fra Clauberg ved Solingen i Tyskland, mens moderen var Marie Frederikke Kierulff, født i Trankebar i Indien, hvor hendes far var Faktor for Asiatisk Compagni. Oldemor og hendes familie vender jeg tilbage til i Kapitel 19.

Det er så heldigt, at det for nogle år siden kom mig for, at der hos en efterkommer af Tip-Tip-Oldefar i Bredstedt befandt sig en blyantskrevet rejse-dagbog, nedfældet på 20 små blade (8 x 12 cm.) med gotiske bogstaver i tidsrummet fra den 14/11-1839 til den 4/12-1839. På initiativ fra Axel Ibsen, nævnt i teksterne under Fig. 120 og 121, som er Tip-Tip-Tip-Oldebarn af Engel Knudtzen & Jess (Den Rige) Thomsen, jvfr. Kapitel 4, No. 8, fik jeg udlånt dagbogen til renskrift af ejeren Carl Gregers Schack, der ligeledes

er Tip-Tip-Tip-Oldebarn af Engel Knudtzen & Jess (Den Rige) Thomsen. Takket være disse to efterkommere af Tip-Oldefar's søster, er det muligt her at offentliggøre denne gamle rejsedagbog, som simpelthen er en dagbog over Oldefar's bryllupsrejse til Norge med Oldemor.

Rejsedagbogens forfatter er Carl August Restorff Schack, født den 4. maj 1813 i København og med ham, og mine nygifte Oldeforældre, følger THRINE, Anna Catherina Christensen, født den 15. december 1820 i Nordborg på Als, jvfr. Kapitel 4, No. 8.B. Thrine og Carl August blev gift den 26. april 1845 i København; brylluppet stod hos kommandør Rist, Oldefar's medinteressent omkring Bodenhoffs Plads 30 år tidligere. Med på bryllupsrejsen var således Oldefar's niece Thrine og dennes senere ægtefælle Carl August.

Rejsedagbogens tekst er som følger:

»Den 14.de Novbr. 1839 Kl. 1 afreiste vi i tvende Vogne fra Kjøbenhavn og ankom Kl. 8 til Helsingør, hvor Thrine og jeg toge ind til Gads, medens Knudtzon og Kone indlogerede sig paa Hotel d'Øresund. Samme Aften var Knudtzon og Kone til Thee hos Gads. Næste Dags Middag var vi samlede hos Gads med Steinfeldt og Fru van Aller, hvorpaa vi om Aftenen vare i Selskab hos Steinfeldt. Her traf jeg foruden Consul Lobels, Cancelliråd Rogert og Major Rougstad, Captain Sneedorff en høist elskværdig Mand, hvis Bekjendtskab ret inderlig glædede mig. – Om Morgenen d. 16. Novbr. Kl. 8½ seilede vi over til Helsingborg i en Færgebaad i det yndigste Solskinsveir. Ankommen Kl. 11 til Sverrig toge vi ind i Hotel de Molberg, hvor vi strax nød en Portion varm Kaffe og nogle stegte Æbler. – Lucinde, Thrine og jeg begave os paa en Spadseretour for at undersøge Byens Beliggenhed og Udseende. –

Vi besaae Ruinen af Taarnet Kjærnan, hvilket vi desværre ikke kunde bestige, da vi ingen Cicerone havde med. – Det er et paa en Bakke staaende isoleret Taarn, der formodentlig har været benyttet til Observations- eller Fyrtaarn, men nu ved sine mange Revner og Huller ene frembyder en Bopæl for Ravne, som skrigende og i store Flokke omgive Taarnet. – Saavidt man igjennem nogle Huller paa Indgangsdøren kunde opdage, benyttes Taarnet for Tiden til Kornmagazin. Derpaa spadserede vi et Stykke udenom Byen til en yndig Dal med et Skovanlæg, hvorigennem flyder en Aa, som danner den saakaldte Helsanbrønd, over hvilken er bygget en Pavillon, som formodentlig om Sommeren benyttes af Byens Indvaanere til Forlystelsessted. – Kun

Skade at vi Ingen havde ved Haanden, som kunde give os fuldstændig Oplysning om Alt. I Dalen drives af Aaen 3.de Mølleværker, der giver det Hele et interessant Udscende, og vistnok om Sommeren frembyder et særdeles behageligt Opholdsted for Byens Indvaanere. – Helsingborg er betydelig mindre end Helsingør; den har adskillige store og smukke Bygninger, men frembyder for Størstedelen Spor af Fattigdom. – Vort Hotel er beliggende paa et Torv, hvor der er Udsalg af alle Slags Fødevarer paa Bøndervogne. Af Honoratiores have vi ikkun seet faae paa Gaderne + nogle enkelte velklædte Damer med 3 kantede Kaabelag og adskillige svenske Mörner-Husarer. – Disse ere i mørkeblaae Uniformer med Guldtresser, og derover store Kapper af samme Farve med gule Kraver. – Om Eftermiddagen begav vi os alle 4 paa en Visite hos Byens Borgmester Lundberg, men da vi ingen traf hjemme, vandrede vi en Timestid op og ned ad Byens Gader. Aftenen hengik ret behageligt med en fortrolig Passiar, og jeg med at skrive Breve for Knudtzon. – Allerede Kl. 9 gik vi til sengs, da vi skulde meget tidlig af sted næste Morgen. – Imidlertid laae Knudtzon og jeg i over en Time og samtalede meget behageligt om vores fælleds og forskjellige Forhold. Ved den Leilighed lovede han mig ved vor Hjemkomst en Kasse Cigarer. – Knudtzon og jeg laae i eet Værelse og Damerne i et andet. – Thrine og Lucinde komme tilsyneladende godt overens og jeg har alt Haab om et godt Udfald. Lucinde opfører sig høist vakkert, og jeg troer virkelig jeg kommer til at holde af hende.

Kl. 5 Søndag Morgen d. 17.de bleve vi purrede og efter at have drukket Thee, forlode vi Helsingborg Kl. 7 i et ubehageligt Regnveir, men allerede Kl. 10 klaredes Veiret og vi havde det behageligste og mildeste Veir hele Dagen. – Vor Frokost toge vi i Vognen og i det Hele var Selskabet meget underholdende. I Engelholm, 2½ Miil fra Helsingborg var vort Forbud blevet anholdt af Kystpolitien, hvilket kunde have opholdt os meget, hvis ikke Værten sammesteds havde viist et energisk Forhold. – Da Byen var berømt for sine saakaldte Klippinge-Handsker, skulde vi naturligviis undersøge disse, men de svarede langt fra til vor Forventning. Damehandskerne var saa store som vore danske Herrehandsker, og dertil umaadeligt grove. – Jeg maa ikke forbigaae en Ubehagelighed som hendede mig her; jeg gik med min Tobakspibe i Munden ned ad Gaden, da i det samme en Dreng løber efter mig med de Ord: »Herren maa stikke Piben ind, ellers kommer Vagtmesteren og tager den.« Hvilken Mangel paa Liberalitet! Det er formodentlig Tilfældet i alle svenske Byer. – Mellem Margretetorp og Karup passerede vi Hallandsaas, hvorfra vi havde en herlig Udsigt. Til høire seer man flere Mile ind i Landet over vidtstrakte Sletter, og til venstre Kattegat-

tet, hvor Kullen hæver sig som en graa Taagemasse. Ved Laholm flyder en temmelig bred Aae, som over Granitblokke danne særdeles smukke smaa Vandfald, de første vi endnu have seet, og som derfor fornøiede os meget. – Kl. 7 ankom vi til Halmstad, hvor vi overnattede. Logis var ret godt, men vi havde saa tyndt over os og laae i saa smalle Senge, at vi alle frøs meget. – Tidlig til Sengs og tidlig af Seng, det er vort Løsen. Ogsaa her vare vi oppe Kl. 5 og i Vognen Kl. 7. – En tyk ubehagelig Taage, der ikkun afvexlede med Regn, hvilede over Landskabet; dette vilde ellers have nedtrykt Sindet, dersom vort Selskab ikke havde været saa behageligt og vor Vogn saa magelig som en luun Seng. – Vi mærkede strax, at vi vare traadte ind paa Hallands Grund; thi Skaanes Frugtbarhed ophører her. Medens dette ligner ganske Sjælland med sine flade Marker, fremviser hiint Bjergrygge og Klippegrunde af ikke ubetydelig Høide og Udstrækning. – Træer, især Gran og Eeg, fremspirer mellem store Steenmasser, men Kornvegetationen er her næsten ganske ophørt. Hele Strækninger ere bedækkede med Enebærbuske, der krybe hen ad Jorden, lig Lyng. Dagens Begivenheder vare kun tarvelige. – Formedelst den stærke Taage, som vedvarede hele Dagen, kunde vi ei nyde Udsigten. – Destobedre var Veiret inde i Vognen. Vi havde, for destobedre at kunne løse Tungebaandet, givet hverandre den Lov, at Alt hvad vi der taledede om, og som kunde angaa enkelte Personer, skulde holdes hemmeligt og ansees som usagt. – Der blev da ogsaa snakket løst og fast, men tillige meget underholdende. Conversationen afvexlede med Frokosterne, som vi indtog næsten hver anden Time. – Og efter hvert saadant Maaltid toge de 3 andre Reiseseller dem en Luur, men jeg, som ikke kan sove i en Vogn, beskæftigede mig imidlertid med mine egne Betragtninger, da jeg ikke vilde ryge Tobak, skjøndt Lucinde paa den netteste Maade opfordrede mig dertil. – Kl. 5 ankom vi til vort Nattekwarteer i Warberg, hvor vi fik os et herligt Middagsmaaltid, med Leverpostei og Viinkandel, foruden andet mere. – Allerede Kl. 8 vare vi til Køis, da vi skulde afsted næste Morgen Kl. 5. – Kl. 3½ bleve vi purrede, og da vi erfarede, at der i Vertshuset opholdt sig en Kjøbmand Weiner fra Hamborg, som agtede sig til Kjøbenhavn, fik Knudtzon ham i Tale og bad ham hilse Gotschalks. – Veiret var atter tykt og taaget og Reisen gik den hele Dag igiennem en Fjerdingveis bred Dal, der paa begge Sider indsluttedes af nøgne Fjelde. – I Kongsbakka, en venlig By, stege vi af og drak Kaffe, medens Thrine underholdt os paa et gammelt Claveer. Denne By har ikke uden lutter Træhuse, og fra dette Sted og indtil Göteborg saae vi ikke andet end Huse byggede af Træ.

Fra denne Bygningssmaade hidrører Forbudet mod at ryge Tobak paa

Gaderne, men Feilen er den, at Forbud ogsaa udstrækker sig til Byer, hvor næsten alle Husene ere af Steen. – Vi kom desværre ikke igjennem Göteborg, hvilken Stad vi omgik for at undgaae Ophold af Toldvæsenet. Dog kom vi Staden saa nær, at vi kunde see dens hele Beliggenhed. – Byen har en yndig Beliggenhed og mange store og smukke Bygninger. – Fæstningen Ny-Elfsborg, der ikkun bestaaer af et enkelt rundt Taarn med Skydehuller, 2 Etager høit, er beliggende paa en enlig staaende Klippe, paa Landsiden af Byen, saaledes at den kan overskyde denne. – $\frac{1}{2}$ Miil fra Göteborg passerede vi Göta-Elfs tvende Arme paa Trækfærger. – I Hede, en fattig Bondeby, toge vi Nattequarteer i ret et Fantehul, hvor alting stank af Snavs, men Nødvendigheden tvang os dertil, da vi ikke kunde naae længere den Dag; vi ankom nemlig her først Kl. 8, altsaa efter 15 Timers Kjørsel, i hvilken vi havde tilbagelagt omtrent ligesaa mange danske Miil, – og vi skulde allerede afsted igjen den følgende Morgen Kl. $6\frac{1}{2}$. – Den næste Dag (Onsdagen d. 20.de) modtog os med et yndigt Solskinsveir. – De deiligste Landskaber frembøde sig nu for os. – Ligefor os yndige Dale med grønne Sletter og Skove, giennem-skaarne af Floder, med smaa Dampskibe, og i Baggrunden mørke med Graner beklædte Fjelde, der bestandigt hæve sig mere og mere. – Terrainet var saa bakket, at vi uafadeligt maatte afvexle med Hemskeen og Gaflen, og et Sted endog maatte staae af Vognen for at hielpe de smaa svenske Heste, som vel ere gode til at løbe, men ikke til at slæbe. – Kl. 3 passerede vi igjennem Uddevalle, den smukkeste By, vi hidtil have seet i Sverrig. – Byen, der har næsten lutter store smuktbyggede Huse, er beliggende ved en Arm fra Havet, der strækker sig paa dette Sted næsten $\frac{1}{4}$ Miils Vei ind i Landet mellem høie Fjelde, hvor de største Skibe ligge til Ankers. – Byen giennemstrømmes af en Flod, der strax ovenfor Byen danner et smukt Vandfald. – Omtrent en Fjerdingvei forbi Uddevalle traf vi Veien i en saadan Tilstand, at vi, hvis vi var kommet dertil i Mørke, ufeilbarligen vilde have tilsat Livet. – $\frac{3}{4}$ af Veiens Bredde var nemlig ved det fra Klipperne nedstrømmede Vand bortskyllet i en ved Siden værende Dal. – Vi maatte alle af Vognen og til Lykke var der en Deel Bønder tilstede, som hjalp os at slæbe Vognen over. – Kl. 5 ankom vi til vort Nattequarteer i Qvistrum, hvor vi traf et herligt Opholdsted. – Ved Qvistrum ligger den for et Slag mellem de Danske og Svenske berømte Qvistrum Bro. – Kl. 5 Torsdag Morgen forlode vi Qvistrum og ankom om Eftermiddagen Kl. 3 til til en Station ved Eisl, hvor vi maatte standse i 1 Time, da vi havde kjørt vor Forbud op. Her bestege Thrine og jeg et Fjeld, som hævdede sig vist over 100 Fod over Vandfladen.

Herfra havde vi den imposanteste Udsigt; rundt omkring Fjeldet ud-

strakte sig en smuk, endnu grøn Dal, hvorigiennem flyder en Aae med et Vandfald, og paa alle Sider begrændses Dalen af høie Fjelde, bag hvilke man atter see andre fjerne Klipper, der strække sig hen i Taagemasser. – Kl. 8½ ankom vi ved Svinesund, som adskiller Sverrig fra Norge og strækker sig henved 1 Miil ind i Landet indtil Frederikshald. Ved Nedkjørselen til Svinesund danner Veien en Bakke, hvis Steilhed man ingen Idée gjør sig om. Vi maatte forlade Vognen, og for at kunne føre denne tunge Masse ned, maatte Slæbeskoen sættes under det ene Baghiul, medens det andet blev bundet fast. Over Svinesund passerer man paa en Færge. – Prospecten ved dette Sund er noget af det meest Imponerende, man kan tænke sig. – Paa begge Sider hæver Landet sig mod betydelige Fjelde bevoxede med Skove. – Til Frederikshald ankom vi Kl. 10. – Næste Formiddag vare vi paa adskillige Visitter og om Aftenen i Selskab hos en Kjøbmand Hansen, der er gift med forrige Maria Strikker fra Kjøbenhavn. – Det var alle vakre og ligefremme Folk vi der traf paa. – Selskabet var ugeneert, thi Mandfolkene røgte Tobak og Cigarer i det ene Værelse, medens Damerne opholdt sig i et andet. – Om Eftermiddagen besaae vi Fæstningen Frederiksteen, der ligger umiddelbart ved Byen, og hæver sig paa en Klippe 500 Fod over Vandfladen. – Fæstningen bestaaer af flere Afdelinger, den ene ovenfor den anden, og fra den øverste har man en særdeles malerisk Udsigt over Byen, Havnen, og Klipperne i Baggrunden. Dybt nede paa den nordlige og vestlige Side strækker sig den for sin Yndighed berømte Tidstedal, hvor der dannes et herligt Vandfald. Byen Frederikshald er den renligste og smukkeste By, jeg har seet. Den har havt det samme Held, som Kjøbenhavn, at være 2 Gange næsten aldeles afbrændt, sidste Gang i Aaret 1826, og derved har der reist sig lutter store og smukke Bygninger, og de fleste af disse endog grundmurede, hvilket er saa sjældent i Norge. – Paa Fæstningen blev os foreviist det Sted hvor Carl d. 12. skal være faldet, og hvor der senere er opreist ham en Mindesteen, med Inscription: »I Beleiringen mod Frederiksteen.« Denne staaer paa den næstøverste Afdeling af Fæstningen, hvorhen Carl alt var naaet, og hvorfra Løbegravene skulde anlægges ind under den øverste Deel af Fæstningen. – Det er her den almindelige Mening, at Carl d. 12. blev skudt af sine Egne. – Løverdagen d. 23. Novbr. om Morgenen forlode vi Frederikshald, satte om Formiddagen over Sarpen, og besøgte 2 unge meget rige Engellændere, ved Navn Pelly, som eie et stort Saugværk, der drives ved Hjælp af Sarpfossen. – Det er det Interessanteste, jeg endnu har seet i Norge. Lige hvor den farlige Foss vælter sig ned over Klipperne er Vandet ledet ind over Møllehjulene, og for endmere at benytte Vandet, har Pelly i en Strækning over 100 Alen

anlagt en Tunnel igjennem en Klippe. Arbeidet stod paa i omtrent 2 Aar, og Gjennembrudet er skeet ved Udbrænding, idet man har opstillet ved Klippevæggen de yderste Stykker af de saugede Planker, som ikke kan bruges til Tømmer, og antændt disse. – Saasnart dette er brændt, er Steenen af Heden blevet skjør, og man kan da med Lethed borthugge med Hamre saa meget som et Qvarter dybt. – For at lette Transporten af Tømmeret fra Møllen ind til Udskibningsstedet er der anlagt en Jernbane af $\frac{1}{4}$ dansk Miils Længde. – Først føres Vognen op ad en steil Bakke ved Hielp af en Jernkjede fastgjort ved et af Møllehjulene, og derfra føres denne paa den øvrige Deel af Banen ved 1 Hest, som med den største Lethed trækker det sværeste Læs. – Engellænderne behandlede os med megen Forekommenhed og beværtede os til Middag. – Kl. 3 forlode vi dem og ankom Kl. 10 $\frac{1}{2}$ til Moss. I denne By blev vi Søndagen over, og besøgte her Thrine's Søster, hos hvem Thrine og jeg forblev til Middag, medens Knudtzon og Kone var til Middag hos en Kjøbmand Gerner. – Byen har et smukt Vandfald, som driver, foruden mange Saugmøller, tillige Moss Jernværk, som tilhører Statholderen, Grev Wedell Jarlsberg. – Men da det var Søndag, var Værket destoværre ikke i Gang. – Om Aftenen vare vi i Selskab hos en Kjøbmand Lund. – Mandag Morgen Kl. 8 forlode vi Moss. Hele Dagen havde vi stærk Sneveir, saa at Sneen laae over en halv Alen Høit paa blød leret Grund. – Dette foraarsagede at vi flere Gange maatte stige af Vognen for at hielpe Hestene op ad Bakkerne. – Den 6 Miil lange Vei fra Moss til Christiania tilbagelagde vi i 16 Timer for Størstedelen med 4 Heste. – I Christiania indlogerede vi os i Byens bedste Gjestgiversted, Hotel du Nord. – Om Tirsdag Formiddag gjorde vi adskillige Visitter og om Aftenen bivaanede vi en Soirée i Hotellet paa hen ved 300 Mennesker. – Der var samlet alle Byens Honoratiores og man dansede fra Kl. 7 til 11. Der opvartedes alene med Thee. Damerne vare i det Hele ret vakkre og nogle endog smukke. Men vore egne bare dog Fortrinnet. – Thrine gjorde en rivende Lykke. Dandsene bestaae i Gallops, Waltz og Francaiser og Ecosaizer, men saaledes at man i en Gallops ikkun dandser Gallopade, og i en Waltz alene Wiener-Waltz. – Onsdag Formiddag besaae vi Kongeboligen, som endnu er under Bygning. Dens Facade har megen Lighed med Christiansborg Slot, men i en noget mindre Stiil. – Endnu var næsten intet af det Indre færdigt. Bygningen er beliggende paa et ophøiet Terrain nogle tusinde Skridt fra Byen, paa den østlige Side af samme. – Fra Byen og indtil Boligen er anlagt en Vei, hugget igjennem en Klippe. – Grundstykkerne ved denne Vei er bestemt at skulle »bebygges«, og her er ogsaa kjøbt en Grund til derpaa at opføre et nyt Universitet. Paa den

østlige Kant af Byen er i det sidste Decennium opført mange, særdeles smukke Bygninger som Banken, Theatret, Frimurerlogen, Armeens Depot, Artillerie Guarden og Ridehuset. Paa den sydøstligste Side af Christiania ligger Fæstningen Aggershuus paa en Klippe ved Bugten. Paa Fæstningen vistes os det Fængsel, hvorfra den berygtede Tyv Ole Høiland er undflyet, samt det Sted, hvor han sprang ned over Muren. Da der ikke i den Tid af 3 Dage, vi opholdt os i Christiania, blev spillet paa Theatret, besaae vi dette ved Dagsbelysningen. – Det er 2 Eta-ger høit, med et Parterre og Parket; Logerne bæres af Jernsøiler, hvorved det har vundet betydeligt frem for vort. – Lige for Scenen er Den Kgl. Loge. Theatret er en Deel mindre end det Danske, og Constructeuren af Theatret, den danske Theatermaler Troels Lund, synes at have begaaet en Feil ved at have bygget Logerækkerne saa meget over en Halvcirkel, at Tilskuerne i Sidelogerne ere berøvede den største Deel af Udsigten til Scenen. – Jeg besøgte Athenæum og en af Studenter-samfundets Comedier. – Dette sidste var langt under min Forventning. Der gaves: De pudsige Fættene foruden Snyltegiæsten og Violin-Solo, men jeg udholdt ikke meer end 2 Akter af 1ste Stykke. – Ingen af de Spillende kunde deres Rolle og det Hele gik yderst maadeligt. En af Rollerne forestiller en jydsk Herremand, hvilken den Spillende forsøgte at give med en jydsk Dialect, men paa den meest uheldige Maade. – Vi vare til Middag om Onsdagen hos Statsraad Fastings, hvor jeg i hans Svigersøn, Auditeur Aall, lærte at kjende en meget vakker Mand. – Samme Aften vare vi hos en Kjøbmand Ramm, der er gift med en Cousine af Knudtzon, en høist vakker lille Kone. Her gjorde jeg Bekjendtskab med Morgenbladets Redacteur, Bureauchef Stabell, en meget interessant Mand, men temmelig satirisk og skarp. – Ligeledes traf jeg en Overretsprokurator Schönheider, en Brodersøn af Kammerdirecteuren. Efter Bordet vilde denne lære mig norske Konster, som bestode i at opstille en lang Række af Glas, og fylde disse, samt derefter at tømme disse vexelviis, saalænge indtil Een af de drikkende falder omkuld, hvilken da har tabt. Men jeg renoncerede aldeles paa den Fornøielse. – Torsdag Aften vare vi i Selskab hos Bureauchef Ingstad. – De norske Selskaber ere sande Æde- og Drikkegilder. Efter man har drukket Thee, dækkes der et Bord for Herrerne med Brød, Smør, Kjød, Ost, Sildesalat, Brændeviin, kort med Alt hvad der hos os vilde udfordres til et fuldkomment Aftensbord. – Men i Norge ansees saadant kun som et Præludium til den egentlige Aftensmad. Saasnart Enhver har tilfredsstillet sig her efter bedste Evne, frembærer Værten Piber og Cigarer, og enhver af Herrerne begynder da at smøge. Denne liberale Skik gaaer endog saavidt, at der opstilles Spilleborde i samme

Værelse, hvor Damerne opholde dem, og ved disse Borde sidder alle Spillerne med deres Piber i Munden. – I Mellemtiden indtil det egentlige Aftensbord serveres der stadig med Punsch. – Kl. mellem 10 og 11 gaacr man til Bords, og stikker her paa flere Retter varm Mad, ja endog Østers, som alt sammen vilde aldeles ødelægge Ens Nattesøvn, hvis der ikke blev drukket saa tappert dertil, at man ikke forlader noget Bord, uden med en halv Perial. Det er nemlig Skik her at drikke Skaaler med hver enkelt Person, endog med Damerne, og det ansees for en Fornærmelse, naar man ikke drikker Glasset ud ved hver Skaal. – Vi besøgte den berømte norske Maler Fearnley, hvis Atelier fremviste en Samling af udmærkede Malerier af norske, danske, engelske, skotske og italienske Stykker; adskillige af disse havde jeg alt seet ved Udstillingen i Kjøbenhavn. – Fredag Morgen Kl. 8 forlode vi Christiania og reiste nordefter ind i Romerriget. Da det havde frosset alle de Dage, vi havde opholdt os i Christiania og der paa Veien laae temmelig megen Sne, satte vi allerede et Par Miil fra Byen, Vognen paa Kjelker, og nu gik det saa rask, at vi allerede Kl. 2 vare i vort Nattekvarteer paa Moe. – Dette var et simpelt og temmelig ureenligt Sted, hvor Musene om Natten bogstaveligen løb mig over Ansigtet. – Vi fortsatte vor Reise næste Morgen Kl. 5, men havde allerede en halv Fjerdingvei nær Skiftet, det Uheld at en af de bageste Kjelker brækkedes itu 2 Gange efter hinanden. For ikke at blive liggende i Mulm og Mørke paa Landveien, maatte vi gribe til den Udvei at sætte begge Baghjulene, som vi for en Sikkerheds Skyld førte med paa en Kjerre, paa Vognen, medens vi beholdt Kjelkerne paa Forhjulene. Reisen gik nu meget langsommere, men vi avancerede dog. – Om Middagen passerede vi Eidsvold, et smukt Sted beliggende ved Vormen, paa hvilket den norske Constitution bleve forfattet. – Henad Eftermiddagen traf vi saa megen Sne, at vi ikkun med den største Besværlighed kunde komme frem, og ikkun derved, at vi ved enhver Bakke maatte staae ud, og alle Mand skyde paa Vognen. – Vi indsaae nu det Umulige ved paa denne Maade at fortsætte Reisen. – Knudtzon lod derfor Vognen staae paa det næste Skifte, Tooten kaldet, og kjøbte der 2de Spidsslæder, eller som vi kalde dem, Eenspænderkaner til sig og Lucinde, medens han til Thrine og mig leiede en Bredslæde, som jeg selv kjørte uden Skytskarl. – Nu gik det i en umaadelig Fart, skjøndt ikke uden nogen Ængstelse fra min Side, da jeg ikke i Mørket kunde see Veien, men de smaa norske Heste kjendte bedre Besked end jeg. Det gik meget heldigt indtil næste Skifte, da jeg ved at kjøre ind i Gaarden, væltede os over i en stor Sneedynge, men uden mindste Fare for nogen af os. – Til vort Nattekvarteer i Sukkestad ankom vi Kl. 11½ uden videre Hændelser. – Søndag Mør-

gen d. 1. Decbr. ved Daggry fortsatte vi Reisen langs den yndige Miøsen. – Her frembød sig det herligste Prospect for os. – Medens den opgaaende Sol beskinne de hvide Fjeldtoppe paa begge Sider af Søen, hvilede endnu Taagen neden under os paa Miøsen som utallige smaae Bjergtoppe. – Denne Dag frøs det stærkeste, vi endnu have truffet paa vor Reise. – Kulden var uden Tvivl 10-12 Grader. Aanden frøs os om Ansigtet og Haaret, og Damernes Slør vare uigiennemsigtige af Riim. Dog var Kulden ikke saa følelig, da Veiret var blikstille. – Om Eftermiddagen kjørte vi med hele Caravanen over Miøsen til Kjøbstaden Lille Hammer paa den høire Side af samme. Denne By har først for faae Aar siden erholdt Kjøbstadsrettighed og er derfor endnu kun i Opvext. Da Byen havde et Apothek, kom dette os vel tilpas, eftersom Thrine i den sidste Tid havde lidt af Mavekrampe, hvilken jeg, som velbekjendt med denne Sygdom, helbredede med Cameelthee. Men vi gik herfra i Mørke paa Randen af de dybeste Fjeldkløfter, op og ned af meget steile Bakker, hvor man ofte ved Nedkiørselen, midt paa Bakken maatte passere en Bro over en Elv. – Denne Tour vilde vist have været forbundet med den største Fare, hvis ikke de smaa norske Heste, ganske overladte til dem selv, med en lige saa stor Sikkerhed som Hurtighed passere disse Veie. – Denne Nat laae vi paa et ret godt Sted paa Moshuus, hvor vi forefandt et gammelt Orgel, paa hvilket Thrine spillede for os. – Mandag og Tirsdag havde vi godt Føre og et mildt Veir. – Natten mellem Mandag og Tirsdag paakom der Knudtzon en stærk Forkjølelse, som lod til at vilde blive af en betænkelig Art, men hans stærke Natur fik heldigviis hurtigt Overhaand over den. – Tirsdag Eftermiddag passerede vi nogle høist farlige Skrænter ved Luurgaarden, hvor den fra Bjergene af Solen smeltede Snee flyde ned over Veien i Afgrundene, og danne saaledes Veien til et skraat Islag, som man kun kan befare med den allerstørste Forsigtighed. – Min Slæde slingrede ogsaa eengang hen imod Afgrunden, og den vilde ufeilbarligen gledet ned med mig, hvis ikke den velskjærpede Hest havde havt Kræfter til at holde Slæden tilbage. – Vi kjørte et Stykke op paa Dovre denne Aften til Skiftet paa Tofte, hvor vi overnattede, for næste Morgen at kjøre ned igjen, og tage Veien langs med Dovre henad Romsdalen til. – Farten op ad Dovre gaaer ikke ad nogen banet Vei, men man sniger sig frem i Fordybningerne mellem Bakkerne, hvor Sporet er saa smalt, at neppe den smalle Spidsslæde kunde passere her. – Paa Tofte kjøbte vi en 4re Spidsslæde til mig, og nu tog Toget sig ret stadseligt ud med den lange Række eensartede Slæder, der fulgtes af en Langslæde med Bagagen. – Om Onsdagen kjørte vi over en Søe, kaldet Lesja-Vand, hvor Thrine havde det Uheld at blive kastet ud af Slæden, idet den foer

hen imod en af Vinden opkastet Sneebunke. – Hun forsløg Ansigtet temmelig slem, men det var dog ikke synderligt farligt og helbrededes ved dansk Brændeviin.«

Her stopper dagbogsførelsen.

Vi er nået til Onsdag den 4.12.1839 og befinder os et sted i omegnen af Dovre – på vej op gennem Romsdalen. Vi har fulgt det lille rejseselskab i 3 uger – og havde gerne fulgt med videre frem til et eller andet rejsemål, som man nu kun kan gætte på. Er det for dristigt at gætte på, at Oldefar & Oldemor var på vej til hans fødeby Kristiansund, og kan man tænke sig, at planen siden hen – efter ophold hos slægtninge der – har været at rejse videre til Trondheim, hvor jo hans forældre, der endnu begge levede, boede; han skulle vel præsentere Lucinde og forældrene for hinanden?! – Og hvad var Thrine's og Carl August Schack's videre rejseplaner? Mon ikke Thrine's tætte bånd til Oldefar har betydet, at de skulle følges ad på hele rejsen og den 26-årige Carl August, der vel tvangfrit kan betragtes som en hengiven bejler til den endnu 18-årige Thrine – hun fyldte 19 år senere på rejsen (11 dage efter, at hun på rejsedagbogens sidste dag var kastet ud af slæden med ansigtsskrammer og helbredelse ved »Brændeviin« til følge) – har vel nydt at følges med den udkårne, som han godt 5 år senere bliver gift med, og siden hen får 4 børn med, herunder den nuværende rejsedagbog-ejers oldefar.

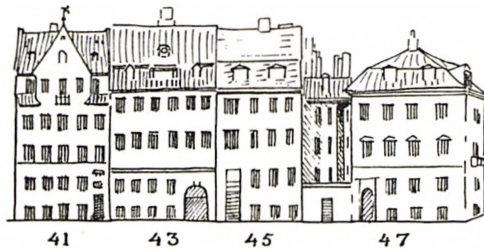
Det ved vi en hel del om, idet Carl August mange år senere, nemlig den 20/3-1870, skriver »en kort flygtig Skitze af et Liv« til sin ven, Viceinspektør på Regensen, Justitsraad Fr. Fabricius; dette manuskript fylder 10½ A4 sider og rummer bl.a. følgende oplysninger:

Carl August, der et par år før havde mødt Thrine, friede den 3/3-1837 til hende og fik hendes JA, men da Carl August endnu var stud.jur., blev forbindelsen foreløbigt holdt hemmelig. Da Carl August senere på året fuldendte studiet, åbenbarede de unge deres forbindelse til Oldefar; Carl August anholdt om Thrine's hånd, »som han med stor Velvilje gav sit Samtykke til.« De unge var klar over, at det kunne have lange udsigter med et giftermål, men det anfægtede dem ikke. – Da Oldefar giftede sig med Oldemor i november 1839, »foretog han med hende, min (senere) Hustru og mig Dagen efter Brylluppet en Rejse over Sverrig til Norge hvor vi gæstede Moss, Christiania, Christianssand (forkert; må være Christiansund), Molde og Trondhjem. – Rejsen var besværlig ved Vintertid, og da vi ved Julen ankom til Trondhjem faldt min Hustru i en farlig Thyphus eller Nervefeber, der ved-

varede til langt hen paa Foraaret. – Imidlertid rejste Knudtzon og Hustru ned til Danmark i Midten af Januar, medens jeg blev tilbage for at oppebie Udfaldet paa min Hustrus Sygdom, og da Symptomerne viste sig noget beroligende i Slutningen af Januar og Lægen erklærede at hun ikke kunne tænke paa at rejse til Danmark før henad Sommeren, maatte jeg rejse fra Trondhjem den 28. Januar 1840 i Slæde i en Kulde, der oftere tog til over 20 Grader.« – Thrine kom tilbage til København i maj 1840 og 5 år senere blev de unge gift i »Huset hos Commandør Rist, som dengang boede paa Kultorvet.«

Hjemkommet fra bryllupsrejsen slog De Nygifte sig ned i den gamle købmandsgård Nyhavn no. 31 i København. Nyhavn var blevet udgravet og anlagt tilbage i 1670'erne, og på solsiden opførtes i slutningen af 1600-tallet 35 ejendomme, hvor købmændene i den florissante handelsperiode havde deres egne skibe liggende nedenfor deres lagerbygninger og boliger. I no. 31 havde tidligere boet storkøbmanden Andreas Bodenhoff, der i 1760'erne havde skabt den Bodenholfs Plads på Christianshavn, som Oldefar, jvfr. ovenfor, købte sig ind i. Oldefar trak sig på denne tid ud af sine politiske hverv omkring Stænderforsamlingen i Roskilde, dels på grund af giftermålet, dels på grund af at Det Nationalliberale Parti, som han tilhørte, bevægede sig i en mere frisindet retning, end han brød sig om. Han koncentrerede sig i København om sin handel på Island, men var ikke, som vanligt, i Island i somrene 1840-42, og så gik det atter galt for ham. Vejret i Island var i 1842 elendigt, med så megen regn, at klipfisken ikke blev tilstrækkelig tør, inden den blev lagt i afskibningskasserne. Resultatet var fordærvede og altså værdiløse ladningers ankomst til København, med store tab til følge; Oldefar måtte atter en gang standse sine betalinger. Tabet var større, end han kunne bære og den 1. december 1842 måtte han overgive sit bo til Skifterettens behandling – og meddele Københavns Borgerrepræsentation, hvori han havde haft sæde i et års tid, at han måtte udtræde.

Det var en tung tid for den ærekære grosserer, og sandelig også for hustruen, Oldemor, der sidenhen berettede for sine børn om den ydmygelse, hun, der var udgået fra et særdeles velsitueret hjem, måtte tåle ved at se til, at vurderingsfolk holdt regnskab over hendes linned, møbler og sølvtøj, mens hun i stigende omfang så fortvivlelsen malet i gemalens ansigt. Og svigerfaderen, Den Gamle Patriark Fr. Gotschalk, udbrød: »De kommer aldrig paa en grøn Gren igen!« Men Oldefar knyttede næverne og stødte dem ned for sig, så hans store, kraftige legeme rystede, da han svarede: »Det skal jeg vise Dem, Hr. Gotschalk!« – Og sådan gik det da også.

Johan Peter Kylmans Sandstenstavle. Indmuret i Gaarden Nyhavn Nr. 47

Sandstensfigur »Haabets«. Nu anbragt over Peter Kylmans Sandstenstavle i Gaarden Nyhavn Nr. 47

Fig. 129. Nyhavn no. 47: Tre tegninger af Peter Linde fra 1943. Øverst husrækken Nyhavn No. 41-47. I midten sandstensfigur af »Håbet«. Nederst sandstenstavle med indskrift fra købmand Johan Peter Kylman's tid, 1707. Sandstenstavlen og figuren »Håbet« findes indmuret i Gården til Nyhavn 47.

Oldefar kom relativt hurtigt til kræfter igen. Han fik en akkord med kreditorerne, beholdt sine skibe og sine handelsstationer i Island, men afgørende var det, at han fik hjælp fra brødrene i Norge. Inden længe kunne han betale enhver sit og alle kreditorer fik, hvad de skulle have og altså også udover akkorderne. Ved hårdt arbejde genopbyggedes hans virksomhed, som nu blev omlagt til i højere grad også at bygge på andre markeder, end de islandske og norske. Sydeuropæiske og oversøiske markeder blev opprioriteret, og indenfor en halv snes år var han tilbage i sin gamle position som en af Hovedstadens, ja en af Landets, største, dristigste og rigeste forretningsmænd.

Oldefar solgte i 1846 den gamle købmandsgaard i Nyhavn no. 31, og købte den mindre ejendom på hjørnet af Nyhavn og Toldbodgade, Nyhavn no. 47. Huset var bygget i 1730'erne, men blev af Oldefar ombygget og fik den facade, huset har den dag i dag. I denne ejendom, der alene skulle tjene som bolig for familien, omend med kontorer i stueetagen, flyttede ægteparret ind med deres 3 drenge, Nicolay Henrich – Onkel Colla fra juli 1841, Frederik Gotschalk – Onkel Frederik fra januar 1843 og Søren Christian – Farfar fra juli 1844. En lille pige, Harriet Nicoline, blev født i december 1845, men døde en uge gammel. Husholdningen indkluderede 3 Piger, søstrene Ane og Karen Andersen fra Svenstrup ved Roskilde og Emilie Kollerup fra København, samt en Karl, Zakarias Olsen, der dog mest var pakhuskarl og boede i kælderen. Der var – udover kontorerne – køkken og pigeværelse i stueetagen, medens første sal, der var højloftet og herskabelig, indeholdt spisestuen, dagligstuen og »Salen«. På anden sal var der 4 soveværelser, hvor Oldeforældrene sov i hjørneværelset, mens drengene havde værelse over dagligstuen. Øverst var et par kvistværelser og et loftsrum, hvori var placeret en med metal foret trækasse, hvortil vand blev pumpet op fra gården, til forsyning af et W.C. på anden sal – en veritabel sjældenhed i datidens København.

Hvad nu angår »Salen«, var der tale om et større, normalt uopvarmet, rum, der fyldte hele husets dybde med to vinduesfag ud mod Nyhavn og to mod Toldbodgade. Stuen var ifølge Onkel Frederik ikke indbydende til ophold; den var ikke – i hvert fald ikke til en begyndelse – hyggelig. Sidenhen, efterhånden som økonomien bedredes, ændrede det sig. Men Dagligstuen, med to solfyldte vinduesfag ud mod Nyhavn og nærmest kvadratisk, var hyggelig og smuk. Spisestuen vendte med to vinduesfag ud mod gården og var derfor ret mørk; den havde en lang vægflade ind mod nabohuset i Toldbodgade, og på denne væg hang »en Række af Hornemans Pastelbilleder«. Der var tale om de 10 familieportrætter, som er omtalt i Kapitel 17 og afbildede som Fig. 115-124.

På kontorerne arbejdede Oldefar's to betroede kontorister, Hr. Hotmann og Hr. Lottrup. Onkel Frederik omtaler førstnævnte – i den del af erindringerne som ikke er trykt; ikke alle dele af manuskriptet er publiceret – som »mærkelig derved, at han maaske paa den Tid var Kjøbenhavns sværeste og fedeste Mand.« Han var en kendt skikkelse i det københavnske gadeliv. »Armene førtes under Gangen langt ud til Siderne, idet han pustende førte sin mægtige Mave et Stykke foran sig selv.« På kontoret var han en uvurderlig støtte, udstyret, som han var, med »et decideret Kjøbmandssnille.« Hos ham »blev ingen Dumheder begaaet.« – Hr. Lottrup var noget yngre, men også såre pålidelig; »hans rødlige Ansigt forraadte det varme Blod, og man vidste, at han var en stor Dameven.« Beklageligvis kom de to herrer ikke altid for godt ud af det sammen; den ene ville have frisk luft og smækkede vinduerne op, mens den anden ville have varme og fyrede i kakkellovnen. Stormagterne kæmpede og der blev skiftevis luftet og fyret i én uendelighed!

I køkkenet residerede kokkepigen Ane, som lavede al mad – såvel til daglig som til selskaber. Ane var gårdmandsdatter fra Roskilde-egnen og havde tjent hos Oldemor's forældre, da hun i 1839 ved Oldemor's ægteskab fulgte med hende til hendes nye hjem. Ved fallitten i 1842 måtte Oldemor meddele hende, at hun så sig nødsaget til at sige hende op, men Ane svarede, at hun ikke ville »tage fra Fruen; hvis Fruen blot vilde beholde hende, behøvede hun ingen Løn.« Ane blev i huset, fik sin løn og hendes hengivenhed blev aldrig glemt. »I sit Fag var hun duelig og dygtig; som Menneske og som Karakter var hun saare sjælden og af fremragende Værdi. Hendes Bravhed og Ærlighed var uden Pletter.« Således erindrede Onkel Frederik hende mange år senere.

Han erindrede også i den omgangskreds, Oldefar indførte i sin nye tilværelse fra hans tidligere liv, og »så at sige bragte Mama i Medgift«, med stor veneration og glæde »Tante Thrine«, Thrine Schack, født Christensen, som vi kender fra Bryllupsrejsen. Hun og gemalen var højt elskede af familiens børn, og det var helt åbenbart, at Tante Thrine og Onkel Schack nærrede dybe og varme følelser for Oldefar. Thrine havde jo tilbragt nogle af barndomsårene (fra hun var 5 til hun var 11 år) hos Oldefar, »og hun saa op til ham med en Datters hele Hengivenhed.« Også Oldefar's første hustrus yngste broder, Thomas Thomsen, se Kapitel 4, No. 8. F., var en skattet gæst i hjemmet, som i øvrigt helt naturligt prægedes af, at Oldemor's familie – Gotschalk'erne – udgjorde den nærmeste selskabelige omgang. Gotschalk'erne vender jeg tilbage til i næste kapitel.

Og han erindrede, hvorledes Familien om sommeren lå på landet. Den belkumrede hovedstad, som indenfor voldene fyldte mindre end 5 kvadratkilometer, var præget af støj, møg og røg. Det stank fra talrige ildelugtende virksomheder og fra de åbne kloakkers uhumskheder. Frisk luft var en mangelvare, og det er derfor forståeligt, at de familier, som havde økonomi dertil, om sommeren fortrak til steder, hvor man kunne trække frisk luft; man lå på landet, men det var dengang ikke mange familier, der gjorde det. Et par somre lå Familien på landet i Vedbæk, hvor de havde lejet sig ind hos Smeden, »Smedepeter«. I hvert fald i sommeren 1846 var Oldefar på Island. I 1847 lejede Familien sig ind på Kastelsvej hos Enkefru Nissen, og Oldefar kunne komme hjem hver dag efter arbejdstid og spise til middag, ofte med gæster fra byens handelsstand. Det år tog Familien tidligt tilbage til huset i Nyhavn; i september barslede Oldemor med Jørgen Bailli – Onkel Bailli, opkaldt efter fætteren Jørgen's ven Alexander Baillie, jvfr. Kapitel 8.

Tankevækkende i den forbindelse er det, at Oldefar og Oldemor i vinteren 1846/47 i forbindelse med en forretningsrejse til Neapel, Marseille og Barcelona besøgte fætteren Jørgen og hans ven Alexander Baillie i deres hus i Neapel. »Opholdet i Neapel var særlig behageligt, da min Faders Fætter levede der i Selskab med en engelsk Ven. Det var de to for deres Elskværdighed i vor hele Familie paa en saa smuk Maade bekendte Venner Jørgen og Baillie, den intellektuelle og kunstinteresserede Jørgen Knudtzon, Thorvaldsens Ven, og Rigmanden Alexander Baillie. Papas og Mamas Ophold i Neapel blev i høj Grad behageliggjort ved Jørgen's og Baillie's store Gæstfrihed« – som Onkel Frederik beskriver det.

Efter yderligere et par somre på landstedet »Christiansro« i det gamle Taarbæk-område, købte Oldefar i 1850 for 8.500 rigsdaler – han havde haft et særdeles lukrativt år i 1849, over 50.000 rigsdaler – den smukke ejendom »Søbakken« på en landlig bakke lige ovenfor det gamle Taarbæks mere »grisede kvarter«. Der var tale om et af Taarbæks tidligste landsteder; under navnet »Annabierg« gik det tilbage til 1744, men siden 1772, da viceborgmester i København Matthias Lunding købte det, hed det »Søbakken«. Stedet var i mange år (1825-1843) før Oldefar's tid ejet af slægten Clausen. Det købtes af Stiftprovsten i København H.G. Clausen og overtoges senere af sønnen, teologen og politikeren professor H.N. Clausen, der solgte. For Oldefar og hele hans familie blev »Søbakken« et sandt paradys gennem 18 vidunderlige somre, hvorefter Oldemor som enke solgte stedet, da hun ikke brød sig om at bo der efter Oldefar's død, og da det blev hende for bekosteligt at eje.

Fig. 130. Landstedet »Søbakken« i Taarbæk, som det ser ud i dag.
 Fotograf: Jens Markus Lindhe.

»Søbakken« var opført som en patricier-ejendom i to etager med rigelig loftshøjde og en herskabelig trappe op til opholdsværelserne på første sal. Der var stald og vognskur og en lun have, afskærmet af træer og buske. Oldefar byggede huset totalt om, og anbragte opholdsværelserne i stueetagen med soveværelserne ovenpå. Han forsynede ejendommen med en veranda, ligesom han ryddede kratbevoksningerne, der skjulte udsigten over Øresund. Der blev fra huset den dejligste udsigt udover tagene af Taarbæks fiskerhytter, over grønne plæner og udover det blå sund. Også udsigten over markerne mod Dyrehaven var ualmindelig skøn; Onkel Frederik mindes stemningen med »den grønlig Aftenhimmel med dens ejendommelige kølige Skær oppe over Dyrehavens Træer« og mindes tilsvarende stemninger i guldaldermaleren Kyhn's landskabsbilleder. Ejendommen havde færdselsret til en sti over markerne til en rød låge ind til Dyrehaven; Oldefar havde nøgle til denne låge og gik ofte i Dyrehaven om søndagen med de tre ældste sønner.

Det skete i 1851 under en sådan søndagstur i Dyrehaven, at de mødte en skare ryttere, hvilket fik Oldefar til at beordre »Hatten Af«, når han gav signal, til at tage opstilling langs vejen på rad og række og til at signalere, så alle blottede hovederne. Den forreste rytter rakte Oldefar hånden og sagde:

»Goddag min kære Knudtzon.« Efter nogle minutters konversation, og rytternes ærbødige hilsener til Oldefar, red skaren videre, og Oldefar erkyndigede de måbende drenge om, at det var Frederik VII.

Det er bemærkelsesværdigt, at Koleræpidemien i København i 1853 ikke hærgede hos Familien Knudtzon; 5000 mennesker døde af kolera i den stinkende og forurenede hovedstad. Men sommerboligen »Søbakken« har givetvis været et tilflugtssted, hvor epidemien ikke nåede ud (på samme vis som Eratsråd A.N. Hansen's familie havde et fristed på landstedet Øregård), selvom selve fiskerlejet i Taarbæk rantes hårdt i eftersommeren 1853.

Som det fremgår, gik Oldefar's handelsvirksomhed bedre og bedre i alle årene efter genrejsningen ovenpå fallitten i 1842. Selvom han havde oprioriteret de sydeuropæiske og oversøiske markeder, var hans virksomhed i Island central. Denne virksomhed var, som nævnt, overtaget fra hans første svigerfader, onkelen, Jess (Den Rige) Thomsen, men sidenhen omstruktureret og udvidet. Der var tale om handelsetablissemeter i Reykjavik, Havnafjord og Keflavik – Hovedstaden og de to vigtige havnebyer på øens sydvestlige halvø, Reykjanæs, vestfor Sörlandet. Sidenhen supplerede Oldefar med et etablisement på Vestmannaøerne, sydfor Sörlandet. Frem til 1855 havde danske købmænd monopol på handelen med Island.

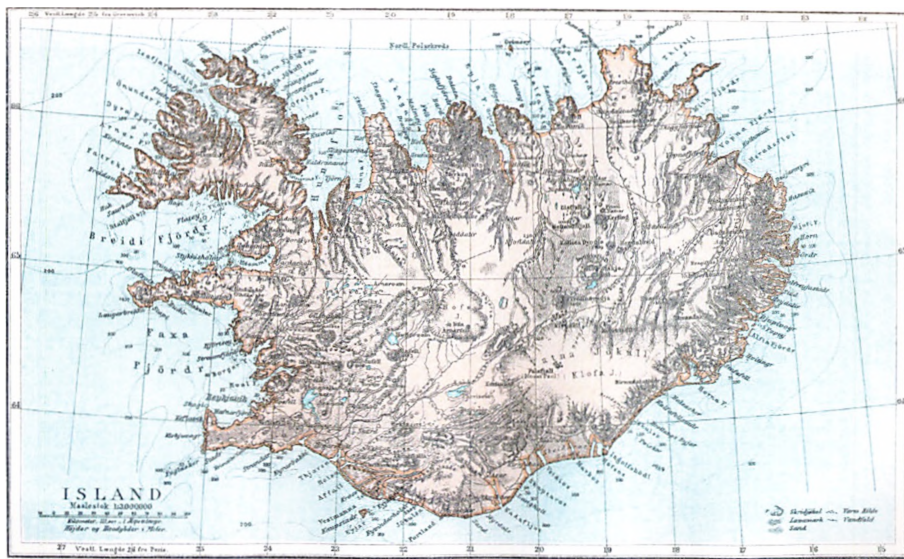

Fig. 131. Kort over Island.

Island var oprindeligt et landbrugsland, men midt i 1700-tallet betød dels handel, dels anlæggelsen af nogle fabrikker, at Reykjavik voksede som bysamfund. Der var til en begyndelse ikke tale om noget imponerende bysamfund, men byen skilte sig ud fra al anden islandsk bebyggelse, der bestod af ensomt beliggende gårde. Reykjavik fik købstads-rettigheder i 1786 og i årene derefter indtraf en betydelig vækst i handelen. En række nye handels-huse blev bygget i en gade, der løb langs stranden, hvor der hidtil blot havde været en enkelt gade, der løb vinkelret på stranden. Hvor byen i 1786 havde 302 indbyggere, var antallet i 1840 steget til 890. Og de danske købmænd satte deres præg på byen.

Hvor til eksempel de islandske huse efter gammel tradition var bygget af sten og tørv, var købmændenes huse og forretninger – selvom købmændene kun opholdt sig på øen i sommerhalvåret – bygget af solidt tømmer, der signalerede til omgivelserne, at her havde købmanden sit etablissement.

Monopolet indebar, at de danske købmænd havde pligt til at forsyne Island med de varer, som befolkningen havde dagligt brug for og ikke kunne skaffe sig andetsteds fra (på grund af monopolet), eller selv producere. Da sejladsen på Island var helt afhængig af vejret og af strømforholdene, og da vinterhalvåret var stormfuldt med isfyldte farvande, betød det, at Øen måtte vente til hen på forsommeren, før friske forsyninger kunne påregnes. Når

Fig. 132. Stiftamtmand, greve E. Moltke's maleri fra omkring 1820 af Reykjavik. National- & Universitetsbiblioteker i Island.

omsider de danske skibe dukkede op, betød det nye forsyninger af nødvendige varer som fiskeredskaber, tømmer og tjære, madvarer som mel, brød, sukker og andre husholdningsartikler, samt af en række mere luksuøse varer som vin, brændevin og tobak.

Når købmændene sejlede til Island, var det dog ikke på grund af fortjenesterne på de skibsladninger, de kunne sælge på Øen. Interessant for dem var, hvilke varer de kunne fylde deres skibe med som returlast, når hjemrejsen først på efteråret påbegyndtes. Disse returladninger bestod af diverse former for fisk – saltede og tørrede – samt tran, uld – også i form af vanter og hoser – og lammekød. Navnlig fiskevarerne var efterspurgt i Europa, og det var omkring handelen med fisk, at de danske købmænd gjorde de store og indbringende handler.

De danske købmænd var vigtige for Island; det var i højere grad købmændenes skibe end den danske flåde, der sikrede den danske tilstedeværelse i de nordatlantiske bilande. Og i regeringens handelsbestemmelser var flere, der tjente til sikring af de islandske undersætter i Kongeriget. Købmændene skulle opføre sig ordentligt, tage hensyn til Øens befolkning og stå på venskabelig fod med den. Ingen udnyttelse, men sikring af regelmæssige tilførsler af varer, hvis kvalitet skulle være i orden. Endvidere var det velset – både i Reykjavik og i København – at de danske købmænds pakhuse kunne fungere som nødlagre i vanskelige tider, når landbrug eller fiskeri slog fejl og befolkningen truedes af hungersnød.

Ikke alle købmænd levede op til disse forventninger; også dengang fandtes brodne kar, der satte grådighed i højsædet og dertil behandlede den lokale befolkning groft. I virkeligheden var forholdet mellem Danmark, hvis købmænd i realiteten var Kongens repræsentanter, og Island ikke ligeværdigt, men præget af dansk dominans. Den enkelte købmands moral og dygtighed spillede således en stor rolle.

Det er bemærkelsesværdigt, at Oldefar's islandske eftermæle blev smukt – såre smukt – omend man fra visse sider karakteriserede ham som en hård forretningsmand og ret usmidig. Der er ingen tvivl om, at han – som hans norske slægtninge var det i deres forretningsverdener – var behård i konkurrencen med de øvrige købmænd, og navnlig i hele den mangeårige fase, hvor han skulle opbygge virksomheden, omstrukturere den og videreføre den efter fallitterne. Når det blev sagt, efter hans død, at efterfølgerne – Onkel Colla & Farfar – nok var smidigere at forhandle med, end Oldefar var, forekommer det mig at være en såre naturlig udvikling.

En artikel af Oscar Clausen i det islandske tidsskrift *Frjáls Verzlun – Fri Handel* – fra 1962 befatter sig med Grosserer-Handelen i Reykjavik, og omtaler Oldefar som en kompetent, økonomisk og dygtig mand, der var højt estimeret i Kongens København, og i Island særdeles populær. Hans forretninger gik godt, takket være hans særdeles belevne opførsel, »men hans interesser har han sikkert beskyttet med agtpågivenhed«. Han – og senere Sønnen – herskede over al handelsvirksomhed på øens sydlige fjerdedel i årene 1814-1895, og hvad angår salg af klipfisk – de norske aner fornægter sig ikke – havde de kapital nok til at sikre sig adgang til de bedste markeder i lande omkring Middelhavet som Spanien og Italien. Specielt om Oldefar blev sagt: Han var kendt for at være svær at gøre forretninger med; han var virksomhedspartner med mange, men det betød ofte tab for partnerne. Næsten et helt århundrede var Knudtzon Reykjavik's hovedgrosserer med stor indflydelse på handelens udvikling i Island. Han havde naturligvis mange Faktorer – handelschefer – i denne lange periode (hvor han i øvrigt i årene 1839-1852 ikke selv rejste til Island), men disse Faktorer arbejdede ikke for ham til deres dages ende. De blev så godt uddannede, at de sidenhen fik gode tilværelser på andre måder.

Oscar Clausen's artikel gengiver en »jubilæumsartikel« fra 1864 i den daværende ugeavis »*Thjóðólfur*«, der udkom fra 1848-1920, »Et jubilæum i anledning af Grossererens 50-års handels-fødselsdag« i Island. Artiklen fortjener at blive fyldigt gengivet her – let redigeret af mig – i oversættelse:

»Jeg synes, det er passende, at vort tidsskrift omtaler det købmands-jubilæum, som finder sted i år, efter det jeg bedst ved og som også må kunne verificeres. Jeg synes, dette er desto mere passende, som den købmand, der her er tale om, er en sværvægter og altid har været en højt estimeret person i hjembyen København. Hans virksomhed her i landet har været meget betydningsfuld og er en ære for hans minde, et stort antal islændinge til gavn og andre købmænd et godt forbillede. Han har endvidere drevet sin forretning sådan, at hans kunder har vurderet den som pålidelig og fordelagtig og kun de færreste har fundet det økonomisk mest fornuftigt at hæve forretningsforbindelserne og vende sig mod andre købmænd.

Vi taler om Peter Christian Knudtzon, storkøbmand i København. Efter hvad vi ved, begyndte han sin handel her i landet i 1814; hans første svigerfar (Knudtzon har været gift to gange) var købmand Thomsen fra Nordborg på Als, der blev kaldt enten Thomsen den Rige eller Nordborg-Thomsen, og han overlod det år 3 af sine islandske handels-

stationer, på Sydlandet, til sine 3 børn. Den ene var købmand Thomas Thomsen den Yngre, senere købmand i Hafnafjörður – oftest kaldt for Nordborg-Thomsen. De to andre var døtrene, hvis mænd, svigersønnerne, var kaptajn Lorenz Christensen, kaldet Christensen den Digre, og grosserer Knudtzon. De tre handelsstationer lå i Reykjavik, Hafnafjörður og Keflavik; førstnævnte i Hafnarstræti 8-10 fik Knudtzon.

P.C. Knudtzon har således drevet handel her på Island i omkring 50 år. Man kan med sikkerhed sige, at det blev gjort eksemplarisk og på en så efterrettelig og profitabel måde for vore landsmænd som mulig, henset til hvordan handelen var organiseret frem til 1854, da monopolet ophævedes. Især to forhold gjorde, at det gik så godt.

For det første kom Knudtzon selv herop hver sommer i mange år i årene 1814-1838. Han rejste rundt mellem sine 4 handelsstationer i Reykjavik, Hafnafjörður, Keflavik og Vestmannaeyar, holdt selv øje med det hele, aftalte lønudbetalinger, var således hovedsjælen i forretningslivet her på Sörlandet disse somre og varetog det hele selv uden hjælp, fordi for det meste var det Knudtzon, man lyttede til og hvis anbefalinger, man fulgte. Købmændene traf sjældent afgørelser uden at rådføre sig med Knudtzon. Han har således sat sit tydelige præg på handelsstationerne, og i højere grad end de øvrige købmænd, der drev handel på Sörlandet gennem de samme 50 år. Han har oftest haft de mest pålidelige og populære handelschefer – faktorer – og han sparede ikke noget. Derfor betragtedes hans handelsvirksomheder sædvanligvis som de mest pålidelige, når det drejede sig om kontrakter og økonomi. Vi kender kun yderst få eksempler på, at en faktura fra Knudtzon's virksomheder er bragt i tvivl.

For det andet var han ikke blot den første blandt købmændene til at sende sine skibe til landet med de nødvendige varer om foråret, når varemangelen var størst, men han sørgede tillige for, bedre end andre købmænd, at han havde større vinterlagre end andre købmænd.

Endelig synes vi, det er bemærkelsesværdigt, at hans handelsstationer ikke sendte penge til Danmark. Tværtimod blev de rigeligt forsynede med penge, som Knudtzon regelmæssigt sendte op hver sommer, og det var undertiden store summer. Vi mener også, at hans handelsstationer ikke havde kunnet beholde så trofaste og rige kunder, hvis ikke de jævnlige kunne få penge efter behov i den forretning, som de fuldt og helt kunne stole på.

Det siges nu, at grosserer Knudtzon er blevet meget velsitueret, og det kan vi Islændinge godt unde ham, uanset om han har tjent sin formue

hovedsageligt ved handelen her i landet eller gennem de øvrige handelsvirksomheder, han har drevet andre steder. Knudtzon har aldrig begrænset sig til at tænke på egen profit, men var storsindet nok til at finansiere forskellige andre firmaer og bidrage til styrkelsen af vort næringsliv og vor økonomi på mange måder, hvorved han rager op over sine samtidige købmænd her i landet.

Da han drev handel på Vestmannaeyjar, investerede han mange penge i dæksbåde for at drive fiskeri. Omkring 1830-33 købte han svovlminerne i Krýsuvík (på Reykjanes) og brugte mange penge på at gøre dem rentable og øge beskæftigelsen i distriktet i særdeleshed og i Island i almindelighed. Det var i særlig grad prisværdigt, eftersom han selv intet tjente på dette foretagende; som andre sidenhen fik han kun tab på virksomheden.

Knudtzon var den første til at bygge og etablere en brødfabrik, der stadig drives her, og han fik hædersmanden, bagermester D. Bernhøft fra København, til at drive bageriet. Først drev Knudtzon bageriet for egen regning, men siden solgte han det til D. Bernhøft for en overordentlig rimelig pris. – Knudtzon lod også bygge fra grunden af en vindmølle, den eneste som findes her, og som fortsat står ved Arnarhólsholti lidt syd for Hovedvejen.

Det er ikke specielt bemærkelsesværdigt, at Knudtzons handelsetablissementer i Reykjavík i mange år betalte den højeste kommuneskat af alle i byen, men han har aldrig beklaget sig derover. Der regnes med, at Knudtzon betalte 1/25 del af alle kommuneskatter pr. år, og det viser klart, hvor blomstrende og solid hans virksomhed har været og hvor mange af byens indbyggere der har haft deres levebrød gennem denne virksomhed i nu 50 år. – Og det er endnu vigtigere, at Knudtzon, selv om han boede i udlandet, af egen generøsitet og glæde donerede store beløb til den for byen så vigtige, uvurderlige og fremgangsfulde institution, Børneskolen. Byens indbyggere havde måttet vente i mange år på denne institution, hvis ikke Knudtzon og Carl Fr. Siemsen i fællesskab havde givet byen det store og rummelige hus, Barnaskólahús, som de forærede byen i 1860; en gave på 5-6.000 rigsdaler, en flot gave. Byens borgere havde næppe selv kunnet skaffe de mange penge, i tillæg til de årlige driftsudgifter. Sandelig må man sige, at takket være Knudtzon's og Siemsen's generøsitet, og deres omsorg for Reykjavíks borgere, kan vi i dag glæde os over denne skole, hvor omkring 100 børn får deres gode uddannelse og opdragelse.

Straks da grosserer Knudtzon her i høst erfarede, at man var begyndt at indsamle penge til et sygehus her i byen, sendte han omgående besked med sidste postbåd om, at han ville skænke denne institution 50 rigsdaler årligt de næste 5 år, eller i alt 250 rigsdaler. Købmand Carl Fr. Siemsen gav samme beløb som Knudtzon og agent Hans A. Clausen gav 100 rigsdaler til sygehuset.

Grosserer Knudtzon vil derfor ikke bare blive husket længe her i landet for hans vellykkede handelsvirksomhed, foretagsomhed og dygtighed i et halvt århundrede, men også for hans omsorg for Islands ve og vel i langt højere grad end, hvad der kan siges om de fleste andre købmænd her i landet.

Godt 2 uger efter at denne artikel blev udgivet på tryk, eller den 17. november 1864 døde Knudtzon i København. Han blev anset som særdeles formuende. Hans enke drev hans virksomhed videre, indtil hun overdrog den til sønnen, N.H. Knudtzon i 1872. Derefter blev handelsetablisementerne drevet under navnet P.C. Knudtzon & Søn. Denne omfattende handelsvirksomhed blev videredrevet til 1895, i hvilket år Knudtzon solgte sine ejendomme. I Reykjavik købte Landsbankinn firmaets ejendomme og i dag står bankens hus på de gamle byggegrunde, som før ejedes af grosserer Knudtzon.«

Artiklen giver et fortræffeligt billede af Oldefar's virke i almindelighed, men i særdeleshed i Reykjavik. Ser man på Fig. 132, må ejendommene i billedets midte, med Dannebrog vajende, for de tre's vedkommende være Oldefar's ejendomme i Hafnarstræti, overtaget efter svigerfaderen. Og i bugten ligger skibene, som fragtede varer til og fra Island. Bryggen i Reykjavik blev dengang opkaldt efter de købmænd, der havde handelsetablisement liggende ned til havnen, og det vides, at så sent som i 1884 hed hans del af havnepartiet »Knudtzon-Bryggen«; den var forsynet med en mindre mole, som senere forlængedes kraftigt.

Efter opfindelsen af fotografiet midt i første halvdel af 1800-tallet, gik der nogen tid, før opfindelsen vandt indpas i Island. Men en af de store foregangsmænd var Sigfús Eymundsson (1837-1911), som efter studier af fotografi og bogbinding i Bergen og København slog sig ned i Reykjavik i 1866 som boghandler og fotograf. Han boede i og drev forretning fra ejendommen Lækjargate 2, som Oldefar byggede i 1852. Fra hans hånd stammer Fig. 133, der viser »Knudtzon-Bryggen« i 1884 med skonnerter ude i havnen og tømmer liggende i land efter losning. Bryggen var byens ældste;

Fig. 133. Sigfús Eymundsson's fotografi af »Knutrzon-Bryggen«. 1884.

den lille mole ser beskeden ud, men den 30. juli 1874 var den shinet op, belagt med rød løber og forsynet med bladkransede flagstænger. Thi Kongen, Christian IX, steg i land her under et besøg i Island; mon ikke Onkel Colla har været til stede?!

Fra et noget senere tidspunkt stammer Fig. 134, der viser forretningsejendommen EDINBORG, som i 1895 blev indrettet i Oldefar's handelshus Hafnarstræti 10-12. Ejendommen lå oprindeligt lige ned til havnen; den nedbrændte i 1915.

Det var bl.a. denne ejendom, Oldefar overtog fra svigerfaderen Jess (Den Rige) Thomsen i 1814. Den var bygget i 1792 og kaldtes Nordborgarhús efter byen Nordborg på Als. Ejendommen blev siden centrum for Oldefar's handelsvirksomhed i Island. Virksomheden indebar bl.a., at Oldefar ejede adskillige ejendomme i Reykjavik, nogle til eget brug, andre til videresalg og enkelte for at holde for nærgående konkurrenter på afstand. Således købte han omkring 1830 adressen Austurstræti 10, fordi købmand Baagøe fra Húsavik havde bygget på adressen no. 8. Det var for tæt på Oldefar's ejendomme overfor i Hafnarstræti, som bestod af 7 ejendomme, så han byggede en endnu større bygning end Baagøe's; Baagøe endte med at flytte andetsteds hen. Folkeviddet kaldte Oldefar's ejendom for »Drillenborg«!

Fig. 134. Forretningsejendom Hafnarstræti 10-12, oprindeligt ejet af P.C. Knudtzon. Efter salget af firmaets ejendomme i 1895 overtaget af firmaet Britons Copland and Berry, der indrettede forretningen EDINBORG i ejendommen.
Fotografi af Sigfús Eymundsson sidst i 1890'erne.

I artiklen ovenfor er omtalt Oldefar's etablering af brødfabrik og bageri, idet han i 1834 byggede ejendommen Bankastræti 2, der rummede både bolig og bageri, drevet af bagermester D. Bernhøft, som han fik til Reykjavik fra København. Bernhøft, der i øvrigt var sønderjyde, var længe den eneste bager i byen; han købte ejendommen af Oldefar i 1845, og hans familie drev bagervirksomhed på adressen gennem to generationer. Sidenhen forfaldt ejendommen, men den blev i 1979 erklæret bevaringsværdig og restaureret i 1981. Den huser i dag en – ifølge en norsk slægtning – udsøgt restaurant »Lækjarbrekka«, der må være et »must« for enhver turist i Reykjavik, og da specielt for Knudtzon-turister, jvfr. Fig. 135 nedenfor.

Fig. 135. Restaurant »Lækjarbrekka« på postkort fra 2012.

Ovennævnte artikel omtaler også den vindmølle, som Oldefar lod bygge. Den første lod han bygge omkring 1834, men den i artiklen omtalte mølle lod han i 1847, ikke langt fra bageriet i Bankastræti 2, bygge i Bankastræti 10 på hjørnet af Ingólfsstræti; det var en mølle efter hollandsk model, Hollenska Myllan. Han ejede den ikke ret længe og efter nogle ejerskifter blev den revet ned i 1902; se Fig. 136 nedenfor.

Endelig omtaler artiklen også Oldefar som stor skatteyder. Hans kommunale skat topper i 1840 – året efter hans giftermål med Oldemor og et par år før hans tredje og sidste fallit – samt i 1853, da han atter havde fået virksomheden bygget op, og igen i 1861, få år før hans død. Det er omtalt af Klemens Jónsson i 1929, at de samlede kommunale skatter i Reykjavik i årene frem til 1863 androg gennemsnitligt 1600 rigsdaler årligt, svingende mellem 1441 og 1762 rigsdaler. I 1863 og den næste håndfuld år var tallet 2000 rigsdaler. I 1853 var Oldefar største skatteyder med 54 rigsdaler; det gentog sig i 1861 med 67 rigsdaler. Til sammenligning tjener, at Oldefar's kollega, købmand Carl Fr. Siemsen, i 1853 betalte 46 rigsdaler, mens Stiftamtmand Trampe betalte 20.

Såvidt Reykjavik, der var hovedbase for Oldefar i Island. Men han opererede jo også fra Hafnafjörður, Keflavik og Vestmannaeyar. Vender vi os mod Keflavik – hvor i dag Lufthavnen er beliggende – etablerede Oldefar

Fig. 136. Hollenska Myllan; fotografi fra 1880'erne.

og svogeren, Thomas Thomsen, et handelsetablisement omkring 1823-24, der lagde grunden til Keflavik's byudvikling.

Oldefar købte svogeren ud i 1833, og udbyggede handelsstedet voldsomt i 1837. Ejendommen bestod nu af en stor handelsbygning, et hovedhus med 3 soveværelser, et køkken, forretningslokale og en kælder underneden, et bådehus og en smedie. Ejendommen var omgivet af en stor have, hvor der fandtes en brønd. Der var tale om det største handelsetablisement på halvøen Reykjanes. I perioder drev han 2 virksomheder i Keflavik, hvilket ikke var ganske i overensstemmelse med loven. Da så i 1840 han endvidere havde andel i en tredje virksomhed, blev det de hårdt trængte konkurrenter for meget; de frygtede simpelthen for, at Oldefar totalt skulle dominere handelslivet. Der blev efter indgivne klager i 1841 affattet en bestemmelse om, at ingen købmand måtte have mere end et handelssted i samme by. Oldefar snoede sig dog udenom ved at lægge sine virksomheder således, at de ikke lå i samme by, men i det samme handelsområde. Endvidere benyttede han sig af stråmænd, således at virksomheder stod i andre navne, men faktisk ejedes af ham.

Da Oldefar rapporteredes fallit i 1842, gik al hans handel i Island i stå det næste års tid. Men som det er blevet skrevet: »Det synes at være karakteristisk for denne type entreprenører, at de prompte rejser sig som Fugl Fønix af asken«, og i 1843 fortsatte hans forretninger ganske upåvirkede i Island. I 1848 udvidede han yderligere i Keflavik ved overtagelsen af endnu en virksomhed og benyttede dens bygninger som en slags hovedsæde. Oldefar's bestyrere var også her i Keflavik særdeles dygtige; selv konkurrenterne erkendte, at de var af topkvalitet. Men det er ikke mærkeligt, at Oldefar's ry blandt konkurrenterne var behersket; han kaldtes en herskesyg kværlulant.

Bortset herfra ligger det dog fast, at han var dynamisk og energisk langt udover det normale og han var højt respekteret som »Grosserer«; konkurrenterne benævnte man blot Købmænd.

Som i Reykjavik lod Oldefar også i Keflavik en vindmølle bygge; det har været omkring 1834. Men man ved ikke meget om den og den fik ikke noget langt liv. En engelsk besøgende, Arthur Dillon, var på øen i vinteren 1834/35 og publicerede senere en rejsedagbog. Deri omtaler han den udstrakte brug af hjemmefabrikation af brød; »windmills are scarce in Island, probably the best two mills are in Reykjavik and Keflavik«. Det var Oldefar's to møller, Dillon omtalte. Af møllen i Keflavik er intet tilbage; kun navnet – Møllebakken – vidner om, hvad Dillon omtalte.

Såvidt Oldefar's islandske forretninger, der var grundlaget for hans handels-hus. Men som tidligere nævnt lærte hans seneste fallit ham at lægge sine æg i flere kurve, og hans opprioritering af de sydeuropæiske og oversøiske marke-der i forbindelse med den omfattende skibsreder-virksomhed cementerede hans forretningsimperium.

Som Farfar skriver i sine erindringer: »I Halvtredserne havde Fader gode Aar, hvad der saas af, at det daglige liv i Hjemmet blev mindre tarveligt og navnlig af, at han i 1856 købte No. 14 i Amaliegade og selv flyttede ind paa 1'Sal.«

Onkel Frederik skriver i sine erindringer: »Da vi kom hjem (fra Herlufsholm) i Juleferien 1856, var Hjemmet flyttet fra Nyhavn til Amaliegade 14 1ste Sal. Alt maatte her synes os smukt og smagfuldt: de dejlige, høje, ny-istandsatte Rum, smukke nye Tæpper og Gardiner, forskellige nyanskaffede Møbler enedes om at danne et stort og anseeligt Hjem, og jeg kan forstaa, at det for Papa, der tidligere i sine Velmagts Dage havde boet i egen Gaard herude i »den ny Friederichstad«, fik en vis Betydning, at han nu vendte tilbage til Kvarteret. Men det var dog med en art Vemod, at han forlod Hu-set paa Hjørnet af Nyhavn og Toldbodgade. »Her har jeg haft Lykken med mig«, sagde han. I Løbet af de to sidste Aar havde han i sin Forretning aab- net en ny Branche, idet han i 1855 havde ladet Barkskipet »Herluf Trolle« og næste Aar Barkskipet »Marie Frederikke« bygge. De to store Skibe gav Forretningen et større Sving, men muligvis ogsaa en større Risiko. Han tax- erede paa denne Tid sin Formue til 350.000 Rdl. og maatte altsaa siges at have virkeliggjort de Ord han 14 Aar tidligere havde udtalt til Grandpapa.«

Ejendommen Amaliegade 14 er som så mange af Frederiksstadens vidun- derlige bygninger opført med Hofbygmester Nikolai Eigtved (1701-1754) som arkitekt.

Den enevældige Kong Frederik V's overhofmarskal og faktiske førstemi- nister, lensgreve Adam Gottlob Moltke (1710-1792) ønskede at forherlige Den Oldenborgske Kongestamme, der havde 300-års regeringsjubilæum i 1749, ved at foranledige et nyt kvarter i hovedstaden opført, som et stor- stilet monument over Kongen og hans Hus. Moltke inddrog Eigtved, som han kendte og stolede på, og arkitekten tegnede byplanen og monumental- arkitekturen, kontrollerede husfacaderne og projekterede Frederikskirken, hvis grundsten Kongen lagde ved festen for Den Oldenborgske Slægt den 30. oktober 1749. Eigtved havde en finger med i alt og havde i realiteten et enevældigt ansvar for bydelen, en enestående position – også set med dati- dens europæiske øjne.

Og blandt de mange borgerhuse, Eigtved stod bag, er således også Amaliegade 14. Han tegnede huset i 1753 for justitsrådinde Anne Krieger, der 3 år før havde købt grunden. Byggeriet stod på nogle år – Eigtved døde undervejs – og justitsrådinden opgav forehavendet; hun solgte 1756 til kammerherre, grev Gustav Frederik von Isenberg, der formentlig har fuldført byggeriet. I årene 1763-1766 ejedes gården af Dronning Juliane Marie's fætter, hertug Friedrich Carl Ferdinand af Braunschweig-Lüneburg-Bevern, som blev Københavns guvernør. Dronning Juliane Marie var Kong Frederik V's anden hustru; hun blev mor til Arveprins Frederik, halvbroder til den senere Christian VII. Gennem de følgende 90 år havde ejendommen 8 forskellige ejere, og en af disse forhøjede i 1845 forhuset med en etage. Oprindeligt var husets facade – i overensstemmelse med Eigtveds forskrifter – i syv fag, med port i de to yderste. Over port-etagen var en bel-etage med stor loftshøjde og derover en lav mezzanin-etage. Sidstnævnte forhøjedes i 1845 til en fuld etage, og da Oldefar købte ejendommen i 1856 lod han få år senere indrette en række kvistværelser ud til Amaliegade; lejligheden deroppe bestod af en entré og 4 værelser, beregnet til de håbefulde studerende sønner!

Efter Oldefars død i 1864 overtog Oldemor ejendommen, og efter hendes død i 1888 overtog Farfar den og ejede den til sin død i 1913, hvorefter den pr. 11. oktober samme år blev solgt ud af Slægtens eje. Der findes i ejendommens port en ejertavle, der fører frem til for godt et halvt århundrede siden, jvfr. Fig. 138.

Fig. 137. Ejendommen Amaliegade 14; foto af Victor Hermansen 1941.

Fig. 138. Ejertavle i porten til Amaliegade 14; foto af Christian Stæhr.

Det meget lykkelige familieliv, der var gennemlevet i Nyhavn i mange år, fortsatte i Amaliegade, hvor man var nabo til Oldefar's svigerfamilie i No. 16; den vender jeg tilbage til i næste kapitel. Gennem årene fik ægteparret 10 børn, hvoraf jeg ovenfor har nævnt de første 5. I 1849 fødtes Ida, der som ganske lille fik hjernebetændelse og blev blind. Hun lærte aldrig at tale, kunne ikke gå og lå stedse i sengen, indtil hun døde i 1855. Denne sørgelige skæbne var tung at bære og kastede skygger over hjemmet. – I årene derefter fulgte døtrene Bertha (1850), Marie (1851), Harriet (1855) og Benedicte (1856). De 8 børns opdragelse afhang af kønnet; pigerne opdroges i hjemmet ved hjælp af kyndige lærere under Oldemor's auspicer – drengene blev sendt på kostskole på Herlufsholm, hvorfra de 7 til 10 år senere blev studenter. Mig bekendt var alene Onkel Frederik glad for den ordning, men for Oldefar er det faldet naturligt, dels på grund af familietraditionen fra Norge, dels på baggrund af hans alder. Farfar mener, at hans »Fader, der alt var en ældre mand, ikke følte sig istand til saamange Drenges Opdragelse.« Inden Herlufsholm gik drengene, fra de var 4 år, i skole i lokalområdet, først hos Hr. Neve, sidenhen hos Hr. Hesselberg, hvis skole lå i Fredericiagade i Frederiksstaden. Hr. Hesselberg havde været huslærer hos Etatsråd A.N. Hansen, hvor han bl.a. underviste min oldefar – Farmors Far – Edmund Grut. Denne ansættelse havde givet ham en vis reputation, hvorfor hans skole blev søgt af Hovedstadens Spidsers Sønner.

Skolen var nabo til A.N. Hansen's Det Hvide Palæ, der lå på hjørnet af Bredgade og Fredericiagade, og kammeratskabet med sønnerne derfra indebar jævnlige besøg hos hinanden, herunder også på A.N. Hansen's landsted Øregaard i Hellerup. Venskaber mellem de unge Knudtzon'er og de unge Hansen'er (senere Grut'er) knyttedes i disse skoleår, som stort set var lykkelige for drengene.

At Oldefar valgte Herlufsholm som kostskole for de 4 drenge, var begrundet i anbefalinger fra Pastor Johannes Peter Balle (1810-1879) i Aversi; han var gift med Nancy Schack (1816-1886), og dette ægtepar er omtalt i Kapitel 4, No. 8, E. – Balle havde i sin studietid tilbragt et års tid i Oldefar's hus, hvor Oldefar kom til at sætte pris på ham og fik tillid til ham. Oldefar's beslutning fyldte drengene med forfærdelse og spolerede totalt sommerglæderne på Søbakken i 1852, forud for de to ældstes afrejse til Herlufsholm sidst i august. Tre år senere var det Farfar's tur og i 1858 fulgte Bailli efter; således gik de 4 drenge i ét år alle på skolen. For Farfar var minderne fra disse år sådanne, at han – da han blev gift og fik sønner – besluttede at beholde dem hjemme og opdrage dem der. Onkel Frederik's minder var »overvejende gode og smukke.«

Livet i hjemmet var præget af et tæt sammenhold, hvor Oldemor var den kærlige og moderligt omsorgsfulde, blide forgrundsfigur, bag hvem Oldefar med sin brede og stærke, respektindgydende personlighed befandt sig. Den store aldersforskel mellem forældrene medvirkede sikkert til, at faderen stod i et fjernere plan end moderen, og indgød børnene en ikke ringe respekt, der undertiden havde anstrøg af frygt. Onkel Frederik's beskrivelse fortjener at blive gengivet:

»Om hans høje Pande laa de dengang graa, senere sølvhvide Lokker, i en lille Bølge og gik frem over Øjnene. Han bar »franske« Bakkenbarter, men var for Resten raget. Hans Øjne var kloge, livlige og talende, og paa Ydersiden saas en hel Vifte af det man kalder »Skæbnestregere«. Næsen var meget stor, og skønt dens stærke Runding nedefter tildels skyldtes et let Brud af Næsebenet – han var som ung Mand i Lyngby redet ind i en Port, som var for lav, og havde ikke bøjet sig i Tide – gik Virkningen af dette Brud dog paa en harmonisk Maade ind i Ansigtets Helhed og gav »Selvfølelsens Sæde«, som jeg ofte har kaldet den menneskelige Næse, en forøget Accent. Afstanden mellem Næse og Mund var paaafaldende stor. Munden, som ikke kan studeres af de Portrætter, vi have af Papa, fordi disse ere tagne, efter at Fortænderne delvist vare mistede, havde oprindeligt et Liv, der svarede til Øjnenes; han holdt den lukket, naar han ikke talte, og aabnede han den, kom der Liv over det Ansigt, hvis Linier ellers var saa rolige. Og gjerne mærkede man paa de Ord, han udtalte, at den der ikke tog for godt, hvad han, ofte skjæmtende, fremsatte, han kunde faa flere Ord og mere Skjæmt, alt som Tilfældet krævede det. – Sin Hage gemte Papa mellem et par store »Fadermordere«, d.v.s. høje, opretstaaende Flipper, helt aabne foran. Hertil bar han et bredt Atlaskes Halsbind, syet som om det var et Tørklæde, der laa flere Gange om Halsen, og med Sløife foran; det hængtes i Nakken og dækkede Halsen i en Høide af mindst 4 Tommer. I øvrigt var Papas Dragt altid af mørkt Stof og med Skjøder. Den halvt aabne Vest viste et Skjortebryst med tre smukt cicelerede Guldknapper. Sædvanligt var Frakken knappet over den ret store Mave. Der var over hele Skikkelsen, fra Isse til Fod, et Præg af fornem Anstand, som i Forbindelse med dens fysiske Kraft virkede ret imponerende.«

En fortrinlig beskrivelse af Oldefar, hvis format fremtræder tydeligt.

Der findes i Slægtens eje, nedarvet i Onkel Frederik's Kiste, ca. 450 breve fra årene 1853, 1855-1862 og 1872-1873. Kun et mindretal er skrevet af Oldefar, med hans ret ulæselige håndskrift, mens størstedelen af brevene fra

Hjemmet er skrevet af Oldemor. Disse bevaringsværdige breve, hvoraf en meget stor andel er udvekslet mellem Hjemmene i København og på Søbakken og Drengene på Herlufsholm, fortæller dels om drengenes ikke altid muntre tilværelse på kostskolen, dels om aktiviteterne i Hjemmet og forældrenes formaninger til flid og dermed sammenhængende forbedringer i karakterbøger og i placeringen blandt de øvrige i klasserne. Oldefar minder stedse sine 4 sønner om, at han forventer topplaceringer af dem. Oldemor følger loyalt og kærligt op på disse formaninger, men fortæller derudover løst og fast om, hvad der foregår i Hjemmet. Det er tydeligt op gennem 1850'erne, at der er en øget selskabelighed i hjemmet. Først og fremmest omgås familien tæt med Oldemor's familie, Gotschalk'erne, og endnu mere efter at de to familier var blevet naboer i Amaliegade. Dernæst kom Det Liberale Borgerskab og Handelsspidserne, herunder Børsens Mænd, jævnligt til middag.

Oldefar's nærmeste familie, søskendeflokken fra Kristiansund, synes ikke at have aflagt mange besøg. De to ældste brødre, Søren og Nicolai, samt den yngre broder, Hans Thomas, menes aldrig at have aflagt besøg. Den yngre broder, William August Leslie, aflagde et besøg i 1847, der var foranlediget af økonomiske problemer, men det faldt dårligt ud, og året efter døde William. Den yngste broder, Christian Frederik, besøgte broderen og hans familie i en måneds tid i 1850, uden at have gjort noget større indtryk på børnene. Af søstrene vides Benedicte at have haft regelmæssig kontakt med Oldefar og hans familie, som holdt meget af hende, og den yngste søster Nicoline, der var gift med Kriegsmann i Riga, var en skattet og regelmæssig gæst i hjemmet, jvfr. Kapitel 15, No.1-9.

Jeg er ikke sikker på, at samhørigheden mellem Oldefar og hans søskende i Kristiansund var synderlig stor, hvorimod jeg fornemmer, at sammenholdet mellem søskendeflokken i Trondheim var større. Oldefar's søster, Benedicte, var jo gift med fætterten fra Trondheim, Christian, og det er tidligere omtalt, hvordan Oldefar og Oldemor under en rejse i vinteren 1846/47 besøgte fætterten Jørgen og Alexander Baillie i Neapel; besøget var meget vellykket, og i 1852 kom »de to gamle Ungkarle« på besøg i Danmark på gennemrejse. De aflagde besøg på Søbakken nogle gange, og var den ene gang ledsaget af Jørgen's broder, Broder Lysholm.

Det er på baggrund af denne bogs tidligere kapitler interessant, hvad Onkel Frederik beretter fra sit barndomshjem i sine Erindringer – vel at mærke de publicerede afsnit:

»Der var ingen Ende paa den Beundring, som begges, men allermest Baillies Elskværdighed fremkaldte. Allerede under Papas og Mamas ophold i Neapel havde de to gamle Herrer ganske vundet Papas og Mamas Hjerter og Gensynet fæstnede nu deres Følelser. Der findes vist i Familien et ret stort Fotografi (se Fig. 38 i Kapitel 8.), paa hvilket Jørgen og Baillie ses siddende Side om Side, og paa hvilket de to Personligheder ret tydeligt give sig tilkjende. Baillie kraftigt bygget, præget af en paafaldende Ro, hvilende i sin egen Personlighed som den, der har nok i sig selv og er farvet af Livets Modgang og Lykke og frem for Alt af en Noblesse, der synes at tilhøre Racen. Jørgen, næsten lidt klein af Legeme, nervøs og med noget af det Lydhøre og Aarvaagne over sig, som skyldes et bevæget Liv, en impulsiv Natur, hurtig til at fælde Domme, sandsynligvis let stødt og let god igjen.«

»Broder var en ældre ugift Mand, der havde levet sit Liv for sine Interesser – Litteratur og Kunst – og besad en ganske sjælden Dannelse og tillige et saare kjærligt Sind, som speilede sig i hans Ansigt. Godheden lyste af ham. Han havde næppe Jørgens Verdensmandsmæssighed, heller ikke Baillies Racenoblesse, men han staar for min Erindring som En, hvis Skæbne har bevæget sig i dybere Baner end de to Venners. Han stod ikke tilbage for dem i Elskværdighed; der laa et Skjær af Resignation over hans milde Træk. Det er blevet sagt, at han i sin Ungdom havde fattet en stor Kjærlighed til Papas yngste Søster, Tante Nicoline; i de Tider var Kjærlighed Livets høieste Lykke, og Ingen elskede for Alvor mere end én Gang – lykkeligt eller ulykkeligt. Maaske har han i sin Ungdom faaet en Sorg, som han aldrig har forvundet.«

»Af alle mine Tanter og Onkler har Tante Nicoline været mig den kjæreste. I Aarenes Løb gjæstede hun os forskjellige Gange paa Søbakken, og allerede fra de tidligste af disse Besøg erindrer jeg hendes mig saa elskelige Person. Medfødt Fornemhed forenede hun med en Godhed, som jeg aldrig har mødt større; den lyste fra hendes Øine. Hun lignede maaske ikke mere Portrættet (Fig. 123) med den blændende hvide Teint; nogle Rynker havde hun faaet, men der var mere Stil og Noblesse over hende nu i hendes allerede lidt ældre Alder. Jeg kom til at elske hende, og jeg kom, alt som jeg senere traf hende, til at værdsætte hende som ingen Anden af Slægten.«

1850'erne var således præget af fremgang. Børneflokket voksede, familiens bolig flyttedes til den fashionable Frederiksstad og Oldefar's virksomhed blomstrede. Det betød også, at Oldefar rejste mere med familien end tidli-

gere, hvor det mest var i forretninger, han rejste. I sommerferierne kunne de større børn, sønnerne, være med, og England, Holland, Belgien, Tyskland og Sverige var lande, drengene oplevede.

I 1856 gik rejsen til Berlin, fordi Oldefar ville konsultere en læge for sin lidelse gennem adskillige år: Brok. Den lidelse plagede Oldefar gennem mange år, og brevene fra Oldemor til Drengene på Herlufsholm beskriver altid først og fremmest, hvordan deres Far har det; jævnlige forlyder det, at hans brok plager ham – ofte i flere dage og ofte med lægebesøg og forordninger om stramme bind etc. Imponerende er det, hvad han alligevel var i stand til at udvise af energi og dynamik.

Ved juletid i 1859 mindedes Oldefar, at han i 1834 havde gjort den daværende kronprins' bekendtskab, og denne havde tilstået ham audiens, »dersom han nogensinde havde noget paa Hjærte«. Kronprinsen var nu siden 1848 konge under navnet Frederik VII og han befandt sig i sit tredje ægteskab – det var dog til venstre hånd – med Louise Rasmussen, Grevinde Danner. Hendes yndling fra tidligere tid, og i øvrigt også ungdomsbekendt til Kongen, var Kammerherre Carl Berling, bogtrykker, avisudgiver og snart efter Frederik VII's tronbestigelse tillige indflydelsesrig hofembedsmand. Modviljen i mange kredse mod Grevinden og mod Kammerherren var stor. Det var året, hvor Frederiksborg Slot var brændt, og om efteråret opstod i Københavns gader optøjer med stedse stigende krav om Kammerherre Berlings fjernelse fra hoffet. Ej heller Oldefar var begejstret for forholdene ved hoffet, og ved juletid traf han sin beslutning.

Onkel Frederik beretter herom:

»En Dag i Juleferien holdt der nede i Gaarden en af de store gammel-dags Karether, en »hængende Karm« med en høj polstret Kuskebuk. Der maatte være noget paa Færde. Jeg vidste om Intet. Saa kom Papa fra Korridoren gaaende over Spisestuens Gulv, iført Kjole og hvidt Halstørklæde. Instinktmæssigt satte jeg ham i Forbindelse med den ventende Kareth, og den Tanke løb igennem mit hoved, om Papa muligen skulle op til Kongen. Han kørte og kom hjem og havde virkelig aflagt Frederik VII et Besøg. I mit stille Sind fandt jeg et saadant besøg malplaceret. Vi erfarede nu, at Papa havde talt med Kongen om Kammerherre Berling, og samtalen var endt med, at Kongen havde lovet at afskedige ham. Men saasnart Papa blot havde tangeret Grevinden, havde Kongen sagt: »Nej, det vil jeg sige Dig, Knudtzon; Min Kone skal Du s'gu lade være i Fred!«

Af det ovenfor omtalte manuskript af Kammerherre Irminger fremgår hans beskrivelse således:

»Da Knudtzon erholdt Audience, modtog Kongen ham paa sædvanlig venlig Maade. Knudtzon sagde derpaa: »Deres Majestæt har tilladt mig at komme til Dem, naar jeg havde noget paa Hjærte, som jeg ønskede at bede min Konge om«, og da Kongen sagde: »Ja, gode Ven, lad mig høre, hvad det er«, svarede Knudtzon: »Deres Majestæt, jeg kommer med en Bøn, ikke alene for mig, men for mange agtede Mænd, og det er, om Deres Majestæt ikke vil skille Dem af med en Person, som ingen brave Mænd kan agte – med reent Ord, send Grevinde Danner ud af Landet.« Kongen svarede: »Nej!« og blev vred, og Audiencen var tilende.

Samme Dag kom jeg i Forretninger til Kongen. Den da jourførende Adjudant spurgte mig, om jeg kendte en Grosserer Knudtzon, som i dag havde faaet Audience, og paa hvem Kongen var blevet saa opbragt – jeg svarede, jeg vidste kun, at Kongen i sin Tid paa Island havde kendt en Grosserer Knudtzon og efter Adjudantens Beskrivelse kunne det vistnok være den samme – jeg hørte ogsaa, at Kongen havde omtalt til en af Ministrene, at Grosserer Knudtzon havde været uartig eller uforskammet mod ham.

Et par Dage efter mødte jeg Grosserer Knudtzon, som nu fortalte mig det passerede. Gid Kongen havde haft mange **saadanne** Venner, og en Lykke havde det været, om Kongen havde opfyldt Grosserer Knudtzon's Bøn – med at lade Grevinde Danner transportere ud af Landet.«

Den 70-årige Oldefar's handlekraft fejlede ikke noget!

Man kan måske undre sig over den – ikke videre høflige – dristighed, Oldefar ved denne lejlighed lagde for dagen oppe på Slottet, men det må erindres, at det var brydningstider for Danmark i 1850'erne. Sårene efter Tvillingerigernes Skilsmisse i 1814 var stadig gabende åbne, Enevælden var afskaffet og Helstatens Fundament slog stedse dybere revner. Kongen var barnløs og Oldenborgerne stod til at blive afløst af Glücksborgeren, Prins Christian, som var helhjertet Helstatsmand og i realiteteten også tilhænger af Enevælden, der, som han mente, kunne sikre Helstaten og Fred med Det Tyske Forbund. Og året før Oldefar's besøg hos Majestæten havde Prinsen delagtiggjort den nationalliberale konseilspræsident C.C. Hall i disse tanker, som den eneste fornuftige vej ud af landets storpolitiske dilemma.

Da Hall afviste tanken, gik Prinsen til Oppositionen med sine idéer og forelagde dem for Baron Blixen-Finecke, som også var afvisende. Men Prinsens tanker, der endda indeholdt et forslag om Kongens abdikation, viser, hvordan det gærede og sydede i Kongens København i disse år. Oldefar har helt givet været særdeles velunderrettet om, hvad der rørte sig i de politiske cirkler, og har ved juletid 1859 blot ment, at han gjorde sin pligt.

Selv på sin 75-års dag – 19/3-1864 – dristede han sig til, ledsaget af sin næstældste søn, Onkel Frederik, midt under kampene at aflægge besøg i Sønderborg på Als, for at møde sin tredieældste søn, Farfar, der var indkvarteret der som officer. På skibsrejsen udviste Oldefar sin vanlige generøsitet – en udpræget Knudtzon'sk egenskab – ved rundhåndet at traktere ombordværende soldater.

Søndag den 13. november kunne Oldefar og Oldemor fejre sølvbryllup, men det gik stille for sig, da der var skarlagensfeber visse steder i børneflokket. Dagen efter følte Oldefar sig sløj og gik til sengs for om onsdagen at blive dårligere; torsdag den 17. november 1864 døde Oldefar roligt og fredeligt.

Som Farfar skriver: »Det var en stor Sorg og et stort Tab for os Alle. Han var en kærlig Fader, der ikke vidste hvad godt han vilde gøre sin Hustru og sine Børn; trods sin fremskredne Alder kunde han udmærket omgaas unge, han havde et fornøjeligt Sind var livsglad og munter, ja spøgeful og bevarede til det sidste sin Aandskraft og Evne til at styre sin store Forretning. Denne var dels paa Island dels Skibsrederi, især dette sidste indbragte de sidste Aar han levede betydeligt, men det var i den Tid, da Dampen var ved at fortrænge Sejl, saa de gode Tider for Sejlskibe var ved at slutte.«

Farfar beretter, at på dagen for Oldefar's begravelse kom »Underretning om at hans Yndlingsskib, som han selv havde sejlet til Island paa i sine yngre Dage, forliste i Rio de Janeires Havn under en Orkan der.«

Oldefar blev den 22. november under stor deltagelse begravet fra Holmens Kirke og stedt til hvile på Helliggeistes nye Assistance-Kirkegaard udenfor Nørreport. I dette gravsted var en menneskealder tidligere blevet begravet Oldefar's første hustru, og siden de to piger, der døde som små, fra hans andet ægteskab. Et lille kvart århundrede senere blev Oldemor begravet her, og selve gravstenen findes bevaret den dag i dag, jvfr. Fig. 139 nedenfor.

Ved talen i Holmens Kirke erindredes »hans livfulde Øie, der vidnede om den dristige Sjæl og den bestemte Vilje,« og at »i et andet Land stod hans

Fig. 139. Gravstedet på Assistens Kirkegaard, Afdeling C, No. 233 B.

Vugge, men tidligt kom han herved til Danmark. Hernede falder hans Barndoms Tid med dens Minder, han ofte fremkaldte, om den strenge Opdragelse, der bar sin Frugt gennem hans Liv, og som han ønskede til Arv for sine Børn. Hernede falder hans Ungdoms og Manddoms Dage og Danmark blev hans kjære Hjemstavn; ved Danmark hængte hans Hjerter. Hans Navn findes blandt de Mænd, der have været kaldede til Deeltagelse i dette vort Fædrelands Anliggender og til Virksomhed for den Stad, i hvilken han levede og virkede. Indtil det Sidste kunde hans Sjæl gennemtrænges af Smerte over vort Lands Ulykker og Nød. – Det er jo en Kjøbmand, om hvis Kiste vi samles. Hans Skibe foer vidt om og bar mangan kostbar Ladning til Huset. Men et gammelt Ord siger om en god forstandig Hustru: »Hun er ligesom en Kjøbmands Skib« (Sal. Ordsprog 31, 14), og det bedste af alle Kjøbmandens Skibe var dog hende, der bragte Kjærlighed og Velsignelse til hans Hjem.«

Visselig efterlod Oldefar sig en stor arv og et stort eftermæle. Amaliegade forblev i familiens eje, og de 10 portrætter, som er emnet for Kapitel 17, kunne foreløbigt blive hængende. En anden værdifuld samling var et omfattende og smukt spisestel fra Den Kongelige Porcelænsfabrik, gammelt porcelæn af sachsisk mønster, med navnet Saksisk Blomst fra sidst i 1700-tallet. Stellet omfattede i 1925 (!) 265 tallerkener, 8 terriner, 29 forskellige fade, 34 forskellige skåle, 8 sauceskåle, 5 kander, 9 figurer, 4 bakker med 6 cremekopper, og 25 saltkar, cremekopper, thedåser m.m. Stellet gik senere sammen med portrætterne i arv til Oldefar's ældste søn, Onkel Colla, hvor-

Fig. 140. Porcelænsterrin fra Saksisk Blomst; dansk privateje.

fra begge dele i 1925 gik til Far's ældste broder, Onkel Thorkil, hos hvis efterslægt en del genstande nu beror – omend spredt over flere familier. En terrin fra stellet ses på Fig. 140 ovenfor.

Endvidere bragte han KNUDEN – som er omtalt i Kapitel 6 – til Danmark, muligt fra sine slægtninge i Kristianssund, men mere sandsynligt fra slægtningene i Trondheim.

Men den vigtigste arv var, at han grundlagde den danske gren af Knudtzon-Slægten, og gjorde det med et eftermæle, som utvivlsomt har sat sig markante positive spor blandt efterkommerne, og først og fremmest børnene. Eftermælets u dødelighed kendes jo fra 1200-tallets Edda-Digte, hvor et par strofer fra Den Højes Tale, Hávamál, i Limfjordsdigteren Thøger Larsen's oversættelse fra oldislandsk ser således ud:

Fæ dør, Frænder dør,
ogsaa du skal dø.
Eftermælet aldrig dør
om, hvad vel er endt.

Fæ dør, Frænder dør,
ogsaa du skal dø.
Eet jeg ved, som aldrig dør,
Dom over hver en død.

Den danske Knudtzon-Slægt kan også i dag være stolt over at have haft Peter Christian Knudtzon som Forfader og Grundlægger.

Det blev sagt om storkøbmanden A.N. Hansen, der er nævnt i dette kapitel, og som bliver nærmere omtalt i Kapitel 23, af et af hans børnebørn – en kusine til Farmor:

»A.N. Hansen var en Mand, det var svært at have til Fader, men godt at have til Forfader, og godt vilde det være for Slægten, om hans Kraft, Klogskab og Retsindighed stedse maatte slaa igennem hos den og virke som et bevarende Salt.«

Omend det næppe var helt så svært at have P.C. Knudtzon til Fader, som det øjensynligt var at have A.N. Hansen som Fader, kan disse ord med fuld ret også anvendes om Oldefar.

Men uden Oldemor havde det set anderledes ud. Som sagt i Holmens Kirke:

»Det bedste af alle Kjøbmandens Skibe var dog hende, der bragte Kjærlighed og Velsignelse til hans Hjem.«

KAPITEL 19

OLDEMOR GOTSCHALK

Oldemor's data findes i Kapitel 15, No. 4. Hun var no. 3 ud af en børneflokk på 9 og den ældste af de 6 søstre. Lucinde Gotschalk's fædrene slægt var rhin-preussiske jøder, og hendes far var indvandrer under ret specielle omstændigheder.

Fabriker Peter Daniel Gotschalk blev født i 1763 i Solingen i Tyskland og døde i 1821 sammesteds. Han giftede sig i 1785 med **Christina Dorothea Hallbach**. Hun var datter af Johan Hallbach og Maria Hassenclewer, og født i 1758. Hun døde i 1829.

– I ægteskabet var flere børn, heriblandt de to sønner:

- A. **Bankiér, Grosserer, Generalkonsul Friedrich Gotschalk** blev født den 10. juli 1786 i Clauberg ved Solingen i Tyskland, og døde den 8. april 1869 i København.
- B. **Bankiér, Grosserer Eduard Gotschalk** blev født den 22. november 1791 i Clauberg ved Solingen i Tyskland og døde den 12. juni 1858 i København. Han giftede sig den 25. september 1824 i Skt. Petri Tyske Kirke i København med **Cathinka Hampton Kierulff**. Hun var datter af Faktor i Asiatisk Compagni Søren Kierulff og Friderica Amalie Humble og født den 5. juli 1806 i Calcutta, Indien. Hun døde den 9. januar 1835 i København. – Ægteparret fik 5 børn, hvoraf 3 døtre, mig bekendt, var ugifte; sønnerne var Ritmester Eduard Gustav Gotschalk (21/2-1828 – 14/4-1912) og Grosserer Victor Hugo Gotschalk (11/7-1834 – 5/10-1897). Begge sønner fik efterslægt; således blev Victor Hugo's yngste søn, Kommandør Frederik Ludvig Franz Gotshalk gift med et af Etatsråd A.N. Hansen's mangfoldige børnebørn, Harriet Thora Emilie Nielsen Plum.
- A. **Friedrich Gotshalk** var 20 år gammel, da Napoleon i 1806 også i Rhin-egnene lod udskrive soldater til sine mangfoldige felttog; den unge Friedrich havde besluttet sig til at flygte fra denne trussel. Den aften, da han på Faderens ejendom – der lå ca. 20 km. østfor Düsseldorf i det nuværende Nordrhein-Westfalen – var ved at gøre sig klar til at tage af sted, mødte imidlertid udskrivningskommissæren op, og i skumringen antog denne

– ved mødet med Friedrich – at det var faderen, fabrikejeren, han talte med. »Hr. Gotschalk!« sagde kommissæren, »Det er blevet mig meldt, at Deres Søn paatænker at flygte for at unddrage sig Krigstjenesten; jeg kommer for at advare herimod. Straffen herfor er Døden.« – Ach, mein Sohn ist schon drei Tage fort«, svarede den unge Friedrich og gik roligt videre, som havde han et ærinde på gården. Knap var kommissæren borte, før han gik lige ind i stalden, sadlede sin hest og red sporenstregs mod nord, så kvikt som hesten kunne klare det, indtil han nåede frem til Altona – dansk territorium. Der var han i sikkerhed.

(Det er i denne sammenhæng interessant, hvad man kan læse i en biografi fra 2013 om maleren Albert Gottschalk (1866-1906). Albert, der altså var en Gottschalk med 2 t'er og således ikke mig bekendt i umiddelbart familie med vore Gotschalk'er, havde en bedstefar, Joseph Gottschalk, der var født i 1789 i Korbach, Fyrstendømmet Waldeck, blev engelsk statsborger i Hannover og måtte flygte under Napoleonskrigene. Ifølge familieoverleveringen kom han til Danmark til hest, uden anden bagage end sine to sadeltasker. Han slog sig ned i Stege på Møn som købmand og forretningen blomstrede! Noget tyder på, at Napoleon har haft en vis betydning for indvandring til hest til Danmark af driftige og energiske tyske jøder med udpræget sans for købmands-virksomhed til stor gavn for vort land!)

Friedrich ønskede at skabe sig en tilværelse i Danmark og rejste til København, hvor han fik ansættelse i firmaet Chevalier. Året efter deltog han – som i øvrigt også Oldefar – som livjæger i byens forsvar og udfaldet fra Classens Have, jvfr. Fig. 127 i Kapitel 18. Allerede i 1809 – 3 år efter sin ankomst til København – stiftede han eget firma med udgangspunkt i egne tyske forbindelser. Til en begyndelse befattede firmaet sig med kommissioner og inkassationer, uden egentlige større selvstændige forehavender, men ved hårdt arbejde oparbejdede han en vis position hos Hovedstadens købmænd.

På et tidspunkt kaldte han broderen Eduard til landet – og sidenhen også to søstre, Arnoldine og Julie; Julie førte hus for broderen Eduard, da han var blevet enkemand, medens Arnoldine blev gift med indehaveren af en særdeles kendt musikhandel i Gothersgade i København, C.C. Lose. Med broderen som kompagnon stiftedes i 1820 Firmaet Fr. & Ed. Gotschalk, der begyndte i det små, men hurtigt voksede sig stort under de driftige brødres energiske ledelse. Der var tale om en blandet købmandsforretning af betragtelige dimensioner. Handel med rom fra St. Croix, sukker fra Cuba, kaffe fra Java, tran fra Grønland, tømmer fra Finland, uld fra Island, vin fra Portugal, rosiner, sydfrugter, lærred, jern, korn, mahognytræ og mangfol-

dige andre varer vidner i firmaets forretningsbøger – skrevet med skrattende gåsefjer på tysk – om alsidige varekøb og varesalg. Men så optræder ind i mellem også konti for sølv og guld, kommissionskonti, aktiekonti, emissionskonti etc., der vidner om, at firmaet tidligt så sagtelig befattede sig med forretninger, der sidenhen skulle vokse sig så store, at Handelsfirmaet senere i århundredet, under ledelse af yngre slægtninge, ændredes til at blive et rent pengeinstitut, Fr. & Ed. Gotschalk, Banquiers. Af breve, der befinder sig på Thorvaldsens Museum, og som kan findes på museets hjemmeside www.thorvaldsensmuseum.dk »Arkivet« og under søgeordet »Gotschalk«, fremgår det, at Firmaet blandt sine kunder også talte Billedhuggeren Bertel Thorvaldsen efter hans hjemkomst til Danmark i 1838 og frem til hans død i 1844. Af brevene ses, at Kjøbmand Daniel Jacobi i Lübeck i vinteren 1839/40 hos Thorvaldsen bestilte en marmorstatue, forestillende en knæ-lende Genius. Thorvaldsen modellerede statuen og bad billedhugger Matthiæ i Rom om at udhugge den, hvorefter Thorvaldsen selv skulle lægge sin sidste hånd på værket. Men den sidste del af planen kuldkaستes af Mesterens død, jvfr. Kapitel 8, og Købmanden i Lübeck måtte acceptere at modtage marmorstatuen, men med modellen i tilgift, fra huggeren i Rom, uden Thorvaldsen's »sidste egne Mesterhaand paa Statuen.« – Den gamle Banquier tog sig ikke blot af de finansielle problemer i denne sag, men også af de praktiske med forhandlinger til flere sider, før tingene faldt på plads. – Firmaets første kontorer lå i ejendommen Amaliegade 16, Friedrich's private ejendom, der var nabo til Det Gule Palæ – men siden flyttede kontorerne til en smuk ejendom, Holmens Kanal 26, der desværre blev revet ned i 1935.

Den smukke ejendom Amaliegade 16 blev, efter Hofbygmester Nikolai Eigtved's død i 1754, opført af Eigtveds ærkerival og efterfølger Generalbygmester Lauritz de Thurah (1706-1759) for Hoftømremester Johan Andreas Pfüntzer, og dens oprindelige facade er, bortset fra den enlige gavlkvist på tagetagen, bevaret uændret, jvfr. Fig. 141 nedenfor.

I dette rummelige hus i Frederiksstaden – ganske tæt ved Amalienborg-palæerne – var rammen for Fr. Gotschalk's mangeårige succesfulde københavnske tilværelse. Ikke alene var han chef for et stadig voksende handelshus og generalkonsul for Grækenland, og han blev viceformand både i Grosserersocietetets Komité og i »De private Assurandører«, – men hans familieforhold var også i vækst.

Friedrich Gotschalk giftede sig den 13. april 1813 i Helligåndskirken i København med **Marie Frederikke Kierulff**. Hun var datter af Faktor i Asiatisk Compagni Søren Kierulff (1752-1834) og Friderica Amalia Humb-

Fig. 141. Ejendommen Amaliegade 16; opmåling af K. Christensen 1943.

Fig. 142. Ostindisk Kande og Varmetallerken (mærket S K) fra 1780'erne. Tidligere i forfatterens eje; i 2011 doneret til Frederiksborg Slot.

le (1770-1811), og født den 21. november 1791 i Trankebar i Indien. Hun døde den 14. juli 1870 i København.

Som et kuriosum kan det omtales her, at Søren Kierulff fra sin virksomhed som Faktor i Trankebar en gang sidst i 1780'erne – måske i anledning af hans bryllup i 1790 med Friderica Humble – hjembragte bl.a. en ostindisk kande og varmetallerken, begge mærket S K, jvfr. Fig. 142 ovenfor. De to smukke genstande er gået i arv via Oldemor, Farfar, Far til mig, som i 2011 donerede dem til Frederiksborg Slot.

I øvrigt havde Marie Frederikke Kierulff en væsentlig yngre søster, Cathinka Hampton Kierulff, som blev gift med Friedrich Gotschalk's yngre broder Eduard, jvfr. ovenfor under **B**.

Tilbage til væksten også i Det Gotschalk'ske Familieliv; ægteparret fik 9 børn, 6 døtre og 3 sønner – **Oldemor og hendes søskende**.

No. 1. Ida Frederikke Gotschalk blev født den 15. februar 1814 i København og døde den 13. april 1877 i København. Hun giftede sig den 21. november 1835 i Skt. Petri Tyske Kirke med **Etatsråd, Grosserer Christian August Broberg**. Han var søn af Grosserer Christian Mortensen Broberg og Anna Casine Edsleff, og født den 3. april 1811 i København. Han døde den 30. april 1886 i København som storkøbmand, førende indenfor kaffehandel. Han var primus motor i oprettelsen af Privatbanken i 1857 og i ansættelsen af C.F. Tietgen som bankens første direktør. Der var 4 børn i ægteskabet, hvoraf 2 fik en mindre efterslægt.

No. 2. Bankiér, Grosserer, Jernbanedirektør Peter Friederich (FRITZ) Gotschalk blev født den 2. januar 1816 i København og døde den 3. april 1874 i København. Han giftede sig den 29. maj 1858 i Slotskirken i København med **Christine Marie Emilie Casadaban**. Hun var datter af Kok Alphonse Casadaban og Johanne Caroline Lund, og blev født den 3. oktober 1833 i København. Hun døde den 1. februar 1905 i København. Der var 2 børn i ægteskabet med lille efterslægt. Han overtog i 1858, sammen med broderen John Kierulff Gotschalk – **No. 4.** – Firmaet Fr. & Ed. Gotschalk og optog i 1860 fætterten Victor Hugo Gotschalk – se ovenfor under **B.** – som kompagnon. Senere videreførtes Firmaet af **No. 5.**'s yngste søn John Kierulff Balhasar Hornemann som sidste slægtsejer frem til 1915.

No. 3. Oldemor Lucinde Gotschalk blev født den 17. marts 1818 i København og døde den 17. december 1888 i København. Hun giftede sig den 13. november 1839 i Skt. Petri Tyske Kirke med **Oldefar Grosserer Peter Christian Knudtzon**, tidligere omtalt i Kapitlerne 4, 14, 17 og 18. Han blev født den 19. marts 1789 i Kristiansund i Norge og døde den 17. november 1864 i København. Der var 10 børn i ægteskabet, og dem vender jeg tilbage til.

No. 4. Bankiér, Grosserer John Kierulf Gotschalk blev født den 14. maj 1820 i København og døde den 20. februar 1889 i København. Han giftede sig den 28. november 1848, formentlig i Tyskland,

med (1) **Bertha Scharff**. Hun var datter af Johan Justun Scharff og Gertraude Halbach, og blev født den 20. september 1827 i Remscheid, Rhinlandet i Tyskland. Hun døde i barselsseng den 24. marts 1850 i København. Drengen Frederich fødtes den 13. marts og døde den 15. april 1850.

Han giftede sig derefter den 15. september 1860 i Holmens Kirke i København med (2) **Johanne Maren Rosing**. Hun var datter af Etatsråd J.H.B. Rosing, og født den 6. december 1827 i København. Hun døde den 17. marts 1900 i København. Der var i ægteskabet en udøbt pige, som blev et par dage gammel og drengen Eduard, som døde i en alder af 10 år.

No. 5. Henriette (HARRIET) Julie Gotschalk blev født den 20. januar 1822 i København og døde den 27. december 1880 i København. Hun giftede sig den 29. oktober 1847 i Holmens Kirke i København med **Overlæge i Søværnet Christian Wilcken Hornemann**. Han var søn af botanikeren, Professor Jens Wilcken Hornemann og Maria Juditta Horneman, og blev født den 19. juli 1816 i København. Han døde 4. juli 1892 i København. Der var i ægteskabet 4 børn og derefter en mindre efterslægt. Den yngste søn, grosserer John Kierulff Balthasar Hornemann, blev den sidste af slægten, der var indehaver af det gamle firma, og det var ham, der i 1888 forandrede handelsfirmaet til et rent pengeinstitut. Ved hans død i 1915 gled firmaet ud af slægtens eje, jvfr. i øvrigt ovenfor under **No. 2**.

No. 6. Læge William Eduard Gotschalk blev født den 28. august 1823 i København og døde som ugift den 6. november 1862, men næppe i København?!

No. 7. Louise Augusta Gotschalk blev født den 25. februar 1826 i København og døde den 14. december 1859 i København. Hun giftede sig den 25. maj 1849 i Skt. Petri Tyske Kirke med **Grosserer Sigvard August Blom**. Han var søn af Murermester Thomas Blom og Ingeborg Cathrine Carstensen og blev født den 7. november 1816 i København. Han døde den 5. maj 1900 i København. Der var i ægteskabet 3 børn, som fik en mindre efterslægt.

No. 8. Emmy Gotschalk blev født 30. december 1827 i København og døde den 7. februar 1886 i København. Hun giftede sig den 22. juni 1854 i Holmens Kirke i København med **Grosserer, cand. polyt., Etatsråd, Konsul Alfred Peter Hansen**. Han var søn af Grosserer, Etatsråd Andreas Nicolaj Hansen og Emma Eliza Grut og født den 25. maj 1829 i København. Han døde den 18. november 1893 i Berlin, Tyskland. Der var i ægteskabet 10 børn. – Dette ægtepar er en del af den omfattende slægt, der er blevet nøje beskrevet i min første

slægtsbog fra 2007, GRUT HANSEN EFTERKOMMERNE, og som via Slægtsforeningen har en hjemmeside www.gruthansen.org, der løbende opdateres. Da Farfar i 1882 giftede sig med en datter af Edmund Grut, yngre broder til Emmy Gotschalk's mand Alfred Hansen, vender jeg tilbage til denne omfattende slægt i Kapitel 23.

No. 9. Bertha Marie Gotschalk blev født den 29. december 1829 i København og døde som ugift den 9. december 1887 i København. Hun boede hos moderen i Amaliegade 16 ved folketællingen i 1870 og efter moderens død i 1870 fortsat på samme adresse ved folketællingen i 1880.

Det var således en omfattende familie, der residerede i Amaliegade 16 og som Oldemor var en del af. På den ene side prægedes hjemmet af PATRIARKEN, den gamle Bankiér; på den anden side af hans hustru, Grandmama.

Patriarken, Grandpapa, var, ifølge Onkel Frederik, en mand med et noget snævert syn på tilværelsen; en mand af Pligt og Dyd uden større forståelse for, at Livet også er Glæde og Fest. Han var hjertens god, men nøgtern og tør. At han tidligt blev tunghør og med tiden næsten døv, bidrog ikke til, at det var fra ham, livsglæden strømmede ud i familiens kreds.

Den strømmede til gengæld fra Grandmama, der i familien spillede den afgørende rolle. Hun var en stærk og allestedsnærværende, aktiv person, der hjalp overalt, hvor hun kunne komme til det. Hun var en fortræffelig Mor og en tilsvarende Bedstemor.

Det var således til Grandmama, de forskellige børnebørn, efterhånden som de kom til og voksede i antal, blev sendt på ophold i kortere eller længere perioder, når klimaet hjemme tilskyndede dertil. Og børnebørnene elskede Grandmama.

Med tiden blev hjemmet i Amaliegade 16 et af de mest ansete indenfor Byens Borgerskab. Udgangspunktet var jo nok Patriarkens sociale status, idet Handelsstandens Spidser flittigt kom i hjemmet. Men Grandmama's store og vindende personlighed, og med tiden de voksne døtres elskværdige personligheder, gjorde hjemmet til samlingssted også for Handelsstandens mest lovende Ungdom.

I denne familiekreds voksede Oldemor op, og som 21-årig blev hun gift med Oldefar, der da var fyldt 50. Oldefar er tidligere portrætteret, dels som ung, Fig. 120, dels som ældre, Fig. 125. Der er ingen tvivl om, at Oldefar var en smuk mand, og han bevarede livet igennem sit »pragtfulde ydre«, høj, flot og med en imponerende værdighed som han førte sig med. Oldemor var også en smuk person, hvilket ses af hendes malede portræt fra omkring 1840, jvfr. Fig. 143 nedenfor.

Fig. 143. Portrætmaleri af Lucinde Knudtzon, født Gotschalk; omkring 1840. Olie på Lærred. Privateje.

De smukke, blide og rolige ansigtstræk med den pikante hårspiral ved øret har bjerget Oldefar, og sympatien var gensidig, aldersforskellen til trods. Ægteskabet var umådeligt lykkeligt, og den fallit, som Oldefar måtte opleve i 1842, knyttede de to endnu tættere sammen. Patriarken, Svigerfar Gotschalk, havde helst set en skilsmisse, men det kom aldrig på tale. Imidlertid kan det kun have kølnet forholdet mellem de to mænd, der i alder var tættere på hinanden, end de fleste svigerfædre og svigersønner er. Forskellen i livsholdninger og livsstil var i forvejen stor mellem de to, og det blev liver igennem et forhold, præget af reserveret høflighed. Overfor Grandmama var Oldefar's holdning helt anderledes. Hvor han altid viste den mest ud-søgte høflighed overfor alle damer, var han nærmest chevaleresk overfor sin svigermor, som han holdt meget af.

I familie kredsen i Amaliegade 16 var Oldefar nærmest som en Trane i Spurvedans.

Nok tiltalte Patriarken svigersønnerne med gammeldags afstandsskabende »De, Broberg« eller »De, Knudtzon« etc. for at understrege, at han jo var familiens overhovede, men det kunne ikke ændre ved, at Oldefar virkede som en personlighed af et langt større format. Tilsvarende var Oldefar i svogerkredsen en verdensmand – en Grandseigneur – de øvrige ikke kunne hamle op med. Onkel Frederik er meget direkte i sin karakteristik, når han beskriver faderen som omgivet af »den kortskaarne Livsbetragtning i forskellige Afskygninger.«

Hans beskrivelse suppleres med, »at Papa ved Væsensforskel egentlig ikke stemte med den Slægt, han var kommet ind i, og til en vis Grad gik om imellem dem som en Fremmed, men tillige som en så vægtig Repræsentant for hvad han som Menneske betød, at han egentlig i den hele Kres fyldte mere end nogen anden.«

Jeg forestiller mig, at Oldefar også for Oldemor tidligt viste sig som en person, der i denne verden fyldte mere end nogen anden; at det omvendte også var tilfældet, har udviklingen jo vist.

Hvor Oldefar brugte sin dristighed og energi til at øge omfanget af handelshuset, var det Oldemor, der kærligt og omsorgsfuldt sørgede for familiens ve og vel. Nok var det klart, at der bag Oldemor befandt sig en stærkere vilje, der i form af Oldefar's magt og myndighed udgjorde Højeste Instans. Men Oldemor kunne godt træffe beslutninger på egen hånd; således betjente hun, om nødvendigt, med stor ekspertise sæberiset, som hun lod danse på delinkventen, der lå med nedknappede bukser over en stol. Men var det en alvorligere affære, trak hun energisk i klokkestrengen, hvorefter Oldefar kom farende for at gennemføre den nødvendige afklapsning.

Det var Oldemor, der opretholdt forbindelserne med børnene. Som små voksede de op under hendes daglige omsorg, siden kom skolegang og drenge kom på Herlufsholm, hvor de gik i årevis og kun kom hjem i ferierne. Onkel Colla og Onkel Frederik begyndte i august 1852, mens Farfar begyndte i august 1855 og Onkel Bailli kom til i august 1858. Studenter blev Colla i 1859, Frederik og Farfar i 1862 og Bailli i 1866. Fra disse kostskoleår findes – som tidligere nævnt – en hel del breve, hvor det fra hjemmet overvejende er Oldemor, der regelmæssigt skriver til Drengene. Hun demonstrerer i brevene sin stedsevarende omsorg, sine manende opfordringer til flid og gode placeringer i karakter-hierakiet, sin Guds frygt og sine – undertiden

lidt snobbede – evner for beskrivelser af den omfattende selskabelighed, der udover de mangfoldige familiemedlemmer, handelsstandens spidser, de politiske ligesindede i de nationalliberale kredse også omfattede landets absolute elite.

Således besværede Oldemor sig en gang over, at Oldefar havde inviteret Grosserer Ludvig Godfred Fürst til middag, hvorfor Oldemor måtte tage grosserereren til bords: »Naar man har siddet ved sit eget Bord med Hans Christian Ørsted ved den ene Side og Anders Sandøe ved den anden, saa er det dog haardt nok at skulle føres til Bords af en Hr. Ludvig Godfred Fürst.« – Nogle år senere bistod Grosserer Fürst rent faktisk Oldefar pekuniært under en kortvarig likviditetskrise, og meget tyder på, at Oldemor forsonede sig med sin skæbne. Grosserereren blev da en hyppig gæst i Amaliegade 14.

Også hendes kunstneriske interesser fandt vej til brevene, når hun refererede, hvad der rørte sig i Byens Teaterliv – herunder Casino, der var næsten-nabo, med adressen Amaliegade 10 – inklusive Ballet og Opera.

I det hele løb gennem hendes korrespondance en varm familiesammenholds-følelse, der naturligt fandt afløb i kærlige formaninger, når de på Herlufsholm residerende drenge kom uoverens, hvad de ofte gjorde. De drillede konstant hinanden og i de mangfoldige breve, som gik den anden vej – mod Hjemmet fra Herlufsholm – fortælles ofte om deres indbyrdes skærmydsler, drillerier og uvenskab.

Denne drillesyge mødte jeg selv som barn og ung i hjemmet og blandt Far's brødre, navnlig Onkel Jørgen, jvfr. Kapitel 29. Far gav glad og gerne udtryk for, at det var en arv fra Gotschalk'erne, men i øvrigt avede han – under kærlig påvirkning fra Mor – sin nedarvede drillesyge. Det har været fornøjeligt under arbejdet med denne bog at få bekræftet, at drillesygen tidligt i Slægten Gotschalk kom til udtryk. Et dokument er kommet mig i hænde fra en nulevende, slægtsinteresseret Gotschalk; dokumentet viser, at Oldemor's yngre broder, John Kierulf (se ovenfor no. 4), ikke holdt sig tilbage fra at drille vor store digter H.C. Andersen, der som en særdeles sårbar person havde svært ved at udholde drillerierne. I en rejsebeskrivelse fra Hamborg den 4. juli 1872 beretter en rejsefælle, at Andersen på hotellet mødte Gotschalk og hans hustru, der var »sønnedatter af Rosing«. Hun »gjorde et udmærket Indtryk«, men mellem »Manden og A. var der et spændt Forhold, som G. søgte at faa hævet. Det var kommet for mange Aar siden derved, at A. engang, da de rejste sammen, havde været bange for at have tabt en Brystnaal, som han havde fået forærende af Frederik den 6-te.

Siden den Tid, gennem en lang Række af Aar, kom G. til A., hvergang han traf ham og sagde: »Gud, De har vist tabt Deres Brystnaal!« eller »har De Deres Brystnaal« osv. Til sidst opirredes A. i den højeste Grad. Engang var han sammen med ham hos Fru Ørsted, hvor han ikke talte om Brystnaalen, men hele Tiden sad og saa efter, om A. havde den paa, ganske som om han vilde have sagt: »Men Gud! De har vist tabt Deres Brystnaal!«. A. udbrød da: »De er det utaaleligste Menneske! Jeg kan ikke være sammen med Dem.« Siden den tid kom de heller ikke samtidig hos Fru Ørsted. A. fortalte nu hele den historie til Fru G., medens Manden hørte derpaa, og bad hende indrømme, at hendes Mand var en Drilleper. De blev forsonede; de rejste og vi fik deres Værelse.«

Desværre lykkedes det ikke Oldemor – trods ihærdige anstrengelser – at holde sammen på den store børneflokk, bestående af 8 særdeles individualistiske personer, efterhånden som de blev voksne og i stedse højere grad orienterede sig i forskellige retninger med forskellige holdninger og med forskellige livsformer. Med årene gik det helt galt, da Farfar fik et elendigt forhold til de tre ældste søstre, hvilket tog stærkt på Oldemor. Hun elskede alle sine børn højt og striden dem i mellem var for hende en stor sorg, som forbitrede hendes sidste år. Senere måtte Farfar erkende, at »det er en stor Skam for Søskende ikke at kunne forliges«, og »hint Brud kunde være undgaet ved mere Fordragelighed og Overbærenhed fra forskellige Sider.«

Efter Oldefar's død i 1864 hensad Oldemor i uskiftet bo, og sammen med den i Kapitel 18 omtalte dygtige og pålidelige kontorist, Fuldmægtig Lottrup, videreførte hun Oldefar's forretning. Efter nogen tid optoges ældstesønnen, Onkel Colla, i firmaet som kompagnon, siden som leder, og efter nogle få år som enejer under navnet P.C. Knudtzon & Søn.

I efteråret 1867 solgte Oldemor landstedet Søbakken – begrædeligt for alle, men klogt. I længden ville det blive for dyrt for Oldemor at beholde stedet; hun ville hellere rejse – og gerne i længere tid. Efter salget af Søbakken rejste Oldemor med de 4 døtre, Bertha (17 år), Marie (16), Harriet (12) og Benedicte (11 år), samt husjomfruen Frøken Thornøe, til Italien. Efter at have hævet den københavnske husholdning og udlejet boligen i Amaliegade 14, forlod dette rejseselskab den 10. oktober København, for over Korsør, Kiel, Hamborg, Kassel og Frankfurt at nå frem til München, hvor sønnen, Onkel Frederik tog imod dem den 13. oktober. Han havde siden den 16. december 1866 boet i Rom, havde i sommeren 1867 besøgt bl.a. Firenze og Venezia, og var nu i München parat til at være guide for familien i Den Evige Stad. Den 21. oktober fortsatte rejsen til Venedig; efter nogle få dage i byen, der lå

i »drømmende Hvilen paa Havet, indhyllet i Renæssancens Pragt«, fortsatte rejsen til Firenze og midt i november ankom familien til Rom, hvor man indkvarterede sig i en møbleret lejlighed på Piazza Barberini.

Opholdet i Rom kom til at vare frem til den 17. maj 1868, og om dette vellykkede halve år i Pius den Niendes – Pio Nono's – Rom har Onkel Frederik skrevet levende og informativt i erindringerne Ungdomsdage – Andet Ophold i Rom.

Man må spørge, hvordan de unge damers uddannelse blev grebet an; det er dog sin sag at lade nogle unge døtre, der endnu er skolebørn, undvære den undervisning, de normalt fulgte i København. Det blev klaret ved, at Harriet og Benedicte blev undervist af storesøster Bertha og af Onkel Frederik. Tante Bertha tog sig af Fransk, Engelsk og Håndarbejde, mens Onkel Frederik underviste i alt andet, d.v.s. Dansk, Dansk Stil, Skrivning, Regning, Historie, Geografi og Tysk. Undervisningen fandt sted hver formiddag og efter et solidt frokostmåltid bevægede familien sig ud i Roms vidunderlige Verden, hvor begge generationer fik oplevelser for livet. Der er noget smukt ved Onkel Frederik's beskrivelse af Oldemor's given sig hen i denne Kunstens og Antikkens Verden:

»Men det Sted som jeg troer stærkere end noget andet drog Mama, var Vaticanets Sculptursamling – og ganske naturligt. Medens det paa en Maade er noget af et Studium at komme igennem Rafaels Stanzer eller Michel Angelos Loft, gælder det om en antik plastisk Figur, at den ganske umiddelbart møder frem i sin letforstaaelige Skønhed; den betyder netop det den er, og ikke Andet. Jeg erindrer Mama gaaende i braccio nuovo og betragte den ene Skikkelse efter den anden – nydende og beundrende – saa de gamle græske Talerskikkelser – saa de romerske Kejserstatuer – saa de skønne Lysippiske Figurer, Skraberer og Antinous, indtil hun endelig stod foran den gamle Faun, der bærer Faunungen paa sine Arme. Ham betragtede hun længst, og saa sagde hun: »Han er min Elskede!« I et saadant Øjeblik mærkedes det tydeligt paa Mama, at denne Rejse gav Anledning til at hendes Øje og hendes Siæl aabnedes for nye og befrugtende Indtryk. Den bidrog til at udvide den Horizont, som de Forhold, under hvilke hun levede i sit 25 Aars Ægteskab med Papa, havde holdt indenfor en snæver Begrænsning.«

Det må være fra dette herlige ophold i Rom, at Oldemor hjemtog en alabast-udgave af De Capitolinske Duer, hvor skålen, de sidder på, har en diameter på 30 cm og er 17 cm høj.

De Capitolinske Duer har navn efter Museo Capitolino's mosaik – Mosaico delle Colombe – fundet i 1737 ved Hadrian's Villa udenfor Rom. Hadrian, der var romersk kejser i årene 117-138, har ladet sig inspirere af en gulvmosaik i Kongepaladset i Pergamon i Lilleasien, som den romerske forfatter Plinius kaldte »et sublimt skaberværk«, og som var skabt i det andet århundrede før Kristus. En meget velkonstrueret »selvbiografi« af Kejser Hadrian fra 1954 lader Hadrian udtale følgende kunstneriske credo:

»Jeg er som vore billedhuggere: det menneskelige tilfredsstillende mig; deri finder jeg alt, selv det evige. Den ydre natur har kun værdi gennem de menneskelige associationer, som knytter sig til dem: piniekoglen, avlingens og gravens sindbillede, gribben som bærer den elskede op til himlen, den dueprydede fontæne, som minder om hviletimer ved bredden af en kilde.«

Den dueprydede fontæne i Hadrian's Mosaik viser 4 duer, der drikker fra en bronzeskål, og er et fantastisk stykke kunsthåndværk, hvor hver eneste kvadrattomme indeholder mere end 60 stykker mosaiksten, jvfr. Fig. 144 nedenfor.

Jeg er overbevist om, at Oldemor først ved synet af Mosaikken i Sala delle Colombe på Museet på Capitol – hvor dengang den originale antikke rytterstatue af Kejser Marcus Aurelius prydede den af Michelangelo tegnede, pragtfulde plads – og siden ved oplevelsen af kunstværket tredimensionalt i hvidt marmor-lignende materiale, har følt »Øje og Siæl aabnet for et nyt, befrugtende Indtryk.«

Efter Oldemor's død i 1888 arvede Farfar Duerne, som Far så arvede efter Farmor's død i 1934. Siden Far's død i 1982 har Duerne tilhørt mig, og de er en daglig glæde for mig i min dagligstue, jvfr. Fig. 145 nedenfor.

Efter afrejsen fra Rom drog selskabet mod hjemlandet, dog med adskillige ophold undervejs. Først tilbragtes nogle dage i Firenze, og der tog familien afsked med husjomfruen, Frk. Thornøe. Sagen var den, at Firmaet P.C. Knudtzon & Søn ikke længere var så blomstrende, og Oldemor var klar over, at hun måtte indskrænke husholdningen, når hun kom hjem til København. Svogeren Christian Broberg, der var en slags seniorrådgiver på det finansielle område, signalerede nødvendigheden af en omkostningsreduceret tilværelse.

Det var lidt beklemmende, at Familien på den vis sendte Frk. Thornøe hjem, i stedet for at lade hende ledsage rejseselskabet hjem. Frøken Julie Thornøe, der må være født i 1822, havde dog været »Husfactotum« hos

Fig. 144. Mosaico delle Colombe i Sala delle Colombe i Museo Capitolino i Rom.
Privat fotooptagelse fra oktober 2011.

Fig. 145. De Capitolinske Duer i alabast, hjemtaget fra Rom af Oldemor i 1868; i
Forfatterens eje.

familien i adskillige år. Men Frk. Thornøe kom hjem under ordnede forhold og fik ansættelse hos Grandmama i Amaliegade 16. Grandmama døde imidlertid allerede i 1870, og Frk. Thornøe's skæbne i de følgende år kender jeg ikke. Men på et tidspunkt først i 1890'erne må hun være fæstet som »Husfactotum« på ejendommen Kollekolle, som i 1892 købtes af Charles Grut-Hansen, yngste søn af Farmor's ældste Farbroder, Alfred Hansen, jvfr. Kapitel 23. Så sent som i 1911 boede hun fortsat i sin lejlighed på Kollekolle, og året efter fyldte hun 80 år den 12. december, hvor Farfar besøgte hende på Frederiksberg Hospital, »hvor hun henligger, opereret for Svulst i Brystet; hun havde det mærkværdigt godt.«

Videre gik rejsen til Milano og Como, og senere over Simplonpasset til Schweiz. Undervejs modtog familien brev hjemmefra, hvor Colla fortvivlet meldte »at Fiskeriet paa Island var totalt mislykket.« Det gav skår i glæderne i Norditalien.

I midten af juli ankom selskabet til Luzern, og under det ugelange ophold besteg man bjærget »Pilatus«, hvilket var »Luzernopholdets Clou.« Men også Kapelbrücke – »den interessante gamle Træbro med de malede Billeder i det Broen dækkende Loft« – vakte begejstring, ligesom »Thorvaldsens berømte i Klippen udhuggede Løve«, jvfr. i øvrigt Fig. 293 i Kapitel 35. Videre gik rejsen til Zürich, Basel, langs Rhinen til Bonn og derfra til Ems, hvor Oldemor med datteren Marie ønskede et kurbadsophold. Fra Kurhuset i Ems drog Onkel Frederik så videre den 7. august med søstrene Bertha, Harriet og Benedicte, med ankomst til København den 10. august 1868.

Hjemmet i Amaliegade var imidlertid på grund af udlejning ikke disponibelt, hvorfor de tre søstre blev indkvarteret hos bedsteforældrene i deres sommerresidens i Vedbæk, medens Onkel Frederik fandt sig et par ledige værelser i mellembygningen, Amaliegade 14. Men hvor skulle Oldemor bo, når hun vendte hjem? Colla og Frederik arbejdede på en løsning, og det endte med, at Oldemor lejede en villa på Østerbro ved Sortedamssøen, som dog først skulle indrettes, før hun kunne flytte ind. Indtil da boede hun i Amaliegade 16, hvortil hendes forældre var flyttet tilbage efter sommeropholdet i Vedbæk, sammen med døtrene Bertha og Marie. De To Små, Harriet og Benedicte, blev indlogeret i Rosenvænget hos Oldemor's søster og svoger, Emmy og Alfred Hansen (A.N. Hansen's ældste søn). Familien var således spredt for mange vinde. »Der var over Familiens Position ved og efter Hjemkomsten noget Hjemløst og Rodløst, og det var i sidste Instans fremkaldt ved det i sin Tid af Onkel Broberg udtalte Magtbud: »Og saa er det jo bedst, at Lucinde kommer hjem!«« – Der gik nogen tid før »den

uforberejede Hjemkomsts Karakter af Opløsning« fortog sig og før en opbygning af en ny tilværelse, baseret på familiens nye økonomiske vilkår, lod sig gennemføre.

Ved hjemkomsten var situationen for sønnerne den, at Onkel Colla allerede i 1866 var blevet gift, at Onkel Frederik nu kastede sig over studierne i æstetik ved Københavns Universitet, at Farfar var kommanderet til militærtjeneste i Algier og at Onkel Bailli var rejst til Bergen for at bestyre en dampmølle, som Firmaet P.C. Knudtzon & Søn havde andel i. – Oldemor koncentrerede sig således om døtrene, hvor De To Små endnu var i undervisningsalderen; de gik i skole og modtog i hjemmet »gouvernante-undervisning«. Efter sommeren 1869 kunne Oldemor flytte tilbage til Amaliegade 14.

Efter Onkel Frederik's Magisterkonferens i Æstetik i sommeren 1871 besluttede Oldemor sig for at tilbringe den kommende vinter i Syden, ledsaget af døtrene Bertha og Marie og med Onkel Frederik som kyndig guide. De To Små, Harriet og Benedicte, blev anbragt hos en Madame Margot i Lausanne i Schweiz i et års tid »for at »opdrages«. De To Små kom under ledsagelse af Onkel Frederik til Lausanne i august, og i november ankom han til Rom med Oldemor og de to nu voksne døtre. Hendes ophold i Rom varede denne gang 4 måneder, hvorefter hun med Bertha og Marie fortsat rejste i Syden for i sommeren 1872 at afhente De To Små i Lausanne og vende hjem til København.

Også i sommeren 1873 rejste Oldemor i Syden, og i mellemtiden blev nogle omfattende svampeskader i Amaliegade 14 udbedret; på et tidspunkt flyttede hun fra forhuset om i baghuset, hvor der også var værelser til de af børnene, der havde behov derfor. Ydermere anskaffede Oldemor sig i Vedbæk en sommerbolig, et mindre landsted, »Veragna«. Der blev den yngste af døtrene, Benedicte, på sin 20-års fødselsdag i 1876 gift med Jonas Collin; d.v.s. vielsen foregik i Søllerød Kirke, men festivitassen løb af stabelen i Vedbæk. Oldemor solgte dog landstedet i 1882 og lå somrene derefter på landet i Hellebæk.

Ved et besøg i 2006 hos norske slægtninge fik jeg lejlighed til for første gang at møde min Tremønning, Arne Knudtzon, der var Onkel Bailli's sønnesøn. På væggen i hans spisestue hang et portræt af Oldemor, som må være malt omkring slutningen af 1870'erne. Det var en stor glæde at møde Oldemor's malede portræt; fra fotografier kendes Oldemor jo særdeles godt fra hendes ældre dage. Dette portræt passer smukt ind i billederne af Oldemor, jvfr. Fig. 146 nedenfor.

Fig. 146. Oldemor, Lucinde Knudtzon, malt sidst i 1870'erne. Privateje i Norge.

I 1880'erne »skærpedes her i Landet Modsætningerne i moralsk og politisk Henseende stærkt, indenfor vor Families Kreds var dette særligt tilfældet«, skriver Farfar, som i 1882 var blevet gift med Farmor, A.N. Hansen's barnebarn Ellinor Grut. »Nogle af os, hvoriblandt jeg hyldede konservative Anskuelse, andre var stærkt radikale og tillod sig Ting, som vi andre ikke kunde forsones os med. Det kom derved til et alvorligt Brud, som blandt andet havde til Følge at al Forbindelse mellem mine tre ældste Søstre og mig efter Moders nogle Aar senere indtrædende Død ganske afbrødes.«

Allerede først i 1880'erne havde Tante Bertha fået forbindelse med den radikale kritiker og litteraturforsker Georg Brandes (1842-1927), som med

sin forelæsningsrække Hovedstrømninger i det 19'ende Aarhundredes Litteratur, påbegyndt sidst i 1871, indledte en livslang kamp for at forny dansk åndsliv. Han var en provokatør, som var kritisk overfor ægteskabet og familien, og hans radikale frisind chokerede borgerskabet. Med støtte af broderen Edvard Brandes (1847-1931) dannedes grupperingen »Det moderne Gjennembruds Mænd« med deltagere som de norske Henrik Ibsen og Bjørnstjerne Bjørnson og de danske J.P. Jacobsen, Holger Drachmann, Sophus Schandorff og andre; men de kvindelige forfattere fandt ingen nåde i den forsamling. Dertil var de ikke »hele og frigjorte nok«! Selv fik Georg Brandes gennem sin »frie kærlighed« stor inspiration hos en række intellektuelle kvinder – og en af dem var Tante Bertha.

Det splittede Familien og gjorde Oldemor's seneste år sorgfulde og bitre. Tilmed led hun af en hjertesygdom, og medicineringen mod denne svækkelse gjorde hende stedse mere uklar; den 17. december 1888 gled hun stille ind i Døden.

Som den udprægede hønemor, der altid kærligt og opofrende havde holdt sammen på Familien og ud af sit rige hjerte havde ladet den store børneflokk tilflyde de bedste former for inspiration og livslyst, med SAMMENHOLD som den røde tråd, blev hendes død et tab; børnenes indbyrdes samhørighed gik delvist fløjten.

»Hvilken kærlig Sjæl hun dog var og hvor hun gik op i sine Børns Ve og Vel«, som Marie i et brev til Frederik skrev i januar 1911 – mange år efter; et smukt eftermæle.

Ved Oldemor's død så Verden, Danmark og København noget anderledes ud, end dengang Oldefar gjorde sin entré i århundredets begyndelse – mens Den Afmægtige Kong Christian VII endnu levede. Danmark tabte Norge i 1814 og tabte Slesvig-Holsten i 1864. København, der var en by snævret inde bag voldene, kastede efter den frygtelige koleraepidemi i 1853 åget af sig og udvidede med nye bydele udenfor voldene. Blandt meget andet opførtes i årene 1858-1863 Københavns Kommunchospital, som jeg vender tilbage til i et senere kapitel.

De sidste Oldenborgere fulgte Enevælden til graven; det gærede allerede under Frederik VI, der holdt oprøreren Dampé fængslet på Christiansø, landets østligste forpost, og under Christian VIII – der jo havde været valgt som konstitutionel konge af Norge i tiden fra 17/5 til 10/10-1814 – kom en konstitutionel forfatning under forberedelse. Den sidste Oldenborger, Frederik VII, med tilnavnet Frederik Folkekær, trods forholdet til Grevinde Danner, blev Grundlovens giver i 1849.

Det blev i 1863 en svær start for Glücksborgerne, da Christian IX, som tyskfødt og helst statstilhænger besteg tronen. Forløbet og udfaldet af krigen i 1864 øgede ikke hans popularitet og hans støtte til Estrup's Provisoriestyre fra midten af 1880'erne hjalp ikke på sagen. Alligevel opnåede han gennem sin næsten rekordlange periode som regent og gennem familielivet, der gav ham titel af Europas Svigerfar, stadig større sympati og popularitet; også landets politiske systemskifte en håndfuld år, før han døde i 1906, hjalp på folkeyndesten.

Med Christian IX rækker vi op gennem 1800-tallets anden halvdel ind i 1900-tallet; en periode, hvor Oldeforældrenes børneflokk levede, virkede og udfoldede sig.

Børneflokket så ud som følger:

- No. 1. Nicolai Henrich (Colla) Knudtzon** blev født den 31. juli 1841 i København og døde den 18. juli 1925 på sit landsted ZOAR i Fredensborg. Han giftede sig i Aversi Kirke på Sjælland den 29. maj 1866 med **Elisabeth Louise Balle**. Hun var datter af sognepræsten i Aversi Johannes Peter Ovesen Balle og Nancy Henriette Jacobine Schack og blev født den 3. april 1844 i Ulse ved Fakse, Sjælland. Hun døde den 16. februar 1883 i København.
Onkel Colla vender jeg tilbage til i Kapitel 20.
- No. 2. Frederik Gotschalk Knudtzon** blev født den 11. januar 1843 i København og døde den 14. maj 1917 i Hellerup ved København. Han giftede sig i Præsteboligen til Holmens Kirkesogn i København den 19. juli 1885 med **Anna Mathilde Louise Lysell**. Hun var datter af skomager Johan August Svensson Lysell og Anna Catharina Andreasdatter og blev født den 24. september 1866. Hun døde den 26. juli 1947 på Bispebjerg Hospital i København.
Onkel Frederik vender jeg tilbage til i Kapitel 20.
- No. 3. Søren Christian Knudtzon** blev født den 16. juli 1844 i København og døde den 12. august 1913 i København. Han giftede sig i Holmens Kirke i København den 11. december 1882 med **Ellinor (Hansen) Grut**. Hun var datter af øjenlægen, professor dr. med. Edmund Gottfred (Hansen) Grut og Birthe Cathinka Hoskiær og blev født den 26. januar 1859 i København. Hun døde den 7. juli 1934 på Lille Hummeltofte ved Lyngby.
Farfar vender jeg tilbage til i Kapitel 22 og Farmor i Kapitel 23.
- No. 4. Harriet Nicoline Knudtzon** blev født den 9/10. december 1845 og døde den 16. december 1845.

- No. 5. Jørgen Bailli Knudtzon** blev født den 15. september 1847 i København og døde den 29. marts 1909 i San Remo i Italien. Han giftede sig i Bergen i Norge den 14. maj 1875 med **Elisabeth (Elisa) Mohr**. Hun var datter af storkøbmanden Wilhelm Mohr og Antoinette Mowinkel og blev født den 10. maj 1856 i Bergen. Hun døde den 3. december 1906 i Bergen.
Onkel Bailli vender jeg tilbage til i Kapitel 20.
- No. 6. Ida Marie Knudtzon** blev født den 5. februar 1849 i København og døde den 1. september 1855 i København.
- No. 7. Bertha Knudtzon** blev født den 24. februar 1850 i København og døde den 4. maj 1923 i København.
Tante Bertha vender jeg tilbage til i Kapitel 21.
- No. 8. Marie Lucinde Knudtzon** blev født den 26. oktober 1851 i København og døde den 28. april 1926 i København.
Tante Marie vender jeg tilbage til i Kapitel 21.
- No. 9. Harriet Knudtzon** blev født den 16. februar 1855 i København og døde den 24. maj 1927 i København. Hun giftede sig i København den 20. marts 1907 med **Overlæge dr. med. Ludvig Valdemar Nielsen**. Han var søn af styrmand Carl Valdemar Frederiksen og Frederikke Louise Cathrine Krieger og blev født den 22. april 1857 i København. Moderen selvangav at have været ugift, men senere blev hun gift med politiinspektør Just Peter Nielsen, efter hvem hendes søn, født Frederiksen, fik efternavnet ændret i 1863 til Nielsen. Han døde den 25. november 1931 på Frederiksberg Hospital, hvor han var overlæge.
Tante Harriet vender jeg tilbage til i Kapitel 21.
- No. 10. Benedicte Knudtzon** blev født den 23. september 1856 i København og døde den 14. maj 1940 i Ordrup ved København. Hun giftede sig i Søllerød Kirke den 23. september 1876 med zoologen, **Etatsråd Jonas Sigismund Collin**. Han var søn af departementchefen, etatsråd Edvard Collin og Henriette Oline Tyberg og blev født den 8. april 1840 i København. Han døde den 9. juli 1905 i Brørup ved Ribe.
Tante Benedicte vender jeg tilbage til i Kapitel 21.

KAPITEL 20

SØNNERNE

COLLA, FREDERIK og BAILLI

Gennem de to foregående kapitler er vi blevet bekendte med Oldeforældrenes børneflokk, som oprindeligt var på 10 børn, men som ved de to døtres død som små reduceredes til 8 børn. De fordelte sig naturligt – og sidenhen også på anden vis – i to hold; først de 4 ældste, sønnerne, dernæst de 4 yngste, døtrene.

I dette og det kommende kapitel suppleres med yderligere oplysninger om de to hold.

Først sønnerne, af hvilke **Onkel Colla**, Nicolay Henrich Knudtzon, var den ældste.

Han fødtes som nævnt den 31. juli 1841 i den gamle købmandsgård Nyhavn no. 31, men flyttede i 1846 med familien til ejendommen på hjørnet af Nyhavn og Toldbodgade, Nyhavn no. 47, jvfr. Kapitel 18 og Fig. 129.

Hans skolegang indledtes i hjemmet, hvor cand. theol. J.C. Sigismund Neve hver søgnedag mødte op med sønnen Hans og underviste; »klassen« bestod af denne Hans, Onkel Colla og Onkel Frederik, men sidstnævnte var til at begynde med ikke stor nok til at få lektier for. Efter et år på denne vis flyttede undervisningen ud af hjemmet, idet de to drenge nu gik i skole hos Hr. Neve, der boede i Borgergade, hvor han som pensionærer havde 12 drenge fra hjem udenfor Hovedstaden. Den herved etablerede kreds af drenge blev begyndelsen til den senere så kendte Neveske Skole, som sidenhen fusionerede med Mariboers Skole og fik et særdeles godt ry som københavnsk latin- og realskole. Men i efteråret 1849 skiftede de to drenge til Hr. Hesselbergs Skole i Fredericiagade, der var nabo til A. N. Hansen's Hvide Palæ på hjørnet af Bredgade og Fredericiagade. Skolen er tidligere omtalt i Kapitel 18, og det var her, drengene stiftede bekendtskab med eliten af det københavnske bourgeoisie. Af Blade af Slægten Swanes Familie-Krønike fra 1923 fremgår følgende skildring af skolen.

»I Efteraaret 1848 flyttede vi til Akademigade (nu Fredericiagade) ligeoverfor Landkadet-Akademiet (senere den midlertidige Rigsdagsbygning). Her indrettede Hesselberg det smukt og hyggeligt for os paa en første Sal i en Toetages Bygning ud mod Marmorpladsen. Foruden en større Skolestue var der to à tre mindre Værelser, Hesselbergs private Bolig, som dog ogsaa benyttedes til Skole. Fra Vinduerne her var den herligste Udsigt til Marmorkirkens Ruin og den store aabne Plads udenom med Stenhuggerværkstederne, hvor Kapitæler og brudte Søjler laa spredt om mellem Smaahaver, begrænsede af forfaldne og maleriske Bagbygninger fra de tilstødende Gader. Paa en varm Soldag, naar Luften dirrede af Dis, var det som om man saa ud over et Stykke Rom. Det følgende Foraar lejede Hesselberg Haven udenfor og anbragte en Trappe derned fra et Vindue; Stedet med de smaa Buske og Blomster blev snart en grusbeltet Plads, en herlig Tumbleplads for os i Frikvarteerne, stundom ogsaa efter Skoletid.«

En ganske malerisk beskrivelse – et rent guldaldermaleri – af denne skole. Dens bestyrer var hverken åndfuld eller kundskabsrig, men formåede at give skolen et godt ry, dels ved hjælp af udmærkede lærere, dels ved egen fortræffelig indsats i selskabslivet hos Byens Spidser – leverandørerne af pogene.

Her stiftede de Knudtzon'ske drenge bekendtskab med de tre yngste sønner fra Det Hvide Palæ, Octavius, William og Gustav Hansen, jvfr. Kapitel 23, og sønnesønnen af den gamle Jonas Collin (H.C. Andersen's Velgører) Jonas Collin den Yngre (som siden blev gift med Drengenes yngste søster Benedicte Knudtzon, jvfr. Kapitel 21). Også den afdøde Frederik VI's børnebørn, sønner af De Dannemand'ske Døtre, fruene Brockdorff og Zachariae, gik i skolen, og under et besøg hos Familien Brockdorff i Den Dannemand'ske Gård så Onkel Colla i dagligstuen et legemsstort portræt af Frederik VI. »Der hænger Kongen« sagde Colla til en af de små Brockdorffer. »Nej, det er Bedstefader«, svarede knægten. »Nej, det er Kongen« fastholdt Colla, men da knægten fastholdt med øget styrke, at det var Bedstefader, blev et ældre familiemedlem tilkaldt og der blev gydt olie på vandene.

Som nævnt i Kapitel 18 skulle Onkel Colla og Onkel Frederik i august 1852 begynde på Herlufsholm; Colla i 2. klasse, Frederik i 1. klasse. Drengene blev ledsaget til optagelsesprøven på Herlufsholm den 31. august af Forældrene, og da deres vogn hen på eftermiddagen, efter afskeden, rullede bort fra skolen, opstod den samme tanke i begge drenges hjerner: »Kan jeg mon ikke løbe efter Vognen og naa at svinge mig op paa Fodersækken og saaledes komme med til Hjemmet?«

Onkel Colla var ikke specielt begejstret for Herlufsholm, som næppe i de år var nogen fremragende skole og næppe heller nogen specielt god opdragelsesanstalt. Men han var ret så autoritetstro, flittig og stræbsom og kom ud af skolen som student i 1859. Et af de steder, han ofte besøgte gennem de mange år på Herlufsholm, var, på opfordring hjemmefra, præstegården i Aversi, som i luftlinie ligger omkring 15 km nordfor Herlufsholm og en håndfuld km vestfor Haslev. Der residerede Pastor Johs. Peter Balle, som havde inspireret Oldefar til at sende sønnerne til Herlufsholm. Balle var som nævnt i Kapitel 18 gift med Nancy Henriette Jacobine Schack, hvilket ægtepar er omtalt i Kapitel 4, No. 8. E. Hos ægteparret i præstegården mødte Onkel Colla bl. a. den ene af døtrene, Elisabeth Louise Balle, som han senere (1866) blev gift med i Aversi Kirke.

Efter studentereksamen besluttede Onkel Colla sig til at gå handelsvejen, med henblik på at gå ind i Oldefar's firma. Den første læretid tilbragte han i London og den næste i Antwerpen i Belgien. Herfra ser det ud til, at han vender tilbage til København sidst på året 1862 for at indtræde i Oldefar's firma, hvor han efter Oldefar's død blev Grosserer i 1865 og kompagnon og kort efter leder, for i 1867 at overtage som enejejer, under navnet P.C. Knudtzon & Søn.

Da var han den 29. maj 1866 blevet gift med **Elisabeth Louise Balle** i Aversi Kirke.

Ægteskabet var lykkeligt, men barnløst, og ingen af de to slap fri for sygdomsperioder. Onkel Colla arbejdede hårdt med firmaet, men det gik som vanligt op og ned. Nogle år var fortvivlende, som f.eks. i 1860'erne, medens andre år var særdeles givtige, som f.eks. 1870'erne. Han opgav efterhånden skibsrederiet og koncentrerede sig om handelen på Island, hvilket gjorde ham til en velstående mand.

Men han følte sig ikke rask og stærk nok til alene at videreføre forretningen, og da han fortsat var barnløs, så han sig sidst i 1870'erne om efter en kompagnon. Han tilbragte efter lægens råd vintrene i Italien, og havde ikke længere kræfterne til de regelmæssige rejser til Island om sommeren. Han blev således medlem af Sø- & Handelsretten i 1877, men opgav hurtigt hvervet på grund af svagelighed. Efter overvejelser foreslog han i 1878 Farfar – som den broder han anså for bedst egnet – at indtræde i firmaet. Den 1. maj 1879 begyndte Farfar på Firmaets kontor, hvor den mangecårig betroede medarbejder, Fuldmægtig Lottrup, oplærte ham, men først 5 år senere blev Farfar optaget i Firmaet som ansvarlig deltager – som ligestillet kompagnon. Årsagen var helt tydeligt, at det ikke gik gnidningsløst for sig i samarbejdet mellem de to brødre.

En misstemning dem imellem forsinkede processen, og sygdom i hjemmet hos Onkel Colla har ikke lettet sagen. I løbet af 1881 blev hans hustru, Elisabeth, syg. Det viste sig at være en uhelbredelig hjernesygdom, og i løbet af vinteren 1881/82 blev hun blind og åndssløv. Efter et langt sygeleje døde hun den 16. februar 1883 i hjemmet, Store Kongensgade 70 i København.

Det var en stor sorg for Onkel Colla, som under hele sygdomsforløbet med stor kærlighed og opofrelse plejede hende, og han forvandt aldrig tabet af den af alle vellidte, meget sympatiske hustru. Selv var han en gammeldags og korrekt, fåmælt og reserveret person, som på sin omverden kunne virke streng.

Det er efter min erfaring en om Knudtzon'erne ofte anvendt karakteristik, at de er strenge. Utvivlsomt har mændene i flere generationer virket sådan; jeg har selv ofte mødt mennesker, der har udtalt sig i den retning. Jeg tror, at det er de pågældende slægtninges blanding af pligtfølelse og værnen om privatlivets fred, som er årsagen.

For Onkel Colla's vedkommende var der tale om en mand, der bag det reserverede ydre gemte en både munter, venlig, åben, generøs og gæstfri natur med udprægede selskabelige talenter. Han var retskaffen, kundskabsrig og nationalt sindet; politisk hørte han hjemme på højrefløjen som en nok ret så utilgængelig højremand, også i Provisorietiden under Estrup.

Under mit i Kapitel 19 omtalte besøg hos min Tremening, Arne Knudtzon i Oslo, stiftede jeg også bekendtskab med et portræt af Onkel Colla, som må være malt omkring århundredskiftet. Jeg synes, det på udmærket vis harmonerer med de ovennævnte karakteregenskaber, jvfr. Fig. 147 nedenfor.

Årene for Onkel Colla som enkemand blev ikke alle lige lette. Forretningen gik fortsat op og ned og i årene 1884 og 1885 slog fiskeriet næsten fejl på Island, hvor bøndernes gældsætninger øgedes og Firmaets tab blev store og følelige. Det var Farfar, der påtog sig forretningsrejserne, herunder sommerrejserne til Island, men når de begge var på Firmaets kontor i Store Kongensgade i København, var det nok ikke altid lige let. Imidlertid fandt brødrene i smuk samdrægtighed en løsning på spørgsmålet om ejendommen Amaliegade 14 efter Oldemor's død i 1888. Den blev stillet til auktion, og der blev budt 248.000 kr. for den. Onkel Colla og Farfar var enige om, at den burde forblive i familiens eje, men Onkel Colla ønskede ikke, at Firmaet eller han selv skulle overtage den. Brødrene enedes da smukt om

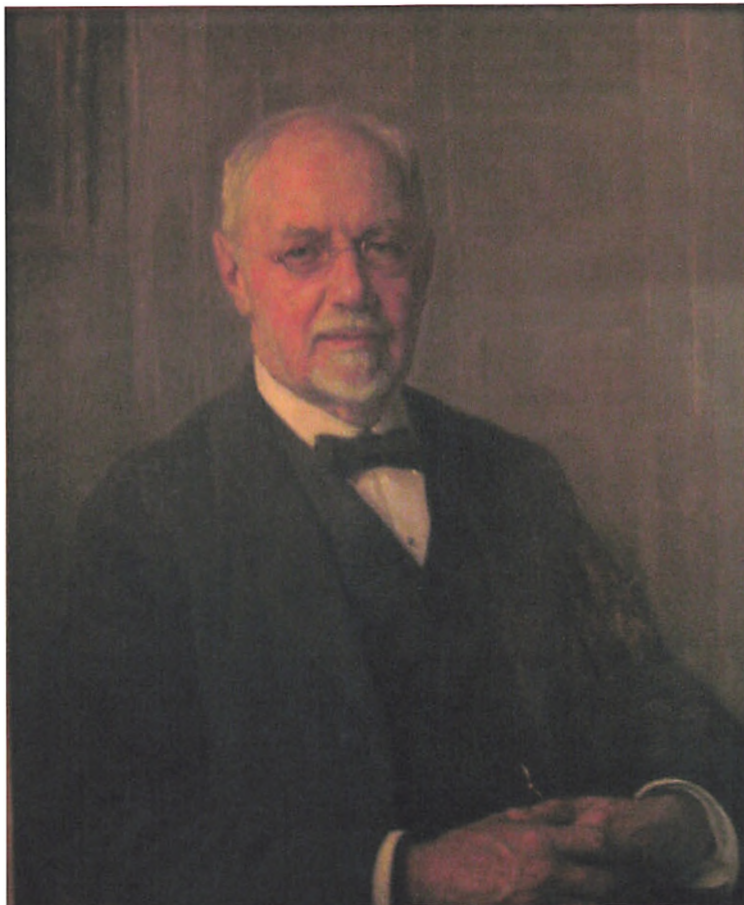

Fig. 147. Onkel Colla, Nicolai Henrik Knudtzon, malt sidst i 1890'erne.
Privateje i Norge.

en ordning, hvor Farfar overtog ejendommen, mens Onkel Colla lod stå en prioritet på 100.000 kr. i ejendommen, mod at Farfar udlejede ham 2. salen uopsigeligt i 10 år. Således overtog Farfar i april 1889 ejendommen og flyttede ind i stueetagen, mens Firmaet og Onkel Colla flyttede ind på 2. salen. Årene 1887-1889 blev tre gode år for firmaet, men så slog fiskeriet på Island fejl de næste tre år, som blev tabgivende eller med kun ringe fortjeneste. Tiderne var måske ved at løbe fra den form for forretning, efterhånden som dampskibene afløste sejlskibene og Islands kommunikation med andre lande end Danmark øgedes betragteligt. Det måtte forudses, at Islændingene selv blev karle for deres hatte og i udlandet selv skaffede sig de for landet så nødvendige forsyninger, som hidtil de københavnske grossererere og købmænd havde leveret af. Det måtte stå klart, at Firmaet i den form, det havde, ingen fremtid havde på længere sigt.

Udbyttet af forretningerne i årene 1890-1895 blev med Farfar's ord »tarvelige«, og han blev stedse mere bekymret for, hvordan han skulle forsørge sin stedse voksende familie. Han var blevet gift i 1882 og havde midt i 1890'erne 5 børn. Han fik i januar 1896 muligheden for at blive Nationalbankdirektør, og konfererede denne mulighed med Onkel Colla, der i øvrigt siden 1887 havde siddet i Repræsentantskabet for Nationalbanken. Han havde vist tænkt sig snarligt selv at trække sig tilbage og overlade Firmaet til Farfar. Brødrene enedes om, at Farfar burde tage mod tilbuddet, hvorefter Onkel Colla trådte ud af bankens repræsentantskab og iværksatte Firmaets afvikling. Det lykkedes ham at få det solgt, og han flyttede fra Amaliegade til en lejlighed i Nørre Farimagsgade 13, 1. sal.

Onkel Colla gjorde sig nu klar til alderdommen; han var 55 år gammel og, efter Firmaets salg, velhavende. Efter nogle år fandt han frem til det sted, der skulle være hans alderdoms fristed. I Fredensborg havde der i Skipperalleén, overfor Fredensborg Slotspark, i mange år ligget et hus med det gammeltestamentelige navn, Zoar. Ifølge 1. Mosebog var Zoar navnet på den by, hvor Lot, efter ødelæggelserne af Sodoma og Gomorra, søgte tilflugt. Lot havde taget godt imod Herrens to Engle, da de kom til Sodoma, og han og hans familie blev af Englene ført ud af byen, inden den på Herrens bud blev ødelagt; men hans hustru vendte sig om, så sig tilbage mod ødelæggelserne i Jordandalen – og blev til en saltstøtte. – Navnet Zoar blev symbolet på et Fristed.

Fig. 148. Zoar's Hovedbygning set fra syd. Fredensborg Arkiverne.

Han købte ejendommen og en del tilstødende arealer, således at han fik en grund på 72.000 kvadratalen, hvortil kom en mark på 100.000 kvadratalen, købt for at bevare udsigten over Esrum Sø. Med arkitekt Magdahl-Nielsen og havearkitekt Erstad Jørgensen som rådgivere lod han i årene 1902-1904 opføre en stor hovedbygning, gartnerbolig, portnerbolig og stald til hans 2 heste, alt omgivet af et omfattende haveanlæg. Fra ungdommen havde han interesseret sig for botanik, og nu realiserede han ungdommens drømme. Haven, der blev hans stolthed og daglige glæde, blev forsynet med buske og træer, mange stedsegrønne, hvoriblandt adskillige sjældenheder, og overalt sås små ovale hvide porcelænsskilte, påført latinske navne med sort skrift. Der var drivhuse og en stor køkkenhave. Det var Onkel Colla's paradis – hans alderdoms Fristed. Hans dagligdag begyndte med, at han gik over i stalden og hilste på kusken H.P. Nielsen, der arbejdede i seletøjs-kammeret, som duftede lifligt af sværte og læder. Forsynet med et par solide rugbrøds-humpler gik han derpå hen til de to hestes krybber og sagde Godmorgen. Med kusken blev dagens køretur aftalt, jvfr. Fig. 149 nedenfor.

Derefter gik Onkel Colla til drivhusene, hvor Gartner Hansen ventede og aflagde dagens rapport om nyhederne. Hansen var en særdeles dygtig fagmand med et stilfærdigt og musiksk temperament; han boede med hustruen og to børn i gartnerboligen, som, forsynet med en sidefløj, eksisterer endnu. – Kusk Nielsen sørgede også for vand og lys og brænde. Lyset kom fra et underjordisk gasværk ved stalden, vandet fra et hånddrevet pumpeværk i

Fig. 149. Indgangsdør til Zoar's Hovedbygning med Kjøretøj. Onkel Colla sidder i Karetten med Kusk Nielsen på Bukken. Fredensborg Arkiverne.

staldbygningen, og brændet stod i store stabler bag stalden. Kusk Nielsen og hans hustru – altid kaldet Madam – boede i portnerboligen, og var altid i aktivitet, muntre og venlige.

Efter disse besøg hos Kusk og Gartner gik Grosserereren længe rundt i haven og nød væksterne – og den skønne udsigt over markerne og søen over mod Nødebo, jvfr. Fig. 150 nedenfor.

Fig. 150. Onkel Colla nyder Udsigten til Skipperhuset og Esrom Sø. Fredensborg Arkiverne.

Fig. 151. Onkel Colla med sin blomstersaks ved sine vækster i 1912. Fredensborg Arkiverne.

En for længst afdød norsk slægtning kunne efter et besøg melde om, at Onkel Colla rundt om i parken havde placeret planteskeer bag buskene, således at han egenhændigt kunne fjerne det – utvivlsomt fåtallige – ukrudt, som Gartner Hansen måtte have overset. At han nød sine vækster, viser Fig. 151 ovenfor.

Han var jo enkemand og måtte derfor have en betroet medarbejder til at varetage husførelsen. Allerede i Amaliegade havde han ansat Husjomfru Else Christensen, og hun flyttede med til Zoar, hvor hun virkede til Onkel Colla's død. Med hjælp af dygtige husassistenter stod hun for alt i huset, og hun var en fortræffelig kok.

Efter en halv snes år lod Onkel Colla de kgl. hoffotografer Julie Laurberg & Gad fremstille et stort album med fotografier fra Zoar, jvfr. Fig. 148, 149, 150 og 151 ovenfor, samt Fig. 152 nedenfor.

Det store og smukke album gik siden i arv til Onkel Colla's yngste søster, Tante Benedicte, gift Collin, fra hvem det nedarvedes til hendes dattersøn, Svend Nalbandian, der en gang omkring 1990 forærede det til Fredensborg-Humlebæks Lokalhistoriske Arkiv. Efter kommunale fusioner befinder det smukke album sig i dag hos Fredensborg Arkiverne, som yderst elskværdigt har stillet fotografierne til disposition for mig.

Fig. 152. Spisestuen på Zoar, Fredensborg. Fredensborg Arkiverne i Kokkedal.
Bemærk Horneman-Portrætterne og Spisestellet Saksisk Blomst.

Det var et stort hus, Onkel Colla, ene mand, beboede, med store, lyse stuer – Havestue, Dagligstue, Herreværelse, Spisestue – alle med stuklofter og smukke kakkelovne. Her var han en gæstfri vært, der gerne åbnede huset for liggende gæster. Således var det sædvane, at medlemmer af hans hustrus familie og medlemmer af hans egen familie – navnlig den yngste søster, Benedicte Collin, og hendes familie – i ugevis boede hos ham om sommeren. En lokal omgangskreds mødtes jævnligt hos ham til de såkaldte »spillemiddage«, hvor man efter et parti Whist muntrede sig med en omgang Billard. – Og så rejste han ind i mellem til Bergen på besøg hos den yngre broder, Onkel Bailli.

Han var allerede i 1896 blevet Kurator for Det Kongelige Vajsenhus i København og havde det hverv i otte år. Men han opretholdt sine interesser for velgørenhed og for støtte til unge handelsmænds uddannelse og opdragelse. Udover et Familielegat for hans afdøde hustrus, Elisabeth født Balle, søskende – Descendenterne efter hendes Forældre – og et Familielegat for hans egne Søskende – Descendenterne efter Oldefar med undtagelse af Testator selv – oprettede han tillige legater til fordel for uforsørgede børn eller enker efter afdøde københavnske grosserer eller ældre svagelige københavnske grosserer – og til fordel for ungdommens opdragelse og uddannelse, særlig i merkantil retning.

Hans interesse for Familien var stor, men som nævnt var der indtruffet tilsyneladende uoprettelige brud i søskendeflokken. Han var den ældste af den store søskendeflok, men overlevede alle tre yngre brødre; kun den yngste søster, Tante Benedicte, levede i mange år efter Onkel Colla's død. Da hans nevø, Farfar's ældste søn, Onkel Thorkil, jvfr. Kapitel 26, i 1919, som 35-årig, blev Højesteretssagfører, modtog han fra Onkel Colla på Zoar følgende brev af 21. februar 1919:

»Kjære Thorkil!

Maa jeg som den eneste levende Farbroder have Lov til kortelig at ønske Dig til Lykke som Høisteretssagfører. Det glæder mig meget, at Du i saa ung en Alder har kunnet naae dette hidtil høieste Maal for din Stræben og at Du paa denne Maade gjør Slægten Ære. Det var sørgeligt, at din Fader ikke skulle opleve sine Sønners videre Fremgang. Din Farfader kjæmpede, som Du vel ved, 18 Aar gammel som Livjæger i Classens Have, blev 21 aar gammel Grosserer og valgtes, skjønt født i Norge, som 34 aarig til en af Stadens 32 Mænd; strax da Stænderinstitutionen oprettedes i 1835 valgtes han til en af Handelsstandens Deputerede i Roskilde Stænderforsamling, han var altsaa en

meget anseet Mand, og Du har ogsaa ham at slægte paa, naar Du, som jeg er forvisset om, ogsaa fremtidig vil gøre Slægten Ære.
Modtag en venlig Hilsen fra

Din gamle Onkel
Nic.H.Knudtzon«

Det må have været på den tid, at Onkel Thorkil tog initiativ til at kontakte farbroderen, Onkel Colla, og han besøgte med hustruen, Tante Karen, Zoar. Det faldt såre vellykket ud, og der kom en god familiekontakt ud af det. Senere bistod Onkel Thorkil vist Onkel Colla juridisk med en sag, også til Onkel Colla's tilfredshed. Jeg tror, det gav Onkel Colla nogle glæder på hans gamle dage på Zoar, og at det gav ham en naturlig baggrund for at testamentere Horneman-Pastellerne, jvfr. Kapitel 17, og spisestellet Saksisk Blomst, jvfr. Kapitel 18, samlet og udelt til den ældste brodersøn, Onkel Thorkil. For Onkel Colla har det været en kær pligt at sikre disse to klenodier fra Oldefar samlet og udelt for Slægten.

Onkel Thorkil blev sammen med Onkel Colla's nære ven, branddirektør O. Skeel, executor i Onkel Colla's bo; de to executorer foranledigede en vurderingsliste udarbejdet af datidens betydeligste kunst- og auktionsfirma V. Winkel & Magnussen.

Den 18. juli 1925 lukkede den gamle Grosserer sine øjne på det sted, der i alderdommen havde skabt ham så mange glæder. Fire dage senere begravdes han på Holmens Kirkegård ved siden af den hustru, han 42 år tidligere havde mistet. Gravstedet blev sløjft sidst i 1960'erne.

Af ovennævnte vurderingsliste af 24. august og af en mindegaveliste af 1. september 1925 – begge lister eksisterer i forfatterens eje – fremgår interessante detaljer.

Vurderingslisten beretter om porcelænet, jvfr. ovenfor i Kapitel 18 med Fig. 140, og om Horneman-Pastellerne, jvfr. Kapitel 17, men tillige om andre portrætter, marine-, landskabs- og genre-billeder, udført af kunstnere som J.A. Jerichau, Vilh. Gertner, Aug. Jerndorff, Carl Neumann, Vilhelm Kyhn, Edvard Petersen; et maleri af Ludvig Kabell havde motivet Aversi Præstegaard.

Mindegavelisten er i henhold til Onkel Colla's ønske udfærdiget af hans yngste søster, Tante Benedicte, efter hendes fordeling af en lang række løsøre-genstande. Det er helt tydeligt hende som nærmest stående slægtning, Onkel Colla har udpeget. Dels udviser listen en sand mangfoldighed af

løsøre-genstande – Zoar var jo et stort hus – dels er det gennem fordelingen tydeligt, at Onkel Colla har villet glæde adskillige slægtninge af hans afdøde hustru i Balle-Slægten og mange fra Knudtzon-Slægten efter lillebroderen Onkel Bailli og yngste-søsteren, Tante Benedicte; sidstnævnte fik helt naturligt en lang række genstande af mangfoldigste art fra sølvtøj over møbler til dækketøj, linned og Onkel Colla's garderobe. – Men også den mangeårige husbestyrer Frk. Else Christensen, husassistenterne Frk. Anna Jensen og Frk. Valborg Ferdinansen, og ikke at forglemme Kusk Nielsen og Gartner Hansen, blev betænkt med gode, solide møbler. – Onkel Colla var generøs til det sidste.

---ooOoo---

Den næstældste af sønnerne var **Onkel Frederik**, Frederik Gotschalk Knudtzon.

Ham kender vi særdeles godt, fordi han på sine ældre dage begyndte at skrive sit livs erindringer. De blev imidlertid aldrig fuldendt, men indeholder dog så rigt et stof, at de væsentligste dele kunne udgives under titlen UNGDOMSDAGE i 1927. Det håndskrevne manuskript til disse erindringer findes i Slægtens eje, og samlet har disse kilder givet god baggrund for kapitlerne om Oldefar, Oldemor og deres børn.

Onkel Frederik fødtes som nævnt den 11. januar 1843 i den gamle købmandsgård Nyhavn no. 31, men flyttede i 1846 med familien til ejendommen på hjørnet af Nyhavn og Toldbodgade, Nyhavn no. 47, jvfr. Kapitel 18 og Fig. 129. Om hans tilværelse i de første år, herunder skolelivet, kan således i det hele henvises til omtalen ovenfor under Onkel Colla. Det gælder i princippet også for årene på kostskolen Herlufsholm, dog med to vigtige modifikationer.

For det første var Onkel Frederik ikke særlig flittig i skolen, og for det andet var han ikke så utilfreds med skolen som brødrene, navnlig Farfar. Han begyndte på Herlufsholm i 1852 sammen med storebroderen, men han blev først student i 1862 sammen med lillebroderen, Farfar. Hans første »Testimonium om Flid og Opførelse« lød: »Frederik Knudtzon viser sig ikke stadig i sin Flid og gør derfor heller ikke tilfredsstillende Fremgang. Hans Opførelse er i det hele upaaklagelig.« Det inspirerede dog ikke den unge mand til yderligere flid. Tværtom ytrede Rektor et lille års tid senere under et besøg i Aversi Præstegaard hos Pastor Balle's, at »begge Knudtzons Drengene vare to rare Drengene, den ældste særdeles flittig og stræbsom, den yngste munter og

opvakt, men doven.« Han erhvervede sig kort tid senere den tvivlsomme ære at blive Fux i Klassen, og han måtte gå 3. klasse om. Historien gentog sig, således at han også måtte gå 5. klasse om, hvorved han kom til at gå i klasse med lillebroderen, Farfar. Et halvt år inde i det skoleår fik han den triste oplevelse, at hans lillebroder passerede ham og kom flere pladser over ham i klassen. Det forhold ændrede sig ikke, og da Onkel Frederik og Farfar, som vist var stridbar, havde svært ved at enes, forsøgte Onkel Frederik at overtale Oldefar til at tage ham ud af skolen; hvad skulle han med en studentereksamen? Hvad med at komme i købmandslære? Men i sommerferien glemte han alle sine alternative idéer og vendte tilbage til skolebænken, hvorfra han to år senere – 1862 – tog en »yderst tarvelig« studentereksamen med en lille Anden Karakter.

Herlufsholm betød dog for ham gode venskaber blandt kammeraterne og litterær inspiration. Han blev litterært påvirket til at blive helt fast i overbevisningen om vor nationale Skjald, Adam Oehlenschläger's indiskutable storhed, og blandt hans nære venner på skolen var Rasmus Strøm den foretrukne. Og det i en grad som nærmest havde historisk format. Tænk på Castor & Pollux, Cicero & Atticus, Scipio & Laelius, og så – ja, så var der altså Strøm & Knudtzon! Venskabet historiske karakter fik dog en naturlig ende efter studentereksamen. Strøm blev i øvrigt siden Nationalbankdirektør i 1888, og blev således fra 1896 kollega til Farfar.

Udover Oehlenschläger's samlede værker i 32 bind havde Onkel Frederik på sin ungdoms boghylder stående samlede værker af Johannes Ewald, Poul Martin Møller og Fru Gyllembourg, værker som den unge skoleelev for udvist god opførelse havde modtaget som gaver fra hans umådeligt generøse Far. Selvom Oldefar var af den – yderst fornuftige – opfattelse, at ikke alt, hvad Skjalden havde digtet, var lige lødigt, bøjede han sig generøst for sønnens ønsker om »det hele«.

Under arbejdet med denne bog er fra en slægtning fremkommet Onkel Frederik's Vidnesbyrd fra Herlufsholm fra december 1854 til december 1861. Det drejer sig primært om den nyligt udnævnte Rektor Christian Listov's årlige julekonklusion om den enkelte discipel, baseret på »hans Foresattes og Læreres Dom.« Følgende uddrag gengives her i et forsøg på at beskrive Skolens opfattelse af Onkel Frederik hen over en periode på 8 år:

December 1854: »Frederik Knudtzon holder ikke meget af alvorligt Arbejde; han anvender kun ringe Umage paa sin Forberedelse og følger ikke altid Underviisningen med Opmærksomhed, men da han ikke mangler Evner, tilegner han sig altid Noget af Lærdommen. Hans Væ-

sen, der tidligere kunde antage Præg af Ubeskedenhed, synes nu at have et sømmeligere Anstrøg; han opfører sig meget godt.«

December 1855: »Frederik Knudtzon overanstrenger sig ikke; imidlertid sikrer han sig ved gode Evner og ved jevn Flid i de fleste Fag en ret anstændig Plads i Classen, tilmed da han som Oversidder maa have Endeel forud for de fleste af Kammeraterne. I Dansk tilfredsstiller han saavel ved sine forstandige Svar, som ved den Omhu, han anvender paa de skriftlige Udarbejdelser. Hans Væsen er mere vindende nu end forhen; han opfører sig i Reglen meget godt.«

December 1856: » Med Frederik Knudtzon er i det sidste Aarstid foregaaet en glædelig Forandring, han er blevet en flittig, fremadstræbende og paapassende og derfor i det Hele taget flink Discipel, om man end i enkelte Retninger, som Mathematik, var berettiget til af en Dreng med hans gode Evner at fordre noget Mere end han præsterer. Paa sine danske Stile anvender han rosværdig Omhu. Hans Væsen er nu net og beskedent, hans Opførsel særdeles god.«

December 1857: »Frederik Knudtzon har atter i dette Skoleaar ladet det mangle paa Flid i flere Fag: Mathematik, Tydsk og Fransk, ligesom ogsaa i Religion; til de græske Timer har han vel været godt forberedt, men ikke fulgt opmærksomt med paa Classen. Sine danske Opgaver behandler han med særdeles Lyst og Omhu, Udarbejdelserne vidne om Fremstillingsevne, Liv og Klarhed. Han er ualmindelig freidig af Væsen og rask til Ordet, men passer den rette Grændse og opfører sig meget godt.«

Juli 1858: Her går det galt! Fem lærere udtaler nedsablende skriftlige udsagn for fagene Historie & Geographi, Tydsk & Fransk, Græsk, Mathematik og Naturhistorie. Rektor Listov sammenfatter: »I Henhold til ovenstaaende Domme maa Frederik Knudtzon tilbringe endnu eet Aar i 5te Classe.«

December 1858: »Frederik Knudtzon har iaar taget sine gode Aandsevner hæderligt i Brug, i de fleste Fag arbejdet med öiensynlig Iver og Lyst og fulgt Underviisningen med Opmærksomhed. Kun i Historie, Geographi og Græsk har nogen Ustadighed været at spore; i Mathematik har han for det meste viist sig velforberedt og flink. Hans Adfærd har i Reglen været meget vakker og forekommende.«

December 1859: Atter lader Rektor otte lærere afgive vidnesbyrd af vekslende art, hvorefter han konkluderer: »Fr. Knudtzon anvender uden Tvivl ganske god Flid paa sin Forberedelse, har ogsaa gjort kjendelige Fremskridt, men bevæger sig dog endnu ikke med den behørige Lethed og Sikkerhed i de homeriske Former og Forestillinger. Hans Opførsel har været særdeles god.« Rektor har nu koncentreret sig om den gode »Homerus«.

December 1860: Rektor lader dette år fem lærere afgive vidnesbyrd og koncentrerer sig selv om Mundtlig Latin: »Frederik Knudtzon fyldestgør, hvad Oversættelse, Grammatik og Ordforklaring angaaer; derimod er hans Kundskab til det, der fra Historien, Mythologien og Antiquiteterne skal tages med for at kunne forståe det paagjældende Sted hos Forfatteren, som oftest ufuldstændig og usikker. Det vilde ikke være til Skade, om han brugte Pennen noget mere paa Classen for at optegne hvad der meddeles. – Jeg erkjender hos ham en respectabel Villie og Stræben efter at komme paa det Rene med sig selv, men denne Stræben hindrer ham dog ikke i endnu at kunne give paafaldende Exempler paa Taktløshed.«

December 1861 – et halvt års tid før afgangsprøven: Fire læreres vidnesbyrd er blevet bedre, og Rektor afslutter med Latin: »Frederik Knudtzon har let ved Latinen, men en vis Selvstændighedsfølelse – eller maaskee lidt Magelighed – røver ham Noget af Udbyttet ved Undervisningen, idet han ikke er synderlig tilbøielig til at bruge Pennen i Timen. – Hans Stile kunne have en god latinsk Form og Farve, men vansires ikke sjelden af hæsle Uagtsomhedsfeil. Jeg ville ret ønske, at han i den resterende Deel af Skoleaaret kunde ofre sig udeelt paa sin Skolegjerning: han vilde da endnu kunne vente sig et hæderligt Udfald af den forestaaende Afgangsprøve.«

Når Onkel Frederik så tilbage på årene på Herlufsholm, der jo blev ganske mange, er det positivt bemærkelsesværdigt, at han overvejende havde gode og smukke minder. »Jeg hører til dem, der oprigtigt elsker Stedet, hvilket ikke er Tilfældet med mine tre Brødre. Jeg har modtaget Indtryk derfra af en henrivende Natur, og jeg har bevaret i Erindringen adskillige prægtige og fortræffelige Mennesker, baade blandt Lærerne, Disciplene og Omegnens gæstfri Familier. Hele Herlufsholm og dets dejlige Natur mindes jeg som noget af det Bedste Livet har givet mig Andel i.«

Dette testimonium – og de ovenfor citerede fra Rektor Listov – udviser for mig at se billedet af en alsidig interesseret, opvakt, men ustadig og umoden skoleelev, som brugte sin lange skoletid på Herlufsholm til at modnes og til at skaffe sig klarhed over, hvad det egentlig for ham drejede sig om i livet.

På hovedet havde han – og Farfar – nu studenterhuen, som den gang var et helt nyt fænomen, og kokarden signalerede, at han var Eiderdansk og Nationalliberal! Rusåret tog sin begyndelse. På universitetet skulle forelæsninger i Logik, Psykologi og Propædeutik følges i et år som forberedelse til Examen Philisoficum. Ejheller i disse discipliner udviste Onkel Frederik den store flid, omend han etablerede en læsegruppe med en stor håndfuld medlemmer, der kunne debattere de filosofiske emner, som måtte blive eksamensrelevante. Men ellers dyrkede han vennekredsen, Studenterforeningen, teaterlivet, kunsten og litteraturen. Teaterlivet i Hovedstaden blomstrede med store kunstnere som Fru Sødring, Fru Heiberg, Hr. & Fru Phister, Michael Wiehe og Kristian Mantzius. Han var begejstret for maleren Carl Bloch og for forfatteren Bjørnstjerne Bjørnson; de havde begge netop haft deres gennembrud.

Han læste Søren Kierkegaard og tilbragte lange tider i Malerisamlingen på Christiansborg og i Thorvaldsens Museum, hvor han kunne hilse på sine norske slægtinge, jvfr. Fig. 34 og 36 i Kapitel 7 og 8.

Ved den tredelte Examen Philisoficum reddede Onkel Frederik sig et UG hos professor Rasmus Nielsen i Propædeutik, medens de to efterfølgende seancer i Logik og Psykologi hos professor Sibbern faldt ringe ud. Sibbern var højst utilfreds: »I Sandhed! Aldrig har nogen Candidat budt mig en saa slet Præstation paa en saa nonchalant Maade.« Og da han efter karaktergivningen vandrede ned af korridoren, udbrød han højlig: »Ih, den nonchalant Knudtzon – den nonchalant Knudtzon!«

Trods de to elendige karakterer hos Sibbern bestod han eksamen i sommeren 1863, hvorefter han skulle koncentrere sig om et videre studium; men det faldt ham ikke let.

Der var nok af ydre begivenheder til at distrahere ham. I november døde kongen, Frederik VII, og Den Oldenborgske Kongestamme uddøde. Der udbrød krig og lillebroderen, Farfar, afrejste til Slesvig som officersaspirant. Med faderen, Oldefar, rejste han omkring dennes 75-årsdag til slagmarkerne og besøgte Farfar i Sønderborg.

I november samme år, 1864, døde Oldefar. Mens storebroderen, Onkel Colla, overtog ledelsen i det fædrene firma sammen med Oldemor, begyndte lillebroderen, Farfar, i 1865 at studere statsvidenskab. Onkel Frederik fulgte nogle kunsthistoriske forelæsninger og levede i øvrigt det frie

liv under stadig indtryk af begivenhederne indenfor kunst og litteratur. Da Henrik Ibsen, som fra 1864 var bosat i mange år i Italien, i 1866 fik stor succes med det i Italien skrevne drama »Brand«, vakte det Onkel Frederik's store interesse. Og Vilhelm Bergsøes roman »Fra Piazza del Popolo« udkom netop også i de tider, og blev en solid og langvarig succes.

Da Oldemor og storebroderen efterhånden blev trætte af, at den unge studerende førte en ret så energiforladt, lidet målrettet og ikke særlig lykkelig tilværelse, besluttede de at tilbyde Onkel Frederik en rejse af en sådan varighed, at han til sidst ville længes hjem, styrket på sjæl og legeme. Det var en appelsin i den unge mands turban, og han udtrykte ønsket om at komme til Rom og i juletiden være sammen med de skandinaviske kunstnere dér. Oldemor var begejstret og udbrød: »Du skal ned til Piazza del Popolo – det virkelige Piazza del Popolo!« Og sådan blev det.

Den 4. december 1866 afrejste Onkel Frederik med damper til Lübeck, hvorfra rejsen fortsatte til Basel. Via Milano nåede han frem til Den Evige Stad den 16. december, og han gik sporenstregs hen i den Skandinaviske Forening, i Via dei Pontefici, for at møde nogle landsmænd og få hjælp til at finde logi. Der var kun én person tilstede, og det var Henrik Ibsen. Han henviste til Skandinavernes foretrukne Trattoria i Via Due Macelli, »Il Genio«, hvor Onkel Frederik snart fandt hen, fik stillet sulen og traf blandt de mange Skandinavere bl.a. maleren Janus la Cour. Denne hjalp straks til med at finde et logi i Via Sistina, hvortil øjeblikkelig indflytning gennemførtes.

Opholdet i Rom varede til den 7. juni 1867, da Onkel Frederik rejste til Firenze, hvor han opholdt sig fra den 8. til den 18. juni. Derefter rejste han til Bologna og Venezia på korte ophold, inden han slog sig ned for længere tid i München for at studere de rige kunstsamlinger. Til München kom den 13. oktober Oldemor og de 4 døtre, og sammen med dem rejste han for anden gang til Rom, hvilket ophold, som beskrevet i Kapitel 19, sluttede den 17. maj 1868.

For Onkel Frederik fik det første ophold i Rom stor betydning, derved at han var blevet mere selvstændig, mere moden og i højere grad indstillet interesse-mæssigt mod de dele af Verden, som sidenhen blev genstanden for hans studier og videre udvikling. Målrettede studier havde han ikke foretaget i Rom og flittig havde han ej heller været, men han »havde nærmet sig til at blive en Mand – selvom der endnu var et Stykke igen.« Men modningen fortsatte under hans andet ophold i Rom som »Reisemarschal« for familien,

hvor de boede på øverste etage i det hus på Piazza Barberina, hvor lyrikeren og Thorvaldsen's nære ven, Ludvig Bødtcher, i årene 1824 til 1835 boede i Mezzanin-lejligheden, og hvor maleren J.Th. Lundbye boede i årene 1845 til 1846. Det var fra vinduet i denne lejlighed, Lundbye tegnede det bedårende billede af Tritonen, betegnet: »1. Febr. 1846. Piazza Barbarina set fra Huset, hvor jeg bor.«, jvfr. Fig. 153 nedenfor. Det var fra samme vindue, Ludvig Bødtcher havde »set Thorvaldsen hver Morgen komme til Syne ovre ved Hjørnet af Via Sistina, langsomt skride over Pladsen og forsvinde ind ad Døren til sit Atelier – saaledes som Bødtcher har beskrevet det i sit smukke Digt.« – Bødtcher's digt »Piazza Barberina« er fra 1830:

»Den lumre Nat har skjænket sine Gaver,
Og frisk som et Glas Vand er Morgenluften;
Igjennem Vinduets Aabning strømmer Duften
Fra Roms orangerige Haver.«

»Granittritonen paa sin Muskelskal
Belaver sig paa Dagens Varme ...«

»Jeg vidste det, mig Haabet skuffer ej,
Hist kommer han og gaar sin vante Vej
Henover Torvet; Folkets Blik og Miner
Er Ham en Hyldest hvert et Skridt, han triner;
Ja, selv Tritonen synes rask at svinge
Fra Kilden op endnu et større Ran,
For susende sin Hilsen ham at bringe
Paa Vejen til hans lille Vatikan.«

I »hans lille Vatikan«, Thorvaldsen's Ateliér, blev bl.a. Kristus-figuren skabt, jvfr. Fig. 39 i Kapitel 8 og Fig. 301 i Kapitel 36.

Men det var ikke Thorvaldsen's og Ludvig Bødtcher's Rom, Onkel Frederik stiftede bekendtskab med under sine 3 ungdomsbesøg i Den Evige Stad. Forbi var den periode, hvor danske guldalderkunstnere flokkedes om Thorvaldsen i 1800-tallets første halvdel. Onkel Frederik kunne kun møde Bødtcher i universitetsårene i København, når han i »de smaa Gader mellem Hovedvagten og Købmagergade søgte den nærmeste Vej til eller fra Universitetet og mødte den gamle Digter. Jeg vidste, at han boede i Sværtegade; men ikke begreb jeg, at han havde opgivet Piazza Barberina for at tage Bolig dér.« – I Rom kunne han hverken møde Bødtcher, Thorvaldsen, Eckersberg, Constantin Hansen, Gottlieb Bindesbøll (arkitekten

Fig. 153: Tritonen på Piazza Barberina, tegnet af J.Th. Lundbye i 1846. Akvarel i Thorvaldsens Museum.

bag Thorvaldsens Museum), Martinus Rørbye, Wilhelm Marstrand, eller J.Th. Lundbye, men i Pio Nono's Rom – Rom under Pius d. IX, som Vilhelm Bergsøe så brillant fortalte om i 1877 – blev han hurtigt et ivrigt medlem af den skandinaviske kreds. Han stiftede snart bekendtskab med den norske digter Henrik Ibsen, maleren Janus la Cour, kunstner-ægteparret Jens Adolf Jerichau & Elisabeth Baumann Jerichau, billedhuggerne Vilhelm Bissen (Bissen den Yngre) og Lauritz Prior, den fastboende komponist og musiker Niels Ravnkilde (der havde dristet sig til at »løfte sine Øjne saa højt som til selveste A.N. Hansen's næstældste Datter, den senere Etatsraadinde Westenholz; men, som det hed: »Gouvernøren havde smidt ham ned ad Trapperne«, og han havde taget dette sig saa nær, at han havde ombyttet Kjøbenhavn med Rom.«), forfatteren og zoologen, Vilhelm Bergsøe, der var i selskab med zoologen Jonas Collin (som senere blev Onkel Frederik's Svoger), maleren Otto Bache (der siden portrætterede Farfar, jvfr. Fig. 184

i Kapitel 22), kunsthistorikeren Julius Lange og maleren Ludvig Abelin Schou, for blot at nævne nogle få.

Blot som en enkelt hilsen fra guldalder-fortiden mødte han også maleren Albert Küchler, der i 1844 blev katolik og som fransiscanermunk siden 1855 boede i Bonaventuraklosteret i Rom, kendt under navnet »Fra Pietro«. Onkel Frederik giver et lille øjebliksbillede af munken i hans ateliér i klosteret. »Men ak!« Ved synet af hans »lidt sødlige« Madonna-billeder kom han til at tænke »paa hans fornøjelige romerske Folkelivsbilleder, som jeg kendte fra Kjøbenhavn, da maatte jeg fristes til at drage et stille Suk!«

Således indeholder Onkel Frederik's Erindringer utallige beskrivelser, der ikke alene giver et indtryk af interessante personligheder, men også af Rom på den tid og det folkeliv og kunstnerliv som florerede. Mange af romafarnerne lod sig portrættere af fotografen Pietro Boyesen; han var en dansk malersvend, som levede i Rom som fotograf og assistent ved Det Tyske Gesandtskab. Han stillede gerne sin model op i sin have ved en mur, hvorpå årstallet blev skrevet. Ofte fremstilledes fotografierne i visitkortformat, og det var et sådant, Onkel Frederik fik fremstillet i 1868; han forærede det til Vilhelm Bergsøe, jvfr. Fig. 154 nedenfor.

Fig. 154. Onkel Frederik fotograferet i Rom i 1868 af Pietro Boyesen. Det Kongelige Bibliotek, København.

Også den polskfødte malerinde Elisabeth Jerichau-Baumann, der havde talrige ophold i Rom, medens hendes mand, billedhuggeren Jens Adolf Jerichau, passede sit professorat ved Kunstakademiet, lod sig portrætteret af Pietro Boyesen. Med dette ægtepar fik Onkel Frederik livsvarig forbindelse, og han beskriver i erindringerne og brevene sit venskab med de to parter i et særdeles kompliceret ægteskab; et venskab, som Oldemor ingenlunde altid så på med sympati, da hun mente, Fruen ofte levede et aktivt liv i Rom, uden at være nogen fremragende morfigur for børnene, mens Professoren ofte levede alene i København, angiveligt med visse dame-interesser.

Men den kunstner, han kom tættest på i Rom, var den unge maler Ludvig Abelin Schou. Trekløveret Bissen – Prior – Schou, blev hurtigt hans bedste venner, men Schou stod ham nok nærmest. Schou var 5 år ældre end Onkel Frederik, og kun kommet til Rom, fordi hans onkel, den velhavende Kgl. Agent i Slagelse, Hans Henrik Schou, i 1864 hjalp ham til et stipendiat. Ludvig og hans yngre broder, maleren Peter Alfred Schou, var sønner af Agentens broder, Frederik Schou, der var købmand i Frederikssund. En fætter, Hans Jacob Schou, der var købmand i Slagelse efter faderen, blev af en svigersøn foreviget i en byste, jvfr. Fig 276, og fik i øvrigt en efterslægt, som jeg vender tilbage til i Kapitel 34, hvor navnene Schou og Knudtzon atter mødes.

Her i Rom mødtes navnene første gang, da Onkel Frederik kom til byen på sit første besøg. Med Schou, som havde »et Par livlige mørke Øjne, der udtrykte Tænksomhed med et tungsindigt Anstrøg«, diskuterede han »æstetiske Spørgsmål«, og han vidste godt, at hans forhold til »den hele Kunstens Verden var absolut en Turists mere end en Conaisseurs.« Men Schou blev ham en god læremester, han lærte ham at »se« og havde gode, sunde kommentarer til det set. Kostelig er Onkel Frederik's selvironiske beskrivelse af, hvordan Schou i juni 1867 i Firenze tog ham i skole og fik ham overbevist om, at han så godt som intet kunsthistorisk udbytte havde haft af det foregående halve år i Rom. »Jamen, De har da ikke bevaret noget blivende Indtryk af hvad De har set?« Jo, det mente Onkel Frederik dog nok. »Vil de saa give mig en Beskrivelse af »Skolen i Athen«!« Onkel Frederik begyndte, »fik placeret Platon og Aristoteles i Midten, gjorde Rede for deres Haandbevægelser og fik Diogenes anbragt paa Trappen, talte saa mere almindeligt om forskellige Grupper, om hvilke jeg dog ikke kunde huske synderligt.« – »Ja, det var det, jeg nok tænkte. Platon og Aristoteles og saa Diogenes! De Tre kan man ikke undgaa at lægge Mærke til; men De har i virkeligheden intet Indtryk bevaret af Kompositionen. Vil De nu se!« – »Og saa tog han sin Skizzebog frem og tegnede op Buen, i hvilken de to Filosooffer staar, de

to Nicher med Figurerne, Diogenes paa Trappen og det Hovedsagelige af alle de forskellige Grupper. Jeg maatte indrømme, at han havde fuldkommen Ret, naar han sagde, at jeg saa godt som Intet havde bevaret af, hvad jeg havde set.« – »Sandheden var i Virkeligheden den, at jeg baade manglede Kundskaber og Evnen til at se paa Kunst.« – Det rettede sig sidenhen.

Desværre blev de ti dage i Firenze Onkel Frederik's sidste oplevelser med Schou, da denne senere på året blev angrebet af kolera, som da huserede i Italien, og døde i Firenze den 30. september 1867, kun 29 år gammel. Maleren Otto Bache, der boede sammen med Schou, var den første til at orientere familien i Danmark om dødsfaldet. Onkel Frederik, der jo rejste rundt i Europa for først at mødes med sin familie i München den 13. oktober 1867, hørte først om dødsfaldet, da Oldemor i München fortalte ham derom. Han blev forfærdet! – Knap to år senere skrev han i Illustreret Tidende en fremragende mindeartikel om vennen, hvis tegning af Den Barmhjertige Samaritaner ses nedenfor som Fig. 155.

Fig. 155. Originaltegning af L.A.Schou; Den Barmhjertige Samaritaner. Tidligere i Forfatterens eje; nu i hans ældste datters eje.

Også den opadstigende stjerne, digteren Henrik Ibsen, var et aktivt medlem af Den Skandinaviske Kreds i Rom, som Onkel Frederik jo frekventerede. Ibsen var ind i mellem en vanskelig herre, og der var ikke mange, han delte sine anskuelser med. Men Onkel Frederik blev en sådan, de talte stedse mere sammen og Ibsen søgte mere og mere Onkel Frederik. »Vi drøftede først og fremmest æsthetiske Spørgsmaal, baade mere abstrakte og saadanne, som litterære Fænomener gav Anledning til.« De drøftede Kierkegaard, som Ibsen ikke kendte, men som Onkel Frederik lånte ham bøger af. En dag kom der efterretninger fra København om, at der nu var »opstaaet en Kritiker, som, naar Næb og Kløer voxede ud paa ham, ville blive noget ganske Overordentligt.« Det var Georg Brandes. Onkel Frederik kunne orientere Ibsen om denne mand og oplyse om hans foreløbige produktion, og han blev således den første, der kunne introducere – så at sige in absentia – Ibsen for hans senere ven Brandes.

Da Ibsen mange år senere – i 1891 – var på en sørejse fra Trondheim til Nordkap og retur, var det påfaldende, at han med en enkelt undtagelse overhovedet ikke talte med nogen af medpassagererne. På rejsen sydover kom ombord sorenskriver Hans Peter Krag Knudtzon, et oldebarn af Tip-oldefar i Kristiansund og en søn af en af Onkel Frederik's norske fætre, der straks hilste på kaptajnen, som han kendte. Hurtigt derefter kom Henrik Ibsen hen til Knudtzon og præsenterede sig, inviterede på drink og passiar og var i det hele umådelig venlig og meddelsom. Under samtalerne kom det frem, at Ibsen kendte Onkel Frederik fra Rom, og Ibsen udtalte i det hele sin sympati.

Kaptajnen fortalte Knudtzon, at Ibsen's optræden overfor ham havde vakt forbavelse overalt ombord. Men Ibsen havde gode minder, forbundet med navnet Knudtzon.

Også udenfor Rom kom Onkel Frederik sammen med vennerne fra Den Skandinaviske Kreds – til Albanerbjærgene og Sabinerbjærgene. Navnene Frascati, Albano, Ariccias, Genzano, Nemi, Tivoli havde en lokkende klang, befordret af de erindringer Onkel Frederik havde fra H.C. Andersen's »Improvisatoren«. En tur førte ham til Rocca di Pappa, et sted han skulle vende tilbage til flere gange, hvorfra han »forcerede Skraaningen op til Tusculums Højder, nød den pragtfulde Udsigt over Campagnen, skænkede gamle Cicero en Tanke – han som her mistede Hovedet, da han stak det ud af sin Bærestol for at see efter sine Forfølgere – og steg ned ad den banede Vej til Frascati, hvorfra Jernbanen førte os tilbage til Rom.« Det var som Ludvig Bødtcher beskrev det så beåndet i det vidunderlige digt, »Mødet med Bacchus«:

»Frascatis friske Haver
Laa end som Børn i Vuggen
Og died Morgenduggen,
Da langsomt hjemmefra
Jeg styred Æslets Staver
Mod Monte Porcia.

Med kølig Susen strømmed
Fontainerne og løde
Om Tusculanums Øde
Som gamle Dages »Tys!«
Naar Cicero sig rømmed
Før Talens Fynd og Lys.«

Disse to første udenlandsrejser modnede Onkel Frederik tilstrækkeligt til at han, efter hjemkomsten til København den 10. august 1868 for alvor kastede sig over et målrettet studium. Han boede i Amaliegade 14 og arbejdede flittigt med studierne. Det resulterede i, at han sommeren 1871 blev Magister i Æsthetik som den tredje i rækken af studerende, der underkastede sig denne eksamen ved Københavns Universitet.

Atter fik han mulighed for at være Reisemarchal for Oldemor i Rom, da hun havde besluttet sig for et ophold der vinteren over. Den 16. august rejste Onkel Frederik med De To Små til Lausanne, hvor de skulle tilbringe »skoleåret« i pension hos Madame Margot for at »opdrages«. Den 22. august forlod han Lausanne og via Luzern rejste han til München. Derfra foretog han ture med kortere ophold til både Reichenhall og Bad Gastein. Førstnævnte sted mødtes han med sin »allerkjæreste Tante, Oldefar's yngste søster Nicoline, og »Tante Nicoline var den gamle!«

»Godheden lyste mig imøde fra hendes Øine, og hun udtalte den samme Interesse for mig som tidligere. Hun sagde til mig, at det var rigtignok en ganske anden ung Mand, hun nu saa for sig, end den, hun kjendte fra tidligere. Hun syntes, at den vage Yngling, jeg dengang var, havde faaet en ganske anden Holdning nu, og hun fandt Fremskridtet glædeligt.« I øvrigt »udfoldede Tante Nicoline al den Elskværdighed, som var uadskillelig fra hendes Person, og al den Godhed og Kjærlighed, som hun følte ligeoverfor Slægten. Hun havde en ret stor Respect overfor Papa, og hun elskede Mama høit. – Jeg oplevede her i Reichenhall hvad jeg kunde betegne som sande Festdage i Tante Nicolines Selskab.« – Hun ville af helbredsgrunde tilbringe den kommende vinter i

Merano i Italiensk Tyrol – et kursted for luftvejslidende – og der døde hun i februar 1872 til stor sorg for mange, heriblandt Onkel Frederik.

I Bad Gastein tilbragte han nogle uger i selskab med hans Onkel Fritz, hans ældste Morbroder, jvfr. Kapitel 19, litra A, No. 2. Han satte en ganske særlig pris på denne onkel, og førte daglige dybsindige samtaler med denne mand, som havde mange oplevelser at berette om, og som ikke var tilbageholdende med at ytre sig om sin livsanskuelse og drøfte den med nevøen. Efter dette vellykkede familiemøde rejste han tilbage til München, hvortil Mama med sine to voksne døtre ankom den 8. oktober 1871. Efter adskillige omveje ankom Familien den 15. november til Rom, hvor de slog sig ned i en 4-værelsens lejlighed på Corsoen.

Men det var ikke Pio Nono's Rom mere. Som følge af Den Fransk-Tyske Krig havde Frankrig i 1870 trukket sine tropper hjem, hvorpå Kong Victor Emanuel opløste Kirkestaten og Pius IX trak sig tilbage som »fange i Vatikanet«; Rom var nu Italiens hovedstad, som tiltrak sig myriader af turister. Og Onkel Frederik og Familien nærmest druknede i turisternes – herunder skandinavernes – malstrøm. Oldemor og hendes to voksne døtre blev i Rom i 4 måneder og rejste fra Rom den 15. marts 1872.

Familie-samlivet på Corsoen 47 var ikke så succesfuldt som familie-samlivet nogle år tidligere på Piazza Barberina. Uoverensstemmelser var opstået mellem Onkel Frederik og søsteren Bertha og de bredte sig til også at omfatte søsteren Marie. Det fik Oldemor »til at tage Parti, og det gjorde hun for Søstrene imod mig.« På Onkel Frederik's spørgsmål om grunden svarede hun »mig, at naar to af hendes Børn vare i indbyrdes Strid, vilde hun altid holde med den Svageste af de To, og som denne ansaa hun Bertha.« Der var kommet en kurre på tråden mellem Onkel Frederik og Oldemor, men det meget nære forhold de to imellem, som altid havde været, genopstod lykkeligtvis senere på foråret, viser de bevarede breve, og Onkel Frederik udviklede sig i det hele til at blive Diplomaten, Katalysatoren i søskendeflokken.

Han blev i Rom til hen i maj, hvor han for sommeren slog sig ned i et pensionat i Rocca di Papa, den lille charmerende by i Albanerbjærgene. Der blev hovedpersonerne i det selskabelige sommerliv den norske digter Jonas Lie, der med hustru og 4 børn var rejst på stipendierejse efter sit digteriske gennembrud, og maleren Pietro Krohn, den senere direktør for Kunstindustrimuseet. »Jeg disputerede ofte med Knudtzon og Lie«, skrev Krohn, – Og disputeret blev der. Med Lie drøftede Onkel Frederik Litteraturen og med Krohn Kunsten. Uden tvivl har disse samtaler haft betydning for hans senere kunsthistoriske virke, ligesom de rejser, han i eftersommeren gjorde til

Assisi, Perugia og Siena. Han opnåede dybere indsigt i den ældre italienske malerkunst, hvilket blev udmøntet i den doktordisputats, han efter hjemkomsten til København i 1873 udarbejdede.

På afhandlingen »Massacio og den florentinske Malerkunst paa hans Tid« erhvervede Onkel Frederik, som en af de første i Danmark, doktorgraden på et kunsthistorisk emne i 1875.

Masaccio var en italiensk maler, der levede i 1400-tallets første tredjedel. Han fødtes ifølge Onkel Frederik den 21. december 1401 i Castello San Giovanni i Valdarno i nærheden af Firenze, og han døde i Rom i sidste halvdel af 1428. Vor bedste kilde til Masaccio er Giorgio Vasari, der, født i 1511, var maler, arkitekt og frem for alt banebrydende kunsthistorisk skribent. Han udgav i 1550 i Firenze »Le vite de' più eccellenti Pittori, Scultori et Architettori«, som han i 1568 udbyggede til et 3-bindsværk, der den dag i dag står som et grundlæggende værk om Renaissancens Kunst i Italien – omend det må anvendes med kritisk sans. Masaccio's tidligste hovedværk var freskoudsmykningen af Brancaccikapellet i kirken Santa Maria del Carmine i Firenze, hvor han assisterede den noget ældre florentinske maler Masolino fra 1424. Det er de kunstneriske forhold mellem Masaccio og Masolino og problemerne omkring, hvem der var ophavsmand til hvad, Onkel Frederik efter stilkritiske metoder befatter sig med, på baggrund af den fra Firenze udgående renaissancekunst ved indgangen til det 15. århundrede, specielt malerkunsten. Den digre afhandling afsluttes med et kort kapitel om Masaccios manglende påvirkninger af de efterfølgende renaissancemaleres kunst; det stærkt subjektive i Masaccio's kunst gjorde »ham til en af disse Skikkelser i Konsthistorien, der altid mere ville virke vækkende og befrugtende, end de ville komme til at staae som Stiftere af nye Skoler.«

Onkel Frederik fik Afhandlingen trykt hos Nielsen & Lydicke i København i 500 eksemplarer; det kostede i 1875 678,75 kr. Bogbinderarbejdet var ikke inkluderet, og må være foretaget andetsteds. Traditionen fortæller, at prisen forekom Onkel Frederik noget høj; nok var han en skønånd, men han var også rundet af en handelsslægt. Han havde absolut økonomisk sans og var en altid interesseret mand.

Da Typografien som håndværk var det Litteraturen nærmeststående fag, interesserede dette fag ham så meget, at han som konsekvens af oplevelserne omkring trykningen af disputatsen den 5. oktober 1875 åbnede et trykkeri i Toldbodgade på den del af Amaliegade 14's grund, der vendte bagud mod havnen.

Frederik G. Knudtzons Bogtrykkeri arbejdede sig hurtigt op til en smuk position blandt de københavnske officiner, og som Farfar skriver et sted, var det et trykkeri, »der gik særdeles godt.« Han bestyrede det selv de første 20 år, men overgik så til en tilværelse som passiv kompagnon, hvor han fortsatte med at dyrke de kunsthistoriske interesser. Da han i år 1900 atter befattede sig med Masaccio, også inspireret af at der siden disputatsen var fremkommet nye internationale teorier om Masaccio og hans oeuvre, skete det i et smukt værk i stort format med titlen »En Brochure om Masaccio«, hvor et afsnit fra disputatsen bearbejdedes yderligere. Den bog blev trykt hos Frederik G. Knudtzons Bogtrykkeri (Fr. G. Knudtson & Oscar Enevoldsen); bogtrykkeriet blev nu dagligt ledet af medindehaveren Enevoldsen.

Trykkeriet forblev i Toldbodgade, omend det efter Onkel Frederik's død flyttede til større lokaler længere mod nord i Toldbodgade, hvor 100-års jubilæet fejredes. Den dag i dag er firmaet en blomstrende virksomhed, overtaget i 1995 af Direktør Erik Pedersen og hans firma Multi Scan. Da forretningen udviklede sig til en moderne grafisk virksomhed med alle faciliteter, ændredes navnet i 2007 til KNUDTZON GRAPHIC A/S.

I foråret 1892 rejste Farfar & Farmor i Norge, og i Christiania (Oslo) mødtes de med Onkel Frederik, der stod »i Begreb med at købe det Cammermeyerske Forlag i Christiania, en Forretning, hvorved han ikke spandt Silke.« Rent faktisk var han medindehaver af Albert Cammermeyers Forlag i årene 1892-1894, og det kostede ham tab at komme ud af den virksomhed. Han spandt således ganske rigtigt ikke Silke.

Et andet område, denne alsidigt interesserede skønånd og forretningsmand gik ind i, var vinhandel. I årene 1895-1897 var han medindehaver af vinfirmaet Knudtson & Holten, hvor Holten var vingrosserer Hans Nicolai Holten (1871-1937). Denne Holten havde en søster, Sofie, som var nær veninde med kunstneren og kunsthåndværkeren Susette Cathrine Skovgaard (1863-1937), der var datter af vor store guldaldermaler P.C. Skovgaard og således søster til kunstnerne Joakim og Niels Skovgaard. I 1893 traf det sig, at Susette Skovgaard med veninderne Sofie Holten og Edma Frølich (datter af kunstneren Lorenz Frølich) rejste i Italien, hvor de besøgte Firenze og Øen Capri. Det traf sig ligeledes så, at også Nicolai Holten var i Italien, og Susette og Nicolai forlovede sig på Capri for året efter at indgå ægteskab på Frederiksberg i Immanuelskirken, som var udsmykket af Susettes brødre. Kunst og Vin fandt hinanden, og kombinationen må have tiltrukket Onkel Frederik.

I 1897 købte han lystgården Eriksholm ved Helsingør, som han drev i 10 år. Der var tale om en mindre landejendom, beliggende i landsbyen Rørtang, få kilometer vestfor Snekkersten og med en oprindelse i 1816. Da købte Helsingør-købmanden, agent Erich Engelbrecht Holm af bonden Peder Rasmussen en ubebygget og delvist skovbevokset overdrevs-parcel fra Sandholmgaard, hvor han lod opføre en stråttækt hovedbygning med facade ud mod Kongevejen mellem Hirschholm og Helsingør. Holm døde allerede i 1819, men enken opkaldte ejendommen efter ham, og deres søn Peter Louis Holm hjalp med at få Eriksholm ombygget i 1833, således at ejendommen kunne tjene som landsted – lystgård – for den efterhånden omfangsrige og velsituerede købmandsfamilie fra Helsingør. Enkefru Holm døde i 1861. Sønnen Peter Louis fandt ud af, at ejendommen var angrebet af svamp og nedrev bygningerne.

I 1857 var Øresundstolden, der i århundreder havde skæppet godt i de danske kongers kasse, blevet ophævet, og to år efter blev Toldkammeret i Helsingør, en pragtfuld barokbygning fra 1742, overtaget af Indenrigsministeriet, der bortauktionerede til nedrivning. Det var en arkitektur-historisk katastrofe, men byggematerialerne havde kvalitet og var letomsættelige til genbrug. Blandt dem, der købte rigeligt ind, var Peter Louis Holm, som foreløbigt købte til lager; moderen levede jo endnu. Men i 1862 kunne han gå i gang med at bygge det landsted, som Onkel Frederik i juli 1897 fik skøde på. Det blev ikke en kopi af Toldkammeret, men snarere en romantiseret

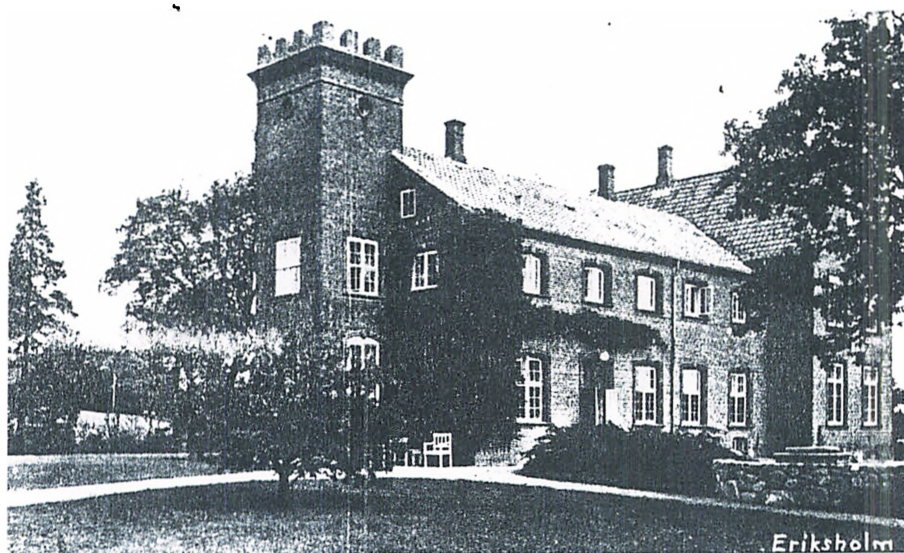

Fig. 156. Gammelt postkortfoto af Eriksholm på Onkel Frederik's tid.

ridderborg i røde mursten, med tegltag og udkigstårn. Et gammelt udateret postkort viser ejendommen, som den må have set ud på Onkel Frederik's tid, jvfr. Fig. 156 ovenfor.

Onkel Frederik solgte ejendommen i 1907. Efter forskellige ejerskifter blev den smukke ejendom i 1976 købt af Oticon A/S, der manglede en forskningsafdeling. Efter en grundig renovering og ombygning blev Eriksholm indviet som forsknings- og informationscenter for den verdensomspændende høreapparat-virksomhed, som den dag i dag ejer og med pietet værner om Onkel Frederik's gamle landsted. Han flyttede først ind til Østerbrogade 42, 3. sal i København, derpå til Sortedams Dosseringen 63 B ved Søerne og siden til Margrethevej 6 i Hellerup. I 1910 lod han sig male af ingen ringere end Michael Ancher, jvfr. Fig 157 nedenfor.

Hvad angår Onkel Frederik's familieliv ved jeg ikke meget at berette, udover at han den 19. juli 1885 i Præsteboligen til Holmens Kirkesogn i København af Pastor Petersen blev gift med **Anna Mathilde Louise Lyssell**, ifølge Kgl. Bevilling af 13/7-1885. Hun var inden giftermålet enlig mor til en lille pige, hvis videre skæbne jeg ikke kender. Mathilde blev født i København den 24.

Fig. 157. Michael Ancher's Portræt af Frederik G. Knudtzon fra 1910. Olie på Lærred. Tidligere i Forfatterens eje; i 2011 doneret til Frederiksborg Slot.

september 1866 som datter af en svenskfødt skomager Johan August Svensson Lysell og Anna Catharina Andreasdatter og døde den 26. juli 1947 på Bispebjerg Hospital. Ægteparret fik en datter Lucinde, der fødtes i København den 15. november 1886 og døde som ugift i Smørum ved Ballerup den 18. marts 1970. Hun er af en god bekendt, en nabo gennem en del år, karakteriseret som et vidende, kultiveret og rigtig sødt menneske. Lucinde var ikke den store økonom, men fik af Far's ældste broder Thorkil Knudtzon i januar 1951 administrativ og økonomisk støtte til at indrette sin tilværelse, således at økonomien kunne balancere, bl.a ved hjælp af støtte fra et af ham etableret familiekonsortium. På et tidspunkt i begyndelsen af 1956 måtte hun dog umyndiggøres, da hun næppe var sin fornuft fuldkommen mægtig, og senere medførte hendes efterhånden mere udtalte paranoia indlæggelse på Oringe Sindssygehospital; med værgens hjælp fik hun sin gæld bragt ud af verden et par år, før hun døde. Medvirkende har muligt været, at Far i 1967 købte det ovenstående portræt, Fig. 157, malt af Michael Ancher, af hende. Siden Far's død i 1982 har maleriet været i mit eje og hængt i mine hjem i Kokkedal og Hellerup, indtil jeg i 2011 donerede det til Frederiksborg Slot.

Af brevene kan man følge, at familien på de tre personer fortsat boede sammen og at datteren Lucinde blev boende sammen med moderen Mathilde efter Onkel Frederik's død – helt frem til Mathilde's død. Lucinde blev aldrig gift. Hun var vel et udpræget enebarn og ganske forvænt. Det ser ud som om, at salget af Eriksholm bl.a. var dikteret af, at Lucinde ikke brød sig om at bo der, og hun var nok årsagen til, at familien vendte tilbage til København, hvad vel også var mere muntert for en ung dame som Lucinde. – Hvert år, frem til Verdenskrigen, rejste familien i Italien, hvor tiden blev delt mellem Sicilien hos søsteren Marie, som årligt forsynedes med pekuniære lån (Sicilien kedede Lucinde), og kulturbyerne Rom og Firenze; sidstnævnte var jo Onkel Frederik's foretrukne steder at studere kunst. Under krigen tilbragtes somrene i Sverige. – Helbredet var ind imellem ikke for godt; Onkel Frederik led af sukkersyge den sidste halve snes år og må de senere år være blevet svagere, også på grund af den familiære svaghed omkring mave-tarm-systemet, omend han flittigt skrev på sine erindringer til det sidste. Han nåede ikke at fuldende dem; den 14. maj 1917 afgang han stille ved døden.

Nekrologen i Illustreret Tidende slog fast, at »Svig fandtes ikke i ham, og han var trofast mod sin Slægts bedste Traditioner.« Nekrologen omtaler også bladets tidligere artikler om et mandsportræt i Onkel Frederik's eje, som denne hævdede som et selvportræt af den spanske maler El Greco (1541-1614). Påstanden holdt dog ikke vand, men var muligt med til at »forstyrre« datteren Lucinde, jvfr. hendes paranoia ovenfor.

Den 28. juni 1917 skrev søsteren Marie fra Taormina på Sicilien til Mathilde og Lucinde med varme tanker »paa Eders Sorg og Savn«:

»Alle mine Erindringer om Frederik dukker op, hvor var han dog forskellig fra vore andre Brødre; lige fra han var ganske ung, var han fri for al den bourgeois Aand og al den Samfunds Respect der i saa høj Grad prægede de andre 3. Hvor mange rørende gode, men ogsaa pudsige Smaatræk husker jeg ikke om ham fra han var ung Student. Han var den Gang meget original fordi han ikke vidste hvorledes han skulle bringe sig selv i Harmonie med sine Omgivelser og dog ifølge sit kærlige Hjerter ikke passede til at leve i bestandig Opposition med samme Omgivelser. – Det var en stor Lykke at Mama var forstandig nok til at indsee, at han trængte til andre Forhold for at udvikle sig; de Aars Ophold i Italien var til stor Gavn for ham. – Lucinde har en Gang givet mig et Photographie af Frederik fra denne Periode, det sætter jeg megen pris paa, det har i mange Aar staaet paa mit Skrivebord.«

Fra den af søstrene, der måske stod ham allernærmest, er dette et smukt eftermæle.

---ooOoo---

Den yngste af sønnerne var **Onkel Bailli**, Jørgen Bailli Knudtzon.

Han fødtes som nævnt den 15. september 1847 i ejendommen på hjørnet af Nyhavn og Toldbodgade, Nyhavn no. 47, jvfr. Kapitel 18 og Fig. 129. Om hans tilværelse i de første år, herunder skolelivet kan således i det hele henvises til omtalen ovenfor under Onkel Colla og Onkel Frederik. Det gælder også for årene på Herlufsholm. Han begyndte på kostskolen i 1858 og blev færdig i 1866, ca. 1½ år efter Oldefar's død. Han fik således en del år sammen med de ældre brødre, men de havde jo svært ved at enes, og de sidste 4 år gik han der alene. Han led stærkt af hjemve og ind i mellem tog det stærkt på ham, når han på grund af sygdom, som f.eks. skarlagensfeber, måtte blive på skolen i stedet for at komme hjem i ferierne. Som den yngste af sønnerne var han nok den mest forkælede, og Oldemor skrev rigtig mange breve til sin yngste søn på Herlufsholm.

Efter studentereksamen besøgte han først Københavns Universitet og bestod Examen Philosophicum. Som cand. phil. kom han i lære i Oldefar's forretning, der jo videreførtes af Oldemor med Onkel Colla som leder. Det blev snart planen, at han skulle bestyre en dampmølle i Bergen, der var

under opbygning med 3 handelshuse som ejere. Sammen med Oldemor gik dels Brødrene Rubow, som ejede Christineberg Mølle ved København, dels Firmaet August C. Mohr & Sønner i Bergen om dette projekt, Interessentskabet Hæggernes Dampmølle, der stiftedes i 1867. Onkel Bailli forberedte sig til dette job ved dels at lære bogholderi, dels at arbejde på Christineberg Mølle; imens boede han i Amaliegade i baghuset.

I 1868 rejste han til Bergen, hvor dampmøllen var under opbygning og kom i drift året efter under ovennævnte navn. Onkel Bailli var chef for denne virksomhed i 40 år fra ankomsten i 1868 til udgangen af året 1908. De to danske interessenter, Oldefar's firma og Brdr. Rubow, blev i 1884 udløst af Onkel Bailli og Aug. C. Mohr & Søn, som derefter ejede en halvpart hver. Virksomheden var det første moderne mølleanlæg på Vestlandet i Norge og fik banebrydende betydning for norsk mølleindustri. Tidligere var kornet indskibet til Bergen og derfra fordelt til distrikternes vandmøllekvarne lokalt. Nu blev det indskibede korn malet centralt i de store dampmøller med langt større kapacitet, og melet derpå distribueret til distrikterne. Virksomheden voksede stærkt og fik hurtigt en enorm kundekreds. I 1869 blev der malet 36.000 tønder korn, hvor en tønde svarer til 100 kilo; i 1900 var produktionen steget til 219.000 tønder. Møllen var i drift helt frem til 1992. – Onkel Bailli var således en rigtig iværksætter indenfor norsk industri; han var medlem af børskomitéen i årene 1901-1906, og Konsul for Danmark.

Han blev den 14. maj 1875 gift i Bergen med **Elisabeth (Elisa) Mohr**. Hun var datter af Wilhelm Mohr & Antoinette Ulrikke Mowinckel, hvor Wilhelm Mohr med broderen Anthon ejede det betydelige firma August C. Mohr & Søn, som drev eksport og import af alle slags varer, samt skibsrederi, og med hvilket firma Onkel Bailli gik i kompagniskab. Elisa blev født i Bergen den 10. maj 1856 og døde sammesteds den 3. december 1906. Hun blev således ikke gammel, men ifølge Farfar havde Elisa »fra sin tidligste Ungdom været ualmindelig svær« og »bar vist allerede tidligt Spiren i sig til den Hjertesygdom, der tidligt lagde hende i Graven.« Hun var stærkt socialt interesseret og havde filantropiske interesser. Blandt de personer, som hun i Bergen omgikkes tæt, var forfatterinden Amalie Skram, der blev en af det moderne gennembruds betydeligste forfattere, som bl. a. engagerede sig stærkt i den tids debatter om Darwinismen. Først hed hun Amalie Müller, men i København mødtes hun med forfatteren Erik Skram, som hun blev gift med i 1884. Når hun, før giftermålet med ham, var i København, boede hun i Amaliegade 14, som nær veninde med Tante Bertha! – Elisa var en hjertelig og varm person, der dygtigt førte Familiens store og dejlige hus »Villa Procul« i Bergens udkant, hvor 3 ud af de 4 børn voksede op.

Dagny fødtes 1876 og den ældste søn Nicolai Henrik (Nico) i 1882. Den næste søn, Conrad Mohr, blev født i 1884, men døde året efter. Den yngste søn Bailli, fødtes 1886, og var i nogle år efter faderens død disponent i Hæggernes Dampmølle, inden han skiftede til andre jobs indenfor Bergens mølleindustrielle verden. De tre børn fik alle efterslægt; en søn af Nicolai Henrik var Arne Knudtson, den tremenning som i 2006 viste mig portrætterne af Oldemor, Fig. 146, og Onkel Colla, Fig. 147 ovenfor.

Farfar & Farmor besøgte bl.a. i foråret 1892 Norge og opholdt sig en uges tid i Bergen hos broderen og svigerinden. Det var særdeles vellykket; de blev modtaget med stor gæstfrihed og varme og konstaterede, at det store hus var en smuk ramme om en lykkelig og såre velstillet familie. Men Farfar kunne også konstatere, at hans yngre broder, der som ung var blød og elskværdig samt normal af bygning, nu havde fået tilført et gavnligt præg af selvsikkerhed og selvstændighed, men også lagt sig ud og lagt sig efter et ikke for sundt liv. Han »tog sig kun ringe Motion, røg for meget Tobak og gik først i seng Kl. 3-4 om Morgen, hvad der sikkert bidrog til, at ikke heller han blev gammel.« – Nedenstående fotografiske portræt, Fig. 158, må være fra omkring århundredskiftet.

Fig. 158. Onkel Bailli, fotografi fra 1901; i Forfatterens eje.

I slutningen af 1906 blev Onkel Bailli som nævnt enkemand og med udgangen af 1908 ophørte han med at lede virksomheden. Det var hans plan at flytte tilbage til Danmark, og han må have købt en bolig i København. Fra den store »Villa Procul«, hvis ene halvdel i øvrigt fortsat eksisterer på adressen Kalvedalsveien 43, flyttedes bibliotekets hylder og paneler for at blive monteret i København, men de måtte, på grund af hans død, returneres til Bergen.

Onkel Bailli havde god forbindelse med sine søskende, både de tre brødre og de fire søstre. Navnlig søsteren Marie stod han nær, og han boede ofte hos hende på Sicilien; han holdt meget af at rejse i Syden og blev den 8. marts 1909 til Farfar rapporteret syg i Nice, hvor han opholdt sig med svogeren Conrad Mohr. Sønnen, Nico, var rejst til ham fra Milano; det var lungebetændelse! Kort efter rejste han imidlertid videre til San Remo, hvorfra det den 22. marts rapporteredes, at efterretningerne var gode; hans feber var stadig nedadgående. Men den 29. marts modtog Farfar et telegram, der meldte om Onkel Bailli's død samme dag af en Typhus i forbindelse med Hjerte-komplikationer.

Et aktivt og yderst innovativt liv var sluttet – alt for tidligt. En iværksætter og pioner, der var stærkt medvirkende til Den Gamle Handelsstad, Bergens, omstilling til de nye tider i det 20. århundrede, var gået bort.

KAPITEL 21

DØTRENE

BERTHA, MARIE, HARRIET og BENEDICTE

Oldeforældrene havde som nævnt i Kapitel 19 seks døtre, hvoraf de to døde som små.

Af de fire døtre, som blev voksne, var **Bertha**, den ældste, født i 1850, med **Marie** som den næste, født i 1851; de to var »De To Store«. »De To Små« var **Harriet** fra 1855 og **Benedicte** fra 1856. Der var under opvæksten tale om, at disse fire søskende delte sig i to hold, men sidenhen knyttedes de alle fire tæt sammen, dog med Bertha og Harriet som tætteste veninder, mens Marie slog sig ned på Sicilien og Benedicte gled ind i Familien Collin's kreds. Om deres barndom og opvækst er faktisk oplyst i de foregående 3 kapitler, hvorfor jeg her vil befatte mig med deres voksne liv – i det omfang jeg kender noget dertil. Sagen er jo, at ikke meget er overleveret, dels fordi en brevsamling af næste generation blev brændt, dels fordi kommunikationen mellem Farfar og hans søstre var så distant. Der VAR jo aldersforskel mellem den ældste gruppe, Brødrene, og den yngste gruppe, Søstrene. Men derfor kunne der godt have været sammenhold. Der kneb det noget. Nogen forklaring KAN måske findes i opdragelsen; sønnerne uden begejstring på Herlufsholm, og døtrene hjemme hos den knapt så autoritære og mere fleksible Moder. De to hold – á fire – BLEV meget forskellige, også fra person til person. Og i voksenlivet delte de sig, jvfr. Tante Marie's brev 28. juli 1917 til Onkel Frederik's enke og datter ovenfor i Kapitel 20.

Og hvad kan jeg så berette om søstrenes tilværelse på basis af de kun svagt rindende kilder.

Ældst var således **Tante Bertha**, Bertha Knudtzon, og hun fødtes som alle sine søstre i ejendommen Nyhavn 47, jvfr. Fig. 129. Det skete den 24. februar 1850, og hun levede et langt liv som ugift frem til den 4. maj 1923.

Allerede som barn og ung var hun udadvendt, foretagsom og interesseret; der skulle ske noget, hun ville opleve noget. Det registrerede familien bl.a. under de mange rejser; hvor nogle familiemedlemmer måske ville tage den lidt med ro, var Tante Bertha altid ivrig efter nye oplevelser, og det er tyde-

ligt, at de mange fælles rejseoplevelser med Onkel Frederik knyttede hende til ham. Når hun i Rom kunne gå på karneval med Onkel Bailli, var hun fornøjet. Og velbegavet var hun.

Hun må have hørt Georg Brandes (1842-1927) forelæse og kom tidligt til at tilhøre Københavns radikale kvindelige intelligentsia. »At aabne Døren indefra for Fremskridtsidéerne« blev den opgave, som Georg Brandes, efter 1½ års ophold i London, Paris og Rom, tog på sig med sine berømte forelæsninger, som op gennem 1870'erne blev udgivet og studeret af det frisindede borgerskab. Men i årene 1877-1883 valgte Brandes at slå sig ned i Berlin, hvor han opnåede internationalt ry som kritiker, på trods af at den danske presse efterhånden havde lukket ham ude. I 1883 blev han af en privat kreds af danske borgere kaldt hjem med løftet om en aflønning på professorniveau; blandt disse danske borgere var i øvrigt Onkel Frederik.

Brandes var i 1876 blevet gift med den tyskfødte Gerda, og hun ville ikke umiddelbart med til København i 1883. Georg og Gerda Brandes levede i et stormfuldt ægteskab, præget af hans åbenbare dametække og hendes ligeså åbenbare jalousi. Han var hende notorisk utro, og hun blev stedse mere uligevægtig; de levede nærmest i en permanent ægteskabskrise. Men hun kom da til København og de boede på Skt. Annæ Plads 24 på tredjesalen i en lejlighed, hun fra begyndelsen fandt var både lavloftet og mørk. »Begynd dog ej straks forud at sørge og klage!« tryglede han. Samtidigt beskrev han kort efter ankomsten til Byen: »Indtryk af Københavns gader formiddag når den forbavsende smukke kvindelige befolkning vandrer om.«

Den 25. april 1883 er ægteparret til middag hos Pietro Krohn: »Frk. Knudtzon til bords, hun ej køn eller indtagende, men rar. Fru Bergh på den anden side, Gerda furios over alt, forstår intet, ingen spøg, intet.« Og så går det stærkt; han betror sin dagbog: »Forunderlig mange tanker om B.K.« Inden længe bliver Tante Bertha hans fortrolige, periodevis hans elskerinde, periodevis snarere hans sekretær.

Brandes var absolut uberegnelig og periodevis uligevægtig, hvilket i selskabslivet medførte en asocial og uharmonisk adfærd, der let gik udover sagesløse, som han for åbent tæppe gjorde til syndeboek og mishandlede verbalt. Danmarks første kvindelige læge, Nielsine Nielsen (1850-1916), der var kvindepolitisk særdeles aktiv, beskrev sine oplevelser med Brandes i det københavnske selskabsliv, og tilføjede, at Tante Bertha gjorde, hvad hun kunne for at afbøde de værste excesser: »Hendes takt har sikkert mange gange været ham en retledning, og hendes indflydelse, uden at hun måske

Fig. 159. Fotografi af Tante Bertha, formentlig fra 1880'erne; i Forfatterens eje.

selv mærkede det eller vel heller ikke ville anerkende den, var så stor, at han i hendes nærværelse aldrig kom med disse scener i selskabslivet, hvor han fandt én, der måtte være syndebuk for al verdens forseelse imod ham.»

Da de mødtes var Tante Bertha 33 år, så vel ud som på Fig. 159 ovenfor og boede i Amaliegade 14 med Oldemor og de to ugifte søstre, Marie og Harriet. Den otte år ældre Georg Brandes boede lige rundt om hjørnet på Skt. Annæ Plads. Han anså hende altså ikke for hverken køn eller indtagende, men rar; men hvordan var hun? Stolt og trodsig? Genert? Allenfalds usædvanlig, som hun er blevet portrætteret: »Frk. Bertha *ville* være med i tidens voldsomme bevægelser. Da hyldningstoget for Estrup, efter at denne i 1885 var undsluppet Julius Rasmussens revolver, drog gennem Amaliegade, stod Frk. Bertha i familiens værelser for åbent vindue med en skingrende pibe. Da dette blev meldt Kong Christian IX, var han højligt forarget. Men Frk. Bertha var ikke bange. Hun lod sin elsker leje et værelse, hvor de kunne holde stævnemøder.«

For mig at se lignede Tante Bertha på denne vis Oldefar. Hvor hans trodsighed fik ham til at gå i audiens hos Frederik VII og kræve Grevinde Danner's ekspatriering, fik hendes trodsighed hende til at pibe af landets kompromis-

løse konseilpræsident gennem 20 år, herunder i provisorieårene 1885-1894, Jacob Brønnum Scavenius Estrup.

Hos Brandes-biografen, Jørgen Knudsen, findes et kapitel om Tante Bertha, hvori Brandes bl.a. citeres for nogle digte, »Ungdomsvers« udgivet i 1898; fem af disse digte omhandler Tante Bertha. Han hæfter sig dels ved hendes beskedne væsen, dels ved en dobbelthed i hendes væsen:

»Du stolte, som for mig er ømhed, idel sødme!
Du ranke, kold af træk, mod mig så blød og varm!
Du blege du, hvis kind får skær af flygtig rødme,
når flygtigt blot jeg rører ved din arm -
Du, som er lutter ømhed, lutter sødme!«

Andre digte omhandler hende som medkæmper, »min søster i ømhed og slægt af min ånd!« Hendes sjæl er

»stærk som glavind ved glavind i rad.
Det huer mig, du, jeg er ej for de myge,
de slatne, de syge;
jeg lider ret vel den, som trodser en stad.
Se, jeg er som Du,
fast i hu,
stærk ved foragt
og vi kræver det samme: en mand, der er magt,
uforsagt, uforsagt,
blød som voks, hård som stål,
kold som is og hed som et luende bål.
Blødsødne! Han røber sig ikke for jer.
Du, Clara, kender mig, som jeg er.«

Hun har været hans ideale partner; de to har været congeniale! På én gang ømhed og sødme og samtidig stejllhed og trodsighed. Således måtte det ske:

»Fin og værdig,
mildt stilfærdig,
sød og sjælden
i sin tavse overvælden
fik hun drotten i sin magt.«

Hun var og forblev hans blindt beundrende, tolerante, overbærende og trofaste hjælp, støtte og trøst, som ved en myndig ro gød olie på de af ham oprørte vand. Hos hende søgte og fandt han tilflugt og også praktisk hjælp. Som sekretær hjalp hun ham med især den engelske korrespondance og med arkiveringen af hans artikler. Men særdeles betydningsfuldt var det, at hun også har ladet

»de hvide
hænder glide
gennem kongens fagre hår.«

Jørgen Knudsen beskriver Tante Bertha som »mønstreret på den patriarkalske familiefaders selvudslettende hustru og medhjælp. Ikke blot har hun naturligvis måttet ignorere, at pladsen strengt taget var optaget af en anden kvinde, der ikke veg tilbage for noget for at beholde den selv. Samtidigt har hun måttet acceptere, at hendes elsker var erotisk magnet for så mangt et skørt. Ikke let!«

Nielsine Nielsen hævder, at Bertha har fundet det »under et menneskes værdighed at være skinsyg, og hun ikke blot udtalte dette, men trods mangel på anledning udøvede hun denne næsten overmenneskelige dyd uden at blinke.« Hendes portræt af Tante Bertha forekommer særdeles præcist: »Bertha Knudtzon var af en meget stolt støbning, hun var åndeligt talt en patricier, og hendes holdning var imponerende. Da hendes slægtninge opdagede det varme venskab, der havde udviklet sig mellem de to, gjorde den halve del af familien så stærk front og anvendte sådanne midler, at hun rejste sit stolte hoved med foragt for dem og deres metoder, og i trods udviklede der sig en følelse af endnu mere samhørighed med den miskendte og forfulgte mand. Hendes uselviske venskab stod urokkeligt. Hun skabte for ham et fredens hjem, hvorhen han kunne ty med al sin uro, sin vrede, sin begejstring og sin smerte. – Hans venner var hendes venner. Hans fjender var også hendes.«

Georg Brandes blev Tante Berthas livsopgave; hun havde et mod og en vilje, der var stærkere end de flestes, og hun bed hovedet af al skam. Jørgen Knudsen søger at rekonstruere de skandaleprægede forhold i midtbyens hovedstad omkring Tante Bertha og Brandes, med sand krigsførelse mellem parterne og deres uforsonlige modstandere. Gerda Brandes sloges naturligvis for sit og havde ægtemanden konstant under mistanke – ikke uberegtiget. Hendes bopæl lå jo tæt på Amaliegade 14, og hun søgte at alliere sig med Oldemor i forsøget på at optræde som privatdetektiv. Hun skal også

være gået til Farfar og til svogeren, Jonas Collin, og byen summede af rygter og sladder; fronterne var trukket hårdt op. På et tidspunkt fortrak Brandes til udlandet, og Tante Bertha blev af familien »overtalt« til at rejse til Paris i et forsøg på at få skandalerne dysset ned. Men livet igennem fastholdt de to deres nære venskab.

Også på andre områder udfoldede hun sin energi og sit engagement. Som frivillig optrådte hun som underviser i Studentersamfundets Arbejderundervisning og hun deltog i pædagogiske studiekredse op gennem 1880'erne. Hun var medlem af Dansk Kvindesamfund, men førte de i perioder ikke den efter hendes mening rette politik, udmeldte hun sig sporenstregs. Hun var – som i øvrigt flere medlemmer af Grut-Hansen-Slægten, jvfr. Kapitel 23 – medlem af Kvindelig Læseforening og var i det hele centralt placeret i Hovedstadens lille kreds af politisk og kønspolitisk engagerede kvinder med sympati for Kvindesagen – og for Brandes – en kreds, der bl.a. talte føromtalt Nielsine Nielsen, som ikke bør være ukendt for os. Hun var en pionér for Kvindernes Ligestilling i Danmark og tog i 1885 som den første kvinde i landet medicinsk embedseksamen fra Københavns Universitet. Det er godt at huske netop nu i hundredåret for Grundloven af 1915, der gav kvinderne valgret. – Selma Lagerlöf var i 1911 gæst i Kvindelig Læseforening og karakteriserede Tante Bertha som »fin og hyggelig«, men hun var afstandtagende overfor den sladder og letsindighed, hun mødte i København. Og sladder og letsindighed var, hvad der var i Klunketidens København. Det af stat og kirke sanktionerede ægteskab var i konflikt med det moderne gennembruds frigørelse, og det medførte det skel og de brud, som indtraf i Farfars søskendeflok.

Tante Bertha's vedholdende venskab i fuld offentlighed til en Georg Brandes, der var gift, havde to børn og i øvrigt var erotisk magnet for manganen et skørt, var en modig adfærd i hovedstadens sociale verden, hvor Klunketiden bød på lidt af hvert.

En af Tante Bertha's »efterfølgere« var Gertrud Rung (gift med Forfatteren Otto Rung), som i 1930 – tre år efter Brandes' død – skrev om ham, og flere steder omtaler Tante Bertha, som hun har truffet hende i de første årtier af 1900-tallet. »Den der i mere end en Menneskealder stod Georg Brandes nærmest i ubrydeligt Venskab, var den fine og elskelige Bertha Knudtzon, den sjældne og renhjærtede Kvinde, der havde viet ham sit Liv, og hos hvem han havde sit egentlige Hjem. Brandes' Venner var hendes Venner, og hos hende samlede han de Mennesker, han ønskede at se. Hver Eftermiddag aflagde han hende et lille Besøg, og i fuld Tillid til hendes aldrig svigtende Venskab talte han til hende om sine personlige Sorger og Glæder.«

En eftermiddag i 1910 hos Tante Bertha beskrives således:

»Bertha Knudtzon stod i den lavloftede Stue og tog imod, høj og hvid; Hovedet med de fintskaarne Træk bar hun knejsende paa den ranke Hals. Der var Stolthed i hendes Holdning; gennem 33 Aar havde hun budt Ondskab og Sladder Trods, uknækket stod hun her i sin høje Alderdom med sit Sinds Fornemhed i Behold, æret og elsket af Georg Brandes' Venner.«

I begyndelsen af 1913 rejste Georg Brandes efter en skrap influenza til Frankrig og Italien. Herunder gjorde han ophold på Sicilien, og boede i Taormina, hvor Tante Marie havde sit hus. Der samledes hver aften en lille kreds – Tante Bertha inclusive – i dagligstuen med udsigten mod Havet og mod Ætna; ilden buldrede i kaminen og Tante Marie skænkede vin i glassene, mens Brandes læste højt for selskabet. – I maj var han atter tilbage i København, men så plagede en årebetændelse ham, som det så ofte før var sket, og han måtte holde sengen. Hvem plejede ham i de par måneder, han var syg? Tante Bertha!

I 1921 lyder Gertrud Rungs melding, at »med Bertha Knudtzon gaar det ogsaa ned ad Bakke under stadig Kval.« Og i foråret 1923 måtte Brandes opsætte sin vanlige forårsrejse på grund af sygdom, herunder en operation. Ved den tid erfarede han, at Tante Bertha, som i de senere år var blevet svagere (hun led mangeårigt af svagt hjerte), nu var alvorligt syg. Brandes var bundet til sengelejet, men bad Gertrud Rung om dagligt at aflægge Tante Bertha besøg med hilsener fra ham. Den 4. maj døde Tante Bertha. Da Gertrud Rung overbragte Brandes nyheden, sagde han først intet, men lagde hånden over øjnene og blev liggende således helt stille i flere timer. Omsider lød det fra ham: »Hun var en storsindet Kvinde, tapper og god. – En ædel Sjæl!«

Fire år senere døde Georg Brandes. Han blev en af sin tids mest tegnede, malede, fotograferede og karikerede personer. I 1987 arrangerede Statsbiblioteket i Aarhus en udstilling af over 100 portrætter, fotos og karikaturtegninger under titlen: Georg Brandes i Streg og Tekster. Blandt tegningerne vistes en tegning af digteren og maleren Holger Drachmann's datter af første ægteskab, Eva (1874-1954); tegningen stammer formentlig fra 1890'erne, og forestiller Tante Bertha i skikkelse af et standur med arme, der bærer Brandes. Teksten lyder: »Lille Georg skal i sæng«, jvfr. Fig. 160 nedenfor.

Fig. 160. Udateret og usigneret tegning (af Eva Drachmann); Lille Georg skal i sang.

Det Kgl. Bibliotek; gengivet fra Dagbladet Politiken's bagside den 24/10-1987.

Hvorfor Tante Bertha er fremstillet som et standur, er en gåde, som ikke hidtil er blevet løst. Vi må indstille os på, at gåden forbliver uløst, indtil båndlæggelsen af Brandes' brevvekslinger med en række mennesker – formentlig også Tante Bertha – kan ophæves i år 2027. Med tegningen af Standuret, uundværlig som en sekretær, når aftaler og tider – herunder også sengetider – skulle overholdes, forlader jeg den i mine øjne karismatiske Tante Bertha.

---ooOoo---

Næstældst var **Tante Marie**, Marie Lucinde Knudtzon, og hun fødtes som alle sine søstre i ejendommen Nyhavn 47, jvfr. Fig. 129. Det skete den 26. oktober 1851, og hun levede et langt liv som ugift frem til den 28. april 1926.

Ligesom storesøsteren boede hun hos Oldemor i Amaliegade 14 frem til 1888, men hvor søstre Bertha og Harriet, som trods aldersforskellen var nært forbundne, fra 1889 delte en lejlighed i København, ved jeg intet om en bopæl i Hovedstaden for denne søster. Såvidt jeg ved, oppebar døtrene en livrente, som de kunne leve af. For Tante Marie's vedkommende ved jeg om pekuniære vanskeligheder under Verdenskrigen, fordi hendes livrente

var placeret i franske assurance-selskaber, og krigen standsede hendes muligheder for at hæve livrenten i Italien, hvor hun boede.

På et eller andet tidspunkt – formentlig i 1890'erne – slog Tante Marie sig ned på Sicilien i Taormina, hvor hun boede i formentlig 30 år. Hun må have levet af sin livrente og havde måske ind imellem betalende »pensionatsgæster«. Som naboer havde hun danskere, såsom søstre Hoff-Hansen, der drev pensionatet Villa Pietro, og ægteparret Witttrup, der var kapable i at undervise; fruene i klaver, herrene i almindelige skolekundskaber. Ikke langt fra Taormina i retning mod Messina havde Signor Scuderi i byen Mandanici et mindre vingods; Scuderi var en stor beundrer af Tante Marie. Hun var »una donna superiore«, hvilken kompliment dog ikke gjorde det ønskede indtryk på hende. Men Tante Marie havde gennem årene et tæt venskab med Scuderi, hvis produkter hun ivrigt markedsførte – også over broderen, Onkel Frederik i København.

Blandt hendes »naboer« i hendes senere år var »De Fire Duer« i »Dueslaget« Casa Colomba i Taormina. Duerne var døtre fra Duegaarden – tidligere Lillegaarden – i Trondheim. Som omtalt i Kapitel 11, overgik Lillegaarden efter Broder Knudtzon's død i 1864 til broderen Christian's yngste datter Sarah Marie Noline Louise Knudtzon. Hun blev, jvfr. Kapitel 13, No. 11, gift med artillerikaptajn Carsten Schøtt Due; de fik 9 børn, hvoraf 2 døde som små, og kaldte ejendommen Duegaarden. Af de 7 børn (en søn og seks døtre) blev 2 boende på Duegaarden. En datter blev gift i Trondheim og fik efterslægt, der i dag ejer ejendommen, atter kaldet Lillegaarden. To døtre, Alfild (1863-1951) og Sarah Marie, kaldet Majen, (1869-1954) slog sig ned i Taormina, hvor Alfild ernærede sig som maler. På Lillegaarden hænger i dag adskillige af Alfilds malerier fra Sicilien. Ofte fik de to »duer« besøg af deres søstre Benedicte Catharine Lucinde, kaldet Bete, (1861-1954) og Gudrun Christiane (1870-1957). Alle disse »Fire Duer« var ugifte og mødtes jævnligt i Casa Colomba. De havde et tæt forhold til Tante Marie, hendes søstre Bertha og Harriet og til Onkel Frederik.

Kunne økonomien klare det, rejste hun gerne til andre egne af Italien, hvor hun bl.a. mødtes med Onkel Frederik, når han besøgte sine elskede kunstcentre i Rom og Firenze, eller til København for at besøge familien. Det vil sige de udvalgte dele af familien. Onkel Colla og Farfar havde hun mig bekendt ingen forbindelse med, og den yngste søster, Benedicte, gift Collin, som hun holdt meget af, var i hendes øjne for konservativt påvirket af den Collin'ske slægt og jo modstander af Tante Bertha. Det var derfor søstre Bertha og Harriet, som boede sammen frem til 1907, og Onkel Frederik,

hun besøgte. Til disse rejser til fødelandet ydede Onkel Frederik i en hel del år et generøst beløb; det var dog som lån, men jeg tror ikke, at långiver forventede tilbagebetaling. Det lykkedes dog, omend først efter Onkel Frederik's død, at rejse penge til gældens betaling, formentlig i forbindelse med salget af hendes ejendom i Taormina ved hendes flytning til Danmark i 1923. Et brev af 30. marts 1925 til Onkel Frederik's enke Mathilde udtrykker hendes glæde og lettelse ved at være i stand til lånenes tilbagebetaling »i levende live«. Året efter døde hun af åreforkalkning og hjertereinsufficiens!

Til denne danske koloni i Taormina kom mangfoldige besøgende, der, som det var skik i tiden, slog sig ned for ikke blot et par dage. Tante Bertha, som trods hendes viljestyrke nok en gang imellem trængte til ferie fra sladderer i København, kom regelmæssigt på længere besøg, ofte sammen med søsteren og bofællen Harriet og undertiden med Georg Brandes; som omtalt ovenfor nød Brandes i 1913 at bo hos Tante Marie og roste hende, når hun om aftenen skænkede for ham af den gode friske landvin fra Signor Scuderis vingård. Også broderen Bailli fra Bergen – ham holdt hun jo meget af – kom på besøg i Taormina, og Tante Marie var fadder til Bailli's ældste barn.

Fig. 161. Marie Krøyer maler paa Stenbjerg Strand, malt af P.S.Krøyer i 1889. Skagens Museum. Gengivet efter foto i forfatterens eje.

Taormina fik tillige betydning for Ægteparret Krøyer.

Maleren Peder Severin Krøyer (1851-1909), Danmarks ypperste maler, forlovede sig i foråret 1889 i Paris med malerinden Marie Martha Mathilde Triepcke (1867-1940), Danmarks smukkeste kvinde; de blev gift på Krøyer's fødselsdag den 23. juli 1889 i Augsburg, hvor Marie's forældre boede. Bryllupsrejsen gik i sensommeren til Thy, hvor han under opholdet i Stenbjerg malede det dejlige billede »Marie Krøyer maler paa Stenbjerg Strand«, jvfr. Fig. 161 ovenfor.

I sommeren 1890 var ægteparret i øvrigt på besøg hos Krøyer's kammerat fra Kunstakademiet, maleren Kristian Zahrtmann, i den lille bjergby i Abruzzerne, Civita d'Antino, sydfor Rom. Zahrtmann, som dukker op igen i Kapitel 22, var begejstret:

»Vi har jo Krøyers her. De har snart været her en måned ... det er en stor Svir at have dem her. Han er brillant, livlig, fornøjelig i alle Maader, maaske næsten for mild i sin Dom. ... Men forøvrig sætter jeg igrunden allermest Pris paa ham som Menneske. Konen bliver heri Byen betragtet som saare skøn. Hun maler ogsaa, men viser saare nødig Noget frem. Det at have en Dame ved Bordet er rart i alle Maader og Du kan tro, her er livligt.«, skriver Zahrtmann til en ven den 25. august 1890 fra Civita d'Antino, hvorfra han malede så mange dejlige billeder.

I 1891 kom ægteparret til Skagen i fire sommer måneder, og det gentog sig i 1892. Det blev året, hvor Krøyer påbegyndte det store portræt af Marie i vandkanten, »Sommeraften ved Skagen, Kunstnerens Hustru staaende i Vandkanten«, jvfr. Fig. 162 nedenfor.

Det er et vidunderligt billede fra den blå time umiddelbart efter solnedgang, med et blegt månelys på havet; en stemning, Krøyer yndede, tog til sig og gengav stedse tiere. Billedet er blevet et af Krøyer's mest elskede kunstværker; det »fænger«!

Men dette ægteskab blev ingen dans på roser; dertil havde de vel begge for mange lig i lasten. I år 1900 måtte Søren, som Krøyer kaldtes, indlægges på sindssygehospitalet i Middelfart, og opholdet blev langvarigt, men gavnligt. Siden svandt optimismen omkring hans succesfulde udskrivning, og Marie's nerver viste atter deres flossede art. Parret tog med den nu knapt 6-årige datter Vibeke på rejse til Syden, og så frem til et ophold på Sicilien, hvor Marie i 1896 havde tilbragt 3 skønne måneder for at få styr på sit nervesystem. Taormina havde gjort et uudsletteligt indtryk på Marie; hun

Fig. 162. Sommeraften ved Skagen, malt af P.S.Krøyer i 1892.
Ny Carlsberg Glyptotek, deponeret på Skagens Museum.
Gengivet efter foto i forfatterens eje.

var fortryllet af Italien og i særdeleshed af Sicilien. Også denne gang blev Sicilien gavnlige for Marie's nerver.

Familien boede på Hotel Timeo, og Marie's veninder, Søstrene Dahlerup, boede også i Taormina. Byen er en bjærgby, omgivet af skønhed og kultur-minder og udsigt over det blå hav og i solnedgangstimen rosagyldne bjærg. Familien Hirschsprung, Søren's mæcéen, kom på besøg og stemningen var god, omend Søren måtte døje med bronkitis en overgang. Efter nogle måneder forlod familien Krøyer i maj 1901 Sicilien, og det med en Marie i bedre kondition end længe set. Men Søren blev siden stedse mere sindsforvirret og virkelighedsfjern, og han kom på kant med mæcénen Hirschsprung. Sidst på året rejste Marie og Vibeke mod syd; hun kunne ikke overse fremtiden med en stedse mere syg ægteemand. Søren arbejdede i København; Marie trængte til ro og lægedom. Sicilien kaldte!

Vinteren forinden var den svenske komponist Hugo Alfvén (1872-1960) kommet til København, hvor han indlogerede sig på det nu hedengangne, smukt beliggende, Bellevue Strandhotel i Klampenborg. Han var en charmerende casanova-type med voldsom erotisk hunger, men også en anerkendt og produktiv kunstner, der i hjemlandet påskønnedes bl.a. med Jenny Lind Stipendiet, som var et rejseselegat for 3 år. Han indledte rejsen med dette ophold i København, hvor han bl.a. var en flittig museumsgæst. Han besøgte således Ny Carlsberg Glyptoteket, hvor P.S. Krøyer's føromtalt maleri, Fig. 162, hang. Kunstværket »fængede« Hugo Alfvén: »En smukkere Kvinde har jeg aldrig set, og Figurens Gracie og Elegance forheksede mig aldeles. »Mums« sagde jeg til mig selv, idet jeg stirrede paa Maleriet med samme Udtryk som en Bjørn, der i et gammelt hult Træ faar Øje paa en vild Honningkage. Saadanne Kvinder findes kun i Malerens Fantasi, ikke i Virkeligheden,« tænkte han.

Fra København rejste Hugo Alfvén til Dresden, hvorfra han om foråret i 1901 drog videre mod Berlin og siden Italien. I Berlin mødte han en af sine elskerinder, Anna Norrie, der var Nordens fejrede operette- og visesangerinde par excellence samt god veninde med Marie Krøyer, som netop på den tid var i Taormina. Hugo blev fyr og flamme ved udsigten til et møde med den gådefulde skønhed fra maleriet, og overtalte Anna Norrie til at rejse sammen med ham til Italien, med ophold i Rom og Syditalien, og sidenhen Taormina på Sicilien. Det var ikke helt let, thi hun frygtede, at han ville forelske sig i Marie ved første øjekast. Men han forsikrede: »Hun er slet ikke min Type. Hun interesserer mig overhovedet ikke.« – I april 1902 ankom de til Taormina for at indlogere sig i Villa San Pietro,

hvor Marie Krøyer sad på terrassen under en markise og planlagde sin snarlige afrejse til Ischia.

Hun og Vibeke havde nydt Taorminas herligheder siden januar. »Solen skinnede, vinden fra havet, der smøg sig op ad klipperne og ned ad de smalle gyder i Taormina, gav en mild luftning. I februar blomstrede mandeltræerne, og efter blomstring tog det lysegrønne løv over. Overalt på øen myldrede blomster frem. Den eksplosive sydlandske frodighed og det varme klima var Marie en daglig glæde.« – Den livlige og glade 7-årige Vibeke charmerede alle, og hun blev grundigt forkælet. Ægteparret Wittrup påtog sig en del af hendes undervisning, og så gik hun til italiensk lokalt.

Her i Taormina traf Marie Krøyer Tante Marie og Tante Bertha; sidstnævnte kendte hun af omtale fra den københavnske sladder verden, og hun kendte Georg Brandes fra hendes gode venner, kunstnerægteparret Agnes & Harald Slott-Møller, allerede fra sidst i 1880'erne. (Marie Krøyer og Agnes Slott-Møller brevvexlede igennem et halvt århundrede frem til Agnes' død i 1937; selv døde Marie i 1940.) Mellem de to søstre Knudtzon og Marie Krøyer spirede et godt venskab frem, og når Marie var i sit elskede Taormina, sås de ofte på lange spadsereture i Taormina og omegn. Mellem Marie og Tante Bertha blev deres tætte personlige bekendtskab en solid revision af det sladder-bekendtskab, kvinderne forud havde haft til hinanden. De to søstre fik stor respekt og stor sympati med Maries uforløste kunstnernatur og depressive natur. »Hun er egentlig helt anderledes, end jeg havde ventet mig,« skrev Tante Bertha til Agnes Slott-Møller. Som Georg Brandes havde Marie Krøyer i krisestunder brug for Fred og Ro, Opmuntring og Indlevelse, og det kunne Søstre Knudtzon bidrage med i Taormina, og ude hos Signor Scuderi på hans vingård i Mandanici. »Jeg kommer til at holde af hende ved at tale med hende og hvad jeg ikke før har kunnet forsvare hende for, det gør jeg nu,« skrev Tante Bertha til Agnes. »Man maa jo tage Mennesker, som de er.« – Men for Marie havde den ægteskabelige situation imidlertid på dette tidspunkt udviklet sig derhen, at hun gruede for at komme hjem fra Taormina og atter mødes med Søren, der var blevet en syg, nedbrudt og uforudsigelig mand; hendes kræfter og illusioner omkring deres indbyrdes forhold var i realiteten borte. Slidt op.

Og nu traf her i Taormina Marie Krøyer også Hugo Alfvén. Mødet blev som bekendt skelsættende. Casanovaen Hugo »fængede« øjeblikkeligt, og Marie var moden for en passion. Det første middagsselskab hos søstre Hoff-Hansen i Villa San Pietro var livligt og fornøjeligt, omend Hugo i sin besættelse af den betagende Marie confust indtog rigeligt med vin. Et par

dage senere afholdt Signor Scuderi i Mandanici et middagsselskab for de nyankomne og for hans egen vennekreds; der mødte Marie og Hugo atter hinanden, og tiltrækningen mellem de to var gensidig. Det hele endte med, at Marie Krøyer som planlagt efterlod datteren Vibeke hos familien Wittrup, men hvad der ikke var planlagt var, at Marie slog følge med Hugo og Anna Norrie på deres videre rejse via Napoli til Rom. Anna Norrie forlod hurtigt Rom og rejste hjem. Det forelskede par, Marie og Hugo, ville giftes og Marie rejste til Paris for at mødes med Søren og kræve skilsmisse. Søren afslog skilsmisse. Marie fødte i 1905 Hugos barn, datteren Margita. Søren døde i 1909. Marie blev gift med Hugo i 1912. Marie gik som bekendt ikke nogen munter skæbne i møde, da hun i 1902 forlod Taormina og søstrene Knudtzon.

Den videre skæbne, Marie Krøyer – senere Marie Alfvén – fik, fulgte Tante Marie og Tante Bertha på grundlag af det venskab, der var stiftet i Taormina. Tante Bertha støttede Marie i Danmark ved mangfoldige lejligheder, og var i det senere, familiemæssigt tragiske, forløb en stor støtte for datteren Vibeke, hvis psyke slægtede faderens på. Tante Marie fulgte i Taormina med i forløbet, og i 1912 kom Tante Bertha med Vibeke til Taormina, hvor de i et årstid boede hos Tante Marie. I november 1921 kom Marie med datteren Margita tilbage til Taormina, hvor de indlogerede sig hos søstrene Hoff-Hansen i Villa San Pietro; men søstrene var nu til års og orkede ikke at holde pensionatet vedlige. Det var simpelthen slidt ned. Marie og datteren flyttede til Villa Diodoro, hvor de boede et halvt års tid: Marie levede en stille tilværelse i byen, men Tante Marie besøgte hende jævnligt, indtil Mor og Datter rejste i maj 1922 videre ud i livet til deres ikke lykkelige skæbner.

Et år efter døde som ovenfor nævnt Tante Bertha og det må være omkring den tid, Tante Marie har solgt sin ejendom og er flyttet til København, hvor hun levede til sin død i hjemmet på Frederik den VI's Allé 2, 2. sal på Frederiksberg den 28. april 1926.

Selvom det ikke fremgår af nogen tekst på den bevarede gravsten på Assistens Kirkegård, jvfr. Fig. 139, fremgår det af kirkegårds-papirerne, at urnerne for både Tante Bertha og Tante Marie er nedsat i Oldeforældrenes gravsted.

---ooOoo---

Den næste blandt søstrene – den ældste af »De To Små« – var **Tante Harriet**, Harriet Knudtzon, og hun fødtes som alle sine søstre i ejendommen

Nyhavn 47, jvfr. Fig. 129. Det skete den 16. februar 1855, og hun levede et langt liv frem til den 24. maj 1927.

Ligesom storesøstrene boede hun hos Oldemor i Amaliegade 14 frem til 1888, men fra 1889 delte hun med Tante Bertha en lejlighed i København, vistnok på adressen Gammel Strand no. 52. Trods aldersforskellen på fem år var de to søstre Harriet og Bertha tæt forbundne, og var den ene på kant med andre i familien, var den anden det også.

Således skriver Farfar i sin dagbog for den 12. juni 1894: »Mødte Harriet, hvem jeg hilste; hun stirrer paa mig og gjengjældte ikke Hilsenen; jeg standsede hende og sagde hende, hvor urimelig jeg fandt hendes Optræden; hun svarede, at naar jeg ikke hilste hende, naar hun gik med Bertha, kunde hun ikke hilse mig, naar hun gik alene – men at hun fandt den hele Comedie latterlig.«

I 1890 adopterede Tante Harriet og Tante Bertha en pige, Sonja Johannesen, der var født den 11. marts 1886 i Bergen som datter af Hjulmager Ingebricht Johannesen & Martine Karine Olsen. Om baggrunden for denne adoption ved jeg intet, men mon Onkel Bailli, der jo boede med sin familie i Bergen og stod sine to søstre nær, kan have været formidler?

Sonja voksede op hos de to søstre på Gammel Strand, indtil Tante Harriet den 20. marts 1907 giftede sig med lægen Ludvig Valdemar Nielsen. I 1911 giftede Sonja sig med forfatteren Povl Drachmann, der var søn af digteren og maleren Holger Drachmann i dennes andet ægteskab og født i 1887; Povl Drachmann var således halvbroder til Eva Drachmann, jvfr. Fig. 159 ovenfor. Under et besøg i København skriver Tante Marie den 12. juli 1910 til broderen Frederik, som er på Skagen med sin familie, at hun har været sammen med søsteren Harriet og »Drachmann kommer sig godt. Sonja derimod er elendig, hun har et usselt nervesystem.« Sonja's ægteskab med Povl Drachmann blev siden opløst, og hun giftede sig med Martin Carl Reuter, der var overlæge ved Weisser Hirsch Hospitalet i Dresden; også det ægteskab blev opløst og Sonja døde barnløs i Dresden i 1960.

Som nævnt giftede Tante Harriet sig den 20. marts 1907 i København med **Ludvig Valdemar Nielsen**.

Af Farfar's dagbog for den 15. februar 1907 fremgår følgende: »Fik i Banken Besøg af min Broder Frederik, der betroede mig, at min Søster Harriet – hvem jeg i ca. 20 Aar ikke har været i Berøring med – om et par Maaneder

gifter sig med Dr. Nielsen (en unaturlig Søn af Dr. Rudolph Berg, tidligere gift med Frk. Stockmarr).«

Farfar's parentetiske bemærkning om Dr. Niensens biologiske ophav har jeg ingen forudsætninger for at tage stilling til, men Rudolph Berg (1824-1909) var datidens førende specialist i Hud- og Kønssygdomme. Han lagde navn til Rudolph Bergs Hospital i København, hvor han fungerede som en dygtig læge og videnskabsmand med titel af overlæge og professor frem til 1903. Han blev i 1858 gift med hustruen Ane Elisabeth Frederikke Bloch, født Simonsen.

Ludvig Valdemar Nielsen blev født den 22. april 1857 i København som søn af styrmand Carl Valdemar Frederiksen og Frederikke Louise Cathrine Krieger, men moderen selvangav, at hun havde været ugift moder; sønnen fik imidlertid efternavnet Frederiksen efter styrmanden. Senere blev moderen gift med politiinspektør Just Peter Nielsen, efter hvem sønnen fik efternavnet ændret til Nielsen i 1863.

Han blev læge og specialiserede sig i Hud- og Kønssygdomme som reserve-læge dels på Københavns Kommunehospital, dels på Rudolph Bergs Hospital. Han var i årene 1891 til 1918 leder af dermatologisk-venereologisk afdeling på Poliklinikken i København og skrev disputats i 1892 om Psoriasis. Fra 1903 var han overlæge ved Frederiksberg Hospitals afdeling for Hud- og Kønssygdomme. I 1884 blev han gift med Anna Christine Betty Stockmarr, men ægteskabet opløstes i 1907, samme år som han ægtede Tante Harriet. Han døde på Frederiksberg Hospital den 25. november 1931.

Da var Tante Harriet død; hun døde i København den 24. maj 1927.

---ooOoo---

Den yngste i søskendeflokken og således også af søstrene – og den yngste af »De To Små« – var **Tante Benedicte**, Benedicte Knudtzon, og hun fødtes som alle sine søstre i ejendommen Nyhavn 47, jvfr. Fig. 129. Det skete den 23. september 1856, og hun levede et langt liv frem til den 14. maj 1940.

Hun levede efter Oldefar's død i 1864 fortsat i Amaliegade 14 hos Oldemor, men var kun 8 år, da hun blev faderløs. Helt naturligt trådte hendes ældste broder, Onkel Colla, i hendes faders sted og, som beskrevet i Kapitel 20, var hun særlig tæt knyttet til ham. Som omtalt i Kapitel 19 blev hun på sin 20-års fødselsdag den 23. september 1876 gift i Søllerød Kirke med zoolo-

gen **Etatsråd Jonas Sigismund Collin**. Han var søn af departementchefen etatsråd Edvard Collin og Henriette Oline Tyberg og blev født den 8. april 1840 i København. Han døde den 9. juli 1905 i Brørup ved Ribe.

Med ægteskabet trådte hun ind i den remarkable Familie Collin, hvor hendes mands farfar var »den store Collin«, Jonas Collin (1776-1861), H.C. Andersen's mæccén. Han var gennem mere end en menneskealder centralt placeret i Embedsværket og havde afgørende indflydelse på såvel økonomiske som kulturelle områder. H.C. Andersen skyldte ham alt, og, som nævnt i Kapitel 8, havde han også en finger med i spillet omkring Thorvaldsen's testamente og museet i København. Han var en stor humanistisk administrator med en skarp hjerne og hjertet på det rette sted. Sønnen, Edvard Collin (1808-1886), videreførte på en del områder faderens værk, således bl.a. i Fonden ad Usus Publicos, der medførte kontakt til tidens betydeligste personligheder indenfor mangfoldige områder.

Det var Edwards søn, Jonas Sigismund Collin, »Jonas den Yngre«, Tante Benedicte blev gift med i 1876 og over de kommende 10 år fik 5 børn med. Han studerede zoologi, men holdt pause i studierne bl.a. under krigen i 1864, hvor han deltog som frivillig. Både før og sidenhen rejste han med H.C. Andersen i Italien, Spanien, Nordafrika og Frankrig. Brevvekslingen mellem Jonas og Digteren i årene 1855-1875 fortæller, udover en del om den sårbare og følsomme Digter, en del om Jonas' ungdoms- og yngre år og hans vækst fra ungdommens irritation over den aldrende Digter til manddommens stigende forståelse af og omsorg for den gamle Digter. – Jonas udarbejdede en række faglige arbejder, hvor hans bearbejdelse i 1875-1877 af Kjærbølling's vidunderlige værk »Danmarks Fugle« nok står som det bedst kendte; men også en afhandling fra 1884 om Limfjordens Fauna bør nævnes. Han var en alsidigt interesseret personlighed, med store litterære, naturvidenskabelige og sociale interesser, som alle deltes af Tante Benedicte, der som person var en elskelig dame. Hun holdt, trods skismaet mellem nogle af brødrene og søstrene, tæt og god kontakt til alle sine søskende, og af Farfar's dagbøger fremgår det, at der var jævnlig forbindelse mellem de to familier. Farfar besøgte tit sin yngste søster, og hun og hendes familie var ofte til middag i Amaliegade eller på Lille Hummeltofte.

Rent politisk og moralsk bedømt, lå Collin'erne tættere på de højreorienterede brødre Knudtzon end de radikale søstre Knudtzon; men det forhindrede ikke Tante Benedicte i at opretholde forbindelsen med dem alle. Hun var hjertevarm og havde format. Og det var hendes levende interesse for naturen, der som 19-årig førte hende sammen med den 35-årige magister i

zoologi. Hun blev ham en trofast hustru, indtil han døde i 1905 efter flere års svækkelse; en stille fremadskridende hjerneforkalkning nedbrød ham langsomt, og den 10. juli skriver Farfar: »Vi fik Efterretning om, at Jonas Collin er død igaar i Brørup nærved Askov af et apoplektisk Anfald.«

Allerede i 1898 havde Jonas færdiggjort til udgivelse H.C. Andersens Sidste Leveaar, hans dagbøger 1868-1875, men han fandt ikke tidspunktet belejligt. Efter hans død tog Tante Benedicte et friskt initiativ til offentliggørelsen, og i 1906 udkom de kommenterede dagbøger som Bind V i Clausen & Rists store serie af Memoirer og Breve. Udgivelsen var ingenlunde enkel, da nogle mente, at Andersen's dagbøger fra hans sygdomsår, hans sidste tunge år, gav et ensidigt fortegnet billede, og mange mente, at det var et »Fejlgreb«. Men Tante Benedicte stod i sit forord til bogen ved beslutningen, og forsvarede den fyndigt og præcist bl. a. i aviserne i januar 1907, hvor kritikeren Robert Henriques sønderlemmende kritiserede udgivelsen.

Omkring 1925 var Tante Benedicte iøvrigt medstifter af H.C. Andersen-Samfundet i Odense.

Muntert kan det dog ikke have været, da datteren Inga Nalbandian i et par kronikker i »Politiken« i 1928 offentliggjorde nogle betragtninger over »H.C. Andersen og de, der »mishandlede« ham«, og siden udgav dem som pièce i bogform. Hun befattede sig med Collin'ernes og Digterens ikke altid lige lette indbyrdes forhold, og tillige med dagbøgernes udgivelse – »Fejlgrebet«. Hendes betragtninger blev af nogle betragtet som uberettiget angreb og skabte »røre i andedammen«. Hendes storebroder, Dr. med. Jonas Collin, udgav derefter »Et Nødværge«, hvor han imødegik søsterens betragtninger og gengav nogle af de i dagspressen fremkomne indlæg, der imødegik søsterens betragtninger. Denne polemik fortsatte afslutningsvis med en replik, »En Bekræftelse«, fra Inga Nalbandian, der besvarede nogle af de rejste indsigelser og i øvrigt gengav nogle presseudtalelser, som støttede hende. Debatten i 1928 prægedes både af Inga Nalbandians velformulerede og indføjte betragtninger omkring vort nationale litterære ikon og af naturlige følelsesmæssige reaktioner både på Slægtens og på Digterens vegne. Men Tante Benedicte må som enkefrue i »Krathuset« ude i Holte have gjort sig sine overvejelser.

Hun blev i samtiden skildret som »høj, rank og statelig af Skikkelse med regelmæssige Træk, sin Moder meget lig. Ogsaa i Klædedragten bevarede hun karakteristiske Træk fra hendes Tid. Usædvanlig energisk og handlingsdygtig, pligtopfyldende og maalbevidst i alle Forhold, velbegavet, kernesund,

Fig. 163. Tante Benedicte, Benedicte Collin, født Knudtzon, malt af Fr. Vermehren.

og levende interesseret i Familielivet. Dertil bevidst dansk af Sind og dybt paavirket af den grundtvigianske Forkyndelse. I sine senere Aar fremtraadte hun med en paa en Gang venlig og sjælelig ro.«

Maleren Frederik Vermehren (1823-1910) har formentlig omkring 1890 malt hendes portræt; en fotogengivelse heraf ses som Fig. 163 ovenfor.

Både i hjemmet i Holte og om sommeren i den Collin'ske ejendom i Ellekilde i Nordsjælland mellem Ålsgårde og Hornbæk, bygget af Edvard Collin i 1870, var Tante Benedicte et familiært samlingspunkt; ved hendes død den 14. maj 1940, efter få års svagelighed, gik den sidste af det gamle slægtled bort.

Tante Benedicte og Jonas den Yngre fik 5 børn og en større efterslægt, hvorom jeg som vanlig henviser til SLEKTEN KNUDTZON.

De to ovennævnte børn, som mødtes i polemikken omkring vor store digter, skal dog kort omtales her.

Ældst i børneflokket var **Jonas Collin**, der blev født i Vedbæk, nord for København den 9. juli 1877 og døde på Kommunehospitalet i København den 29. juli 1938. Han giftede sig den 3. februar 1906 i Gl. Haderslev med **Ellen Roose**. Hun var datter af bankdirektør Jørgen Roose og Christiane Ohlsen og blev født den 2. september 1880 i Haderslev. Ved brylluppet,

som om formiddagen var borgerligt og om eftermiddagen kirkeligt, var Farfar forlover for Jonas. – Han blev, efter studentereksamen fra Metropolitan-skolen i 1894, læge og skrev doktordisputats om Behandling af Armbrud i 1912. Efter videregående lægelig uddannelse, bl.a. på Kommunehospitalet i København, 5. Afdeling, udnævntes han i 1919 til overkirurg ved Kommunehospitalets 1. Afdeling og i 1934 til professor ved den kliniske praktkant-undervisning. Han havde embedsbolig på Hospitalet og boede i Øster Søgade med en dejlig udsigt over Sortedams Sø. Han stod Far, som jo var hans fætter, nær, og i de to år, hvor de begge fungerede som overkirurger på Hospitalet, havde de tæt kontakt, privat såvel som i arbejdet, jvfr. iøvrigt Kapitlerne 31 og 33.

Næstældst i flokken var **Inga Henriette Lucinde Collin**, der blev født i Vedbæk den 25. juli 1879 og døde på Rigshospitalet i København den 22. marts 1929. Hun giftede sig i Holmens Kirke i København den 2. juli 1904 med Dr. phil. **Paul Mardiros Nalbandian**. Han var armenier og blev født den 14. maj 1872 i Sivas i Tyrkiet; han døde i Istanbul den 15. august 1916. Inga mødte sin senere mand i Schweiz, hvor han i Lausanne var rektor for et institut, der opdrog unge armeniere, og hvor han gjorde et stort arbejde for sit nødstedte folk. I 1909 blev han ansat ved det armenske nationalgymnasium i Istanbul/Konstantinopel, men Verdenskrigen bragte store ulykker over hans landsmænd. Disse ulykker kaster den dag i dag svære skygger over forholdet mellem Tyrkiet og Den Europæiske Union; de efterhånden mangeårige drøftelser mellem EU og Tyrkiet, om sidstnævntes optagelse, må forventes først at kunne afsluttes, når Tyrkiet ændrer holdning til, hvad vi i Europa benævner som Det Armenske Folkemord. Paul Nalbandian døde som nævnt i 1916 midt under urolighederne og Inga måtte sende 2 af deres 4 børn alene gennem Europa til Danmark. Som enke slog Inga sig ned i Birkerød nordfor København, som forfatterinde, men virkede i nogle år fra Schweiz som korrespondent for nogle skandinaviske aviser. Blandt hendes bøger findes tre bøger om Armeniernes Tragedie; bøger som den dag i dag, et hundrede år senere, kan læses med udbytte, hvis man vil forstå, hvilke grusomheder de kristne armeniere blev udsat for af det udåndende osmaniske rige. Folkemordet, der tog sin begyndelse i Konstantinopel den 24. april 1915, kostede hen over de følgende 8 år mellem 1 og 1½ mio armeniere livet.

Det er interessant, at Georg Brandes den 2. februar 1903 i Berlin holdt foredraget Armenien og Europa, hvor det kejserlige Tyskland, tæt allieret med Det Tyrkisk-Ottomanske Rige, måtte stå for skud! -

Det er også interessant, at Inga så tidligt som i 1903 – under pseudonymet

Nils Ellinger – i Dansk Tidsskrift publicerede et af hende oversat digt af den russisk-armenske forfatter Mikael Nalbandian; digtet bar titlen »Friheden«. Et par strofer havde dette indhold:

»«Frihed!» råbte skæbnen til mig fra himlen; »Jeg indskraver dig, armenske barn, fra denne dag til kamp for friheden!
Din vej skal blive tornet, mange er farerne, der venter dig;
thi denne verden er for trang for dem, som elsker friheden!«

Frihed! Jeg svigter dig ikke! Når krigens rædsler og krudtets ild falder over mit hoved, når fjenden med sin blinkende morderkniv lister sig over mig – indtil døden, indtil galgen, ja bundet til skampælen råber jeg og gentager jeg uden ophør: *Frihed!*«

Om der var slægtskab mellem Inga's mand og digteren, er ikke til at sige; slægtsforskning i armenske forhold er i vidt omfang umuliggjort ved, at alle oplysningerne forsvandt under Det Armenske Folkedrab. Én af 1900-tallets mange menneskelige og politiske uhyrligheder!

Ægteparret Nalbandian fik fire børn, og sønnen Svend var den person, som i 1990'erne overdrog til Fredensborg Arkiverne det store smukke fotoalbum, Onkel Colla lod udfærdige med motiver fra Zoar, jvfr. Kapitel 20 og Fig. 148-152.

---ooOoo---

Såvidt mine Oldeforældres børn, bortset fra én: Farfar; ham vil jeg befatte mig med i det følgende kapitel.

KAPITEL 22

FARFAR

NATIONALBANKDIREKTØREN

Den tredjeældste søn i Oldeforældrenes store børneflokk var **Farfar, Søren Christian Knudtzon**. Han fødtes som nævnt den 16. juli 1844 i den gamle købmandsgård Nyhavn no. 31, men flyttede i 1846 med familien til ejendommen på hjørnet af Nyhavn og Toldbodgade, Nyhavn no. 47, jvfr. Kapitel 18 og Fig. 129. Om hans tilværelse i de første år, herunder skolelivet, kan således i det hele henvises til omtalen ovenfor under Onkel Colla og Onkel Frederik i Kapitel 20. Det gælder i princippet også for årene på kostskolen Herlufsholm, hvor Farfar indledte sin tilværelse den 22. august 1855, efter bestået konkurrence om kostskolepladsen.

Mange år senere – den 7. september 1911 noterede han i sin dagbog bl.a.: »Begyndte at skrive Optegnelser ang. mit Liv.« Det medførte, at han inden sin død knapt 2 år senere fik fuldført 90 maskinskrevne folio-sider, kartonindbundet i et mindre antal eksemplarer til Børnene. Det er disse Erindringer, som i kapitlerne ovenfor har været benyttet som kildemateriale, og som også i dette kapitel vil spille en væsentlig rolle. Der er ingen tvivl om, at han som grundlag må have haft dagbøger, ført omhyggeligt gennem årene, men dagbøger frem til 20 år før hans død er ikke bevaret. Dagbøgerne fra årene 1894-1913 er heldigvis bevarede. – Fra Erindringerne følgende udsagn:

»Paa Herlufsholm fandt jeg mig aldrig rigtig tilpas; jeg var vistnok noget forvænt fra Hjemmet, skønt Livet der endnu var ret tarveligt; jeg led meget af Hjemve og jeg havde vanskeligt ved at slutte mig til mine Kammerater. Ferierne var de lysende Punkter i min ellers ret triste Tilværelse; men ved Tilbagekomsten til Skolen savnedes Hjemmet saa meget mere. I 1858 kom min Broder Bailli ogsaa paa Herlufsholm, saa at vi et Aar vare fire Brødre paa engang paa Skolen. Vi bleve alle Studenter derfra, min Broder Frederik og jeg i 1862, saavidt jeg kan dømme, var Herlufsholm i disse Aar ikke nogen god Skole og heller ikke heldig som Opdragelsesanstalt; skønt jeg dimitteredes med l'Karakter, var jeg, da jeg blev Student, baade umoden og lidet kundskabsrig. Minderne jeg har fra de 7 Aar, jeg var paa Herlufsholm, ere

saadanne, at jeg da jeg blev gift og fik Sønner, lovede mig selv, at jeg, hvis det paa nogen Maade var mig muligt, vilde beholde dem i Hjemmet og opdrage dem der.«

Det er jo et noget andet testimonium, Farfar har afgivet, end det Onkel Frederik afgav, jvfr. Kapitel 20 ovenfor. Som det også er berettet i det kapitel, var det ikke fordi Farfar havde de vanskeligheder med Evnernes Udnyttelse, som prægede Onkel Frederik, men som han selv er inde på, faldt han aldrig rigtigt til på skolen. Medvirkende har nok også været hans vanskelige sind, som ofte medførte, at han kom uoverens med brødrene; Farfar har fra tidlig tid været, hvad jeg vil kalde noget stridbar.

Efter studentereksamen i 1862 rejste Farfar og Onkel Frederik sammen med Onkel Colla, der var under handelsuddannelse i udlandet, til London, Antwerpen, Brüssel og Rhinen; efter hjemkomsten boede Farfar i Amaliegade 14 og læste til Filosoficum. Men allerede da led han af »en vanskelig Mave«, han »led jævnlig af Obstruction«.

Da han blev tilrådet at skaffe sig »dygtig Motion«, søgte han optagelse på en skole for reserveofficerer, som begyndte den 1. februar 1863. Han blev indkvarteret på det gamle Landkadetakademi, hvor hans norske slægtning, Jørgen von Cappelen Knudtzon, var indkvarteret små 70 år tidligere og tilbragte 4 år af sit unge liv, jvfr. Kapitel 8. Denne uddannelse var utvivlsomt gavnlig for ham, og det lykkedes ham at bestå Filosoficum om sommeren og pr. 1. oktober 1863 at afslutte reserveofficersskolen som sekondløjtnant i Infanteriets Krigsreserve med ansættelse ved 18. Regiment, der havde garnison i København. Derefter begyndte han at læse Jura, men det fik hurtigt ende på grund af de storpolitiske forhold. Han fik ordre til at møde ved sit regiment den 1. december 1863.

Herefter skriver Farfar i Erindringerne: »Naar jeg i det Efterfølgende vil dvæle udførligere ved mine Minder fra Krigsåret 1864, er det dels for atter at genleve den Tid i Erindringen og dels fordi jeg tænker mig, at det engang i Tiden vil interessere mine Børn at læse om hvorledes det gik deres Fader som 19 Aars Løjtnant.«

Lad mig hertil føje, at når jeg herefter så fyldigt gengiver Farfar's Erindringer fra krigsåret 1864, er det fordi jeg tænker mig, at det netop nu, hvor disse linier skrives, er 150-året for krigsbegivenhederne; disse er i løbet af året 2014 blevet mindet på mangfoldig vis, og det falder mig helt naturligt at supplere disse mangfoldige beretninger med Farfar's, som til nu kun har været kendt i snævre slægtskredse.

H.C.Andersen skrev i 1850 vor – i mine øjne – nationalsang:
I Danmark er jeg født ..., hvor tredje vers begynder således:

»Engang du herre var i hele Norden,
bød over England – nu du kaldes svag;
et lille land, og dog så vidt om jorden
end høres danskens sang og mejselslag.«

Disse fire enkle linier fortæller en tusindårig historie; det er just i disse tider 1000 år siden, at Svend Tveskæg fuldendte erobringen af England og indledte et 30-årigt herredømme. Danmark og Norge forenedes i år 1380, og vi fik Kalmarunionen i 1397.

Et halvt hundrede år senere kom Den Oldenborgske Kongeslægt på tronen, og den blev gennem de følgende godt 400 år vidne til adskillige krige og ulykker. Således vandrede Svenskekongen over isen i 1658, men måtte året efter opgive at slette os af landkortet som selvstændig nation; det kostede os dog store tab østen for Øresund. I 1814 gik det atter galt, således som det er indeholdt i beretningerne ovenfor i kapitlerne 5, 8, og 11, hvor Tvillingrigerens Skilsmisse for netop 200 år siden udgør centralt baggrundsstof for omtalen af De Norske Knudtzon'er. Rejsen mod Småstaten var for alvor begyndt, og efter Slagtebænk Dybbøl den 18/4 og Dommedag Als den 29/6-1864 afsluttedes den ved Freden i Wien den 30. oktober 1864. Slægten KNUDTZON's arnested i Bredstedt var ikke længere en del af Det Danske Kongerige. Trist har det været også for den nytiltrådte Glücksborgske Kongeslægt så hastigt at se Riget formindsket med omkring 40%, men vi slap dog for at blive udsluttet som selvstændig nation, omend det var tæt på. Traumerne efter 1864 – den Herman Bang'ske Saarfeber – har i langt højere grad end efter 1814 plaget os som folk og sat sit præg på vore politiske forhold helt op til vore dage.

Århundreders problematik omkring Det Danske Riges grænseegne tilspidse- ses i 1800-tallet med nationalismens indtrængen. Slesvigholstenerne råbte »Ewig tosamende Ungedelt« og krævede de to hertugdømmer Slesvig og Holsten forenet og udskilt fra Det Danske Kongerige; i Danmark krævede De Nationalliberale Slesvig adskilt fra Holsten og indlemmet i Kongeriget. Kampen stod mellem Kongeåen eller Ejderen som grænse. I Treårskrigen 1848-1850 lykkedes det Danmark at nedkæmpe det slesvigholstenske oprør, men en endelig løsning bragte sejren ikke, og stormagterne bandt os til en løsning, der ikke knyttede Slesvig tættere til Kongeriget end Holsten. Hel- staten skulle genoprettes. Men de nationalliberale, med C.C. Hall i spidsen, lod hånt herom og vedtog den 13. november 1863 Novemberforfatningen,

der stadfæstede Ejdergrænsen og lod Holsten skilles fra Slesvig. For at opnå gyldighed skulle Novemberforfatningen underskrives af Kongen, men den 15. november 1863 døde Frederik VII på Glücksborg Slot. Rigets samlende figur, Frederik Folkekær, var borte. Den Oldenborgske Kongeslægt uddøde i mandslinien.

Vor første Glücksborger, Christian IX, udråbtes af C.C. Hall til konge fra balkonen på Christiansborg Slot; slotspladsen var stuvende fuld af borgere, der råbte »Skriv under!« Og det blev så noget af det første, den nye konge gjorde; den 18. november underskrev han Novemberforfatningen og så brød Helvede løs. Stormagterne forlangte forfatningen ophævet, C.C. Hall nægtede og gik af som konseilspræsident, og tyske tropper besatte Holsten og Lauenborg med preussiske trusler om besættelse af hele Sønderjylland. Fyrst Bismarck, der af Preussens konge Wilhelm I var udnævnt til landets ministerpræsident, stillede i januar 1864 det ultimatum, at Novemberforfatningen ophævedes inden 48 timer, men Biskop Monrad, der havde efterfulgt C.C. Hall, afviste kravet, hvorefter Danmarks krig mod Preussen og Østrig var en realitet.

Da Danmark mobiliserede i december 1863, fordi det var indlysende, at det trak op til krig, var det Dannevirkestillingen, den danske hær indtog. Fra Slien i øst, med enkelte faste punkter ved bredden og med skanser ved Mysunde, strakte Rigets Værn sig over en 7 kilometer lang strækning med den gamle vold forstærket af skanser, palisader, blokhuse og løbegrave, frem til de store vådområder i vest omkring åerne og floderne Trene, Ejderen og Rheide, hvor opdæmninger og oversvømmelser skulle værne Riget. Troen på Dannevirke som Værn var stor; den var også for stor! – Da krigen brød ud, frøs det så meget, at både Slien i øst og vådområderne i vest frøs til.

Det var to ældre herrer, der kom til at stå overfor hinanden ved krigsudbruddet. I spidsen for den preussisk-østrigske hær havde Bismarck sat den 80-årige feltmarskal von Wrangel, medens den 72-årige general de Meza fik overkommandoen over den danske hær ved Dannevirke. Den 31. januar 1864 overrakte to preussiske officerer et dokument med følgende indhold til de Meza:

»Undertegnede har faact Befaling til at besætte Hertugdømmet Slesvig med de under hans Kommando forenede preussiske og østrigske Tropper samt overtage dets midlertidige Forvaltning. Idet Undertegnede har den Ære at bringe dette til Hans Excellence Generalløjtnant de Meza's Kundskab, knytter han dertil Anmodningen om omgaaende

at blive meddelt, om Generalen har Befaling til at rømme Hertugdømmet Slesvig og trække de kongelige danske Tropper ud over dets Grænser. Han griber tillige Lejligheden til at udtale for Herr General-løjtnant de Meza Forsikringen om sin mest udmærkede Højagtelse. von Wrangel.«

De to preussiske officerer fik følgende svar med tilbage:

»Undertegnede, der lige saa lidt formaar at erkende de preussiske og østrigske Troppers Ret til at besætte nogen Del af Det Danske Rige som Følgerigtigheden af det Deres Excellences Skrivelse vedlagte Dokument efter dets Indhold og tillige fra sin Regering har en Deres Excellences Opfordring modsat Instruks, staar beredt til at møde enhver Voldshandling med Vaaben. de Meza.«

Det var krigserklæringen og det danske svar herpå; krigen begyndte den 1. februar klokken 7 om morgenen, da Fjenden overskred Ejderen. Og nu er ordet Farfar's. Han var efter ankomsten, som ansat ved 18 infanteriregiments 2' bataillons 6' kompagni, fører af 4' deling, med regimentet ankommet til Sønderjylland midt i december måned, og havde efter forskellige former for vagttjeneste i januar 1864 fået indkvartering på Herregården Vindeby, lidt vest for Eckernførde.

»Den 1'Februar om Morgenen laa vi Officerer i vore Senge, da Regimentets Intendant Hansen, nu Borgmester i Holbæk, traadte ind og underrettede os om, at Fjenden var gaaet over Grænsen. Han var med sin Regimentskasse kommen kørende forbi Vindeby, havde observeret, at Kompagniet intet vidste, og gik saa op og vækkede os. Fra Eskadronen, Sommer var ingen Melding kommen.

Det kan nok være vi kom op i en Fart, og jeg har vist været febrilsk, thi jeg erindrer, at den sindige Premierløjtnant Bruun, der allerede i første slesvigske Krig havde været med, lod mig vide, at alt blev bedst gjort, naar det foretoges med Ro. Hurtigt kom vi imidlertid i Tøjjet, fik Bagagekarren, Train og Ammunitionsvogne pakkede, fik lagt Haand paa alle Gaardens Arbejdskøretøjer og dirigeret Trainet ad Mysunde til; og saa rykkede vi ud af Vindeby for at støde til Bataillonens øvrige Kompagnier. Vi traf snart Batallionschefen, fik Ordre til at udvikle os til Fægtning og 2'Halvkompani under Premierløjtnant Bruun (3' og 4'Deling) udvikledes i Skyttekæde; lige efter saas en Eskadron fjendtligt Kavaleri komme frem fra en Skov, der laa Syd for os. Det var dej-

ligt klart Vejr, Solen skinnede paa de blanke Hjelme. Vi skød paa Rytteriet, lidt efter kom fjendtligt Infanteri frem og besvarede vor Ild og da vi havde Ordre til ikke at indlade os i Fægtning, men søge tilbage til Mysunde, trak vi os nordpaa; vi led intet Tab, en enkelt preussisk Rytter saa jeg falde ned af Hesten.

Kompagnireserven, under Premierløjtnant Madsen, var gaaet tilbage før os, saa vi svævede ganske i Luften, men Fjenden fulgte os ikke saa vi kunde formere Kolonne og rolig marchere ad Mysunde til. Da vi kom dertil traf vi Regimentets 1ste Bataillon; det Rygte havde spredt sig, at vort Halvkompani var afskaaret og fanget, vor Batallion var fra Mysunde dirigeret videre til Fysing, en Landsby, der ligger ved en Snevring af Slien mellem Byen Slesvig og Mysunde. Vi marcherede altsaa videre derhen og blev modtagne med aabne Arme af vore Kamerater.

I Fysing laa vi i en stor Bondegaard og havde det godt; nede ved Slien var udstillet Vagt om Natten, men vort Kompagni var ikke med dernede. Den 2'Februar hørte vi Kanonerne dundre fra Mysunde, og snart kom Efterretningen om vor Sejer, men to af 18'Regiments 1'Bataillons Kompagnichefer vare faldne, Kaptain Schou og Premierløjtnant Lommer og Premierløjtnant Bruun fik Ordre til at overtage Kommandoen over et Kompagni af 1'Bataillon. Det var et stort Tab for 6'Kompagni; nu var Kompagnichefen den eneste faste Officer, det havde tilbage. – Bruun var en elskværdig, dygtig og tapper Mand, der ved Dybbøl fandt Døden 3 Uger senere. – Den 3'Februar hørte vi Kanonskydning fra Vest, Syd for Slesvig. Natten til den 4' slog Vejret, der hidtil havde været koldt, om til Regn, der saas nogle Lys bevæge sig paa den anden Side af Slien, og vi maatte af den Grund – maaske nok en overdreven Forsigtighed – staa under Gevær i øsende Regn det meste af Natten. Den 4' Februar fik vor Bataillon Ordre til at afløse Regimentets 1'Bataillon i Skandserne ved Mysunde og vi rykkede fra Fysing derhen, det var atter blevet Frostvejr; vort Kompagni besatte Skandse 1, den østligste af de to Skandser ved Mysunde Syd for Slien. Medens vi i Fysing havde haft nok at spise, formodentlig fik vi i Byen der hvad vi behøvede, skortede det i Skandsen ved Mysunde paa Føde, saa der er vist ikke blevet leveret regelmæssig Naturforplejning. Jeg erindrer at Artillerikaptain Hertel, der var Chef for Artilleriet ved Mysundestillingen, trakterede med en optøet sprengt Gaas, der smagte fortræffeligt. Han og Skandsekommandøren, Reserveløjtnant Backe, havde begge udmærket sig den 2'Februar og dekoreredes i den Anledning senere.

Fig. 164. Preussernes forgæves stormløb mod Mysunde; Illustrierte Zeitung 1864.

Natten mellem d. 4' og 5' Februar var kold og vi frøs dygtig; jeg mindes dog at vi vare under Tag, vistnok i en Barakke. Næste Dag sendte Preusserne en Recognoseringsafdeling frem mod Skandserne, og der veksledes Geværskud. – Lidt før Mørket faldt paa saa jeg Artilleriløjtnant Backe gaa rundt og fornagle Kanonerne; han slog selv Sømmene i Fænghullerne og samtidig trillede Taarerne ham ned ad Kinderne. Vi erfarede derved, at Stillingen skulde forlades. At man saa hurtig gik til at fornagle Skytset, var lidt besynderligt da Skandsen holdtes besat ikke saa kort Tid endnu. Artilleriet afmarcherede først, derefter 3 Delinger af vort Kompagni, medens jeg fik Ordre til med min Deling at blive staaende nogen Tid. Da jeg forlod Skandsen, var det forlængst mørkt, vi havde ikke saa kort et Stykke ned til Slien og medens vi var paa Vejen dertil, kom en af Kompagniets Spillemand, der var efterladt i Skandsen til Disposition for mig og hviskede, at Fjenden var foran os, og at vi vare afskaarne. Dette var nu faktisk umuligt, men Manden var sikkert allerede paa dette tidspunkt, som saa mange senere under Retraiten, hallucineret. Vi fandt lykkelig ned til Broen over Slien. Der blev snart efter at vi vare komne over den, sat Ild til den; men først Kl.10 afmarcherede vor Bataillon fra Mysunde ad Flensborg til. Der laa en Kro nærved Broen, hvor jeg fik mig noget at spise; jeg har en Erindring om, at jeg var meget sulten, da jeg fandt derind, saa vor For-

Fig. 165. Episode af Arrièregardens Kamp den 6. februar 1864.
Tegning af Otto Bache. Illustreret Tidende No. 232 af 6. Marts 1864, side 185.

plejning har neppe været godt ordnet. Nogen Madkurv eller lignende mindes jeg ikke vi medførte, der blev dog sikkert uddelt Forplejning til Mandskabet før vi satte os i March. –

Det blev en drøj Nat, der var koldt og Vejen var ofte glat; i Begyndelsen gik det saa nogenlunde fremad, men senere gik det kun langsomt og ofte standsedes. Der var masser af Train foran, som kun langsomt kunde bringes frem og værre blev det da vi kom ind paa Vejen fra Slesvig til Flensborg, ad hvilken Tropperne fra Dannevirke ogsaa skulde passere. Vi vare naturligvis sløje efter kun at have sovet lidt de to sidste Døgn, og denne natlige March var forfærdelig anstrengende. Jeg mindes at jeg kunde gaa med en Mand under armen og lukke Øjnene og næsten sove og jeg ser endnu for mig nogle smukke Sommerhuse med store Urtepotter udenfor, med Kaktus og lignende Planter, som jeg fik Øje paa, naar jeg gik og blundede. Den Nat staar i Erindringen kun dunkelt for mig. Men jeg mindes, at vi godt op ad Formiddagen endelig naaede Flensborg og at vi stod opmarcherede paa 2 Geledder paa Hovedgaden og fik udleveret Kvarterbilletter. Jeg troede derfor, at vi skulde blive i Byen til den næste dag. Da Kompagniet havde troppet

af, fandt jeg først hen til Madam Rasch's Hotel. – Gæstestuen var fuld af Officerer, paa Buffeten stod en lang Række Tallerkener med Bøf, jeg tog mig en, fik ½ Fl. Rødvin til, spiste nok en Bøf, og ilede saa til mit Kvarter og paa Hovedet i Seng.

Men det blev ikke nogen lang Søvn. Faa Timer efter blæstes der Generalmarche til 18'Regiment, og jeg foer hastigt i Klæderne og ilede til Alarmpladsen i Hovedgaden. Der erfarede jeg, at vi skulde marchere ad Sønderborg til, og at Maalet for den Dag var Landsbyen Kollund, der ligger paa den nordlige Side af Flensborgfjord, en halv Mils Vej fra Byen. Snart satte vi os i Bevægelse; Klokken maa have været 5 a 6, thi det begyndte at blive mørkt og den march blev om muligt langsommere end den sidste Nats; thi Train spærrede Vejen, saa det var umuligt at vinde frem. Vi marcherede et Par Minuter og stod saa stille den dobbelte Tid, glat var Vejen og koldt var det saa vi brugte vistnok mindst 4 Timer til at tilbagelægge den halve Mil. Vor Kompagnichef havde i Flensborg meldt sig syg, og Kommandoen over Kompagniet var overtaget af Sekondløjtnant af Linien Stjernholm. I Kollund skulde vi staa om Natten for den næste Dag at indtage en Optagelsesstilling, hvorigennem den Del af Hæren, der skulde til Dybbøl skulde passere og derefter skulde vor Brigade (3' og 18'Regiment) danne Arrieregarden. – Kollund bestaar hovedsagelig af fire store Bønder- eller snarere Proprietærgaarde. Mandskabet anbragtes i Laderne, Officererne i Vaaningshusene. Jeg kom ind i en stor Stue i Kammerraad Schmidts Gaard; der var fuldt af Officerer, der sad eller laa paa Stole og paa Gulvet og sov; der serveredes varm Kaffe uden Fløde og Sukker; jeg fik mig en Kop, fandt et ledigt Hjørne og faldt snart i Søvn.

Hen paa Natten alarmeredes Brigaden ved falske Rygter om Fjendens Nærhed og vi indtog en Fægtningsstilling og blev staaende i den til op ad Formiddagen. Vi stod langs den Vej der fra Kollund fører nordpaa lodret paa Chausseen fra Flensborg til Dybbøl; koldt var det og sultne vare vi. Medens vi stod der, kom en Mand kørende; jeg hørte at han sagde til nogle Officerer at han vilde ind til Flensborg for at hente sin Datter; det blev sagt ham at han ikke kunde komme frem da Vejene vare spærrede af Tropper og Train; han kørte imidlertid videre, men kom efter en halv Times Forløb tilbage med uforrettet Sag. Ved at se nærmere paa ham, gik det op for mig, at det maatte være Christensen fra Duebjerggaard, som jeg ikke havde set siden 1860, da jeg som foran berørt havde besøgt ham med mine Forældre. Jeg sagde ham hvem jeg var og han spurgte straks om han ikke kunde gøre Noget for mig. Jeg

svarede ham at vi alle vare sultne og forkomne og han lovede at bringe os Forplejning. – En Timestid efter kom han tilbage med et helt Læs af Spise- og Drikkevarer, varmt Øl og The paa Smaatønder, Smørrebrød etc., vi takkede den brave Mand og hans Gaver blev fordelt til vore folk saa langt de kunde række. – Da de øvrige Afdelinger var trukne gennem vor Brigade ad Chausseen til Sønderborg, fik vi Ordre til langsom Tilbagegang i Fægtningsformation, efter nogen Tids Forløb blev der blæst »Holdt« og vort Kompagni stod, opløst delvis i Kæde, 3-400 Alen fra en Gaard, som jeg antog maatte være Duebjerggaard. Jeg foreslog derfor min nye Kompagnichef atter at rykke frem for om muligt at faa nogen Forplejning i Gaarden, han var ikke bange for at gøre, hvad der under de givne Forhold maatte siges at være mildest talt et meget uregelmæssigt Skridt og gik frem til Gaarden. Denne viste sig virkelig at være Duebjerggaard. Christensens Familie gjorde for os hvad de kunde, bespiste os og jeg fik endog et Par Pakker Smørrebrød med, da vi atter drog afsted. Vor lille Fremrykning paa egen Haand blev snart bemærket; der blev fra Bataillonens blæst: 6te Kompagni tilbage og vi maatte jo lystre skønt der intet var at se af Fjenden.

Brigaden fortsatte sin Tilbagegang, vi vare om Natten i en Landsby, vistnok Nybøl, men hvad der senere passerede paa Tilbagetoget, har jeg ingen Erindring om, kun mindes jeg at da vi næste Dag kom til Avnbjerg, en Bakke ved Chausseen et Stykke foran Dybbølstillingen, kunde jeg dele Resten af Smørrebrødet fra Duebjerggaard med nogle sultne Officerer af andre Kompagnier af Regimentet.

Vi blev lagt som Reserve for Forposter der udstilledes foran os, vistnok af 3' Regiment, i Dybbøl-By. Beboerne vare flygtede, medtagende hvad de kunde af Kreaturer; vi indkvarterede os hvor vi fandt Tag over Hovedet og vort og et andet Kompagnis Officerer fandt Ly i et Hus, der beboedes af Generalinde Bülow, Enken efter Sejrherreren ved Fredericia i 1849, hendes Søn var Præst i Dybbøl, hendes Mand ligger begravet paa Kirkegaarden der, og hun havde bygget sig et Hus tæt ved Præstegaarden for at leve i Sønnens Nærhed. – Jeg erindrer, at jeg faldt ned paa en elegant med rødt Silkedamask betrukken Sofa og der sov jeg i 17 Timer, kun afbrudt en Gang, for at jeg skulde tage Del i et efter de forhaandenværende Forhold lucullisk Maaltid. En af Oppasserne havde i en forladt Gaard opsporet og drejet Halsen om paa nogle Ænder og kogn dem og en af Officererne havde fra en Ven i Kongens Følge (denne var i de Dage i Sønderborg) faaet tilsendt 1 Flaske fin Madeira, der blev fordelt med et lille Glas til hver. Efter dette Maaltid

sov jeg videre; hvorledes det, medens jeg sov, gik Kompagniet, har jeg ingen Anelse om, forhaabentlig har Premierløjtnanten Stjernholm og Sekondløjtnant været mere vaagne end jeg. – 47 Aar senere traf jeg i Dybbøl en Mand, der havde ejet og ombygget Generalinde Bülow's Hus og som forærede mig et Billede af det, hvilket nu hænger her paa Hummeltofte. –

Vi laa et Par Dage i Dybbøl By som Reserve for Forposterne; vi blev allarmede naar der hørtes stærkere Skydning i Vedetkeden men traadte hurtig af igen, thi nogen alvorligere Forpostfægtning fandt ikke Sted. Formodentlig den 11' eller 12' Februar rykkede vort Regiment over paa Als og jeg saa saaledes paa Gennemmarchen Dybbøl Skanser, Brohovederne ved Alssund og Sønderborg for første Gang. Befæstningerne, som kun bestod af lette Feltværker, var da Armeen kom fra Dannevirkestillingen langt fra i færdig Stand og der blev under hele den følgende Tid dels arbejdet paa at komplettere dem, dels, efter at Bombardementet var begyndt paa at istandsætte dem og hertil afgaves Arbejdskommandoer af Infanteriet. Vi kom i Kvarter i Kjær By og laa der nogle Dage, før vi atter rykkede over i Sundeved. Det var vistnok under vort Ophold her, at Sekondløjtnant Stjernholm atter blev forsat fra Kompagniet og at Sekondløjtnant af Linien Kellner (der endnu

Fig. 166. Das Schlachtfeld DÜPPEL, tysk oversigtskort fra 1864 over Dybbøl, Broager og Sundeved.

lever som afskediget Oberst) overtog Kommandoen derover. Sekondløjtnant Bønnelykke blev vist ogsaa dengang omtrent forsat til et andet Kompagni og der kom i hans Sted til Tjeneste Karakteriseret Sekondløjtnant Træsborg, der i den første slesvigske Krig havde været Underofficer, nu var i civil Stilling, men havde meldt sig frivillig til Tjeneste og havde faaet Sekondløjtnants Karakter. Om det var paa denne Tid eller noget før Retraiten fra Dannevirkestillingen at der var tilgaaet Regimentet endel tysktalende Sydslesvigere eller Holstenerne, skal jeg lade være usagt; vist er det at vi havde dem ikke iblandt os, da vi drog fra Kjøbenhavn, og at de var ved Regimentet, fordelte til de forskellige Kompagnier, da vi atter rykkede over i Sundeved.

Det har vist været omkring den 17' Februar at vi forlod vore Kvarterer i Kjær By; jeg tror vi laa et Døgn eller to som Reserve i Sønderborg. Jeg erindrer kun, at vi den 20' om Morgenen kom til Dybbøl Kirkegaard, hvor vor Bataillon stod som Hovedpost til Støtte for foranstaaende Piketter og Feltvagter, det var bitterligt koldt og vi skiftedes til at søge lidt Læ i Kirken og Præstegaarden; men nogen videre Hvile var ikke at finde, da vi holdtes parate til øjeblikkelig Udrykning. Den 21' Februar om Morgenen rykkede vi paa Forpost. Der var af Overkommandoen valgt en ejendommelig Opstillingsmaade, idet vort Regiment var opløst i Feltvagter og Piketter lige fra Stillingens højre Fløj, Allsund, til dens venstre, Vemmingbund. Regimentet støttedes altsaa ikke, som ellers brugeligt, af egne Hovedposter, men af andre Afdelinger. Et enkelt Kompagni var endog opløst i 4 Feltvagter, der altsaa ikke engang replierede sig paa eget Piket. Vort Kompagni udstillede kun en Feltvagt, min Deling, de øvrige 3 Delinger dannede Piket. Jeg stod med Stenderup By tæt foran min Vedetkæde og havde Ordre til af og til at sende Patrouiller paa nogle faa Mand ind i Byen. Pikettet, paa hvilket jeg, om jeg blev tvunget til at gaa tilbage, skulde repliere mig, stod omtrent midt mellem mig og Dybbøl Kirkegaard og paa denne stod en Bataillon af 22' Regiment som Hovedpost eller Hovedreserve. Dagen d. 21' gik roligt, jeg afpatrouillerede Stenderup samt min Vedetkæde og havde Forbindelse ved Patrouiller med Nabofeltvagterne. Natten til d. 22' var kold; efter et døgn, tilbragt mest under aaben Himmel ved Dybbølkirke, var Mandskabet noget medtaget; i en lille Hytte, der laa nær ved Feltvagtens Standplads, lod jeg koge The, hvoraf jeg i min Madkurv havde en god Beholdning, og den nød Folkene med stort Velbehag, skønt jeg hverken havde Sukker eller Fløde at give dem. Henad Morgenen begyndte det at sne. Min Kompagnichef Sekondløjtnant Kellner inspicerede Feltvagten, en Patrouille var dengang sendt ind i

Stenderup By og endnu ikke vendt tilbage; det blæste stærkt og sneede tæt, alt syntes imidlertid roligt og han begav sig paa Vej tilbage til Pikettet. Straks efter at han var gaaet, hørtes svagt Skydning i Øst og hurtigt efter kom Melding fra Vedetterne, at der skete Angreb til Siden af os paa Nabofeltvagten. Der var intet at se for Sne hverken fremad eller til Siderne, men da Vedetposterne baade fra venstre og højre Fløj af min Vedetkæde kom løbende og meldte om fjendtlig Fremgang, trak jeg mig med de Folk, jeg havde hos mig, tilbage paa Pikettet. Meget forbauset blev jeg, da jeg kom til dets Standplads og fandt denne forladt; jeg fortsatte da til Dybbøl Kirkegaard, det sneede endnu tæt, og da jeg kom derhen fandt jeg ikke Spor hverken af 22' Regiment eller mit eget Kompagni. Jeg fortsatte da min Vej ind mod Dybbøl Skanser langs Udkanten af Kirkegaarden og Dybbøl By. Da jeg med mine Folk passerede en Mark, traf jeg Sekondløjtnant Kellner, der sagde mig, at han søgte efter Kompagniets 3 andre Delinger. Pikettet, der alt var gaaet tilbage da han fra sit Besøg paa Feltvagten hos mig var kommen tilbage til dets Standplads. – Omtrent samtidig med at jeg traf min Kompagnichef, saa jeg at en fjendtlig Skyttekæde stormede frem fra Marken ved Siden af den, vi var paa, og adskilt fra den ved en Jordvold. Jeg kommanderede straks mine Folk op langs denne og gav Ordre til at skyde. Sekondløjtnant Kellner, der var nærsynet og bar Brillen, som vare fugtige af Sneen, troede at det var danske Soldater, vi havde for os og raabte at vi ikke maatte skyde; jeg saa tydeligt baade Pikkelhuer og den øvrige preussiske Uniform og raabte til Folkene, at de skulde skyde, og vi aabnede Ilden. Saasnart Preusserne hørte vor Skydning faldt de ned paa Marken og besvarede vor Ild, saa der var ingen Tvivl om at jeg havde set rigtigt. Vi laa lidt og skød, imidlertid klarede Vejret op og jeg saa at et Gærde tæt ved, lodret paa den Jordvold, bag hvilken mine Folk laa, var besat af en dansk Afdeling. Medens vi laa og beskød Preusserne, maa Sekondløjtnant Kellner have forladt os, formodentlig for at søge efter Resten af Kompagniet; thi da jeg, for ikke at genere Ilden fra den danske Afdeling, jeg havde faaet Øje paa, gav mine Folk Ordre til at svinge tilbage og lægge sig bag Hegnet, hvor den laa i Forlængelse af den, saa jeg ikke mere noget til ham. – Afdelingen, jeg traf paa, viste sig at være 22' Regiment, som jeg havde ventet at finde paa Dybbøl Kirkegaard. – Jeg antager, jeg havde med mig godt og vel en Snes Mand, nogle Vedetposter havde jeg ikke faaet med, heller ikke den Patrouille, jeg havde sendt frem til Stenderup og nogle Slesvigere eller Holstenere havde benyttet Lejligheden til at echappere. Noget tilbage for det Gærde, bag hvilket jeg havde anbragt Resterne af min Deling, holdt nogle Ryttere og jeg genkendte min gamle Sko-

lekammerat, Sekondløjtnant af Reserven, Backe, der var Adjutant ved en af 22'Regiments Batailloner. Jeg gik hen til ham og spurgte, om han vidste hvor 18'Regiment var, han mente at det allerede var paa Vej til Als; jeg spurgte da, hvad han syntes, jeg skulde gøre og han raadede mig til at melde mig hos Chefen for 22'Regiment, Oberstløjtnant Falkenskjøld, der med et Par andre Officerer holdt til Hest lige ved. Jeg meldte mig altsaa til Oberstløjtnanten og forklarede hvorfor jeg kom. Han svarede mig, at han om et Øjeblik lod sit Regiment rykke frem og gav mig Ordre til at følge med og senere besætte min Feltvagt igen. Nogen behagelig Ordre var det ikke; mit Regiment antog jeg, hvad der ogsaa viste sig at være rigtigt, paa vej til Kvarter paa Als. Mine Folk havde nu i over 2 Døgn i Kulde, Blæst og Sne saa godt som hele Tiden været under aaben Himmel; de vare udasede og sultne og at besætte min Feltvagt paany med ikke mere end omtrent Halvdelen af den Styrke, jeg havde haft om Morgenen syntes mig ogsaa urimeligt. – Jeg maatte imidlertid parere Ordre og gik hen til mine Folk igen. Jeg sagde dem hvad Ordre jeg havde faaet at jeg godt vidste de vare trætte og sultne, men at vi maatte lystre. Der var en Nordsjællænder iblandt Folkene, der straks svarede, at hvor Løjtnanten gik, skulde de nok følge med, og glad var jeg; thi jeg havde et Øjeblik været bange for, at jeg ej skulde faa Folkene frem med igen.

Inden jeg fortæller hvad jeg senere den Dag oplevede, vil jeg forklare hvorledes det gik til, at jeg kom bort fra mit eget Regiment. Om Morgenen havde Preusserne foretaget en Recognosering af vor Stilling, de havde pludselig kastet Afdelinger frem paa forskellige Steder af vor Forpoststilling, løbet vore Vedetter over ende og overrumplet nogle af vore Feltvagter. De havde saaledes kastet mine Nabofeltvagter baade til højre og venstre tilbage, gaaende frem paa begge Sider af Stenderup By, mod mig var derimod ingen Fjender kommet. Paa Grund af Sneykningen blev jeg ikke klar over hvad der foregik, men opdagedes heller ikke af de paa begge Sider af mig fremrykkende Preussere. Sekondløjtnant Trasborg, der i Kompagnichefens Fraværelse havde Kommando over Kompagniets 3 andre Delinger, havde ikke oppebiet denne ej heller min Feltvags Ankomst, men havde uden tvingende Nødvendighed trukket sig tilbage ad Dybbøl til. 22'Regiment, der stod der, havde opgivet denne, og trukket sig ind under Skandserne da Byen fra forskellige Sider blev angrebet og medens dette gik for sig, havde jeg, idet jeg gik tilbage været i Højde med de angribende Fjender, uset af dem og uden at se dem paa Grund af Sneykningen indtil kort før jeg stødte paa 22'Regiment mellem Dybbøl By og Skandserne. Hvordan

det vilde være gaaet mig og mine Feltvagter, hvis jeg roligt var bleven staaende, er ikke godt at vide. Sandsynligvis var jeg bleven opdaget og fanget, da Preusserne efter endt Recognosering trak deres Afdelinger tilbage. De Preussere, jeg tilsidst stødte paa har været den af de fjendtlige Afdelinger, der har været længst fremme. Fra vore Skanser faldt nogle Kanonskud samtidig med at jeg naede ind til 22'Regiment og Fjenden begyndte da at trække sig tilbage; han havde vel ogsaa nu opnaaet Hensigten med sin Recognosering.

Jeg laa nu med min lille Flok paa højre Fløj af 2 Kompagnier af 22'Regiment (under Premierløjtnant Esmann og Pingel). Pludselig saa jeg disse Kompagnier sætte Bajonetterne paa og derefter springe over Gærdet og storme frem, jeg saa ingen Fjender foran mig, lod derfor mine Bajonetter blive i Skederne men løb frem med mine Folk paa højre Fløj af 22'Regiment. Snart vare vi ved Dybbøl By, der var ingen Fjender at se, jeg fortsatte Fremrykningen derfra ganske alene, idet 22'Regiment, i hvert Fald foreløbig ikke gik længere frem. Vejret var nu klart, jeg kunde overse Terrænet foran, gik først frem til det Sted, hvor vort Piket havde staaet om Morgenens og derfra videre til min Feltvagtplads. Stadig saas intet til Fjenden, jeg stillede nogle faa Poster ud, fik saa vidt jeg erindrer ingen Forbindelse med Nabofeltvagter, havde intet Piket bag mig, svævede kort sagt ganske i Luften, men havde fulgt den mig af Oberstløjtnant Falkenskjold givne Ordre. Jeg vilde tro at Klokken, da jeg kom tilbage til min Feltvagtplads var mellem 1 og 2. Vejret var klart. Jeg holdt Udsigt med Fjenden men spejdede ogsaa indad mod Dybbøl By om der ikke skulde vise sig nogen Afløsning. Endelig kom da denne. Det var et Kompagni af 6'Regiment under Premierløjtnant Grønlund. Jeg viste ham hvor jeg om morgenen havde haft mine Vedposter udstillede, han etablerede sin Vedetkæde, jeg fik samtidig de faa Poster, jeg havde udstillet inddragne, gav endvidere Besked om, hvor Pikettet havde staaet og kunde saa endelig afmarchere til Sønderborg.

Da jeg ankom der, var det ved at blive mørkt saa Klokken var vel henved 4 da jeg rykkede bort fra Feltvagten og ca. 5 da jeg naede Sønderborg. Hvor 18'Regiment var kunde jeg ikke straks faa at vide. Sultne var vi og jeg gav da mine Folk fri en Time og gik selv op i Hovedkvarteret, hvor Moders Fætter, Premierløjtnant Gotschalk var ansat. Af ham fik jeg at vide, at Regimentet var afmarcheret til Landsbyen Kjetting og Egnen der omkring, omtrent 1 Mil fra Sønderborg. Efter at have skaffet mig noget at spise i et Hotel, samlede jeg atter

med mine Folk paa det aftalte sted og marcherede ad Augustenborgvejen ad Kjettinge til. Noget udenfor Byen indhentede jeg 22'Regiment; det marcherede langsommere end jeg med min lille Trop. Jeg gik saa paa langs dets Kolonner for at bede om Lov til at gaa forbi og befandt mig snart paa Siden af et Par Ryttere, af hvilke jeg i Mørket genkendte den ene, Sekondløjtnant af Reserven Backe. Da jeg sagde Godaften til ham, forestillede han mig for sin Bataillonschef, Kaptain Jensen og til min store Forbauselse takkede denne mig varmt for min Hjælp paa højre Fløj af hans 2 Kompagnier, da disse havde foretaget Bajonetangrebet om Formiddagen, og lovede mig, at jeg skulde blive nævnt i hans Rapport om Fægtningen. Jeg var lidt flov for jeg troede og troer endnu den Dag i Dag at Preusserne havde trukket sig tilbage inden de to Kompagnier af 22'Regiment med mig paa højre Fløj gik frem. Jeg fik Lov til at trække mine Folk udenom 22'Regiment, naaede Augustenborg, fandt Vej derfra til Kjetting, i hvilken By 18'Regiments Stab og nogle Kompagnier, deriblandt mit, var indkvarteret. Hos en velhavende Slagter i et propert og godt Hus fandt jeg min Kompagnichef, der frygtede for, at jeg skulde være kommet noget til, da jeg var udebleven saa længe. – Næste Dag traf jeg paa Landsbygaden Regimentschefen, Oberst Hirsch, der complimenterede mig for min Optræden den foregaaende Dag (Gud ved hvorfra han kendte noget om den?) og sagde mig, at han vilde indberette derom og da jeg samme eller næste dag kom op paa Hotellet i Augustenborg og der traf nogle af 22'Regiments Officerer, blev jeg ogsaa af et Par af dem, bl.a. af en Kaptain Lundbye, der var Broder til Major E.A. Lundbye ved vort Regiment, modtaget med Komplimenter i Anledning af d.22'Februar. – Senere blev de to Kompagnichefer ved 22'Regiment Esmann og Pingel, dekorerede, og jeg i den offentlige Beretning nævnt som havende udmærket mig ved det saakaldte Bajonetangreb, for mit Vedkommende i hver Fald ganske uden Grund. – Et Par Aar senere blev jeg ansat ved 6'Bataillon i Viborg og traf der Kaptain Grønlund, der som Premierløjtnant havde afløst mig foran Stenderup d.22'Februar. – Vi kom en Dag til at tale derom, og han sagde da: »Naa! Var det Dem! Ja det var rigtignok en mærkelig Situation; men De tog den for øvrigt med stor Ro«. For min ungdommelige Uerfarenhed var det neppe gaaet rigtig op, hvor udsat min Stilling var.

Det var et godt Kvarter hos Slagteren i Kjetting og hvor jeg sov den første Nat i en stor Seng med Masser af Dyner over og under mig! Vi blev der vist en 3 a 4 Dage, rykkede saa atter til Sønderborg og over paa Forpost. Vi laa vistnok i Regelen 6 Dage, dels i Sundeved, dels i

Sønderborg og skiftede mellem Forposter og Besættelse af Skandser. Der var ogsaa Barakkelejre byggede mellem Skandserne og Brohovederne ved Allsund, hvor vi laa af og til. Der var en større Lejr tæt ved Flensborg-Chausseen, der kunde rumme 2 Regimenter og en anden, der var mindre, vistnok til 1 Regiment længere Nord paa tæt ved Aabenraavejen. Den Tid, der nu kom, fra sidst i Februar til d.18'April, da Dybbølstillingen faldt, staar mig i Erindringen ikke saa klar, at jeg kan fortælle sammenhængende om hvad jeg oplevede. Jeg maa derfor indskrænke mig til at berette om Enkeltheder efterhaanden som de falde mig ind.

Straks efter d.22'Februar blev karakteriseret Sekondløjtnant Trasborg hvis tidlige Tilbagegang med Pikettet blev ham bebrejdet, ansat ved Pladskommandantskabet i Faaborg og forlod altsaa Kompagniet. Kort efter overtoges Kommandoen over dette af Premierløjtnant Baron de Bretton; det var min fjerde Kompagnichef, men ham beholdt jeg i længere tid, saavidt jeg erindrer, var jeg foruden ham i nogen Tid den eneste Officer ved Kompagniet, men omtrent midt i Marts ansattes ved dette en frivillig svensk Officer, Premierløjtnant af Vest-Göta-Dals-Regimentet Otto Lindberg og omtrent samtidig ankom fra Kjøbenhavn cand.jur. Haxthausen, der efter en kortere militær Uddannelse, med Benævnelse af Officersaspirant, forrettede Tjeneste som Delingsfører. Han førte saavidt jeg mindes 4'Deling, Lindberg, som den ældste, 3'Deling og en ældre Sergent, Jørgensen, som jeg d.22'Februar havde ved min Deling 2'Deling. Kompagniets Oversergent, Kjedeby førte om jeg mindes ret ikke Deling, men var til Raadighed for Kompagnichefen. Denne Officersbesætning beholdt Kompagniet indtil d.18'April.

Hvorledes en stakkels Løjtnant kunde komme galt af sted, skønt han nøje fulgte den ham givne Ordre, skal jeg give et Eksempel paa. Regimentschefen, Oberst Hirsch var bleven syg (han kom ikke tilbage til Regimentet mere) og den ældste Bataillonschef, Major E.A. Lundbye, kommanderede saavel hele Regimentet som dettes 1'Bataillon. Vi laa i Baraklejren ved Aabenraavejen, der blev tidligt paa Morgenen uddelt varmt Øl til Afdelingerne, hvilket disse maatte hente i Spande paa et Sted længere ind mod Brohovederne. Regimentets 8 Kompagnier blev beordrede til at afgive hvert et vist Antal Mand med Spande, og de skulde stille under Kommando og af mig føres til Uddelingsstedet. Det viste sig, at der af nogle Kompagnier, særligt 2'Bataillons, ikke var sendt det befalede Antal og jeg spurgte min Bataillonschef Kap-

tain Weyhe, om hvorledes jeg skulde forholde mig. Han gav mig den bestemte Ordre, at hvert af Regimentets Kompagnier skulde have lige mange Spande Øl og jeg handlede efter hans Befaling. Da jeg kom tilbage til Baraklejren, blev jeg først paa det groveste tiltalt af en af Kompagnicheferne, Premierløjtnant Ahlmann, hvis Kompagni ikke havde faaet saamange Spande Øl, som det havde leveret tomme Spande og derefter af Major E.A. Lundbye, der slet ikke lod mig komme til Orde, befalede mig at tie, da jeg aabnede Munden for at sige, at jeg havde udført Kaptain Weyhes Ordre, og bød mig straks at sørge for, at hvert af Kompagnierne fik de dem tilhørende Spande tilbage. Dette gjorde jeg og derefter begav jeg mig til min Bataillonschef for at melde mig tilbage. Han delte Barakke med Major Lundbye, og jeg fandt begge Herrer tilstede; de havde aabenbart haft et Sammenstød angaaende det ulykkelige Øl, thi da jeg havde meldt mig til Kaptain Weyhe, sagde denne: Ja, jeg har sagt Majoren, at De har handlet efter min Ordre. Major Lundbye derimod havde intet venligt Ord i den Anledning til mig; jeg undgik i den følgende Tid saavel ham som Premierløjtnant Ahlmann.

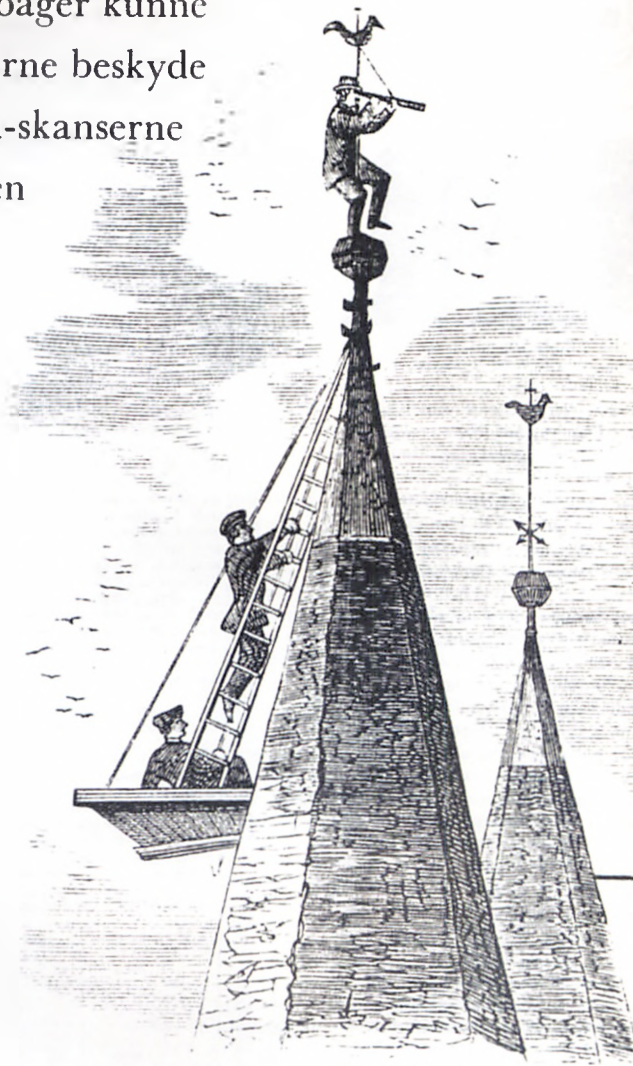
Engang i første Halvdel af Marts laa jeg med min Deling i Skandse No.2. Kompagniets øvrige 3 Delinger laa i en Gaard tæt ved. Mine Folk tilbragte Natten i Skandsens Blokhus. Ved Indgangen til Skandsen laa en lille Træbygning, oprindelig benyttet som Tegnstue eller Kontor, da Skandsen byggedes og nu occuperet af den paa Skandsen kommanderende Artilleriofficer. Det var den Dag den senere saa berømte Løjtnant Ancker. Han gav mig Logis hos sig om Natten og næste Morgen stod jeg og saa i hans Kikkert over mod Broagerland paa den anden side af Wemmingbund, Vandet mellem dette Land og Sundeved. Jeg blev da opmærksom paa nogle Punkter, der bevægede sig oppe paa Toppen af Bakkerne i stadig samme Afstand. Jeg gjorde Løjtnant Ancker opmærksom derpaa og vi blev enige om at det maatte være Folk, der gik med Trillebøre, hvilket tydede paa, at det var Fjenden, der var ifærd med at opkaste et Batteri derovre. Jeg spurgte om han troede at de fjendtlige Kanoner vilde være i Stand til at skyde derfra over til os, hvad han betvivlede. I det Samme kom den højt-befalende Artilleriofficer i Dybbølstillingen, Major de Jonquieres og Løjtnant Ancker henlede da hans Opmærksomhed paa, hvad vi havde set. Han tog sin Kikkert og saa over mod Broager og sagde derpaa: Ja, det ser ud som de opkaster et Batteri derovre; maaske kan de naa Skandse No.1 (den laa nærmere ved Vandet og noget lavere end No.2) men hertil naar de ikke. Det viste sig senere at de preussiske Kanoner

ikke alene naaede fra Broager til No.2, men helt til højre Fløj af vor Skandserække ved Alssund.

De Jonquieres var en af vore dygtigste Artilleriofficerer; jeg har ofte senere spurgt mig selv om han virkelig ikke vidste Besked om de preussiske Kanoners Rækkeevne, eller om han mulig ikke vilde vække Uro ved at sige sin sande Mening. Løjtnant Ancker var jo ikke nogen videnskabelig uddannet Officer og savnede sikkert Kendskab til de nye preussiske Bagladekanoner.

Det varede da heller ikke længe inden vor Stilling begyndte at blive beskudt fra Broager, altsaa paa langs fra dens venstre Side, og det blev nødvendigt til Dækning af vore Tropper, at opkaste Jordvolde bag Skandserne med Front mod Wemmingbund. Vi laa en Dag, vel omtrent den 15'Marts, i Barakkelejren ved Flensborgvejen og havde afgivet af Mandskabet til Arbejde i Nærheden af Skandse No.2. Om aftenen blev jeg beordret til at gaa ned til Arbejdspladsen for at føre Folkene tilbage og paa denne Tur gjorde jeg for første Gang Bekendtskab med de preussiske Granater. Beskydningen fra Broager var endnu ikke videre stærk, der var faldet nogle faa Granater i Sønderborg og blev ellers kun skudt paa vor venstre Fløj Skandse no.1 og 2 og Terrainet deromkring. Hidtil havde jeg kun staaet overfor Geværkugler, og de generede mig ikke. Jeg erindrer, at Premierløjtnant Bruun efter vor lille Skærmyssel d.1'Februar sagde til mig at jeg nok ikke var bange for Kuglerne. Ved Mysunde da vi blev beskudt af et fjendtligt Recognoceringscommando eller Patrouille, laa Mandskabet dækket bag Skandsens Brystværn, medens jeg blev staaende oprejst og en Korporal sagde ved den Lejlighed til mig: Løjtnanten er nok ikke bange for Kuglerne. Den 22'Februar forblev jeg ogsaa staaende naar Mandskabet laa, skønt enkelte Geværkugler peb ret nær om Ørene paa mig. Geværild gjorde altsaa ikke Indtryk paa mig, men anderledes skulde det vise sig ved Granater. – Da jeg i den mørke Aften, ganske alene, kom i Nærheden af det Sted, hvor jeg ventede at finde vore Folk, lyste der pludselig et Glimt over fra Broager, efterfulgt af et Drøn, saa hørte jeg en stærk tiltagende Hvislen og jeg havde Fornemmelsen af at et Projectil tog Retning lige imod min Pande. Jeg blev bange og kastede mig plat ned paa Jorden, et Øjeblik efter slog en Granat ned i Jorden vel en 50 Alen ud til Siden af hvor jeg laa, exploderede og kastede sin Stumper frem efter hvad jeg skønnede af den Susen og Hvislen de frembragte ved deres Gang gennem Luften. Jeg rejste mig op og skammede mig som en Hund, men takkede min Gud, at det var mørkt og at jeg var alene

Fra Broager kunne
preusserne beskyde
Dybbøl-skanserne
i flanken

Det preussiske artilleri havde
udkigsposter i Broager kirkes spir.
Herunder kikkerten, de brugte.

Fig. 167. Fra Broager kunne Preusserne beskyde Dybbølskanserne i flanken.
Fra Broager Kirkes spir holdt de udkig med kikkert; en sådan ses nederst.
Illustration fra »Krigen 1864 – De så det ske«.

saa at ingen havde set hvorledes jeg tabte Hovedet. Jeg naaede frem til det Sted, hvor vore Folk arbejdede under ledelse af Ingeniørtropperne og jeg saa der, at der var udstillet en Udkigspost som hver Gang der saas et Glimt over paa Broager straks raabte: »Dæk«, hvorefter alle hurtigst faldt ned bag de opkastede Jordvolde og blev liggende der til Granaten havde ramt i Terrainet paa vor Side af Vandet, enten foran eller bag os og var exploderet. Den Manøvre gentog sig nogle Gange førend jeg fik mine Folk samlede og afmarcherede med dem, og gik for sig som en ganske naturlig Ting. Saasnart Granaten var sprungen greb enhver straks Hakke eller Spade igen og fortsatte roligt Arbejdet. Jeg kom godt tilbage til Barakkerne med Mandskabet, men lovede mig at naar jeg næste Gang kom i Berøring med Fjendens Granater, skulde jeg passe bedre paa mig selv. Fra den 16' til den 17'Marts stod jeg paa Feltvagt paa Avnbjerg henimod Forpoststillingens venstre Fløj, lige ved Flensborgvejen. Den 17' om Morgenen blev der fra højre Fløj af vor Forpoststilling foretaget en Recognocering mod de fjendtlige Forposter, jeg hørte imidlertid ikke videre til den, paa vor Fløj var Alt roligt, der kom en preussisk Parlamentær op ad Formiddagen, jeg tog imod ham, fik sendt Budt til Forpostcommandoen og converserede imidlertid Preusseren, en yngre elegant Mand, der hele Tiden titulerede mig: »Hr. Kamerad«. Bag Gærderne foran saas preussiske Soldater komme op, og vore Folk kom frem fra deres dækkede Opstillinger, al Skydning var selvfølgelig ophørt under Parlamenteringen. Da en Officer fra Forpostkommandøren var kommen til og havde expederet Parlamentæren, tog denne Afsked og red tilbage. Jeg stod endnu paa Chausseen med et Par andre, men neppe var han redet ned ad Vejen, før der fra den preussiske Vedetkæde, der stod os ret nær, blev skudt efter os saa at vi hurtigst mulig maatte søge tilbage i vor dækkede Stilling. Vi fandt imidlertid Preussernes Fremgangsmaade lidet svarende til deres Parlamentærs chevaleresque Optræden. – Henimod Middag blev vi afløste af 7'Regiment, der lige var ankommet til Als og for første Gang var paa Forpost. Dets Mandskab var lidet krigsvant, det var ejendommeligt at se Forskellen paa dets og vore Folks Optræden, da der under Afløsningen af Vedetposterne faldt Skud fra den fjendtlige Forpostkæde. Endelig var da Afløsningen endt; vi marcherede ad Sønderborg til og ankomne der fik vi Ordre til ikke at marchere videre til vore Kvarterer paa Als. – Der hørtes stadig Skydning fra Dybbøl og vi vare beredte paa at faa Befaling til atter at rykke over i Sundeved men efter nogen Tids Forløb fik vi Ordre til at marchere videre. – Førstnævnte Dag erfarede jeg, hvad der var sket, Fjenden havde noget efter vor Afmarch kastet sig over vore Forposter og efter mere eller mindre

Fig. 168. Ved Dybbøl Kirke den 17. marts 1864. Tegning af Otto Bache.
Illustreret Tidende No. 236 af 3. April 1864, side 221.

kraftig Modstand erobret vor Stilling, paa venstre Fløj Avnsbjerg og i Centrum Dybbøl By, og havde ogsaa trængt vor højre Fløj et godt Stykke tilbage. Det vil altsaa sige at han nu stod saa nær ved Skanderne at han kunde begynde Anlæg af Batterier i vor Front og skride til regelmæssig Belejring. – Syvende Regiment var under Fægtningen optraadt saaledes, at Overkommandoen saa sig foranlediget til straks efter d.17de Marts at sende det tilbage til Fyen.

Næste Dag fik jeg Brev at Fader og min Broder Frederik vilde afrejse fra Kjøbenhavn til Als. Jeg tog (vistnok d.19de Faders 75 Aars Fødselsdag) ind til Sønderborg, hvor jeg traf dem. – Fader var naturligvis glad ved at se mig og jeg ikke mindre ved at gense ham, da Sønderborg havde været beskudt skønt endnu kun i ringe Omfang. Fra Broagerbatterierne vare de fleste civile Beboere flygtede og Hoteller etc. lukkede. Vi mødte paa Hovedgaden Borgmester Finsen, der genkendte Fader, hilste paa ham og i Samtalens Løb spurgte hvor vi tænkte at faa noget at spise. Vi havde ingen Planer og da der neppe var noget at faa nogetsteds bad Borgmesteren os tage tiltakke hos sig. Hans Familie var rejst, i hans Hjem traf vi en Mængde Officerer til Middagen, højere og lavere. Menuen var: gule Ærter og Flæsk, der smagte os fortræffeligt.

Frederik gik, efterat have erholdt Tilladelse, formodentlig gennem vor Slægtning ved Hovedkvarteret, Løjtnant Gotschalk, hvem vi besøgte, en Tur over i Sundeved, var helt oppe ved Dybbøl Mølle og i det Terrain hvorhen de fjendtlige Granater naaede. Om Eftermiddagen kørte Fader og han til Høruphav for atter at sejle til Kjøbenhavn, og jeg vendte tilbage til mit Kvarter.

Efter d. 17'Marts blev Tjenesten ordnet saaledes at hvert Regiment laa 1 dag i Skandserne med nogle Poster skudt frem fra disse, 1 Dag som Mellereserve i Barakkejreene (saa længe disse ikke af Fjenden var skudte i Brand) og senere lidt længere ind ad Brohovederne til og 1 Dag i Sønderborg eller efter dennes Bombardement, i Brohovederne som 2'Reserve. Efter disse 6 Dage rykkedes i Kvarterer paa Als, hvor vi havde Hvile i 3 Dage. Afløsningerne skete, da Fjenden var os saa nær paa Livet, om Aftenen, efterat det var blevet mørkt. I vore Kvarterer paa Als havde vi det godt, vi boede mindst 2 Gange hos Præsten i Kjetting. Han var slesvig-holstensk sindet, men Familiens Damer vare venlige imod os, der blev talt tysk. En Gang boede vi hos Biskop Hansen i Guderup; det var en dansksindet Mand, en af hans Søner var

Fig. 169. Sønderborgs Brand under Bombardementet den 3die April 1864 om Aftenen, seet fra Dybbølsiden. Tegning af B. Fauverholdt. Illustreret Tidende No. 238 af 17. April 1864, side 237. Hvilket held, at Oldefar og Onkel Frederik kom på besøg et par uger FØR dette sceneri!

dansk Officer og 3 nydelige unge Døttre havde han. Sidste Gang vi havde vore Hviledage, laa vi hos Bønder i Kjær By. Indbyrdes havde Kompagniets Officerer, de Bretton, Lindberg og jeg samt Haxthausen, der skønt Aspirant, levede med os andre som fuldstændig Kamerat, det særdeles behageligt sammen. Vi spillede endel Whist, ikke alene i vore Kvarterer paa Als, men ogsaa i Barakkerne og endog i Skandserne og de mellem disse anlagte Løbegrave. For at være dækkede mod de fjendtlige Granater, med hvilke vi overdængedes baade fra venstre Side, fra Broagerbatterierne og fra Batterierne i Fronten ligeoverfor vor Stilling, maatte vi grave os godt ned i Jorden. Der var nogle Steder indrettet forholdsvis hyggelige Smaahuler, der af den ene Afdeling overleveredes til den anden og vi havde det ganske rart, bortset fra den stadige Beskydning. Vi kunde jo ikke bruge vore Geværer, vi laa kun i Stillingen for i Tilfælde af Storm at forsvare den, og det var kun Artilleriet paa begge sider, der skød. For vort Vedkommende var Ilden svag; af riflede Kanoner var der kun nogle faa Stykker i Skandse No.2, med hvilke Batterierne paa Broager mulig kunde naas og da Fjenden med sine Batterier rykkede os nærmere paa Livet blev mange af vore Kanoner demonterede. Vor Forplejning var god, vi fik Naturalforplejning, udmærket Kød, Flæsk etc. og i den første Tid kunde Maden tilberedes i Ro, senere under Bombardementet kneb det jo og Maden maatte koges ofte langt fra hvor vi laa og bringes frem over det af de fjendtlige Granater bestrøgne Terrain, men jeg har dog ikke Erindring om at Mandskabet nogensinde under hele Dybbøls Belejring sultede. Hvad os Officerer ved 6'Kompagni angik saa levede vi udmærket. Hærens Forbindelse bagved til Fyen og Kjøbenhavn var jo hele Tiden aaben og mine Forældre sendte mig jevnlig, jeg tror omtrent hver Uge, en stor Forsyning af Spise- og Drikkevarer, og da Moder stod for Afsendelse og Frk. Tornøe, der dengang var i mine Forældres Hus for Tillavningen saa siger det sig selv at Sendingerne vare rigelige og velsmagende. Jeg erindrer at vi et par Gange, naar vi laa i Barakkejren ved Flensborgvejen, gav større Middage for nogle af Officererne ved andre Kompagnier. – Mine 3 Kamerater var alle elskværdige og omgængelige. Jeg var jo endel yngre end de og min Ungdommelighed stillede vel ogsaa af og til deres Taalmodighed paa Prøve, men vi kom i det Hele særdeles godt ud af det sammen. En af de første Dage i April aabnede Broagerbatterier en stærk Ild paa Sønderborg; en stor Del af Byen brændte, Overkommandoen flyttede til Ulkebøl Præstegaard, ½ milsvej inde paa Als. Hvad der var tilbage af civile Beboere tog bort og Byen kunde ikke mere, som hidtil, tjene til Opholdssted for Reserver. 18'Regiment skulde have ligget i Byen den dag men maatte fortrække over Allsund

til Brohovederne. Herfra tog Branden og Bombardementet sig male-
risk og imponerende ud men til Alvor stemte Begivenheden os ikke,
thi jeg mindes at vi havde et større Punchegilde under hvilket vi nød
Skuet af den brændende By. Siden hin Morgen, da jeg var bleven over-
fuset af Regimentschefen, var jeg ikke truffet sammen med ham. Han
holdt meget af naar vi laa i Skandserne og Løbegravene at gaa rundt
til de forskellige Kompagniers Officerer og faa sig en Passiar. Naar han
kom til os, fjernede jeg mig og han havde vistnok bemærket dette, thi
han havde en Dag ladet falde en Yttring om, at han aldrig saa mig og
en af de andre Officerer havde da antydnet at jeg vist var noget ængste-
lig efter den Historie med Øllet. Den nævnte Aften i Brohovedet da
vi havde Punschegilde var Major Lundbye tilstede og talte i Aftenens
Løb flere Gange venligt til mig, hvad jeg optog som Tegn paa at han
ville gøre godt igen den Uret han i sin Tid havde gjort mig. – Men
maaske tog jeg Fejl og mulig erindrede han slet ikke hin Begivenhed,
der paa mig havde gjort saa stærkt et Indtryk. Ved Gildet var tilstede
en svensk Major, Rosenkrantz, der var kommen som Gæst over til
Hæren paa Als og var bleven attacheret Hovedkvarteret. Nogen Tje-
neste gjorde han vist ikke. Han red en Skimmel og efter at forlængst
alle beredne danske Officerer havde opgivet at være til Hest og altid
færdedes tilfods i Sundeved saas Major Rosenkrantz at galoppere paa
sin graa Hest langs Skandser og Løbegrave uden at hverken Rytter eller
Hest tog Skade deraf.

Et Tilfælde, hvor jeg paa en Maade blev Anledning til et Menneskes
Død, vil jeg ikke lade uomtalt. Jeg laa med min Deling som Infanteri-
ribesætning i den aabne Skandse No.3; jeg havde en enkelt Post staa-
ende paa Bankettet for at varsko naar han af Røgen fra de fjendtlige
Batterier kunde slutte at der blev sendt os en Granat. Bombardementet
var nok saa livligt baade fra Broager og fra Batterierne i Sundeved.
Mandskabet havde Ordre til at holde sig saa dækket som muligt og
det var forbudt det at betræde Bankettet desuagtet saa jeg en af mine
Menige, en ikke ganske ung Mand, formodentlig en Stillings eller For-
stærkningsmand staa deroppe; jeg beordrede ham ned, men noget ef-
ter saa jeg at samme Mand atter var gaaet derop. Saa befalede jeg ham
at blive deroppe og løse den Post af, som stod der. Det gjorde han, men
kort efter rantes han af en Granatstump og var død med det samme. -

Beskydningen af Dybbølstillingen blev stærkere og stærkere, de fleste
Skandser vare sønderskudte og Blokhusene, som aldrig havde kundet
give dækning mod Granater, laa i Ruiner. De fleste Kanoner vare

ubrugelige; naar undtages fra Skandse No.2 og mulig fra de yderste Skandser paa højre Fløj No.8, 9 og 10, hvorhen jeg aldrig kom, blev den fjendtlige Ild ubesvaret. Det var ikke muligt at skaffe Infanteriet Læ i Skandserne, hvorfor de til disses Forsvar bestemte Tropper anbragtes bag dem, i Udgravninger, der gav nogenlunde Dækning. Terrainet bag Skandserækken, langt ind mod Brohovederne, var som opløjet af Granater; Barakkelejrene vare brændte, kun lige nede ved Allsund under Brohovederne lige overfor Sønderborg var endnu sikkert Opholdssted for Reserverne. Næstsidsste Gang vort Regiment var ovre i Sundeved mindes jeg navnlig en Dag, paa hvilken Bombardementet var særligt stærkt, jeg tror nok det var den 10'April. Vi havde sat os hyggeligt tilrette i en Hule, der fandtes i den Løbegrav, vi holdt besat det var mellem Skandse 4 og 5, altsaa omtrent midt i Stillingen; vi havde spist godt til Frokost og fik Kortene frem og begyndte vor Whist; men Bombardementet blev heftigere og heftigere saa det var os umuligt at holde Tankerne samlede og vi maatte opgive Spillet. Preusserne skød blandt andet den Dag til Maals efter Dybbøl Mølle, den ene Granat efter den anden gik igennem, endelig faldt Møllen sammen, og der hørtes saa fra de preussiske Linier, som dengang ikke stod mere end nogle faa hundrede Alen fra vore Skandser, et dundrende Hurra. – Det var den Dag et straalende Solskinsvejr; naar jeg tænker tilbage paa Marts og April 1864, har jeg det Indtryk at Vejret gennemgaaende var godt, jeg mindes ikke Regndage skønt vi vel ogsaa har haft saadanne, derimod mange smukke klare Dage men koldt var det om Natten og vi døjede da i Skandser og Løbegrave meget af Kulde. Da vi, vistnok den 13' om Aftenen skulde afløses, varede det længe inden Afløsningen kom, som vi senere hørte fordi Mandskaberne havde gjort Vanskeligheder ved at rykke over i Sundeved. Næste Dag besøgte jeg Løjtnant Gotschalk i Hovedkvarteret i Ulkebøl Præstegaard. Jeg blev bedt til Middag der. – Pastor Krog-Meyer sad for Bordenden og en Mængde Officerer var tilstede. Jeg sad ved Siden af Kaptain Frants Bille, hvem jeg kendte fra Kjøbenhavn, da hans Forældre boede i Amaliegade i Faders Ejendom. Han spurgte mig om jeg troede der i vort Regiment vilde blive Vanskeligheder naar vi næste Gang skulde over i Dybbøl, hvortil jeg svarede Nej. Ved at omtale ham kommer jeg til at tænke paa hvad der hændte i Kjøbenhavn et Par Dage senere. Jeg skrev under mit Ophold i Kjær By et Brev hjem, hvori jeg skildrede hvor fortvivlet vor Stilling var og at den ikke kunde holdes ret mange Dage. Det Brev fik Moder den 18'April om Formiddagen, hun gik ned i Stueetagen til Billes og viste det til Admiralinden. Denne havde ogsaa lige haft Brev fra sin Søn og han skildrede

Fig. 170. Kort over Dybbølstillingen. Til venstre ses de preussiske løbegrave og lige overfor dem den danske skanserække. Illustration fra »Slagetænk Dybbøl«.

Forholdene ganske anderledes lyst, vel sagtens fordi han som ansat ved Hovedkvarteret ansaa sig forpligtet dertil. Moder gik beroliget op igen og Admiralinden gik ud, men hun var ikke kommet længere end til Kolonaden ved Amalienborg, da hun hørte, at der til Kongen var kommet Telegram om, at Preusserne stormede og en Time efter vidstes det i Kjøbenhavn, at Dybbøl var falden.

Den 16'April om Eftermiddagen samledes vor Brigade i Lavningen vest for Sønderborg for at rykke over i Dybbølstillingen. Da der nogle Aftner i Forvejen havde været Vanskeligheder – som foran berørt – ved en Brigades Afmarch var der maaske lidt Spænding blandt nogle af vore Officerer. Sædvanlig havde 18'Regiment Teten naar vi marcherede over i Sundeved, men det hed sig den Dag at 3'Regiment havde anmodet om at marchere foran. Vort Regiment tog da Stilling i sammentrukne Kompagnikolonner med Front mod Landevejen, ad hvilken 3'Regiment i Sektionskolonner defilerede forbi og de to Regimentter raabte under Forbimarchen stadig Hurra for hinanden. Havde man ikke vidst bedre, vilde man have troet at der afmarcheredes til Fest. Da 3'Regiment var passeret forbi, satte 18' sig i Bevægelse i fuldstændig Orden. –

Et 6 Dages Ophold i Sundeved kostede adskillige Døde og Saarede for et Regiment. Vi stod før vi for sidste Gang drog derover en Gruppe af Officerer og talte om de forskellige Kompagniers Tab under forrige Ophold derovre og det blev da nævnt som noget mærkeligt at 6'Kompagni ikke i de 6 Dage havde haft en eneste Død eller saaret. – Det skulde desværre blive anderledes under de sidste halvandet Døgn vort Kompagni oplevede i Sundeved. Vi skulde besætte Løbegraven fra Flensborger Chausseen hen til Skandse No.4. Noget fremme foran det Punkt, hvor Løbegraven stødte til Chausseen var der gravet en Grøft tvers over Vejen med noget Forhug foran; herhen blev jeg beordret med min Deling. Vi maatte een for én løbe frem i Vejgrøften, da Chausseen uophørlig blev bestrøget af et Schrapnell-Batteri ikke langt fra os. Da jeg havde faaet mine Folk frem i Tvergrøften lod jeg to Roder krybe frem til to Huller lidt længere ude. De skulde avertere os ved at give Ild hvis nogen nærmede sig fra den fjendtlige Side. Jeg havde Ordre til at gaa tilbage til det øvrige Kompagni i Løbegraven inden det blev lyst da vi kunde ses af Fjenden om Dagen og sikkert vilde være blevne nedskudte. Der var hele Natten en voldsom Beskydning, især gjorde de Schrapnells, der strøg ned ad Chausseen et grueligt Spektakel. Vi sad i Tvergrøften med Ryggen mod Fjenden og jeg maa trods Larmen have

været ved at tage mig et lille Blund, thi pludselig foer jeg op ved at høre en Stemme sige: »Er der ingen Officer her?« Det var Major Schou af Generalstaben, der ledsaget af en yngre Officer inspicerede Stillingen. Efter et kort Ophold gik de tilbage ad Landevejen og et Øjeblik efter susede en Schrapnell hen over Hovederne paa os og sprang ikke langt fra os. Jeg foer ned ad Vejen, da jeg frygtede for at Majoren skulde være ramt. Han og hans Ledsager vare lykkelig slupne ind bag en Travers hen ad Skandse 5 til. Majoren undgik dog ikke sin Skæbne, næste Dag faldt han. –

Før Daggy inddrog jeg mine to Lytteposter og vi listede ad Vejgrøften langs Chausseen tilbage til det øvrige Kompagni; Fjenden stod tæt paa Livet af os. Før vi tog fra Kjøbenhavn var der fra Krigsministeriet (mærkværdigt nok) rettet Forespørgsel til Regimenterne, om de vilde rykke ud med Chacot eller Felthue, 18^e Regiment var det eneste der valgte Chacot og vi var saaledes under hele Feltoget let kendelige. Den 17^e April stillede Folkene et Par Gange en Chacot op paa Jordvolden foran Løbegraven og straks blev den ramt af en Geværkugle. Vi blev stærkt beskyt hele Dagen, baade af Artilleri og Fodfolk og havde adskillige Døde og Saarede, blandt Andet blev to Ambulancesoldater ramte af Geværkugler da de vare ifærd med at bære Saarede bort. Det staa for mig som var den 17^e April den værste Dag jeg oplevede under Bombardementet. – Endelig blev det mørkt og vi blev afløste og marcherede ned til Brohovederne. Langs Allsund i Læ af disse laa endnu en Del Smaahuse, der ikke vare nedskudte og her fandt vi Tag over Hovedet, men vi havde Ordre til at staa under Gevær fra Kl.3-6 om Morgenen. Blev altsaa purrede ud Kl.3; det var bitterligt koldt vi trampede op og ned paa Vejen foran Husene og til min store Forbauselse saa jeg et Arbejdskommando af Livgarden ifærd med at bygge et stykke Dæmning fra Land ud i Sundet, aabenbart Begyndelsen til en 3die Bro foruden de to alt eksisterende fra Sundeved til Als. Som om der var Mulighed for, at en Bro kunde blive færdig, før Dybbøl var falden.

Om Morgenen fik jeg Ordre til at melde mig til Tjeneste ved 4^e Kompagni, hvor alle Officerer vare saarede eller syge; det var kedeligt at komme til et andet Kompagni, hvis Mandskab jeg ikke kendte, men derved var jo Intet at gøre. Kommandoen over 4^e Kompagni overdroges Sekondløjtnant af Linien C. A. T. Hansen. Kl.6 fik vi Lov at træde af og gik Alle til Hvile. Jeg sov som en Sten da jeg Kl.10 blev vækket ved at der blev raabt: »Fjenden stormer«. – Kompagniet traadte an og

marcherede her til den os forud anviste Plads, i nordre Brohoved ved Palisadeposten, der kunde spærre den nordfra ind i Brohovedet førende Vej og en Strækning derfra henimod Alssund. Paa Sundevedsiden stod i det Øjeblik 4 Brigader, i Skandserne paa venstre Fløj 1' Brigade (16' og 17'Regiment), paa højre Fløj 3' Brigade (2' og 22'Regiment) som Reserve lidt foran Brohovederne 8' Brigade (9' og 20'Regiment) i Brohovederne 2' Brigade (3' og 18'Regiment). Af 3'Regiment laa dog en Sтыrke et Stykke fremme foran det nordre Brohoved som en Slags Reserve for 3' Brigade. – 6' Kompagni havde Stilling i nordre Brohoved ved Siden af 4' Kompagni, saa at dets højre Fløj stødte til vor venstre. Jeg stod ved mit nye Kompagnis venstre Fløj, ved Palisadeposten, som jeg fik Ordre til at lukke, naar der af de udenfor staaende Afdelinger ikke kunde ventes flere Folk tilbage. Thi straks da vi indtog vor Stilling, var det klart at Dybbøl var tabt, da saas allerede en preussisk Fane at veje paa Skandse No.4 og fjendtligt Feltskyts afproset paa Dybbølbanksens Kam. –

Om Kampens Gang, forreste Linies Indtagelse og 8' Brigades heltemodige Fremstød skal jeg ikke fortælle, derom er der alt skrevet af Mange, men kun berøre hvad jeg selv oplevede. Det fjendtlige Artilleri concen-

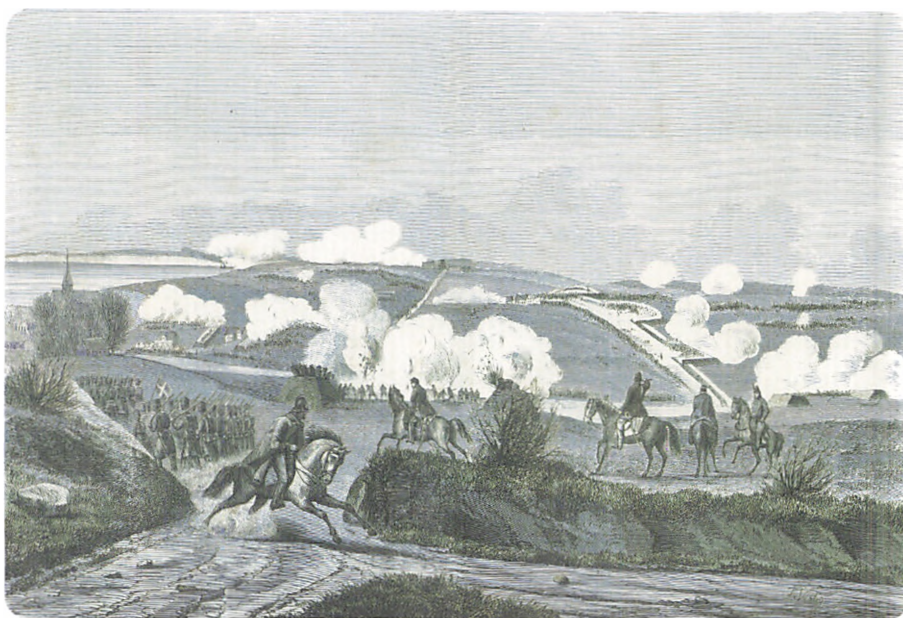

Fig. 171. Episode af Kampen den 18de April, tegnet fra Kirkebatteriet paa Als af Fr. Visby. Illustreret Tidende No. 240 af 1. Mai 1864, side 253.

trerede efterhaanden som Skandserne erobrede, mere og mere sin Ild paa Brohovederne, Sønderborg og vore Batterier paa Als. Det skød vist ogsaa efter de 2 Broer, der førte over Alssund, skønt disse ikke kunde ses, thi der faldt stadig Projektiler i Vandet nærved Broerne, disse ramtes dog ikke. Der laa tæt ved hvor vi stod et Par teglhængte Smaahuse, dem ramte Granaterne af og til og naar de eksploderede raslede Tagstenene ned. Der blev efterhaanden et ganske infernalt Spektakel af de mange Granater, der sprang i vor Nærhed saa jeg har det Indtryk at jeg aldrig under Belejringen havde oplevet noget lignende. Der strømmede snart Smaahobe af 3' og 8'Brigade og af de udenfor Brohovederne staaende Dele af 3'Regiment gennem Palisadeposten og efter nogen Tids Forløb fik jeg Ordre til at lukke den. Efterat 8'Brigade var bleven kastet tilbage, nærmede preussisk Infanteri sig Brohovederne, i det nordre stod 2 Kanoner, men besynderligt nok var der ingen Artillerister tilstede til at betjene dem. Kanonerne stod midt i 6'Kompagnies Stilling. Premierløjtnanterne de Breton og Lindberg tog da resolut Kommandoen over dem, fik dem betjente ved Underofficerer og Mandskab af Kompagniet, Ladninger afhentede fra det tæt bagved liggende Krudtmagasin og jog ved nogle Skud det fremrykkende fjendtlige Fodfolk tilbage. Dette foregik under stærk Beskydning fra Fjendens Side, hans Granater sprang rundt om, Officersaspirant Haxthausen saaredes af en Granatstump, (han døde senere af sit Saar i Kjøbenhavn) en Granat saarede og dræbte adskillige Folk af 6'Kompagni's 1'Deling, som jeg hidtil havde ført, blandt andre Korporal Caspersen. Jeg gik hen til ham og spurgte hvordan han havde det, han sad med Ryggen op mod Brystværnet og kunde til Svar kun ryste paa Hovedet. Han var saaret i Underlivet og døde af sit Saar. De saarede førtes over til Sønderborg saavidt det lod sig gøre. Bag det ovennævnte Krudtmagasin i Nordre Brohoved havde der efterhaanden samlet sig en Mængde Officerer af de forskellige Stabe, de stod i en tæt Gruppe og jeg tænkte paa hvad en enkelt Granat, om den var sprunget i deres Midte, kunde have udrettet. General Steinmann var den ældste tilstedeværende Officer, jeg lagde Mærke til at han da den før omtalte Granat havde ramt højre Fløj af min tidligere Deling, roligt gik hen og stod nogle Minuter hvor Granaten var falden, formodentlig for at berolige Mandskabet. Ogsaa vor Brigadechef, Oberst Kaufmann, færdedes flere Gange i vor Nærhed under den hæftigste Granatild. – Jeg hørte en Officer af Generalstaben sige: »Hvor mon dog Garden bliver af«. Jeg blev noget forbauset ved at høre det, thi saavidt jeg kunde overse Situationen kom det an paa at faa det mest mulige over til Als medens det ikke kunde nytte at trække flere Tropper over i Brohovederne. Kort efter saa jeg imidlertid Liv-

garden tilfods, deboucherende fra en Gade i Sønderborg, i Sectionscolonne, i rolig March rykke ud paa en af Broerne. Det var smukt klart Vejr, Solen beskinne Colonnen i hvis Spidse jeg genkendte Chefen, Major Krieger, Adjutanten Løjtnant Tobiesen og Kaptain Nægler. I stram March naaede Gardens Tete frem omtrent til Midten af Broen, Granaterne pladskede ned i Vandet paa begge Sider af den uden dog at ramme. Da blev der givet Kontraordre fra den Kommanderende i Brohovederne, og saa rolig som var det paa Fælleden ved Kjøbenhavn, gjorde Garden omkring og marcherede tilbage igen. Det var et brilant Skue og vidnede om, at Afdelingen var godt disciplineret, men det havde naturligvis være klogere at lade den i mindre Afdelinger og i Løb rykke over Broen. Snart efter begyndte Rømningen af Brohovederne, delingsvis løb Afdelingerne over Broerne, af hvilke den ene alt for tidligt blev brudt af. Vort Kompagni var det sidste, der gik over, da var Kl. 1¼. Vi kom først op til Batteriet ved Sønderborg Kirke, vi kunde se at Fjenden nærmede sig Brohovederne og opholdt sig foran dem. – Artilleriilden vedblev til henimod Mørkets Indtræden og fra vore Batterier paa Als blev der svaret, men Kannonaden om Formiddagen havde været saa stærk, at Skydningen næsten ikke ændsedes. Der blev dog saaret ikke saa faa efter at vi vare komne over paa Als bl.a. ved vort Regiment cand. jur. Skibsted, der fik en Granatstump i Knæet og Skandse No.2 heltedodige Kommandør, Sekondløjtnant af Reserven i Artilleriet, Castenskjold.

Efter at have staaet nogen Tid ved Kirkebatteriet, bleve vi beordrede nordpaa, udenfor Byen, hvor vi blev liggende som en Slags Kystvagt Natten over. Da vi havde installeret os langs et Hegn gik jeg hen for at opsøge mit gamle Kompagni, jeg traf de Bretton og Lindberg med Kompagniet i en Grøft langs en Vej. Betegnende for hvor let Livet tages under Krigsforhold var, at endskønt vor Hær havde lidt et Nederlag og, som allerede den Dag vidstes, smertelige Tab af udmærkede Officerer og talrigt Mandskab, skønt Officersaspirant Haxthausen, de Brettons Fætter og vor gode Kamerat, var haardt saaret og mange af Kompagniets Folk de to sidste Dage faldne og saarede, traf jeg dog mine to ældre Kammerater med en Flaske Champagne imellem sig. Medens jeg sad hos dem og fik mig et Glas, kom Brigadechefen, Oberst Kauffmann forbi. Da han saa dem, takkede han dem fordi de havde betjent Kanonerne i Brohovedet og lovede at gøre Indberetning derom. Det rygtedes da ogsaa snart at de Begge vare indstillede til Ridderkorset, men deres Dekoration fik de først efter at Als var taget.

Da Mørket faldt paa var Skydningen forlængst ophørt, næste Dag afsluttedes en kort Vaabenhvile, Kaptain Bille sendtes over til Fjenden for at identificere og faa udleveret Ligene af de faldne danske Officerer og disse roedes i Løbet af denne og den næste Dag over. Resterne af 1' og 8' Brigade sendtes straks til Fyen, andre Afdelinger fulgte snart efter, saa at der paa Als kun blev tilbage 3'. 4'. 5'. 6'. 10' og 18' Regiment under Kommando af General Steinmann. Om Tiden fra 18'April til 12'Maj, da der sluttedes Vaabenhvile, erindrer jeg næsten Intet. Jeg blev et Par Dage efter d.18'April sat tilbage til 6'Kompagni. Vi gjorde dels Strandvagt langs Alssund, dels laa vi i Kvarter længere inde paa Øen. Vaabnene hvilede som Regel, vi kunde se Fjenden paa den anden Side af Vandet og han os, men som efter en stiltiende Aftale beskød vi ikke hinanden. Dog erindrer jeg et Tilfælde hvor det skete. Vort Kompagni laa bag et Hegn ikke langt fra Alssund, Geværerne vare stillede i Pyramider og kunde ses fra Sundeved. Derovre kørte ugenert en Pontoncolonne, hvad der blev et af vore Batterier for stærkt og det sendte nogle Granatskud over efter Kolonnen, dog uden at træffe. Straks svaredes fra preussisk Side og da vort Kompagni's Stilling kunde ses, sendtes der os nogle Granater, af hvilke en sprang midt i vore Geværpyramider og den sidste slet ikke sprang. Premierløjtnant Lindberg fik Krudtet udtaget af den og forærede den senere til Kongen af Sverige. Som bevis paa hvor meget Dybbøls Belejring havde taget paa enkeltes Nerver kan jeg anføre at Baron de Bretton, der under hele Dybbøls Belejring og særlig den 18'April havde vist sig som en modig Mand hin Dag paa Als da den første Granat faldt, blev ligbleg og kom til at kaste voldsomt op. Han var dog hurtig rask igen.

Da Vaabenhvilen afsluttedes den 12'Maj blev vort Regiment forlagt til Østsiden af Als i Ertebjerg og deromkring. Vi boede hos Bønder og havde det godt hos dem. Jeg erindrer at Regimentets Officerer et Par Gange var samlede til Gilde, blandt andet engang i Mømmark Færgegaard. Da vi skulde gaa tilbords, blev Regimentchefen, Major Lundbye, anmodet om at gaa foran. »Skal vi tage tilbords?« spurgte han, »som Majoren befaler« blev der svaret, jeg stod lige ved Siden af. »Ja! saa tager jeg Knudtzon« sagde han saa. Jeg var vist endnu dengang Regimentets yngste Officer, saa det var et løjerligt Indfald af Majoren. Han bød mig imidlertid Armen og jeg maatte sidde til Højbords ved hans Side. Han skulde naturligvis have taget den næstældste Officer, Kaptain Weyhe, tilbords, men ham kunde han ikke lide. Det gik ellers ret varmt til ved saadanne Gilder og vi kom silde hjem efter dem.

Premierløjtnant Lindberg tog Permission til Kjøbenhavn, besøgte mine Forældre paa Søbakken og blev meget venligt modtaget af dem og inviteret derud flere Gange. Senere fik jeg en Gang i Juni, Brev at Fader ikke var rigtig rask. Jeg fik da nogle Dages Orlov og tilbragte dem paa Søbakken; heldigvis viste hans Sygdom at være af ringe Betydning. De faa Dages Ophold nød jeg naturligvis i høj Grad. Henimod Vaabenhvilens Slutning kom Kompagniets egentlige Chef der imidlertid under sin sygdom var avanceret til Kaptain, A.P. Madsen, tilbage og Baron de Bretton overtog et Kompagni ved Regimentets 1'Baraillon. Nogle af Regimentets Menige blev forfremmede til Sekondløjtnanter af Reserven og af disse ansattes en Sekondløjtnant Faye (hans civile Stilling var Pharmaceut) ved 6'Kompagni, som altsaa atter talte 4 Officerer.

Ved Ankomst af ungt Mandskab fra Kjøbenhavn vare Regimentets Kompagnier i Løbet af Vaabenhvilen bragte op til omtrent normal Styrke, 200 Mand.

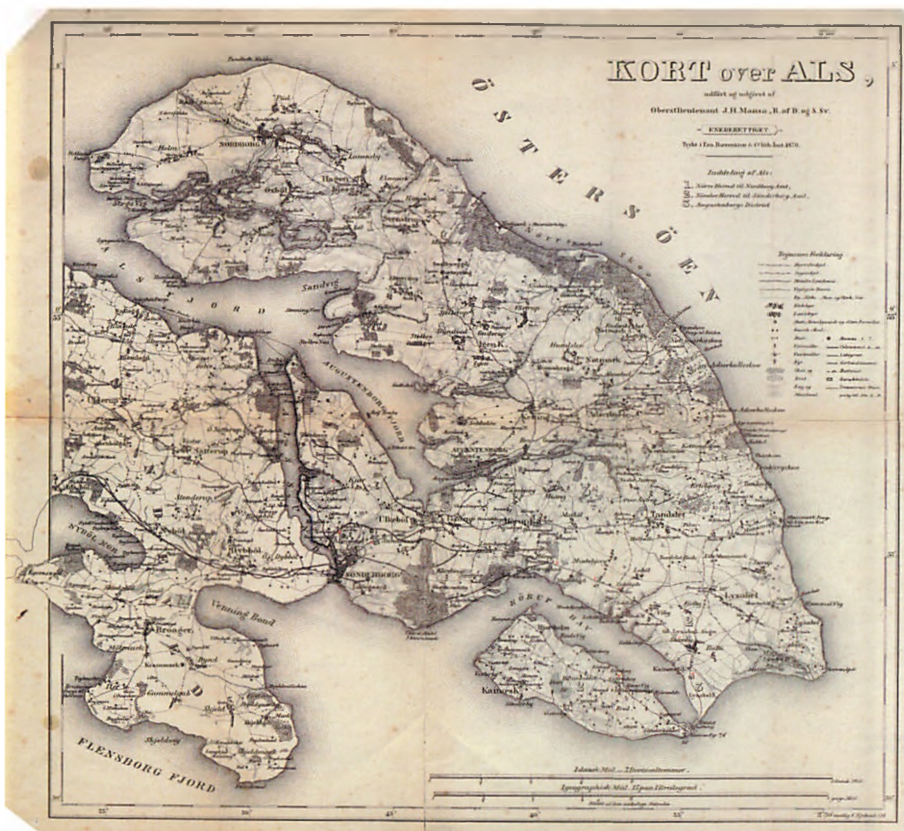

Fig. 172. Samtidigt kort over Als.

I anden Halvdel af Juni blev Besætningen paa Als trukket mod Øens Vestkyst. Der var ved Vollerup omtrent $\frac{3}{4}$ Mil Vest for Alssund bygget en Barakkelejr, der kunde rumme 2 Regimenter. I denne laa vor Brigade den 28' Juni vi dannede Reserve for de langs Alssund opstillede Tropper, og det var aabenbart Meningen, at vi her skulde tage Situationen med Ro, thi jeg mindes at der i Officersbarakkerne var Senge med Lagener paa. Den paa Als værende Styrke var forøvrigt fordelt saaledes den 28/6 at 6' Regiment stod Nord for Augustenborg Fjord. 4' Regiment mellem Arnkilsøre og Kjærvig, en lille Bugt der fra Alssund skar sig ind omtrent midt mellem Sønderborg og Arnkilsøre. Strækningen Syd for Kjærvig til et Stykke paa den anden side af Sønderborg var besat af 5' og 10' Regiment. Af 18' Regiment var 1' Bataillon fra Lejren ved Vollerup om Eftermiddagen sendt op til den nordlige Del af Kjær Halvø for at udføre Skandsearbejde. Saavidt jeg ved maatte der under Vaabenhvilen ikke arbejdes paa Als's Befæstning, hvorfor der maatte tages fat paa hvad der manglede da den var udløben.

I Vollerup Barakkerne laa saaledes d.28/6 om Aftenen 18' Regiments 2' Bataillon og 3' Regiment. Vi vare den dejlige Sommeraften samlede endel af vort og 3' Regiments Officerer om en Bolle Punch, der var en svensk Løjtnant Bergehus, der sang overordentlig smukt for os – det var hans Svanesang, han faldt den næste Morgen. Ved Midnatstid gik hver til sit, jeg klædte mig af og gik i Seng, men havde kun sovet kort da jeg blev vækket og det blev sagt at der hørtes Geværskydning. Jeg kom op i en Fart og klædte mig paa. Bataillonens traadte an udenfor Lejren og vi ventede paa Ordre. Men det varede længe inden denne kom jeg tror vi stod og ventede det meste af en Time. Endelig satte vi os i Marche. 3' Regiment havde Teten og vor Bataillon fulgte efter men et Sted i Nærheden af Ulkebøl, hvor Vejen delte sig, gik 3' Regiment ad Sønderborg til medens vi drejede tilhøjre ad Kjær Halvø til. Det var jo Nat, men ikke meget mørkt og begyndte at dæmre da vi paa vor March traf vor Brigadechef Oberst Kauffmann, som var tilfods. Vort Kompagni var i Spidsen, vor Bataillonschef Kaptain Weyhe, med Adjutant, Sekondløjtnant af Linien Jürs, begge ligeledes tilfods gik i Teten og da jeg førte 1' Deling var jeg paa Siden af dem. Med Bataillonschefen fulgte ogsaa den svenske Læge Eckerbom, der siden Begyndelsen af Dybbøls Belejring havde gjort Tjeneste som 2den Læge ved vort Regiment. Jeg hørte Oberst Kauffmann sige at Fjenden var kommen over paa Als og at han ventede, at vi alle gjorde vor Pligt. Vi fortsatte Marchen frem ad Vejen. Det var blevet lidt lysere efterhaanden pludselig stødte vi paa Oberst Faaborg, Chefen for 4' Brigade; han var tilhest, havde et

Skudskaar i saavidt jeg husker venstre Laar, hvoraf Blodet piplede frem. Han sagde Noget til Kaptain Weyhe hvorefter denne sagde til Kaptain Madsen: »Ja! vil De saa rykke frem«, idet han pegede indover Marken tilvenstre for os. Andre Ordre mindes jeg ikke, derimod erindrer jeg at jeg trak min Sabel, kommanderede: »Fremad til venstre formeer Kæde, løb« og da Kæden var formeret: »Løb« og idet jeg løb foran min deling stormede vi frem over Marken mod Hegnet paa den anden side af den. – Til venstre for mig havde jeg Sekondløjtnant Faye med 2'Deling, tilhøjre for mig paa den anden Side af et Hegn, kunde jeg se 3'Kompagnis Skyttekæde, formodentlig fulgte Kompagnireserverne efter vi kom frem til Hegnet og over dette og videre gik det frem i Løb. Det var en fornøjelse at se saa flinkt vore Folk fulgte os, hvor vi egentlig vare havde jeg ikke Begreb om, jeg slutter af hvad jeg senere har læst at vi var mellem Gaarden Rønhave og Kjær By. Der er mange levende Hegn paa Als saa Terrainet er ikke meget overskueligt, jeg har dog en Erindring om at saalænge det gik fremad havde jeg 3'Kompagniets Skyttekæde til højre for mig. Til Bataillonens andre 2 Kompagnier saa jeg intet, jeg hørte senere at Oberst Faaborg med dem havde foretaget et Angreb i mere nordlig Retning mod Kanten af en Skov at han selv der blev dødeligt saaret og at Angrebet blev afslaaet med stort Tab paa vor Side. – Efterat vi vare rykkede frem over et Par Marker, hvor langt skal jeg ikke kunde sige, standsedes vi af fjendtlig Infanteriild, vore Folk faldt ned bag Hegnet og besvarede Ilden saa godt de med Forladerne vare i Stand til. Jeg antager at da vi stormede frem mod dette Hegn var det alt besat af Preusserne, som gik tilbage over det næste ikke langt fra os. Der udviklede sig nu en længere Skydefægtning; vi var ikke fjernere fra Fjenden end at vi kunde raabe til hinanden og jeg mindes at det ikke var de blideste tyske Skældsord jeg i min ungdommelige Kampiver anvendte. Jeg kunde se at Fjenden bag Hegnet blev stedse talrigere, Kuglerne peb om Ørene og vi havde mange saarede, hvoraf nogle jamrede liggende bag Hegnet, medens de lettere saarede gik tilbage ad Kompagnireserven til. Jeg havde jo nu Tropper tilvenstre og har vel været bange for at vi skulde blive omgaaede i vor venstre Flanke, thi jeg mindes at jeg gav Sekondløjtnant Faye, der stod nogle faa Skridt fra mig, ordre til at han skulde sprede sin Deling mere til venstre. – Et øjeblik efter da jeg atter vendte mig til den Side han stod, saa jeg ham ligge paa Ryggen; en tyk Blodstraale strømmede ud af hans Øre – han var død paa Stedet. Ilden blev stedse heftigere fra Fjendens Side og til min Forbauselse bemærkede jeg, at jeg ikke mere havde 3'Kompagni tilhøjre for mig – jeg svævede altsaa fuldstændig i Luften. Paa Kompagnireserven og de andre to Delinger kunde jeg

ikke faa Øje, med den tæt foran mig liggende Fjende og uden Støtte nogetsteds fra blev Stillingen uholdbar men jeg syntes ikke jeg uden Ordre kunde gaa tilbage. Endelig lød der Hornsignal: »6'Kompagni tilbage, løb« og alle der kunde ilede tilbage til næste Hegn, men før vi naaede dette var Preusserne over det Hegn, hvorved vi havde ligget og stormede efter os. Jeg husker tydelig da jeg vendte mig om at jeg saa en høj Karl, der brølede: »Kein Pardon, Kein Pardon«! – Jeg havde ventet at finde Kompagnireserven bag nærmeste Hegn, men skuffedes. Fjenden fulgte tæt paa os og vi løb videre over næste Mark. Vort Tal var skrumpet stærkt ind, da Kæden udvikledes var vi henimod 100 Mand, vi var sikkert ikke 50 da vi gik tilbage og der laa mange bag Hegnet da vi forlod det dengang Signalet lød. Af de 6 Befalingsmænd ved 1'Deling var begge Korporalerne saarede og af 4 Underkorporaler var kun 1 tilbage. – Af 4'Regiment, hvilket vi skulde komme til Undsætning saa jeg næsten Intet, en saaret Sekondløjtnant kom lige da vi havde udviklet os gaende, fulgt af en Menig og engang saa jeg, da jeg et Øjeblik havde Udsigt mod Augustenborgfjord et mindre Kommando gaa tilbage langs Vandet, ellers intetsomhelst.

Lige saa let det havde været for mig at føre min Folk frem, ligesaa vanskeligt var det at holde sammen paa dem under Tilbagegangen. Denne fortsattes idet jeg søgte tilbage efter andre Afdelinger; jeg saa noget Syd for mig under Fremrykning en Afdeling af 3'Regiment, der jo først var bleven dirigeret mod Sønderborg, men senere havde faaet Ordre til at rykke nordpaa. Lidt efter traf jeg paa Dele af vor egen Bataillon og fik at vide at der var givet denne Ordre til at samle sig i Retning af Vollerup. Naar jeg stødte til mit eget Kompagni mindes jeg ikke, da jeg passerede Vollerup Barakkerne var der sat Ild paa og Lejren dannede et enormt Baal; jeg maa vel have fundet Kompagniet længe før, men jeg mindes kun, at jeg omtrent ved Hørup Kirke af Kaptain Madsen fik ordre til som en Slags Sidepatrouille at dække venstre Flanke under den videre Tilbagegang til Draget, der fører over til Kegenæs. Med Resterne af min Deling gik jeg langs Høruphav den lange Vej derhen, mærkede intet til fjendtlig Forfølgelse og heller ikke til vore egne Tropper. Det var meget varmt, jeg husker vi fik Noget at drikke i et lille Hus vi passerede, ellers intet før vi henimod Aftenen naaede Draget og kom over til Kegenæs. Her samlede Resten af Afdelingerne og jeg erfarede noget om hvorledes det var gaaet Regimentets andre Kompagnier. 3'Kompagni, der rykkede frem samtidig med 6', var før dette blevet tvunget til Tilbagegang da det var ved at blive omgaaet i højre Flanke. Vor Bataillonschef Major Weyhe, der var en ældre Mand

og ubereden, havde ikke kundet komme hurtig nok tilbage og var bleven fangen. 6' Kompagnis Reserve var gaaet tilbage uden at oppebie Skyttekæden straks efter at der til den var blæst »Tilbage« og i Fægtningen under Tilbagegangen blevet blandet med andre Afdelinger af Regimentet. 4' og 8' Kompagni havde lidt meget da de under Oberst Faaborgs Ledelse foretog det oven omtalte Angreb ved Skovkanten. 18' Regiments 1' Bataillon havde haft en haard Kamp i Kjær By, vor Afdelings Tab var betydeligt baade af Officerer og Mandskab. Saavid jeg mindes mønstrede vort Kompagni kun 70-80 Mand om Aftenen, men forsprengte Folk ere sikkert senere atter stødte til os. –

Paa Sydsiden af Kegenæs Halvø laa Skibe beredte til at føre os til Fyen. Indskibningen gik roligt for sig da Fjenden forlængst havde hørt op

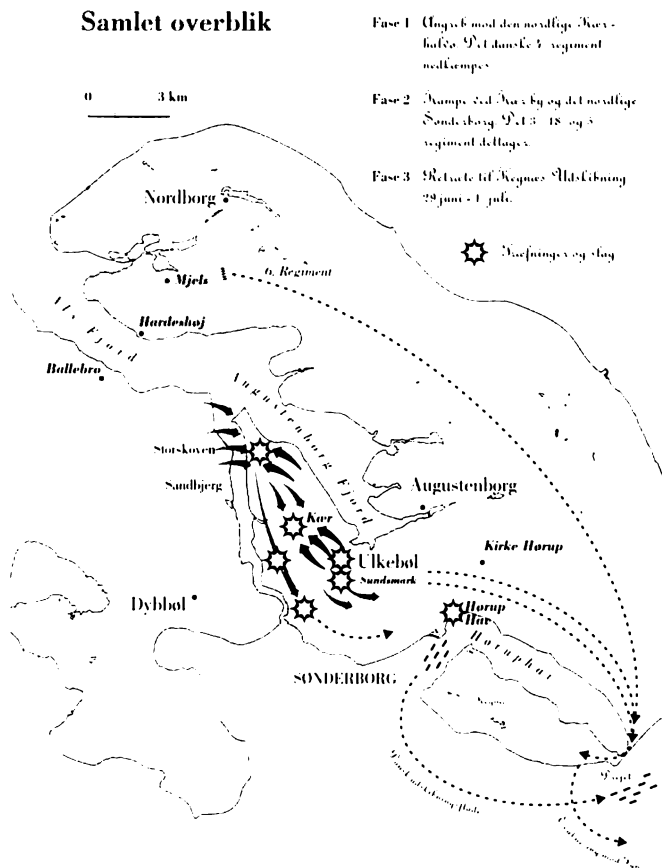

Fig. 173. Samlet overblik der viser angrebsfaserne i løbet af Dommedag Als. Illustration fra »1864 i Billeder«.

med at forfølge os. Jeg kom ombord i en Koffardibrig, vi stod paa Dækket som Sild i en Tønde jeg banede mig Vej agterud fandt ned i Kaprainens Kahyt, dødtræt og udaset var jeg. Jeg lagde mig paa en Køje og faldt straks i Søvn. Da jeg vaagnede laa vi ved Faaborg og paa Gulvet nedenfor mig laa min Regimentschef, Major Lundbye. – Jeg var jo lidt flov over Situationen og gjorde undskyldning for, at jeg havde optaget Køjen men Majoren tog det i al Gemytlighed. – Vi kom i Land og marcherede straks fra Faaborg til Egnen om Brahetrolleborg hvor Regimentskvarteret var, jeg kom til at bo hos en Forpagter Svendsen i Nærheden. Næste Dag blev jeg ansat som Adjutant ved Regimentets 2'Bataillon. Istedetfor Major Weyhe overtoges denne af Kaptain Stricker, Regimentets ældste Kaptain og nylig tilgaaet Regimentet, saa at jeg ikke kendte videre til ham. Samtidig forlod Premierløjtnant Lindberg 6'Kompagni idet han fik Kommando over et af Kompagnierne ved Regimentets 1'Bataillon. Jeg var mødt paa Brahetrolleborg og her fik jeg af Major Lundbye, der vedblev foruden at være Regimentschef, tillige at kommandere 1'Bataillon ordre til at ride ud til Faaborg og søge at faa Regimentets Train samlet. Jeg fik saaledes Lejlighed til at prøve min Hest, der viste sig at være et roligt og behageligt Dyr. Stor Rytter var jeg jo ikke, jeg havde som Dreng faaet nogen Undervisning i Ridning af en Dragonunderofficer i Næstved, men meget bevendt med min Ridekunst var det ikke. – I Faaborg lykkedes det mig at faa de allerfleste af vore forskellige Køretøjer, Bagage og Patronkasser og Færdselsvogne samlede. De vare tidligt paa Dagen d.29'Juni blevne dirigerede til Kegenæs og derfra hurtigst muligt da det saas at Als maatte gaa tabt, paa nogle af de mange ved Kegenæs liggende Damp- og Sejlskibe førte til Faaborg. Vi blev et Par Dage liggende i vore Kvarterer; inden vi rykkede derfra var min nye Chef, Kaptain Stricker og samtlige Kompagnichefer beordrede til at møde i Regimentschefens Kvarter for at berette om Kompagniernes Deltagelse i Kampen paa Als, da der jo om denne skulde indgives Rapport. Jeg synes jeg ved denne Lejlighed ikke vil lade være at omtale en Sag, selv om jeg har en Følelse af at jeg maaske derved stiller mig selv frem paa en ubeskyldt Maade. Jeg skriver jo disse Linier kun til Underretning for min Hustru og mine Børn og tænker at hvad jeg nu fortæller maa interessere dem. – Da jeg først om Aftenen den 29'Juni – traf Premierløjtnant Lindberg, som jeg ikke havde set, siden vi om Morgenens udviklede os til Fægtning, modtog han mig med de Ord: »Det faar jag sãge min bror, du är en tapper pøike« og da jeg svarede et eller andet derpaa, jeg husker ikke hvad, blev han ivrig og sagde, at han vilde ikke være Ridder af Dannebrog hvis jeg ikke ogsaa blev det. Da nu oven

omtalte Møde afholdtes, paa hvilket der ogsaa blev talt om eventuelle Indstillinger af yngre Officerer og Mandskab til Dekorationer i Anledning af Kampen, blev det bestemt ikke alene at jeg skulde indstilles til Ridder men ogsaa at jeg skulde indstilles øverst paa Listen skønt jeg var den yngste af alle de Officerer, der blev indstillede. – Dette betroede senere Kaptain Madsen mig og at det var sandt fik jeg Lejlighed til at se, da jeg efter Regimentets Ankomst til Kjøbenhavn saa Indstillingerne i Regimentets Kopibog. – At jeg havde gjort mig fortjent til denne Udmærkelse fandt jeg dengang ikke og finder det heller ikke nu.

Efter nogle Dages Ophold ved Brahetrolleborg marcherede Regimentet vesterpaa ad Lillebelt til. Jeg var nu bereden og som Følge deraf paa Marcherne en Del sammen med Bataillonschef Lundbye, der jevnlig red sammen med min Bataillonschef, Stricker, hvem jeg fulgte. Jeg lærte derved disse 2 ældre Officerer nøjere at kende. Stricker var en ualmindelig elskværdig Mand, der var mageløs god og særlig mod mig, hvem jeg mindes med den største Agtelse og Taknemmelighed. –

Lundbye var sikkert en mere end almindelig begavet Mand, han havde en skarp Tunge og generede sig ikke for i min Nærværelse at udtale sig meget kritisk om de højere staaende Officerer. Mod mig var han altid, bortset fra den ene Gang i Dybbølstillingen, overordentlig venlig. –

Vi laa en Nat i Svanninge Præstegaard, Nord for Faaborg, havde derfra en lang Dagmarch ud til Helnæs By paa Helnæsland, hvor vi et Par Dage gjorde Strandvagt; saa kom vi op i Eggen om Dreslette, videre Nordpaa til Ørelund og herfra kom vor Bataillon til Wedellsborg, hvor vi blev liggende til der atter blev sluttet Vaabenhvile.

I Dreslette Præstegaard sad jeg ved Aftensbordet ligeover for Major Lundbye. I Samtalens Løb sagde han over Bordet spøgende til mig: »Aldrig skal De faa haardere Ord af mig, end hvis De kommer og siger til mig, at De vil ind i Linien«. Jeg forstod egentlig dengang ikke hvad Majoren mente, men nogen Tid derefter gik det op for mig hvad der laa til Grund for hans Ord, thi en Dag læstes det i »Kundgørelser for Armeen« at en Del Sekondløjtnanter i Linien, ved vort Regiment var der to, Greve Sponneck haardt saaret 22/2 og Høhling saaret og fanget 29/6. Begge blev Invalidere og aldrig i Stand til at forrette Tjeneste. Meningen med Majorens Ord var, at han ikke fandt at det var noget for mig at gaa Officersvejen. Han havde derfor da han som Regimentschef skulde gøre Indstilling, ikke talt til mig derom.

Paa Wedellsborg førte vi et Herreliv. Lehnsgreven og Grevinden vare mageløse gæstfri, han var en Mand af den gamle Skole, røg aldrig Cigarer men kun Pibe, holdt kun en eneste Avis, Fyens Stiftstidende og lod sine Klæder sy hos en Skræder i en Landsby tæt ved. Grevinden, født v.Krogh, var en distingveret og fin Dame. Foruden vor Bataillon laa et Halvbatteri og en Escadron paa Wedellsborg. Underofficerer og Mandskab laa paa Avlsgaarden, Officerer i Hovedbygningen, der var gammel men rummelig. Hver Dag spiste vi Alle ved Grevens Bord, om Aftenen rykkede hele Styrken paa Strandvagt, Kaptain Stricker og jeg red ud for at inspicere og kom hjem ved Daggry, omtrent samtidig kom Kompagnierne tilbage, der var da dækket Thebord og vi drak saa The, gik iseng og sov til højt op paa Dagen. – Da der i Juli blev sluttet Vaabenhvile blev vi forlagt til Assens og Omegn, vor Bataillons Stabskvarter var i Sønderby Præstegaard. Fru Stricker kom over og besøgte sin Mand, medens vi laa der. Den svenske Læge, Dr. Eckerbom som ogsaa boede i Præstegaarden og jeg red et par Gange ind til Assens; jeg erindrer at der en Dag paa Hotellet der var samlet mange af Regimentets Officerer til en fælles Middag. Blandt andre var den Premierløjtnant Ahlmann der, som jeg nævnte i Anledning af Ølafhentningen hin Morgen ved Dybbøl. Siden da havde jeg aldrig talt med ham. Vi sad paa hver sin Side af det lange Bord, han rejste sig under Middagen og gik rundt om Bordet kom over til mig med sit Glas i Haanden og sagde til mig med sin stærk tyske Accent: »Jeg har ikke før vidst at jeg havde en saa »edel« Kammerat ved Regimentet, der var engang noget imellem os med de Spande, jeg beder glemme det og drikke et Glas med mig«. Jeg følte mig naturligvis smigret og glad ved hans Ord, det viste mig at jeg var vel omtalt i Regimentet, senere var Ahlmann og jeg gode Venner.

Henimod den Tid, da Vaabenhvilen udløb, blev vi atter forlagt til Wedellsborg, men nu laa hele vort Regiment der, den blev forlænget nogle Dage, Fredspræliminairerne blev undertegnede og vor Brigade beordredes straks til Kjøbenhavn. Freden var jo saa sørgelig som tænkeligt. Man frygtede i Kjøbenhavn Uroligheder hvorfor man straks trak Tropper derover. Vor Brigadechef, Oberst Kauffmann var i Tyskland som Fredsunderhandler og Oberst Max Müller fik i hans Sted Brigaden. Vi kom over Korsør pr. Bane til Kjøbenhavn, et stille og trist Indtog ad Philosophgangen til Christianshavn, hvor vi foreløbig fik Kvarter i Ny Artillerikasernes Kanonhuse. Senere kom vi til at ligge i nogle store Magasinbygninger af Træ, der laa ved Volden, nær ved Østerport; derfra kom vi til Sølvgadens Kaserne da noget af det indkaldte Mandskab var hjemsendt. – Jeg boede i Amaliegade. Premierløjtnant Lindberg

fik jeg Lov til at indbyde til at bo hos mig. Vi logerede paa Kvisten og en ældre Pige, der som Sommeren passede Lejligheden, sørgede for os. – Det var omtrent 1'August at vi kom tilbage til Kjøbenhavn, mine Forældre vare naturligvis glade over at have mig uskadt hjemme igen. Det havde været en Tid fuld af Ængstelse for dem især Dagene efter at Als var taget. – Der indløb straks efter Kampen et Telegram, hvor blandt andet stod, at alle 18'Regiments Officerer vare faldne eller saarede. Telegraflinierne fra Fyen vare stærkt optagne, saa min Depeche kom ikke frem før et Par Dage efter og Fader og Moder tog hver Dag til Byen for at høre Nyt, men kunde intet sikkert erfare.«

Blandt de illustrationer, som ind imellem afbryder Farfar's tekst, er to tegninger af Otto Bache (1839-1927), der var med i felten som tegner og illustratør, engageret af Illustreret Tidende; han var elev af Wilhelm Marstrand og blev en af vore store historie- og portrætmalere. Han malede portrættet af Farfar i 1907, der ses nedenfor som Fig. 183.

Som ovenfor nævnt af Farfar blev i slutningen af våbenhvileperioden i juni måned nogle menige forfremmet til sekondløjtnanter af reserven, bl.a. for at få bemanningen bragt op til om muligt normal styrke. En af de menige, der således den 30. maj blev forfremmet, var Niels Christian Møller Bredsdorff, en særdeles belæst ung teolog fra København, der som Farfar gjorde hele krigen med. Han skrev regelmæssigt breve hjem til moderen, og måtte endnu næsten knibe sig selv i armen i brevet af 11. juni 1864, det »første Brev som – Officer!« Brevsamlingen blev i 1889 udgivet med illustrationer af datidens store tegner, Alfred Schmidt. Bredsdorff lå oprindeligt ved samme kompagni som Farfar, men var i januar 1864 blevet forflyttet fra 6' kompagni til 1' kompagni; han fulgte dog godt med i, hvordan det gik kammeraterne i hans gamle kompagni.

Således skriver han i begyndelsen af februar fra omegnen af Mysunde om marchen bag om Eckernførde ad Mysunde til, hvor han mødte blandt andre kompagnier også det gamle kompagni, der »allerede havde været ganske artigt med« under træfninger. Adskillige sårede var blevet resultatet. »Dér stod de opstillede langs Vejen, de stakkels Kammerater, et sandt Forvirringens Billede: svedige, støvede, blodige i Ansigtet, med Tørklæder om Hovedet, en med knækket Geværskæfte o.s.v.« »Halvdelen af dem, under Lieutenanterne Bruun og Knudtzon, vare rent forsvundne, men kom dog senere op ad Dagen tilbage. En lille Klat kom endelig allerbagest; de havde skjult sig i en Hulvej og vare forblevne dér, indtil Preusserne vare trukne forbi.« Under de voldsomme kampe den 22. februar omkring Dybbøl By,

hvor Preusserne angreb fra flere sider, og det til en begyndelse var kraftigt snevejr og blæst, så man ikke kunne se en hånd for sig, deltog Bredsdorff's kompagni også. Han supplerer Farfar's særdeles detaljerede beskrivelse af den turbulente dags forløb ved i sit lange brev af 23. februar at skrive det følgende afsnit.

»I 6.Kompagni skal den unge Lieutenant Knudtzon have været rigtig flink; han med 17 Mand, havde en Feltvagt til højre for os og stod lige overfor Stenderupskoven, men uden at han i Begyndelsen blev angreben, hvorfor han nøjedes med at følge Bevægelsen; men da Turen endelig kom til ham, gjorde han Holdt og sagde: »Nu har I hvilet Jer, Folk, skal vi saa gaa paa dem igjen? I ser, der er ingen andre til det.« Og saa stor er en tapper Førers Magt, at de alle vare parate til at følge ham; men Fjendens Overmagt var for stor, paa Siderne retirerede man, saa maatte han ogsaa trække sig tilbage. Det er sikkert, at det er det vigtigste at have tapre Førere, der kan vinde Mandskabets Tillid; de skabe nødvendig tapre Soldater.«

Fig. 174. Ottende Brigades Modangreb; udsnit af maleri af Vilhelm Rosenstand. Frederiksborg Slot.

En anden ung officer – faktisk den yngste – der som sekondløjtnant gjorde hele krigen med, var Wilhelm Dinesen, som var 1½ år yngre end Farfar. Han lå ved 9'Regiment – 8'Brigade – og deltog den 18. april i det nærmest selvmorderiske modangreb, da Preusserne stormede Dybbøl Skanserne. Når Farfar ovenfor skriver: »Om Kampens Gang, forreste Linies Indtagelse og 8'Brigades heltemodige Fremstød skal jeg ikke fortælle, derom er der alt skrevet af Mange, men kun berøre hvad jeg selv oplevede«, har han ganske ret. Men det må så siges, at blandt de mange beretninger om krigen i 1864 hæver Dinesen's sig langt over de fleste på grund af sine præcise skildringer og litterære kvaliteter. Hans bog »Fra Ottende Brigade« supplerer fremragende Farfar's erindringer fra Krigen. Betagende er Dinesen's skildring af situationen den 18. april om formiddagen; morgenens voldsomme kano-nild var ophørt præcist klokken 10, Preusserne stormede, skanserne faldt og fjenden rykkede frem over Dybbøl Møllebanke. Overkommandoen, Oberst Scharffenberg, mente, trods det faktum at Dybbøllstillingen var tabt, at et modangreb var fornødent for at skaffe vore tropper frirum til tilbagetrækningen til Als; men det skulle vise sig, at modangrebet endte i det rene menneskeslagteri. Alligevel skriver Dinesen:

»Naar vi ikke desto mindre med Tak og i Ærbødighed mindes vor gamle Oberst for det kække, raske Kaardestød, han førte mod Fjenden, da han resolut kastede sine 3.000 Mand i Ilden, saa gør vi 3.000, der dannede hans Klinge, det, fordi han udførte, hvad vi havde paataget os; 8de Brigade opfyldte sit Hverv – og saa gør Nationen det, fordi den Blodstrøm, han lod flyde, viste, at der endnu er Kraft i Danmark, viste, at vi kun med gabende Saar og Kaarden brudt forlod den sidste Stump af Slesvigs blodige Jordbund – og Blodet klæber endnu og kalder og vinker, det følte jeg ifjor, da jeg efter saa mange Aars Forløb atter stod ved Dybbøl Mølle.« Disse linier blev skrevet i august 1884 på Rungstedlund.

Herefter følger hans beskrivelse af Oberstens befaling til Dinesen's kompagnichef, den 20 år ældre premierløjtnant Waldemar Redsted (en tidligere herregårdsskytte, der boede på den 300 tønder land store gård Abildgaard i Sydthy og senere virkede et kvart århundrede som postmester i Limfjordsbyen Thisted): »Vil De holde Chausseen ryddelig!« Derpå fulgte 8'de Brigades stjernestund og – da overmagten blev for stor – retræten. Efter voldsomme tab retirerede Dinesen med sin nu ganske lille flok ad chausseen, og i sidste øjeblik nåede de frem til brohovedet ved Allsund, i sikkerhed. Da havde Dinesen 7 mand tilbage, alle med skudhuller gennem kapper, tornystre og bukser – men ikke Dinesen. Ikke én kugle havde strejft ham. »Kuglerne turde ikke røre mig!« skrev han nogle dage senere i et brev, men

mange år senere tilføjede han: »Pelsen slap, andre Ting tog skade.« – Det sidste tyder hans videre skæbne markant på.

Wilhelm Dinesen blev senere kendt som forfatter under navnet »Boganis«; han begik selvmord den 28. marts 1895. Da var hans datter, Karen, 10 år gammel; hun blev sidenhen også forfatter, først under navnet »Isak Dinesen«, siden Karen Blixen.

Farfar, der i 1882 var blevet gift med Farmor, hvis kusine Ingeborg Westenholz i 1881 var blevet gift med Wilhelm Dinesen, skriver i sin dagbog for den 28. april 1895: »Wilhelm Dinesen har inat hængt sig i sit Logi her i Byen; han var i Theatret igaaftes og spiste igaar hos Grev Ahlefeldt; han har i længere Tid været særdeles nerveus og urolig, troede sig ogsaa at lide af Influenza; sandsynligvis er han blevet pludselig forstyrret og i et Anfald af Vanvid er saa Ulykken sket. Stakkels Hustru og stakkels Børn; en stor Sorg for den hele Westenholzske Familie, med hvilken vi føle stor Deltagelse. Nogen som helst anden Grund til Selvmordet end øieblikkeligt Vanvid synes ikke at foreligge.«

Fig. 175. Den unge, vel en snes år gamle, Løjtnant Dinesen. Det Kgl. Bibliotek.

Den seneste litteratur om Dinesen synes at kunne fremlægge en plausibel begrundelse for dette »Anfald af Vanvid« og tilmed en begrundelse, der implicerer Farfar's nære ven, Farmor's yngste broder, Gustav Hansen. Dinesen var medlem af Rigsdagen – valgt af Venstre i Grenå-kredsen – og gav den 27. marts 1895 møde, men var ikke sig selv. Ved mødets begyndelse kl. 13 var hans tilstand nu en sådan, »at den vækker almindelig Opmærksomhed blandt Medlemmerne.« Et par timer senere besvarede han en kollegas forespørgsel med »Ja, jeg er syg. Tror De ikke, at jeg kan forlade Mødet nu? Jeg vil gerne hjem.« Dinesen meddelte Tingets formand, at han var syg og måtte forlade Rigsdagen; ved navneopråbet kort efter, anførte referenten udfor Dinesens navn: »syg«. – Som Farfar refererer, spiste han middag i Ahlefeldts Palæ i Kronprinsessegade med grev Christian og dennes søn Fritz, men »Dinesen var paafaldende mørk og indesluttet og lignede slet ikke sig selv. Han er jo ellers altid fuld af Aand og sprudlende liv«, skrev Fritz Ahlefeldt i sin dagbog. Efter middagen tog Dinesen sammen med hofjægermester Chr. Treschow i Det Kongelige Teater, der spillede »Aida«, men i pauserne lagde flere mærke til, at Dinesen virkede i påfaldende storartet humør. Efter forestillingen gik Dinesen hjem til sit logi i Fru Ankers Pensionat, på Sankt Annæ Plads 13, tredje sal, hvor han bad om tidlig vækning. Næste morgen fandt stuepigen, Emma Petersen, Dinesen's afsjælede legeme hængende ned langs dørstolpen.

Allerede her begynder jeg at sætte spørgsmålstegn ved Farfar's konklusion omkring årsagerne til selvmordet. Men så meget mere påtrængende bliver spørgsmålet: »Hvorfor?«

Besvarelsen af dette spørgsmål er vi måske kommet noget tættere på i dag, hvor den seneste litteratur har præsenteret fakta, som hidtil har været ukendte for – eller måske fortrængt/glemte af – dele af Slægten. Hos Farfar's nære ven, Farmor's yngste Farbroder, grosserer Gustav Hansen, kom også Wilhelm Dinesen meget som gæst; helt naturligt, da hans svigermoder var Gustav Hansen's søster, Mary Westenholz. I huset hos Gustav Hansen tjente som ung pige i 1894 den da 20-årige Anna Marie Louise Rasmussen, født i beskedne kår på Lolland, men vokset op på Frederiksberg. Hun blev gravid, måtte forlade København og »gik under jorden« i Jyderup på Sjælland, hvor hun den 30. juni 1895 i jordemoderboligen fødte en pige, som den 11. august i Bjergsted Kirke i Jyderup døbt Else Ulla Ellida Rasmussen. Et brev, fundet for ikke længe siden i Slægten Dinesen's arkiver, stammer fra Farfar's ven Gustav Hansen's dødsbo (1912), men er udfærdiget den 24. februar 1897. Brevet er et indicium for, at Anna Rasmussen's datter havde Wilhelm Dinesen som far, og vished om sagen er for ganske nylig

frembragt. Datteren, Else Ulla Elida Rasmussen, fulgte med moderen ind i dennes ægteskab med ingeniør Jens Chr. Jensen, som dels adopterede Elida, dels i 1904 tog navneforandring fra Jensen til Spange. Familien boede i Malmøgade 7 på Østerbro i København; der boede Elida Spange hele sit liv, særdeles bevidst om sin herkomst, indtil hun den 8. juli 1982 døde på Kommunehospitalet i København.

Lægges disse oplysninger til grund, har husjomfruen i marts 1895 været så langt i graviditeten, at det ikke var muligt for hende at skjule den længere. Hun har været nødsaget til at forklare sig overfor sin arbejdsgiver, Gustav Hansen, og efter brevets indhold at dømme, at udpege barnets far som Wilhelm Dinesen. Sandsynligt er det – vi ved ikke hvordan – at Dinesen i marts 1895 har erfaret ikke alene, at Anna var gravid, men også at principalen var klar derover og over faderens identitet. Nu var gode råd dyre. Kendte Gustav Hansen den rette sammenhæng, ville søsteren, Mama, formentlig også snart kende den.

Han havde jo forrådt sin hustru Ingeborg og sin svigermoder, overfor hvem han havde afgivet løfter om troskab. Officeren Wilhelm Dinesen havde forrådt sit æresord; selvmord var eneste konsekvens! –

Netop i midten af marts 1895 ændrede Dinesen's optræden sig så brat, at han vakte almindelig opmærksomhed; han var uligevægtig og talte om, at alt var forbi. Og det var det så kort tid efter.

Mon ikke Farfar's konklusion bærer præg af, at vennen Gustav Hansen *ikke* har delagtiggjort ham i sin viden? Det tror jeg.

Ikke mere om »Boganis« her, men både han og Datteren bliver omtalt i Kapitel 34. Efter denne ukronologiske digression vender jeg tilbage til 1864.

Her skal det endelig nævnes, at ved Farfar's Regiment – Det Attende – tjenestegjorde fra den 9. marts 1864 som kompagnikommandør premierlieutenant Jens Lange Larsen. Som følge af kommando-strukturelle ændringer fra Krigsministeriet under våbenhvilen i juni trådte han, der med regimentet lå på Als, den 8. juni tilbage som kommandør. På kampdagen den 29. juni var han fra morgenstunden kvartersyg, men kom på benene i dagens løb til tjeneste ved 1. kompagni og deltog i kampene og retræten. Han og Farfar KAN have mødtes, men det er næppe sandsynligt; allenfalds vides intet herom.

Jens Lange Larsen var født i Horsens i 1825 og havde under den første slesvigske krig deltaget i slag og træfninger ved Eckernförde, Slesvig, Ullerup, Sundeved og Isted. Siden deltog han som premierlieutenant af linien i 1864

ved Dannevirke, Dybbøl og Als; han fik sin afsked fra Hæren som Kaptajn i 1880. Under krigen i 1864 var han relativt nygift, idet han den 20. november 1863 indgik ægteskab med Sophie Maria Caroline Abildgaard; dette ægtepars ældste søn blev min Morfar, jvfr. Kapitel 32.

Jeg er i skrivende stund, som 78 årig, i 150-året for disse barske krigshandlinger, hvori deltog såvel min Farfar som min Oldefar på mødrene side, taknemmelig for, at de begge kom levende igennem både Slagtebænk Dybbøl og Dommedag Als.

Fig. 176. I krigen 1864 lød i dagene efter Dommedag Als for sidste gang på en kampplads det ofte benyttede hornsignal »RETIRÉR«. Med dette billede lånt fra »Krigen 1864« tager jeg afsked med Farfar's erindringer fra krigsskuepladsen.

Efter hjemkomsten til Hovedstaden måtte Farfar overveje fremtiden; han ville egentlig gerne være officer, men det så ikke lovende ud mere. Som den eneste af officererne ved 18' Regiment dekoreredes han den 28. oktober 1864 til Ridder af Dannebrog.

Den 17. november døde Oldefar – som nævnt tidligere – 4 dage efter Sølvbrylluppet.

Oldemor sad i uskiftet bo og videreførte handelsvirksomheden med ældstesønnen, Onkel Colla, som kompagnon og senere eneejer. Farfar fortsatte tjenesten i vinterens løb, men opgav i forårets løb og indledte et studium i statsvidenskab – »om ikke med særdeles Energi saa dog med nogenlunde Flid.« Den nu noget friere tilværelse gav ham anledning til også at forny sin omgang med den gamle vennekreds og han dannede med en håndfuld af dem en klike, der blev kendt i den lille hovedstad for sit gode humør og mange muntre streger »navnlig i den københavnske Kjøbmandskreds.«

Kliken befattede sig intenst med hyppig selskabelighed, rigelige mængder af champagne og baller, hvor de unge damer kurtiseredes på det nydeligste, alt præget af uopslideligt godt humør hos de unge herrer. Kliken fik øgenavnet »Banden«, »hvormed dog ikke mentes noget slemt«, og bestod udover af Farfar af Alfred Hage (senere godsejer til Oremandsgaard i Sydsjælland og politiker), Fritz Hartmann (senere overretssagfører), Julius Scheel (senere overretssagfører), Edvard Ipsen (senere professor og livlæge hos Kongen) og Gustav Hansen (senere grosserer, etatsråd og politiker). Disse venskabere blev livsvarige. Sidstnævnte var yngste søn af storkøbmanden, Etatsråd A.N. Hansen og blev onkel til Farmor. Med Gustav Hansen rejste Farfar gerne til Tirsbæk Gods, som Gustav's fader ejede, og til Matstrup Gods, hvor Gustav's søster Mary, gift med Etatsråd Westenholz, residerede.

I foråret 1866 bevilgede regeringen penge til udnævnelse af 24 reserveofficerer til sekondløjtnanter af linien, og Farfar var en af de 24 med tjeneste i Viborg. Allerede i november kommanderedes han til København for at gå på kursus, og det kom på tale at ansøge om at blive udsendt til Algier for at uddanne sig yderligere ved at forrette tjeneste i den franske hærs afdeling i Algier. Men kort før den planlagte afrejse i januar 1867 blev han syg – det var mave- og tarmsystemet, det var galt med – og på grund af komplikationer var han først rask i maj 1867. Efter lægeligt råd trådte han udenfor nummer i et år og genoptog de statsvidenskabelige studier med henblik på eksamen, som han endeligt bestod med bedste karakter i januar 1868. Derefter genoptog han den militære tjeneste, nu som premierløjtnant, og rejste siden over Paris til Algier, hvor han gjorde tjeneste ved l' Zouav-regiment – et af den franske hærs mest berømte regimenter.

Farfar's udbytte af året i Algier var militært set »lig Nul.« Men han fik set det interessante land og lært sig fransk. »Livet var et komplet Driverliv.« Efter en ridetur om morgenen fulgte besøg på en café, tidlig frokost i messen, og derefter nyt café-besøg med kaffe og kortspil. Siesta i de varmeste timer og derpå nyt café-besøg, så middag og afslutning på endnu en café.

Efter hjemkomsten i juni 1869 tiltrådte han tjenesten ved sin bataljon i Jylland, hvor han – afbrudt af et halvt år på kursus i Hovedstaden – i 1870 til sin store glæde fik til opgave at uddanne rekrutter. – På Frederiksberg Slot var i 1867 Officersskolen blevet oprettet, og pr. 1. maj 1870 var Farfar's regimentschef fra Krigen 1864, oberst Lundbye, blevet chef; Farfar blev den 1. november ansat som underviser i Felttjeneste og Exercits. På baggrund af Den Fransk-Tyske Krig var vinteren 1870-1871 militært set interessant, og på Frederiksberg Slot fulgte man begivenhederne intenst.

Fig. 177. Farfar som premierløjtnant ved Livgarden omkring 1874;
foto i Forfatterens eje.

Efter vekslende tjenester i Jylland, på Frederiksberg Slot og på kurser i København opnåede han omsider det eftertragtede mål at få ansættelse i Livgarden; den 1. oktober 1873 kunne han melde sig til tjeneste og blev ansat ved 1' kompagni. Det må være fra tiden derefter, ovenstående fotografi af den unge premierløjtnant i Den Kongelige Livgardes uniform med Sabelskede og med Ridderkors er taget, jvfr. Fig. 177.

I årene derefter gjorde Farfar tjeneste ved Livgarden på forskellig vis og gennemførte undervisningen på Officersskolens Stabsafdeling, hvorfra han i begyndelsen af 1878 bestod afgangseksamen som no. 1. Under et raffel hos Kongen på Amalienborg fik han af Krigsministeren at vide, at denne havde læst Officersskolens afgangsrapport om ham »og at den var særdeles rosende.«

Farfar's officerstilværelse lakkede mod enden. Under tjenesten i vinteren 1878-1879 som adjutant ved Livgarden overvejede han nøje broderens, Onkel Colla's, forslag om indtrædelse i Oldefar's handelsvirksomhed, som i de seneste år var blevet koncentreret om handelen på Island. Onkel Colla trængte til en aflastende kompagnon, og hvem var bedre egnet end Farfar! »Udsigterne i Armeen var ikke opmuntrende.« Farfar traf sin beslutning og trådte udenfor nummer den 1. maj 1879.

Han kom i afskedsaudiens hos Majestæten, der i varme ord takkede for hans »gode Tjeneste saavel i Krig som i Fred.« Siden blev han i anledning af udført adjutanttjeneste udnævnt til Ridder af den græske Frelserorden. Efter endnu en del overvejelser og undersøgelser af de militære karrieremuligheder besluttede han sig i sensommeren 1880 til endeligt at forlade Hæren; han tog sin afsked som Premierløjtnant, men fik nogle måneder senere et nyt afskedspas som Kaptajn.

Straks i maj 1879 påbegyndte han sin oplæring i det fædrene firma under vejledning af fuldmægtig Lottrup, der havde været med fra begyndelsen, jvfr. Kapitel 18. Lottrup, der på det tidspunkt var over 60 år gammel, var en god læremester, men samarbejdet var ikke gnidningsfrit. Da Lottrup døde 16 år senere, skrev Farfar den 5. april 1895 i sin dagbog: »Hans store Trofasthed og Nidkjærhed i vor Forretning har Krav paa vor Taknemmelighed; dette bør bringe mig til at glemme, hvormange bitre Timer han forvoldte mig de første Aar, jeg var paa vort Contor.«

Hermed begyndte Farfar's mangeårige tilværelse som Islandsk Købmand, et liv, der ikke interesserede ham og som aldrig dulmede sorgen over at måtte droppe tilværelsen som officer. Dertil kom, at samarbejdet de to brødre imellem ikke altid var lige gnidningsfrit, og ser man på den økonomiske side af sagen, gik firmaets overskud, der nu deltes mellem brødrene, op og ned. De første af Farfar's år som kompagnon var forretningen gået godt, men i 1884-1885, hvor Farfar omsider var blevet optaget som Ansvarlig Deltager på linie med Onkel Colla, slog fiskeriet næsten fejl på Island, bøndernes gæld steg voldsomt og begge år bragte store tab, der var mærkbare for Farfar; han blev bekymret for det fremtidige udkomme. Gennem stort set alle årene passede han arbejdet med de årlige sommerrejser til Island for der at styre og tilrettelægge handelen, og i 1887-1888 gik virksomheden atter godt. 1889 blev et »nogenlunde« år, men de næste 3 år slog fiskeriet på Island atter fejl. Det betød tab eller kun ringe fortjeneste, og Farfar »begyndte at se paa den islandske Forretning med mere Skepsis end tidligere.« Han blev klar over, at samfundsudviklingen, incl. den teknologiske og industrielle udvikling, ville medføre, at »Islænderne udviklede sig til selv at kunne

tage Forsyningen af deres Land i deres Hænder.« Fremtiden for et firma som P.C. Knudtzon & Sønner var højst usikker. Også udbyttet af forretningen i årene 1890-1895 var »gennemgående tarveligt« og Farfar blev stedse mere bekymret. I 1896 kom løsningen på hans problemer.

Allerede i 1891 var Farfar valgt ind i Landstinget som repræsentant for Højre, der disponerede over 4 ud af 7 københavnske landstings-mandater, hvoraf 1 normalt var valgt af Grosserer Societetets Komité, hvis formand var Tietgen. Mandatet var blevet ledigt, da den hidtidige indehaver, A.N. Hansen-Sønnen Harald Hansen, i protest mod sit parti havde nedlagt mandatet. Farfar havde siden 1886 været Dommer i Sø- & Handelsretten, men måtte opgive dette hverv, da han i oktober 1891 tog sæde i Landstinget. Han kom aldrig til at spille nogen fremtrædende rolle, men deltog med iver og interesse i de sager om Handel, han som købmand havde forudsætninger for. Han blev i 1894 valgt som medlem af Rigsretten, og udvidede i det hele i sin politiske periode sit i forvejen betydelige netværk.

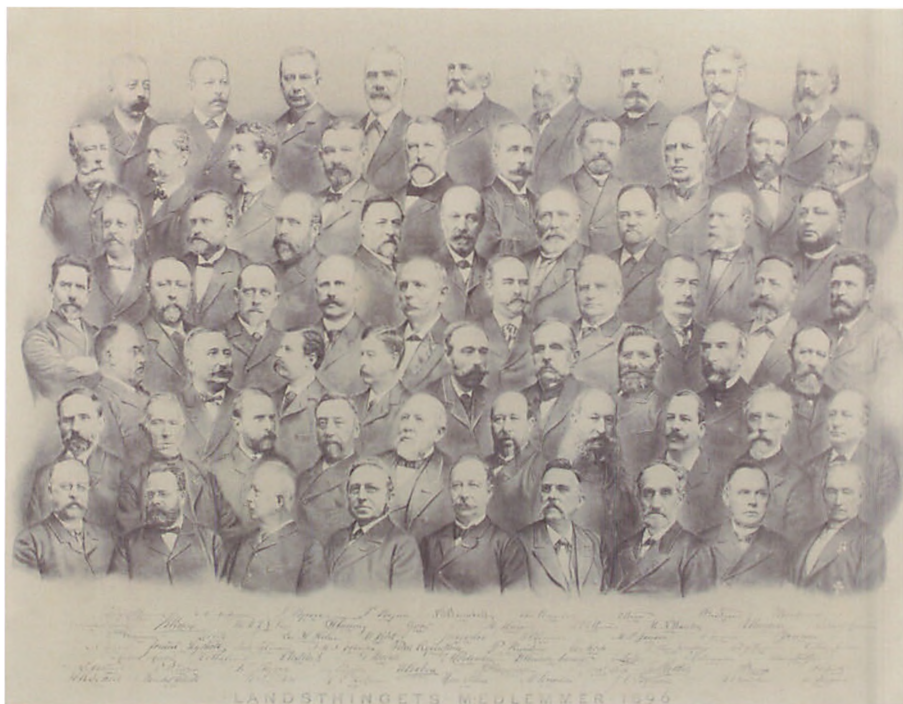

Fig. 178. Landstingets Medlemmer 1896; foto i forfatterens eje. Udover Farfar i midterste række som no. 3 fra højre ses i næstøverste række bl.a. A.N. Hansen-Sønnen Octavius Hansen yderst til højre og vennen Alfred Hage som no. 5 fra højre.

I 1892 blev han af en af Nationalbankens repræsentanter spurgt, om han kunne tænke sig at indtræde i Bankens direktion. Det kunne han godt, men da han fandt det utidigt så hurtigt at udtræde af Landstinget, svarede han Nej, tak. I stedet valgtes grosserer Rudolf Tvermoes. Da i januar 1896 to af Bankens direktører afgang ved døden, kom Farfars kandidatur atter på tale. Af Farfars dagbog fremgår en del aktivitet i de sidste dage af januar i netværket, og den 12. februar fik han at vide, at han med 12 stemmer ud af 15 af Nationalbankens Repræsentantskab var blevet indvalgt i Direktionen. Den 17. februar indledte han sin gerning i Banken; der mødte han sine to nye kolleger. Den ene var førnævnte Rudolph Tvermoes, den anden var hans gamle skolekammerat fra Herlufsholm, Onkel Frederik's daværende bedste ven, jvfr. Kapitel 20, Eratsråd, tidligere Højesteretssagfører, Rasmus Strøm. Senere på året udnævnte Kongen den tidligere justitsminister, Professor, dr. jur. Johannes Nellemann. Med disse kolleger havde Farfar gennem årene et behageligt og godt samarbejde. Den tidligere officer, som aldrig havde fundet sig tilpas som købmand, var nu som Nationalbankdirektør havnet på sin rette hylde. Da Tvermoes døde i 1906 blev Farfar Nationalbankens hovedleder. Skønt han ikke havde særlige uddannelsesmæssige kvalifikationer til stillingen, udfyldte han den med stor dygtighed, retlinethed, hæderlighed og noblesse.

Lidt brysk måske, med grundlag i sin militære facon, men højt respekteret og af bankens personale særdeles vellidt; man vidste, hvor man havde ham. Som bankmand var han af den konservative, forsigtige type; spekulationer på Børsen måtte han advare imod, og var man måske ikke enig med ham, måtte man altid lytte til den myndige personligheds karske tale. Han var en ægte Patricier og ham skulle man ikke løbe om hjørner med.

Det fik justitsminister Alberti (1851-1932) at mærke, da han efter årelange bedragerier og misliebige økonomiske transaktioner følte jorden skælve under sig i september 1808. Den 8. september skulle han indfri et lån på 1½ million kroner, og Alberti henvendte sig da i Nationalbanken med ansøgning om lån, hvilket blev afslået af ledelsen. »Saa bad han om at tale med direktør Knudtzon, som køligt sagde til den paagældende medarbejder: »Vil De sige til justitsministeren, at jeg ikke ønsker at tale med ham.« Det var Albertis sidste chance for at forhale katastrofen, og fra banken gik han direkte til politiet for at melde sig.« Således mindedes en tidligere medarbejder i Nationalbanken mange år senere begivenhedernes gang. Alberti blev i 1910 idømt 8 års tugthus for dokumentfalsk og bedragerier, der løb op i små 17 millioner kroner. Regeringen J.C. Christensen måtte gå af!

Var Farfar arbejdsmæssigt efter mange omskiftelser havnet på sin rette hylde, var han det også siden 1882 på det familiemæssige felt.

Gennem årene som officer havde hans bopæl som basis været Amaliegade 14, hvor han hos Oldemor havde et par værelser stående. Efter at være trådt ud af Hæren og ind i Oldefar's handelsvirksomhed var det fortsat særdeles praktisk for ham. Men ind imellem var han jo på rejse, dels for på Island at passe forretningerne, dels i Europa af rekreative eller blot sociale grunde. Ungdomsvennerne i »Banden« holdt han tæt forbindelse med, også efter at flere af dem var blevet gift. Ungdomsvennen Alfred Hage var således blevet gift i 1872 og havde overtaget godset Oremandsgaard; der kom Farfar glad og gerne på besøg. En anden ungdomsven, den yngste A.N. Hansen-Søn, Gustav Hansen, var også blevet gift, og han og hans hustru havde i somrene 1880 og 1881 lejet Frederiksdal Slot ved Furesøen, nordfor København. Efter Farfar's hjemkomst fra sommerrejserne til Island boede han som gæst på Frederiksdal Slot i nogen tid de to år.

På naboejendommen, Hummeltofte, boede Gustav Hansen's knapt 13 år ældre broder, øjenlægen, professor Edmund Hansen med hustru, to døtre og en søn. Edmund Hansen havde siden 1878 lejet ejendommen til sommerbrug; han havde bolig og klinik i Havnegade 5, centralt i København. Han, der havde en engelsk Mor og som resten af den A.N. Hansen'ske familie var udpræget engelskorienteret, jvfr. Kapitel 23, var en af de første, der indførte tennisspillet i Danmark, og sporten udøvedes så tit som muligt på Hummeltofte. Familien Gustav Hansen og Familien Edmund Hansen mødtes hyppigt, og da Farfar i perioder var gæst hos Gustav, lærte han snart Familien på Hummeltofte at kende. Og det var ikke blot tennisspillet, der interesserede. »Under mit besøg paa Frederiksdal i 1881 vakttes hos mig en varm Følelse for Professor Hansens ældste Datter, Ellinor, født 1859, altsaa omtrent 15 Aar yngre end jeg. Paa Grund af den store Aldersforskel kunde jeg ikke gøre mig stort Haab om at vinde den yndige, elskværdige og forstandige unge Piges Hjerter; i Løbet af Vinteren blev det mig mere og mere klart at mit Livs Lykke vilde bero paa om jeg kunde vinde hende. Jeg tog endelig Mod til mig og friede og den 6'Juni 1882 gav hun mig sit Ja!«

Farmor og Farfar blev gift den 11. december 1882 i Holmens Kirke, med kun den nærmeste slægt på begge sider tilstede. Bl.a. på grund af Onkel Colla's hustrus sørgelige og alvorlige tilstand fejredes brylluppet ret stille. Bryllupsrejsen gik til Folehavegaard ved Hørsholm, nordfor København, hvor Edmund og Gustav Hansen's søster, etatsrådinde Mary Westenholz, boede som enke. De nygifte flyttede ind i en lejlighed i Lille Strandstræde

Fig. 179. Sølv-Kaffesættet var en bryllupsgave i 1882; er nu på Øregaard Museum, hvorfra fotografiet stammer.

20, 3. sal; den »var rummelig og hyggelig« og ægteparret havde 2 unge piger i huset til hjælp.

Den 3. januar 1884 fødtes deres første søn, Thorkil, den 13. juli 1885 den næste, Henning, og den 16. februar 1887 den tredje søn, Edmund. Under Farfar's rejser til Island ville Farmor gerne bo i nærheden af forældrene, »og da der intet passende fandtes at faa til Leje, tilbød Svigerfader at vi maatte bygge et Hus i den østlige Ende af hans Have.«

Svigerfaderen havde for sig og familien ved kongelig bevilling af 12. juli 1882 antaget sin moders efternavn og hed derefter Edmund Grut. I 1883 havde han købt ejendommen Hummeltofte. Der gik Farfar i gang med at få opført et træhus, »Det lille Hus« til sommerbrug, medens de hastige familieførøgelser havde foranlediget lejligheden i Lille Strandstræde skiftet ud med en større i Den Kofoedske Gaard, Overgaden neden Vandet 11, på Christianshavn.

Den Kofoedske Gaard er en af Christianshavns største ejendomme og bygget i 1785 i en enkel klassicistisk stil til bornholmeren Hans Peter Koføed, kaptajn og skibsreder. Han havde tjent sig velhavende på sejladsen på De Vestindiske Øer med trekantfarten Afrika – De Vestindiske Øer – Dan-

mark. I 1838 overtoges gården af Peter Frederik Heering, grundlæggeren af kirsebærlikørfirmaet med det senere så kendte produkt Cherry Heering, og denne slægt ejede den i 139 år frem til 1977 under navnet Heerings Gaard. Der boede Farfar med sin familie fra april 1888, men familien opholdt sig mest på Hummeltofte for fra maj at kunne følge byggeriet og for at Farmor, under Farfar's sommerrejse i juni-juli til Island, kunne bo sammen med sine forældre. Knap var Farfar vendt hjem fra Island sidst i juli, før »Det lille Hus« var færdigt til indflytning og »næppe vare vi komne i Orden i det nye,

Fig. 180. Akvarel fra 1919, malt af E. Trojel, af hjørnet af »Det lille Hus« i den østlige ende af Hummeltoftes have, som Farfar med hjælp af arkitekt Gjellerup lod bygge i 1888; i Forfatterens eje.

hyggelige lille Hus, før vor fjerde Søn, Christian, blev født den 4de August.« Om efteråret flyttede familien ind i den solbeskinnede, herskabelige, rummelige og hyggeligt møblerede lejlighed på Christianshavn. Farfar befandt sig godt, men afstanden til kontoret i Store Kongensgade, hvor Firmaet P.C. Knudtzon & Sønner holdt til, var så stor, at han ikke som hidtil kunne komme hjem til frokost, »hvorfor Ellinor følte sig noget ensom.«

Den 17. december 1888 døde Oldemor i Amaliegade 14, og som fortalt i Kapitel 20's beretning om Onkel Colla overtog Farfar gården med Onkel Colla som uopsigelig lejer af 2'salen i 10 år pr. april 1889, således at Farfar med familien beboede stueetagen. Først om efteråret flyttede familien ind, men da havde tragedien ramt den.

I maj måned var de 4 drenge på Hummeltofte hos deres morforældre, da Farmor og Farfar var på nogle dages besøg hos Hage's på Oremandsgaard. Ved hjemkomsten flyttede de alle 6 ind i »Det lille Hus«, men kort efter blev den godt 2-årige Edmund syg en fredag. Det viste sig at være en ondartet difteritis, og om søndagen den 26. maj døde den lille dreng. For om muligt at undgå smitte flyttede alle op på Hummeltofte, men »Sygdommen greb om sig, først angrebes Henning, saa Ellinor.« Den knapt 4 år gamle Henning hospitaliseredes, men stod ikke til at redde; han døde om fredagen den 31. maj. Farmor kom sig, men en kokkepige på Hummeltofte blev også syg og døde på sygehuset i Lyngby. De to andre drenge, Thorkil og Christian blev også angrebet, Thorkil kun i lettere grad, men de kom sig begge. »Det lille Hus« blev herefter desinficeret og stod tomt i nogen tid, hvor den formindskede familie på Marienlyst ved Helsingør, der endnu ingen gæster havde, »søgte at komme lidt til Ro efter de tunge Tab.« – De to drenge begravedes på Lyngby Kirkegård. – »Det blev en trist Sommer for os; efter i 10 Aar i Træk at have været paa Island blev jeg denne Sommer hjemme.«

Efter sommeren flyttede Familien ind i Amaliegade 14, hvor datteren Benedicte, kaldet Dixen, blev født den 14. oktober 1889. Børneflokket øgedes den 3. februar 1892 med datteren Margrethe, kaldet Mik eller Mikmak, og den 24. april 1894 med sønnen Jørgen. Det begyndte derfor at knibe med pladsen i sommerboligen »Det lille Hus«, hvorfor Farfar fra foråret 1893 af sin svigerfar på Hummeltofte lejede naboejendommen, den tidligere forpagterbolig, som han havde måttet overtage. »Det lille Hus« lejedes ud til Konferentsraadinde Holm, der var en god bekendt af Familien Schulin på Frederiksdal Slot. Det blev begyndelsen til et mangeårigt venskab mellem beboerne på Frederiksdal Slot, på Store Hummeltofte og på Lille Hummeltofte, som husede Familierne Schulin, Grut og Knudtzon.

I sommeren 1896, året hvor Farfar omsider som Nationalbankdirektør var kommet på sin rette hylde, rantes familien på ny af tragedien. Den 13. juni blev den 4-årige Margrethe syg af difteritis og trods flere serum-indsprøjtninger døde hun den 18. juni.

Farfar's ellers ganske kortfattede dagbogsnotater er i disse junidage præget af den dybe sorg, som atter er overgået Familien; det er hjerteskrærende læsning.

Den 21. juni begravedes Margrethe ved siden af sine to brødre på Lyngby Kirkegård.

Sidenhen øgedes børneflokket med sønnerne Harald, født den 6. juli 1897, og Torben, født den 2. marts 1900; begge blev født på Lille Hummeltofte. Ved århundredskiftet havde Farmor og Farfar således 6 børn; de blev alle voksne.

De voksede op i Amaliegade 14, som var vinterbopælen, og på Lille Hummeltofte, som var sommerbopælen, og børnene knyttedes tæt til de to domiciler. Begge steder blev ført et omfattende selskabsliv, ligesom børnene, efterhånden som de voksede til, var til selskaber og baller rundt omkring i den omfattende slægts-, venne- og bekendtskabskreds. Gården i Amaliegade var så rummelig, at Familien ikke kunne bruge al pladsen selv, og der var derfor gennem alle årene lejere i ejendommen. Således er i forfatterens eje en smuk gammel keramiklampe med et bibelsk motiv, fundet af Mor i en københavnsk antikvitetsbutik, som har levet en del af sit liv i Amaliegade 14 på 1. salen hos en overhofmesterinde Grevenkop Castenskjold, der var lejer i ejendommen en periode.

En af de mere langvarige og trofaste lejere var maleren Kristian Zahrtmann (1843-1917), hvis betydning for og i Dansk Malerkunst var betragtelig. Han boede fra 1892/93 og 20 år frem til leje hos Farfar øverst på kvisten. Den 16. november 1912 flyttede han til eget hus, Casa d'Antino, tegnet af Hans Koch i samarbejde med ham selv, på Fuglebakken på Frederiksberg. På Bornholms Kunstmuseum hænger et af hans oliemalerier, betegnet »Malerens Atelier i Amaliegade. 1909.« og signeret »19KZ09«. Maleriet viser Zahrtmann i sit atelier og hjem, hvor han sidder bag et stort tungt skrivebord, jvfr. Fig. 181 nedenfor. Tunge renaissance- og barokmøbler prægede også hans historiske motiver, som for eksempel den lange række af malerier af Leonora Christina's historie og skæbne, der i øvrigt i 2006 var genstand for en glimrende udstilling i København, betitlet »Ære være Leonora«.

Fig. 181. Zahrtmann's Atelier i Amaliegade. 1909; olie på lærred.
Tilhører Bornholms Kunstmuseum.

Zahrtmann var en skattet gæst hos Farfar og Farmor, både i Amaliegade og på Lille Hummeltofte; han kom ofte til the eller middag, eller blot på en aftenvisit. I foråret 1885, hvilket var før Zahrtmann blev lejer i Amaliegade og før Farfar overtog ejendommen, arbejdede Maleren på et billede af Don Juan Figuren med titlen »Morgenstemning«. Det viser en elegant mand siddende i sort silkedragt i et ret mørkt interiør med røde vægge og rødt gulvtæppe. Af mig ukendte grunde påtog Farfar, der dog på det tidspunkt havde hustru og søn med yderligere en søn på vej, sig at sidde model for denne skørlevner, som slapper af efter en begivenhedsrig nat – med tanke på den næste. Maleriet blev færdigt i foråret 1885 og må være købt af Farfar, i hvis hjem det hang; først i dagligstuen i Amaliegade, siden på Lille Hummeltofte hos Farmor. Maleriet er heldigvis fortsat i Slægtens eje. – Kunsthistorikeren Christian Elling (1901-1974) kendte maleriet og skrev i sine erindringer: »Kr. Zahrtmann, hvis paradoxale Menneskekundskab havde »Krop« (som man siger om god Vin), begreb Figuren og hans *mille e tre*. I sit Maleri betitlet »Morgenstemning« (1885) viser han Don Juan siddende fuld af Lede efter en daadrig Nat; Lyset er graat, han føler Aske paa sin Tunge. *À quoi*

Fig. 182. Oliemaleriet »Morgenstemning« af Zahrtmann, 1885; i Slægtens eje.

bon? Men ved Solens Frembrud vil han springe op, spændstig, og gaa ud af sit Kammer med et jublende: *Ca ira!*« – Maleriet vises ovenfor som Fig. 182.

I efteråret 1892 påbegyndte Zahrtmann maleriet »Portræt af fru E. Knudtzon i Interieur«; han arbejdede videre på det i marts 1893 og signerede det i 1894, hvorefter det i april udstilledes på Den Frie Udstilling. Farfar skriver i sin dagbog den 22. april 1894: »Var med Thork. og Chr. paa den frie Udstilling, Ellinors Billede daarligere end da jeg sidst saa det.« Farfar har øjensynligt ikke brudt sig om billedet og har vel derfor ikke købt det, skønt det kunne være nærliggende. Maleriet vides at have været ejet i 1917 af en kunstsamlende ørelæge i Hellerup, men i slutningen af 2003 dukkede maleriet op til salg ved Bruun Rasmussens auktion no. 727. Det lykkedes for Slægten at få fingre i maleriet, som i dag har en ganske særlig placering. Som man kan se, jvfr. Fig. 183 nedenfor, forestiller billedet en sortklædt Farmor, der sidder i sin dagligstue i Amaliegade 14, med mange røde farver i møbelbetræk og tæpper, og i baggrunden ses en kommode, hvorpå står to 4-armede bronzestager, og hvorover hænger Zahrtmann's maleri af Farfar

Fig. 183. Oliemaleriet »Portræt af fru E. Knudtzon i Interieur« af Zahrtmann, 1894; i Slægtens eje.

som Don Juan, jvfr. Fig. 182. Kommoden og bronzestagerne befandt sig i mange år hos to forskellige slægtninge, men er nu forenet og på væggen ovenover hænger maleriet af Farmor. – Samlet og udelt!

Det er livsbekræftende at opleve, at vi i Slægten har medlemmer, der forstår at tage vare på Slægtens memorabilia.

Årene fra Farfar blev Nationalbankdirektør i 1896 og frem til hans død i 1913 bar præg af hans glæde ved arbejdet, hans omsorg for børnene, som ofte på grund af sygdomme og epidemier gav ham anledning til store bekymringer, og hans store kærlighed til Farmor.

Hans virksomhed i Nationalbanken var primært den kontrollerende og som tilsynsførende ved filialerne, hvilket gav nogen rejseaktivitet. Ved siden af passede han med stor interesse sin bestyrelsesplads i Crome & Goldschmidts Fabrikker A/S i årene 1894-1909, sit næstformandskab i De Private Assurandørers bestyrelse og sit formandskab i bestyrelsen for Kysthospitalet på Refsnæs.

Dagbøgerne fra hans sidste 20 år vidner om hans umådelige virketrang og alsidighed. Den 13. januar 1913 var Farfar »til Audients hos Kongen for at takke ham for Dannebrogsmændenes Hæderstegn.«

Baggrunden var en justitsministeriel indstilling af 7. december 1912 om »en Mand, der paa Grund af sin betydningsfulde Virksomhed turde have gjort sig fortjent til at erholde et fornyet Bevis paa Deres Majestæts allerhøjeste Paaskønnelse.« Udnævnelse skete den 9. december 1912.

Dagbøgerne vidner også om hans konstante årvågenhed med børnenes gøren og laden. Det gælder, mens de var mindre, deres sygdomme, men også deres sociale verdener, og, efterhånden som de blev større, deres evner og flid, deres resultater i skolen og deres kammerater, som jævnligt kom i det gæstfrie hjem til måltider, selskaber og baller.

Endelig vidner de om hans vedholdende store kærlighed til Farmor, som han fuldt og helt er klar over, at han står i dyb gæld til. Han lyttede opmærksomt til hendes råd, som i nogle tilfælde fik afgørende betydning, og han udtrykker jævnligt sin taknemmelighed overfor sin elskelige Ellinor for hendes store kærlighed og overbærenhed. Og han ved, at der er behov for overbærenheden. Et sted kan man læse: »Blev jeg desværre meget hidsig ved Middagsbordet og talte i særdeles styg Tone til Ellinor, som deraf blev saa afficeret, at hun maatte gaae fra Bordet og lægge sig paa sin Seng; i Løbet af Eftermiddagen var hun dog vel igjen.« Et andet sted betror han dagbogen, at han »var gnaven og uartig mod Ellinor«. Han har livet igennem kæmpet med sit stridbare sind og med sin hidsighed, der i øvrigt nedarvedes.

I årene fra 1897 til 1912 skrev han Juledigte til Farmor, der omhyggeligt gemte dem og inden sin død i 1934 bestemte, at de skulle gå videre til sønnen Kristian. Juledigtene emmer af Farfar's følelser for Farmor og er både præget af poesi og humor; fra samlingen følger nedenfor nogle få eksempler:

JULEAFTEN 1897 – Et Elskovs-Kvad.

»Du elsker Somren med dens milde Vind
Dens Rosenflor, dens lange, lyse Dage -
Jeg elsker den, fordi den paa din Kind
Formaaer at kalde Roserne tilbage;
Fordi dens Lys og Varme fra dit Sind
Formaaer de tunge Tanker bort at jage.

Den mørke klamme Vinter har for Dig
Slet ingen Roser, intet der kan fryde,
Derfor den hviler ogsaa tungt paa mig
Tidt ønsker jeg dens kolde Magt at bryde;
Thi naar ei Rosen blomstrer paa **din** Kind
Og naar ei glade Toner fra **Dig** lyde,
Da kommer ogsaa Kummer i mit Sind,
Da kan ei længer jeg min Lykke nyde.

Men selv i Vinterkulden Roser gro
... En saadan er det, jeg Dig hermed sender ...
De kan, som Somrens, gjøre Sindet fro
For den, der deres Duft forstaaer og kjender;
Og hører Du til dem, da er der to,
Der glade blive, thi – det maa Du tro –
Jeg elsker Dig – og hermed Kvadet ender.«

Det var en tradition i hjemmet, at Farfar juledags aften, hvor træet atter tændtes, læste Selma Lagerløf's Legenden om Juleroserne; en tradition, den næste generation overtog. – Og der blev musiceret: Farmor spillede på Klaveret, senere akkompagneret af Onkel Kristian på Cello og sidenhen af Onkel Jørgen på Violin.

JULEN 1899 – Vinterglæder!

»Lad Blæsten suse og Stormen tude!
Og Regnen og Sneen pidske mod Rude!
Her er dog saa deiligt at boe herude
Med Dig!

Lad Vinden om Morg'nen i Ørene bide!
Lad knibe det lidt at naae Toget i tide!
Hvor har jeg det bedre end Side om Side
Med Dig?

Lad andre ta'e Deel i selskabeligt Liv,
I Byens Tummel, i Strid og Kiv!
Jeg er glad for et stille Hjem med min Viv,
Med Dig!

Og bliver den Vinter end nok saa haard,
Jeg ved, dens Kulde mig aldrig naaer,
Thi for mig er det altid den deiligste Vaar
Med Dig!«

Denne vinter tilbragtes på Lille Hummeltofte på grund af håndværkere i Amaliegade, foranlediget af nye lejere.

JULEAFTEN 1907.

»Tak Stjerne klare, milde,
Fordi Du aarle, silde
Mig lede paa min Vei!
Lys for mig i de Dage,
Jeg endnu har tilbage
Saa tyngte Byrder ei.«

Juledigtet fra 1907 er fra sølvbryllupsåret; sølvbrylluppet var den 11. december. Farfar er den dag ikke så kortfattet: »Sølvbryllupsdag. Ellinor gav mig en Lænestol, Thorkil og Christian Gruppebillede af Børnene, Dixen 2 af hende malede Lamper, de 3 Drengene Sølv-Saltskeer i elegant Etui. Mit Portrait, som jeg i al Hemmelighed havde ladet Professor Otto Bache male, vandt Ellinors fuldeste Bifald. Svigermoder kom op ad Formiddagen og blev hos os til Frokost. Pragtfulde Gaver, Blomster, Telegrammer og Breve strømmede ind hele Dagen. Efter Frokosten gik jeg ud paa Assistens Kirkegaard og lagde Kranse paa Papas og Mamas Grave. Fra kl. 3 til 5 tog vi imod, og der kom over 70 Mennesker, saa det er umuligt at opregne dem. 6½ spiste vi hos Svigermoder i al Stilhed, hun og Thomas, Asker, der i Dagens Anledning var kommet over fra Matrup, Torben og Mary, Professor Plum og Hustru, Bess Westenholz og Harald Hoskiær, samt min Søster Benedicte – med os og 6 Børn var vi 18 tilbords. -- Ellinor var tilfreds med Dagen, og jeg da for den Sags Skyld ogsaa, endskjøndt jeg ikke holder af at være Centrum. Talrige Vidnesbyrd fik vi om, at der næres Venlighed for os, og det ere vi taknemmelige for.«
Alligevel finder Farfar sidenhen ud af, at han dog nok har været lidt for kortfattet; i dagbogen findes en tilføjelse med titlen »Efterskrift«:

»Ved i dag, d. 4. October 1909, at gjennemlæse disse Optegnelser, støder det mig meget at see, at jeg ikke paa vor Sølvbryllupsdag har nedskreven en kjærlig Tak til min elskede Ellinor. Aldrig nogen Dag, og mindst paa vor Sølvbryllupsdag, skulle jeg glemme at takke hende for hendes store Godhed, Kjærlighed og Overbærenhed mod mig.«

Otto Bache's Portrait af Farfar ses nedenfor som Fig. 184.
Gruppebilledet af Børnene fra sølvbryllupsdagen ses i Kapitel 25 som Fig. 214.

JULEAFTEN 1912

Naar atter jeg iaar min Pligt
Skal gøre og med Juledigt
Ærbødigst Dig opvarte maa,
Jeg først opmærksom gør Dig paa,
At Du vil mindes første Gang,
Vi to vor Julepsalme sang
I Fælleddskab, tilbage maa
Du tredive Aar i Mindet gaae.
Da var Du ung,
Og ingen Byrde tung
Dig trykket; lys din Fremtid laa,
Kun lidet da Du tænkte paa
Hvad i sit Skjød den gjemte;
Dit Sind var let, dit Haab var lyst,
Du kjendte ikke Livets Dyst,
Smaasorgerne Du glemte;
Med freidigt Sind, saa hjertevarm,
Du vandred trøstigt ved min Arm
Ind i det nye Hjem, Du bygged,
Og for os begge kjærligt smykked.

Siden da er forløbet tredive Aar,
I et talrigt Hjem nu som Midtpunkt Du staaer,
Hos Dig en hvidhaaret Gubbe Du har,
Der ei altid saa let at tumle var.
Om Dig fylker af Sønner en Kreds,
Med hvilke Du sikkert er ganske tilfreds;
Ved din Side Du har en Pigelil,
Holdt i den mere moderne Stiil,
Ogsaa Sønnekone med gyldent Haar,
Der med sin Dængse paa Armen staaer.
De mange Børn gjør Dig dygtig Besvær,
Af Folk Du behøver en heel lille Hær.
Stort Huus i Byen og ogsaa paa Landet,
med saa talrig en Flok det kan ei være andet;

Men det Hele Du styrer med Haand saa stærk,
At Alt for Dig gaaer som Legeværk.
Af Opposition er Du ingen Ynder,
Vorherre naade den arme Synder,
Der lod sig forlede til ei Dig at lyde,
Eller gjøre noget, Du maatte forbyde.
Dog alting gaaer jo i Fred og med Lempe
Ingen har Lyst til mod Dig at kjæmpe;
Vi er enige i, at vi vanskelig finde
En mere elskværdig Herskerinde.

Og Du selv, naar Du skuer tilbage
Over de mange Aar
Mon Minderne da Dig behage,
Eller bitre Tanker Du faaer?
Mon Du finder, den Menneskealder,
Der gik, nok at leve var værd?
Mon en lykkelig Tid Du den kalder,
Eller var den Dig tung og svær?
Som saa tidt her i Verden det falder,
Du vel tænker: »Saadan noget af hver«.

Men jeg, til hvem Du bandt Dig i din Ungdoms fagre Vaar,
Jeg siger Dig Tak for de tredive Aar!
Jeg veed godt, at jeg mangan Gang var vanskelig og sær,
Og gjorde Livets Byrde Dig unødig svær,
Men mit Hjerte ligesaa varmt nu som dengang for Dig slaar,
Og nu, som da, Du er mig inderlig kjær.«

Det blev Farfar's sidste Juledigt; jeg læser det med en fornemmelse af, at han anede, at han havde skrevet Juledigt til Farmor for sidste gang.

Farfar's senere år var helbredsmæssigt ikke så nemme, men han passede sin dont. Medvirkende til hans svækkede helbred var et uheld den 9. august 1909:

»Jeg knækkede venstre Overarm og antagelig nogle Ribbeen ved at springe af Vognen, da jeg kørte til Lyngby om Morgenen.« Hesten var løbet løbsk og Farfar, der da var 65 år gammel, sprang af vognen! Han hospitaliseredes en uge og kom så hjem til Hummeltofte, men var i 2 måneder sygemeldt. Under stort set hele forløbet blev Farfar tilset af søstersønnen Jonas Collin, som 3 år senere skrev disputats om Behandling af Armbrud, jvfr. Kapitel

Fig. 184. Otto Bache's Portræt af Søren Christian Knudtzon fra 1907. Olie på lærred. Tidligere i Forfatterens eje; i 2011 doneret til Frederiksborg Slot.

21. – Armbruddet, som var tæt ved skulderen, blev helbredt, men han havde eftervirkninger i halsregionen, hvor der udviklede sig en svulst. Professor Schaldemose på Rigshospitalet opererede denne bort den 7. juni 1912, men smerterne forsvandt ikke. Han havde sygefravær i Nationalbanken en uges tid i januar 1913 og fra den 22. februar viste han sig ikke mere i banken. I de kommende måneder fik han forskellige behandlinger, men indbragtes den 29. juli på Københavns Kommunehospital, hvor han døde den 12. august. Han blev efter ønske begravet i stilhed på Gentofte Kirkegård de 16. august 1913.

Han efterlod sig et brev med sine sidste enkle ønsker og med et Farvel til Farmor og til børnene, samt til sidst en bøn om at »holde godt sammen Livet igjennem.«

Nekrologerne var talrige og præcise; jeg vælger at citere Carl Thalbitzer, som den 18. august i Illustreret Tidende skrev:

»Han hørte til det Slægtled af unge Mænd, som fik deres Ilddaab i Kri- gen 1864. Han bevarede til sin Død den Fædrelandskærlighed, som da var tændt i Brand. Han udmærkede sig i denne Krig, hvor begej- strete Idealisme skabte en Skare Helte, hvis Daad hverken Samtid eller Eftertid helt har vurderet efter Fortjeneste. Han bevarede til sin Død den ubøjelige Fasthed i Karakter og Tankesæt, som Nederlaget gav de stærke, og som fik adskillige til at anse ham for haard, ja stædig. Den militære Korthed og Ordenssans sad ham i Blodet, og den prægede hans Arbejdsmaade og hans Optræden overfor hans Underordnede. Hans Pligtopfyldelse var skaanselsløs, hans Omhu næsten pertentlig, men han krævede mere af sig selv end af andre.

Udenfor Tjenesten var han derimod en helt anden. Det lune Blink i Øjnene kunde i et Nu feje det strenge, disciplinerede til Side, og i Stedet for den myndige Direktør havde man foran sig en Mand, som gerne talte uforbeholdent og længe, en Mand, som forstod at konverse- re paa en egen stilfuld, chevaleresk Maade, der charmerede, fortryllede hans Omgivelser. Endnu i sin Alderdom var han en af de smukkeste og stolteste Mænd i Danmark og samtidig altfor beskeden i Dommen om sig selv.

Hans Betydning som Nationalbankdirektør fik han ikke tilstrækkelig Lejlighed til at vise. Det er næppe nogen Hemmelighed, at han i de vanskelige Aar 1907-08 saa med adskillig Bitterhed paa Forholdene indenfor vor Forretningsverden og havde sine Særmeninge paa enkelte Punkter. Frygtet af nogle, beundret af andre, afholdt af de fleste, saaledes stod han, tror jeg, blandt sine Omgivelser.

En lang, smertefuld Sygdom har nu gjort Ende paa Direktør Knudtzons Liv, og Danmark har mistet en af sine dygtigste og mest rettæn- kende Sønner.«

KAPITEL 23

FARMOR

GRUT, HANSEN & HOSKIÆR

Farmor's data findes i slutningen af Kapitel 19, No. 3. Hun var den ældste i en børneflokk på 3, og blev født som **Ellinor Hansen** den 26. januar 1859 i København. Men da Faderen ved kongelig bevilling af 12/7-1882 antog efternavnet Grut, gjaldt bevillingen også hende. Som **Ellinor Grut** blev hun den 11. december 1882 gift med Farfar. Hun døde den 7. juni 1934 på Lille Hummeltofte ved Kongens Lyngby.

Farmor's Far var **Edmund Gottfred (Hansen) Grut**; han blev født den 15. januar 1831 i København og døde den 13. juni 1907 på Store Hummeltofte ved Kongens Lyngby.

Hans forældre var **Andreas Nikolaj Hansen** (14/9-1798-12/12-1873) og **Emma Eliza Grut** (16/11-1803-25/6-1865).

Farmor's Mor var **Birthe Cathinka Hoskiær**; hun blev født den 6. november 1832 i København og døde den 28. marts 1911 i Havnegade 5 i København.

Hendes forældre var **Christian Frederik Hoskiær** (13/3-1790-7/5-1867) og **Marie Christiane Hennine Lund** (14/4-1800-3/7-1886).

Omkring Farmor's Farforældre blev allerede i 1947 opbygget en »Stamtavle over Etatsraad A.N. Hansen's Efterkommere«, hvilken descendensliste udkom i anden reviderede og udbyggede udgave i 1970. Ved uforlignelig bistand fra Slægten lykkedes det i 2007 at udgive en betydeligt udbygget tredje udgave betitlet »GRUT HANSEN EFTERKOMMERNE« til hvilken bogs stamtavle og indledende kapitler jeg tillader mig i hovedsagen at henvise. I nærværende slægtssammenhæng er dog nogle grundlæggende oplysninger fornødne til belysning af Farmor's ascendens.

Farmor's Farfar, Etatsraad, grosserer og grundlægger af og chef for handelshuset A.N. Hansen & Co. Andreas Nikolaj Hansen var søn af en københavnsk vinhandler, der blev direktør for Københavns Fattigvæsen, og hans hustru af tysk herkomst; han havde en ét år ældre broder Hans Peter Hansen, der som vinhandler og grosserer videreførte faderens virksomhed, men

som i årene fra 1846 og frem til sin død i 1861 var Nationalbankdirektør. Begge brødre var betydelige og dygtige personligheder, og man kan undre sig over, at den yngste af brødrene blev valgt som Stamtavlens probande, men sådan blev det. Brødrene havde 3 søstre, Frede, Ane og Stine, om hvem ikke meget vides.

A.N. Hansen kom som ung på kontoret hos storkøbmanden, grosserer og hofråd Joseph Hambro (1780-1848); i 1819 betroede Hambro ham som agent på Guernsey at varetage Handelshusets omfattende interesser på Kanaløerne. Allerede i 1821 sendte Hambro ham til London og i 1822 blev han sendt til Christiania – nu Oslo – i Norge. Alle steder var det betydelige forretninger, den unge mand skulle stå for, og hvert sted med gode resultater. I Norge etablerede han ved siden af også sit eget firma, der snart gjorde den unge mand til en ren handelsmatador i den dengang ikke så betydelige norske hovedstad. Da Hambro's partner Georg Gerson (1790-1825) pludselig døde, blev A.N. Hansen kaldt hjem fra Norge for at bistå med firmaets videre udvikling, og den 2. maj 1829 fik A.N. Hansen borgerbrev som grosserer i København. Han blev partner med Hambro og overtog ledelsen af den københavnske virksomhed, centreret om firmaets store arealer ved havnen omkring Bodenhoffs Plads. Op gennem 1830'erne udvidedes aktiviteterne og i årene sidst i 30'erne og først i 40'erne forlod Joseph Hambro, og sønnen Carl Joachim Hambro, Danmark for at videreføre forretninger i London. Hambro's Bank i London blev et af resultaterne. Efter Joseph Hambro's død overtog A.N. Hansen den fulde ledelse af firmaet, som sønnen Carl Joachim Hambro et par år senere også trak sig ud af.

Da A.N. Hansen døde i 1873 var det som hovedrig grosserer med vinterbolig i »Det hvide Palæ«, opført i 1835 med kgl. hofbygmester Jørgen Hansen Koch som arkitekt på hjørnet af Bredgade (dengang Norgesgade) og Fredericiagade (dengang Kadetgade eller Akademigade) i København, og med sommerbolig på »Øregaard« i Hellerup nordfor København. Forud for »Øregaard« havde han nogle år ejet »Kokkedal« i Nordsjælland, og han var endvidere ejer af »Tirsbæk« ved Vejle og »Nørre Holmegaard« i Nordvestjylland. »Øregaard« overtog han i 1843 efter Hambro. Hans bo blev i 1874 opgjort til over 1,4 mio. rigsdaler. – Han blev i 1839 indvalgt i Grosserer-Societetets Komité, hvor han var formand fra 1856 til sin død. Han deltog således i Komitéens forhandlinger med Kong Frederik VII om overtagelse af Christian IV's vidunderlige Børsbygning – med Dragespiret – fra 1624. Bygningen ejes i dag af organisationen DANSK ERHVERV, som i 2013 har sat den til salg, men det har glædet mig, at salgsbestræbelserne er sat i bero i 2014. Organisationen beholder heldigvis indtil videre

bygningen. – Denne arkitektoniske perle må ubetinget betegnes som Nationalt Arvesølv!

Under opholdet på Kanaløerne traf den unge A.N. Hansen på øen Guernsey den 5 år yngre smukke præstedatter Emma Eliza Grut; hendes forældre var sognepræsten ved St. Andrew's Church på Guernsey Thomas Grut og hustruen Lucy Martin. Det antages, at Emma Eliza og A.N. forlovede sig i 1821, men at de aftalte at holde forlovelsen strengt hemmelig, endog for de allernærmeste. Det menes ikke, at de to unge havde synderlig kommunikation med hinanden i de følgende år. Dels var det næppe muligt for en ung pige på Guernsey at korrespondere i al ubemærkethed, dels var den unge mand særdeles travlt optaget af i Christiania at varetage Hambro's forretningsinteresser og af at opbygge sin egen virksomhed. Barnebarnet Mary Bess Westenholz (1857-1947), kendt som Karen Blixen's Moster Bess, skrev sine Erindringer om Mama og hendes Slægt i årene efter 1916, og heraf fremgår beskrivelsen af en begivenhed, der taler for, »at den unge Emma ikke stod i livlig Forbindelse med sin Fæstemand. Den tredje Sommer efter hans Besøg lykkedes det hende at skaffe sig nogen Undervisning i Dansk hos en dansk Skibskaptajn, der af en eller anden Grund opholdt sig paa Guernsey. Om Skibskaptajnen har anet Uraad og har villet prøve hende, eller om han talte i god Tro ud fra en Fejlunderretning, vides ikke, nok er det, at han en Dag i Samtalens Løb fortalte Emma, at den unge Mr. Hansen var gift. Saa besvimede stakkels Emma. Det første hun spurgte om, da hun kom til sig selv, var en lille Flacon, som ganske rigtigt var fundet paa Gulvet ved Siden af hende, og saa kom det under Suk og Taarer frem, at den lille Flacon var en Gave fra Mr. Hansen, den eneste hun havde modtaget, og at hun i de tre Aar havde holdt den gemt i sin venstre Haand Nat og Dag. Da Hemmeligheden med Flaconen først var ude, fulgte Hemmeligheden om Forlovelsen efter.«

Det vides også, at da Hambro efter Gerson's død i 1825 kaldte A.N. Hansen hjem fra Norge, var den unge mand særdeles modvillig. Han måtte overtale ham ved at tilbyde ham partnerskab – og Hambro måtte vente, til efter A.N. Hansen's giftermål. Det var gået op for den tavse, men yderst arbejdsomme, unge mand, at han gennem de sidste år var gået så passioneret tilværks med at arbejde i døgndrift, at han aldeles havde glemt at skrive til Emma.

Det har i Slægten altid været muntert at erindre sig historien om Flaconen, men samtidig har mange nok undret sig over, om det virkelig kunne have sin rigtighed, at A.N. i så lange tider var tavs overfor den udvalgte på

Guernsey. Men under arbejdet med denne bog er i Slægten dukket et dokument op, som er en maskinskrevet afskrift af et brev af 18. februar 1824 fra A.N. Hansen i Christiania til G.F.C. Grut i Copenhagen; denne Grut er ifølge brevets indhold Emma's broder, og må være hendes et år ældre broder Thomas Charles, der på det tidspunkt var i København og arbejdede for Hambro. (Emma havde også en søster, Louise; hendes mand Alfred Mansell arbejdede tillige for Hambro i København.) Brevet, der er på engelsk og på godt 3 brevvark, offentliggøres hermed for første gang – mig bekendt. Originalbrevets skæbne kender jeg ikke.

»Your letter, my dear friend of the 9th November, should not have remained so long unanswered, had I not passed a winter full of the cares and labour of business in a very indifferent state of health and in general therefore very low spirited. Indeed so much so, that altho' I have devoted not only hours but days to the sole purpose of writing one letter that one letter has not been finished for these months, and I know not how I should dare to appear at length before that correspondent with my letter. I send it hereby, desiring you to forward it by the first mail via Cuxhaven; the Gothenburg mails are very irregular and uncertain.

You gave me in your last a description of your employment in the counting house as well as in your leisure hours, which I was highly gratified to peruse, as it evidently bears the mark of the good health and spirits, which you tell me you enjoy. Our friends at Guernsey must rejoice to hear it, but what they think at not hearing from me I can easily judge must excite quite different feelings among them. Believe me, my dear friend, I suffer myself not less than any of them from all consciousness of giving them pain, but it is a weakness, a contradiction in my own mind which I know absolutely not to explain nor have felt the power to remedy it, easy as it may appear to you, and as it appears now to myself. Thank God, I feel myself again delivered from this foolish destempered state of mind, and every event in life and future prospects bear again a brighter aspect. It is a malady, I hope will never again disturb my peace and my happy expectations and if I may yet hope to reconcile Emma and her mother and that they would feel quite tranquil and unconcerned as to the coming time and its events in all that regards my engagement with Emma I should certainly have nothing more to fear nor to suffer from it. The idea of their anxiety had prayed on my mind 'til it became itself too weak to resist the effects of imaginery evils and apprehensions. I have thrown them off these foolish little minded fears, and I now

see clearly that they are nothing but the shadows of my own gloomy imagination. Assist me, my dear friend, to drive them away entirely, to banish them forever – assure Emma that my affection, which no time can diminish, no event ever change, that my success in business my friends sentiments, all things concur to permit us to hope the happiest fulfillment of our wishes. Surely I may hope that her sentiments towards me, notwithstanding the greatness of my offence against her, are yet unaltered. I must pause here my friend, or my swerving thoughts will carry my pen too far. Bring me, my friend, news that can dispel all my cares, my only uneasiness – tell now from sure knowledge, from your own hearts convictions – Emma is yours unaltered – cares and uneasiness disturb not her peace – she rejoices in your good success – she hopes everything to the kindness of providence and she marks it has already given us of its favour. Surely if innocence and virtue are rewarded, for her sake providence will grant us all our wishes.

Forgive this style my friend. Oh, if you know what such an absence makes us feel, you would conceive that the feelings of the heart may overwhelm all reason and make it nearly impossible to speak of, or to such an object, missed everywhere round us, in terms that cool reason would approve of. And the method, my friend to write letters, in such moments! – when we miss what is more than half our life, and every reasonable thought is sinking as it were on a waste and agitated deep of feelings.

It will do pretty well with you. I can have recourse to your letters for a little cool reflexion, and subjects of which I may write with moderation. You find in your letter that I must have my time pretty well taken up with business and this is indeed the case; a week ago I had nine cargoes of corn here at once – a whole fleet – my little countinghouse which besides Bertilsen and myself can hold at the highest three or four persons, well stowed, was beset from morning to night. There is a going in and going out that I must steal away to get my dinner sometimes. This is very agreeable and I have reason to be satisfied with the business I do and I have now free hands to do as much as I please, and working as I do in my own interest it is a mere pleasure. In a short time I shall have a clerk more and be completely arranged in that respect. To bring my countinghouse, my stores and the whole apparatus in proper train has given me enough to think of. Next winter I intend to hire a whole floor in an excellent house where

I will be very comfortably lodged and have occasion to make more suitable arrangements than my present ones are. I have the intention to think of accomodation which I hope shall not be so very long ere I want. You hear no doubt of Bertilsen how my speculations and undertakings, upon the whole, turns out. I have reason to be satisfied, particularly with the turn they have taken since new year; you must have observed from my letters that as to the exchange I am a pretty good prophet, and I have been very lucky in making my prophecies, which were not mere inspirations, serve as guide to my speculations. In the corn trade I have lost nothing, gained little, but I have acquired the experience which I wanted to make this line answer as it certainly shall another year. When I except banking business that is nearly everywhere alike and in which therefore I easily got on here, having such ample resources, I can say of my enterprises in general that they are merely trials, which I could not expect should answer at once better than they have done. I closed my Ballance Sheet last year with 16000q profits after having paid 4000q to the Police as a fine, and lost by an inundation of my stores 1500q – this between us.

I am well pleased with my residence here in nearly every respect, having found great hospitality and very friendly reception in all the circles I frequent, and my connections have increased so much that there are few respectable families in which I am not introduced. There is one thing only which has not been entirely to my liking, which is the climate, but I believe that the year I have spent here has not been remarkable for fine seasons anywhere, and it is generally observed here that it has been an uncommon one in that respect in these parts. People, who know it from a long residence in both countries, however agree that the climate in general is both healthier and finer here than in Denmark, and I am inclined to think it true from the common belief that in mountainous countries the air is better than in flat ones. You may perhaps conjecture why I have made these observations; – do you think that your mother would have any serious objections to Emmas going to reside here, on account of the climate, if I might, on being asked, tell her what I cannot but think that it is by far not so pleasant as her native climate? You now know the climate at Copenhagen that this is in every respect as pleasant I am perfectly convinced. The free, manly and liberal sentiments which the constitution of Norway breathes is highly to my taste; indeed I think it the most perfect in Europe. From the most abject and minor state this country is going forward to respectability and opulence, and I hope this period will suit

my undertaking and highly advance my progress and interests. I am entirely reconciled with the idea of residing here at least for ten years, and even pleased with it, but on one condition – on a condition without which there is no resting place for me on earth.

You know no doubt that my engagement with your sister is no longer a secret to Mr. Hambro and others; when he informed me of this I was surprised – and extremely sorry that I had not mentioned it to him before he should learn it from report. On the other hand, I had no idea that the report had spread so far, I thought much more that it would die away, and meant only to make this communication to Mr. H. the next time I should see him, for which purpose I intended to make a trip down in spring next year when the result of two years business might make me hope to receive his approbation for tasking a final resolution. From his assurances in his letter I may expect that he approves entirely of my intentions. He will no doubt find occasion to speak to you on the subject, let me know the sentiments he expresses with regard to it. I should be extremely happy to know that he favours my plan as it would contribute so much to promote my wishes and bring that happy time nearer which I am not allowed yet to fix a term for. In the mean time I think it best to do nothing either to spread the report further on to suppress it, and leave it to your parents and to mine to do in this respect what they think proper; even should it reach this country it is to me indifferent, as in general I remain indifferent to reports of any sort on my account. If those friends who now know it authentically do not propagate it themselves it will pass as a matter yet undecided – but at all events to stop the reports, I think seriously of a voyage to Copenhagen a year hence about this time, and perhaps to Guernsey; the greatest, I might say the only difficulty to overcome on my part is how to arrange the management of my business during my absence. The correspondence with Mr. H., you and other friends will in course of time I hope bring this about. – what the opposite party has to observe, I mean our Guernsey friends, we will also learn.

Excuse this scrawling – it is late in the night. I expect henceforth nothing but good news, and hope that yours will be among the best; – everything that is wrong will be set aright, so that I will take leave with you for the present not full of pensive thoughts not anxious nor disconcerted but in full reliance on the goodness of providence that brings every thing to a happy issue; – and if you bring me but good news from Guernsey believe me you shall never have reason to com-

plain again on my silence, but take in favour again the correspondent
who is truly
your friend
Andreas Hansen.«

Brevet giver et fortræffeligt indblik i, hvad der har rørt sig hos den unge mand ved efterretningerne om, at forlovelsen ikke længere var en hemmelighed, og supplerer den hidtidige opfattelse af ham som person. Der er ingen tvivl om hans varme følelser og hans utilpashed ved situationen, men brevet giver samtidigt et klart billede af en passioneret ung forretningsmand, der målrettet bruger alle døgnets timer på at opbygge virksomheden efter nøje lagte planer.

»Myndig, selvbevidst og maaltbevidst, saadan var A.N. Hansen«, skriver Hans Konow. »Han var vant til at blive adlydt og til at se alting lykkes for ham; derfor kunne han kun daarligt taale andre meninger ved siden af sine egne, og i sine bedste aar var han stejl indtil stædighed og afvisende indtil utilnærmelighed. Men som aarene gik blev hans ydre form mere afdæmpet, kanterne mere afslebne. Han var paa sin vis hjertevindende og da han opnaaede alderens værdighed, indtog han en førerstilling, som kun er de faa beskaaret, og som lige saa meget var baseret paa ærefrygt som paa sympati.« Om hjemmet, han sammen med Emma skabte, udtalte Moster Bess utilsløret, at det aldrig »blev et lykkeligt, fredfyldt Tilholdssted for Børnene. Det var Grandpapas Skam, at der ikke herskede Hygge og Tryghed, men det var ogsaa hans Ære, at der i dette Hjem var ren Luft og højt til Loftet, at al Smaalighed, Smuds og letfærdig Tale var bandlyst derfra og at intet Skinvæsen eller Uægte taaltes dér.«

Ved hans død blev han som en høvding båret ud af hjemmet og præsten valgte at tale over Shakespeares ord: »Han var en Mand, tag ham i Et og Alt.«

Og Moster Bess's konklusion blev storladet: »A.N. Hansen var en Mand, det var svært at have til Fader, men *godt at have til Forfader, og godt vilde det være for Slægten, om hans Kraft, Klogskab og Retsindighed stedse maatte slaa igennem hos den og virke som et bevarende Salt.*«

Hvor om alting er, endte historien med Flaconen lykkeligt, og den 7. juli 1825 blev A.N. Hansen gift med Emma Eliza Grut i St. Andrews Church på Guernsey og, – »ja, paa en Maade levede de lykkeligt sammen til deres Dages Ende, for Kærligheden blegnede ikke, og det er rigtigt, at Grandmama gennem hele sit Liv med Stolthed talte om »Mr. Hansen« og følte sig forvisset om, at hun var gift med Danmarks, om ikke Europas betydeligste Mand, og det passer ogsaa nok, at Grandpapa lod et af sine Skibe tage nogle

Fig. 185. Portræt af A.N. Hansen malt i 1850'erne (?) af ukendt. Original i Slægtens eje. En kopi, malt i 1914 af Kaj Lange, hænger på BØRSEEN i København.

Fig. 186. Portræt af Emma Eliza Grut malt i 1854 af Elisabeth Jerichau-Baumann. Privateje i Danmark.

Læs »gravel« med hjem fra England og lægge paa Gangene i Øregaards Have, for at Grandmama, naar hun gik dér, kunde have sit Fødelands Jord under Fødderne.« – »Men Grandmama dansede alligevel ikke paa Roser i sit Ægteskab, og naar de fire ældste Børn holdt saa lidt af Grandpapa, som de gjorde, var Grunden hovedsageligt den, at de ikke kunne tilgive ham, hvordan han var mod Grandmama.« – Deres første bopæl blev i Christiania, men efter højst et par år flyttede parret til København, og godt 18 år efter brylluppet havde Emma født 11 børn. »Det var strenge Aar for Grandmama. Grandpapa gav hende ganske vist efter hver Fødsel et pragtfuldt Diamantsmykke.«

Ægteparret blev således forældre til en betragtelig børneflokk, hvoraf de fleste var betydelige personligheder, og hvoraf de fleste sidenhen efterlod sig betydelig descendens, en efterslægt som ægteparret blev Stamforældre til. Og Stamforældre blev de således også til alle i den danske Knudtzon-slægt, der er descendenter efter Farmor & Farfar.

Om nogle af børnene, nemlig Sønnerne, kunne man i 1912, foranlediget af, at den yngste af sønnerne, Farfar's gamle ven livet igennem, Gustav Hansen,

var død den 16. marts, læse en artikel i Illustreret Tidende for den 7. april skrevet af pseudonymet »EREMITUS« (af senere slægtsskribenter ændret til EMERITUS) med titlen »Den Hansenske Slægt«. Artiklen giver udover et fremragende billede af de otte sønner også et glimrende tidsbillede. Men kvinderne er ikke medtaget, hvorfor jeg nedenfor supplerer artiklen med udsagn fra Moster Bess, og i øvrigt omtaler børnene i naturlig rækkefølge.

»Det glemmes efterhaanden, at København er en Handelsstad; det højtidelige gamle Navn Kjøbmands-Haffn er i Tidens Gang blevet forfladiget, har mistet sin karakterfulde Klang og udtales af den helt moderne Tunge nu kun som Køvnhavn, hvilket er bekvemmere at sige.

Men lidt af Byens Berettigelse til det gamle selvtagne Hædersnavn er der jo gaaet med i Løbet, og det er væsentlig sket i de sidste halvhundrede Aar, hvor mange gode Købmandshuse er faldet i Staver, og hvor nye Rørelser og Interesser har grebet gamle Slægters Sønner og draget dem bort fra Familiens Traditioner, ind i Videnskab, Kunst, Agrikultur eller offentlig Virken, og hvor selve den gamle Handel, som var Slægtens Blod, er sygnet hen, død eller gaaet paa Aktier.

Da det ny Aarhundrede oprinder, er Byen ikke mere som den var, ikke noget egentlig Købmandshjem, som Navnet lød, men et Aasted for megen anden fortjenstfuld Virksomhed. Og saaledes som de gamle Huses Formuer er blevet stykket ud, saadan er Slægternes Traditioner gaaet tabt ved Børnenes Spredning paa forskellige Interesser; og ved deres Lempen sig efter den nye Smag er endog det sidste af det gamle – navnlig Præget, det Ydre – blevet borte.

En af de gamle Købmandsfamilier, der længst og stædigst har beholdt sit Præg, er Slægten Hansen – jeg kunde fristes til at sige *Racen* Hansen; og dens Hovedgeneration er nu, med den yngste af de otte Sønners, Etatsraad Gustav Hansens Død kommet os i Minde igen og er netop et Eksempel paa en københavnsk Købmandsfamilie, af den Slags, som begynder med at præge sin Tid, og som ender med at blive præget af Tiden.

I Vinhandler Gotfred Hansens Hus paa Christianshavn fødtes i Slutningen af det attende Aarhundrede en Søn, der fik Navnet Andreas Nicolai, og som skulde blive Stamfader til den sidenhen landskendte Slægt. Han kom hurtigt i Handelslære hos selve den gamle Hambro, fik, efter de Dages Skik, videre Uddannelse i England, blev sendt til

Christiania og grundlagde her sin egen Kornforretning, samt indgik Ægteskab med en engelsk Præstedatter, Emma Grut – eller Groot – men blev siden optaget som Hambro's Associé og etablerede sig endelig, 38 Aar gammel, selv i København og overtog da i 1840 Hambro's store industrielle Virksomheder paa Christianshavn.

Det var en usædvanlig Mand. Et markeret, lidt træet Ansigt, egentlig smuk eller i hvert Fald meget stilfuld, men uden nogen særlig tiltrækkende Ynde eller inladende Elskværdighed i Væsen. Der var noget fast og lidt vel haardhændet ved hans Optræden, og denne Facon, der yderligere markeredes ved noget lidt paafaldende engelsk i hans Vaner, gav ham et fremmed Præg og holdt mange i en vis Afstand fra den i øvrigt højt ansete Mand, der med en usædvanlig aktiv Energi drev sine Forretninger frem, skabte en Formue og gjorde Hansen-Navnet til et af Tidens højst ansete mellem gode danske Købmandsnavne.

Han havde otte Sønner. – Ingen af dem blev saa fremragende i deres Tid, som den kloge Fader var i sin og ingen af dem helt saa ejendommelige fordi de nye Gennembrud allerede havde faact fat i dem; men

Fig. 187. Portræt af Emily Eliza Hansen, gift Berry, malt af ukendt dansk kunstner, formentlig først i 1850'erne. Privateje i England.

alle sammen havde de nogle af hans Træk – de var Mænd som han, i Indre og i Ydre; de var lidt haarde, lidt hensynsløse i det offentlige Liv, hovne overfor Modstandere, egenraadige overfor alle. Men de havde ogsaa hans Hæderlighed og urokkelige Sanddruhed. Gentlemen var de til Fingerspidserne.«

Men der var også tre døtre, og det første barn i den store flok var datteren Emily Eliza Hansen (1827-1909). Som det første barnebarn var hun naturligt højt elsket af Bedsteforældrene på Guernsey og i den store børneflok var hun knyttet fortroligt og tæt til den fem år yngre søster, Moster Bess's Mama, Mary Lucinde Hansen, jvfr. Fig. 190. Emily blev som 25-årig på Øregaard gift med den skotske grosserer Walter Oliphant Berry og drog af lande, hvilket var et føleligt tab for forældrene, der gerne havde set hende gift i Danmark. Hun var dog flink til at besøge sit gamle land og Moster Bess husker hendes besøg »som et Signal til Samling, og i hendes Nærværelse afrundedes de skarpe Kanter, tæmmedes de heftigste Sind. Emily kom med Kærlighed til det gamle Hjem og til hele Slægten, med Troen paa, at der herskede Kærlighed og Samfølelse mellem hendes Søskende; det var næsten, som om ingen vovede eller nænnede at forstyrre denne Kærlighed og Tillid. Og saa kom hun fra England, der altid i Børnenes Bevidsthed havde staaet som noget finere, mere civiliseret end Danmark. Man maatte være »on one's best behaviour«, naar der kom Gæster fra England; den Følelse kom i hvert Fald de ældste Børn aldrig ud over. Men der var ogsaa i selve Tante Emilys helstøbte, retlinede, ægte Personlighed noget, der imponerede og holdt det urene og daarlige paa Afstand.«

Emily & Walter Berry fik 5 børn og en mindre efterslægt i Storbritannien.

»Den ældste Søn Alfred Hansen (1829-1893) blev i meget ung Alder sendt til England. Det var Skik den Gang, som det nu er Reglen, at den praktiske Ungdom opdrages i Tyskland eller paa oversøiske Pladser. Alfred Hansen gennemgik en Ingeniørskole og drog derefter til Amerika, men blev kaldt hjem derfra for at indtræde i Huset og overtage Bestyrelsen af Rismøllen og de andre store Maskinerier paa Bodenhoffs Plads. Han blev i denne Virksomhed til sin Faders Død, overtog saa hele Forretningen sammen med sin Broder Harald og udviklede den med stor Dygtighed og Energi, saaledes at han ved sin Død ejede en meget betydelig Formue. I det offentlige Liv spillede han ikke nogen stor Rolle, og han var en ret indadvendt Mand og gjorde ikke Familiens Ry kendt ud over dets gamle Kreds; det var den dygtige Købmandsfamilies Navn, som Alfred Hansen med Ret hævdede.«

Fig. 188. Alfred Hansen. Illustreret Tidende 1912.

Alfred Peter Hansen's hustru var Emma Gotschalk, der var en knapt 10 år yngre søster til Lucinde Gotschalk – Oldemor. Emma & Alfred Hansen fik 9 børn, hvoraf nogle fik en betydelig efterslægt, men ikke den ugifte yngste søn Charles Grut-Hansen. Han fik til gengæld et smukt eftermæle ved fra 1892 på proprietærgården Kollekolle ved Værløse nord for København, som en af de mest betydelige kvægavlere i århundredets begyndelse, at opdrætte en elitebesætning af racen Rød Dansk Malkeko.

»Den næste søn derimod gik en noget anden Vej end Familiens Traditioner viste; men han er maaske nok den, der blev kendt videst om. Edmund Hansen (1831-1907), der tog sin Moders Navn som Tilnavn og kaldte sig Grut, rejste, efter at have gjort Lægetjeneste under Krigen 1850 til England, Frankrig og Tyskland for at studere Øjensygdomme og deres moderne Behandling. Han blev Doktor paa de med Energi indvundne Resultater og oprettede kort efter den første egentlige Øjenklinik her hjemme. Det var for ham langtfra blot en Helbredelsesanstalt, som han selv tjente mange Penge paa; han benyttede den ivrigt til Lærestalt for en Flok unge Oftalmologer, der begejstret samledes om ham, og som han med en i Tidens videnskabelige Verden ukendt Virkelyst og praktisk Sans førte ind paa den banebrydende ny Lægekunstens Vej, som han havde ledet over i Danmark. Men han nøjedes ikke med at gøre alle Danmarks unge Øjnelæger til sine Disciple; i

Fig. 189. Edmund Hansen. Illustreret Tidende 1912.

videnskabelige Arbejder bredte han sin Kundskab over den medicinske Verden, og modtog store Anerkendelser derfor.

Personligt var han en indtagende Mand med lidt af et engelsk Gods-ejer-Ydre, og et lyst Hoved med en hel Del Vid – ikke altid det elskværdigste overfor Folk, som ikke faldt i hans Smag. – Han var vel nok Familiens mest livlige Aand.«

Edmund Gottfred Hansen Grut's hustru var Birthe Cathinka Hoskiær. De fik 3 børn, hvoraf den ældste var Farmor. Det ægtepar vender jeg tilbage til senere i dette kapitel.

Den næste i flokken var datteren Mary Lucinde Hansen (1832-1915), som blev Moster Bess's Mama. Hun erindrede fra sin barndom med størst lykke somrene på landstedet Kokkedal, nordfor Hørsholm, som hendes far ejede i årene 1829-1843. »Kokkedal, det var Mamas Barndomsparadis.« Hun glemte aldrig Kokkedals »Herligheder, medens Øregaard og Huset i »Akademigade« aldrig fremkaldte Minder hos hende.« Hun gik i skole hos en Fru Good, og var så pligtopfyldende, at hun »al sin Skoletid led af en formelig panisk Skræk for ikke at kunde sine Lektier.« Men skolen må have været fortræffelig; »jeg har ikke kendt nogen Dame, – fra den Generation, – der havde mere omfattende og grundige Kundskaber, end Mama havde, men da hun, saa langt jeg husker tilbage, havde en uudslukkelig Kundskabstørst,

Fig. 190. Emily og Mary Hansen. Efter Daguerrecotypi ca. 1849.
Fra BLIXENIANA 1979.

som en Bi samler Honning, er det jo nok muligt, at Skolen kun for en ringe Del kan tillægges Æren for hendes Kundskaber.« Det har ikke været nemt for hende at være omgivet af så mange brødre, der alle hver på sin vis var drillesyge. Men Moster Bess troede egentlig, at »drene var gode og hensynsfulde mod deres Søstre. Jeg husker tydeligt en nydelig lille Beretning fra et Børnebal, – jeg tror hos Gotschalks. Værten lagde Mærke til et lille Par, hvis Stol blev snuppet, hver Gang de dansede ud. Gang paa Gang løb den lille Kavalier utrættelig efter en ny Stol til sin Dame, lille Mary Hansen. Værten saa nærmere til for at se, hvem den ridderlige Kavalier var, og da han saa, at det var den lille Piges Broder Edmund, blev han rørt og holdt Vagt ved Stolen.« – »Næsten alle Børn tror, deres Mor var den yndigste Kvinde i Verden. Jeg tror, min var vidunderlig af Ydre som af Indre. Jeg ved aldrig, at noget Menneske har set hende og glemt hende igen; naar jeg nu tænker over det, synes jeg det Ord, der bedst karakteriserer hendes Personlighed er Ædelhed, – og jeg kunde føje hertil en fuldkommen Renhed. Hendes Ansigtsform, hendes Træk, hendes Blik, hendes Væsen og Optræden, det var alt ædelt i en Grad, som jeg aldrig har set det hos noget andet Menneske. Hun var ikke nogen anseelig Skikkelse; der var intet straalende over hende, men hvor hun kom frem, veg Folk i Ærbødighed tilside, og jeg har aldrig kendt nogen, der ikke ansaa det for en Ære at komme i Berøring med hende.« – »Der var een af Ungdomsveninderne, der blev tæt knyttet til Mama

hele Livet, det var den muntre, vittige Cathinka Hoskiær, der blev gift med Onkel Edmund. Hun kunde fortælle om deres fælles Ungdom, men i hendes Beretninger figurerede Mama som den bly og tilbageholdende.« Friere har hun utvivlsomt haft nogle af, men blot så meget som at antyde noget i den retning var udelukket. I Kapitel 20 er det under omtalen af Onkel Frederik's ene ophold i Rom nævnt, at han traf komponisten og musikeren Niels Ravnkilde. Det er om ham, Moster Bess skriver: »Jeg skal ikke en Gang nævne Navnet paa den unge Musiklærer, Grandpapa smed ned ad Trapperne, og som 25 Aar senere, da vi mødte ham i Rom, – en gammel, ugift Professor, – viste Mama den mest udsøgte Ærbødighed.« Men det blev etatsråd, ejer af Mattrup Gods, Regnar Lodbrog Westenholz, hun som 21-årig blev gift med på Øregaard, omend vielsen fandt sted i Gentofte Kirke.

Mary og Regnar Westenholz fik 6 børn, hvoraf Moster Bess blev den næstældste datter. Den ældste datter Ingeborg blev gift med godsejeren og forfatteren Kaptajn Vilhelm Dinesen, der som løjtnant deltog i Krigen 1864 og er omtalt i Kapitel 22. Under eget navn skrev han den der omtalte bog »Fra Ottende Brigade«, og under navnet BOGANIS skrev han de af Georg Brandes så højt roste JAGTBREVE. Af hans 5 børn bør nævnes TANNE, Karen Dinesen, gift Blixen-Finecke, hvis forfatterskab står forfatterens hjerte nær. Søstrene Westenholz's yngre broder var den legendariske civilingeniør Aage Westenholz, der grundlagde Siam Electric Corporation, United Plantations med flere virksomheder og som formand i årene 1916-1930 for Karen Coffee Co., der ejede Karen Blixen's farm i Afrika, støttede niesen med en nærmest hudløs generøsitet. – Den Westenholz'ske efterslægt er omfattende og rummer flere betydelige personligheder.

»Paa Kirkegaarden paa Sct. Helena lyser et hvidt Marmorkors, som staar over en Grav, hvor den tredje af Brødrene hviler. Det var vel egentlig Slægtens romantiske Element, det eneste, den unge Søofficer Charles Hansen (1833-1863), den smukkeste og eleganteste af Brødrene, Hjerteknuseren imellem dem.

Han døde, mens han som 29-aarig Kaptajn førte sin Faders Barkskib »Felix« hjem fra Indien. Besætningen vilde sænke ham i Havet, som Skik er, men Styrmanden besluttede sig til at anløbe Sct. Helena, og her begrov Mandskabet ham paa den skønne Kirkegaard, hvor Familien senere lod rejse et Kors med Indskriften »elsket og savnet i Hjemmet.«

Det hører med til denne beretning, at der under arbejdet med Slægtsbogen GRUT HANSEN EFTERKOMMERNE, ved gode slægtninges mellem-

Fig. 191. Charles Hansen. Illustreret Tidende 1912.

komst, fremkom nye fotos af dette mindesmærke på kirkegården ved St. Paul's Cathedral – The Anglican Diocese of St. Helena; indskriften lyder retteligt: DYBT SAVNET AF ELSKEDE I HJEMMET.

Det hører også med til denne beretning, at, som vi i KNUDTZON-Slægten har vore særlige fortællinger om forbindelsen til Napoleon, jvfr. Kapitel 8 om Jørgen Knudtzon's besøg hos Napoleon på Elba i februar 1815 og Kapitel 13 in fine under No. 8., har vi også i GRUT HANSEN-Slægten en fortælling, der berører Kejseren. Der går nemlig den muntre skrøne, at da man skulle overføre Napoleon den Førstes lig fra St. Helena til Invalidedomen i Paris, tog man Onkel Charles i stedet, hvorfor det hører sig til, når Slægten besøger Invalidedomens pragtfulde røde porfyr-sarkofag, at man letter på hatten og hilser Onkel Charles!

Alle ved, at Napoleon's jordiske rester blev overført til Invalidedomen i 1840, mens Onkel Charles først døde i 1863. Men slægtninge siger fortsat: »Dav, Onkel Charles!«, når de står ved porfyr-sarkofagen.

En anden beretning, som ikke er en skrøne, kendes fra den senere kontreadmiral Victor Hansen, der som ung kadet var på uddannelsestogt med Corvetten Valkyrien og herunder anløb den franske havneby Brest i det vestlige Bretagne. Under opholdet i byen skete det at »en Klynge af vore Kadetter vare blevne omringede af en Flok Gadedrenge, der tiggede. En af Kadetterne, Charles Hansen, der senere døde til Koffardis i September 1863 og

ligger begravet paa St. Helena, sagde til Drengene, at naar de vilde udraabe ham til Kejser, vilde han kaste en Haandfuld Sous i Grams. Og saa blev der af hele Flokken raabt: »Vive Charles Hansen, Empereur des Francais!« Og saa udbrod der en Krig mellem Drengene, medens han betalte Krigs-kostningerne.« – Så Onkel Charles ER blevet udråbt til Kejser af Frankrig!

Charles Nicolai Hansen døde som ugift, men han var forlovet med Emilie Bull, hvis søster Louise Augusta siden blev gift med hans yngste broder Gustav Hansen.

»En helt anden Type var den fjerde Broder Harald Hansen (1835-1902), vel nok den mest udpræget Hansenske af Sønnenne.

Han blev først sat til Studering, men opgav dette saa snart han var blevet filosofisk Kandidat og rejste til Udlandet for at lære Handel. Efter en Uddannelse, som han gennemførte med stor Energi, tog han hjem og indtraadte i Forretningen sammen med Alfred Hansen og blev efter Faderens Død den egentlige Leder af den merkantile Del. Det var navnlig Rhederiet, som han viede sin uhyre Arbejdskraft; dette blev efterhaanden Hovedsagen for ham, og inden sin Død opløste han de øvrige Forretningsgrene, idet han med sin store Hæderlighed og Humanitet paa det rundeligste sørgede for de mange, der havde været beskæftiget i dem. Hans aktive Intelligens og Foretagsomhed førte ham senere ind i det

Fig. 192. Harald Hansen. Illustreret Tidende 1912.

offentlige Liv. Han blev Borgerrepræsentant og Medlem af Landstinget, og i begge Forsamlinger var det særligt Handel og Skibsfart, som optog hans Kræfter.

Han var valgt som Højremand og fulgte sit Parti, saa længe som dets Veje faldt sammen med, hvad hans udprægede Overbevisninger viste ham, men da han som erklæret og meget alvorlig Modstander af Frihavnssagen saa sine Meningsfæller gaa i en anden Retning, end han selv ansaa for god, trak han sig tilbage fra politisk Virksomhed, saaledes som det var ham i Blodet baaret, at en Mand maatte.«

Harald Andreas Hansen's hustru var Anna Georgiana Cécile de Dompierre de Jonquières. De fik 5 børn og en betydelig efterslægt.

Flokkens syvende barn var datteren Ellen Mathilde Hansen (1836-1913), der fulgte den »opskrift« som ifølge Moster Bess øjensynligt fulgtes ved seks fødsler fra datteren Mary og frem: »En blaaøjet Pige, en blaaøjet Dreng, en brunøjet Dreng, en blaaøjet Pige, en blaaøjet Dreng, en brunøjet Dreng.« – »Hun var ikke smuk som de to ældre Søstre. Hun havde store grove Træk og en graa Ansigtifarve, men hun var mere anselig end de. Hvor hun kom frem, fyldte hun. Og hvor hun i det offentlige Liv gjorde en Indsats, først og fremmest i den den Gang spottede og foragtede »Kvindebevægelse«, gav hendes Optræden da ogsaa hendes Ord Vægt.«

Fig. 193. Ellen Hansen gift Plum; fotografi formentlig fra 1870'erne.

Hun gjorde en stor indsats for Kvindesagen, som hun var med i fra begyndelsen, og fortjener følgende citat fra en nekrolog fra juni 1913:

»Efter et langt haabløst Sygeleje, hvis svære Lidelser hun bar med beundringsværdig Taalmod, døde den 14. Juni Professorinde Ellen Plum, f. Hansen.

Den yngre Slægt vil huske Navnet fra mange kloge, velskrevne Artikler i vore Kvindeblade og bevare Billedet af den statelige, imponerende Dame, naar hun ved Kvindelig Læseforenings Generalforsamlinger myndig og bestemt gjorde Rede for Byggeudvalgets Virksomhed og huske hende fra den Dag, hun med Værdighed nedlagde en af Grundstenene til Foreningens Bygning.

De ældre saa med Rette i hende en af de værdigste Repræsentanter indenfor Kvindebevægelsen; hun var med i Kvindesagen fra den første Begyndelse og kæmpede tappert for dens bærende Ideer: at skabe Kvinden en selvstændig og sikret Position, Ret til at lære, Ret til at udvikle sine Evner, Ret indenfor Familien, Ret i Samfundet.

Levende interesseret for alt, hvad der tydede for Fremgang for Kvinderne, følede varmt for de smaa og svage, godgørende uden Blodsødenhed, skarptseende, retlinet og i sjælden Grad evnende at træffe det centrale ved en Sag eller et Emne, var Fru PLUM en Type, der i vor Tid er meget sjælden. Der var Race over den høje Skikkelse og de store, regelmæssige Træk, Race i den Maade hun bar det lange, sorte Kniplingsløb hun sjælden saas foruden og som hun ved meget festlige Lejligheder ombyttede med et hvidt. Som Datter af den rige Etatsraad A.N. Hansen fra Kristianshavn og saaledes Søster til Højesteretsagfører Octavius Hansen, til Øjenlægen Professor Hansen Grut og de andre »engelske« HANSENER – Etatsraadinden var engelskfødt – lykkelig gift med Livlæge hos Enkekejsersinden af Rusland, Professor PLUM, tilhørte hun et Milieu, der ganske vist følte sig som Godtfolk, men samtidig ogsaa levede efter en Standard, der krævede mindst lige saa meget af sig selv som af andre.

Et stort anlagt, overlegen Personlighed, en ivrig Forkæmper for store og rene Ideer, et samlende Midtpunkt i en stor Familie, en Ven, ikke lige let at vinde, men saa til Gengæld trofast og hjælpsom – saadan vil Fru ELLEN PLUM staa for alle, der kendte hende.«

Jeg synes, det var trist, at Ellen Plum ikke oplevede den grundlovsændring, der i 1915 gav kvinderne den valgret, de burde have haft allerede i 1849.

Men hun har i sin himmel fulgt de mere end 12.000 kvinder, som på den smukke klare Grundlovsdag drog i et vel planlagt optog ind til Amalienborg Slotsplads for at hilse Majestæten, Kong Christian X, der klokken 13.30 underskrev den nye grundlov.

Herefter tilbage til Moster Bess:

»Hun var heller ikke i sit Indre saa smuk og harmonisk som de to andre Søstre, men ogsaa dér var hun mere storladen end de. Lidenskabelig, ja, voldsom i sine Sym- og Antipatier, næsten altid i et mægtigt Sindsoprør, – vred eller begejstret. Store Fejl og store Dyder havde hun. Sorte Sider havde hendes Karakter, men det var en Helteskikkelses sorte Sider. Hendes Ulykke var, at hun slet ikke anerkendte Naturens og Instinkternes Berettigelse, men med sine voldsomme Kræfter vilde omdanne alt: Mennesker, Forhold, først og fremmest sig selv i Harmoni med opstillede valgte Idealer. For hende var der én Guldsko til, og saa gjaldt det overalt: »Hug en Hæl og klip en Taa« for at afpasse alle Fødder efter den. Paa den Maade kom hun til at mishandle alle, der kom indenfor hendes Raaderum, og paa den Maade blev hele hendes Liv »lavet«. Hendes Forhold til hendes Mand, til hendes Adoptivbørn, til hendes Venner. Hun tog ikke Livet, som det var; hun tog det, som hun mente, det burde være, og det blev for hende en Række Fejlgreb, – men aldrig har et Menneske været mere tro mod opstillede Idealer end hun, og hvor Idealerne var naturlige for hende, *med* hendes Natur, – ikke lavede d.v.s. for hende naturstridige, – naaede hun en sjælden Højde. Hun var diskret, trofast, rundhaandet, offervillig, vid i sine Følelser. Hun var den af alle hendes Søkende, der i Aarenes Løb kom til at staa Mama nærmest.« »Moster Ellen blev gift med den unge Læge Peter Plum, senere Overlæge paa Frederikshospital og Professor ved Universitetet.«

Ellen og Peter Plum adopterede 4 piger, hvoraf de tre fik efterslægt. Den ældste datter blev gift med en Gotschalk, en søn af Oldemor's Fætter, jvfr. Kapitel 19, B.

Den »yngre Broder, Octavius Hansen (1838-1903), var dog Familiens allermost interesserede, næsten politisk vakte Medlem; han kom tidligt ind i offentligt Liv og forlod ikke sin aktive Stilling deri, før han døde. Han tog tidligt fat paa det juridiske Studium, gjorde en udmærket Eksamen og blev Fuldmægtig hos den højt ansete Advokat Broch og fik samtidig Plads i Justitsministeriet. Men hans politiske Overbevisning,

Fig. 194. Octavius Hansen. Illustreret Tidende 1912.

der gik i betydeligt mere frisindet Retning, end Slægtens Tradition var, gjorde ham Stillingen vanskelig, og da han ved sin Optræden paa Talerstolen en Valgdag havde ladet sin Mening skimte lidt vel ærligt igennem, gav Ministeriet ham en Irettesættelse, der betød en Mundkurv. Men Octavius Hansen vilde have Lov at tale lige ud, og da man ikke kunde imødekomme ham den Ret, tog han, som noget for hans hensynsløst ærlige Karakter ganske naturligt, sin Afsked og satte sin Energi ind paa den praktiske, juridiske Virksomhed.

Han blev Overretssagfører og fem Aar senere Højesteretssagfører; men for en Mand med hans store Dannelse, rige Interesser, levende virksomme Aand og frem for alt hans ivrige Humanisme blev Juraen ikke noget blot Brødstudium eller en tør, praktisk Beskæftigelse, han skrev Artikler og Pjecer om Reformen, og han rejste ud – efter Slægtens Skik først til England – for at sætte sig ind i Retsplejen i fremmede Lande. - Men i Aarene omkring 1870, da saa store politiske Begivenheder fandt sted her hjemme, lod han sig i sin Virkelyst og af sin Retfærdigheds-sans rive med ind i Bevægelserne og blev valgt som Folketingsmand. Han sluttede sig til Mellempartiet, »de nationale Løsgængere«, men nærmede sig henimod Provisorie-Aarene mere de frisindede Partier. Da saa omkring Midten af Firserne de store politiske Sager blev anlagt, paatog han sig flere Gange Forsvaret og kom nu helt over i Oppositionens Rækker. Han var Medstifter af den liberale Vælgerforening og

blev siden dens Formand; han døde som Venstre Landstingsmand for København.

Octavius Hansen var paa en Maade den betydeligste af Brødrene, den, der foruden Viljestyrken, Egensindigheden og Hæderligheden havde flest almindeligt menneskelige Egenskaber udover de specifikt Hansenske.«

Octavius Thomas Hansen's hustru var Ida Antoinette Wulff. De fik 5 børn, 1 søn og 4 døtre.

Den ældste datter Emma var først gift med maleren Krøyer's ven, forfatteren og apotekeren Otto Benzon, og det Krøyer-maleri, som ses på Fig. 161 i Kapitel 21, bærer i nederste venstre hjørne tilskriften: »Til Emma og Otto B.«

Den næstældste datter var den kendte øjenlæge Estrid Hansen, der med ægtefællen, civilingeniør Hjalmar Hein, fik sønnen Piet Hein, den verdensberømte forfatter, opfinder, designer og multikunstner.

»Hans yngre Broder, Louis (1839-1895), var fra Fødselen ikke helt normal. Med megen Ambition forsøgte han sig alligevel i forskellige Virksomheder, men maatte til sidst helt opgive at arbejde. Skønt Familiens

Fig. 195. Louis Hansen. Illustreret Tidende 1912.

ejendommeligste Egenskaber derfor ikke kunde give sig det naturlige Udslag hos ham, havde han dog i sin Pligttroskab og Hæderlighed nogle af dens bedste Karaktertræk.«

Louis Hambro Hansen var ugift. Han var epileptiker. På hans gravsted på Gentofte Kirkegård findes en sten med inskriptionen: »Her saa han som i en taage, men hisset skulle han skue klart.«

»Den syvende søn, William Hansen (1840-1902), uddannede sig i Udlandet som Ingeniør og tog efter Slægtens Skik en udmærket Eksamen. Ved sin Hjemkomst til Danmark fik han ansættelse ved Anlægget af de første jyske Baner, men blev ved sit Arbejde her saa interesseret i Landbrug, at han opgav Ingeniørvirksomheden og købte sig en Gaard i Sverrig nær ved Venern. Han kom snart til at spille en betydende Rolle paa Egnen og nød stor Tillid og Agtelse for sin Virksomhed, men fik alligevel Tid til at interessere sig i saa fuldt Maal for sin private Gerning, at han ved sin Død efterlod Gaarden som en Mønstergaard.«

William Walter Hansen antog for sig og sine børn efternavnet Grut, nogle år efter at være flyttet til Sverige, hvor han købte gården »Gammalstorp«, hvilket skete i 1870. – Om »Gammalstorp« er i 1978 udgivet en også personalhistorisk interessant lille bog.

Fig. 196. William Hansen, senere Grut. Illustreret Tidende 1912.

William Grut's hustru var Valborg Heilmann. De fik 5 børn, hvoraf de fire fik betydelig efterslægt. De to døtre blev begge gift med fætre. Ellen blev gift med Aage Westenholz og Mary blev gift med Torben Grut – Farmor's Broder. Den ældste søn var den store arkitekt Torben Andreas Grut, der stod bag Stockholms Stadion i 1910–1912 og kongeslottet Solliden på Øland og i øvrigt bag ejendommene Magleaa, der ejedes af søsteren og svogeren Ellen & Aage Westenholz, og Aasebakken, der ejedes af broderen og svigerinden Lennart & Helen Grut. Den yngste broder var netop denne Lennart Grut, der i Siam videreførte svogeren Aage Westenholz' livsværk i Siam. Den, der efterfulgte Lennart Grut i Siam, var min Farbroder, Onkel Jørgen, jvfr. Kapitel 29.

»Den ottende og yngste af Sønnenne, Gustav Hansen (1843-1912), begyndte som Jurist men gik snart ind i Handelen og købte det færøiske Firma Jørgen Bech & Sønner, som han med Dygtighed drev frem. Heller ikke for ham var dog den afgrænsede praktiske Virksomhed nok; med sin Families let vakte Interesser fik han Sans for Færøboerne og gjorde meget for dem.

Han tog jævnligt til England og var sikkert ved Siden af Harald Hansen den mest engelsk prægede af Familien. – Han var et let og lyst Hoved og en Mand med betydelige offentlige Interesser, en morsom,

Fig. 197. Gustav Hansen. Illustreret Tidende 1912.

vittig og afholdt Mand til Trods for sit ofte lidt stejle Væsen. Han blev Landstingsmand, valgt som konservativ, og var Medlem af Sø- og Handelsretten. Hans virkelystne Sind vilde rimeligvis have ført ham ind i adskilligt Arbejde endnu, hvis ikke alvorlige Sygdomme havde svækket ham haardt de sidste Aar.«

James Gustav Hansen's hustru var Louise Augusta Bull. De fik 6 børn, hvoraf de to fik efterslægt. Gustav Hansen var, jvfr. Kapitel 22, Farfar's »kjære Ven fra Barndommen og hele Livet i gennem«, som Farfar skrev i sin dagbog ved vennens død.

»Ved den gamle A.N. Hansens Baare talte Præsten over en Tekst fra Shakespeare: »Han var en *Mand*, tag ham i Et og Alt.« Det var et Ord, som passede, og det passede paa hans Sønner, de var Mænd.

De var det – ikke alene i den moderne Forstand taget, at de i deres Væsen var noget haarde, lidt mere usentimentale end de fleste og noget mere interesserede i *matters of fact* end i Stemninger – men først og fremmest paa den mere gammeldags Vis, at der var visse Egenskaber, som de ganske medfødt ansaa for at være elementære og nødvendige for Mænd, og som laa dem selv i Blodet. Det var saadanne Karaktertræk som Sanddruhed, Aabenhed, Pligttroskab og Vilje.

Der kunde ved deres Dyrkelse af Mandigheden i dem selv komme noget haardt og hensynsløst, noget lidt groft og ubehøvlet. De kunde sige Ting, som ikke behagede Folk, men hvad de sagde var deres Mening. Andet sagde de ikke.

Det var maaske ikke rige Begavelser, ikke Mænd med mange Nuancer, der kunde være noget snævert i deres Dom, men de var ogsaa haarde imod sig selv, og overraskede man dem i et blødt Øjeblik, kunde man komme til at se, at de var ydmyge Mænd.

Skønt de ikke havde særligt meget af, hvad man selskabeligt kalder *Form*, saa havde de udpræget deres *egen* Form, deres eget Præg, som var Slægtsejendommelighed. Det kunde ofte støde an, thi det gentlemanlike ved dem var ikke altid af den moderneste Overflade-Slibning, det laa dybere i dem, mere med Karakter af Ridderlighed; de var hensynsfulde overfor de svagere, overfor Gamle og Syge, overfor Børn og Tjenere, gode mod Dyr.

Og som de var i deres Kreds, saadan var de i det offentlige Liv; hæderlige og haarde; men dét som de stod haardest paa, var ikke deres egne Interesser, men dét som de ansaa for Ret. Og den Stilling de hver skabte sig i Samfundet, fik de – foruden ved Flid og Koncentrations-evne, deres Grundighed og sunde Sans – mest ved den Respekt, som saa uplettede og faste Karakterer maatte aftvinge alle.

Det var ganske usædvanligt *rene* Mænd; Kvinder og Kvinders Navn var i gode Hænder hos dem. Det var Folk, som *alle* kunde stole paa, de havde ingen Smaafristelser at give efter for, de var retlinjede – og uden skjulte Pletter. – En Dame har fortalt mig, at hun en Gang paa Gaden hørte en Mand sige om Octavius Hansen, der kom forbi: »Dèr gaar én af den Familie, som kan taale at ses paa Vrangen.«

Det var sande Ord, og betegnende Ord. Hele denne Slægt *var sig selv*. – Det var Mænd med gode Egenskaber og med mindre gode. Men ikke med smaa. Det var Mænd med Mænds Dyder og Mænds Fejl.«

Såvidt EREMITUS – eller EMERITUS – i Illustreret Tidende for 1912.

I året 1957 holdt Slægten det første slægtsmøde i nyere tid – det blev senere en skattet tradition – og det foregik på slægtens gamle landsted gennem et halvt århundrede, ØREGAARD. Ved den lejlighed åbenbarede Piet Hein med følgende GRUK, hvad han anså som »Den Hansenske Hemmelighed«:

»To store egenskaber frem for alt,
de mange andre dyder ufortalt,
har gennem tiden gjort os Hansner stærke:
det faktum, at vor slægt er Jordens salt,
samt dén charmerende beskedenhed,
vi bærer dette med, idet vi véd,
at det maa alle folk jo dog bemærke.«

Ved et nyt slægtsmøde i 1988 på Clausholm ved Randers i Østjylland transformerede Piet Hein med få timers varsel, til ære for de mange engelsksprogede slægtinge, det gamle Slægts-Gruk til følgende:

»Two great outstanding qualities, before
our other virtues, skills and gift galore,
gave this our Hansen tribe our strength of yore
that we're the Salt of all the Earth or so,

and that we're deeply modest – since we know
that such great excellence will always show.«

Herefter vil jeg anse det for passende beskrevet, af hvilken slægt Farmor var rundet på den fædrene side. Nu er det passende at befatte sig med hendes forældre og herunder, af hvilken slægt Farmor var rundet på mødrene side.

Farmor's Far var således øjenlægen Edmund Hansen Grut, dr. med. og professor ved Københavns Universitet; han blev født den 15. januar 1831 i forældrenes daværende bolig i Bredgade 195, i dag no. 23, i København og flyttede således som 6-årig ind i »Det Hvide Palæ« på hjørnet af Bredgade og Fredericiagade, hvor han voksede op.

(De to ældre søskende, Emily og Alfred, var født i forældrenes første københavnske lejlighed i Holmens Kanal no. 10, på hjørnet af Laksegade.)

Fra moderen arvede han det fornemme raceprægede ydre, det mørke hår og de brune øjne, fra faderen energi og arbejdsevne og fra hjemmet i det hele en nobel, kultiveret fremtræden, selvstændighed, sine meningers uafhængighed og modet til at vedkende sig dem, frisind, en levende interesse for alt menneskeligt og en udpræget lyst til at sætte alt under debat. Han blev student som 16-årig og cand.med. som 23-årig. Efter kandidattjeneste på Frederiks Hospital i København drog han i 1855 på en længere studierejse til Paris, London og Edinburgh for at studere kirurgi og oftalmologi. Det sidstnævnte område vakte hans interesse og efter hjemkomsten skrev han sin disputats om »Undersøgelser med Øjenspejlet og de ved denne Undersøgelse indvundne Resultater«. Han blev dr. med. som 26-årig, den 15. september 1857. – Seks år tidligere havde den tyske øjenlæge og fysiker, professor Hermann von Helmholtz i Königsberg (1821-94) introduceret Øjenspejlet, som er et spejl med et hul i midten; teknikken med brug af dette redskab, oftalmoskopi, har til formål at undersøge øjets indvendige bageste del og at opnå et skarpt billede af øjets nethinde.

Afhandlingen på 147 sider kan nærmest opfattes som et agitationsskrift for den nye og epokegørende opfindelse, der havde vakt nogen modstand til en begyndelse.

Tre dage efter erhvervelsen af doktorgraden giftede han sig i Holmens Kirke med Cathinka Hoskiær, der var en mangeårig veninde af hans søster Mary (senere mor til Moster Bess m.fl.). Han slog sig ned som praktikus på Vesterbro, men opgav snart for at fortsætte sin videnskabelige uddannelse. I to år var han reservekirurg på Frederiks Hospital, hvor han fik lejlighed til at deltage i øjenoperationer. Hvad han der oplevede, fik ham til i 1862 at blive

elev hos datidens største oftalmolog, professor Albrecht von Graefe (1828-94) i Berlin, hvor det af Helmholtz opfundne Øjenspejl var et instrument, der i mesteren Graefes hånd på alle områder udvidede den oftalmologiske diagnostik. Edmund Hansen's ophold varede i trekvart år og blev et afgørende vendepunkt i hans liv. Han arbejdede flittigt i mesterens værksted og blev en af hans bedste elever.

Den 4. maj 1863 oprettede han sin Klinik for Øjensygdomme, stationær og ambulant, i Nørregade 9 i København. Det var en privatklinik og slige var ikke lige velsete overalt. Men klinikken blev snart søgt af et umådeligt klientel fra hele Norden og blev samtidig det skandinaviske brændpunkt for oftalmologisk undervisning og forskning. Edmund Hansen blev oftalmologiens førstemand i Norden. I løbet af få år fik klinikken et årligt antal nye patienter på mellem 4 og 5 tusinde personer, hvoraf en del kom fra Sverige, der da ingen fremtrædende øjnlæger havde. Hans Klinik gik strålende, men der opstod hurtigt legender om hans humane optræden overfor de fattige og han fik snart et stort gratis klientel, mindst halvdelen af hans patientskare. Det store antal patienter gav et enormt erfaringsgrundlag at forske og videreudvikle på og at undervise på. Han fik derved et betydeligt antal elever viden om; således var søstersønnen, søsteren Emilys ældste søn, George Berry i Edinburgh en af hans bedste elever. Klinikken flyttedes efter nogle år til adressen Havnegade 5 i København, hvor han med sin begavede, selskabelige og muntre hustru, Cathinka, og børnene Ellinor (Farmor), Ulla (senere gift med Moster Bess' ældre broder, fætterten Asker Westenholz) og Torben (senere gift med kusinen Mary Grut, datter af William Grut) fik sin bolig. På førstesalen havde han sin klinik i 3 store rum ud til gaden og et mørkt rum ud til gården til brug for oftalmoskopiske undersøgelser. Det største værelse var venterum og i et stort midterrum behandlede patienterne, medens det inderste rum blev brugt til undersøgelse af patienterne. Der var en assistent og nogle frivillige hjælpere, samt klinikkens mangeårige faktotum, økonomen Jensen. Han havde før været tjener i privatboligen, men var nu, med hustruen som bestyrer af klinikkens økonomi, den ansvarlige for klinikkens instrumenter, herunder operationsknivenes rette skarphed. Skulle kniven rent undtagelsesvis ikke være skarp nok, greb den slægtskarakteristiske heftighed chefen, der så kastede kniven hen ad bordet under råbet: »Sapristi!« Denne franske surrogat var den eneste ed (for Pokker!), man hørte ham bruge. Han blev beskrevet som en umådelig sikker operatør, hvis assistenter aldrig så ham hverken nervøs eller usikker på hånden.

Hans store lyst og rige evner til at undervise medførte en 10-årig virksomhed som privatdocent, uden officiel støtte af nogen art. I 1882 knyttede

Københavns Universitet ham til sig som midlertidig docent og i 1888 blev han Danmarks første professor i oftalmologi, hvilken lærestol han bestred til 1896, da han trak sig tilbage.

Året før blev hans portræt malt af P.S. Krøyer, der samme år færdiggjorde det store maleri, som hænger på BØRSEN med titlen FRA KØBENHAVNS BØRS, hvor de to A.N. Hansen-sønner Alfred Peter Hansen og Harald Hansen også optræder. Krøyer malte mange af børsherrerne som enkelt-portrætter på bestilling. Far fortalte altid, at Krøyer havde påbegyndt et portræt af Alfred Hansen, da denne i 1893 blev syg og måtte rejse til Berlin for at lade sig operere, hvad han dog døde af. Krøyer skulle derpå, efter anmodning, have ændret portrættet fra Alfred til broderen Edmund, hvilket, efter Far's opfattelse, skulle være baggrunden for, at ligheden ikke var 100%.

Tankevækkende er det dog, at der i slægtens eje findes et Krøyer-portræt – også fra 1895 (!) – af Alfred Hansen. – Krøyer var ikke alene en dygtig maler, men også en dygtig forretningsmand!

Edmund Grut's portræt ses nedenfor, jvfr. Fig. 198.

1882 var i øvrigt et begivenhedsrigt år. Den 12. juli fik han kongelig bevilling til at antage moderens fødenavn som efternavn; han, hustruen og

Fig. 198. P.S. Krøyer's portræt af Edmund Hansen Grut; malt i 1895. Tidligere i Forfatterens eje; i 2011 doneret til Frederiksborg Slot.

børnene hed herefter Grut. Den 18. september fejrede han og Cathinka sølvbryllup med en rejse til Bellaggio ved Comosøen i Norditalien. Og den 11. december bortgiftede de deres ældste datter Ellinor Grut i Holmens Kirke i København til Søren Christian Knudtzon.

Året efter tog Edmund Grut den beslutning at købe landstedet Hummeltofte, som han i årene 1878-1883 af ejeren, grosserer Jacob Deuntzer, havde lejet til sommerbrug.

Ejendommen stammede fra 1754, bygget på en grund, der i 1745 var udskilt af Geheimeråd Schulin på Frederiksdal Slot som fæstegrund; grunden lå op til skoven ved det såkaldte Humlehave Dige, og huset fik navnet Hummeltofte. Ejendommen udvidedes gennem adskillige ejerskifter i årene op til 1854, hvor den i forbindelse med Krigen 1864 så stærkt omdiskuterede D.G. Monrad (der jo var en højt begavet hovedkraft bag vor grundlov af 1849, men i 1854 var blevet afskediget som Biskop på Lolland-Falster) købte den på auktion. Efter nederlaget emigrerede Monrad åndeligt nedbrudt i 1865 til New Zealand, og ejendommen ejerskiftedes et par gange, før Deuntzer solgte til Oldefar Grut. Han ombyggede og udvidede hovedbygningen og tilkøbte yderligere arealer, således at ejendommen, der ses nedenfor som Fig. 199, samlet blev på 16 tønder land. Der blev plantet mange træer og grunden blev omdannet til en smuk park, således at stedet nærmede sig hans ideal, som egnet til en engelsk herregårdstilværelse. Med den velbegaavede, muntre og livlige hustru Cathinka som værtinde blev Hummeltofte

Fig. 199. Store Hummeltofte, omkring århundredskiftet; foto i Forfatterens eje.

– eller rettere Store Hummeltofte, som landstedet blev kaldt, efter Farfar's overtagelse af naboejendommen Lille Hummeltofte – sæde for en omfattende selskabelighed, hvor værten supplerede sin hustru med sin omfattende viden, sit livlige temperament og sin idelige lyst til at debattere. Der blev arrangeret kammermusikalske aftener og spillebordet blev hyppigt brugt til et slag whist. Det moderne tennisspil, vi kender i dag, lanceredes i 1875 i England og i Danmark spillede de første kampe i 1883. Men allerede et par år før havde Edmund Grut på Hummeltofte indført spillet, som Farfar og Gustav Hansen deltog ivrigt i fra starten, jvfr. Kapitel 22.

Ved 70-årsdagen blev han berettiget hyldet fra nær og fjern, agtet og æret som han var ikke blot i den store familiekreds, men også i de lægefaglige kredse i Norden, i Tyskland og i England. Den Danske Lægestand havde fået maleren August Jerndorff til at portrættere ham, og det vellignende portræt blev op-hængt på Rigshospitalets Øjeklinik. Da var han endnu i god form.

En håndfuld år senere indfandt sig de første symptomer på en snigende tarmkræft, der viste sig at være en sygdom til døden. Den 13. juni 1907 sov han stille ind på Store Hummeltofte efter tiltagende svækkelse i ugerne forud; begravelsen skete i stilhed, men aviserne fyldtes hurtigt med omfattende og ærefulde nekrologer. Den moderne danske Oftalmologis Skaber blev hædrende omtalt og mindet overalt.

Fire år senere, den 26. marts 1911 ramtes Cathinka i hjemmet i Havnegade af et apoplektisk anfald og blev bevidstløs; hun kom ikke til bevidsthed, men døde den 28. marts. »Livet udsluktes langsomt, og uden Lidelse for hende. Stort bliver for os Savnet af den kjære gamle Svigermoder, som altid var saa god mod os alle og som vi alle holdt saameget af.« Således skrev Farfar i et af sine mere ordrige dagbogsnotater.

Lille Hummeltofte, som Farfar siden 1893 havde lejet af sin svigerfar, overgik ved arveudlægsskøde, tinglæst den 13. september 1911, til Farmor. Efter hendes død i 1934 overgik ejendommen til Onkel Harald, jvfr. Kapitel 30.

Store Hummeltofte overgik herefter til Farmor's broder Torben Grut, som, efter at have indrettet det til helårsbeboelse, flyttede ind i 1912. Hans familiefoto fra 1917 ses nedenfor som Fig. 200.

Der findes i Slægtens eje et par portrætter, malt af den i sin tid udmærkede portrætmaler August Schiøtt (1823-95) i 1857 – d.v.s. omkring giftermålet – af Edmund & Cathinka; de ses nedenfor som Fig. 201 og 202.

Fig. 200. Farmor's broder Torben Grut med hustruen Mary Grut og deres fem børn, Merete, Edmund, Erling, Aage og Bente. Foto fra 1917.

Fig. 201. Aug. Schiøtt's portræt af Edmund Hansen, malt i 1857.
Privateje i Danmark.

Fig. 202. Aug. Schiøtt's portræt af Cathinka Hoskiær, malt i 1857.
Privat eje i Danmark.

Farmor's Mor, Cathinka Hoskiær er allerede omtalt, og Moster Bess har beskrevet hende godt. Og hvem var så hendes familie?

Hun var den næst yngste i en børneflokk på 8, hvor den yngste – pigen Ida – dog døde som 4-årig. Familien Hoskiær fører navnet tilbage til midten af 1500-tallet, hvor en forfader antog navnet efter lokaliteten Horskiær i nærheden af Kolding i Jylland. Navnet staves også Hoskier, navnlig hos den betragtelige gren af Slægten, der bor i Frankrig. Omkring Farmor's Morforældre er også opbygget stamtavler, der findes i Slægtens eje.

Cathinka's forældre var som ovenfor nævnt Frederik Hoskiær og Christiane Lund.

Frederik Hoskiær var varemægler i København og gennem 25 år varemæglerens formand. Han havde en betydelig virksomhed og var umådelig afholdt, også fordi han besad gode evner som amatør-skuespiller, hvor han i »Borups Selskab« udfoldede sin personlighed og sit vid; hans altid sprudlende vittighed gjorde ham meget skattet i det københavnske selskabsliv. Han var endvidere medlem af Den Sjællandske Jernbanes Centralkomité og direktør for såvel Ryssensteens Badeanstalt, Rosenborg Brøndanstalt som for Sø, Kvæst- og Assistenthuset. Han fik tidligt succes i forretningslivet og lod sig i

Fig. 203. Grøgers portræt af Varemægleren, Frederik Hoskiær; malt i 1819. Tidligere i Forfatterens eje; i 2011 doneret til Frederiksborg Slot.

1819, som 29-årig, portrætter af den kendte holstenske maler Friedrich Carl Gröger (1766-1838); maleriet er fremragende og ses ovenfor som Fig. 203.

Frederik Hoskiær (1790-1867) var i øvrigt selv ud af en større børneflokk på 7, og den yngste broder Herman Kristian Hoskiær (1793-1867), der skabte sig en omfattende efterslægt i Frankrig under navnet Hoskier, efterlod sig nogle optegnelser, betitlet »Uddrag af mit Liv«. Disse optegnelser var oprindeligt skrevet på dansk og må være havnet i Frankrig, hvor de så sent som i 1960 blev oversat til fransk af en efterkommer. Fem år senere sendte en anden efterkommer i Frankrig et eksemplar til sin danske slægtning Erling Grut, yngste søn af Farmor's broder Torben Grut, jvfr. Fig. 200. Erling Grut »genoversatte« optegnelserne til »originalsproget« og således er de bevaret for Slægten i Danmark. Det fremgår af disse optegnelser, at Faderen havde en god stilling som embedsmand i Handelsministeriet, og at han døde i 1809, hvorefter denne søn, Herman Kristian, kom på Herlufsholm i årene 1809-1814. Derefter kom han i 1815 på kontoret hos Joseph Hambro. Den 28. maj 1821 blev han af Hambro sendt »til Guernsey for at efterfølge Hr. Andreas Hansen som Agent for Huset Hambro.« Afbrudt af rejser for Hambro's firma blev han på Kanaløerne indtil 1824. »Forretningerne var ikke meget interessante, og Livet paa disse Øer er ret monotont. Men jeg vil altid huske Familierne Pastor Grut's og Mansell's Elskværdighed mod mig.« I januar 1825 rejste han til Christiania for at »remplacere Hr. Hansen« der, og han blev i denne by til 1840; han arbejdede for Hambro i kompagniskab med den Hr. Bertelsen, som ifølge det ovenfor gengivne brev fra A.N. Hansen af 18. februar 1824 var hans associé. Siden drog denne Hoskiær til først Algier og dernæst Paris, hvor han, med støtte af den unge Carl Joachim Hambro, fik en voksende forretning – og derudover i alt 7 børn.

Varemægleren, Frederik Hoskiær giftede sig i 1822 med Marie Christiane Hennine Lund, hvis far var Etatsråd Svend Christian Lund, der fungerede som Told- og Konsumptions-Inspektør i Helsingør. I 1829 købte Frederik Hoskiær ejendommen i Holmens Kanal med No. 14, og der blev de 4 yngste børn – herunder Cathinka – født.

I ejendommen førtes en omfattende selskabelighed, hvor den snævre familie samledes hver søndag, men hvor kredsen ofte udvidedes med andre medlemmer af familien til såkaldt »Store Søndag«. Familierne i Holmens Kanal 14, Havnegade 5, Store og Lille Hummeltofte omgikkes tæt og særdeles ofte; man holdt simpelthen meget af hinandens selskab. Frederik Hoskiær døde i 1867 og Christiane i 1886, men den ældste datter Charlotte og sønnen, oberst Valdemar Hoskiær, – de var begge ugifte – blev boende i ejendommen og opretholdt hjemmet. Da Valdemar døde i 1895, forberedte Charlotte hjemmets opløsning, inden hun selv døde i 1898.

Den Hoskiær'ske børneflokk på 8 var som følger:

1. **Charlotte Amalie Hoskiær** (1823-1898), ugift. Hun broderede Dåbskjolen, der omtales i Kapitel 25 og det smukke »Digt«, som medfulgte den gamle familiesofa, jvfr. nedenfor Fig. 204.
2. **Frederik Hoskiær** (1824-1868), ugift. Han studerede først jura, men opgav af helbredsgrunde og rejste til De Vestindiske Øer i 1854, hvor han fik mange betroede opgaver som kongelig bogholder. Han levede af hensyn til helbredet en stille tilværelse, men blev i december 1867 angrebet af gul feber og døde kort efter.
3. **Malvine Louise Hoskiær** (1826-1906) blev i 1850 gift med **Jens Peter Trap** (1810-1885), der var kabinetssekretær, topograf og forfatter. Han var først i 1841 blevet gift med Christiane Marie Feddersen, med hvem han fik 3 børn; i forbindelse med det tredje barns fødsel døde hun i 1849. Datteren Caroline født 1842 blev kun 6 år gammel. Datteren **Josefa Wilhelmine Trap** (1846-1922) og sønnen **Vilhelm Trap** (1849-1925) voksede op med Malvine som en vellykket stedmoder. Datteren Josefa blev i 1874 gift med godsejer Alexander Bech, Krusesminde ved Korsør, og denne familie, der havde 4 børn, kom særdeles meget sammen med familierne Grut og Knudtzon.
Jens Peter Trap indlagde sig stor fortjeneste, dels som manden bag det uforlignelige topografiske værk »Trap's Danmark«, dels som forfatteren til tre digre bind særdeles åbenhjertige erindringer, der rummer en guldgrube af historiske, personalhistoriske og sladderhistoriske data fra fire kongers tid: Frederik VI, Christian VIII, Frederik VII og Christian IX.
– Malvine og Jens Peter Trap fik følgende børn:
 - A. **Frits** Christian Hoskiær Trap (1851-1898); ugift. Forretningsmand; medejer af firmaet Hoffensberg & Trap.
 - B. **Harald** Gotfred Cordt Trap (1852-1853); død som spæd.
 - C. **Charlotte** Marie Trap (1856-1934); ugift. Hun blev i 1876 adopteret af den i sin tid så kendte politiker og klitinspektør, kammerherre Thyge G.C.F. de Thygeson (1806-1905), og antog navnet Trap de Thygeson. de Thygeson blev i 1838 gift med Regine Feddersen, der var en kødelig kusine til J.P. Trap's første hustru, men Regine døde i 1875. de Thygeson ejede gården Matstrup i årene 1829-1851; 3 år senere blev gården overtaget af Regnar Lodbrog Westenholtz, der blev far til bl.a. Moster Bess.
 - D. **Cordt** Einar Trap (1859-1937); ugift. Han var en højt anset chef for Københavns Kommunes statistiske kontor og havde taget både ju-

ridisk og statsvidenskabelig embedseksamen ved Københavns Universitet. Han havde forsikringsvidenskabelige interesser og var bl. a. censor ved eksamen i forsikringsvidenskab.

E. Aage Valdemar Trap (1865-1867); død som lille.

4. **Elise Matilde Hoskiær** (1828-1888) blev i 1863 gift med Etatsråd, konsul, grosserer **Charles Eduard de Coninck** (1823-1890); han nedsatte sig i 1852 som grosserer i København og blev med tiden eneindehaver af firmaet Peter de Coninck & Co. Ægteskabet var barnløst. Elise's optegnelser fra årene 1862-1870 er bevaret.

5. **Otto Valdemar Hoskiær** (1829-1895); ugift oberst – ingeniørofficer – og forfatter.

Han trådte udenfor nummer i årene 1871-76 og ansattes ved Store Nordiske Telegraf Selskab, hvor han foretog lange rejser til England, Grækenland, Ægypten, Tyrkiet, Japan, Kina og Indien. På de mange rejser stiftede han bekendtskab med de engelsk-talende landes idrætsformer og han oprettede i Danmark i 1866 den første cricketklub, i 1867 den første røklub, i 1877 Københavns Gymnastikforening og i 1880 udgav han den første danske udgave af lovene for Tennispillet, som på Store Hummeltofte havde sine tidlige tilhængere.

6. **Jacob Harald Hoskiær** (1830-1917); ugift forretningsmand i Frankrig, dansk konsul i Marseille. Han tilbragte adskillige år i Algier og Oran og boede i lange perioder i Paris. Han var æret, agtet og elsket overalt, og ydede under den fransk-tyske krig omfattende støtte til den danske koloni i Paris. Formentlig først i 1890'erne flyttede han hjem til Danmark til stor glæde:

»Saa fik da Slægt og Venner ham tilbage,
Hans Hjemkomst for os alle blev en Fest,
Og ingen var som han, fra hine Dage,
I vore Hjem en kjær og velseet Gjæst.
Hvor jubled' små og store, unge, gamle,
Naar ind han traadte med sit lyse Smil,
Hvor vidste han omkring sig os at samle,
Imens hans muntre Ord vi lytted' til.«

Med dette og fem andre vers hyldedes han på 80-årsdagen med mindelser om tiden:

»Hvor til det gamle Hjem i svundne Dage
Kanalens Vande endnu naaede hen ...«

80-årsdagen blev holdt på Store Hummeltofte; både der og på Lille Hummeltofte var han en hyppig gæst, også i længere perioder, skattet af alle som Hoskiær-Slægtens Patriark. Farmor's testamente omfattede hans gravsteds vedligeholdelse.

7. **Birthe Cathinka Hoskiær** (1832-1911) blev i 1857 gift med øjenlægen, professor **Edmund** Gottfred Hansen **Grut** (1831-1907), forældre til Farmor **Ellinor** Grut, **Ulla** gift Westenholz og **Torben** Grut.
8. **Ida Hoskiær** (1836-1837); død som spæd.

Det Gamle Hjem ved Kanalen var som omtalt i den grad et familiært knudepunkt, og datteren Charlotte videreførte hjemmet, til hun døde. Hjemmet opløstes, men nogle af møblerne er bevaret til i dag. Det gælder ikke mindst den sofa Frederik Hoskiær anskaffede, da han i 1822 giftede sig med Christiane Lund; den ses nedenfor på Fig. 204.

Fig. 204. Familien Hoskiær, antagelig malt i 1827 af J.F.Møller (1797-1871).
Privateje i Danmark.

På maleriet ses Varemægleren og Oldemor Hoskiær med deres tre ældste børn; fra venstre Charlotte, der broderede, midtfor bordet Christian, der fik sit endeligt på De Vestindiske øer, og Malvine, der blev gift med Jens Peter Trap. Et familienotat oplyser, at billedet er »af Møller 1827«.

Sofaen i dansk empirestil, der blev et yndet samlingssted, blev under boafviklingen i 1898 af Charlotte Hoskiær foræret til søsteren Cathinka og dennes mand Edmund Grut, som lod den gå videre samme år som julegave til Farmor & Farfar med følgende hilsen:

»Paa denne Sofa er sovet mangen en Lur;
nu er det Bankdirektørens Tur!«

Men inden sofaen forlod hjemmet i Holmens Kanal, broderede Charlotte et stykke på ca. 1,30 meters længde og 40 centimeters bredde med årstallene 1822 og 1898. Den øverste vandrette tekst er af Grundtvig:

»Mindet lader som Ingenting – er dog et lønligt Kildespring«,

medens teksten på de tre andre sider, i retning mod uret, er Ingemann's strofer:

»Tider skal komme – Tider skal henrulle –
Slægt skal følge Slægters Gang.«

I det store midterfelt har Charlotte Hoskiær broderet »Digtet«, som lyder således:

»DU GAMLE VEN FRA HJEMMET VED KANALEN
HVOR ALLE FREDLYST VAR OG MUNTER TALEN
DETS MILDE AAND DU MED TIL HUSE BÆRE
SAA SKAL FOR VERDENS LARM DU FRISTED VÆRE.«

Sofaen kom til at stå i Amaliegade 14, indtil Farmor efter Farfar's død solgte huset i 1914. Efter et par års opmagasinering og fem år i Fredericiagade 57, 3. sal, hvor Farmor havde vinterbolig, kom den i 1921 til Lille Hummeltofte, hvor den var i daglig brug til 1964. Først hos Farmor til hendes død i 1934; derpå hos Far's broder, Onkel Harald, der overtog Lille Hummeltofte efter Farmor. Efter salget af ejendommen i 1964 fik Far sofaen forærende og den har siden hans død i 1982 haft en central plads i min stue – de senere år her i Thy – i øvrigt omgivet af andre smukke Hoskiær'ske, Grut'ske og

Knudtzon'ske møbler. Det gamle broderi hænger naturligvis over sofaen.

Et andet slægts-klenodie er den af Charlotte Hoskiær broderede Dåbskjole; den vender jeg tilbage til i Kapitel 25.

Såvidt nu Farmor's Ahner på fædrene og mødrene side; jeg vender nu tilbage til Farmor selv, hvis baggrund er belyst ovenfor og hvis tilværelse med Farfar er omtalt i Kapitel 22. I 1889 portrætterede maleren Erik Henningsen (1855-1930) de tre søskende fra Store Hummeltofte, Ellinor, Ulla og Torben; portrætterne blev malt som pasteller, og portrættet af Farmor ses nedenfor som Fig. 205.

Ved Farfar's død i 1913 stod Farmor alene med en datter og fem sønner, hvoraf den yngste var 13 år (Far), og den næstyingste på 16 (Onkel Harald) var gymnasieelev. Onkel Jørgen på 19 var året før blevet student og var nu stud. polyt. Tante Dixen på 24 boede hjemme, mens Onkel Kristian på 25 var premierløjtnant; den ældste, Onkel Thorkil, var knapt 30 år gammel, overretssagfører, gift og far til en 2 år gammel søn.

Fig. 205. Erik Henningsen's pastel-portræt af Farmor, Ellinor Knudtzon; malt i 1889. Tidligere i Forfatterens eje; i 2011 doneret til Frederiksborg Slot.

Fig. 206. Lille Hummeltofte omkring århundredskiftet; foto i Forfatterens eje.

Der er ingen tvivl om, at Onkel Thorkil fra da af blev Farmor's faste støtte og rådgiver, og hun fandt hurtigt ud af at skille sig af med ejendommen i Amaliegade, som jeg egentlig ikke tror, hun nogensinde var særlig begejstret for; hun foretrak så decideret at bo på Lille Hummeltofte. Hun flyttede ind i en lejet lejlighed i Fredericiagade 57, på 3. sal, en dejlig stor, lys hjørnelejlighed, men fra 1921 boede hun helårs på Lille Hummeltofte.

I de følgende 15 år levede hun et stille, men dog selskabeligt og familiebetonet liv, hvor kærnen i hendes tilværelse var børnene. Hun var en begavet og kærlig person med kunstneriske talenter. Hun var aktiv musikalsk og både tegnede og malede fortræffeligt; begge disse talenter gik i arv. – Der er bevaret en opskriftsbog fra hendes hånd i årene 1905-1932; den demonstrerer en udpræget sans for måltidets komposition og en tilsvarende økonomisk sans. I årene, mens Farfar levede, var middagene hyppigere og ofte med 20 tilbords. Men så sent som den 6. oktober 1932 var man 19 tilbords på Lille Hummeltofte til ære for Torben og Kirsten; mine forældre var blevet gift små tre uger før. Der var to hjælpere i køkkenet og fire til at varte op, bl.a. Karoline, jvfr. Kapitel 31. – Ved posten 5 pund Helleflynder skrev Farmor: 4 havde været nok. Ved posten 8 Fasaner skrev Farmor: 7 havde været nok!

I 1930'erne følte Farmor sig svagere, uden dog at være syg; med ældstesønnens bistand havde hun oprettet testamente i 1927. Den 7. januar 1930 noterede hun i et håndskrevet brev til »Mine kære, elskede Børn« nogle ønsker som supplement til testamentet, som hun i øvrigt erstattede af et endeligt testamente i 1934. Af det håndskrevne notat, hvis kuvert bar ud-

Fig. 207. Farmor med Børn og Børnebørn i 1929; sønnen Jørgen var i Siam.
 Stående fra højre Thorkil, dennes hustru Karen, Dixen, Torben, Harald og Kristian.
 Siddende Farmor med de tre børnebørn omkring sig:
 Stående til venstre Ellinor, derpå Karsten og tilhøjre Beba.
 Foto i Forfatterens eje.

skriften »Mine sidste Ønsker«, fremgår først og fremmest hendes omsorg for at sikre den ugifte datter, Tante Dixen. »Jeg haaber, at Dixen, saaledes som jeg har ordnet det for hende, maa kunne faa et nogenlunde sorgfrit og uafhængigt Liv i økonomisk Henseende.« Familieportrætterne fordelte hun med bemærkning, at Torben (Far) skal have portrættet af hendes far (Lægen Edmund Grut, jvfr. Fig. 198), »som er hans store Forbillede.« Hun sluttede, efter ønsker til begravelsen, med ordene: »Gud signe Eder Alle, der var min Vandrings Lyst!«

Notatet bærer en tilskrift fra den 16. december 1932: »Jeg har i dag efterset »mine sidste Ønsker« og har kun at tilføje en kærlig Hilsen og Tak til min søde, unge Kirsten, som nok vil gøre Torben lykkelig.« Det var tre måneder efter mine forældres giftermål.

Den 7. juni 1934 døde hun stille på Lille Hummeltofte. Hun betegnedes i nekrologen som tilhørende »fra sin Fødsel det gamle københavnske Bourgeois og hun var selv en fin og indtagende Repræsentant for det fornemme gamle danske Borgerskabs bedste Traditioner.«

Farmor havde da levet som enke i over 20 år, men ikke alene. På Lille Hummeltofte havde Tante Dixen sine 2 værelser, Frk. Knudtzon's Værelse og Dagligstue, Onkel Harald boede i Kontorchef Knudtzon's Værelse, mens Onkel Kristian disponerede over Oberstløjtnantens Værelse, når han i perioder ikke havde militær bopæl.

Det faldt derfor naturligt, at Onkel Harald, som den hjemmeboende søn, der i øvrigt efterfølgende overtog Lille Hummeltofte, var den, der udtrykte Børnenes følelser og taknemmelighed ved begravelsen.

Han gjorde det umådelig kærligt og fandt Trøstens Ord i Psalmen:

»Gud signe Eder alle,
der var min Vandrings Lyst,
lad Sorgen ikke falde
saa tungt paa Eders Bryst;
lad Troen Eder styrke,
det er en stakket Frist,
da svinder dette Mørke,
da skal vi mødes hist.«

Fig. 208. Portrætfoto af Farmor, Ellinor Knudtzon, 1929;
i Forfatterens eje.

KAPITEL 24

FARFAR'S & FARMOR'S EFTERSLÆGT

Hvad angår Slægtens enkelte medlemmer, henviser jeg som vanligt til SLEKTEN KNUDTZON, hvis tiende udgave udsendtes i 2012 af søsken-deparret Jan Knudtzon Sommerfelt-Pettersen og Siri Pettersen Strandenes i Bergen i Norge.

Jeg finder det dog på sin plads for nærværende at forsyne læserne med en opdateret oversigt over mine Farforældres descendens; den følger nedenfor, idet jeg i øvrigt henviser til slægtsbogen GRUT HANSEN EFTERKOMMERNE fra 2007 og den siden da oprettede slægts-hjemmeside www.grut-hansen.org, hvor databasen forsøges løbende opdateret på basis af indberetninger fra Slægten. De tal, som i nedenstående liste er anført i parentes efter den enkelte slægtningens navn, refererer til den pågældendes nummer i slægtsbogen; hvad angår slægtninge, der ikke var født, da bogen udkom, er i stedet i gåseøjne anført forældrenes nummer i slægtsbogen. Alle i nedenstående liste – bortset fra Første Slægtled – er jo både KNUDTZON'er og GRUT HANSEN'er.

FØRSTE SLÆGTLED

1. **Søren CHRISTIAN KNUDTZON (27)**, Nationalbankdirektør, cand. polit. kaptajn, grosserer, landstingsmand, R., blev født den 16. juli 1844 i København (Garnisons Kirke) og døde den 12. august 1913 på Kommunehospitalet i København (Gentofte kirkegård). Han giftede sig den 11. december 1882 i Holmens Kirke i København med **ELLINOR (Hansen) Grut (27)**, datter af Edmund (Hansen) Grut og Birthe Cathinka Hoskiær. Hun blev født den 26. januar 1859 i København (Holmens Kirke), og døde den 7. juni 1934 på Lille Hummeltofte (Lyngby Kirke, Gentofte kirkegård).

Børn af Søren CHRISTIAN KNUDTZON & ELLINOR Grut er:

- 02 i. THORKIL KNUDTZON, født den 3. januar 1884.
- 03 ii. HENNING KNUDTZON, født den 13. juli 1885.
- 04 iii. EDMUND KNUDTZON, født den 16. februar 1887.

- 05 iv. KRISTIAN KNUDTZON, født den 4. august 1888.
- 06 v. Benedicte (DIXEN) KNUDTZON, født den 14. oktober 1889.
- 07 vi. MARGRETHE KNUDTZON, født den 3. februar 1892.
- 08 vii. JØRGEN KNUDTZON, født den 24. april 1894.
- 09 viii. HARALD KNUDTZON, født den 6. juli 1897.
- 10 ix. TORBEN Grut KNUDTZON, født den 2. marts 1900.

ANDET SLÆGTLED

2. **THORKIL KNUDTZON (79)**, Højesteretssagfører, R 1., blev født den 3. januar 1884 i København (Garnisons Kirke) og døde den 27. september 1977 i Hellerup, (Gentofte Kirke og kirkegård). Han giftede sig den 11. november 1910 i Holmens Kirke i København med **KAREN Tuxen**, datter af professor, dr. phil. Søren Ludvig Tuxen og Johanne Margrethe Jørgensen. Hun blev født den 16. maj 1883 i København (Tårnbæk Kirke), og døde den 5. februar 1971 i Gentofte (Gentofte Kirke og kirkegård).

Børn af THORKIL KNUDTZON & KAREN Tuxen er:

- 11 i. KARSTEN KNUDTZON, født den 4. oktober 1911.
 - 12 ii. ELLINOR KNUDTZON, født den 5. februar 1915.
 - 13 iii. Birgit (BEBA) KNUDTZON, født den 3. juli 1921.
3. **HENNING KNUDTZON (80)** blev født den 13. juli 1885 i Kongens Lyngby (Lyngby Kirke), og døde af difteritis den 31. maj 1889 på Frederiks Hospital i København (Lyngby Kirke og kirkegård, gravsten senere på Gentofte kirkegård).
4. **EDMUND KNUDTZON (81)** blev født den 16. februar 1887 i København, Garnisons (Lyngby Kirke), og døde af difteritis den 26. maj 1889 på Hummeltofte (Lyngby Kirke og kirkegård, gravsten senere på Gentofte kirkegård).
5. **KRISTIAN KNUDTZON (82)**, Kammerherre, generalmajor, chef for Den Danske Brigade i Sverige 1943-1945, K 1., DM., HTH., blev født den 4. januar 1888 på Hummeltofte (Vor Frelsers Kirke på Christianshavn) og døde den 18. februar 1972 i Ordrup, (Gentofte Kirke og kirkegård).

6. **Benedicte (DIXEN) KNUDTZON (83)**, blev født den 14. oktober 1889 i Amaliegade 14 i København (Garnisons Kirke) og døde den 14. maj 1943 på Kommunchospitalet i København, (Gentofte Kirke og kirkegård).
7. **MARGRETHE KNUDTZON (84)**, blev født den 3. februar 1892 i Amaliegade 14 i København (Garnisons Kirke) og døde af difteritis den 18. juni 1896 på Lille Hummeltofte, (Lyngby Kirke og kirkegård, gravsten senere på Gentofte kirkegård).
8. **JØRGEN KNUDTZON (85)**, Civilingeniør, general manager Siam Electric Company, adm. direktør for Nordisk Tråd- og Kabelfabrikker, R., blev født den 24. april 1894 i Amaliegade 14 i København (Lyngby Kirke) og døde den 26. september 1953 i London, (Compton Church and churchyard, Hampshire, England). Han giftede sig den 10. juli 1934 i Compton, Hampshire, England med **CECILIE Phyllis Judd**, stutseriejer, datter af Edward Thomas Judd og Winnifred Alice Sharp. Hun blev født den 27. august 1911 i Barton Stacey, Hampshire, England (Barton Stacey Church), og døde den 19. december 2001 i Hascombe, Surrey, England (ligbrænding, asken spredt på Compton kirkegård). Hun gift 2. gang den 9. juni 1959 i England med stockbrokker John Williams (12/11-1916-17/7-1991).

Børn af JØRGEN KNUDTZON & CECILIE Judd er:

- 14 i. JANE Elisabet KNUDTZON, født den 14. maj 1935.
- 15 ii. PETER Christian KNUDTZON, født den 28. april 1939.
- 16 iii. BETTINA Mary KNUDTZON, født den 16. marts 1953.

9. **HARALD KNUDTZON (86)**, Bankdirektør (Den Danske Landmandsbank), R 1., blev født den 6. juli 1897 på Lille Hummeltofte (Lyngby Kirke) og døde den 23. januar 1980 i Hellerup (Virum Kirke, Bregnet kirkegård). Han giftede sig den 12. oktober 1937 i Bregnet Kirke på Mols med **Thyra ALETTA Castenskiold-Benzon**, datter af kammerjunker, cand.polit. Ludvig Helmuth Frederik Holger Castenskiold og Carla Georgette Benzon-Bull. Hun blev født den 20. august 1911 på Frederiksberg (Holmens Kirke), og døde den 27. februar 2004 i Gentofte (Bregnet Kirke og kirkegård).

Børn af HARALD KNUDTZON & ALETTA Castenskiold-Benzon er:

- 17 i. HENRIK Nicolay KNUDTZON, født den 12. august 1938.

18 ii. MICHALA Benedicte KNUDTZON, født den 25. september 1942.

10. **TORBEN Grut KNUDTZON (87)**, Professor dr. med., overchirurg ved Københavns Kommunehospital, R 1., blev født den 2. marts 1900 på Lille Hummeltofte (Lyngby Kirke) og døde den 27. maj 1982 på Kommunehospitalet i København (Mariebjerg Kapel og kirkegård). Han giftede sig den 17. september 1932 i Nykøbing Kirke i Nykøbing Falster med **KIRSTEN Marie Larsen Abildgaard**, cand. phil., datter af apoteker Carl Peder Ludvig August Larsen Abildgaard og Johanne Marie Madsen. Hun blev født den 28. juni 1906 i Nykøbing Falster (Nykøbing Kirke), og døde den 6. juli 1974 i Lundsgade 4 i København (Mariebjerg Kapel og kirkegård).

Børn af TORBEN KNUDTZON & KIRSTEN Abildgaard er:

- 19 i. CARL CHRISTIAN KNUDTZON, født den 18. august 1933.
20 ii. HANS JØRGEN KNUDTZON, født den 12. juli 1936.
21 iii. ELISABETH KNUDTZON, født den 4. november 1939.

TREDJE SLÆGTLED

11. **KARSTEN KNUDTZON (184)**, Øjenlæge dr. med., blev født den 4. oktober 1911 i København (Holmens Kirke), og døde den 4. januar 2002 i Gentofte (Gentofte Kirke, ligbrænding, urnen nedsat på Gentofte kirkegård). Han giftede sig den 29. maj 1937 i Lyngby Kirke med **ELLEN Marie Bruhn**, født Monrad, adopteret af kontorchef i Nationalbanken Georg Villiam Bruhn og Agnete Funch. Hun blev født den 20. marts 1915 i København (Frederiksberg Kirke), og døde den 6. december 2000 i Gentofte (Gentofte Kirke, ligbrænding, urnen nedsat på Gentofte kirkegård).

Børn af KARSTEN KNUDTZON & ELLEN Bruhn er:

- 22 i. SØREN Christian KNUDTZON, født den 21. november 1939.
23 ii. AGNETE KNUDTZON, født den 14. april 1944.

12. **ELLINOR KNUDTZON (185)**, blev født den 5. februar 1915 i København (Holmens Kirke) og døde den 7. april 2004 i Gentofte (bisat fra Gentofte Kirke, urnen nedsat på Gentofte kirkegård). Hun giftede sig den 22. december 1936 i Gentofte Kirke med **GUSTAF William**

BRANTH, direktør, sekondløjtnant, søn af forpagter William Branth og Louise Baumann. Han blev født den 25. juli 1910 i Hellested (Hellested Kirke), og døde den 19. april 1988 i Gentofte (Gentofte Kirke og kirkegård).

Børn af ELLINOR KNUDTZON & GUSTAF BRANTH er:

- 24 i. JENS BRANTH, født den 10. oktober 1937.
- 25 ii. Anette (METTE) BRANTH, født den 28. oktober 1939.
- 26 iii. JANICKE BRANTH, født den 9. juni 1947.

- 13. Birgit (BEBA) KNUDTZON (186)**, Læge, blev født den 3. juli 1921 på Frederiksberg (Tibirke Kirke) og døde den 24. maj 2011 i Holstebro, (bisat fra Budolfi Kirke i Ålborg, urnen nedsat på Almen kirkegård i Ålborg). Hun giftede sig den 10. juni 1949 i Gentofte Kirke med **Preben EIGIL HESS THAYSEN**, overlæge dr. med., søn af overlæge dr. med. Thorvald Einar Hess Thaysen og Fanny Elisabeth Rollhausen. Han blev født den 11. marts 1914 i København (Rigshospitalets Kirke), og døde den 13. februar 1997 i Ålborg (bisat fra Budolfi Kirke i Ålborg, urnen nedsat på Almen kirkegård i Ålborg).

Børn af BEBA KNUDTZON & EIGIL HESS THAYSEN er:

- 27 i. IDA HESS THAYSEN, født den 8. april 1953.
- 28 ii. ANNE HESS THAYSEN, født den 25. maj 1955.
- 29 iii. TINE HESS THAYSEN, født den 10. juni 1964.

- 14. JANE Elisabet KNUDTZON (187)**, Journalist, blev født den 14. maj 1935 i Bangkok (Christ Church). Hun giftede sig den 22. februar 1977 i Chelsea Old Church med **William DAVID Newsum Vaughan**, forretningsmand, søn af William Stafford Vaughan og Marjorie Dean Newsum. Han blev født den 16. august 1926 i Nottingham, England.

- 15. PETER Christian KNUDTZON (188)**, Chartered accountant, gartneriejer i Florida, U.S.A., blev født den 28. april 1939 i Bangkok (Christ Church). Han giftede sig den 31. august 1963 i Hellerup Kirke med **(1) ANNE-LISE Jacobsen**, datter af grosserer Christian Vilhelm Jacobsen og Dixi Jørgensen. Hun blev født den 30. august 1940 i Hellerup (Skt. Jakobs Kirke), og døde den 12. juli 2007 i Florida, U.S.A. Ægteskabet opløst. Han mødte **(2) BELKIS Carela** i 2005.

Børn af PETER KNUDTZON & ANNE-LISE Jacobsen er:

- 30 i. LISE-LOTTE KNUDTZON, født den 24. april 1965.

- 31 ii. JØRGEN CHRISTIAN KNUDTZON, født den 11. oktober 1975.

Barn af PETER KNUDTZON & BELKIS Carela er:

- 32 i. PETER CHRISTIAN KNUDTZON JUNIOR, født den 30. oktober 2006.

- 16. BETTINA Mary KNUDTZON (189)**, Advokat, blev født den 16. marts 1953 i København (Compton Church, Hampshire, England). Hun giftede sig den 13. februar 1982 i Hascombe, Surrey, England med (1) **DAMIAN John William GREENISH**, advokat, søn af John William Anthony Graham Greenish og Sonia Redfern. Han blev født den 20. december 1950 i London (Farm Street Church). Ægteskabet opløst. Hun giftede sig den 22. juli 1988 i London, Chelsea, borgerlig vielse med (2) **MICHAEL PESCOD**, advokat, søn af Tom Edward Pescod og Lilian Dry Bridgewood. Han blev født den 4. januar 1946 i Southshields, Tyne and Wear, England.

Børn af BETTINA KNUDTZON & DAMIAN GREENISH er:

- 33 i. RUPERT Peter William GREENISH, født den 7. januar 1983.
34 ii. ADAM Damian GREENISH, født den 9. februar 1985.

Barn af BETTINA KNUDTZON & MICHAEL PESCOD er:

- 35 i. RACHEL Jane PESCOD, født den 24. januar 1989.

- 17. HENRIK Nicolay KNUDTZON (190)**, Direktør i BP Aviation A/S (et datterselskab af BP Olie-Kompagniet A/S), premierløjtnant af reserven, blev født den 12. august 1938 på Lille Hummeltofte (Lyngby Kirke). Han giftede sig den 30. september 1967 i Vor Frelsers Kirke på Christianshavn med (1) **Marie-Louise (LOULOU) Hasle**, datter af højesteretssagfører Henning Hasle og Inge Johanne Flach. Hun blev født den 14. oktober 1939 i Vejlbj (Aarhus Domkirke), og døde den 15. april 1996 i Herlev. Ægteskabet opløst. Han giftede sig den 29. maj 1976 i Sorgenfri Kirke med (2) **LENE Brundin**, bogholder, datter af John Carlo Brundin og Else Emely Ellen Winther. Hun blev født den 28. oktober 1948 på Frederiksberg (Sundby Kirke).

Barn af HENRIK KNUDTZON & LENE Brundin er:

- 36 i. CHRISTIAN LØVENKJÆR-KNUDTZON, født den 7. december 1976.

18. **MICHALA Benedicte KNUDTZON (191)**, Ekspeditionssekretær i Udenrigsministeriet, tidligere konsul i Vilnius og Skt. Petersborg, E.D. i fransk, HH., blev født den 25. september 1942 i Hellerup (Lyngby Kirke). Hun giftede sig den 2. april 1966 i Messias Kirke med **PER PREBEN-ANDERSEN**, vinhandler, søn af grosserer Vagn Preben-Andersen og Magda Alice Marion baronesse Gyldenkrone. Han blev født den 8. juli 1937 i Hellerup (St. Andreas Kirke).

Børn af MICHALA KNUDTZON & PER PREBEN-ANDERSEN er:
37 i. CAMILLA PREBEN-ANDERSEN, født den 4. marts 1968.
38 ii. JAKOB RYBAK-ANDERSEN, født den 24. december 1969.

19. **CARL CHRISTIAN KNUDTZON (192)** blev født den 18. august 1933 i Hellerup (Kommunehospitalets Kirke), og døde den 4. august 1949 – druknet i Øresund (Københavns Domkirke, Mariebjerg kirkegård).

20. **HANS JØRGEN KNUDTZON (193)**, Kontorchef i Assurance Compagniet BALTICA, cand.jur., blev født den 12. juli 1936 i Hellerup (Kommunehospitalets Kirke). Han giftede sig den 18. juni 1960 i Søllerød Kirke med **BENTE Paul Petersen**, fysioterapeut og afspændingspædagog, datter af direktør Paul Johan Petersen og Inge Johanne Schou. Hun blev født den 14. marts 1935 på Frederiksberg (navneat-test). Ægteskabet opløst i 1990.

Børn af HANS JØRGEN KNUDTZON & BENTE Paul Petersen er:
39 i. PERNILLE KNUDTZON, født den 11. juli 1962.
40 ii. NIKOLAJ KNUDTZON, født den 26. januar 1965.
41 iii. BENEDIKTE KNUDTZON, født den 20. august 1971.

21. **ELISABETH KNUDTZON (194)**, Lægeseekretær på Kommunehospitalet, blev født den 4. november 1939 i Hellerup (Kommunehospitalets Kirke).

FJERDE SLÆGTLED

22. **SØREN Christian KNUDTZON (393)**, Praktiserende læge, dr. med., blev født den 21. november 1939 i Kjellerup (Lyngby Kirke). Han giftede sig den 2. oktober 1964 i Citadels Kirke i København med (1) **MERETE Hertz**, datter af civilingeniør Karsten Hertz og Kirsten

Elisabeth Flensborg. Hun blev født den 11. august 1942 i København, Citadels (hjemmedøbt), og døde den 9. juni 2001 i København (Assistens kirkegård). Ægteskabet opløst i 1987. Han giftede sig den 25. august 1994 i Vestervig Kirke i Thy med (2) **SUSANNE Ruth Helweg**, grafiker, sygeplejerske, datter af direktør Jørgen Thorvald Hagerup Helweg og Kate Juulsgaard, født Breum. Hun blev født den 3. oktober 1949 på Rigshospitalet (Helligåndskirken i København).

Børn af SØREN KNUDTZON & MERETE Hertz er:

- 42 i. KAROLINE KNUDTZON, født den 29. oktober 1965.
- 43 ii. Søren SEBASTIAN KNUDTZON, født den 18. august 1969.
- 44 iii. BENJAMIN KNUDTZON, født den 11. marts 1972.
- 45 iv. KAREN Kirstine KNUDTZON, født den 10. oktober 1973.

23. **AGNETE KNUDTZON (394)**, Billedkunstner, E.D. i spansk, lægesekretær, blev født den 14. april 1944 i Hellerup (Messias Kirke). Hun giftede sig den 17. maj 1977 i Aarhus, borgerlig vielse, med **EBBE JUUL-HEIDER**, lektor ved VUC (Aarhus), cand. mag. oberstløjtnant af reserven ved Livgarden, R., FFR., ROHT., søn af direktør Kurt Eduard Hansen og Theodora Lene Juhl Jensen. Han blev født den 16. januar 1946 i Kolding (Skt. Nicolai Kirke).

Børn af AGNETE KNUDTZON & EBBE JUUL-HEIDER er:

- 46 i. THOMAS JUUL-HEIDER, født den 6. januar 1977.
- 47 ii. AMALIE JUUL-HEIDER, født den 10. februar 1979.

24. **JENS BRANTH (395)**, Direktør, merkonom, blev født den 10. oktober 1937 i København (Hellested Kirke). Han giftede sig den 23. juli 1966 i Gentofte Kirke med (1) **DORRIT Susanne Kuhn**, datter af landsretssagfører Svend Erik Kuhn og Ellen Margrethe Bach Jensen. Hun blev født den 13. marts 1943 i København, Lindevangs Sogn (Holmens Kirke), og døde den 8. februar 1996 i Annisse (bisat fra Annisse Kirke, urnen nedsat på Annisse kirkegård). Han giftede sig den 21. august 1998 i Tibirke Kirke med (2) **ELSEBETH Schøning**, merkonom, datter af civilingeniør Poul Preben Schøning og Lilian Agnes Nandrup. Hun blev født den 25. januar 1941 på Frederiksberg (Sct. Jakobs Kirke, København Ø). Ægteskabet opløst i 2009. Han giftede sig den 10. oktober 2012 i Ramløse Kirke med (3) **KARIN Vieth**, travelmanager, rejsebureaukonsulent, datter af Ole Otto Vieth og Ingeborg Worm Gotfredsen. Hun blev født den 9. februar 1944 på Diakonissestiftelsen på Frederiksberg (Emmauskirken).

Børn af JENS BRANTH & DORRIT Kuhn er:

48 i. METTE BRANTH, født den 27. november 1968.

49 ii. JESPER BRANTH, født den 26. maj 1971.

50 iii. SØREN BRANTH, født den 30. oktober 1975.

- 25. Anette (METTE) BRANTH (396)**, Lektor, cand. mag., blev født den 28. oktober 1939 i København (Messias Kirke). Hun giftede sig den 16. juni 1967 i Tibirke Kirke med (1) **MICHAEL Mogens MÜLLERTZ**, advokat, søn af landsretssagfører Mogens Erik Thoralf Camillus Müllertz og Inge Albrechtsen. Han blev født den 22. oktober 1934 i København, og døde den 26. august 2011 i Villefrance, Frankrig (bisat fra Tibirke Kirke, urnen nedsat på Tibirke kirkegård). Ægteskabet opløst i 1975. Hun giftede sig den 3. december 1983 i Wedellsborg Slotskapel på Fyn med (2) **THORKILD Bjerglund Andersen**, direktør, konsul, ejer af Østergaard ved Malling, søn af Anders Andersen og Dorthea Christine Sørensen Storgaard. Han blev født den 15. september 1924 i Gauerlund (Gauerlund Kirke), og døde den 16. februar 2005 på Snærrildgaard ved Odder (Tulstrup Kirke og kirkegård ved Østergaard).

Børn af METTE BRANTH & MICHAEL MÜLLERTZ er:

51 i. Karin NICOLINE MÜLLERTZ, født den 21. august 1971.

52 ii. SARAH Emilie MÜLLERTZ, født den 1. juni 1973.

- 26. JANICKE BRANTH (397)**, Chefdramaturg ved Aarhus Teater, rektor for Dramatikeruddannelsen under Kulturministeriet, cand. phil., blev født den 9. juni 1947 i Hellerup (Messias Kirke). Hun giftede sig den 17. september 1988 i Mårslet Kirke med **Carl AKSEL Nielsen**, arkitekt, M.A.A., søn af vognmand Carl Martin Nielsen og kørselsfordeler Carla Bodil Kathrine Hansen. Han blev født den 23. november 1941 i Fredericia (Trinitatis Kirke i Fredericia).

- 27. IDA HESS THAYSEN (398)**, Cand. med. vetr., blev født den 8. april 1953 i København (Gentofte Kirke). Hun giftede sig den 9. juni 1984 i Härlunda Kyrka i Sverige med **UFFE RØRBECH**, praktiserende dyrlæge i Lyngby, cand. med. vetr., søn af Carl Henning Rørbech og Agnes Ingeborg Erlang. Han blev født den 6. december 1943 i Holbæk (Skt. Nicolai Kirke).

Børn af IDA HESS THAYSEN & UFFE RØRBECH er:

53 i. JAKOB Thaysen RØRBECH, født den 4. oktober 1984.

54 ii. KAREN Thaysen RØRBECH, født den 16. februar 1988.

- 28. ANNE HESS THAYSEN (399)**, Lektor i Holstebro, cand. mag., blev født den 25. maj 1955 i København (Tibirke Kirke). Hun giftede sig den 25. juni 1983 i Gunderup Kirke ved Ålborg med **JENS Henrik LAURBERG**, senioranklager, cand. jur., søn af cand. pharm. Jørgen Marsvin Laurberg og Grethe Michelsen. Han blev født den 26. marts 1954 i Ålborg (Ansgar Kirke, Hasseris Landsogn).

Børn af ANNE HESS THAYSEN & JENS LAURBERG er:

- 55 i. PETER Thaysen LAURBERG, født den 16. juli 1985.
56 ii. MORTEN Thaysen LAURBERG, født den 25. juli 1987.

- 29. TINE HESS THAYSEN (400)**, Tekstforfatter, blev født den 10. juni 1964 i Ålborg (Tibirke Kirke). Hun giftede sig den 5. juni 1993 i Tibirke Kirke med (1) **JONATHAN William Lowth**, tekstforfatter, søn af Richard Lowth og Lynda Elisabeth Tweddle. Han blev født den 17. august 1966 i England. Ægteskabet opløst. Hun giftede sig den 17. juli 2004 på Gentoft Rådhus med (2) **DENNIS PEDERSEN**, direktør, cand. merc., søn af direktør Jørgen Pedersen og Jette Johansen. Han blev født den 14. september 1966 i Skødstrup (Skødstrup Kirke).

Børn af TINE HESS THAYSEN & JONATHAN Lowth er:

- 57 i. BENJAMIN William Lowth THAYSEN, født den 30. marts 1994.
58 ii. OLIVER Frederik Lowth THAYSEN, født den 3. maj 1996.

Barn af TINE HESS THAYSEN & DENNIS PEDERSEN er:

- 59 i. LUNA Amalie PEDERSEN, født den 16. oktober 2006.

- 30. LISE-LOTTE KNUDTZON (401)**, Statsautoriseret revisor, blev født den 24. april 1965 i Nassau, Bahamas (Hellerup Kirke). Hun giftede sig den 15. november 2003 i Winter Park, Florida, U.S.A. med **Timothy (TIM) Seaborn Tinsley**, president, CEO Echelon Communities, BBA og MBA, søn af Robert Wesley Tinsley og Beverly Jean Seaborn. Han blev født den 20. november 1958 i Gadsten, Alabama (Baptist Church, U.S.A.).

- 31. JØRGEN CHRISTIAN KNUDTZON (402)** blev født den 11. oktober 1975 i Houston, Texas, og døde den 27. oktober 1975 i Houston, Texas.

32. PETER CHRISTIAN KNUDTZON JUNIOR (402 A) blev født den 30. oktober 2006 i Altamente Springs, Florida, U.S.A.

33. RUPERT Peter William GREENISH (403), Teacher of science & math., blev født den 7. januar 1983 i London (Saint Peters Church, Hascombe, Surrey, U.K.). Han giftede sig den 1. april 2013 i All Saints Church, Garsdon, Wiltshire med **LUCY Bromley Gardner**, solicitor, datter af Michael Richard Bromley Gardner og Teresa Anne Ormerod. Hun blev født den 14. september 1984 i Aldershot (The Military College Chapel, Sandhurst).

Barn af RUPERT GREENISH & LUCY Gardner er:

60 i. **ARTHUR Damian Michael GREENISH**, født den 22. januar 2015.

34. ADAM Damian GREENISH (404), Lawyer, blev født den 9. februar 1985 i London (Petworth Church, West Sussex, U.K.).

35. RACHEL Jane PESCOD (405), Financial PR-specialist, blev født den 24. januar 1989 i London (navneattest).

36. CHRISTIAN LØVENKJÆR-KNUDTZON* (406), Cand. merc. dat., blev født den 7. december 1976 i Gentofte (Sorgenfri Kirke). Han giftede sig den 18. august 2001 i Holte Kirke med **CHARLOTTE LØVENKJÆR-KNUDTZON****, lærer, datter af aut. elinstallatør Ebbe Løvenkjær og Dorthe Berit Willems. Hun blev født den 6. oktober 1977 i Herlev (Præstebro Kirke i Herlev).

*Ved dåben Christian Knudtzon, men navneforandring ved vielsen.

**Ved dåben Charlotte Løvenkjær, men navneforandring ved vielsen.

Børn af CHRISTIAN LØVENKJÆR-KNUDTZON & CHARLOTTE LØVENKJÆR-KNUDTZON er:

61 i. **CELINA LØVENKJÆR-KNUDTZON**, født den 29. juni 2004.

62 ii. **CARL LØVENKJÆR-KNUDTZON**, født den 1. august 2006.

37. CAMILLA PREBEN-ANDERSEN (407), Regnskabschef, cand. polit., blev født den 4. marts 1968 i Gentofte (Virum Kirke). Hun mødte **SVEND Nielsen**, brandmester, søn af premierløjtnant Orla Nielsen og Else Lilian Jørgensen. Han blev født den 22. november 1962 i Glostrup (Glostrup Kirke).

Barn af CAMILLA PREBEN-ANDERSEN & SVEND Nielsen er:
63 i. NICOLAI PREBEN-ANDERSEN, født den 8. april 2007.

38. JAKOB RYBAK-ANDERSEN* (408), Partner, cand. merc. I.T., blev født den 24. december 1969 i Gentofte (Virum Kirke). Han giftede sig den 22. juni 2002 i Garnisons Kirke med **CAMILLA RYBAK-ANDERSEN****, cand. merc., datter af ejendomsmægler Leo Rybak og cand. phil. Jette Wedén. Hun blev født den 17. august 1971 i København (Brøndby Vester Kirke).

*Ved dåben Jakob Preben-Andersen, men navneforandring i foråret 2004.

**Ved dåben Camilla Rybak, men navneforandring i foråret 2004.

Børn af JAKOB RYBAK-ANDERSEN & CAMILLA RYBAK-ANDERSEN er:

64 i. CLARA RYBAK-ANDERSEN, født den 18. december 2003.

65 ii. OSCAR RYBAK-ANDERSEN, født den 18. september 2005.

66 iii. FLORA RYBAK-ANDERSEN, født den 29. januar 2009.

39. PERNILLE KNUDTZON (409), Speciallæge i almen medicin med egen sundhedsklinik i Sydspanien, blev født den 11. juli 1962 i København, Hellig Kors (Søllerød Kirke).

40. NIKOLAJ KNUDTZON (410), Selvstændig international HR-konsulent, cand. jur., CBA, major af reserven ved Livgarden, blev født den 26. januar 1965 i Gentofte (Søllerød Kirke). Han mødte i 1988 **(1) LISE Vendelbo NORDAHL**. Hun blev født den 25. januar 1956. Samlivsforholdet opløst. Han giftede sig den 6. august 1994 i Kastelskirken i København med **(2) CARINA Gøthche**, juridisk assistent og lægeeksamineret fysiurgisk massør med egen virksomhed, datter af ejendomsmægler Torben Gøthche og kunstmaler Anne Lise Lundgaard. Hun blev født den 31. marts 1967 i Rødovre (Holte Kirke).

Barn af NIKOLAJ KNUDTZON & LISE NORDAHL er:

67 i. OLIVER Daniel Vendelbo NORDAHL, født den 4. november 1988.

Børn af NIKOLAJ KNUDTZON & CARINA Gøthche er:

68 i. AMALIE KNUDTZON, født den 14. maj 1995.

69 ii. CASPER KNUDTZON, født den 25. december 1996.

70 iii. JOSEPHINE KNUDTZON, født den 3. februar 1999.

41. **BENEDIKTE (DITTE) KNUDTZON (411)**, Organisk massage- og zoneterapeut med egen klinik, blev født den 20. august 1971 på Rigshospitalet (Søllerød Kirke). Hun giftede sig den 12. juni 1999 i Grøndals Kirke med (1) **LARS Ølvang Olesen**, lagerchef, søn af typograf Kurt Olesen og pædagog og bogbinderske Lili Ølvang Madsen. Han blev født den 27. november 1968 i Roskilde (Nørre Dalby Kirke). Ægteskabet opløst. Hun giftede sig den 28. maj 2004 i Trinitatis Kirke i København med (2) **MARCHEL Tord Pedersen***, teknisk service chef, psykoterapeut og lægeeksamineret fysiurgisk massør, søn af postbud Johannes Helmuth Elhardt Pedersen og postmedarbejder Annemarie Rechnagel Rynt. Han blev født den 5. januar 1967 i Odense (Skt. Knuds Kirke – Odense Domkirke).

*Ved dåben Claus Rynt Pedersen, senere navneforandring.

Han levede først sammen med Niia Jemina Bloch, født 20/5-1971; de fik sønnen Marcus Skjold Pedersen, født 6/10-1997.

Barn af BENEDIKTE KNUDTZON & LARS Olesen er:

71 i. OLIVIA Ølvang KNUDTZON, født den 9. oktober 1999.

FEMTE SLÆGTLED

42. **KAROLINE KNUDTZON (809)**, Familierapeut og fotograf, blev født den 29. oktober 1965 i København (Gentofte Kirke). Hun mødte **BO Skjoldborg Andersen**, forfatter, cand. mag., søn af selvstændig erhvervsdrivende Jens Skjoldborg Andersen og medhjælpende hustru Karin Lotte Lambrecht. Han blev født den 9. oktober 1966 i Søborggård (Dyssegård Kirke).

Børn af KAROLINE KNUDTZON & BO Skjoldborg Andersen er:

72 i. SOFIE Skjoldborg KNUDTZON, født den 17. juni 1999.

73 ii. NOAH Skjoldborg KNUDTZON, født den 21. juli 2001.

74 iii. MATILDE Skjoldborg KNUDTZON, født den 29. marts 2005.

43. **Søren SEBASTIAN KNUDTZON (810)**, Marinbiolog, lærer, cand. mag., blev født den 18. august 1969 i København (Asminderød Kirke).
44. **BENJAMIN KNUDTZON (811)**, Virksomhedskonsulent, cand. scient. soc., blev født den 11. marts 1972 i København (Asminderød Kirke). Han mødte i 2004 **ZANDRA OLESEN**, konsulent, datter af

selvstændig erhvervsdrivende Ebbe Olesen og Susanne Petersen. Hun blev født den 15. marts 1976 i København (Roskilde Domkirke).

Børn af BENJAMIN KNUDTZON & ZANDRA OLESEN er:

75 i. JULIUS Storm OLESEN, født den 26. juli 2008.

76 ii. LUNA Sofie OLESEN, født den 3. juli 2012.

77 iii. FREJ OLESEN, født den 3. juli 2012.

45. KAREN Kirstine KNUDTZON (812), B.A. i antropologi, blev født den 10. oktober 1973 i København (Asminderød Kirke).

46. THOMAS JUUL-HEIDER (813), Kok, bachelor i filosofi, atlanterhavsfarer, blev født den 6. januar 1977 i Aarhus (Vor Frue Kirke i Aarhus). Han giftede sig den 18. august 2012 på Københavns Rådhus med **LINE Thatt Jensen**, autoriseret erhvervspsykolog, cand. psych., atlanterhavsfarer, datter af Ole Thatt Jensen og Anni Damgaard. Hun blev født den 25. juli 1976 i Ringkøbing (Hee Kirke).

Barn af THOMAS JUUL-HEIDER & LINE Thatt Jensen er:

78 i. SYLVESTER JUUL-HEIDER, født den 8. april 2013.

47. AMALIE JUUL-HEIDER (814), Beskæftigelseskonsulent, blev født den 10. februar 1979 i Aarhus (Beder Kirke).

48. METTE BRANTH (815), Socialrådgiver, blev født den 27. november 1968 i Gentofte (Gentofte Kirke).

49. JESPER BRANTH (816), Lagerchef, blev født den 26. maj 1971 i Gentofte (Gentofte Kirke). Han giftede sig den 3. september 2003 på Fredensborg Rådhus og den 3. september 2005 i Vejby Kirke med **BETTINA Østergaard**, sygeplejerske, datter af lagerchef Werner Østergaard og Anna Lise Pedersen. Hun blev født den 5. maj 1972 i København (Fredensborg Slotskirke). Ægteskabet opløst i 2010.

Børn af JESPER BRANTH & BETTINA Østergaard er:

79 i. MADS BRANTH, født den 19. august 1998.

80 ii. NICOLAI BRANTH, født den 22. februar 2001.

81 iii. SARAH BRANTH, født den 25. juni 2004.

50. SØREN BRANTH (817), Senior system coordinator, blev født den 30. oktober 1975 i Bellinge på Fyn (Bellinge Kirke). Han giftede sig

den 6. maj 2006 i Jesuskirken i Valby, København med (1) **CHARLOTTE Pihl Østergaard**, projektkoordinator. Hun blev født den 15. august 1976 i Rødovre (Buddinge Kirke). Ægteskabet opløst i 2006. Han giftede sig den 14. november 2009 på Københavns Rådhus med (2) **KIRSTEN HØSTGAARD-Jensen**, cand. scient., Ph.D., mikrobiolog på Novo Nordisk, datter af Peter Høstgaard-Jensen og Helle Kjær. Hun blev født den 17. oktober 1978 i Sulsted (Sulsted Kirke).

Børn af SØREN BRANTH & KIRSTEN HØSTGAARD-Jensen er:
82 i. WILLAM HØSTGAARD-BRANTH, født den 27. oktober 2009.

83 ii. ELLA HØSTGAARD-BRANTH, født den 12. april 2011.

51. **Karin NICOLINE MÜLLERTZ (818)**, Redaktør, cand. mag., blev født den 21. august 1971 i Gentofte (hjemmedøbt). Hun mødte **MARK HAMMERICH**, marketingsdirektør, søn af journalist og forfatter Paul Hammerich og redaktør Inge Kristensen. Han blev født den 3. maj 1967 i København (Frederiksberg Kirke). Samlivsforholdet opløst.

Barn af NICOLINE MÜLLERTZ & MARK HAMMERICH er:
84 i. LOUI HAMMERICH, født den 20. juni 2008.

52. **SARAH Emilie MÜLLERTZ*(819)**, Arkitekt, MAA, MDD, blev født den 1. juni 1973 i Gentofte (hjemmedøbt). Hun giftede sig den 3. marts 2001 i Frederiksberg Kirke med (1) **MIKKEL Halbye MINDEGAARD***, cand.mag., søn af Lars Halbye og Annette Mindegaard. Han blev født den 22. december 1972 i Tåstrup (navneattest). Ægteskabet opløst. Hun giftede sig den 3. oktober 2015 i Den Danske Kirke i Paris med (2) **SVEND André Gudiksen**, premierløjtnant i Den Kongelige Livgarde og partner i konsulentfirmaet Banff People, søn af Viggo Gudiksen og Anne Marie-Pierre le Guenne. Han blev født den 24. maj 1973 i Saigon, nu Ho Chi Minh City, i Vietnam (Église Protestante Évangélique de l'Espérance i Muzillac, Bretagne, Frankrig).

*Ved vielsen og under ægteskabet førte begge ægtefæller efternavnet MINDEGAARD-MÜLLERTZ.

Børn af SARAH MINDEGAARD-MÜLLERTZ & MIKKEL MINDEGAARD-MÜLLERTZ er:

85 i. ELLEN Emilie MINDEGAARD-MÜLLERTZ, født den 9. november 2001.

86 ii. BJØRN MINDEGAARD-MÜLLERTZ, født den 23. januar 2004.

53. JAKOB Thaysen RØRBECH (820), Cand. polyt, reserveofficer, blev født den 4. oktober 1984 i København (Stengaard Kirke i Gladsaxe Kommune). Han giftede sig den 20. august 2011 i Stengaard Kirke med **TRINE Johanne Skov Jepsen**, cand. polyt., datter af tømrer Finn Skov Nielsen og sygeplejerske Solveig Reymann Jepsen. Hun blev født den 17. september 1984 i hjemmet (navneattest Maglegårds Sogn).

Barn af JAKOB RØRBECH & TRINE Jepsen er:

87 i. NIKOLINE Skov RØRBECH, født den 31. maj 2011.

54. KAREN Thaysen RØRBECH (821), Folkeskolelærer, blev født den 16. februar 1988 i København (Stengaard Kirke i Gladsaxe Kommune).

55. PETER Thaysen LAURBERG (822), Cand. med., blev født den 16. juli 1985 i Holstebro (Hasseris Kirke i Ålborg). Han giftede sig den 31. maj 2014 i Bethaniakirken i Ålborg med **NATALIE Marie Parks**, cand. med., datter af James Milton Parks og Berit Petterson. Hun blev født den 13. august 1985 i Sacramento (Capital Christian Center), U.S.A. – og fører nu navnet **NATALIE Marie Parks LAURBERG**.

56. MORTEN Thaysen LAURBERG (823), Master i antropologi, blev født den 25. juli 1987 i Holstebro (Nørrelandskirken i Holstebro).

57. BENJAMIN William Lowth THAYSEN (824), blev født den 30. marts 1994 i København (Budolfi Kirke i Ålborg).

58. OLIVER Frederik Lowth THAYSEN (825), blev født den 3. maj 1996 i København (Tibirke Kirke).

59. LUNA Amalie PEDERSEN (825 A), blev født den 16. oktober 2006 i Gentofte (Ordrup Kirke).

60. ARTHUR Damian Michael GREENISH («403»), blev født den 22. januar 2015 på The Chelsea and Westminster Hospital, London, England (All Saints Church, Garsdon, Wiltshire).

61. CELINA LØVENKJÆR-KNUDTZON (826), blev født den 29. juni 2004 i Gentofte (Frederiksborg Slotskirke).

62. **CARL LØVENKJÆR-KNUDTZON (827)**, blev født den 1. august 2006 i Hillerød (Frederiksborg Slotskirke).
63. **NICOLAI PREBEN-ANDERSEN («407»)**, blev født den 8. april 2007 i Glostrup (Glostrup Kirke).
64. **CLARA RYBAK-ANDERSEN (828)**, blev født den 18. december 2003 i Gentofte (Gentofte Kirke).
65. **OSCAR RYBAK-ANDERSEN (829)**, blev født den 18. september 2005 i Gentofte (Gentofte Kirke).
66. **FLORA RYBAK-ANDERSEN («408»)**, blev født den 29. januar 2009 i Gentofte (Gentofte Kirke).
67. **OLIVER Daniel Vendelbo NORDAHL (830)**, Cand. musicae/solist (obo, musikpædagog), blev født den 4. november 1988 i Hvidovre (Grøndalskirken i København). Han mødte i 2013 **SIDSEL Lund**, cand. musicae (trompet, musikpædagog), datter af Torben Lund og Gurli Pagaard. Hun blev født den 3. september 1990 i Aabenraa (Sct. Jørgens Kirke i Aabenraa).
68. **AMALIE KNUDTZON (831)**, blev født den 14. maj 1995 i Hvidovre (Hvidovre Kirke).
69. **CASPER KNUDTZON (832)**, blev født den 25. december 1996 i Hvidovre (Hvidovre Kirke).
70. **JOSEPHINE KNUDTZON (833)**, blev født den 3. februar 1999 i Hvidovre (Hvidovre Kirke).
71. **OLIVIA Ølvang KNUDTZON (834)**, blev født den 9. oktober 1999 i Hvidovre (Grøndals Kirke).

SJETTE SLÆGTLED

72. **SOFIE Skjoldborg KNUDTZON (1209)**, blev født den 17. juni 1999 i København (Christianskirken på Christianshavn).

73. **NOAH Skjoldborg KNUDTZON (1210)**, blev født den 21. juli 2001 i København (Vor Frelsers Kirke).
74. **MATILDE Skjoldborg KNUDTZON (1211)**, blev født den 29. marts 2005 i København (Vor Frelsers Kirke).
75. **JULIUS Storm OLESEN («811«)**, blev født den 26. juli 2008 i København (navneattest Vesterbros sognekontor i København).
76. **LUNA Sofie OLESEN («811«)**, blev født den 3. juli 2012 i København (navneattest Vesterbros sognekontor i København).
77. **FREJ OLESEN («811«)**, blev født den 3. juli 2012 i København (navneattest Vesterbros sognekontor i København).
78. **SYLVESTER JUUL-HEIDER («813«)**, blev født den 8. april 2013 på Rigshospitalet (navneattest Mårum Sogn i Nordsjælland).
79. **MADS BRANTH (1212)**, blev født den 19. august 1998 i Helsingør (Fredensborg Slotskirke). Mads er adoptivbarn af Jesper Branth.
80. **NICOLAI BRANTH (1213)**, blev født den 22. februar 2001 i Hillerød (Fredensborg Slotskirke).
81. **SARAH BRANTH (1214)**, blev født den 25. juni 2004 i Hillerød (Fredensborg Slotskirke).
82. **WILLIAM HØSTGAARD-BRANTH («817«)**, blev født den 27. oktober 2009 på Hvidovre Hospital (Anniske Kirke).
83. **ELLA HØSTGAARD-BRANTH («817«)**, blev født den 12. april 2011 på Hvidovre Hospital (Strandmarkskirken i Hvidovre).
84. **LOUI HAMMERICH («818«)**, blev født den 20. juni 2008 på Rigshospitalet (Tibirke Kirke).
85. **ELLEN Emilie MINDEGAARD-MÜLLERTZ (1215)**, blev født den 9. november 2001 på Frederiksberg (Frederiksberg Kirke).
86. **BJØRN MINDEGAARD-MÜLLERTZ (1216)**, blev født den 23. januar 2004 på Frederiksberg (Frederiksberg Kirke).

87. NIKOLINE Skov RØRBECH («820«), blev født den 31. maj 2011 på Herlev Sygehus (navneattest Brønshøj Sogn).

Som det ses, er et flertal af de oplyste slægtninge blevet døbt; og 24 af dem er endda blevet døbt i det klenodie af en dåbskjole, der nu skal omtales i Kapitel 25.

KAPITEL 25

EN SLÆGTS-DAABSKJOLE FRA 1851

Det er omtalt i Kapitel 23, i afsnittene omkring Familien Hoskiær, at Charlotte Hoskiær – den ældste af Farmor’s mors søskende – broderede. Da søsteren Malvine Hoskiær i 1850 var blevet gift med Jens Peter Trap og sidenhen nedkom med sit første barn, sønnen Frits, i februar 1851, broderede Charlotte en dåbskjole, som frem til årtusindets slutning benyttedes ved dåbshandlinger i Slægterne Trap, Grut og alt overvejende Knudtzon. Det blev til 32 dåbshandlinger, inden den var blevet så mør, at det var uforsvarligt at anvende den. Efter min sønnesøns dåb i 1997 viste det sig at være yderst vanskeligt at få broderet navnet og dåbsdatoen, hvorfor jeg overlod opgaven til SELSKABET for KIRKELIG KUNST i København, hvis leder personligt påtog sig opgaven og i 2010 færdiggjorde arbejdet og klargjorde klenodiet til næste stadium i dets liv. Dette næste stadium blev bevaring af denne museumsgenstand for eftertiden under sikre og relevante forhold. Kunstindustrimuseet, der i dag hedder Designmuseum Danmark, har en fortræffelig tekstil-afdeling, som blev overvejet. Men da en række af mine markante slægtsportrætter i 2011 blev doneret til Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot, kom det frem under forhandlingerne, at man også der har en tekstil-afdeling, der kan tage vare på denne dåbskjole på fuldt betryggende vis. Mine slægtsklenodier kunne således samlet overgå til Frederiksborg Slot den 23. juni 2011.

Daabskjolen opbevares i den oprindelige æske sammen med en underkjole, 4 daabshuer og en daabsbog, hvis tekst er anført med sirlig håndskrift som følger:

*En Daabskjole
broderet af
Charlotte Amalie Hoskiær
og benyttet
ved følgende Daabshandlinger:*

I Daabsbogen er 32 dåbshandlinger protokolleret i årene 1851-1997. I Kapitel 23 er under Slægten Hoskiær omtalt Den Hoskiærskes Børneflokk, hvis ældste Charlotte broderede, da søsteren Malvine var blevet gift Trap – og

med tiden fik 5 børn. Disse 5 børn blev alle døbt i Daabskjolen. Også søsteren Cathinka's 3 børn med Edmund Hansen (Grut) blev døbt i Daabskjolen, men derefter vedrører alle dåbshandlinger Knudtzon-børn. De protokollerede dåbsoplysninger følger herefter, forsynet dels med numre svarende til numrene i Kapitel 24, dels med numre i parentes, der svarer til pågældendes numre i slægtsbogen GRUT HANSEN EFTERKOMMERNE.

Frits Chr. Hoskier Trap, døbt 21. Mai 1851 i Slotskirken.

Harald Trap, døbt 6. April 1853 i Hjemmet.

Charlotte Marie Trap, døbt 27. Mai 1856 i Slotskirken.

1. *Ellinor Hansen (Grut), (27), døbt 4. Mai 1859 i Holmens Kirke.*

Cordt Einar Trap, døbt 11. November 1859 i Slotskirken.

Ulla Nathalie Hansen (Grut), (28), døbt 28. juli 1860 i Holmens Kirke.

Aage Valdemar Trap, døbt 23. April 1865 i Slotskirken.

Torben G. Hansen (Grut), (29), døbt 14. Oktober 1865 i Holmens Kirke.

2. *Thorkil Knudtzon, (79) døbt 22. Mai 1884 i Garnisons Kirke.*

3. *Henning Knudtzon, (80), døbt 15. August 1885 i Kongens Lyngby Kirke.*

4. *Edmund Knudtzon, (81), døbt 5. Juni 1887 i Kongens Lyngby Kirke.*

5. *Christian (Kristian) Knudtzon, (82), døbt 18. November 1888 i Vor Frelses Kirke på Christianshavn.*

Det er bemærkelsesværdigt, at daabskjolen ikke blev anvendt de næste 23 år, og således ikke blev benyttet ved Farmor's & Farfar's efterfølgende 5 børn. Det må helt klart ses i sammenhæng med de to små drenges død af difteritis i maj 1889. Daabskjolen må have været opbevaret hos Farfar, der døde i 1913, og Farmor, der først døde i 1934, – men er nok overladt til Onkel Thorkil i 1911, da hans førstefødte skulle døbes, og han har så beholdt den efter Farfar's død.

11. *Karsten Knudtzon, (184), døbt 26. November 1911 i Holmens Kirke.*

12. *Ellinor Knudtson*, (185), døbt 2. Maj 1915 i Holmens Kirke.
13. *Birgit (Beba) Knudtson*, (186), døbt 21. August 1921 i Tibirke Kirke.
19. *Carl Christian Knudtson*, (192), døbt 19. November 1933 i Kommunehospitalets Kirke.
20. *Hans Jørgen Knudtson*, (193), døbt 27. Februar 1937 i Kommunehospitalets Kirke.
17. *Henrik Nicolay Knudtson*, (190), døbt 9. Oktober 1938 i Lyngby Kirke.
22. *Søren Christian Knudtson*, (393), døbt 14 April 1940 i Lyngby Kirke.
21. *Elisabeth Knudtson*, (194), døbt 4. Maj 1940 i Kommunehospitalets Kirke.
18. *Michala Benedicte Knudtson*, (191), døbt 13. December 1942 i Lyngby Kirke.
23. *Agnete Knudtson*, (394), døbt 27. August 1944 i Messiskirken.
27. *Ida Hess Thaysen*, (398), døbt 31. maj 1953 i Gentoft Kirke.
28. *Anne Hess Thaysen*, (399), døbt 21. august 1955 i Tibirke Kirke.
39. *Pernille Knudtson*, (409), døbt 18. November 1962 i Søllerød Kirke.
29. *Tine Hess Thaysen*, (400), døbt 2. august 1964 i Tibirke Kirke.
40. *Nikolaj Knudtson*, (410), døbt 14. Marts 1965 i Søllerød Kirke.
42. *Karoline Knudtson*, (809), døbt 22. maj 1966 i Gentoft Kirke.
41. *Benedikte Knudtson*, (411), døbt 3. Oktober 1971 i Søllerød Kirke.
36. *Christian Knudtson*, (406), døbt 6. februar 1977 i Sorgenfri Kirke.
46. *Thomas Juul-Heider*, (813), døbt 22. maj 1977 i Vor Frue Kirke i Århus.
68. *Casper Knudtson*, (832), døbt 31. marts 1997 i Hvidovre Kirke.

Inden Daabskjolens overgang til dens museale stadium blev den behørigt registreret af Anni Bloch, tilknyttet Kunstindustrimuseet og forfatter til en central bog om Dåbstøj. Registreringsprotokollatet af 21. februar 2011 fulgte med Daabskjolen til Frederiksborg Slot sammen med en omfattende fotodokumentation. Anni Bloch's fotografi af Daabskjolen ses nedenfor som Fig. 209.

Fig. 209. Daabskjolen fra 1851; i 2011 doneret til Frederiksborg Slot.
Foto: Anni Bloch.

Denne professionelle registrering beskriver Daabskjolen som værende omkring 107 cm lang og med en bredde nederst på omkring 114 cm. Stoffet er fint, hvidt bomuld, som en mellemting mellem batist og gaze; der er flere mørnede steder. Kjolens broderier er en blanding af engelsk og fransk broderi med blomster, hjerter, pletter, tunger og huller. På bindebælterne er med hvidt broderet navnene på de børn, der er døbt i kjolen. Navne findes også på kjolens bageste kant, og ved navnene er broderet data, jvfr. Daabsbogens optegnelser. Ældste årstal på kjolen er 1851, hvilket er meget tidligt for navnebroderi. De nedenfor følgende 3 foto's er nærbilleder, fotograferet af Lederen af Selskabet for Kirkelig kunst, Lizzi Damgaard.

Fig. 210. Daabskjolens ene hjørne fornedet; foto: Lizzi Damgaard.

Fig. 211. Daabskjolens 2 bindebånd, øverste databroderier; foto: Lizzi Damgaard.

Fig. 212. Daabskjolens 2 sidste databroderier; foto: Lizzi Damgaard.

Fig. 213. Daabskjolen placeret i Den gamle Hoskiærse Sofa under Charlotte Hoskiær's Broderi om »Du Gamle Ven Fra Hjemmet Ved Kanalen«; fotograferet af Forfatteren i dennes lejlighed i TRANEGAARDEN i 2011.

Som anført ovenfor under No. 2 blev, som Farfar's & Farmor's førstefødte, sønnen Thorkil Knudtzon den 22. maj 1884 døbt i Garnisons Kirke, iført den gamle Daabskjole; han »blev holdt over Daaben af sin Oldemoder, Fru Hoskiær, dengang 84 Aar gammel«, skriver Farfar. Med min ældste Farbroder, Onkel Thorkil's Gudmor, Oldemor Hoskiær, er vi tilbage i år 1800. Ved døbefonten var også Farfar's Moder til stede, mens Oldefar, Kaperkaptajnen, var død 20 år tidligere. Oldefar var født i 1789, Revolutionsåret; Slægten rækker i få generationer langt tilbage i Historien. –

Med næste kapitel begynder Far's generation. Ved Sølvbrylluppet i 1907, jvfr. Kapitel 22, fik Farmor & Farfar et gruppebillede af Børnene. Det smukke fotografi er bevaret i Slægten og ses nedenfor som Fig. 214.

De kommende kapitler 26-31 omhandler denne søskendeflok.

Fig. 214. Sølvbryllupsgave i 1907 til Farmor & Farfar fra deres to ældste sønner. Gruppebillede af Børnene Kristian, Jørgen, Thorkil, Dixen, Harald og Torben.

KAPITEL 26

THORKIL KNUDTZON

JURISTEN

Min ældste Farbroder, Onkel Thorkil's data fremgår af Kapitel 24 under No. 2.

Han blev som nævnt i Kapitel 22 født den 3. januar 1884 i forældrenes første hjem i Lille Strandstræde 20 på 3. salen, og han døde i Hellerup den 27. september 1977. Han blev således født, levede sin barndom og blev voksen under det – indtil vor nuværende regent, Dronning Margrethe, »overhalede ham« – næstlængst regerende Statsoverhovede i Danmark, Christian IX, og siden levede han et langt, aktivt liv under monarkerne Frederik VIII, Christian X, Frederik IX og Dronning Margrethe II.

Han oplevede, inden han med forældrene flyttede ind i Amaliegade 14, at sygdom hærgede familien med dødelig udgang i 1889 for hans to yngre brødre, Henning og Edmund. Siden døde søsteren Margrethe i 1896 – også af difteritis. Det må have præget ham, at han så tidligt i livet fik Døden på så tæt hold.

Som børneflokkens voksende, og altså ind imellem decimeredes, blev grunden lagt til, at han gennem årene ubestridt fik positionen som Patriarken i relation til søsteren og de 4 brødre. Positionen understøttedes af, at han ved Farfar's død i 1913 var den, der i et og alt støttede og rådgav Farmor i hendes lange enkestand. Onkel Thorkil fik tidligt betydeligt ansvar at bære på, og han bar det livslangt med naturlig autoritet og myndighed, med stort intellekt, megen humor, en fremragende hukommelse og en omfattende slægtsfølelse. For os i næste generation stod Onkel Thorkil som den person, der med største naturlige vægt videreførte slægtens værdier og traditioner fra 1800-tallet og bar dem frelst gennem 2 verdenskrige og gennem 1900-tallets tre første fjerdedele.

Hans 5 underskoleår tilbragte han i Krohn's Skole, som egentlig hed Krebs' Skole. Den skole frekventerede alle hans brødre også, og i næste generation tilbragte både min storebroder Carl Christian og jeg de 5 underskoleår i Stockholmsgade 5 i København. At den i Hovedstaden i daglig tale kald-

tes Krohn's Skole, vidner om den daværende skolebestyrers legendariske format. Skolen blev grundlagt i 1872 af overlærer C.P.J. Krebs, der i 37 år havde været inspector på Metropolitanskolen, og den var tænkt som en forberedelsesskole til denne gamle, lærde skole. Skolens første elevhold var på 9 drenge, hvoraf den ene var skolebestyrerens søn; en anden var i øvrigt den yngste søn, Svend Aage, af konsul og grosserer Alfred Peter Hansen & Emmy Gotschalk, jvfr. Kapitel 23. Men skolen voksede hurtigt, og med over 150 elever indviede Krebs den 17. september 1878 Den nye Skolebygning i Stockholmsgade, finansieret dels af prioritetslån, dels af 15 velyndere, hvoriblandt ovennævnte Alfred Hansen og broderen Harald Hansen. Efter Krebs' død i november 1880 overtog Johan Krohn embedet som skolebestyrer, som han bestred til 1914. Hvorefter han efterfulgtes af den ligeledes navnkundige Erik Schmidt, søn af tegneren Alfred Schmidt; Erik Schmidt døde i embedet i 1953.

Johan Krohn (1841-1925) huskes vel i dag mest for versfortællingen Peters Jul, der i 1866 udkom med illustrationer af broderen Pietro Krohn (1840-1905), men i datiden satte han sit præg med en sådan overbevisning, at skolen i den københavnske provins kaldtes Krohn's Skole – som også Farfar gjorde det. Det var den københavnske klunketids skole for det bedre borgerskab, hvor man stod vagt om de konservative værdier, hjemmet, nationens natur og historie, og de militært inspirerede straffemetoder. Krohn ville opdrage drengene til gode samfundsborgere, som man nu foretrak det i 1800-tallets sidste årti. Det indebar respekt for Loven, ærefrygt for Konge og Fædreland, pinlig Orden og agtelse for Overordnede. Skolen skulle være et billede af det store samfund med de gode statsborgere, og var spanskør og lineal nødvendige former for værktøj, blev de brugt. Skolens opdragelse af drengene til fædrelands-sind havde utvivlsomt – set i bakspejlet – præg af nationalisme, men man må erindre sig, at 1864 kun lå et kvart århundrede bagude. Som det er sagt, blev skolens virke dengang uundgåeligt til i skæret fra de sidste vagtbål på Dannevirke og til lyden af kanonaderne på Dybbøl. Dette virke overlevede såmænd 2 verdenskrige og Erik Schmidt's død, før en nødvendig revision fandt sted. En streng skole, der for nogle disciple betød mareridtsagtige erindringer, men som tillige med sine mange traditioner for fest og leg – skolens fødselsdag, den første stør i skolegårdens kasse, dagen hvor kastanietræet i skolegården sprang ud, flagets fødselsdag, snefriday på kælkebakken i Østre Anlæg overfor skolen, fastelavnsfesten og den årlige skovtur til Fortunen ved Klampenborg – gav flertallet af drengene gode minder for resten af livet. Krohn og hans snurrige lærerkollegium satte sig spor, på godt og på ondt.

I denne skole satte Farfar sine sønner, og altså til en begyndelse Onkel Thorkil.

»Krohns Skole Du betræder, får Kongerækken tævet ind,
Knudtzon din Landsforræder, således lokkes lærdom ind ...«

blev der bl.a. sunget til ham på 90-årsdagen i 1974.

Far berettede fra sin tid i skolen, at Krohn ved de særlige lejligheder omkring morgensamlingen i gymnastiksalen, hvor der skulle råbes et præcist antal HURRA, og der ofte var en elev, der råbte et HURRA for meget, udråbte synderen således: »Du er en Landsforræder, gaa op i din Klasse!«

Hvorvidt Onkel Thorkil var glad for skolen eller ej, ved jeg ikke noget om, men hans resultater levede ikke altid op til forældrenes forventninger. Af Farfar's dagbog fremgår det den 6. juli 1894: »Jeg overværede Thorkils Examen og føler mig ikke tilfreds.« 3 dage senere: »Ellinor i Byen, overværede Thorkils Examen, og føler sig, ligesom jeg, skuffet.« Konklusion den 10. juli: »Thorkils Examen endt; i det hele synes han ikke at være saa flink som i fjor; hvad Ellinor og jeg har hørt af hans Præstationer, har kun været tarveligt. Skal det lykkes at faae ham ind i Metropolitanskolen, maae han, i det Aar, han har tilbage hos Krohn, strenge sig an, og vi maae hjemme føre et skrapere Tilsyn end hidtil med hans Studier.«

Det var jo det, det drejede sig om: At kunne komme ind på Metropolitan-skolen.

Denne skole, der sætter sit stiftelsesår til 1209, var placeret midt i Københavns Latinerkvarter med Frue Kirke – Domkirken i København – Universitetet og Bispegården som naboer, og havde, efter Københavns Bombardement i 1807, til huse i C.F. Hansen's klassicistiske bygning, der var prydet med ordene: DISCIPLINA SOLLERTI FINGITUR INGENIUM (Ved kyndig undervisning uddannes Ånden).

For Farfar, der selv var student fra Herlufsholm og havde besluttet ikke at sende sine sønner derned, var det ønskværdigt, at sønnerne kunne gå i Hovedstadens fine, gamle lærde skole.

Og ind kom han. Det sidste år i Krohns Skole »steg han i graderne.« Den 3. december 1894 forlyder det, at nu er »Thorkil kommet op til No. 7 fra No. 9.« Sidste melding er fra den 1. april 1895: »Thorkil er kommet et No. op, er

nu No. 5, og ville, om han ikke havde haft Anmærkning for at have glemte sin Karakterbog, være blevet No. 3.«

Kort efter blev drengen imidlertid syg; en øreinfektion plagede ham i lange tider, og han måtte holde sig hjemme fra skolen. I maj indmeldte Farfar drengen som »Aspirant til Metropolitanskolen«, men da øreinfektionen afløstes af Scarlatina, blev drengen fortsat sygemeldt fra skolen. Sidst på måneden gik Farfar til Krohn, »der omtalte Thorkil som den modneste i sin Classe, og sagde om ham, at han absolut burde ind i Metropolitanskolen.« I juni gik Farfar til Metropolitanskolen, hvor Rector Bloch »lovede at lade Th. prøve herude af Herr Bang i juli, hvis Drengen til den Tid er rask nok dertil.« I begyndelsen af juli kom cand.mag. Bang ud til Lille Hummeltofte og eksaminerede Aspiranten i stort set alle fag, »og udtalte sig gunstigt om ham.«

Efter sommerferien 1895 begyndte Onkel Thorkil i Metropolitanskolen, som han forlod som student i 1901 med Udmærkelse. Derpå begyndte han at studere Jura ved Københavns Universitet, men overvejede i oktober at opgive dette studium. Den 2. november skriver Farfar dog letter: »Efter lang Overveelse beslutter Thorkil at fortsætte med Juraen.« Den 12. februar 1907 absolverede han anden og sidste del af »juridisk Examen med to Laud (14) og et Præ (15).«

Af Farfar's dagbog fremgår det den 4. juli 1904, at »Thorkil begyndte at arbejde i Retshjælp for Ubemidlede.« Fornuftigt, altruistisk arbejde i studietiden.

Hans videre karriere kan kort skitseres således, at han efter eksamen fik fuldmagt i København hos den højt estimerede advokat Vagn Aagesen (1866-1939), som i 1910 blev Højesteretssagfører og Kammeradvokat og som, da Onkel Thorkil blev ansat, var gift med en datter af Gustav Hansen, Farfar's ungdomsven, jvfr. i øvrigt Kapitel 23. Fik i 1910 bestalling som Overretssagfører og »traf et nyt – og fordelagtigt – Arrangement med Nellemann & Aagesen«. Indenfor dette firmas rammer faldt hele hans virksomhed. Han praktiserede derefter i København – efter Nellemann's død i 1915 som kompagnon med Aagesen – og virkede næsten til sin død, dog fra 1919 som Højesteretssagfører, jvfr. Onkel Colla's lykønskingsbrev, gengivet i Kapitel 20. I 1916 antoges han af Justitsministeriet til at deltage i udførelsen af beneficerede sager ved den kongelige Landsover- samt Hof- og Stadsret, Københavns Kriminal- og Politiret samt Sø- og Handelsretten i København. I 1931 antoges han af Justitsministeriet til at deltage i udførelsen af offentlige og beneficerede sager ved Højesteret.

Han blev på baggrund af sit stilfulde væsen, sin intelligens og sine gode juridiske kundskaber meget hurtigt Vagn Aagesen's nærmeste og mest betroede medarbejder, som med tiden overtog flere og flere betydelige poster indenfor erhvervslivet. Nok karakteriseredes han med sine ovennævnte egenskaber som en højt estimeret, elegant og sikker procedør i Højesterets Skranke, men med tiden koncentrerede han sig om sin administrative, rådgivende og responderende virksomhed.

Det var hans »fortrinlige Arbejde som Medarbejder hos Kammeradvokaten, derunder en Mængde Skatte- og Afgiftssager«, der begrundede, at han den 7. december 1934 benådedes med Ridderkorset af Dannebrogsoordenen. Den 7. januar 1954 udnævntes han til Ridder af Første Grad.

Allerede i 1923 blev han medlem af Nationalbankens Repræsentantskab, hvor han var Formand i årene 1929-1932; han modtog den 20. december 1928 følgende brev fra den daværende leder af Nationalbankens Seddeltrykkeri, ingeniør Ivar Jantzen:

»Kjære Thorkil!

Maa jeg ønske Dig og Nationalbanken hjerteligt Til Lykke med den nye Formand.

Det er ikke en Uriaspost, men en Stilling der blot kræver en meget klar og retlinet Mand, som aldrig gaar med til andet end det, han selv anser for ret og rigtigt. Jeg er derfor fuldkommen sikker paa, at Valget er rigtigt.

Og saa vil jeg ønske Dig, at Du efter mange Aars aktivt og glædeligt Arbejde maa efterlade et lignende Minde her, som din Fader gjorde.«

Blandt hans mangfoldige aktiviteter skal her blot nævnes formandskabet i De Private Assurandører (hvor jeg erindrer, at han i en alder af 91 år syslede med at udrede visse fortolkninger af nogle kontrakts-vilkår, han et kvart århundrede tidligere havde forestået ordlyden af) og medlemskaberne af bestyrelsen for Kysthospitalet på Refnæs (som også hans Far og Farfar havde været det), fra 1930 af bestyrelsen for Riffelsyndikatet (hvor hans Morbroder, generalmajor Torben Grut, var formand), af bestyrelsen for de af slægtningen Aage Westenholtz (jvfr. Kapitel 23) grundlagte virksomheder United Plantations m.fl. i Siam og gennem alle årene fra 1916 til 1930 af bestyrelsen for Karen Coffee Co., der ejede Karen Blixen's Farm i Afrika; i sidstnævnte bestyrelse var han kasserer, hvilket for bestandigt satte sig spor i hans bedømmelse af den senere verdensberømte forfatterinde, der jo var hans halv-kusine og som han kendte fra opvækstens omfattende selskabelighed og baller.

Onkel Thorkil's med rette omtalte smukke menneskelige egenskaber beskrives i mine øjne yderst præcist i et takkebrev, han den 6. september 1951 modtog fra kollegaen i Højesterets Skranke, højesteretssagfører Niels Olesen, som kort forinden var blevet 70 år. Niels Olesen skriver bl.a.: »Jeg husker, at da Shaw (også et medlem af Højesterets Skranke) og jeg en Dag talte om Mennesker i Almindelighed og Kolleger i Særdeleshed, var vi enige om, at De var en af de faa Gentlemen, der endnu fandtes i Verden.« For os i generationen derefter stod han, og står han fortsat, som Patriarken blandt De Fem Brødre, der alle var Gentlemen til fingerspidserne og alle besad Hjertets sande Generøsitet.

I dagbogen for den 18. juni 1910 skriver Farfar fyldigt: »Torben paa Skole-skovtour. Jørgen og Harald til Forestilling i Dyrehaven (Skærsommernatsdrøm). Thorkil blev i Byen p. Gr. af Forretninger. Dixen tog til Rungsted efter Middag for at tage med Dinesens paa Nat-Cycletour og overnatte hos dem. – Om Aftenen (kl. 10) kom Thorkil ud, og han meddelte, at han Aftenen i forveien var blevet forlovet med Frk. Karen Tuxen, Datter af Professor, Dr. phil. Skoleinspecteur Tuxen. Vi kjende hende som en nydelig, elskværdig og klog ung Dame; længe har Forbindelsen været ventet. Vi modtog Efterretningen med Tilfredshed og Glæde; Thorkil meget lykkelig. Ellinor meget bevæget, havde en søvnløs Nat.«

Et udmærket billede af en sommerdag på Lille Hummeltofte med de unges mange aktiviteter, og så en markant familiemæssig afslutning på dagen. Dagen derpå aflagde Farmor & Farfar visit hos Tuxen's. »Vi traf Familien (incl. Thorkil), blev vel modtagne og fik Indtrykket af, at T. er velkommen hos dem. T. og Karen gjorde Indtryk af at være meget glade og lykkelige for hinanden.«

I tiden derefter har Far og Søn utvivlsomt drøftet de praktiske fremtidsproblemer, og i løbet af den følgende måned spændte Farfar et økonomisk sikkerhedsnet ud under Sønnen efter hans giftermål, og frem til at han fortjente »saa meget selv, at han ikke behøver Tilskuddet.« Senere på måneden lejede han så en lejlighed i Sølvgade 22 i København, hvor De Nygifte flyttede ind efter vielsen den 11. november 1910 i Holmens Kirke. Siden flyttede familien til Sveasvej på Frederiksberg ved St. Jørgens Sø, som Farfar kaldte »Dosseringen«.

Henover de følgende år fik parret tre børn, jvfr. no. 11., 12. og 13. i Kapitel 24, og i 1928 flyttede familien ind på ejendommen »HVIDE HUS« på Kildeskovsvej 86 (som lokaliteten kom til at hedde omkring 1934) i Gentofte, hvor et varmt og kærligt familieliv, samt et umådeligt gæstfrit selskabsliv,

udfoldede sig i årtier. Ved sølvbrylluppet i 1935 koncentreredes hyldesten blandt andet i følgende, meget beskrivende, linier:

»Alt, hvad Thorkil i sit Liv har naaet,
er for alle her saa kendt en Sag.
Og for Karen blev det Livets Lykke,
ja, til Lykke for dem alle fem.
Hun er den, der skaber Fest og Hygge
i det fine, smukke, gode Hjem.

Det blev startet midt i Byens Hjerter,
og nu findes det i »Hvide Hus«,
det er stort og mægtig flot, det er det.
Der er Tennisbane uden Grus.
Thorkil vinder her ret store Sejre,
medens Karen sidder og ser paa.
Og hans Børn den nye Bil belejre,
saa han selv til sit Kontor maa gaa.

Han paa Cykle er en Henry Hansen,
hun i Køkk'net er en Escoffier,
han i Foxtrot ej gaar bag af Dansen,
hun som Tegner er en hel Millet.
Han paa Radio spiller som en Mester,
hun er Mor for store og for smaa;
de har ofte Huset fuldt af Gæster,
men paa Slaget 10 de helst skal gaa.«

Et fotografi fra 1932 viser Familien – dog ikke datteren Ellinor – i dagligstuen på HVIDE HUS, jvfr. nedenfor Fig. 215. Bemærk over kaminen Fig. 143 og på væggen tilvenstre for kaminen Fig. 182.

HVIDE HUS var samlingspunktet for familien i mange henseender; således fejredes Onkel Harald's 40-års fødselsdag den 6. juli 1937, jvfr. Fig. 226 i Kapitel 30, og efter Krigen tog Onkel Thorkil og Tante Karen atter initiativet til at samle såvidt muligt alle. Det lykkedes første gang lørdag den 17. august 1946, da både broderen Kristian, jvfr. Kapitel 27, og broderen Jørgen med familie, jvfr. Kapitel 29, var i Danmark på besøg fra henholdsvis Moskva og Siam. På havetrappen på HVIDE HUS fotograferedes den samlede familie af Fotograf Elfelt, jvfr. nedenfor Fig. 216.

Fig. 215. Fotografi af dagligstuen i HVIDE HUS i 1932. Thorquil & Karen Knudtzon, datteren Birgit (BEBA) og sønnen Karsten. Foto i Forfatterens eje.

Dette hjem er på fremragende vis af et barnebarn karakteriseret som »en søjle af soliditet, faste livsrytmer og stor kærlighed til den slægt der omgav« Onkel Thorquil og Tante Karen. Deres familiefølelse og kærlighed omfattede naturligt deres nærmeste – børn, svigerbørn og børnebørn – men nåede længere og omfattede deres søskende og deres ægtefæller og børn, fætre og kusiner; de favnede hele den omfattende familie af Knudtzon'er, Tuxen'er og Grut Hansen'er, hvis medlemmer altid i dette hus mødte åbne døre – også hjertets døre.

Familietraditionen blev på en fast og varm måde viderebragt til de næste generationer bl.a. ved de jævnlige tilbagevendende søndagsmiddage, hvor de yngre generationer – under de ældres diskrete, men målrettede vejledning – rystedes sammen, blev nære venner, drillede hinanden, styrkede hinanden i sammenhold og opbyggede en slægtsbetonet tryghed, der skulle vise sig af livslang og uvurderlig betydning.

Selv husker jeg nogle af disse familiemiddage som stilfulde, formelle og dog uformelle og præget af en speciel konstant slægts-varme. Således husker jeg

Fig. 216. Den samlede familie på HVIDE HUS' havetrappe den 17. august 1946.

Personerne identificeres med deres numre i Kapitel 24, fra venstre mod højre.

Øverst stående no. 11, 8's svigermor, 10, 9, 2, 5, 12's husbond og 8.

Foran stående no. 9's hustru, 8's hustru, 11's hustru, 10's hustru, 2's hustru, 12 og 13.

Siddende no. 24, 17, 18, 21, 19, 23, 25, 20, 14, 22 og 15.

Foto i Forfatterens eje.

den første middag – i smoking naturligvis – hvori min forlovede deltog og blev budt varmt velkommen i denne ganske særlige familiekreds; hun fik husets ældste svigersøn til bords, hvilket var kærligt velvalgt. Gustaf brugte al sin varme familiegåde til under hele middagens forløb at orientere det nye familiemedlem om de specielle ritualer, der nu hørte sig til i denne ganske særlige familie-klan – og hun følte sig tryk og inkluderet med det samme. Ved den slags lejligheder kunne de yngre generationer tillige more sig over de karakteristiske nervøse muskeltrækninger – tics – brødrene Knudtzon kunne opvise. Onkel Thorkil excellerede i at sysle med sine mægtige øjenbryn, jvfr. Fig. 217, Onkel Kristian manøvrerede – som en anden Poul Reumert – med sin monokel, alt mens hans halsmuskler fortrak sig, og en sagte hvislen sivede ind gennem mundvigen – mens Onkel Harald, med den lange overlæbe, var i stand til med stort artisteri at vibrere med alle muskler omkring mund-, overlæbe- og næse-partierne i en grad, der virke-

lig mangfoldiggjorde hans karakteristiske fysiognomi. Onkel Jørgen's tics var beherskede; Far's ligeledes, men en mildere udgave hos Far af Onkel Kristian's tics husker jeg da fra min barndoms dagligdag. Vi unge – der nu er til års – har aldrig glemt disse karakteristika ved disse mænd, som vi på den ene side beundrede og elskede, men på den anden side også morede os ved at karikere.

I hjertet af HVIDE HUS, på første sal, havde Onkel Thorkil sit arbejdsværelse, kaldet CELLEN. Det var her – ikke i stueetagens Herreværelse, der benyttedes til efter middagene at ordne verdenssituationen over en cognac og en cigar, – han forberedte sine procedurer, udarbejdede sine mangfoldige responsa og lagde sine retningslinier for de utallige gøremål som bestyrelsesmedlem, der i stedse stigende omfang blev hans virke. Her udfoldede han den legendariske flid, der i sammenhæng med hans rige talenter, bragte ham et så resultatrigt juridisk og forretningsmæssigt liv.

Vor nuværende dronning Margrethe II's mor, Dronning Ingrid udtalte, da hun rundede de 90 år, som sit credo, at »man skal gøre sig umage«. Samme opfattelse havde Onkel Thorkil, og han videregav dette råd tidligt og silde til sine børn og børnebørn; en vægtig og kærligt rigtig arv at videregive!

Jeg har én gang været inviteret op i CELLEN, og husker rummet som besat med reoler, fyldt med lovbøger, domssamlinger og juridiske skrifter. Men der var også historiske værker; Churchill, som han og alle vi andre i familien beundrede med en anglofil kærlighed, der totalt havde fortrængt Flådens Ran og Københavns Bombardement under Napoleonskrigene, var rigt repræsenteret og Onkel Thorkil kunne citere lange passager fra hans værker. Også Shakespeare's skuespil fandtes her, og Onkel Thorkil var vel bekendt med denne vidunderlige verdens store skikkelser.

Jeg er bekendt med, at CELLEN var et yndet tilflugtsted for børnebørnene efter familiemiddagene; her kunne de frit pludre med hinanden, more sig i fællesskab over de voksne og i tryk fortrolighed udvikle deres fællesskab. Med årene lokkede jo også reolernes indhold, således at CELLEN derved udviklede sig til et Dannelses-Center; inspirationen skabtes hos den enkelte til selv at vandre videre ud i Litteraturens og Historiens opbyggelige verdener.

Onkel Thorkil og Tante Karen tog glad og gerne del i børnebørnenes liv og færden, hvad der har betydet livslang inspiration for de fleste af dem – navnlig de, der boede i omegnen. Som Far læste latin med mig, jvfr. Kapitel

34, læste Onkel Thorkil latin med sine børnebørn, hvor det faldt for. Det særegne ved den slags former for samarbejde mellem generationerne, på et tidspunkt hvor den unge ikke er noget barn længere, er, at der knyttes et livslangt samværs-bånd mellem de to. Et bånd, der er baseret på gensidig respekt, lytten, læren, varmt nærvær og åbenhed. Det livslange viser sig gennem tiderne i en væren-til-stede for hinanden, når livets vilkår – muntre såvel som mindre muntre – viser behov for en tryk terminal at kommunikere med.

Denne kunst beherskede Tante Karen også; som datter af rektoren på den Borgerdydskole, nogle i slægten frekventerede, var hun rundet af et rummeligt, frit tænkende og ikke-konservativt hjem, hvor Rektorens speciale, Den Klassiske Oldtid, sammen med litteratur og musik, var hovedinteresserne. I dette hjem, med højt til Tankens Loft, færdedes Brødrene Brandes, og Georg Brandes' værker fylkedes på reolerne. Det er såre tankevækkende, når man tænker på de komplicerede forhold, der i Farfar's søskendeflok herskede omkring Georg Brandes, jvfr. Kapitel 21 og 22. Der er ingen tvivl om, at Onkel Thorkil, med sin konservative baggrund, ikke så på Georg Brandes med sympati, hvorimod Tante Karen, på baggrund af sin mere frit tænkende og radikale familiekrede var dybt og positivt fortrolig med Georg Brandes' verden. Tante Karen evnede også at videregive Litteraturens Gaver til sine efterkommere; hun var en guldgrube af litterær indsigt og kærlighed og hendes tids kvindelitteratur lå hende særligt på sinde.

Man kan sige, at disse to sider af Onkel Thorkil og Tante Karen er et fremragende eksempel på »les extrêmes qui se touchent« – modsætningen til det Huxley'ske begreb »the love of the parallels«, som også Tante Tanne i sin Båltale karakteriserer som goldt. Deres forhold var livet igennem, i små 60 år, præget af et ubrydeligt sammenhold og stor gensidig kærlighed. Tante Karen skal til et af sine voksne børnebørn have udtalt, at i hendes næste liv ville hun have en uddannelse og et arbejde, men – understregede hun – hun ville giftes med den samme mand!

Og det var Tante Karen, der i begyndelsen af 1954 – i forbindelse med Onkel Thorkil's 70-års dag – skrev således til ham:

»Min kære Thorkil, Du har modtaget saa megen Hyldest i dag – aldrig for megen, altid for lidt, og selv har Du holdt en meget smuk Tale. Jeg vil gerne sige et par Ord til dig; der er i dag ingen, der har kendt dig som jeg; mange lykkelige Aar har vi levet sammen. Det jeg vil sige er, at trods det, at vi nu begge er over 70 Aar, en meget høj Alder, gaar der

ikke en Dag, hvor jeg sidder her og venter dig hjem, uden at der gaar en forventningsfuld Glæde gennem mit Sind, naar jeg hører Hoveddøren aabnes og ved, at om lidt har jeg dig herinde, hvor Du fylder Stuen med din Kærlighed og din rige Personlighed. Tak for alt og til Lykke! Min elskede Mand.«

Et fortsat eksisterende eksempel på disse menneskers samhørighed og smittende sammenhold er det fristed, Onkel Thorkil og Tante Karen skabte for familien – og de efterfølgende generationer – i Asserbo i Nordsjælland i 1917. Med gode venner var de taget på en udflugt til Frederiksværk; de rejste med toget og medbragte cykler, hvorefter de kørte til Sandkroen for at fouragere. Derefter gik de en tur i omegnen af kroen, og så et undseeligt lille husmandssted, der var til salg.

Den impulsive Tante Karen udrød til Onkel Thorkil de siden så ofte citerede ord: »Hvis Du vil gøre mig lykkelig, saa køber Du dette Sted.«

Onkel Thorkil lod omgående handling følge disse klingre ord og købte hele herligheden på 7 tønder land, for derpå at istandsætte og restaurere huset; LYNGHUSET stod klar til at modtage familien for første gang i sommeren 1918. Og siden blev stedet et samlingspunkt; i mellemkrigsårene for Onkel Thorkil og Tante Karen og deres børn, men også for deres søskende. Således tilbragte mine forældre dengang adskillige lykkelige sommerferier på Lynghuset. I efterkrigsårene blev stedet samlingspunktet for den voksende efterslægt; med tennisbane og senere en golfbane, med strandbade efter cykelturen gennem Tisvilde Hegn, med jordbær og kantareller som sommerens og sensommerens kulinariske »must's« og med aften-samlingen omkring kaminilden, der suppleredes af Onkel Thorkil's ild i cigaren, stod tiden stille – og blev til evighed. En evig erindring, der den dag i dag præger alle os, der har oplevet den.

Familiens yngste datter, Beba, jvfr. Kapitel 24, no. 13., blev født 4 år efter Lynghusets erhvervelse, men som født primo juli måned kom hun på sit første sommerbesøg i en alder af få uger. Mange år senere – formentlig til brug som et mindre foredrag – nedfældede hun sine tanker i forbindelse med en efterårsferie på den egn, hun følte sig så tæt knyttet til. Hun erindrer sig fra den tidlige barndom, at man var langt, langt væk fra København, og at tilværelsen var uhyre primitiv. Vand måtte hentes langvejsfra og på de små gårde i omegnen hentedes mælk, æg og andre fornødenheder hos de lokale faste beboere, hvor en god snak aldrig manglede og hvor hjælpen var nær, om fornødent. To måneder lå familien på landet og børnene

lånte i den periode lokalt kaniner og gedekid til at lege med og passe. For et københavnerbarn var det et rent eventyr at give gedekiddene sutteflaske og forsyne kaninerne med bjerge af nyplukkede mælkebøtteblade. Og efter frokost drog familien i cykel-karavane de 5 kilometer gennem Danmarks smukkeste skov, Tisvilde Hegn, ned til en strand, som familien dengang stort set havde for sig selv. – At skulle forrette sin nødtørft i det lille idylliske hus oppe i skoven gik fint om dagen, når udsigten ved dagslys var så yndig – men det kneb mere for de mindre børn om aftenen, når vinden susede fælt i de mørke graner.

Min kusine, der siden tilbragte livet med mand og børn i Aalborg i Nordjylland, hvor jeg tit besøgte hende, vendte ofte i vore samtaler tilbage til disse Barndommens Elysiske Marker.

Op gennem tiderne moderniseredes huset støt og roligt, men altid med nænsom hånd, således at Lynghusets gamle atmosfære blev bibeholdt. Ved ejendommens 90-års jubilæum afholdtes et festligt familiemøde i det gamle hus, som i dag ejes af et barnebarn, og et egetræ blev plantet til minde om den slægtsmæssige samhørighed, som også dør trives på bedste vis – og som Limfjordsdigteren Jeppe Aakjær netop i 1917 manede til i den smukke strofe:

»Som dybest Brønd gi'r altid klarest Vand,
og lifligst Drik fra dunkle Væld udrinder,
saa styrkes Slægtens Marv hos Barn og Mand
ved Folkets Arv af dybe, stærke Minder.
Din egen Dag er kort, men Slægtens lang ...«

Om to år kan Lynghuset fejre sine 100 år i Slægtens eje, og egetræet vil fortsat stå som et symbol på den stærke, tætte og vedholdende kraft, der karakteriserer den styrke, den tætte samhørighed og den vedholdende varme, der var karakteristiske for Onkel Thorkil og Tante Karen.

De fik begge lov at glæde sig over både HVIDE HUS og LYNGHUSET i mange mange år.

Tante Karen svækkedes i sin alderdom og boede de sidste år på et plejehjem, hvor hun døde i vinteren 1971.

Da havde Onkel Thorkil et par år før solgt HVIDE HUS – hvor der i dag ligger 7 pænt store parcelhuse – og var flyttet i et mindre hus som nabo til

sin ene datter og svigersøn. Han blev mere end 93 år gammel og var forbløfende og imponerende frisk til det sidste.

En sand Patriark!

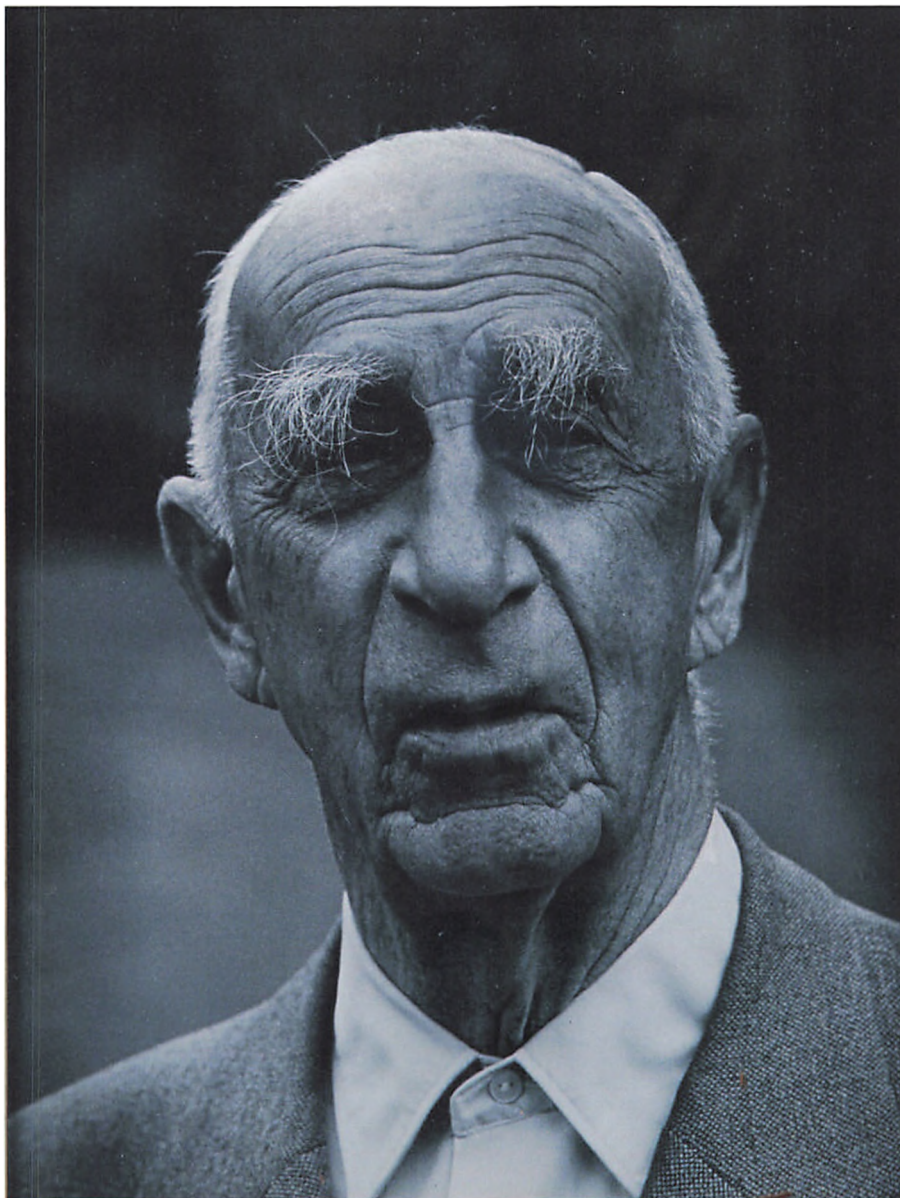

Fig. 217. Patriarken, Onkel Thorkil, omkring 1970; privatfoto i Slægtens eje.

KAPITEL 27

KRISTIAN KNUDTZON

OFFICEREN

Min Farbroder, Onkel Kristian's data fremgår af Kapitel 24 under No. 5. Han blev som nævnt i Kapitel 22 født den 4. august 1888 i »Det lille Hus« på Hummeltofte, træhuset som Farfar havde ladet bygge som familiens sommerbolig og just var flyttet ind i få dage tidligere. Han døde i Ordrup den 18. februar 1972 efter et langt, aktivt og begivenhedsrigt militærliv og som et højt elsket samlingspunkt for alle i familien.

Han var således 1 års tid gammel, da han med familien flyttede ind i Amaliegade 14 og efter at han var kommet sig af den difteritis, som havde medført brødrene Henning og Edmund's død i maj 1889. At han har kunnet huske søsteren Margrethe's død i 1896 er utvivlsomt.

Han blev døbt i Vor Frelser Kirke i København, og det var meningen, at hans fornavn skulle være CHRISTIAN, i lighed med faderens fornavn. På dåbskjolen, omtalt i Kapitel 25, er hans navn da også stavet som planlagt, ligesom Farfar altid brugte den stavemåde. Men i kirkebøgerne for Vor Frelser og Lyngbys sogne er hans navn begge steder anført som KRISTIAN; til gengæld er Farfar i kirkebogen for Vor Frelser stavet KRISTIAN, men i kirkebogen for Lyngby er han stavet korrekt CHRISTIAN. Der kan konstateres nogen forvirring omkring stavemåden hos de kirkelige myndigheder, men fejlen blev aldrig rettet, hvorfor KRISTIAN blev det navn, han brugte – i hvert fald fra han blev voksen og påbegyndte sin militære uddannelse.

Også Onkel Kristian var under opvæksten ofte syg, undertiden alvorligt. Da han fyldte 6 år, skrev Farfar i dagbogen: »Christians Fødselsdag; han var sød og elskelig som altid, blot vi maa beholde ham.«

Onkel Kristian måtte også frekventere Krohn's Skole; det skete efter et års privat forberedelse. Farfar skrev den 1. november 1895: »Christian begyndt at gaae hos Krohn, ikke videre glad ved det.« Han begyndte i 2. klasse, gennemførte planmæssigt sin skoleuddannelse og tog sin matematiske stu-

dentereksamen fra Metropolitanskolen med udmærket resultat. Den 3. juli 1906 skriver Farfar glad: »Christian endte sin Examen med Glands, fik et fint Laudabilis.«

Sommerferien tilbragte han i Skotland hos de derboende slægtninge, og der modnedes hans tanker om livsgerningen.

Efter en lykkelig opvækst i et hjem, hvor faderen lærte børnene kærlighed til Fædrelandet og til Militæret, som han selv havde været så aktiv en del af, er det tidligt faldet Onkel Kristian naturligt og attraktivt at gå militærvejen.

Allerede den 20. september 1906 påbegyndte han undervisningen ved Galster & Holbølls Kursus som forberedelse til at blive Officer, og i årene 1907-1909 uddannede han sig på Officerskolen. Den 23. marts 1909 afsluttede han eksamen med godt resultat og gjorde derpå tjeneste som premierløjtnant både i geledet – Livgarden fra 1911 – og i staben – Generalstabskursus ekstraordinært som følge af 1. Verdenskrig. Mens han stadig var i Livgarden, blev han i 1918 ansat i Generalstabens som adjudant ved 1. generalkommando.

Hans indtræden i Livgarden i 1911 var både for ham selv og for Farfar en stor glæde, og Farfar forærede generøst Onkel Kristian »et smukt udstyr af de kostbare Uniformer og støttede mig i det hele taget.«

I 1912 døde Kong Frederik VIII i Hamborg af en hjerteanfald på hjemrejse fra et kurophold den 14. maj. Onkel Kristian »var vagthavende Løjtnant paa Sorgenfri Slot hos Kronprinsen og deltog derfor i de nye Majestæters første, af Vemod og smuk Stemning prægede lille Taffel. Jeg husker, at Kongen løftede sit Glas til Dronningen og sagde: »Mange tænker paa os i Dag, skal vi ikke tænke paa vort Folk!«, hvorpaa Kammerherre Rothe, der med Adjudanten, Kaprajn Glahn og mig var de eneste udenfor Kongefamiliens fire Medlemmer, straks rejste sig – og vi andre med ham – og sagde: »Gud bevare Deres Majestæter Kongen og Dronningen.«» En mærkedag i Onkel Kristian's erindringer.

Foråret 1919 ledsagede han Prins Aage gennem 4 måneder på rejse til England og Frankrig, hvor militære institutioner og slagmarkerne på Vestfronten besøgte. Rejsen afsluttedes med et ophold i New York i en halv snes dage. Onkel Kristian's fremragende sprogøre og sprogkundskaber var ham livet igennem til stor nytte.

Knappt var han kommet hjem fra denne rejse, før han sendtes til Paris som elev i 2 år på »École Supérieure de Guerre« – et kursus i generalstabs-tjeneste. Under ferie fra denne undervisning forrettede han bl. a. tjeneste ved et fodfolksregiment i Strasbourg. Han fik flere muligheder i den periode for at besigtige slagmarkerne fra 1. Verdenskrig, og hans dagbog indeholder beskrivelser af de mange store ødelæggelser, som fortsat prægede landskaber og byer. Mens han opholdt sig på skolen udnævntes han til Kaptajn i 1919 og havde denne rang ved hjemkomsten i 1921. To år efter udnævntes han til kompagnichef ved Livgarden, men samme år blev han – efter den Græsk/Tyrkiske krig, hvor den tyrkiske Kemal Atatürk endegyldigt slog den græske hær («Lilleasienkatastrofen»), og Freden i Lausanne den 23. juli 1923 – chef for en kommission under Folkeforbundet i Saloniki til udveksling af befolkningsgrupper mellem de to lande. Dér virkede han til udgangen af 1924, hvorefter han i 1925 atter blev kompagnichef ved Livgarden.

Nu kendte man Onkel Kristian's store administrative, diplomatiske og repræsentative evner og tidligt i 1926 tjente han som repræsentant i Sofia i Bulgarien for den internationale Røde Kors Liga; man ønskede kontrol med de hjælpemidler, Ligaen gav til støtte for de myriader af flygtninge, som efter

Fig. 218. Onkel Kristian fotograferet 1932 af fotograf Lindequist. Foto i Forfatterens eje.

Verdenskrigen strømmede til landet. Ved afrejsen fra Bulgarien modtog han af Kong Boris III Kommandørkorset af »Den civile Fortjenstorden« og ved hjemkomsten modtog han af Christian X, da han kom på vagt på Amalienborg Ridderkorset af Dannebrog, med særlig motivering i Bulgarien-Rejsen.

Fra foråret 1927 gjorde han tjeneste ved Generalkommandoen, men allerede i marts 1932 udnævntes han til oberstløjtnant og bataillonschef i Livgarden. Dagspressen kommenterede udnævnelsen dels ved at omtale, at »han i en usædvanlig ung Alder naar at blive Baraillonschef i Livgarden, dels ved at udtale: »Oberstløjtnant Knudtzon staar saaledes som en af vore finest uddannede Generalstabsofficerer med en smuk Karriere foran og bag sig.« Den nyudnævnte oberstløjtnant ses ovenfor på Fig. 218.

Det var vise ord! Efter et års tid som kasernekommandant på den smukke og smukt beliggende Jægersborg Kaserne udnævntes han i 1933 til Chef for Generalstabens Kommandoafdeling og til Oberst i 1939; da var han 51 år. Han udnævntes den 18. august 1939 og skrev i sin dagbog: »En inderlig TAK til Gud og til gode Mennesker, fordi jeg er naaet dertil.« Og den 1. september: »Jeg er Oberst fra i Dag. Tyskland begynder Krig mod Polen.« Senere samme år blev han Chef for Livgarden.

Hele denne periode i 1939 følger militærmanden nøje den spændte situation i Europa og noterer kort og fyndigt i dagbogen.

- »Italienerne besatte Albanien.« den 7. april.
- »Situationen mellem Japan og England meget skarp.« den 25. juni.
- »Alvorlig Europæisk Situation. Tyskland nu meget truende. – Fredelig Løsning meget vanskeligt tænkelig.« den 17. og 19. august.
- »England og Frankrig erklæret Tyskland Krig.« den 3. september.
- »Kl. 6 i Morges marcherede Russerne ind i Polen.« den 17. september.

Som nævnt blev han chef for Livgarden; det skete den 1. december: »Overtog i Dag Livgarden.« Det indebar flytning af bolig: »Forlod i Dag Kastellet efter 6 dejlige Aar, for hvilke jeg er Taknemmelig.« skrev han den 10. november, hvorefter han 5 dage senere flyttede ind på Garderkasernen ved Rosenborg Slot.

Nu truede Verdenskrigen påny og Onkel Kristian's tid som chef for Livgarden blev ikke lang. Men han var parat, da Tyskland besatte Danmark den 9. april 1940 tidligt om morgenen og befandt sig på sit kontor på Livgardens Kaserne ved Rosenborg Slot. Mellem kl. 05.10 og 05.15 modtog han alarme-

ringsordre fra Krigsministeriet: »Vær klar til modstand!« Øjeblikkeligt gav han ordre til alarmering og til at sende forstærkning til Amalienborg Slot. Livgardens styrke var klar allerede kl. 05.20, idet soldaterne ikke var i seng, men hvilede med uniformen på. Livgarden rådede kun over én lastvogn, men adjudanten fik hurtigt fremskaffet et antal taxaer. Efterhånden som de ankom, afsendtes holdvis forstærkningsstyrken til Amalienborg Slot, hvortil første hold ankom kl. 05.30. To hold yderligere ankom kl. 05.35 og kl. 05.55; i alt drejede det sig om 4 rekylgeværgrupper med befalingsmænd under kommando af løjtnant Frederik Castenskiold-Benzon (1910-2007).

Kong Christian den X udtalte overfor Onkel Kristian glæde og tilfredshed med forstærkningsstyrkens hurtige fremrykning.

Det er så heldigt, at løjtnant Frederik Castenskiold-Benzon's søstersøn er min fætter Henrik Nicolay Knudtzon, jvfr. Kapitel 24, No. 17, og han har en god hukommelse. Kort før morbroderen døde fortalte han min fætter, hvorledes forløbet var; min fætter fortæller:

»Står man foran Livgardens kaserne på Rosenborg eksercerplads og ser op på den lange bygning, der hovedsageligt udgør kasernen, ser man en mindre balkon midt i bygningen. Balkonen hører til Chefen for Livgardens kontor og det var på denne balkon, Onkel Kristian hin tidlige morgen stod og så udover paradepladsen. Nedenfor gik løjtnant Frederik Castenskiold-Benzon (30 år), hvorpå Obersten råber fra balkonen: »Frederik, Du må hellere køre op på Amalienborg med så mange mand, Du kan have – jeg har bestilt taxier.«

Løjtnanten så op på sin oberst på balkonen og svarede: »Javel, hr. Oberst!« – og samtidig rullede to taxaer ind på pladsen.

Løjtnanten fik så mange gardere ind i de to biler som muligt og kørte til Amalienborg. Ved ankomsten til Slottet meldte de sig til den vagthavende kaptajn, P.A. Henningsen. Vagterne blev derefter fordelt ved slotspladsens fire ud-/indgange, og de to officerer gik ned ad Frederiksgade og ud til Bredgade.

De tyske tropper, som på dette tidspunkt havde påbegyndt indmarchen i København, var netop på vej gennem Bredgade fra Kongens Nytorv. Der var givet ordre til, at de tyske tropper under ingen omstændigheder måtte marchere ind på Amalienborg Slotsplads.

De to garder-officerer stod og så de tyske soldater marchere forbi, indtil den tyske chef kom hen til dem og på tysk forlangte deres våben

udleveret; både tjenestepistol og sabel. Dette nægtede de to officerer, hvorefter de gjorde honnør for tyskeren og gik tilbage til Amalienborg.

Ved en senere inspektionsrunde på slottet samme dag mødte løjtnanten Hans Majestæt Kongen. Christian den X henvendte sig til den unge løjtnant og sagde: »Der ligger en rekylgeværskytte ovre på Holmen og sigter på mit slot – det kan da ikke være rigtigt!«

Løjtnanten kravlede op i et af slottets tagvinduer med udsigt til Holmen på den anden side af havnen og konstaterede, at det Kongen havde observeret, var ganske korrekt. Han kravlede ned og meldte til Kongen, at det skulle nok blive ordnet. Derpå gik han tilbage til den vagthavende kaptajn og meldte det passerede, hvorefter kaptajnen telefonerede til Krigsministeriet direkte – og en time senere var den tyske rekylgeværskytte væk!«

Den ovenfor omtalte vagthavende kaptajn på Amalienborg Slot, P.A. Henningsen, har – i lighed med officiant ved Livgarden A.N.S. Nilsson, sergent ved Livgarden G.P. Antonsen, samt de to gardere, der under fægtningen ved Amalienborg blev såret, No. 50 Sven Agger og No. 284 Kjeld Garmer – i brevform indberettet deres beskrivelser af begivenhederne denne bitre morgenstund.

Det fremgår, at Onkel Kristian den 9. april kl. 05.15 pr. telefon alarmerede den på slottet vagthavende løjtnant »med Underretning om, at Tyskerne var gået i Land ved Langelinie og nu stod i Kastellet. Han fik Ordre om at udlevere skarp Ammunition, afspærre Slottet og rekvirere Politi fra Politistationen. Forstærkning fra Livgarden vilde snarest ankomme.« Mandskabet fik udstyret på plads og blev sendt ud på posterne, hvor alt var på plads kl. 05.25. Ti minutter senere hørtes skydning af forskellig art, og samtidig kom »den første Forstærkning fra Garderkasernen, Løjtnant Castenskiold-Benzon med 1 Rekylgeværgruppe paa ca. 10 Mand.« Denne styrke beordredes til hjørnet af Frederiksgade og Bredgade.

I løbet af de følgende minutter blev der skudt på garderne dels fra Amaliegade, dels fra Fredericiagade og under denne træfning blev garder 50, Agger, såret i venstre skulder, mens garder 315, Berthelsen, der ville hjælpe den sårede kollega, såredes i venstre lår. De sårede blev bragt i sikkerhed og kort efter »ankom den næste Rekylgeværgruppe paa Lastvogn fra Garderkasernen til Kolonnaden, og denne beordrede jeg i Stilling paa Hjørnet af Residenspalæet og Amaliegade. Da den i spredt Orden løb over Pladsen, blev Garder Nr. 284 Garmer ramt i Brystet og faldt om midt mellem Hesten og

Hjørnet af Residenspalæet.« Han blev bragt til Residenspalæets hovedport og kort efter i tilkaldt ambulance, som de to andre sårede, kørt til Kommunehospitalet, hvor garder Garmer blev indlagt, mens de to andre sårede gardere, Agger og Berthelsen, blev kørt videre til Militærhospitalet.

»Ved Porten var Statsministeren og Udenrigsministeren, Viceadmiralen og den kommanderende General; sidstnævnte gik frem til mig paa Pladsen, hvor jeg meldte mig til ham. Da jeg kom ind i Porten, mødte jeg Hans Majestæt Kongen, som havde set Nr. 284 falde og nu var paa Vej ned for at se til den saarede. Jeg hørte hvorledes Hans Majestæt, stærkt bevæget, nede i Portnerlogen takkede Garderen for hans Indsats.«

Klokken ca. 05.55 kom der »Ordre fra Hans Majestæt Kongen til at standse Skydningen og meddele de fjendtlige Grupper, der skød mod Amalienborg, at Hans Majestæt ønskede, at Skydningen skulde ophøre og fra dansk Side ikke vilde blive genoptaget, medmindre Tyskerne forsøgte at trænge ind paa Slottets Område.«

Sergent G.P. Antonsen sluttede sin beretning – han var med i undsætningsstyrken i en taxa fra Livgardens kaserne til Amalienborg – med at fremhæve, »at hver eneste dansk Soldat den 9. April 1940 viste, at de var villige til at ofre deres Liv for Kongen og for Danmark.«

Og »Een Ting trøstede alle danske, der var paa Amalienborg Slotsplads eller passerede den, og det var, at Kongeflaget stadig vajede paa Residenspalæet.«

Således kom 2. Verdenskrig til Frederiksstaden i København, og således stoppede skyderierne på Amalienborg Slotsplads efter mindre end en time. Men krigen gik videre, og Danmarks Besættelse varede i mere end 5 forbandede år, frem til frihedsbudskabet lød den 4. maj 1945 om aftenen. Om krigens forløb i det besatte Danmark, hvor Regeringens samarbejdspolitik og den danske Modstandsbevægelse var i hård konkurrence, om Scavenius og dem der gik imod ham og om Danmarks stilling set med de krigsførende allierede magters øjne, er fortalt mangfoldige steder. Og således også om Den Danske Brigade. Men da den blev oprettet og ledet af Onkel Kristian, bør denne del af hans militære liv ristes en rune.

Han var den 8. oktober 1941 blevet udnævnt til Generalmajor og Chef for Jydske Division i Viborg, men da Besættelsesmagten erklærede hele Jylland for militært operationsområde, måtte Jydske Division flytte til Odense på Fyn, hvor Onkel Kristian så boede et års tid.

Den 29. august 1943 brød Besættelsesmagten alle løfter og overfaldt og afvæbnede den danske hær og flåde. En del personel blev interneret, men en del unddrog sig arrestationerne og undveg til det neutrale Sverige – nogle endda videre til det krigsførende England.

Vort krigsførende broderland Norge havde siden foråret i Sverige opbygget en norsk politistyrke, og nu tog ledende kræfter i Danmark fat på at få opbygget en tilsvarende dansk eksilstyrke i Sverige. Man ville samle alle danske militærpersoner fra hær og flåde (selvstændigt flyvevåben var ikke oprettet på daværende tidspunkt), der var kommet til Sverige i en lejr med henblik på uddannelse til at kunne operere som en kommando. Det lykkedes efter forhandlinger at opnå tilsagn fra Sverige til påbegyndelsen af en sådan styrkes oprettelse, dog under den betingelse, at et sådant korps blev etiketteret som »politi«.

Fra dansk side bestemtes det, at Generalmajor Kristian Knudtzon skulle være leder af og chef for styrken, idet både hærens og marinens personel i Sverige blev underlagt ham. Den 10. november 1943 ankom, efter illegal rejse, Onkel Kristian – under dæknævnet Madsen – til Stockholm sammen med et par højtstående kolleger, og inden længe blev omkring 30 danske officerer af Generalkommandoen og Chefen for Søværnskommandoen beordret til illegalt at begive sig til Stockholm for at deltage i det militære arbejde med opbygningen af Den Danske Brigade eller Danforce, som blev dens engelske navn.

Begyndelsen bestod i et antal værnepligtige og frivillige danske flygtninge, rekrutteret i Sverige, på omkring 500 mand, der kom på uddannelse i en lejr i Småland, men i løbet af 1944 voksede den danske styrke til ca. 5.000 mand, fordelt på 7 lejre. Oprindeligt var planen at opbygge en styrke på 50.000 mand, men det var »lidt vel meget« for de svenske myndigheder. Økonomien styredes af den danske gesandt i Stockholm, som af den svenske regering havde fået en kredit på 5 millioner svenske kroner til afholdelse af udgifter til »de danske flygtninge i almindelighed«; derfor betegnedes kommandoen også som »kommandoen for militære flygtninge«.

Opgaven var yderst vanskelig. Det officielle neutrale Sverige var nølende, og Onkel Kristian havde ikke som nordmændene en krigsførende og betalingsdygtig eksilregering bag sig. Ydermere var det bagland, han havde, ikke altid enige i mål og midler. Til at løse opgaven krævedes en militærperson med administrativ erfaring og diplomatisk sans, som havde en verdensmands personlighed, charme og udstråling. Men der havde man fundet den rette person!

Det skal dog ikke skjules, at med baggrund i, at Onkel Kristian var en officer af den gamle skole og således loyal mod den siddende regering, opstod nemt en skepsis overfor ham hos de yngre officerer, der som modstandsfolk foretrak uortodokse metoder. Udviklingen i Danmark havde medført, at mange i geleddet havde mistet tilliden til, at de ældre, øverste officerer fortsat evnede at lede og træffe de rette beslutninger. Efterhånden aftvang dog de resultater, Onkel Kristian med sit kølige overlæg, diskrete adfærd og smidige diplomati opnåede, respekt i vide kredse, omend det var mere som diplomat end som feltsoldat, han fejrede sine triumfer. Vigtigt for ham og hans arbejde var det perfekte samarbejde – og dybe venskab – han havde med Den Øverstbefalende i Sverige, General Helge Jung og med Chefen for det svenske Efterretningsvæsen, Major Calle Petersén. Sidstnævnte kendte han fra deres fælles tid på École Supérieure de Guerre i Paris. Begge disse centralt placerede svenske officerer var af klar anti-tysk observans.

Den 19. februar 1944, da endnu en krigsvinter kulminerede og Hitlers hære fortsat holdt fast i Europa, holdt Onkel Kristian en tale til Brigaden i lejren i Småland med det formål at orientere om formålet med det hele, og hvad der videre skulle ske. Han sagde bl.a.:

»Naar vi skal fastlægge vore Formaal overfor noget, der staa saa uklart, som de Forhold staa for os, under hvilke vi kommer hjem, er det rart først at gøre sig klart, hvad der staa fast. To ting staa aldeles fast: For det første at hvis vi skal gavne vort Land i lige meget hvilken Situation, maa vi *staa last og brast sammen* og handle i fælles Enhed.

Kan vi gøre det og staa samlede og væbnede til Raadighed for vort Land, vil vi betyde en Magtfaktor, der kan sikre vor Konge og hans Regering Tid og Rum til at bringe ordnede Forhold til Veje. Hvis hver ville handle paa egen Haand for at komme over i Tide, ville vi ingen-ting kunne udrette.

Det andet, der staa fast, er dette, at vi ved at flygte til Sverige, har betroet os til dette Land. Uden Sveriges Hjælp kan vi ikke blive i Stand til at gøre tilstrækkelig Gavn. Men som Mænd af Ære maa vi, naar vi modtager Sveriges Hjælp, ogsaa i enhver Henseende vise Sverige ubetinget Loyalitet. Derfor er enhver Tanke om at planlægge vor Hjemkomst uden Sveriges Medvirken udelukket som baade uigennemførlig og illoyal.«

»Der er nogen, der har sagt, at vi er en Hvidgarde, der er rettet mod Kommunisterne hjemme. Lad mig straks tage Brodden af dette. Det er ganske urigtigt. Vi skal staa til Raadighed for Kongen og hans Regering. Vi er ganske upolitiske. – Skulde Konge og Regering kalde os

til at holde Orden, gør vi det, lige meget hvem, der er Urovolder, men vi er absolut ikke rettet mod noget Parti og vil heller ikke være det.«

Talen, der var den første orientering for videre kredse om formålet med Brigaden i Sverige, vakte betydelig opmærksomhed også hos de svenske myndigheder, der havde repræsentanter blandt tilhørerne, og var et sandt lærestykke i den delikate diplomatiske balancegang, som Onkel Kristian mestrede.

Efterhånden som arbejdet skred fremad, mildnedes en del af de uenigheder, der var mellem de forskellige danske myndigheder og grupperinger, og et afgørende skulderklap fra de tøvende britiske myndigheder fik Brigaden, da nogle britiske officerer med General Dewing i spidsen inspicerede Danforce i december 1944. Generalen og hans stab var naturligvis i civil og på strengt hemmelig mission; efter inspektionen erklærede han kort og præcist: »I have seen one thing; the boys will fight!« – Og konklusionen på en britisk rapport lød:

»Danforce is an efficient and exceedingly well trained and equipped little army. Bearing in mind the limitations imposed by lack of heavy weapons and of extensive reserves of men, petrol and ammunition, I believe them capable of fulfilling any task within their armament.«

Efter General Dewings besøg hos Brigaden kunne den betragte sig som en del af den allierede krigsmaskine, men som krigen siden udviklede sig, med den betingelsesløse tyske kapitulation til Montgomery den 4. maj 1945 om aftenen – gældende fra næste dag kl. 8 om morgenen – kom Brigaden ikke ud i kamp. Den 4. maj om aftenen fik Brigaden ordre hjemmefra til opbrud og overfart den følgende morgen fra Helsingborg til Helsingør.

Onkel Kristian fløj fra Stockholm klokken 02.30 og mødtes på Grand Hotel i Helsingborg klokken 7 med Pressechefen Ebbe Munck for at træffe de sidste foranstaltninger til overfarten af tropperne. Hen over formiddagen kom tropperne over Sundet uden komplikationer, idet de første kom i land i Helsingør ved 10-11-tiden, hilst af en jublende befolkning. Staben sejlede med isbryderen Mjølner, og Onkel Kristian kom således hjem til Danmark først på eftermiddagen. Ved ankomsten udtalte han følgende ord, som i øvrigt kunne læses i Dagbladet »Information«:

»Ved den danske Brigades Ankomst til Danmark er vi alle besjælet af en helt ufattelig Glæde over Danmarks Befrielse. Vort Korps har arbej-

det haardt, for at sætte os i Stand til at være med sammen med Frihedskæmperne at befri vort Fædreland. Vi beundrer og er taknemmelige imod Frihedskæmperne for det Arbejde, de har gjort, hvorved de baade har været med til at befri vort Land og højne vor Anseelse blandt de allierede Nationer. Vi brænder af Begærlighed efter at stille os Side om Side med dem ved Bestridelsen af de Opgaver, som nu måtte foreligge. Vi tvivler ikke om, at militære Opgaver venter paa os. Skulde det times vort Korps at besætte den danske Grænse, vilde vi være stolte over det. Ved vor Afrejse fra Sverige har jeg i faa og fattige Ord søgt at tolke den Taknemmelighed, vi føler for, hvad Sverige har gjort for os. Naar De fra »Information« beder om en Udtalelse, kan jeg ikke tilbageholde en Tak for alt, hvad den illegale Presse har betydet for os og ikke mindst vort Korps i Sverige. Nu vender vi Ansigtet fremad rede til at tjene vor Konge til Gavn for vort frie Fædreland.«

Erklæringen bragte det hidtil illegale dagblad »Information«, som nu var installeret i det nazistiske dagblad »Fædrelandet«'s hidtidige domicil i det centrale København, ved hjælp af en beslaglagt rotationspresse, allerede den 5. maj om eftermiddagen. Et »eklatant Bevis paa, hvor fantastisk hurtigt Danmark blev befriet«.

Som Onkel Kristian udtalte, tvivlede han ikke på, at militære opgaver ventede Brigaden; for eksempel besættelsen af den danske grænse. Men han blev skuffet; politikerne ville det anderledes. Den 10. juli 1945 opløstes Brigaden og senere samme år beordredes han til Moskva som Militærattaché ved Gesandtskabet; man søgte at udnytte hans diplomatiske evner på den post frem til 1948. I de år begyndte Den Kolde Krig, der først sluttede med liberaliseringerne i Østeuropa i årene 1989-1991 med Berlins murens fald, Tysklands genforening og Sovjetunionens sammenbrud.

Ved hjemkomsten fra Moskva blev Onkel Kristian udnævnt til Københavns Kommandant (med kontor i Kastellet) og til Kommandør af første grad af Dannebrog. – Tidligt i 1950 overvejede han sine muligheder i forbindelse med den nye hærlov og den 31. januar holdt han møde med Chefen for Hæren, generaløjtnant Ebbe Gørtz, »om min Fremtid. Han lovede fair Behandling.« Den 17. februar var han til møde i Krigsministeriet om sine forhold. Man »syntes forstaaende.« Atter i maj mødte han Gørtz til samtale, og den 25. maj havde han en »Samtale med Generallæge Fasting-Hansen om Mulighed for Afsked.« To dage senere er han i Krigsministeriet, hvor han får lovning om »Underretning af Ministeren om mine Ønsker.« Den 4. juli atter »Hos Gørtz. Haab om Afsked til Efteraaret; i al Fald ikke under yngre

General.« Den 11. august 1950 traf han sin beslutning: »Indgav i Dag min Ansøgning om Afsked til Gørtz.« Den 1. oktober skrev han: »Første Dag som Pensionist. – Tak til Gud for lykkelig Livsgerning!!« – Han var da 62 år. Han havde adresse på Østerbro i København; først i Ribegade 3 frem til juni 1955, derefter i Øster Søgade 100. Til sidst boede han i en plejehjemsbolig i Ordrup, hvor han stille døde den 18. februar 1972. Den sidste vagt hos Onkel Kristian blev min ovennævnte trofaste Fætter Henrik's.

Men inden da fik han et langt og rigt otium; rigt, navnlig præget af Familien og af Malerkunsten.

Onkel Kristian var ungkarl hele livet, men brugte sin kærlighed og varme omsorg overfor den familie, han var så central en del af og så tæt knyttet til. Til alle fem søskende – men søsteren, Tante Dixen, døde desværre i 1943, jvfr. Kapitel 28 – var han nøje forbundet; og ligeså trist var det, at broderen, Onkel Jørgen, døde i 1953, jvfr. Kapitel 29. Efter dette sidste dødsfald blev hovedaksen i hans tilværelse familierne på Hvide Hus, jvfr. Kapitel 26, på Lille Hummeltofte, jvfr. Kapitel 30, og på Kommunehospitalet, jvfr. Kapitlerne 31, 33 og 34.

Den beskedne aldersforskel mellem Onkel Thorkil og Onkel Kristian betingede naturligt et særdeles tæt forhold mellem netop disse to brødre. Det tætte forhold mellem disse brødre viste sig også, da Onkel Kristian – der var pensionist i 20 år – med årene fik en stedse mindre økonomi; Onkel Thorkil og Tante Karen forstrakte ham diskret med »lån«, som de under ingen omstændigheder ville have tilbagebetalt. De hjalp ham regelmæssigt, når hans varmeudgifter blev voldsomme og når skatten blev hård at betale. Og så fik de afgørende betydning for, at Onkel Kristian til sent i livet havde bil. I december 1949 solgte han sin »dejlige Bil«, men allerede den 10. januar 1950 købte han en ny: »Overtog min Humber.« Den havde han stor glæde af i 5 år, omend han også havde en del udgifter i den forbindelse til reparationer og beskadigelser. Og den 22. januar 1955 noterer han med vemod: »Solgte i Dag min Bil. Har nu ikke Raad til at holde Bil. Er dybt taknemmelig over i 30 Aar at have haft Motorcykel (1925-1932) og Bil (1932-D.D.). En stor Lykke og Nydelse.« Onkel Thorkil fremsatte dog inden længe et tilbud om hjælp til en ny bil, som Onkel Kristian overvejede til hen i november måned. Den 28. november ansøgte han »om Købstilladelse til Bil. Fik Bevilling samme Aften!!« Derpå »lånte« Onkel Thorkil ham et betragteligt beløb og den 7. december købte han sig en »lille ny Renault de Luxe.« Den bil er vi stadig mange, der husker ham i; den var ikke stor – henset til den garderhøje, flotte ejer – men han kom vidt omkring med den både i Danmark og i Udlandet.

Han kunne have sit malergrej med i bilen også på de lange rejser i Italien. – Den 30. marts 1968 gik det dog galt: »Blev paakørt af Vogn ved Udkørsel fra Collinsgade til Ø. Farimagsgade.« Familien var nok ikke længere så tryk ved den knapt 80-åriges bilkørsel, thi den 15. april skriver han: »Alle Tre Brødre raader mig til Salg af min Bil.« Og således skete det. – Brødrene holdt sammen, men særligt tæt var forholdet mellem de to ældste.

Således tilbragte Onkel Kristian altid juleaften på Hvide Hus, hvor tre generationer forgudede hans nærvær. Han blev nemt rørt i familiens skød, når de varme traditioner omsluttede ham. Mor sagde ofte med et kærligt og muntert blink i øjet, at Knudtson'erne havde en tendens til at blive sentimentale med alderen; det gjaldt ret tidligt Generalen. For mig, der havde ham som Gudfar, var det en ekstra kvalitet med en sådan ekstrovert hjertervarme, hvor andre måske bar den samme varme lidt mere »indpakket«.

På Lille Hummeltofte kom han lige så ofte, dels fordi han også der fandt en familie, han elskede højt, dels fordi det jo var hans elskede barndomshjem, som den yngre broder videreførte. Hans betydning for min ovennævnte Fætter Henrik's militære interesse er uomtvistelig.

Også i mit barndomshjem på Kommunehospitalet kom han tidligt og silde. Navnlig betød hans besøg kolossalt efter min storebroders død i 1949; sorgen var tung at bære for begge mine forældre, men Onkel Kristian's varme nærvær og trøst svigtede aldrig. Carl Christian druknede på Onkel Kristian's fødselsdag den 4. august; fødselaren var i London, men kom hjem to dage efter og aflagde straks besøg hos mine forgræmmede forældre. Han kom tidligt og silde gennem årene og fulgte med fortvivlelse Mor's depression; han tog sig ofte af os »To Små« og værdsatte, at andre også gjorde det. Den første juleaften efter C.C.'s død inviterede han os: »Juleaften hos mig med Torben, Kirsten, de to Børn og Vibeke M-B. Børnene søde, Kirsten gjorde sig Umage, men naturligvis som Torben trist.« – Jeg elskede min Gudfar højt.

Han var en Grandseigneur! Den storslåede generøsitet, altså Hjertets Generøsitet, som jeg har mødt hos så mange i min slægt ned gennem generationerne, havde en af sine fornemste repræsentanter i ham. Altid var han large i sin humanisme, gik i store åndelige sko og var rummelig og stor i slaget. Men han vidste godt at trække grænsen. Altid havde han et muntert blink i øjet, når han sagde enten: »Det fører mig for vidt« eller: »Det sorterer ikke under mig«. Hans niecer og nevøer fik ham ikke med på hvad som helst.

Hans kunstneriske arv fornægtede sig ikke. Musik og Malerkunst var hans store interesser. Som barn og ung spillede han, i en periode på cello. Det var Farmor, der opdagede dette talent og foranledigede ham undervist. Det var også Farmor's talent for at tegne og male, hendes næstældste søn – ligesom datteren, Tante Dixen, og yngstesønnen, Far – havde arvet. Og det talent skaffede Onkel Kristian rige glæder i hans orium.

Den 18. maj 1951 skriver han: »Begyndte Oliemaling. Svinede forfærdeligt.« Den erfaring har nok fået ham til at overveje nye muligheder, thi den 13. januar 1952 skriver han: »Kørte Tur og tog for første Gang Skitser i Pastel.« Akvarelkunsten arbejdede han med i nogle år, og hans akvareller har et eget poetisk skær over sig; der var tale om landskabsbilleder. Men hurtigt gik han over i oliemaleriet, og snart hang hos familien adskillige malerier med motiver fra Københavns nære omegn og den natur og det landskab, han kendte bedre end så mange andre.

Endelig supplerede han med motiver fra Sverige, hvor han tit tog til på korte ture, og fra Italien, hvortil han årligt rejste i sin lille bil – undertiden i selskab med sin svenske ven fra Brigadens tid, General Jung, der også malede. Han malede i Amalfi, Sorrento, Portofino, i Antikkens og Renaissancens Rom og fra Den Romerske Campagne. Efterhånden blev hans produktion så stor, at han – efter gode venners råd – den 11. oktober 1957 åbnede udstilling hos Fru Schrader i København, »venligt anmeldt af Kai Flor den 19. oktober i Aften-Berlingeren«, og i 1959 afholdt en udstilling af omkring 40 olie-billeder i Odense.

Odense valgte han i mindet om de gode stunder, han fik det år, han under Krigen boede i Odense. Og udstillingen begrundede han med, at »man kan ikke male uden formål og derfor vil jeg udstille.«

Anmeldelserne var pæne:

»Kristian Knudtzon maler ganske uden svulst eller påtrængende kunstfærdighed.« I billederne kan man »læse glæde over naturen, over smukke landskaber, over solens spil i stille bølgegang ved Hornbæk.«

»Det er mere end emnevalget, der bringer mindelser om en svunden idyllisk romantik i erindring. Farvevalget, den forsigtige stofbehandling, det lidt slørede skær over de nøjagtigt førte penselstrøg, hører egentlig meget charmerende hjemme i et stykke fortid. Stillet overfor et billede fra Skovshoved Havn kan man udmærket i det følsomt dirrende, matte, noget ferske farvespil komme i tanker om professor Janus la Cour's frimærkebagateller fra Ringkøbing Fjord.«

At han også kunne male andet end landskaber viser hans selvportræt, som han påbegyndte den 19. januar 1956 og arbejdede videre på den 1. februar 1956; det ses nedenfor som Fig. 219.

Min søster, Elisabeth, ejer to af hans ganske dejlige Skagen-billeder, og selv er jeg den lykkelige indehaver af en god halv snes billeder, hvoraf et kan ses i Kapitel 34, jvfr. Fig 264.

Fig. 219. Onkel Kristian's selvportræt; malt 1956. Privateje.

Endelig skal det nævnes, at han i mange år ofrede skyttesagen den største interesse og var bl. a. mangeårig formand for Københavns Skytteforening. Han var den, der inspirerede mig til i en del ungdomsår at være medlem af to skytteforeninger.

Hans dagbøger emmer stedse af den betydning, hans Søster og hans Brødre livslangt havde for ham. I det daglige og ved særlige begivenheder var de tilstede i hans tilværelse, og han rykkede altid prompte ud med besøg, med hjælp og med opmærksom kærlighed.

Hans taknemmelighed overfor dem var stor og blev jævnligt formuleret, ligesom hans taknemmelighed overfor Gud.

Han efterlod sig ved sin død en sidste hilsen til »Mine kære Brødre og Svingerinder!«

»Jeg vil gerne, naar jeg er gaaet bort herfra, gennem disse Linier sige Eder Alle min inderligste Tak for Al Eders Kærlighed og Godhed imod mig. Mine taknemmelige Tanker gaar ligesaa varmt til Dixen og Jørgen, som jeg siden deres Bortgang inderligt har savnet. Ogsaa alle Eders Børn og Svigerbørn har været saa kærlige imod mig ligesom ogsaa Thorkils og Karens Børnebørn! Ogsaa dem er jeg inderligt taknemmelig.

I har Alle bidraget uendeligt meget til at gøre mit Liv lykkeligt.
Gud lønne og velsigne Eder Alle!«

Derpå fulgte nogle praktiske bemærkninger – og afslutningen:

»Saa kun igen mit Hjertes varmeste Tak til Eder Alle. Jeg tror paa, at vi mødes igen.

Eders Kristian«

Onkel Kristian efterlod sig ved sin død et kraterstort hul – men også en perlerække af dejlige minder, som mange den dag i dag kan glæde sig ved.

DATTEREN BENEDICTE KNUDTZON

DIXEN

Den ældste af de to piger, mine farforældre fik – og den eneste der overlevede sygdommenes hærgen – var Benedicte, Tante Dixen, hvis data fremgår af Kapitel 24 under No. 6.

Hun blev, som nævnt i Kapitel 22, som den første i børneflokket født i Amaliegade 14, den 14. oktober 1889, just som den reducerede familie efter den triste sommer, hvor drengene Henning og Edmund døde, havde taget deres nye bolig i stueetagen i besiddelse.

Hun fik ikke noget langt liv, da hun allerede den 14. maj 1943 afgik ved døden på Kommunehospitalet i København.

Hun fik naturligt tidligt tæt tilknytning til sine to ældre brødre, men navnlig til Onkel Kristian. Hun har utvivlsomt været glad for at få en lillesøster, men måtte som knapt 7-årig opleve, at denne søster døde fra hende.

Undervisningsmæssigt fik hun først undervisning af en Frk. Kringelbach, hvor hun må være begyndt i 1896, men 4. maj 1899 noterer Farfar, at »Dixen begyndte sin Undervisning af Frk. Funch« på Lille Hummeltofte. Den 27. oktober 1900 fremgår det, at »Frk. Julie Funch begyndte at læse med Dixen og Jørgen.« Den 31. august 1901 drog Farmor med Tante Dixen til København, hvor sidstnævnte »blev prøvet af Frk. Zahles Skoles Lærere.« Den 28. juni 1902 skriver Tante Dixen i sin egen dagbog: »Jeg er for sidste gang i Skole hos Frk. Kringelbach.« Og onsdag den 2. juli skriver hun: »Jeg var oppe for at blive prøvet i Frk. Zahles Skole, og blev, 12 Aar gammel, optaget i 7'ende Klasse.« Den 1. oktober 1902 begyndte hun så »sin Skolegang hos Frk. Zahle, 7. Klasse.« Den 29. april 1905 skriver Farfar ganske kort: »Dixen endte sin Skolegang.«

Hvor Farfar i sin dagbog er svært optaget af Sønnernes skolegang og opnåede karakterer og placeringer i klassen, er han noget mere kort i mælet omkring Datterens uddannelsesforløb, de synes at være foregået som hjemmeundervisning efterfulgt af tre år på den respekterede Frk. Zahles Skole. Om resultaterne mæles ikke et ord.

Selv førte Tante Dixen dagbog i årene fra januar 1902 til januar 1907, men med store huller ind i mellem. Det fremgår dog, at hun i 1906 var færdig med 9. klasse og gik i »Fortsættelsesklassen.« Det må hun så have gjort frem til Foråret 1906, hvor hun nærmede sig de 17 år.

Løvrigt indeholder hendes spredte optegnelser, kombineret med Farfar's dagbogsoptegnelser, oplysninger, der tegner billedet af en særdeles aktiv og munter ung dame. Tidligt gik hun til undervisning i Dans, i Spil, i Bridge, i Ridning på Artillerikasernen på Amager og i Maling – sidstnævnte hos slægtningen Margrethe Tuxen, datter af Farmor's Farbroder Alfred Hansen. Tante Dixen havde – som Onkel Kristian – arvet talentet for at tegne og male fra Moderen, jvfr. Kapitel 23. Dertil var hun ustandseligt til selskaber og baller, hvor hun ofte »morede sig himmelsk«. I teatret kom hun tit, bl.a. havde Farfar i 1904 lejet en loge i Det Kgl. Teater, og Casino lå jo som nabo til Familien i Amaliegade. Også Palækoncerter i Koncertpalæet lige rundt om hjørnet i Bredgade gik den musikglade familie jævnligt til. Ofte var hun på ferie borte fra hjemmet, og navnlig Reventlow's på Brahe Trolleborg (Fyn), Westenholz's på Matstrup (Jylland) og Dinesen's på Rungstedlund (Sjælland) var foretrukne opholdssteder hos de derboende veninder. Med Tanne Dinesen var hun således på rejse til Skotland hos Berry'erne i august 1905. Som medlem af de talstærke GRUT HANSEN EFTERKOMMERE færdedes hun glad og gerne blandt Slægtens medlemmer, morede sig »ganske fortrinligt«, og udbyggede sit nerværk.

Den 20. april 1906 rejste Tante Dixen med Farmor til Neuchatel i Schweiz, hvor hun opholdt sig i en pension og hvorfra hun vendte hjem den 19. december samme år. I september fik hun besøg af Forældrene og Morfaderen, Edmund Grut; de var på rejse i Tyskland og Schweiz fra den 25. august til den 18. september og glædede sig over at se datteren trives og ekspertices i det franske sprog.

Fra den 22. maj til den 13. juni 1909 var hun atter på rejse til Slægten i Skotland og med ophold i London. Fra den 17. september samme år til den 18. december var hun i Dresden. Atter i 1911 var hun i England og vendte hjem den 18. oktober efter 2½ måneds rejse.

Til dagbogen faldt også andre bemærkninger end de rent faktuelle.

Onsdag den 4. november 1903: »Fader var rasende over en rød Oksesteg. Moder fortvivlet og alle var kede af det.«

Tirsdag den 12. januar 1904: »Det har været en Tycho Brahes Dag for

mig. Først en Uretfærdighed i Skolen, saa tabte jeg en Bog paa Gulvet og Moder blev lynende, galoperende Gal.«

Og som Farfar altid sluttede årets dagbogsnotater af med taknemmelige, manende og opsummerende ord, skrev Tante Dixen nytårsaften i 1903: »Vi havde en Mængde Fyrværkeri. Jeg er meget taknemmelig over det gamle Aar; gid alle de gamle maa blive hos os i det Nye. Jeg vil lægge mig Krohn's Ord paa Sinde: Hvert Aar maa man blive en bedre Dreng.«

Tante Dixen havde en uddannelse som Sekretær, og i efteråret 1911 arbejdede hun som volontør på broderen, Onkel Thorkil's kontor. Den 30. november skriver Farfar: »Dixen afsluttede sin Virksomhed hos Aagesen og fik af denne sendt et Sølvbæger med Blomster.«

Som eneste datter var hun højt elsket af Forældrene og nok også noget forkælet. Brødrene var jo delt i to hold; de to ældre tog sig meget af hende både i det daglige og som balkavalerer. De tre mindre brødre tog hun sig af og var særdeles omsorgsfuld overfor. Under Farfar's sygeleje, der førte til hans død, var hun om ham tidligt og silde. I anledning af hendes første fødselsdag efter Farfar's død skrev Farmor den 14. oktober 1913 i dagbogen:

»Min kjære lille Dixens Fødselsdag; ifjor saa lys og munter, iaar saa vemodsfuld. Hendes Fader takkede hende tidt i den sidste Tid, og jeg takker hende for Alt hvad hun har været for os begge under den svære Sygdom og her tilsidst for mig. Hun ligner sin Fader, ligesaa ren og nobel Karakter og et Hjærte af Guld. Tak elskede Dixen!«

Med årets udgang skrev Farmor ikke mere i Farfar's dagbog.

I alle årene frem til Farmor's død på Lille Hummeltofte i 1934 boede Tante Dixen hjemme sammen med sin Mor. Men også efter Farmor's død, hvor broderen, Onkel Harald, overtog ejendommen, boede hun på Lille Hummeltofte helt frem til den 6. oktober 1937 – en uge før Onkel Harald giftede sig og derpå overtog brugen af hele ejendommen.

Den 6. oktober 1937 skriver Onkel Kristian, der da boede på Kastellet i København: »Om Aftenen ankom Dixen, der i Dag forlader Hummeltofte. Det er meget svært for hende, men hun er sød og kæmper sig igennem det.« Hendes base var derefter Onkel Kristian's lejlighed på Kastellet, men hun rejste meget.

En del af året 1938 boede hun i Italien, men fra den 28. marts 1939 boede hun i et hus på Gartnerhaven no. 24 i Lyngby, som brødrene havde fundet til hende. Den 29. marts skriver Onkel Kristian: »Besøgte Dixen i hendes

Fig. 220. Tante Dixen fotograferet ved den tid, hun rejste til Østen;
foto i Forfatterens eje.

nye Hus. Hun flyttede derud i gaar fra Kastelet.« Og den 19. april forlyder det: »Middag hos Dixen for første Gang. Nydeligt Hus. Torben og Kirsten var der.« – Der boede hun til sin død i 1943.

Som det fremgår af Kapitel 23, havde Farmor gjort, hvad hun kunne for økonomisk at sikre Tante Dixen en god tilværelse, og det må være lykkedes gennem en båndlagt kapital med rentenydelsesret. Men også i de mange år, de boede sammen, gjorde Farmor, hvad hun kunne for at støtte datteren i hendes planer og ønsker. Og Tante Dixen's rejselyst var stor; i 1919 forærede Farmor hende en stor rejse til Østen, der varede fra den 27. september 1919 til den 21. november 1920. Fra denne rejse stammer omkring 60 fyldige breve, der dokumenterer dels Tante Dixen's fortræffelige og letflydende pen, dels den perlerække af vidunderlige oplevelser hun fik i disse 14 måneder. Blandt meget andet oplevede hun at mødes med sin broder, Onkel Jørgen, som netop i 1920 forlod Danmark og slog sig ned i Siam de næste 28 år. De to søskende boede en tid sammen i Bangkok i den direktørbolig, som benyttedes af Lennart & Helen Grut, omtalt ovenfor i Kapitel 23. Lennart Grut videreførte efter fætterten og svogeren, Aage Westenholz, Siam Electric

Company og formandsskabet i United Plantations Ltd. Og det var ledelsen af Siam Electric Company, Onkel Jørgen overtog, jvfr. Kapitel 29.

Blandt Tante Dixen's nære veninder var den 4 år ældre slægtning – de var halvkusiner – Tanne Dinesen, der i 1913 rejste til Afrika, blev til Karen Blixen og skabte sig en tilværelse som farmer i Kenya, for 17 år senere nødtvungent at måtte opgive Afrika og vende tilbage til Danmark, hvor hun til sin død i 1962 boede på Rungstedlund.

Af de omfattende brevsamlinger omkring Karen Blixen, der gennem årene er publicerede, fremgår tydeligt, at de to slægtninge korresponderede regelmæssigt i de mange år, Tante Tanne's afrikanske liv stod på. Når Tante Tanne havde særlige ønsker om ting, hun gerne ville have sendt ud til sig, bad hun Moderen om hjælp. Men en gang i 1917, hvor det drejede sig om remedier til pastelmaling, foreslog hun Moderen at få hjælp af Tante Dixen. I 1918 antyder et brev den 28. august, at Tante Dixen er ret så utilfreds med sin tilværelse og muligt vil aflægge et længere besøg – mindst et år – hos hende på Den Afrikanske Farm. Det blev dog ikke til noget, men til gengæld tog Tante Dixen på den ovennævnte rejse til Østen.

Af et brev fra Ea de Neergaard, ældste søster til Tanne og Thomas Dinesen, skrevet den 5. maj 1921 til broderen Thomas, der var i Afrika hos søsteren, fremgår, at »Vi havde et meget rart Besøg af Dixen, hun er blevet saa sød og saa blid og kvindelig efter sin Rejse, jeg har nu altid godt kunnet lide hende.« Der har nok været gode grunde til, at Farmor forærede Tante Dixen den ovenfor omtalte rejse til Østen – og Ea's brev antyder, at rejsen virkelig har været til gavn og glæde.

Tante Dixen holdt sin slægtning i Afrika orienteret om alle sociale begivenheder i Danmark; »det gaar jo med Forlovelser og Bryllupper i de Egne i Øjeblikket« skriver Tante Tanne i januar 1928. I 1930 skriver hun, at »Dixens Bordløber skal paa Bordet iaften, hvis Denys kommer.«

De to slægts-veninder stod hinanden nær, og det sås, da Tante Tanne nedbrudt var vendt hjem fra Afrika og gav sig selv et halvt år til at finde ud af, om hun kunne fungere som et menneske blandt andre på de vilkår, hun 17 år tidligere med et lettelsens suk havde troet at lægge bag sig for bestandigt. Mislykkedes projektet, var det hendes hensigt at forsvinde ud af tilværelsen, hvilket kom Tante Dixen for øre, da hun var en af de få slægtninge, den desillusionerede uden forbehold drøftede situationen med.

Tante Dixen's brev, dateret Hummeltofte den 16. oktober 1931, fortjener at blive gengivet i sin helhed:

»Kæreste Tanne,

Jeg tænker bestandigt paa dig, og vilde egentlig gerne have været over og tale med dig; imidlertid har der været saa meget, og nu synes jeg maaske, jeg ligesom bedre kan forme, hvad jeg har at sige, skriftligt – og maaske faar det ogsaa mere Vægt sort paa hvidt.

Først maa jeg sige dig, at jeg tror jeg forstaar dig; jeg synes jeg gennem, hvad du har fortalt mig, har faaet et Indblik i, hvor exceptionelt vidunderligt dit Liv har været, tiltrods for hvad Vanskeligheder du har haft. En enestaaende lykkelig Kærlighed og et vidunderligt frit Liv paa Afrikas Sletter!

Og derfor forstaar jeg, hvad du har mistet, og at du synes intet nu kan gøre Livet værd at leve.

Og jeg *tror* ogsaa jeg vilde have forstaaet, hvis du havde sagt: »Jeg *kan ikke* forlade Afrika, hvor jeg har været saa lykkelig«, og om du havde foretrukket at ligge i dine Høje hos den Mand du elsker.

Men, Tanne, nu kommer jeg til Kernen i, hvad jeg vil sige; naar du nu *har* gjort Skridtet, og *er* kommet hjem, saa synes jeg det er saa *meningsløst* at sige: et halvt Aar vil jeg prøve!

Hvad kan man gøre paa ½ Aar? Hvad kan du ordne, hvad begynde paa, især da du først maa se at komme dig? Hvor vil det være muligt paa ½ Aar at overse, om der er noget, der kan gøre Livet værd at leve!

Personligt tror jeg jo, at med din Begavelse vil du kunde finde Værdier, som vil gøre Livet værd at leve for dig.

Jeg tænker først og fremmest paa dit Arbejde; ikke Arbejde for Vindings Skyld, men Arbejde for Arbejdets Skyld – og dit Arbejde kan jo endda blive til Kunst.

Dernæst kunde jeg ogsaa tænke mig, at Venskab kunde komme til at spille en Rolle for dig; det at føle, at du betyder noget for andre. Jeg for een, ved du, værdsætter dig højlig, og sikkert har du andre Venner, baade herhjemme og i Afrika, der føler som jeg.

Selvfølgelig vil jeg indrømme, at noget saa fuldendt, som det du har mistet, kan du ikke vente at faa; du talte om at du var angst for at

glemme det; det tror jeg vil være umuligt; tværtimod synes jeg det, at du har haft noget saadant, maa blive ved at lyse over dit Liv, og jeg tror, naar der er gaaet nogen Tid, vil Mindet derom give dig Kraft og Styrke.

Jeg indser jo godt, at den Scherzo, som du burde have haft og har fortjent, den faar du ikke; men jeg indser ikke hvorfor du, med din Begavelse, ikke skulde faa en smuk og rig Finale.

Men du *maa* give Livet en fair Chance – og det er ½ Aar ikke. Paa under to Aar kan du slet ikke dømme om, hvad Værdier der endnu kan være i Livet for dig.

Hvad er det at tale om at risikere, at se det an i to Aar? To Aar kan da ethvert Menneske holde ud, om man saa er aldrig saa ulykkelig.

Derfor beder jeg dig: gør intet overilet, men giv Livet en fair Chance.

Jeg haaber vi ses snart! Indtil da de kærligste hilsener
fra Dixen.«

Dette brev fortæller ikke alene meget om de to slægtninges samhørighed – de var på en række punkter ensbenævnte – men sandelig også meget om Tante Dixen's format.

Det er en kendt sag, at længe før Tante Tanne blev den verdenskendte forfatter Karen Blixen /Isak Dinesen, skrev hun noveller og digte, nogle under navnet Osceola – der var en berømt nordamerikansk indianerhøvding.

Et af de mest centrale digte fra denne periode i 1900-tallets første årti er digtet VINGER, som jeg finder det relevant at gengive her:

»I mit Fængsel synger mit Hjerte
kun om Vinger, kun om Vinger,
ingen af Verdens andre skønne
Sange skønt for dets Øre klinger.
Selv Fugle født i Bur har vist Drømme
hvor de sig frit mod Himlen svinger,
og i sit Fængsel synger mit Hjerte
kun om Vinger, kun om Vinger.

I sit Fængsel synger mit Hjerte
kun om Vinger, kun om Vinger,

mon da fra andre Verdner Livet
vore Sjæle til Jordan bringer,
og kendte de der ei Baand, ei Tyngde,
som nu dem til Jordan tvinger,
for i sit Fængsel synger mit Hjerter
kun om Vinger, kun om Vinger.

Høi er Himlen, et Dyb af Klarhed,
en Brønd af Blaas, og af Straaler skinnende,
høit vil jeg stige uden at svimle,
se Jordan forsvinde, lege med Vindene.
Skøn er Jordan ved Sommertide
naar alle Roser af Svøbet springer,
men i sit Fængsel synger mit Hjerter
kun om Vinger, kun om Vinger.«

Det er velkendt, at Tante Tanne var mere i slægt med Faderens eventyrlystne og fandenivoldske sjæl end med den solide borgerlighed, der kendetegnede Moderen. Det var fra det borgerlige »fængsel« hun drog til Afrika, »fik Vinger« og oplevede eventyret i fuldt mål.

Det er min klare fornemmelse, at Tante Dixen også tit følte sig som en fri fugl, der var stækket eller holdt i et fængsel. Farfar var helt givet den, der forstod hende bedst, men Farmor's kærlighed til den eneste overlevende datter var så stor, at hun gjorde meget for at støtte hende gennem de mere end 20 år, de fik sammen på Lille Hummeltofte efter Farfar's død. Tante Dixen's ustandselige rejser – i udlandet og til slægtninge og venner i Danmark – blev de stunder, hvor hun kunne sprede vingerne ud og forlade det hjemlige »fængsel«. Og som det fremgår af Ea de Neergaard's brev ovenfor, vendte hun hjem fra rejserne blidere end tilforn og kunne genoptage samværet med Farmor, der var både en særdeles bestemt dame og en varm og kærlig person, som elskede sin datter højt.

I foråret 1943 var Tante Dixen syg – hun led af Leukæmi – men Tante Tanne sendte hende et eksemplar af »Syv Fantastiske Fortællinger« med den enkle dedikation: »Dixen fra Tanne – Marts 1943« og den vigtige tilføjelse: »Je responderai.«

Sygelejet var smertefuldt og en mellemørebetændelse stødte til op til påsken. Påskedag, den 26. april, indlagde Far hende på Kommunehospital, men efter nogle dage blev hun overført fra Far's afdeling til Øre-afdelingen, hvor

Fig. 221. Tante Dixen fotograferet sidst i 1930'erne;
i Forfatterens eje.

hun den 11. maj opereredes for mellemørebetændelsen. I efterforløbet blev hun dårligere, havde fortsat mange smerter og var svag; den 14. maj om morgenen døde hun efter adskillige timers bevidstløshed.

På grund af den tyske besættelse kunne man ikke ukompliceret sende telegram til Onkel Jørgen i Siam, hvorfor Onkel Harald måtte rundt om Udenrigsministeriet for at få tilladelse til fremsendelse af telegram.

»Det høje Udenrigsministerium« trådte straks i aktion og afsendte den ønskede telegramtekst til Siam formedelst en takst på 30,10 kr.

Efter hendes død modtog Brødrene bl. a. et kondolence-brev fra en perifer bekendt, der i foråret 1938 opholdt sig i Positano i Italien; Tante Dixen må

have boet i denne by i en periode, thi af brevet fremgår: »Af et beskedent primitivt lille hus havde Frøken Knudtzon her med faa Midler forstaaet at skabe et Hjem, hvor vi af hendes Landsmænd – og enkelte andre som udmærkedes med en Invitation til »Casa Knudtzon« – alle følte os sjældent godt tilpas – dels paa Grund af det hyggelige Interiør og dels paa Grund af Værtindens Personlighed. Det var ikke alene Stuerne der var højloftet, – aandeligt talt var der hos Frøken Knudtzon »højloftet«. – Det var hendes fine og noble Karakter, ædle Tænkemaade og tolerante Bedømmelse af hendes Medmennesker. Et nedsættende Ord om andre, mindes jeg aldrig at have hørt hende fremkomme med.«

Smukke ord, der præcist beskrev Tante Dixen's etiske standard.

Selv var jeg knapt 7 år gammel, da hun døde og jeg husker kun dunkelt hende og huset i Lyngby. Et dybt indtryk gjorde det dog på mig, at hun i sit hjem havde hængende en ca. 1 meter lang udstoppet alligator, som hun i Siam egenhændigt havde skudt under et besøg hos Onkel Jørgen. Den kom efter hendes død til mit barndomshjem, og i dag minder den mig dagligt i mit eget hjem i Thy om min eneste Fæster, hvis menneskelige kvaliteter lå fuldt på højde med Brødrenes.

Fig. 222. Tante Dixen's Alligator, skudt på Klong Toi i Bangkok, Siam.

KAPITEL 29

JØRGEN KNUDTZON

INGENIØREN

Min Farbroder, Onkel Jørgen's data fremgår af Kapitel 24 under No. 8. Han blev som nævnt i Kapitel 22 født i Amaliegade 14 den 24. april 1894 som, hvad der skulle vise sig at blive den midterste i flokken af brødre. Som søsteren, Tante Dixen, fik han ej heller noget langt liv, idet han døde af kræft på et hospital i London den 26. september 1953.

Med den centrale placering han havde i søskendeflokken blev det helt naturligt storesøsteren, Tante Dixen, og den nærmeste lillebroder, Onkel Harald, han knyttede sig til. Men vigtig for ham i opvæksten må også have været Husets Barne pige, Karoline Olsen, af Farfar kaldet »Caroline Barne pige«. Hun var, såvidt jeg kan se, blevet fæstet i 1895 eller 1896, efter skærmydsler mellem Farmor og den tidligere barne pige, Maren, »der gjentagende har været uartig mod hende.«

Karoline blev en institution, som jeg vender tilbage til i Kapitel 31.

Fødselen gik nemt og kvikt og en måned senere foretog familien den årlige sommerudflytning til Lille Hummeltofte. Efter en uge på landet skrantede den lille dreng en kort periode, men tog så på i vægt og trivedes ved god helse, omend de sædvanlige sygdomme, der jo gik på omgang i familien, også ramte ham.

Undervisningsmæssigt foregik det i begyndelsen hjemme. Som nævnt i Kapitel 28 begyndte Frk. Julie Funch den 27. oktober 1900 at læse med Tante Dixen og Onkel Jørgen. Den 22. september var Farmor »hos Skolebestyrer Krohn og aftale med ham, at Jørgen skal begynde i hans Skoles 3. Klasse den 1. oktober.«

Også for ham var målet at komme i Metropolitanskolen, og den 26. februar 1905 besøgte Farfar »Skolebestyrer Krohn, der meente, at Jørgen kunde lade sig prøve til Metropolitanskolen; hans chancer ere dog neppe store.« Senere på året, den 30. juni, lyder meldingen: »Jørgen, der har endt sin Examen hos Krohn (ug? i Hovedcharacter), prøvedes skriftlig i Metropolitanskolen. 70

Aspiranter, 24 Pladser, saa ikke gode Udsigter.« Det lykkedes da heller ikke – desværre. Den 7. juli: »I Banken i dag laa der Brev fra Metropolitanskolen om, at Jørgen ikke er bleven optaget, hvorover vi alle ere meget skuffede, da han gjorde en saa god Examen i Krohns Skole.« Det krævede omgående handling, hvorfor dagen efter »Ellinor talte med Dr. phil. Tuxen om at faa Jørgen ind i Borgerdydskolen, og jeg tilskrev ham derom.« Den 22. august begyndte Onkel Jørgen så »i Borgerdydsskolen hos Dr. Tuxen.«

Denne skolebestyrer var dr. phil Søren Ludvig Tuxen, hvis datter, Karen, godt 5 år senere giftede sig med Onkel Thorkil, jvfr. Kapitel 26.

Allerede to måneder senere, den 26. oktober 1905, kunne Farfar notere: »Dixen og Jørgen (fordi han blev No. 1 ved Udgangen af September) i det Kgl. Teater.« – Den position holdt han, og den 6. juli 1907 endte han »sin Examen og bestod som den bedste i sin Klasse.«

Bemærkelsesværdigt er det, at den senere civilingeniør og chef for Siam Electric Co. til sin fødselsdag i 1906 »nød meget den Electricermaskine, han fik forærende.« Senere på året fik han »en Mængde Electricitetssager forærende« af en slægtning.

Da han den 20. august 1907 efter sommerferien genoptog skolegangen, viste hans skema sig hos Farfar at »vække megen Bekymring; 3 Gange om Ugen skal han ind med 7-Toget.« Dagen efter besøgte Farfar »Metropolitanskolens Rector for at høre, om han havde Plads til Jørgen, men det havde han ikke.«

Således gik det til, at Onkel Jørgen, som den eneste af de 5 brødre ikke blev student fra Metropolitanskolen. Den 3. juli 1912 blev han student fra Borgerdydskolen som »Næstbedste paa sin Afdeling (Matematikerne)« med en kvotient på 5.83!

Hvad militærtjenesten angår, blev han i 1912 optaget i Lægdsrullen, hvor han optræder de efterfølgende år. I året 1914-15 deltog han som frivillig i en uddannelse, hvorefter han fik tildelt Skyttetegn. Men i 1920 får han ministeriel tilladelse til at rejse ud af landet. Da der foreligger to lægeerklæringer fra december 1919, der attesterer hans uegnethed til militærtjeneste, går jeg ud fra, at han er blevet slettet af Lægdsrullen.

I august 1912 rejste han 3 uger til England – Cambridge og London – og i oktober begyndte han på Polyteknisk Lærestalt, som han i 1919 forlod som cand.polyt. – elektroingeniør. I ferierne rejste han ind i mellem; såle-

des var han i 1913 – få måneder før Farfar døde – et par sommermåneder i Lausanne. Hans første arbejde var som assisterende ingeniør i 1919-1920 i Københavns Telefon Aktieselskab, men derpå ændredes hans liv markant. I 28 år – fra 1920 til 1948 – levede han i Siam.

Siam, der siden 1949 har heddet Thailand, er et gammelt kongerige – som tæller sine konger næsten lige så langt tilbage, som vi danske gør – der aldrig har været underkastet en kolonimagt, modsat de omkringliggende østasiatiske lande. Siden 1782 har landet været regeret af Chakri-Dynastiet, hvis første konge under kongenavnet Rama I styrede landet i årene frem til 1809; han hed Chao Phya Chakri. Efter ham fulgte en søn under kongenavnet Rama II (1809-1824) og to sønnesønner, Rama III (1824-1851) og Rama IV (1851-1868); sidstnævnte hed og kaldte sig Mongkut. Kong Mongkut var ved sin tronbestigelse 47 år gammel og havde forhen gennem 27 år været buddhist-munk og da levet i cølibat. Som konge fik han med sine ikke mindre end 34 hustruer så meget som 82 børn.

Han var en vidende, belæst og kløgtig person, der snart fandt ud af det hensigtsmæssige i at åbne landet mod resten af verden, og i 1855 oprettede han med England en venskabs-, handels- og skibsfarts-traktat, der blev mønster for tilsvarende traktater med Frankrig i 1856, med Danmark i 1858 og i de nærmest følgende år med en række andre europæiske lande. Kongen inviterede en række europæiske rådgivere til landet og der oprettedes konsulater dels af Siam i en række europæiske og asiatiske lande, dels af andre lande i Siam. Landet åbnede sig således radikalt mod omverdenen, samtidigt med at det lykkedes Kongerne at opretholde en indre stabilitet i landet, der værnede mod kolonimagternes imperialisme.

Reformerne videreførtes i udvidet form af efterfølgeren på tronen, sønnen Rama V (1868-1910), den legendariske Kong Chulalongkorn. Han var kun 15 år, da faderen døde, og blev som fuldmyndig kronet for anden gang i 1873. Så tog han fat på en nærmest revolutionerende reformering af landet. Han oprettede og moderniserede stort set alle områder, såsom politiet, gendarmeriet i provinsen, flåden, retsvæsen, skolevæsen, hospitalsvæsen, overrislingsanlæg, skovkoncessioner, plantageanlæg og minedrift – alt som en revolution fra oven til gavn for landet. Også på det private område var han – som faderen – særdeles aktiv med 92 hustruer og 76 børn. Sidstnævnte blev sendt til uddannelse i England, Danmark, Tyskland og Rusland – men ikke Frankrig! Det smagte for stærkt af republik og Frankrig var en kolonimagt, der havde grænse mod Siam; – ikke for tæt på det land!

To af Chulalongkorns sønner efterfulgte ham, Rama VI (1910-1925) og Rama VII (1925-1935), der kaldte sig ved eget navn, Kong Prajadhipok. Den første videreførte reformerne ved bl.a. at etablere en slangefarm i Bangkok, hvorfra slangegiften brugtes til at fremstille serum til vaccinationer. Den næste var uden større interesse i sin stilling som enevældig konge og uddelegerede magten i vidt omfang.

Det gav stødet til et kup, hvor nogle officerer tog magten og overtalte Kongen til at fortsætte som konstitutionel konge. Kongen var indforstået og den 10. december 1932 underskrev han en grundlov, der gjorde en ende på Chakri-Dynastiets enevælde efter 150 år.

I 1935 efterfulgtes han af en brodersøn, Kong Ananta (1935-1946), der da kun var 10 år gammel, og som under Verdenskrigen opholdt sig i Schweiz i årene 1939-1945 sammen med sin moder og søskende. Et regentskab styrede landet i de år, og ved tilbagekomsten i november 1945 blev Kongen straks meget populær – men den 9. juni 1946 fandt man Kongen skudt gennem hovedet i sengen på slottet. Mordet blev aldrig opklaret; landesorgen var oprigtig i hele landet. Broderen, den niende Rama, kom på tronen i 1946 som nittenårig, men overtog først de kongelige pligter efter at have fuldendt sin uddannelse i 1951; Kong Bhumipol blev med sin smukke og begavede hustru, Dronning Sirikit, højt elsket af folket og beundret verden over for værdighed, dygtighed og venlighed.

Efter traktaten med Danmark i 1858 bestod den danske koloni i Siam stort set kun af søfolk, der sejlede som kaptajner og styrmænd på den handelsflåde, som Kong Mongkut byggede op. Den kendteste af de danske kaptajner var H.N. Andersen (1852-1937), der grundlagde Ø.K. Han kom til Siam i 1879 under Kong Chulalongkorn's regentskab.

Men allerede 4 år før, i 1875, var den kun 22 år gamle reserveløjtnant fra den danske marine, Andreas de Richelieu, ankommet til Bangkok med en introduktionsskrivelse fra Kong Christian IX til Kong Chulalongkorn. Den unge danske søløjtnant, der var jævnaldrende med Kongen og kom på fortrolig fod med ham, fik snart ansættelse af Kongen som chef på eget skib, hvorefter han stød steg i graderne og sluttede sin gerning i Siam som Viceadmiral i årene 1899-1902.

Han medvirkede til oprettelsen af elektricitetsværket i Bangkok, af sporveje og jernbaner i Siam og stod for udveksling mellem Siam og Danmark af unge siamesere (der uddannedes i Danmark) og mange danskere (der fik militære og civile stillinger i Siam). Efter at være vendt hjem til Danmark i

1902, med hustruen siden 1892, Dagmar, og deres i Bangkok fødte 4 børn, købte Admiralen i 1910 det i 1865 byggede Kokkedal »Slot«, som i årene fra 1829-1843 ejedes af Farmor's farfar, Etatsråd A.N. Hansen, jvfr. Kapitel 23, og i hvis nære omegn jeg med min familie boede i 35 år, jvfr. Kapitel 34.

Andreas de Richelieu blev op gennem 1880'erne samarbejdspartner og ven med H.N. Andersen, som grundlagde sit handels- og shipping-firma i 1884, ejede Bangkoks bedste hotel i årene 1886-1893 (The Oriental – La Grande Dame – er den dag i dag et unikt luksushotel), opnåede store skovkoncessioner i Siam og, efter at have forladt Siam i 1897, stiftede Ø.K. i København. Virksomheden i Siam omfattede import og eksport i stor stil med egne skibe og skovdrift med egne savmøller. Hans fremragende virksomhed i Danmark frem til han døde i 1937 gjorde ham til en af landets mægtigste mænd, og i 1919 blev han som Etatsråd Ridder af Elefanten.

Disse to mænd fik enorm betydning for Siam's udvikling i Kong Chulalongkorn's regeringsperiode, også på baggrund af deres gennem årene opbyggede nære relationer til det danske kongehus under Christian IX – Europas Sviogerfar – til det engelske kongehus og til det russiske zar-dømme.

Men en tredje dansk personlighed skulle vise sig også at få stor betydning for Siam; det var civilingeniør Aage Westenholz, født i 1859 på hovedgården Matstrup i Midtjylland som søn af Farmor's faster, Etatsråd A.N. Hansen's datter, Mary, gift med Regnar Westenholz, jvfr. Kapitel 23. Han kom som ung civilingeniør den 18. december 1885 til Bangkok og blev bestyrer af et teglværk dér i 1886. Året efter blev han ingeniør ved, og senere direktør for, Bangkoks Sporveje. Der var kun tale om hestedrift, men efter at Westenholz i 1891 havde studeret elektrisk drift i U.S.A. fik han elektrisk drift indført over det hele i 1894. Takket være Aage Westenholz fik Bangkok således elektrisk drevne sporvogne tidligere, end København fik i 1899. I forbindelse med nogle krigs-træfninger med franskmændene i 1893 udnævntes han til Kaptajn i den siamesiske sømineafdeling, og i 1895 tog han sin afsked fra Sporvejselskabet for at etablere sig som selvstændig ingeniør og entreprenør i Bangkok. I 1898 var han i færd med at starte et cementværk, da det nystartede Siam Electric Company, Ltd. – bl.a. under Richelieu og H.N. Andersen – ansatte ham som direktør, hvad han var frem til 1910. I 1901 indgik Sporvejselskabet i Siam Electric Co., som det år fik koncession i 49 år på elektrisk sporvejsdrift og til at drive en kraftstation, der leverede strøm til sporvognene og Bangkok By. I 1902 overtog Westenholz selskabet og ledede det indtil 1910, da han vendte hjem til Danmark, og med sin svoger og fætter Torben Andreas

Grut som arkitekt byggede ejendommen Magleaa ved Høsterkøb nordfor København, jvfr. Kapitel 23.

Hans handlekraft viste sig også ved oprettelsen i 1906 af The Menam Motor Boat Co., Ltd. – drift af regelmæssig motorbådstrafik på floden – og The Siam Steam Packet Co., Ltd. – transport på de store floder. Med andre samarbejdede han om oprettelsen af Siam Cement Co., Ltd. i 1913 – i forlængelse af sine tidligere nævnte interesser i 1898. Cementfirmaet blev en stor succes og er gennem årene vokset til et omfattende foretagende. I firmaet var fra 1914 til 1935, de sidste 6 år som generaldirektør, ansat Erik Thune (1893-1983), som med tiden blev nær ven med Onkel Jørgen.

En særlig epokegørende iværksættergerning gjorde Aage Westenholz ved i begyndelsen af 1900-tallet at investere i store jordområder i Malaya, i dag Malaysia. Først etablerede han gummiplantager, siden kokosplantager og derpå oliepalmeplantager. I 1917 slog han de forskellige plantager sammen i United Plantations Ltd., hvilket firma fortsat lever i bedste velgående under dansk ledelse. Og Aage Westenholz's ånd svæver fortsat over vandene på baggrund af den kultur og den karisma, der var særegen for ham. Indtægterne fra hans virksomheder i Siam og Malaya gjorde ham til en overordentlig velsitueret mand, og satte ham blandt meget andet i stand til, som nævnt i Kapitel 23, at finansiere niecen Karen Blixen's farm i Afrika.

Da han i århundredets begyndelse så småt begyndte at overveje at rejse hjem til Danmark, så han sig om efter en efterfølger. Allerede den 7. august 1907 kunne man i Berlingske Tidende læse en annonce, hvor »Trafikbestyrer søges af det danske Selskab »The Siam Electric Co., Ltd.« i Bangkok.« Resultatet af annoncen blev, at hans fætter og svoger, kaptajn i den svenske marine, Lennart Grut, blev ansat i 1908 i Siam Electric Co., Ltd., hvor han i årene fra 1910 til 1923 var generaldirektør. Han overtog også efter Westenholz ledelsen af plantagedriften i Malaya, og det var ham, der var igangsætter af produktionen af palmeolie i Malaya – en pionergerning. Grut var i 1906 i Tokyo blevet gift med den japansk-engelske Helen Conder, og i deres mange år i Bangkok, hvor han tillige var svensk generalkonsul, udfoldede familien stor aktivitet og generøs gæstfrihed. Men tiden kom også for Grut, hvor han ønskede at forlade Siam og slå sig ned i Danmark; familien omfattede efterhånden 6 børn. De ønskede at bo i nærheden af søsteren og svogeren på Magleaa, og han bad i 1920 broderen, arkitekt Torben Andreas Grut, om hjælp ved bygning af ejendommen Aasebakken, tæt ved Magleaa og med udsigt over Sjælsø. Ejendommen stod færdig i 1922, hvorefter Lennart og Helen Grut med børn forlod Siam og flyttede ind på Aasebakken. I årene forud havde også Lennart Grut overvejet sin efterfølger, og i 1920

ansatte han som ingeniør i Siam Electric Co., Ltd. Jørgen Knudtzon, Onkel Jørgen, der var søn af hans kusine, Farmor.

Her begynder Onkel Jørgen's 28-årige tilværelse i det land, som var præget af tre Hvide Elefanter betydelige og betydningsfulde indsats; Westenholz, Richelieu og H.N. Andersen blev alle først i 1900-tallet udnævnt til riddere af Den Siamesiske Elefantorden. Og han blev fra sin ankomst del af en for ham fascinerende og spændende verden, som han hurtigt fandt sig godt til rette i. Noget af det første, han satte i system, allerede under rejsen derud, var hver søndag at skrive til Farmor i Danmark. Blandt hans mangfoldige breve er også bevaret en samling på omkring 50 breve fra den 20. juli 1920 til den 9. oktober 1921. Den 27. juli 1920 ankom det skib, han rejste med, til Singapore, og »det var helt bedrøveligt at sige baade Skibet og mange af Menneskerne Farvel.« Den 31. juli afgik han pr. skib fra Singapore til Bangkok, hvortil han ankom den 4. august om morgenen, efter i 10 timer at have måttet afvente tidevandet udenfor Bangkok. Da Lennart og Helen Grut var bortrejst til Europa, blev Onkel Jørgen installeret i deres hus, hvor han var inviteret til at bo indtil videre. Huset var firmaets direktørbolig, Klong Toi; det var yndigt beliggende, ca. 8 km fra Siam Electric's kontor, blev »holdt af en Boy, 2 Kulier, 2 Gartnere, 1 Watchmann, 1 Vadskepige, Kokken og nogle Hestepassere.« Alle var de kinesere eller siamesere, der slet ikke eller kun dårligt talte engelsk, hvorfor han besluttede omgående at få daglig undervisning i siamesisk. Til at begynde med udfyldte han en vakant stilling som Traffic Superintendent, men efter få måneder kom han på kontoret hos vicedirektør Elsøe som sekretær.

»Om Hverdagene er jeg oppe Kl 5 3/4, Frokost Kl 6 1/2, Start Kl 6 3/4. Tiffin Kl 12, The Kl 5 og Dinner Kl 8, i Seng kl 9 1/2. Lørdag har alle fri fra Kl 12.« Firmaet stillede en motorcykel til hans disposition, »fri Benzin og Reparation.« Praktisk for ham både i tjenesten og til privat brug. »Gruts har en dejlig Grammofon og Masser af Plader, saa af og til faar jeg mig et Nummer paa den.« Han blev hurtigt introduceret i den europæiske koloni til danske, svenske, engelske og irske samt franskmænd. Og »i Aftes fik jeg Telegram, at Dixen rejser fra Singapore den 14. ds. hertil. Gruts har med stor Gæstfrihed lavet et Værelse i Stand til hende. Det bliver morsomt at se hende igen.«

Som det er omtalt i Kapitel 28 rejste Tante Dixen i Østen i tiden fra den 27. september 1919 til den 27. november 1920, og hendes ca. 60 breve fra rejsen sammenholdt med Onkel Jørgen's ca. 50 breve fra hans første år i Siam giver et rigt facetteret billede af livet for den europæiske overklasse i datidens

Østen. Og i Bangkok glemte man ikke Tante Dixen efter hendes to måneder lange ophold; den 15. april 1921 skriver Onkel Jørgen til Farmor: »Sig til Dixen, at det er saa tit, at Folk herude spørger til hende og forhører, naar hun kommer tilbage; jeg svarer altid »rimeligvis engang i 1922!!« Det år blev det ikke, men hun vendte tilbage på besøg – og tog beviser med hjem, jvfr. Fig. 222 ovenfor i Kapitel 28.

Onkel Jørgen arbejdede hårdt i alle årene i Siam og blev helt naturligt, efter Lennart Grut's afgang og hjemrejse til Danmark, i 1923 fungerende direktør for at blive udnævnt til administrerende direktør i 1927. Westenholtz havde i 1913 overdraget aktiemajoriteten til belgiske interesser, men den danske ledelse og det danske personale fortsatte uændret i alle Onkel Jørgen's år frem til 1948.

Stillingen som direktør indebar meget arbejde og stort ansvar, kombineret med et særdeles aktivt socialt liv i bred forstand, d.v.s. både blandt de mange andre europæere og blandt den lokale befolkning i samfundet, regeringen og kongehuset. Onkel Jørgen var som skabt til dette arbejde, flittig, loyal og retsindig i tanke og i handling, som han var. – Siam Electric Co. lønnede ham rigeligt og stillede ejendommen Klong Toi, hvor Lennart Grut havde boet med sin familie, til hans disposition. Han blev derfor gennem de mange år en velsitueret mand og stortrivedes.

Han skrev et langt brev den 2. marts 1921; først omhandlende en vellykket ferie-ekskursion ud i landet i det lokale Jernbanevæsens Inspektionsvogn, indeholdende »Spisestue, et lille Rygeværelse, to Soveværelser, Badeværelse og Køkken.« Om aftenen efter mørkets frembrud »straalede Lyset ud fra vor Vogn, der var forsynet med Accumulatorbatteri, elektriske Lamper og Vifter.« Dernæst beretter han, at »Nu er Helen og Lennart begyndt paa en Serie Selskaber; hver Lørdag i et par Maaneder, tror jeg, har de planlagt Selskabelighed.« Herefter fortæller han om lån af en »Hest, saa jeg rider hver Morgen fra 6-7; Kontoret begynder nu Kl 8.« Så gratulerer han til den yngste broder, Far's 21-årsdag og slutter: »Jeg har det som Blommen i et Æg ude hos Gruts; de er mageløse Værter, og jeg føler mig helt som hjemme.«

Den Grut'ske selskabelighed var enorm og ikke sjældent præget af officielle forpligtelser. Den 18. juli 1920 skriver han således: »Her har været ikke mindre end tre officielle Middage, som Gruts var nødt til at holde for de forskellige Landes Ministre og Konsuler, en Del højtstaaende europæiske Embedsmænd i Siamesisk Tjeneste og for nogle Prinser. Disse sidste var

fordelte saaledes, at der var én til hver Middag; første Gang Udenrigsministeren, Prins Devawongse med samt sin meget svære Datter. ... Til den anden Middag var Marineministeren, Prins Boradet af Nakonsawan, en Halvbroder til Kongen. Han er en yngre, meget statelig Mand, der fører sig med stor Værdighed. ... Tredje Middag var i Prins Trahidos's Tegn – en Søn af Udenrigsministeren og ansat i Udenrigsministeriet. – Jeg tror nok baade Helen og Lennart er lettede, at det hele er vel ovre, og alt gaaet godt. Det har været et voldsomt stort Arbejde.« Brevet fortsætter med beskrivelse af hans buldne finger, der behandles af selskabets franske læge, hvilket giver ham anledning til at tale det franske sprog – og han er forresten blevet »Medlem af Alliance Francaise.« Og så havde han »i Gaar til Middag« tre gentlemen, herunder »en, der hedder Thune, og som er Secretary i Siam Cement Co.« Denne Thune skulle som før nævnt blive en af Onkel Jørgen's nære venner.

Hans fritid blev brugt på Bridge – en vigtig social syssel, som han var grundigt oplært i hjemmefra, hvor hele familien var ivrige spillere – og flere slags sport, hvor Tennis var den mest udprægede. Også Fodbold og Polosport, samt Ridning var han glad for, og i ferierne kunne han veksle mellem Badeferier ved kysten og Jagtture i junglen. Han var et meget musikalsk og musikvidende menneske; den 15. november 1920 skriver han i et brev, der i øvrigt er et julebrev – postgangen til Danmark tog 6 uger – og præget af vemod over at være langt fra hjemmet i den traditionsrige juletid: »Jeg er begyndt at spille Violin sammen med to Franskmænd, Dr. Poix og M. Belhomme, samt en Englænder Mr. Warne; de har allerede spillet sammen i lang Tid, saa de spiller temmelig godt, men de mener, at naar vi regelmæssigt samles en Gang om Ugen, Søndag Aften, saa vil jeg ret hurtigt kunne følge Trop med dem. Beethoven, Haydn og Mozart og Schumann dyrkes fortrinsvis.« – »Mine musikalske Aftener hos Dr. Poix er mig til megen Fornøjelse« supplerer han den 30. november 1920.

Onkel Jørgen's humor var et særkende hos ham, og han var nok den i Søskendeflokken, der havde den mest boblende humor, var den livligste og mest gavtyvagtige; han var den, der i rigest mål havde fået den særegne Gotschalk'ske arv: Lysten og Evnen til at drille, jvfr. Kapitel 19.

Da Farmor i november 1920 har skrevet om, at hun vil se sig »om efter en Kone til mig« skriver han den 17. december: »hvad jeg selvfølgelig ikke har noget imod og ejheller kan forhindre, dog vil jeg absolut intet love i Retning af at acceptere, og jeg maa i hvert Fald have alle Detailler sendt herud; hvis saa Forresten disse tiltaler mig, kan jeg maaske slaa til telegrafisk (Bentley's

Code?).« – Der skulle gå mere end et dusin år, før han »slog til«, og da han giftede sig i sommeren 1934, var Farmor død måneden før.

Den 17. marts 1921 fremsendte han en alsidig rapport på 8 tætskrevne sider om en bred vifte af begivenheder, ledsaget af hans klare kommentarer dertil. I et P.S. på side 9 spurgte han:

»Var det ikke muligt, at I paa en eller anden Maade kunde sende mig min høje Hat med samt den Læderæske, den ligger i.« ... »Hvis Hatten bliver saa dyr at sende, at jeg kan købe mig en herude, kan det naturligvis ikke betale sig; men med min sjældne og aristokratiske Hovedform, er det vanskeligt at faa en herude, som passer.«

Hans humoristiske sans fornægtede sig aldrig og det er en af de egenskaber, jeg husker mest fra de få år, jeg fik det privilegium at kende ham.

I hans første år i Østen hærgede depressionen i Europa, og smitten kom da også til Siam og Malaya med blandt meget andet ændrede vilkår for plantageudbyggerne. Onkel Jørgen var ind i mellem bekymret for Aage Westenholz's økonomi, når kurser faldt og dividende seponeredes. Endvidere, når han brugte penge på niecens farm i Afrika. I juni 1921 spurgte han Farmor: »Hvad nyt mon der er fra Onkel Aage i Afrika? Bare han nu ikke stikker flere Penge i hele den ulyksalige Forretning; jeg er bange for, at han er i Færd med det. Hvad ved I derom? (som Matrupperne plejer at sige)« – Ugen efter skrev han: »Onkel Aage kunde altsaa ikke faa rejst nogle Penge hjemme, kan jeg forstaa. Herfra er der nu sendt ham, hvad han skulde bruge i Afrika. Bare det nu maa bære Frugt; mon Thomas D. ikke bliver derude?«

Onkel Jørgen var absolut litterært interesseret; han læste meget. Fra Danmark modtog han jævnligt bøger tilsendt, og julegaverne er i høj grad bøger. Han læste således i januar 1921 Knut Hamsun, som morer ham meget. »Han er nu en udmærket Forfatter, og det er velfortjent, at han har faaet Nobelprisen.« – Som mange andre i den vidtforgrene familie så Onkel Jørgen med nogen skepsis på Den Afrikanske Farm som et økonomisk anliggende, og det var da heller ikke ubetydelige summer, Aage Westenholz støttede med. At Den Afrikanske Farm så skulle udvikle sig til at blive et særdeles vægtigt litterært anliggende, gav nye indfaldsvinkler, som fik mange til at anlægge nye synsvinkler. Men nogle i Familien holdt fast i den økonomiske indfaldsvinkel, jvfr. Kapitel 26.

Formentlig i forbindelse med Onkel Jørgen's endelige overtagelse af ledelsen af Siam Electric Co. ansattes hans Fætter Edmund Grut i 1924 som Traf-

fic Manager i Selskabet. Edmund Grut var ældste søn af Farmor's broder Torben Grut, der boede på Store Hummeltofte, jvfr. Fig. 200 i Kapitel 23. Edmund Grut blev svensk generalkonsul i Bangkok og fungerede frem til 1940 som Superintendent of Tramways i Bangkok, hvor han fra 1928 boede med sin svenskfødte hustru, Sibs, og sønnerne Mario fra 1930, og Mikael fra 1932. Han meldte sig under Verdenskrigen som menig i den britiske hær og kom som løjtnant i 1941 til Malaya. Som kaptajn knyttedes han i 1942 til generalstabten i Indien, blev året efter major og tilknyttedes derefter Lord Mountbatten's stab i South East Asia Command som sagkyndig i syd-asiatiske spørgsmål. Efter krigen var han frem til 1954 vicedirektør i SAS i Stockholm, hvorefter han de sidste tre år før sin tidlige død som 56-årig i 1958 var adm. direktør for A/S Danmark Amerika Linien.

Et brev af 18. november 1931 fortæller om Onkel Jørgen's glæde ved samværet med Fætteren Edmund og hans familie. Og det var og forblev gensidigt. Efter Onkel Jørgen's død skrev Edmund Grut bl.a.:

»From as far back as I can remember and until our lives were separated by the war, my memory is full of that brilliance and gaiety that was Jørgens gift to all who came in contact with him, and it is hard to believe, that that bright spirit has left us.«

I julen 1923 var Onkel Jørgen hjemme på midvinter-ferie i Danmark – »den kolde Vinter 1923-24« – og fra året 1924 stammer omkring 35 breve til Farmor. De dokumenterer dels at Farmor hver uge skrev et langt brev, der kom til Onkel Jørgen en lørdag, dels at han den efterfølgende søndag svarede med et – kortere eller længere – brev til Farmor. De første breve fra den 2. marts til den 27. marts dokumenterer den lange rejse, som fra Marseille foregår med dampskib via Port Said, Det røde Hav, Aden (hvor der skiftes til et langt bedre skib), Colombo og Penang, hvorfra der er togforbindelse til Bangkok. Hans første brev af 13. april 1924 fylder 16 sider; også her fremgår glæden ved samværet med hans to slægtninge og venner: Ovennævnte Edmund Grut, og halvfætteren, lægen Ib Hansen, som i årene 1923-28 var praktiserende læge og læge for Siam Electric Co. i Bangkok. Ib Hansen var sønnesøn af Octavius Hansen, broder til Farmor's Far, øjenlægen Edmund Grut, jvfr. Kapitel 23. De tre udgjorde et fasttømret treklover, som i fællesskab deltog i mange aktiviteter og holdt juleaften sammen i nogle år. Årets næstsidste brev af 2. december er hans nytårshilsen til Farmor, som han bringer sin tak »for alle dine kærlige Breve, som er min faste Tilknytning til Hjemmet. Jeg ved ikke, hvad jeg skulde gøre uden dem, og i Ugens Løb gaar man og glæder sig til Lørdag Aften, naar de kommer.«

Fig. 223. Onkel Jørgen fotograferet i november 1925 hos Narasing Studio, Kgl. Hoffotograf i Bangkok; i Forfatterens eje.

Den 12. maj 1924 skriver han: »Jeg tog mig endelig sammen til at lade mig fotografere – netop paa min Fødselsdag, saa at I kunde faa mig at se som 30-årig. Trods fire Plader, blev det imidlertid komplet mislykket, saa jeg maa lade mig tage om. Jeg har endnu ikke faaet Tid at gaa derop igen, men skal se at faa det gjort ved Lejlighed.« – Det har virkelig knebet for ham at få tid, men i november 1925 lykkedes det, jvfr. ovenstående Fig. 223.

Foråret 1927 tilbragte han 3 måneder på ferie på Lille Hummeltofte. Hans breve derefter strømmer over af taknemmelighed »først og fremmest til dig, min elskede Moder, og til hver især af de kære Søskende, for al Eders Kærlighed imod mig. Jeg har nydt min Ferie ubeskriveligt ... og synes som altid, at jeg ikke fik takket Jer nok, men du maa vide, at hvad jeg ikke fik sagt ved Afskeden, eller de sidste Dage derhjemme, det føler jeg lige fuldt. Det maa du ogsaa sige til Dixen og til alle Brødrene.«

I 1934 fik Onkel Jørgen atter mulighed for at tage på ferie i Danmark, og rejsen til Europa foregik som vanligt på et af Ø.K.'s skibe. Da han kom ombord, mødte han en smuk ung engelsk kvinde, Cecilie Judd, som med sin

mor, Winifred Alice Judd siden kaldet »Winnie«, befandt sig om bord på en længere sørejse fra England.

Cecilie Judd var på det tidspunkt, i begyndelsen af 1934, 22 år gammel; hun var ældste barn af »Winnie« og faderen Edward Thomas Judd, som var godsejer og drev farmen New Barn i Hampshire, hvor datteren Cecilie og de to yngre brødre George og Michael voksede op. Datteren fik tidligt interesse for og kærlighed til farmens dyr, i særdeleshed Ponies, som blev hendes livslange passion. Hun blev veluddannet på skole i Winchester og sidenhen i Schweiz. Og som 22-årig tog hun med moderen på et længere krydstogt, hvor blandt andet flere lande i Østen blev besøgt. Da skibet skulle forlade Malaya, var den da knapt 40-årige Jørgen Knudtzon indskrevet som passa-

Fig. 224. Bryllupsbillede af Onkel Jørgen og Tante Cecilie; privateje.

ger, bound for Europe. Han mødte snart Cecilie Judd, og alt taler for, at de to hurtigt faldt for hinanden. De blev i hvert fald forlovet under skibsrejsen, og den 10. juli 1934 – ca. en måned efter Farmor's død på Lille Hummeltofte – blev Onkel Jørgen og Tante Cecilie gift i Compton Church, tæt ved Winchester i Hampshire i England. Alle Onkel Jørgen's søskende ankom til New Barn Farm og til brylluppet, hvor Onkel Kristian i fuld uniform som oberstløjtnant i Livgardens Galla var brudgommens forlover. Der gik til sene tider frasagn på New Barn om den danske invasion af Knudtzoner, som man påstod kun kunne sammenlignes med den danske invasion af Vikinger langt tilbage i tiden. Bryllupsbilledet ses ovenfor som Fig. 224.

Bryllupsrejsen gik først til Danmark og derefter rundt i Europa, før de nygifte fortsatte til Bangkok, hvor Tante Cecilie skulle begynde en helt ny og fremmed tilværelse. For hende var simpelthen alt anderledes, end hun var vant til, hvorimod Onkel Jørgen havde levet i Siam i 14 år og var elsket og respekteret af alle, indlevet som han var i landets kultur og traditioner. Hun var nu gift med en mand af en umådelig betydning i denne kosmopolitiske verden, og stod for at skulle leve op til et krævende arbejde som værtinde ved et utal af sociale begivenheder, hvoraf rigtig mange udspandt sig i hjemmet, Klong Toi, der ses nedenfor som Fig. 225. Det fortæller en del om Tante Cecilie's format, at hun særdeles hurtigt evnede at leve op til disse mangfoldige krav, og i tilgift fik sig involveret i en verden, som hun elskede, omkring Ponies og Polo. – Onkel Jørgen's glæde og beundring var ubegrænset.

Fig. 225. Foto af Klong Toi fra sidst i 1930'erne; privateje.

I årene 1935 og 1939 fik parret to børn, jvfr. no. 14 og 15 i kapitel 24; familielivet blomstrede, men det sociale liv blev fortsat passet. Det hjalp til at få det travle liv til at hænge sammen, at tjenende ånder var overalt – også i form af barnepiger.

I 1938 var det atter Onkel Jørgen's ret at få ½ års ferie – som vanligt hvert fjerde år – og med hustru og datter sejlede han til Europa, hvor bl.a. hele den danske familie blev besøgt, ligesom ophold blev gjort på New Barn Farm. Familien vendte efter ferien tilbage til de vante folder i Siam, hvor deres andet barn som nævnt fødtes i 1939. Men verden var under forandring; meget var sket op gennem 1930'erne.

Udover at alle tre Hvide Elefanter døde i dette tiår – Richelieu i 1932 på Kokkedal, Aage Westenholz i 1935 på Magleaas og H.N. Andersen i hjemmet i Charlottenlund ved København – var Adolf Hitler i 1934 blevet »Fører og Rigskansler« i Tyskland. Den spanske borgerkrig brød ud i 1936, den kinesisk-japanske krig brød ud i 1937 og i 1939 udbrød Anden Verdenskrig med Tysklands overfald på Polen den 1. september. I foråret 1940 blev Danmark besat af Tyskland. I England blev Winston Churchill premierminister og om sommeren kapitulerede Frankrig. Om efteråret etableredes tremagtspagt mellem Tyskland, Italien og Japan. I U.S.A. var Roosevelt præsident siden 1933; han fulgte med stigende interesse og i tæt kontakt med Churchill, krigens gang fra sidelinien, men da Japan den 7. december 1941 bombede Pearl Harbour, gik U.S.A. ind i krigen, som nu virkelig var en verdenskrig. Japanerne rykkede hurtigt frem. Efter Hongkongs fald sidst på året 1941 fulgte Manila i januar, Singapore i februar og Batavia i marts 1942; Stillehavskrigen rasede. – Først med Japans kapitulation efter atom-bomberne i august over Hiroshima og Nagasaki afsluttedes Anden Verdenskrig endeligt den 2. september 1945.

Også Malaya og Siam blev besat af Japanerne, og Onkel Jørgen tog i 1941 på ferie til Australien med familien, som han efterlod der. Der blev stigende problemer i Siam omkring Japanernes fjendtlige adfærd, og han ønskede ikke at udsætte familien for disse vanskeligheder. Selv rejste han tilbage til arbejdet i Siam, hvor han blev under hele krigen og først forenedes med familien i 1945.

For Tante Cecilie må det have været yderst vanskeligt at være afskåret fra kommunikation med Onkel Jørgen i Siam og med særdeles vanskelige kommunikationsmuligheder til Europa. Hun slog sig med de to børn ned, først i Melbourne, derpå i Sydney, hvor hun boede til leje, indtil det lykkedes

hende – mirakuløst nok – i december 1944 at få plads på et tidligere græsk handelsskib, S.S. Themistokles – navnet på den atheniensiske statsmand, der på afgørende vis stod bag nedkæmpningen af Perserne i Slaget ved Salamis i år 480 f. Kr. – Skibet var bound for Liverpool i England, og Tante Cecilie tilbragte med de to børn 13 uger ombord i en lille, snæver kahyt. Skibet sejlede langsomt via Auckland, Panama, og Cuba til New York, hvor de tilsluttedes en konvoj for at krydse Atlanten. Skibet medførte her sårede soldater og sømænd, og det vidner atter om Tante Cecilie's format, at hun holdt ud og holdt humøret oppe – også da en tysk u-båd angreb konvojen 36 timer før ankomsten til Liverpool en martsdag i 1945. På stationen i Winchester tog Tante Cecilie's forældre imod, hvorefter hun og børnene blev installeret på New Barn. Senere på året ankom Onkel Jørgen så til New Barn fra Siam med planer for familiens fremtid.

Så vidt jeg er orienteret, blev Onkel Jørgen kortvarigt interneret af Japanerne, men som dansk statsborger sluppet fri. Han fortsatte således sit daglige arbejde, men kunne som en fri mand regelmæssigt besøge de englændere og amerikanere, der sad interneret i japanske lejre i Bangkok. Det gjorde han hver eneste uge krigen igennem, og han blev i disse svære år et lyspunkt – måske det eneste – i fangerens triste liv.

Han kunne have besluttet at gennemleve krigen med familien i Australien, men valgte helt logisk på baggrund af hans udtalte pligt- og ansvarsfølelse fortsat at lede og tage hånd om Siam Electric Co. Og gerningen overfor de mange internerede europæere og amerikanere lå ham stærkt på sinde. Fra alle sider anerkendtes hans modige indsats, der spredte tro på fremtiden og skabte glæde og lys i krigens mørke. Anerkendelsen af hans enestående virksomhed resulterede i flere ordensdekorationer, ikke alene fra Siam, Belgien, Frankrig og Sverige, men også fra Storbritannien (O.B.E.).

Det har været barskt for ham, der i årene før krigen havde oplevet det harmoniske fællesskab i et lykkeligt ægteskab, gennem 4 år at leve helt adskilt fra familien og i højeste grad isoleret fra familie og venner i Australien og Europa. Men hans venskab med mange Siamesere fra alle samfundslag, og det forhold at han beherskede sproget til fuldkommenhed, har været ham til stor hjælp.

Da Tyskland og Japan var besejret og Verdenskrigen omsider forbi, var verden blevet en anden. Siam Electric Co.'s koncession skulle under alle omstændigheder udløbe ved årtiets udgang, og Onkel Jørgen planlagde umiddelbart efter krigens afslutning, fremover at leve under rolige forhold og i tæt samhørighed med sin egen familie og med den omfattende familie i

Danmark. Da han så fik tilbud om en fortræffelig stilling i København, blev beslutningen truffet og planen bragt til udførelse. Det blev i høj grad Tante Cecilie's ansvar at få flytningen gennemført, at få et hjem i Danmark op at stå, at skabe en smuk have omkring det hus i Holte, der blev familiens hjem, at sætte sig ind i dansk kultur og levevis og at lære sproget. Alt lykkedes for hende på bedste og smukkeste måde, og hun blev hurtigt en højt skattet del af Onkel Jørgen's omfattende familie- og vennekreds i årene efter ankomsten til det smukke hus i Holte i 1948.

Den 21. december 1948 udnævntes Onkel Jørgen til Ridder af Dannebrogordenen på baggrund af hans mangeårige indsats i Siam, herunder formandskabet for Dansk Samfund Siam, og hans stilling som direktør i Danmark.

Det arbejde i Danmark, han var blevet tilbudt, var stillingen som direktør i A/S Nordisk Kabel- og Trådfabrikker, hvor den administrerende direktør H.P. Lading i nogen tid havde set sig om efter en afløser. På baggrund af Onkel Jørgen's ry også i danske industrikredse faldt direktør Lading's valg på ham, og da Lading trak sig tilbage i foråret 1950, blev Onkel Jørgen administrerende direktør i den for Dansk Industri så betydningsfulde virksomhed. Under Lading var planlagt vældige nye fabriksanlæg, og det var Onkel Jørgen's opgave at gennemføre dette omfattende ekspansions-program. Han arbejdede med stor styrke på at udforme disse fremtidsplaner, men han kom aldrig til at høste frugterne af sit arbejde. En blodsygdom – leukæmi – lammede hans kraft, og i august 1953 bad han selskabets bestyrelse om at blive fritaget for stillingen.

Han indlagdes allerede den 12. november 1952 på Københavns Kommunehospital, og Onkel Kristian skrev bekymret: »Torben meget ængstelig. Hovenhed under Halsen. Gud, hjælp ham!! Jeg er ængstelig.« Hospitalsopholdet trak ud og måtte gentages i maj 1953, hvor en ny kur blev indledt, og i juni, men den 16. august skriver Onkel Kristian: »Besøgte Jørgens, Jørgen daarlig, atter ophovnet, rejser til England til Behandling. Han har bestemt sig til at trække sig tilbage fra Nord. Kabel, at sælge Huset, at leve i England, maaske i Syden. Gud velsigne dem begge og gøre Jørgen rask. Jeg vil savne dem forfærdeligt.« Den 18. august rejste han til London, hvor han inden længe blev hospitaliseret. Den 17. september: »Efter telefonisk ønske fra Cecilie igaar rejste Torben og Prof. Nørgaard i Dag til London; Jørgen meget daarlig.« Den 26. september 1953 døde Onkel Jørgen. Han blev begravet fra Compton Church, hvor han 19 år tidligere var blevet viet til Tante Cecilie.

Inden han døde, nåede han at opleve den store lykke, at Tante Cecilie i marts 1953 berigede familien med en datter, jvfr. no. 16 i Kapitel 24. Hun blev en kæmpe opmuntring for ham under sygdommen, men hans alt for tidlige tragiske død indebar også den tragedie, at han ikke fik et mangeårigt samvær med sine nu tre børn.

For Tante Cecilie var tragedien, tabet og udfordringen ufattelig stor, og hun var nu alene med børnene i et land, der ikke var hendes fødeland. Den eneste rigtige beslutning for hende blev ret snart at slå sig ned i England med sin lille datter, Bettina; så fik hun også den tryghed at være tættere på forældrene på New Barn. Den ældste datter, Jane, var på skole i Schweiz og sønnen, Peter, gik på college i Winchester, ikke langt fra New Barn Farm. Det vidner igen om Tante Cecilie's menneskelige format, at hun ikke alene formåede at bygge en helt ny tilværelse op i England – med stor støtte af forældrene og broderen George – men også at opretholde tætte relationer til Onkel Jørgen's store familie i Danmark, til glæde for hende selv og børnene, men i sandhed også til lige så stor glæde for vor familie i Danmark.

Hendes trang til at bo på landet og have med dyr at gøre havde hun med sig fra barndommen på New Barn, og hun havde bevaret den gennem årene i Siam. I 1959 giftede hun sig med en engelsk stockbroker, John Williams, med hvem hun til hans død i 1991 fik udviklet et fint makkerskab gennem mere end 30 år. Hun opbyggede i Surrey, sydfør London, på fremragende vis et stutteri med Connemara Ponier og blev højt respekteret og anerkendt for sine resultater og for sin indsats for The Connemara Society of Great Britain. På den bedårende ejendom i Hascombe med Lower og Upper House, omgivet af de smukkeste havepartier og med vidtstrakte græsningsarealer i et pragtfuldt kuperet landskab fik hun med en stor omgangskreds et godt liv gennem godt 40 år, før hun døde få dage før jul i 2001.

Tante Cecilie var en bemærkelsesværdig personlighed, som i livet mødte store forandringer, udfordringer og sorger, der alle blev mødt med beundringsværdig styrke, fatning og tilpasningstalent. Hun fik også mange lykkelige stunder i sit lange liv og efterlod sig utallige mindelser om den Hjertets Generøsitet, som hun altid udviste.

Jeg holdt meget af hende; hun var min Gudmor, jvfr. Kapitel 34.

Ved Onkel Jørgen's død af en kræftsygdom i 1953 – 10 år efter at Tante Dixen var død, også af en kræftsygdom – var sorgen blandt brødrene stor. De seks søskende, som gennem så mange år, uden de ellers så ofte forekom-

mende mislyde, havde holdt tæt og ubrydeligt sammen, var nu reduceret til de fire brødre – de to ældste og de to yngste. Men at sorgen over hans altfor tidlige død følte i vide kredse, fremgik med varme og vægt af de mindeord, hans nære ven fra Siam, Erik Thune sidenhen direktør i F.L.Smidth, fra Compton fremsendte til de københavnske hovedaviser, der bragte dem den 30. september 1953:

»I Dag, Onsdag, begraves Jørgen Knudtzon fra en lille Landsbykirke i Sydengland, hvor han i 1934 blev viet til sin Hustru.

Mange Tanker vil gaa til Jørgen Knudtzons Baare – kærlige og taknemmelige Tanker, for alt hvad han har betydet for sin Familie og Venner, som med Sorg og Bestyrtelse har modtaget Budskabet om hans Død.

Det maner til Alvor at tænke paa, at et saa vitalt og levende Menneske som Jørgen Knudtzon er blevet kaldt bort i saa ung en Alder, men sjældent har vel et Menneske i de Aar, der var ham forundt, haft den Lykke at gøre en saadan indsats indenfor de Opgaver, der blev ham betroet, og samtidig forstaaet at sprede saa megen Glæde og Festlighed om sig, som Knudtzon gjorde.

I Siam, hvor Knudtzon var lige afholdt, ja elsket, blandt Siamesere som blandt Europæere og Amerikanere, vil hans Død bevirke den dybeste Sorg saa vel som overalt paa Kloden, hvor Englændere og Amerikanere, der var internerede af Japanerne i Bangkok under Krigen, nu opholder sig, og for hvem Jørgen Knudtzon betød saa uendelig meget under disse trange Aar, hvor det eneste Lyspunkt i deres Tilværelse var, naar Jørgen Knudtzon en gang om Ugen besøgte den europæiske Interneringslejr og spredte Glæde og Tro paa Fremtiden om sig.

For dansk Industri er det et smerteligt Tab, at Jørgen Knudtzon er gaaet bort, og det er forstemmende, at de store Forhaabninger, man satte til Knudtzon, da han for faa Aar siden vendte tilbage til Danmark efter 28 Aars dygtigt Virke i Siam og overtog en ledende Stilling i A/S Nordiske Kabel og Traadfabrikker, nu blev brudt ved hans alt for tidlige Død.

Jørgen Knudtzons Bortgang er for hans Familie og hans Venner et Tab, som ikke kan erstattes.

Æret være hans Minde!

Erik Thune.«

Desværre blev det kun få år, jeg fik lov at kende ham, men jeg fik lod og del i hans umådeligt varme omsorg; jeg erindrer derfor Onkel Jørgen med dyb taknemmelighed, jvfr. Kapitel 34.

KAPITEL 30

HARALD KNUDTZON

BANKMANDEN

Min farbroder, Onkel Harald's data fremgår af Kapitel 24 under No. 9. Han blev som nævnt i Kapitel 22 født den 6. juli 1897 på Lille Hummeltofte, og han døde den 23. januar 1980 i Hellerup, efter et langt og såre aktivt liv som bankmand.

Han blev født på Lille Hummeltofte, da det jo var sommer, ved en for Farmor noget smertefuld, men i øvrigt ukompliceret fødsel, men snart synes »baade Moder og Barn at have det godt«, skriver Farfar, der fortsætter: »Spiste hos Gruts, hvor Bess Westenholz kom i Besøg.« Den lille dreng havde til en begyndelse noget øjenbetændelse, men da var det godt at have en øjenspecialist som nabo. Drengen blev penslet af sin morfar og den 1. august begyndte »han at slaa Øinene op.« Ved dåben i Lyngby Kirke den 3. oktober kl. 16 holdt »Margrethe Tuxen Barnet, Aase Collin Huen, Faddere vare Harald Hoskiær, Asger Westenholz (der indskreves, men ikke var tilstede) og Jonas Collin junr. Til Middag vare foruden Daabsvidnerne Directeur Tuxen, Prof. Grut og Frue, Benedicte Collin og Nicolai og Ulla.« Onkel Harald fik en grundig familie-start på det liv, som i så høj en grad kom til at stå netop i Familiens tegn.

Undervisningsmæssigt begyndte han den 14. maj 1904 hos Fru Nielsen, hvor Farfar den 28. september »overværede Haralds Examen; alt gik godt.« Herefter »begyndte Harald sin Skolegang hos Krohn« i 2. klasse den 1. oktober 1904. Trods skolegangen her noterer Farfar den 14. august 1906: »Harald og Torben begyndte at læse med Frk. Christensen.« Men da sidstnævnte, Far, begyndte hos Krohn 3 måneder senere, kan der være tale om en forberedelses-undervisning af Far, som man så har ment, at broderen også kunne have gavn af. – Farfar og Farmor fulgte aktivt med i deres børns undervisning, og den 4. maj 1907 besøgte Farfar »Skolebestyrer Krohn for at tale om Harald og Torben.« Det må være gået godt, thi 2 måneder efter noteres: »Harald endte sin Examen med Glands.« Året efter var det slut med Krohns Skole: »Ellinor i Byen til Afslutning i Krohns Skole, som Harald nu forlader. Han blev No. 7 med mg+« skriver Farfar den 4. juli 1908.

Derefter fortsatte Onkel Harald sin skolegang i Borgerdydskolen, hvor skolebestyrer Tuxen var gået af i 1906 og afløst af Dr. Bondesen. Efter første skoleår sluttede Onkel Harald med en god eksamen og den 5. april 1910 var Farfar »hos Skolebestyrer, Dr. Bondesen for at tale om Jørgen og Harald og indmelde Torben fra næste Skoleaars Begyndelse.« Da status skal gøres ved næste skoleårs afslutning, går 3 brødre i Borgerdyden, og Farfar noterer den 6. juli: »Haralds Fødselsdag. Sommerferien begyndt. Efter endt Examen staar Torben som No. 1 i sin Klasse, Jørgen som No. 2 i sin. Harald har gjort en meget god Examen, men hvorledes han staae i Forhold til de andre, vides ikke.« Det gik dog fortsat godt for også dette velbegavede og flittige medlem af søskendeflokken, og den 3. juli 1912 »blev Harald færdig med Mellemskoleexamen – 5.36 i Kvotient.«

Efter Farfar's død den 12. august 1913, kan Farmor den 26. august notere, at nu »kom Harald og Torben ind i Metropolitanskolen; det takker vi Karen og hendes Fader for.« Den tidligere skolebestyrer ved Borgerdyden bestred i årene 1906-1918 stillingen som inspektør for gymnasieskolerne og har åbenbart gjort sin indflydelse gældende. Derfor kunne Onkel Harald i 1915, med 5.29 i kvotient, blive student fra Metropolitanskolen.

Hans store ønske var at gå handelsvejen, og han kom derfor hurtigt efter studentereksamen i handelslære hos konsul C. J. Boserup i Fakse i Sydsjælland. Som lærling i købmands-virksomhed deltog man i alt forefaldende arbejde og oplærtes fra bunden; en undertiden ganske hård, men udviklende, læreperiode. På grund af forholdene under Første Verdenskrig ændrede Onkel Harald sine planer, og efter at have afsluttet læretiden i Fakse ønskede han en uddannelse som bankier. Han fik i 1918 ansættelse hos datidens største danske bankierfirma, I. M. Levin & Co. i København. Firmaet var grundlagt i 1836 af vekselerer Joseph Marcus Levin og byggede på retsindighed og en grundmuret hæderlighed, der skaffede firmaet ubetinget tillid i vide kredse. Et fremragende sted at få sin bankier-uddannelse; for Onkel Harald varede uddannelsen 3 år. Derefter ønskede han at videreudanne sig i udlandet.

Han tog tidligt kørekort til motorcykel, og har utvivlsomt i de år, hvor han uddannede sig i hjemlandet gjort brug af sin motorcykel. Hans lillebroder »gik ham i bedene« og kørte også som ung på motorcykel; men det var nær endt galt, jvfr. nedenfor i Kapitel 31.

Den 26. juni skriver Onkel Jørgen i sit ugentlige brev til Farmor: »Det glæder mig umaadeligt for Harald, at han har faaet Ansættelse; det er langt rarere at drage ud til noget bestemt end at skulde begynde med at søge. Vil

du hilse ham fra mig og gratulere ham mange Gange!« Og et brev fra 31. juli indleder han med: »Hvor det dog glæder mig for Harald, at han straks kommer saa godt an.« Af korrespondancedatoer og den månedlange postgang mellem Europa og Siam slutter jeg, at Onkel Harald er blevet ansat pr. 1. juni 1921 i Banque des Pays du Nord i Paris; der var han i godt et år. – Derefter fortsatte hans internationale bankuddannelse hos Hambro's Bank i London. Denne bank var stiftet af Carl Joachim Hambro (1807-1877); han var søn af den storkøbmand Joseph Hambro, der i Kapitel 23 er omtalt som uddannelsesbasis for Farmor's farfar, A.N. Hansen. – Hambro's Bank åbnede på adressen Old Broad Street 70 – i City, tæt ved Royal Exchange, Stock Exchange og Bank of England – i 1839, og det var på den adresse, Onkel Harald virkede i 2 år. Uddannelsen i udlandet afsluttedes med en periode hos L. Behrens & Söhne i Hamborg, hvorfra han vendte hjem sidst på året 1924 særdeles veluddannet både bankmæssigt og sprogmæssigt. Han havde i sommerens løb gjort sin stilling op, og var nu klar til at vende hjem og gå ind i den hjemlige bankverden. Den 8. juli 1924 skriver Onkel Jørgen efter brev af 9. juni fra Farmor: »Det er rart, at Harald nu tænker paa at ende sin Flakken rundt, og slaa sig ned hjemme. Det er helt hyggeligt at vide Eder Alle snart samlet igen; Kristian kommer jo ogsaa hjem til Vinter.«

Den 2. januar 1925 begyndte Onkel Harald i Landmandsbanken, hvor han var ansat til udgangen af 1966, idet han dog pr. 1. januar 1967 indtrådte i bankens øverste ledelse, Bankrådet; der sad han til udgangen af 1972. 48 år i Landmandsbankens (siden Den Danske Bank) tjeneste!

De første par år gennemgik Onkel Harald en turnustjeneste rundt i dels hovedsædets afdelinger, dels i bankens indenbys filialer. Derefter udnævntes han til direktionssekretær, hvilken stilling han udfyldte frem til 1930. De næste 4 år gennemgik han samtlige provinsfilialer, hvor han, filial efter filial, fungerede som medbestyrer. Men han ledsagede ogsaa bankens direktører på forretningsrejser i udlandet. Han ledsagede således i 1931 direktør Oluf Nielsen på en 7-ugers rejse til U.S.A.; formålet var at besøge bankforbindelser.

De to herrer forlod Københavns Hovedbanegård påskedag den 6. april sidst på aftenen – »Kristian kørte mig ind til hovedbanen« – og via Hamborg og Bremen kom de den 8. april til Bremerhafen, hvor de gik ombord på Norddeutsche Lloyds S/S »Europa«. Via Southampton og Cherbourg satte skibet kursen vestover ud i Atlanten – ikke altid i lige muntert vejr. De spiste ved Kaptajnens bord, hvad der var megen prestige forbundet med, og gjorde således tidligt på rejsen interessante forretningsmæssige bekendtskaber. Kap-

tajnen selv dukkede dog først op efter nogle dage, idet han blev på Broen, så længe skibet var i vanskeligt farvand. Under en sådan rejse levedes livet roligt og afslappet. Mellem de udmærkede måltider kunne man nyde solen på dækket, tage bad i skibets svømmepøl, høre koncert, gå i biografen og om aftenen danse.

Efter knapt en uges sejlads ankom skibet til New York, hvor to højtstående herrer fra The National City Bank tog imod og bragte dem til hotellet.

Fra den 15. april og de næste 2 uger var der en endeløs strøm af møder med forretningsbesøg, direktionssamtaler, arbejdsfrokoster, middage og stort set hver aften teaterbesøg. Endog cirkusbesøg og søndagsudflugter med museumsbesøg blev arrangeret.

Den 30. april kørtes med tog til Philadelphia, hvor næste dag brugtes på forretningsbesøg, arbejdsfrokost, middag og teateraften – helt efter »recepten«. Den 2. maj fortsattes rejsen til Washington, hvor man i en uges tid fulgte »recepten«, dog med den variation at der afholdtes en stor international bankkonference, hvor højdepunktet var et besøg i Det Hvide Hus. Den 10. maj returneredes til New York, hvorfra man om aftenen tog nattoget til Niagara Falls, hvis vandfald og omegn – også ind på den canadiske side – blev beset i løbet af den 11. maj, hvor man om aftenen tog nattoget til Chicago. Der gik tre dage med forretningsbesøg – incl. en banket for det japanske kronprinsepar – hvorefter rejsen gik til Boston med flere forretninger, for den 16. maj at slutte i New York med endnu flere bankbesøg, tur på Long Island og på Manhattan op på 101 etage i den efter 3 års arbejde nyindviede Empire State Building – verdens højeste bygning helt frem til 1972. Den 19. maj sejlede S/S »Europa« ud af New York havn med direktøren og direktionssekretæren. Sørejsen hjem gik på samme vis som udrejsen – omend ikke ved kaptajnens bord, men med samme intense selskabelighed – dog med et par dage, hvor søsygen plagede. Efter ankomst til Bremerhafen og togrejse via Bremen og Hamborg, ankom Onkel Harald Anden Pinsedag, den 26. maj om aftenen, til Københavns Hovedbanegård, hvor han blev »modtaget af Moder, Dixen, Kristian og Torben.«

Med mit kendskab til Onkel Harald's formidable evne til at »netværke«, som det hedder i dag, må denne 7 uger lange rejse – fra Påske til Pinse – have været en kolossal chance for ham til at møde en masse mennesker og knytte en masse forbindelser, som han sidenhen har haft glæde af. Dertil kommer så de mangfoldige kulturelle oplevelser i det U.S.A. som i 1931, hvor rejser og kommunikation var noget ganske andet end i dag, må have været særdeles udviklende at besøge.

Efter denne lille halve snes år i, hvad man må kalde en super-effektiv og alsidig mesterlære, udnævntes han i 1934 til underdirektør med særligt ansvar for bankens udenlandske forretninger og for gennemgang af samtlige fornyelses-indstillinger af kreditter.

Undervejs i dette forløb som sekretær og kontorchef i Landmandsbanken må Onkel Harald have fået lyst til at supplere sit handelsdominerede liv med noget andet, for han studerede på Universitetet og tog Filosofikum-eksamen den 21. januar 1929 med karakteren *Meget Godt*. Herefter var han cand. phil. – Særdeles initiativrigt af en mand på 31 år, der er midt i en travl oplæring i bankverdenen.

En anden meget vigtig begivenhed i disse år var Farmor's død den 7. juni 1934, jvfr. Kapitel 23 in fine. Der var i søskendeflokken enighed om, at Lille Hummeltofte skulle overtages af Onkel Harald, hvorfor Onkel Thorkil udarbejdede arveudlægsskøde, der som en del af den ham i boet tilfaldne arv tillagde Onkel Harald ejendommen »matr. Nr. 1 ag af Frederiksdal, Lyngby Sogn, for et Beløb af 55.000 Kr.«

Det var vel naturligt, at han blev den af Brødrene, der videreførte det gamle hjem sammen med Søsteren. Det var de to, der var forblevet hjemmeboende, mens Onkel Thorkil giftede sig og etablerede eget hjem, Onkel Kristian førte en omflakkende tilværelse som officer, Onkel Jørgen var emigreret til Siam og Far forlod barndomshjemmet, da han havde bestået sin medicinske embedseksamen. Og så stod Onkel Harald og Tante Dixen hinanden særdeles nær, hvorfor det var ideelt, at Onkel Harald overtog ejendommen og Tante Dixen kunne blive boende og stå for husførelsen – indtil videre.

Onkel Harald førte dagbog det meste af sit voksen-liv, og den 4. oktober 1934 skrev han: »...blev udnævnt til Underdirektør fra oktober 1934 – Jørgen kom hjem fra England (dog uden Cecilie, som bliver nogle Dage hos sine Forældre), Kristian kom ud til Middag – Dixen gav Champagne i Anledning af min Udnævnelse.« Under omtalen i erhvervsavisen BØRSEN stod der, at den nyudnævnte »har intet afgrænset Domæne i Hovedsædet, men hans Forhandlingsevner og sproglige Færdigheder har været taget i Anvendelse ved en Række forskellige Lejligheder. Han er den yngste af de nye Underdirektører, ikke fyldt 40 Aar endnu (37 Aar).«

De 40 år nåede han så den 6. juli 1937, og begivenheden blev fejret i smoking og lange kjoler hos Onkel Thorkil og Tante Karen på HVIDE HUS i Gentofte, hvor alle hans søskende var til stede, jvfr. Fig. 226 nedenfor.

Fig. 226. Onkel Harald på 40-års dagen fotograferet på HVIDE HUS af Onkel Thorkil; personerne identificeres med deres numre i Kapitel 24. Fra venstre mod højre: Forrest fødsclaren omgivet af no. 11's hustru til venstre, derpå no. 2's hustru og no. 10's hustru; i mellemgrunden no. 11, no. 6 (lige bag fødsclaren) og no. 10. Øverst no. 8, no. 5 og no. 8's hustru.

Onkel Jørgen, Tante Cecilie og Jane med siamesisk barnepige ankom dagen før til Lille Hummeltofte; »Thorkil, Karen, Torben og Kirsten kom, saa vi var alle samlede til festlig Frokost. Harald gav Champagne.« skriver Onkel Kristian fornøjet.

En månedstid senere tog Onkel Harald på sommerferie nogle uger ved Fjaltring, sydfor Lemvig i Vestjylland; der havde han i april 1932 sammen med den nære GRUT HANSEN Slægtning Sonja Carstensen og hendes mand Knud Meyer købt en ejendom, Dybeaahus, som han brugte som sommerhus. (Ejendommen, et muret gulkalket vinkelhus med stråtag, matr. no. 56 c og e, endte i 1940'erne i Vesterhavet). Hjemrejsen foregik via nogle bankfilialer – Thisted, Aalborg og Aarhus – og på Djursland via Kalø, hvor han besøgte den 25-årige Thyra Aletta Ingeborg Castenskiold-Benzon, som jeg formoder, at han havde mødt ved en selskabelig lejlighed tidligere på året. Hun var datter af kammerjunker cand.polit. Ludvig Helmuth Frederik Holger Castenskiold og Carla Georgette Benzon-Bull, og yngre søster til den Frederik Castenskiold-Benzon, der optræder i Kapitel 27. Hun voksede

op på Løvenholm på Djursland, hvor faderen var forpagter, men efter forældrenes skilsmisse boede hun med sin moder på en ejendom under Kalø Hovedgaard & Avlsgaard, tæt ved skoven, der grænser op til Bregnet Kirke. Opvæksten på Djursland var suppleret i de unge år med rejser i Europa, bl.a. med en moster, der betød meget for hende. Således havde hun, et par måneder før Onkel Harald's besøg, været i Dresden med »Tante Gug« – mosteren Augusta.

Under besøget inviterede Onkel Harald den unge dame på en spadseretur, der bl.a. gik ad strandvejen langs Egens Vig. På den idylliske lokalitet, hvor vejen i et sving kort før Nappedam Havn giver udsigt over Vigen til Kalø Slotsruin, friede Onkel Harald. Han betroede sin dagbog: »Aletta sagde »Ja« og gjorde mig til den lykkeligste mand.« – Og Onkel Kristian betror sin dagbog den 30. august: »Harald fortalte sin Forlovelse med Frk. Aletta Castenskiold. Gud give Harald og hende Lykke. For Dixen er det en stor Forandring, men hun tog det smukt. Thorkil og Karen, Torben og Kirsten kom om Aftenen paa Hummeltofte.«

Kun en kilometer inde i land ligger Bregnet Kirke – en sengotisk kirke fra middelalderens sidste årtier – hævet over kystlandskabet, omgivet af skove og med vid udsigt over Kalø Vig. Der – lige midtfor udsigten – ligger Kalø

Fig. 227. Bryllupsbillede af Onkel Harald og Tante Aletta, 1937. Privateje.

Slotsruin, som for små 500 år siden i et lille års tid gav ufrivilligt husly til den svenske adelsmand Gustav Vasa, der, efter Kong Christian II's skændige stockholmske blodbad i november 1520, med sit oprør indledte Sveriges uafhængighed af Danmark, Sveriges selvstændighed som Kongerige og Kalmarunionens endeligt.

I Bregnet Kirke, der i dag ligger i Nationalpark Møls Bjerge, viedes klokken 17, den 12. oktober 1937, Onkel Harald og Tante Aletta, jvfr. Fig. 227 ovenfor.

Bryllupsmiddagen fandt sted på Skovriderstedet, der godt en halv snes år senere blev til Kalø Landboskole, hvor man under overskriften: »Hvordan det skete ...« blandt andet sang følgende strofer:

»Harald sad i »Dybeaa« og kukkelured'
helt alene, han blev trist og gram i Hu,
naar han gik og kogte Maden paa Komfuret,
eller naar hans Tøj var gaaet lidt itu.
Alting maatte selv han gaa og reparere,
og saa giver man sig til at spekulere.
Nej, at være ene, det bli'r man da træt a',
sagde Harald, mens han tænkte paa Aletta.

Jeg maa finde mig en sød og dygtig Kvinde,
tænkte Harald, saa bli'r Livet jo en Svir!
Tænk, en Lille Hummeltofteherskerinde,
vilde blive Husets allerstørste Zir.
Derpaa kørte han af Sted mod Jyllands Østkyst,
og man hørte hans – stemt i af fulde Bryst – Røst,
mens han sang – saa Fuglene holdt op at kvidre –
om »To Drosler sad paa Kvisten« og saa vid're!

Imod Møls og Kalø Vig og Rønde drog han,
han Aletta vilde vinde, det stod fast!
At en Lastbil braste ind paa ham, det tog han
som et Tegn paa, at de sku' staa Last og Brast!
Og mens Stjernerne de lyste klart foroven,
gik de ud for at spadsere lidt i Skoven.
Der bestemte de, imens de gik tilbage,
at de vilde være Ægteviv og -mage.«

Sangen bærer signaturen »dr.« – Jeg har Far mistænkt!

Onkel Harald's bryllupstale til Tante Aletta var i mine øjne meget smuk og fortæller meget om hans personlighed, hvorfor udvalgte afsnit skal citeres nedenfor.

»Ja – jeg havde egentlig altid troet, indtil nu, at Eventyret, det var noget, der hørte Bøgernes Verden til, noget som Digtere og Forfattere sad og fandt paa saadan ud af Hovedet, og skrev ned paa Papiret, noget som altsaa ikke hørte Virkeligheden til.

Og nu, pludselig staar jeg selv midt i Eventyret, midt i det største og skønneste af alle Eventyr, mit eget Eventyr, som har gjort at mit Liv er kommet til at se helt anderledes ud, som har gjort at Livet har faaet Format, som har gjort at Tilværelsen har faaet Mening.

Hvorledes jeg nogensinde har faaet Mod til at løfte mine Øjne saa højt som til dig, Aletta, ja det forstaar jeg nu bagefter aldeles ikke – men dristig Mand har nu engang Lykken i sit Følge, og en af de skønneste August-Aftener vi har haft – med en Himmel fuld af tindrende Stjerner – steg du, som jeg syntes næsten uopnaelig, ned fra dit høje Stade og gav mig dit Ja og rakte mig din Haand og lovede mig at blive min Hustru, lovede mig at blive min Ledsagerske fremover gennem Livet.

Mit Hjerter fyldes af en uhyre Taknemmelighed til dig, Aletta, en Taknemmelighed saa stor, at Ord ikke formaar at tolke, hvad jeg føler; – men jeg beder dig om at tro, at naar jeg nu siger dig det lille Ord »TAK«, at det saa rummer alt, hvad noget Menneske formaar at lægge deri af Tanker, Følelser og Taknemmelighed.

Hvorledes Livet vil forme sig for os to, ja det ved ingen, men jeg haaber, at skulde Medgang blive vor Lod, at saa vor Kærlighed vil hjælpe os til ikke at blive hovmodige, og skulde Modgang kaste sine Skygger over vor Vej, ja saa haaber jeg, at ogsaa da vil vor Kærlighed staa sin Prøve, saaledes at vi sammen med oprejst Pande og rank Ryg kan møde Modgangen uden at bukke under; – vi er jo dog nu fremover to om at slaa os igennem sammen,

Og hvor to har fundet hinanden,
Der grundes saa trygt et Hjem.
To glider med Sang fra Stranden,
Hvor een maa stage sig frem.«

Herefter gik han over til at rette varme velformulerede taksigelser til mangfoldige persongrupper, herunder hans egne søskende, der fik følgende ord med på vejen:

»Og saa er der mine egne kære Søskende. Jeg vil gerne først og fremmest rette en Tak til min Søster, til dig Dixen, for alle de mange Aar vi har haft sammen, ikke mindst de tre sidste Aar, hvor du, om jeg saa maa sige, har ledet Foretagendet derhjemme; – du er nu draget ud af det gamle Hjem, og sligt er jo aldrig nemt, – men Aletta og jeg vil, at du skal vide, at du altid er velkommen hos os, og at vore Døre altid staar dig aabne.-

Og mine Fire Brødre, som jeg har den Glæde at kunde se her alle Fire i Aften. Jer takker jeg for al den Hjælp og Støtte, I har ydet mig gennem Aarene og for det Sammenhold, som har bestaaet imellem os og som jeg haaber, maa kunde bestaa fremover. -Ikke mindst takker jeg Jer for de Svigerinder, I har givet mig, og som har gjort, at Glæden ved Samværet yderligere er blevet øget.-

Og mine Svigerinder takker jeg af Hjertet for alt, hvad I har været for mig gennem henholdsvis de mange og de færre Aar, jeg har kendt Jer – gennem Sorg og gennem Glæde. -«

»Jeg har ved denne Milepæl, som denne Dag markerer, tilladt mig at standse et Øjeblik for at se mig tilbage over den Vej, som jeg har vandret – hidtil alene. – Og hvad jeg saa, da jeg vendte mig om, var en solbeskinnet Vej, der løb mellem skønne Landskaber.- Jeg ved ikke, men det gaar vel de fleste, som det gaar mig, og det hører maaske til en af de smukkeste Sider i Menneskets Natur, er maaske en af de bedste Gaver, som Menneskene har faaet, at Tiden efterhaanden faar Skyggerne til at svinde, saa at kun Solskinnet bliver tilbage, – og jeg saa kun Solskin, da jeg vendte mig om i dag; – og da jeg saa nærmere efter, hvad alt det Solskin var, hvorfra det kom, ja da saa jeg, at det var Godhed og Venlighed og glade Smil fra alle de Mennesker, som jeg har mødt paa min Vej.-«

Efter flere varme taksigelser i forskellige retninger sluttede han:

»Ja, Aletta, – om en kort Stund drager du og jeg sammen bort herfra, bort fra dit Hjem, og om nogle faa Dage fører jeg dig som Husmoder ind i dit nye Hjem, ind i det Hjem, som har været mine Søskendes og mit Barndomshjem, og hvor vi har haft saare mange gode Stunder. – Jeg haaber og jeg ønsker inderligt, at du maa blive tilfreds og glad der-

ovre. – Jeg skal til hver en Tid gøre, hvad der staar i min Magt, for at du skal føle dig lykkelig. – For Sorger og Bekymringer bliver vel intet Menneske helt skaanet, men jeg skal løfte Byrderne af dine Skuldre, saa godt jeg formaar, saa at Smilet om dine Læber og i dine Øjne aldrig forgaar. –«

En særdeles smuk indledning til et langt lykkeligt fællesskab gennem 42 år.

Bryllupsrejsen gik til Paris med hjemkomst den 21. oktober 1937; på Københavns Hovedbanegård blev parret modtaget af en stor skare familiemedlemmer, hvorefter de indtog deres mangeårige fælleshjem, Onkel Harald's barndomshjem, Lille Hummeltofte.

Tante Aletta kom således til at bo på den gamle familieejendom, oprindeligt indrettet af Farfar og Farmor et halvt århundrede tidligere.

Undervejs har Farmor naturligvis ændret og opdateret, for eksempel da hun i 1921 flyttede helårs ind på ejendommen. Men stort set har det hus, Tante Aletta overtog som nygift, været et traditionsbåret hus med en indretning, i det væsentlige uændret de seneste mange år og i det hele med et præg af et forgangent halvt århundrede. Det kan ikke have været let, men Tante Aletta tog den opgave på sig og satte stille og roligt gennem årene sit personlige præg på huset, uden at husets sjæl forulempedes. En i mine øjne bemærkelsesværdig indsats, som vidner om hendes omsorgsfulde og stålsatte personlighed.

Her kom så i årene 1938 og 1942 to børn til, jvfr. no. 17 og 18 i Kapitel 24. For Fætter Henrik og Kusine Michala – der bar de slægtskarakteristiske mellemnavne Nicolay og Benedicte – var det et paradys at vokse op i dette hus med 24 værelser og kælder og med et tilliggende på to tønder land have, beliggende med Store Hummeltofte til en side, Frederiksdal Slot's skove til en anden side og på en tredje side grænsende op mod den smukke ejendom Spurveskjul, som i 1805 købtes og indrettedes af den store danske multikunstner, den kongelige historiemaler Nicolai Abraham Abildgaard. Han er tidligere omtalt i Kapitel 18 og bliver atter nævnt i Kapitel 32.

Også for Onkel Harald mærkedes krigen, og hans rejseaktiviteter i forbindelse med udenlandske forretningsforbindelser stoppede. I 1942 indtrådte han i bestyrelsen for A/S Reckitt & Colman, et dansk datterselskab af det store Reckitt & Colman i England. Krigen afskar totalt forbindelsen mellem det danske datterselskab og moderselskabet, men Onkel Harald's indsats under krigen betød, at der efter denne etableredes et tæt venskabs-

forhold til flere af de ledende personer i moderselskabet, og først i 1954 udtrådte han af denne bestyrelse.

Årsagen var, at Onkel Harald, der i 1949 var blevet chef for bankens inden- og udenlandske korrespondance-afdeling og den 1. oktober 1950 var blevet udnævnt til vicedirektør i banken, den 1. januar 1954 udnævntes til direktør i banken. Onkel Kristian's kommentar den 15. december 1953 til udnævnelsen var: »Hvor Forældre, Dixen og Jørgen havde glædet sig!« – Ved udtrædelsen af bestyrelsen for A/S Reckitt & Colman markerede bestyrelsen hans afgang ved at lade maleren S. Kielland-Brandt portrættere ham. Maleriet ses nedenfor som Fig. 228.

Fig. 228. Onkel Harald, malt i 1954 af S. Kielland-Brandt; privateje.

I foråret 1956 blev Onkel Harald opfordret til at indtræde i bestyrelsen for BP Olie-Kompagniet A/S, der ejedes af The British Petroleum Co., som igen for halvdelen ejedes af den britiske regering. Den 28. juni 1956 valgtes han som formand for bestyrelsen, hvilken post han med stor dygtighed bestred frem til 1972. 16 år blev det til; ingen anden formand i et BP-datterselskab har opnået at sidde så længe.

Den 23. marts 1956 udnævntes han til Ridder af Dannebrogordenen og den 25. februar 1965 benådedes han med Ridderkorset af Første Grad. Begrundelserne var Fortjenstfuld Tjenstvirksomhed.

Karrieren i banken afsluttedes, da han i efteråret 1966 meddelte Bankrådet, at han ønskede at udtræde af bankens direktion. Den 17. november 1966 besluttede Bankrådet – efter at have taget opsigelsen til følge – pr. 1. januar 1967 at supplere sig med Bankdirektør Harald Knudtzon. Onkel Harald's mangeårige tilknytning til Banken fortsatte således i Bankens øverste ledelse; den varede i 5 år frem til udgangen af 1972.

Gennem det lille halve århundrede, Onkel Harald arbejdede i Landmandsbanken var de ord, der typisk anvendtes om hans person, ordene Retsind, Dømmekraft, Flid, Dygtighed, samt Venlighed og Omsorg.

Udadtil fik det til eksempel til følge, at den samlede danske bankverden valgte ham som Danmarks repræsentant til den eksklusive kreds i Institut International d'Etudes Bancaires.

Indadtil viste det sig ved, at han overalt blandt medarbejderne og kollegerne var særdeles afholdt. Hans dør stod altid åben for de ansatte, uanset hvor de befandt sig i hierakiet, og hans levende interesse for medarbejderne omfattede i høj grad også de stunder, hvor problemer i deres familier eller med sygdom plagede.

Ved hans afgang fra Banken lød det:

Nu går den sidste Gentleman i bankverdenen fra borde.

Ved hans 70-års dag blev han forevigtet af den legendariske tegner ved Berlingske Tidende, Otto C; den fortræffelige tegning ses nedenfor som Fig. 229.

Disse egenskaber prægede naturligt også hjemmet på Lille Hummeltofte, som han og Tante Aletta skabte og levede intenst i frem til 1964, da de

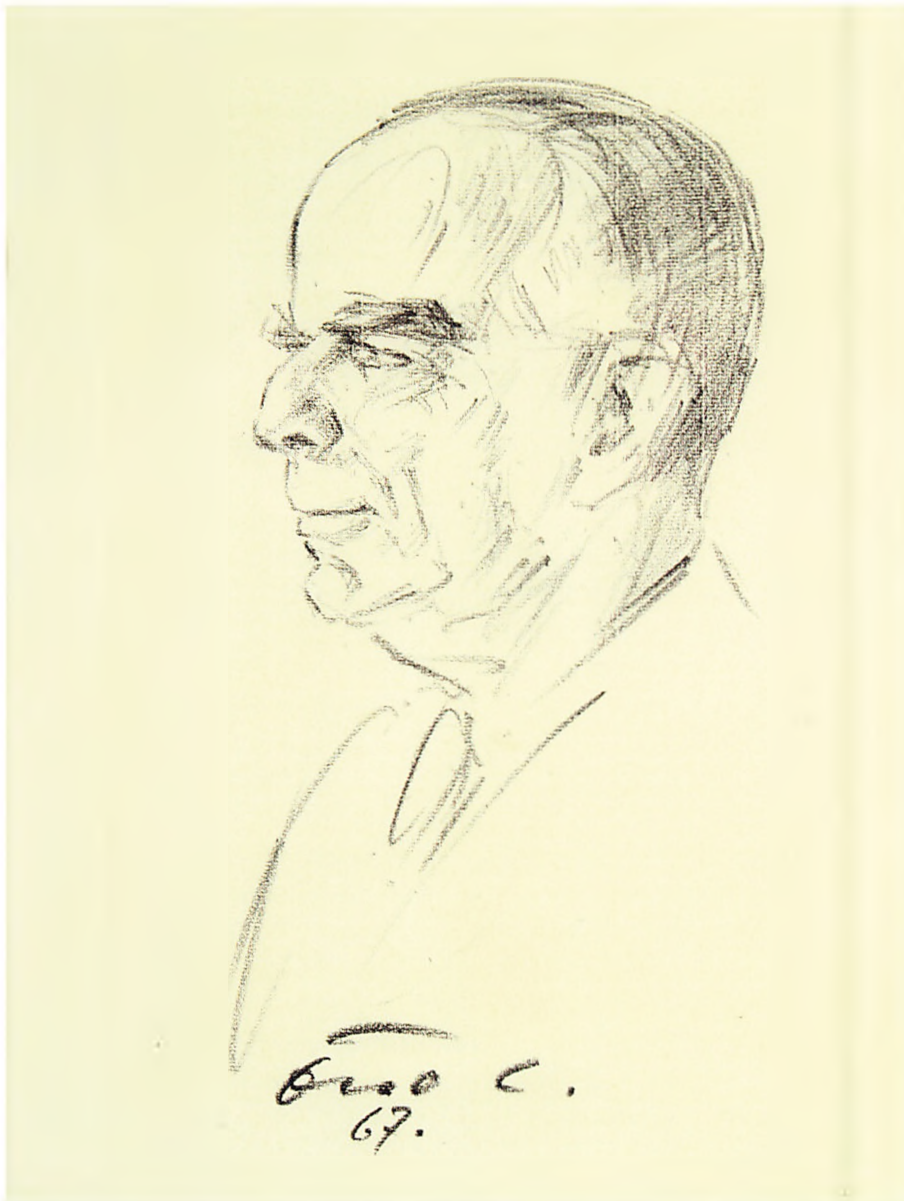

Fig. 229. Onkel Harald, tegnet i 1967 af Otto C.; privateje.

besluttede at afhænde den store ejendom. Lille Hummeltofte blev i efteråret solgt til et konsortium, der nedrev bygningen, udstykkede og byggede 13 ejendomme på den store grund; området hedder i dag Spurveskjulsparken. Parret flyttede først til Maltevangen 13 i Gentofte og efter 15 år, i 1979, til Lyngby på adressen Engelsborgvej 51.

Fliden prægede også hjemmet, idet Onkel Harald altid havde arbejde med hjem; papirer i gule omslag fulgte ham altid, og ved fravær fra banken – om det så var i udlandet – modtog han dem med posten. Således var han altid grundigt forberedt til, at han næste morgen, som den første, før alle andre, gav møde i banken.

Det forhindrede ham dog ikke i at glæde børnene med en god historie i form af højtlesning ind i mellem. I den gamle familiesofa, som er omtalt ovenfor i Kapitel 23, jvfr. Fig. 204, sad de to børn ofte og lyttede til Faderens gennemgang af Gøngehøvdingen eller værker af H.C. Andersen – men det kunne hænde, at stemmen blev tavs, fordi oplæseren simpelthen var så træt, at han faldt i søvn. I det hele var han en omsorgsfuld og betænksom fader, men i lighed med brødrene udviste han også både en vis strengthed, når det var nødvendigt, og et ganske iltert temperament.

Det fremgår jo flere steder i Kapitel 22 om Farfar, at han livet igennem kæmpede med sit stridbare sind – og at temperamentet nedarvedes.

Jeg har ingen viden om, at det gjaldt Onkel Thorkil, men den 30. marts 1894 skriver Farfar: »Christian har der været en Scene med, fordi han ikke sagde Sandhed, fik Skjænd, og derefter var uartig mod sin Moder«; den 4. maj 1897 »maatte Christian paa Grund af Uartighed vises fra Bordet.« Den 26. maj 1901 forlyder det hos Farfar: »Spiste hos Gruts med Ellinor og Børnene – Jørgen paa Grund af Uartighed ikke med.« Det nummer gentog Jørgen allerede ugen efter. Den 29. oktober 1902 måtte han holde sengen »paa Grund af hans Uartighed«, og den 11. oktober 1906 var han atter uartig »og fik en alvorlig Advarsel«! – Mest dramatisk lyder dagbogen dog den 27. august 1907: »Harald uartig ved Bordet, kastede en Fiskekniv hen mod sin Moder og løb i Raseri fra Bordet.« – Det var ikke muntert i Farfar's hjem at blive grebet i uartighed, i hvert fald ikke hvis man var dreng. Sådan har det også været sidenhen på Lille Hummeltofte, som det også var det på Kommunehospitalet, jvfr. Kapitel 34 nedenfor. Men drengene kendte jo spillereglerne og accepterede dem, fordi hjemmene i bund og grund var præget af familiesammenhold og kærlighed. – Onkel Harald havde temperament, men viste det mest, når han blev vidne til slet adfærd hos personer, der burde vide bedre.

Iøvrigt lærte Livet – herunder ægtefællerne – disse brødre effektivt at tøjle temperamerterne hen ad vejen.

Blandt det meget gods, Onkel Harald med familieejendommen havde overtaget, var også en betragtelig del af Farfar's omfattende bogsamling. Selv var han ikke egentlig litterært interesseret, men han læste historiske værker – gerne engelsksprogede – og biografier. Skønlitteratur dyrkede han dog ikke,

og slægtningen Karen Blixen's værker havde han ikke noget forhold til. På et tidspunkt en gang sidst i 1950'erne må de rigelige mængder af bøger, hvoraf mange befandt sig på loftet, have krævet en oprydning og det blev besluttet at skille sig af med »metervis af bøger«. Da en af sønnen Henrik's venner fra skolen en dag var på besøg, blev han af værtsparreret spurgt, om han var interesseret i gamle bøger. Onkel Harald's generøsitet lagde grunden til en med tiden særdeles omfattende bogsamling hos en ung mand, som sidenhen livslangt kom til at leve et lykkeligt og rigt liv i Bøgernes Verden, og som berigede mange derved.

At Onkel Harald virkelig havde fundet sig »en sød og yndig Kvinde«, der snart blev »Husets Zir« som »Hummeltofteherskerinde«, viste sig lykkeligt. Det var hende, der på alle måder støttede sin flittige gemal og med sikker hånd styrede den omfattende menage. Der blev afholdt megen selskabelighed, hvoraf adskilligt var officielt, og det var hende, der fra A til Z tilrettelagde og styrede disse arrangementer, bistået af de tjenende ånder, der nu hørte sig til i de tider i et sådant hus.

Også det daglige familieliv var hendes domæne. Som det jo var i de kredse dengang, var hun den af forældrene, der altid var hjemme, og således den der i det daglige, omsorgsfuld og kærlig, tog sig af børnene under deres opvækst. Hun fulgte med i alt, hvad der rørte sig i den omfattende slægts- og vennekreds og var gennem alle årene en sand efterretningscentral. Hun var bredt kulturelt interesseret, læste meget og fulgte med i kunstens og musikens verdener. Hendes omsorg omsluttede alle, der kom på Lille Hummeltofte, og hendes varme trofasthed forlod hende aldrig.

I mit liv var hun altid nærværende. Forbindelsen mellem Lille Hummeltofte og Kommunehospitalet var tæt og forbindelsen fortsatte i mit voksenliv op gennem årtierne. Også da hun var blevet alene, oplevede jeg hendes dybe interesse, i form af omsorg, af kloge gode råd, af varm familiefølelse og af dybt slægtsvenskab. I hendes seneste år kom vi endda til at bo i samme kommune, og vi mødtes jævnligt over en daglig middag, hvor Livets omskifteligheder drøftedes bredt. Hendes varme gode råd var aldrig belærende, men altid kærligt insisterende. I de senere år plagede sygdomme hende ofte, men alligevel udtrykte hun håb om at kunne gøre noget for andre.

Uforglemmeligt var det, da jeg i 1993 forberedte på ØREGAARD den udstilling, som er omtalt i Kapitel 10, og Sølvtoj, jvfr. Kapitel 9, var ankommet til museet. Omgående mødte Tante Aletta op på museet med pud-

seremedier og hyggede sig svært og smilende i flere dage med at finpudse de norske familiekleodier. Hun lagde hele sit hjerte i denne selvpåtagne opgave – og sølvtøjet strålede da også varmt og glødende i hele udstillingsperioden.

Var der noget, hun ikke havde lyst eller kræfter til, lød det: »Det magter jeg ikke!« Og i hendes sidste år måtte hun stedse tiere opleve, at der var noget, hun ikke »magtede«. Alle omskiftelser til trods var hendes trofasthed dog vedholdende og enestående helt til det sidste. Hun blev 92 år gammel og døde den 27. februar 2004.

Da havde hun været enke i et lille kvart århundrede, idet Onkel Harald, efter syv års lykkeligt – og af intenst familieliv præget – otium var død af en kræftsygdom den 23. januar 1980.

Parret vendte tilbage til, hvor det hele begyndte; de er begravede på den såre smukt beliggende Bregnet Kirkegård på Mols.

De mange nekrologer fokuserede alle – udover på hans lange arbejdsliv i Banken – på de enestående menneskelige egenskaber, omtalt ovenfor, som var hans adelsmærke. Ved begravelsen blev Præstens koncentrat, som følger: »Personlig vil jeg gerne sige det i dag med et bibelord og gentage, hvad Jesus udtalte om et menneske, han mødte: »Her er et menneske, i hvem der ikke er svig.« – Og denne redelige indstilling til tilværelsen har nær forbindelse med et menneskes rodfæstethed i slægten og den dybe personlige forbundet-
hed i kærlighed til hjemmet og alle, der er udgået derfra og knyttet dertil.«

Ved Onkel Harald's død i 1980 mistede Far den sidste af sine søskende, og den af dem han stod nærmest. Selv var han enkemand på det tidspunkt, og det er min klare fornemmelse, at et afgørende tab var overgået ham. – Disse fem brødre var, efter Onkel Jørgen's hjemkomst efter Krigen, endnu tættere svejset sammen end tilforn, og de stod ugentligt i forbindelse med hinanden.

Ved den lejlighed efter Krigen, omtalt i Kapitel 16, hvor familien atter samledes på HVIDE HUS, jvfr. Fig. 216, blev der af Fotograf Elfelt også taget et billede af De Fem Brødre, jvfr. nedenfor Fig. 230.

Dvæl en stund ved billedet af denne sammensvejsede brødreflok med de to yngste på fløjene ved siden af de to ældre, med patriarken i midten.

Fig. 230. Brødrene Knudtson på HVIDE HUS den 17. august 1946.
Fra venstre onklerne Harald, Kristian, Thorkil, Jørgen – og Far.
Foto i Forfatterens eje.

Patriarken lyser af glæde og stolthed over denne samlingsstund, men man aner dog også under de buskede øjenbryn den bekymring, som hans store ansvarsfølelse undertiden belastede ham med.

Generalen fremtræder som den slebne diplomatiske militærpersonlighed han var, med det faste blik i et åsyn, totalt domineret af imødekommenhed.

Onkel Jørgen – den fra Østen hjemvendte – i hvad der dengang var super-elegant sommerflonel, med en munter – måske drillende – replik på læberne og et ansigt, der lyser af lystig åndfuldhed.

Onkel Harald som den mest alvorligt udseende, men med et ansigt præget af klar åbenhed – observerende, lyttende, interesseret i hvad menneskeligt, der møder ham.

Og på den anden fløj yngstemanden Torben, Far, rank og flot som de øvrige med en udstråling af myndighed – men med mildhed i de varme øjne.

Om sidstnævnte og hans verdener handler de følgende kapitler.

KAPITEL 31

TORBEN GRUT KNUDTZON

LÆGEN – FAR

Min far, Torben Grut Knudtzon's data fremgår af Kapitel 24 under No. 10. Han blev som nævnt i Kapitel 22 født den 2. marts 1900 på Lille Hummeltofte, og han døde den 27. maj 1982 på Kommunehospitalet i København – det hospital, hvor han havde lagt sin livsgerning.

Han blev født på Lille Hummeltofte trods årstiden, da familien den vinter, på grund af håndværkere i Amaliegade 14, boede på landet, jvfr. Kapitel 22. For Farmor var fødselen smertefuld, hun fik to gange smertestillende indsprøjtninger, men fødte ved 19-tiden »en velskabt Dreng på 8½ pund; derefter befandt hun sig vel. – Ellinor vilde jo helst have haft en lille Pige; begge ere vi glade og taknemlige over, at alt hidtil er gaaet saa godt. Fru Grut og Dr. Lemche vare mageløst hjælpsomme og elskværdige.«

At Farmor havde ønsket sig en pige som »rosinen i pølseenden« er jo forståeligt nok, men det lod hun sig aldrig mærke med. Tværtimod var hun lykkelig for sin yngste søn – og pavestolt af ham. »Min Søn Doktoren kan alt!« yndede hun at sige om ham. Farmor havde i det daglige hjælp med børneflokkene af den uforlignelige Karoline Olsen, omtalt ganske kort i Kapitel 29, og af Farfar kaldet »Caroline Barnepige«. Hun var, såvidt jeg kan se, blevet fæstet i 1895 eller 1896, og blev en institution, som i hvert fald Far, men også Onklerne Harald og Jørgen, var tæt knyttet til. Disse tre yngste – af Tante Dixen kaldet »Drengene« – var dem, der mest direkte havde den daglige kontakt med Karoline, men det var de to yngste – »De To Små, Halle & Tobbe«, som Tante Dixen kaldte dem – der på den lange bane fik den tætteste kontakt med »Caroline Barnepige«.

Karoline Kirstine Olsen var fra Lolland, født den 25. juni 1860 og således midt i 30'erne, da hun blev en del af tilværelsen i Amaliegade og på Lille Hummeltofte. Hun var en lille, tæt og energisk person med et beslutsomt ansigt, jvfr. Fig. 231 nedenfor.

Fig. 231. »Caroline Barne pige«
på Lille Hummeltofte, ca.
1910; foto i Forfatterens eje.

Hvad hendes forgængere ikke var blevet, blev Karoline: En livsvarig succes. De første mange år var hovedopgaven børnene, men samtidigt hermed, og løbende frem gennem årene, blev hun en stedse solidere støtte for Farmor ved at deltage i alle foreliggende spørgsmål omkring husførelsen. Var Karoline syg af for eksempel mæslinger, noteredes det hos Farfar på linie med sygdomme hos familiens medlemmer, og hun blev passet og plejet med samme omhu. Hun var ofte med familien i teateret, men ledsagede lige så tit en eller flere af børnene alene. Den 12. december 1908 var juletravlheden ved at indfinde sig i Amaliegade 14, og Farfar beretter om, at han med Farmor, efter besøg hos hendes Mor, gik i butikker med hende – juleindkøb. Til middag var 7 af Jørgens venner; Harald var ude til middag, Thorkil, Kristian og Dixen var på bal og »Torben med Caroline i Casino (Texas Jack).« Den 6. august 1910 var »De 3 Drengene med Caroline paa Tour til Roskilde.« Hun var et sandt Faktotum – en 8-armet blæksprutte.

Hendes ry var nået viden om i slægten og i 1907 noterer Farfar den 15. september: »Brev fra Ulla (Farmor's Søster), om Ellinor har noget imod, at Aage Westenholz faar Caroline til Barne pige for deres 2 ældste Børn, der skal blive her i Danmark, naar Forældrene reise til Siam; høi Løn stilles

hende i Udsigt. Ellinor svarer at hun nødig vil af med Caroline, men ikke vilde staae C.'s Lykke i Veien; hun beder dog om bestemt Tilbud, før hun taler med C. derom.« Det blev aldrig til noget; Karoline ville ikke!

Anderledes i 1911, hvor Farfar den 21. oktober beretter: »Caroline flyttede til Thorkil for at passe hans Søn.« Onkel Thorkil og Tante Karen fik som bekendt deres førstefødte, Karsten, den 4. oktober 1911, og da var Karoline ikke i tvivl. Hun flyttede for en periode sine teltpæle, og flyttede hjem igen til Amaliegade den 1. december.

Hun var således højt værdsat af hele børneflokket, hvilket bl. a. fremgik af et brev, Karoline's niece Theodora Nielsen – der bl.a. boede hos Karoline på Lille Hummeltofte i en uge frem til den 1. august 1903 – den 2. maj 1938 skrev til mine forældre. Det var efter Karoline's død; niecen havde »gennemset alle min Tantes Gemmer« og havde fundet nogle billeder, som Karoline havde ønsket skulle vende »tilbage til Familien Knudtzon.« Der var foto's af alle børnene i mangfoldige udgaver. Når Onkel Kristian i sin militære karriere var blevet fotograferet, sendte han et billede til Karoline. Onkel Jørgen skrev til hende fra Siam; den 14. august 1921 slutter han et længere brev til Farmor således:

»Det glæder mig at høre, at Karoline blev saa glad for mit Brev; jeg skal se at faa Tid til at gentage det ved Lejlighed. Det kan maaske – i hvert fald rent temporært – dreje hendes Mundvige noget opefter.« Og efter at have været hos fotografen har han også sendt Karoline et foto.

Tante Dixen skrev til hende fra de mange rejser, og også hendes foto fandtes i Karolines efterladenskaber.

Omkring en halv snes år før Farmor's død fraflyttede Karoline Lille Hummeltofte, men hun kom jævnligt på besøg, og der blev passet på hende i hendes otium, hvor hun boede på Bethania på Frederiksberg. Således styrede Onkel Thorkil hendes økonomi, og søskendeflokket opretholdt forbindelsen, til hun døde den 25. marts 1938 om morgenen. »Tak til hendes kærlige og trofaste Sjæl. Gud velsigne hende. Godt at hun fik Fred!«, skrev Onkel Kristian i sin dagbog. Hun blev begravet fra Sorgenfri Kapel på Sorgenfri Kirkegaard – ikke langt fra Lille Hummeltofte.

I niecen's brev af 2. maj 1938 til mine forældre skriver hun bl.a.:

»De maa tro, det har været lidt vemodigt at se, hvor rørende det alt sammen var gemt hen – pakket ind – talte sit eget Sprog om de Minder, der knyttede sig til hvert Billede og hver lille Ting.«

Far var således i gode hænder fra starten – som han altid understregede fandt sted »i forrige århundrede«. Han var livet i gennem glad for at være kommet til verden i det sidste år af det 19. århundrede. Og med en far, der havde været med i 1864 og en farfar, der var født i revolutionsåret 1789. Født, som han var, da århundredet vippede om sin akse, ind i et af sammenhæng præget milieu, tog han med sig i Livet en udpræget historisk interesse. Fra de første år under den efterhånden populære Christian IX – Europa's Svigerfar (hvilken titel nok mest var Dronning Louise's fortjeneste) – levede han under Frederik VIII, inden farfar døde, og derpå under Christian X (hvis popularitet under 2. Verdenskrig nåede højder, man ikke havde forudset under Påskekrisen i 1920), Frederik IX og vor nuværende monark, Dronning Margrethe II. Det blev et langt spand af år frem gennem 1900-tallets ufattelige forandringer, før Far, mæt af dage, døde i 1982.

Far gik en vinter igennem i børnehave hos professorinde Brünniche i Store Strandstræde, hvor han lærte læsning, skrivning og regning.

Også han skulle i Krohns Skole, hvorfor Farmor den 30. marts 1906 var »hos Krohn, hvor hun indmeldte Torben til October.« Den 14. august »begyndte Harald og Torben at læse med Frøken Christensen«, og den 3. november gik så starten: »Torben begyndte i Krohns Skole.«

Den 4. maj 1907 besøgte Farfar »Skolebestyrer Krohn for at tale om Harald og Torben.« Det har sikkert været tilfredsstillende, thi den 4. juli 1908 afsluttes skoleåret med bemærkningen: »Torben No. 6 i sin Klasse med ug? i Hovedcharacter.« Det niveau holdt han, således at Farfar den 5. juli 1910 kunne tage til »Afslutning i Krohns Skole med Ellinor og Torben, der blev No. 6 (ug?) og nu forlader Skolen.«

Ind i mellem skolearbejdet var der naturligvis rigelige muligheder for et mangfoldigt drengeliv. Som nævnt tog Caroline Barnepige ham med i Casino sidst på året 1908, hvor hans fødselsdag den 2. marts blev fejret dagen før med klassefest i Amaliegade. »Torbens Klasse var indbudt til at »slaae Katten af Tønden« og at slaae Jydepotter itu; der mødte omkring 20, og de gjorde forfærdelig Spektakel.« På selve dagen lød det: »Torbens Fødselsdag feiredes i Stilhed efter Gaarsdagens Larm.« – Den 22. oktober begyndte »Harald og Torben Dandseøvelser hos Grosserer Vett.« – Også året 1909 sluttedes festligt; den 28. december forlyder det: »Drengeselskab om Aftenen, Haralds og Torbens Venner, i alt 16 Dreng. Dixen hjalp til med at underholde Gjæsterne.« – Det kunne øjensynligt være fornødent, at nogen bistod med underholdningen, som ellers undertiden gik lidt trægt. Far fortalte, at det var overgået ham som dreng ved slige lejligheder at få opfordringen: »Animér dine Venner!« Men det fik de da lært.

Den 5. april 1910 var Farfar »hos Skolebestyrer, Dr. Bondesen, for at indmelde Torben fra næste Skoleaars Begyndelse.« Således begyndte Far i Borgerdydskolen efter skoleferiens afslutning. Det forløb fortsat fortrinligt; den 6. juli 1911 skriver Farfar fornøjet: »Efter endt Examen staaer Torben som No. 1 i sin Klasse.« Året efter, den 5. juli: »Torben færdig med sin Examen. Lutter 6-taller undtagen 5 i dansk Stil og Tegning.«

1912 blev også året, hvor Far levede op til en tradition i hjemmet, nemlig den at lære et digt af en vis længde udenad og fremsige det. Digtet var Frederik Paludan-Müller's digt »Slaven«, en versificeret poetisk fortælling på 20 sider af Adam Homo's digter.

Frederik Paludan-Müller (1809-1876) kendes i dag bedst fra hans hovedværk fra 1840'erne, udviklingsromanen Adam Homo, skrevet i virtuose ottaverim. – Under den polske frihedskamp mod det russiske voldsherredømme ved Novemberopstanden i 1830 gav Paludan-Müller sit besyv med, og i årene derefter skrev han »Slaven«, der omhandler den polske frihedshelt Peter Wysocki, som under Kosciuszko-opstanden mod russerne i 1794 (der endte med, at Polen blev slettet af landkortet ved delingen mellem Rusland, Preussen og Østrig) var forrest »paa Wolas Skandse, Warschaus Vold; men da os meldtes Polens Fald, var du iblandt de Dødes Tal.« Peter Wysocki var dog ikke død, men russernes fange, og han sendtes til de sibiriske minegange som slavearbejder. I digtet er hans dødsstund nær og en munk, der også som polak har været part i de polske opstande, skal nu bringe Slaven den sidste trøst. Om de to landsmænds møde, handler digtet, der slutter med, at Slaven – udfriet af den minderige samtale med en landsmand – dør for fødderne af munken. »Hans Strid var endt. I Hulens Vraa – død paa sit Leje Slaven laa.« – Men:

»Hvor var hans Sjæl? – Hvem har et Svar?
Men hvordan den til Møde var,
O, spørg hans Aasyn kun derom:
Læs i det stille Smil hans Dom.«

Dette digt må have haft Farfar's særlige interesse, thi han udlovede 20 kr. til hver af Sønnerne, den dag de havde lært det udenad og kunne deklamere det. De har formentlig alle fem lært sig »Slaven«, men det vides, at den 4. juli 1895 (han var da knapt 7 år) »fremsagde Christian meget smukt et langt vers«; den 5. august 1910 »fremsagde Jørgen »Slaven« af Paludan-Müller« (Jørgen var da 16 år gammel), og den 2. august 1912 »fremsagde Torben »Slaven« af Paludan-Müller.« Far var da 12 år gammel, og dette digt

tog han med sig hele livet. Ved utallige lejligheder har jeg hørt ham citere uddrag derfra og altid i relevante situationer, hvor digtets vers kunne understrege et faktum.

Året 1913 bragte Far to ulykker. Den 12. august døde hans far.

Men allerede den 27. januar, da Far, Onkel Harald og Onkel Jørgen var i Ulvedalene med deres kælke, »blev Torben paakjørt af en anden Slæde, fik et stort Saar paa venstre Been, transporteredes af Falcks Redningskorps til Commnehospitalet, ledsaget af Jørgen. Her tog Jonas Collin sig af ham, forbandt Saaret etc. – Jeg tog strax fra Banken, da jeg fik at vide pr. Telephon af Jørgen, at Torben var kommet til Skade, ind til Hospitalet, hvor jeg traf Ellinor, Dixen, Jørgen og Harald. – Ellinor og Caroline var inde hos ham, efter at vi havde spist.« Han blev anbragt på en enestue, hvor Jonas Collin tog sig omhyggeligt af sin 23 år yngre fætter, og hvor han dagligt fik besøg af Farfar, Farmor og Karoline – af Farfar både før og efter Banken.

Den 31. januar blev så bandagerne taget af og såret var pænt lægt, »undtaget paa eet Sted«. En transplantationsoperation var nødvendig, hvor vævet var dødt, »men denne Operation kan først foretages, naar Resten af Saaret er ganske lægt, saa hans Ophold paa Hospitalet bliver af temmelig lang Varighed. Almenbefindende og Humør godt.« Efter nogle dage fjernedes bandagen på ny, ligesom 3 dræn; endnu et stykke væv måtte fjernes, men sårhelingen skred fornuftigt fremad, og den 6. februar »blev han flyttet hjem fra Commnehospitalet.« – Den 16. februar: »Saa Torbens Saar; det læges tilsyneladende kun meget langsomt og seer stadig slemt ud.« Den 21. februar »mener Jonas Collin, at Torben én af de første Dage skal ind paa Commnehospitalet igjen (Transplantation).« To dage senere blev han så atter indlagt, og dagen derpå »foretoges en Transplantation, som forløb under Lokalbedøvelse uden Smerter, og med hvilken Jonas Collin ytrede sig tilfreds.«

Far måtte tilbringe sin 13 års fødselsdag på hospitalet, hvor han fik besøg af hele familien, også Farfar som ellers i den senere tid havde været syg og sengeliggende med feber og smerter. Den 8. marts blev Far så udskrevet til hjemmet, efter et vellykket efterforløb ovenpå operationen. I hjemmet lå Farfar syg af en let årebetændelse, men med mange smerter, og hans yngste søn som rekonvalescent efter operationen. Den 21. marts spadserede Farfar dog »med Ellinor og Torben, der første gang var ude, paa Castelsvolden.«

Far var således kommet sig ovenpå uheldet på Djævlebakken i Ulvedalene, men havde livslangt et tydeligt stort ar på underbenet. For os børn vakte det tidligt interesse, og jeg husker, hvordan det var med nogen gysen, jeg første gang hørte ham berette om dette uheld. Når jeg selv på kælkebakken

i Østre Anlæg, som var stejl og lang, susede ned på min kælk, var det med stor agtpågivenhed overfor de øvrige trafikanter på bakken.

Men Farfar kom sig ikke; 3 måneder efter turen på Castelsvolden døde han, jvfr. Kapitel 22. Far kendte således kun Farfar som en ældre mand, men han huskede ham altid som den »ranke, modige, retsindige og festlige Personlighed«, en god og hjertelig familiefar, der skabte sine børn et lykkeligt og fredfyldt hjem. »Hver formiddag kl. 10 gik min far fra hjemmet i Amaliegade til banken ved Holmens Kanal, iført høj hat«, udtalte han langt senere med et erindrende smil, »man viste sit arbejde og sin institution fuld honnør.«

Da Far var lidt over 5 år gammel, blev han, siddende på skødet af Farfar og med Familien omkring sig på Havetrappen til Lille Hummeltofte, fotograferet. Ser han lidt klein ud, er årsagen Fåresyge. Billedet viser, hvad Far bl.a. huskede om Farfar og Familielivet.

Farfar skrev den 28. maj 1905 i sin dagbog: »Blev photographerede af Fotograf Collin (Ellinor, jeg og alle 6 Børn).« Billedet ses nedenfor som Fig. 232.

Fig. 232. Farfar, Farmor og deres 6 børn på Lille Hummeltofte.

Fotograferet den 28. maj 1905 af Fotograf Collin.

Fra venstre stående: Onkel Thorkil, Tante Dixen og Onkel Kristian.

Siddende: Onkel Harald, Farmor, Far, Farfar og Onkel Jørgen.

Foto i Forfatterens eje.

Efter Farfar's død den 12. august 1913, kunne Farmor, som nævnt i Kapitel 30, den 26. august notere, at nu »kom Harald og Torben ind i Metropolitan-skolen; det takker vi Karen og hendes Fader for.« Derfor kunne Far i 1917 blive nysproglig student med et gennemsnit på 5.71 fra Metropolitan-skolen. Ved hans 60-årsdag udtalte han i et interview med dagbladet BØRSSEN, at han ikke kunne anerkende forfatteren Hans Scherfig's skildring af Metropolitan-skolen i »Det forsømte Forår«. »Lærerne var nok ældre herrer af den gamle skole, men det var hædersmænd og fine, dannede mennesker, og der var efter min mening en god aand og et godt kammeratskab i skolen. Jeg mindes den tid med glæde.«

Med studenterhuen på hovedet i sommeren 1917 afsluttede Far de mange trygge og rolige skoleår, som for ham siden stod i et særligt skær. Nok var han blevet faderløs i 1913 og nok rasede Første Verdenskrig endnu på kraft, mens han fejrede Huen, men sidenhen i livet erindrede han sig altid barndommen og den tidlige ungdom som Den Gyldne Tid – Stefan Zweig's Die Welt von Gestern – før Den Store Krig betød Enden på Det Gamle Europa.

Den 28. juni 1914 faldt de skud i Sarajevo, der tog livet af den østrig-ungarske tronarving, ærkehertug Franz Ferdinand, og hans hustru, da parret i åben limousine under det officielle besøg i Bosnien-Hercegovina – dengang en del af Kejserriget – var på repræsentativ køretur rundt i byen. Herefter nærmest snublede Europa – men ikke Danmark – ind i en krig af en art og omfang, næppe nogen i deres vildeste fantasi havde forestillet sig. »Den tryghedens og den skabende fornufts verden, som vi var vokset op i, opdraget i og havde hjemme i, knustes på et sekund i tusind stykker som et hult lerkar«, skrev Stefan Zweig sidenhen – under 2. Verdenskrig – i sine europæiske erindringer. Fra at være en europæisk krig med en vestlig front, hvor skyttegravskrigen bølgede frem og tilbage i Nordfrankrig og Belgien, udviklede Den Store Krig sig til et sandt blodbad også ved adskillige andre fronter i Europa, Mellemøsten, Asien og i Afrika. – Til sidstnævnte verdensdel var i januar 1914 den unge Tanne Dinesen ankommet for at blive til Baronesse Karen Blixen-Finecke, ved giftermålet den 14. januar 1914 med grandfætteren Baron Bror Blixen-Finecke, og sammen skabte de begyndelsen til Den Afrikanske Farm. Da krigen brød ud, meldte Bror sig som frivillig på engelsk side, medens svogeren, Tanne's broder Thomas Dinesen, sidenhen meldte sig til canadisk tjeneste, hvor han kæmpede på vestfronten i det berømte Black Watch Regiment. Den 12. august 1918, under nærkamp mod tyske soldater i begyndelsen af slaget ved Amiens i Frankrig, udviste han et så enestående mod under erobringen af mere end en mil af tungt beskyttede tyske skyttegrave i løbet af en halv snes timer, at

han efterfølgende af den britiske monark, Kong George, modtog den højeste militære hæder for tapperhed, det britiske Victoria Cross.

Danmark, hvis udenrigsminister var Erik Scavenius, holdt sig udenfor krigen, men ikke desto mindre deltog en del »danskere« på tysk side, nemlig mænd, som efter 1864 ved tabet af hertugdømmerne var blevet tyske statsborgere. Af dem faldt omkring 5000 soldater på vestfronten i dette rå og blodige undergangs-sceneri, hvor til sidst Centralmagterne Tyskland, Østrig-Ungarn og Det Osmanniske Rige blev afgørende slået af Ententemagterne England, Frankrig, Rusland og sidenhen U.S.A.

Mens Far sluttede sin skolegang med studenterhuen, og Limfjordsdigteren Jeppe Aakjær til et grundlovmøde i 1917 beskrev Danmark som »Du pusling-land, som hygger dig i smug,/mens hele verden brænder om din vugge«, blev grunden lagt til enden på Det Gamle Europa. Over 8 millioner soldater og over 7 millioner civile omkom, og krigen kastede, efter våbenstilstanden den 11. november 1918 og fredsslutningerne året efter, lange skygger frem over det århundrede, som allerede en snes år senere så en ny Verdenskrig rasere bl.a. Europa, og som først for 25 år siden så en afslutning på Den Kolde Krig. De lange skygger efter rystelserne i de gamle imperier – Kejserdømmet i Tyskland afløstes af Weimar-Republikken, Kejserdømmet Østrig-Ungarn opløstes og smuldrede, Osmannerriget ophørte med at eksistere og Rusland »væltede« ved Lenin's Oktober-Revolution og den efterfølgende henrettelse af Zaren – bestod i Leninisme, Stalinisme, Gulag, Fascisme, Nazisme, endnu en Verdenskrig, Racisme, KZ-lejre, Holocaust og Kold Krig i Atombombens skygge. Det var det Europa, Far som voksen kom til at opleve og leve i. Jeg kan ikke fortænke ham i, at han fra tid til anden tænkte tilbage på Den Gyldne Tid – Die Welt von Gestern.

Mens Krigen rasede sig igennem sit sidste år, overvejede Far sin situation efter studentereksamen. Han var ikke i første omgang klar over, at han ville være læge, men mon ikke hans egne oplevelser med hospitals- og lægeverdenen fik positiv betydning for hans valg.

Selvom hans Morfar, øjenlægen Edmund Grut på Store Hummeltofte døde allerede i 1907, beundrede Far ham og han fik via Farmor også betydning for hans livsvalg. Endelig tror jeg, at hans 23 år ældre fætter Jonas Collin, jvfr. Kapitel 21, også har haft betydning for livsvalget. Det er i hvert fald interessant gennem nogle få hos mig bevarede breve at se, hvor tæt de to kirurgiske fætre stod hinanden og i hvor høj grad den ældre og erfarne fætter støttede og rådgav den yngre.

Efter studentereksamen forærede Farmor Far en rejse til Norge, en fodtur i Jotunheimen med en kammerat; det blev hans første egentlige udenlandsrejse og var en oplevelse, han aldrig glemte.

Efter eget udsagn tog han ret flittigt fat med det samme på studiet, som hurtigt fængslede ham, og 6½ år senere blev han kandidat med laud; det var i vinteren 1924, nærmere betegnet den 26. januar på Farmor's 65-års dag. I den anledning forærede Farmor den nybagte Læge Farfar's lommeur, der siden gik i arv til mig og som den 26. januar 2015 overgik til min søn, Nikolaj, på hans 50-års dag!

Under studiet boede han hjemme på Lille Hummeltofte og i de lange sommerferier rejste han – efter krigen – dels med Farmor, dels med nogle af skolekammeraterne, vennerne Levysohn, Bülow og Tobiesen. Han fortalte med nogen gru, hvorledes han, under en rejse med Farmor og Tante Dixen til Tyskland først i 1920'erne, på en tur i de sydtyske bjerge, mødte en smuk ung pige, som de faldt i snak med. Hun udtalte, at hendes største ønske var at føde 12 sønner, der alle skulle i krig mod Frankrig!

Han fik ansættelse som Kandidat på Julemærkesanatoriet i Kolding i tiden april – oktober 1924, og flyttede således hjemmefra. Farmor har i breve fra marts 1924 til Onkel Jørgen i Siam givet udtryk for sit savn, og Onkel Jørgen svarer den 13. april kærligt og klogt: »Ja, jeg forstaar, det er ensomt nu, da Torben er borte, men det er jo Livets Gang, at Ungerne bliver flyvefærdige, og forlader Reden; og du ved jo, at saa snart Lejlighed gives, vender vi Næsen hjemad, og søger tilbage til den gamle hyggelige Rede.«

Han fortsatte sin kliniske uddannelse på Statshospitalet i Sønderborg, hvor han var ansat på kirurgisk afdeling fra december 1924 til januar 1926. I den periode besvarede han en prisopgave fra Københavns Universitet og opnåede Accessit i 1925. Han gav selv udtryk for, at opgavebesvarelsen ikke blev så god, som han havde ønsket, men at den gav ham »en vis Træning og Øvelse i videnskabeligt Arbejde.« – Så forlod han provinsen og vendte hjem til København, hvor han fra februar til november 1926 var ansat som Kandidat ved den gamle Sct. Lukas Stiftelse, der dengang lå i Nørre Allé. Turnuskandidat blev han på Rigshospitalets kirurgiske og medicinske afdelinger fra december 1926 til november 1927, hvorefter han i januar 1928 vendte tilbage til Kommunehospitalets Første Afdeling hos Fætteren Jonas Collin – denne gang som Kandidat og ikke som Patient! Ansættelsen varede dog kun 3 måneder, da han til april blev ansat som videnskabelig assistent på Universitetets retsmedicinske Institut på Rigshospitalet. Der blev han i 1½ år, og undervejs besvarede han en af Universitetet i 1927 udskrevet prisopgave om spørgsmålet om færdselsdrab i retsmedicinsk behandling, som han i november 1928 fik guldmedalje for. Emnet fangede ham, og han besluttede at arbejde videre med dette emne, som han fandt var af stor betydning under de færdselsforhold, der i årene forud havde udviklet sig. Jeg fornemmer, at også fætteren Jonas Collin, der fungerede som Forsikrings-

læge ved siden af hospitalsgerningen, har støttet ham i at viderebearbejde emnet. Som Prosektor ved Retsmedicinsk Institut foretog Far størstedelen af de legale obduktioner og fik derved lejlighed til at arbejde med Trafikdødsfald i Retsmedicinsk Betydning, hvilket blev titlen på hans skelsættende disputats, der gav ham den medicinske doktorgrad i 1933.

Selvom arbejdet som Prosektor på Institutet og med Disputats-skriveriet var krævende, nåede han dog også pr. 1. juni 1928 at tage kørekort til motorcykel. Det udnyttede han til i sommerferien at drage på motorcykeltur til Skotland, hvor han bl.a. besøgte flere GRUT HANSEN Slægtninge af Berry-grenen på ejendommene Glenstriven, vest for Glasgow, og Fetternear, nord for Aberdeen. På hjemrejsen fra Glenstriven væltede han på vejen mod Glasgow med motorcyklen og brækkede venstre underarm lige over håndleddet; ret uheldigt og specielt for en kirurg! Men hans kendskab til de forskellige hospitals kirurgiske ekspertise var allerede da så udtalt, at han forlangte sig indlagt på The Western Infirmary of Glasgow, hvor han blev opereret. Resultatet var ikke kønt, men effektivt. Resten af livet var hans venstre underarm forskudt groet sammen, men den var fuldstændig brugbar. Far's rædselsscenario var jo, at bruddet skulle kompromittere brugen af hans venstre hånd under operationer, men det scenario slap han for. Da han sidenhen traf Mor i Paris, jvfr. nedenfor, var noget af det første hun bad om, at han ophørte med at køre motorcykel. Den bøn blev naturligvis hørt!

Fra oktober 1929 var han tilbage – nu som Anden Reservelæge – på Kommunehospitalets Første Afdeling, hvor han arbejdede til september 1931, på hvilket tidspunkt han må være blevet færdig med disputatsen, som blev skrevet på en solid gammel skrivemaskine i den lejlighed på Strandboulevarden, som han siden 1929 boede i. Derpå var han fra december 1931 til august 1932 på studieophold i Paris, hvor han på hospitalet la Salpêtrière's kirurgiske afdeling arbejdede som Assistent hos franske professorer, hvis kirurgiske og pædagogiske evner han kom til at beundre livslangt.

Jeg er overbevist om, at hans Fætter og Chef, Jonas Collin, der var særdeles fransk-orienteret, har været inspirerende for Far's valg af studieophold. Under studieopholdet rapporterede Far detaljeret hjem til Jonas Collin om sine erfaringer på la Salpêtrière, og et af Jonas' svarbreve, fra den 25. marts 1932 taler sit eget sprog om forholdet mellem de to. »Det glæder mig meget at se, hvorledes du aabenbart mere og mere falder til i Paris og hos de franske Chirurger. Jeg kan godt forstaa, at du hovedsagelig søger at lære Teknik dernede; i den ere de jo Mestre; men det hænger sikkert for en stor del sammen med deres planmæssige Opøvelse i den, noget som vi mangler. Hvis du kan tilegne dig Assistenternes Teknik, vil du have gjort dig dine

fremtidige Chefer meget forbundne; og naar du selv bliver Chef, kan du saa lære den fra dig. I Assistencen, den skjulte Hæmostase, »Serveringen« uden store Bevægelser osv., staa Franskmandene langt over os, og deres elegante Operationstechnik hviler, saa vidt jeg har kunnet se, for en ikke helt uvæsentlig del paa den ypperlige Assistance. Saa bør du vist ogsaa nøje sætte dig ind i Organisationen af deres Blodtransfusion; de have jo paa Salpêtrière en stor Stab, vist over 100, donores, men det var rart at have ganske nøjagtige Oplysninger om Controllen af dem, Lønningsforhold (det er vist tildels private Tilskud fra Overlægerne) og Ferie efter »Tapningerne«, hvor meget man kan forlange af dem osv., samt den nøjagtige Teknik ved deres directe Overføring. Selvom vi her paa I afd. kun bruge Transfusion ret sjældent, er det dog i Stigning, og paa andre Afdelinger bruges det mere. Der har, ved jeg, været Vanskeligheder med at skaffe donores i en Fart, og der kunde maaske blive Grund til at indgive et udførligt Forslag til Ordning heraf. Og kan du saa præstere et godt Grundlag for Forslaget, vil du have consolideret din Stilling ikke blot paa en enkelt Afdeling. Narkose tror jeg derimod ikke er et Omraade, hvor vi trænge til Paavirkning udefra; jeg synes, at der arbejdes godt med det, altsaa især med ikke Narkose men Anæsthesi paa forskjellig Vis.« Herefter omtaler Collin i det lange brev dels de dårlige økonomiske og politiske forhold, dels nogle ændrede læge-politiske forhold. – Og så har han »prøvet at sætte Fart i Bedømmelsen af din Disputats, men baade Sand og Kjærgaard jamre højlydt over alt det, de er overbebyrdede med, og de have sandelig Ret deri.« – Endelig det nære og lokale: »Vi have meget at gjøre, 5-6 Senge paa Gangen paa Kvindesiden, hvilket jeg har accepteret under Forudsætning af, at vi have det fornødne Sygeplejepersonale; der venter f.T. 127 Kvinder – Chirurgiske – paa Indlæggelse!« Brevet dokumenterer det nære forhold mellem de to Fætre, Fagfæller og Kolleger – og er naturligvis, set med dagens øjne, tidstypisk; men tillige fortæller brevet jo budskaber, som den dag i dag er aktuelle. Far fik dog også tid til andre gøremål i Seine-Staden; således mødte han Mor og forlovede sig med hende – netop i marts 1932.

Vel hjemme fra Paris giftede han sig den 17. september 1932 med Mor – hvilket jeg vender tilbage til – og efter et års ansættelse som Assistent ved Kommunehospitalets kirurgiske Poliklinik blev han fra oktober 1933 ansat som Første Reservelæge på Kommunehospitalets Første Afdeling. Fra denne position ansøgte han, da den højt estimerede chefkirurg på Hospitalets Femte Afdeling, professor P.N. Hansen i 1936 tog sin afsked, om at blive hans efterfølger. Umiddelbart set var hans chancer ikke store, ung som han var i et felt af særdeles erfarne og dygtige medansøgere, men da Københavns Magistrat den 18. maj 1936 holdt møde på Rådhuset, indstillede Hospitals-

Borgmester Peder Hedebo blandt de 9 ansøgere den yngste: Dr. Torben Knudtzon. Som Berlingske Tidende skrev var »vistnok ingensinde før en Overkirurg-Post besat med en kun 36-aarig Mand.« Blandt de forbigåede var flere fremragende læger, der dog i de kommende år endte i chefstillinger. Men ballade blev der omgående i Pressen. Dagen efter skrev Dagens Nyheder under overskriften »Overlæge-Udnævnelse forbløffer Lægeverdenen« om »den yngste ansøger, der endnu ikke har fuldendt sin Uddannelse« og som »i saa ung en Alder er blevet udset til at beklæde en Stilling, som han endnu næppe er moden for«, og tilføjede, at det kom »som en meget stor Overtalelse, at Hospitalsdirektør K.M. Nielsen satte saa meget ind paa at faa Dr. Knudtzons Udnævnelse gennemført.« –

Og tænk, da der 14 år senere skulle skrives en omtale af Far til hans 50-års dag, brugte skribenten en trediedel af artiklen således: »Da den højt estimerede overlæge paa Kommunehospitalets 5. afdeling P.N. Hansen i 1936 tog sin afsked, gik han kraftigt ind for, at den unge reservelæge skulle være hans efterfølger. Tilsyneladende var hans chancer smaa. Blandt hans medansøgere var nogle af vore bedste kirurg-navne, og var Knudtzon end dygtig, saa var han dog endnu et ubeskrevet blad. Hans udnævnelse vakte diskussion og blev debatteret i Magistraten, men den stod fast – og siden har den brede offentlighed ikke hørt meget til P.N. Hansens favorit, der traadte ind i sin stilling som landets yngste overlæge. Men sit hospital har han været en god mand.«

Det hændte sig, at jeg på hans gamle dage bragte emnet på bane og spurgte Far om, hvad årsagen egentlig var til, at det blev ham; han vred sig beskedent og søgte naturligt nok at krybe udenom. Men på et tidspunkt faldt bemærkningen: »Mig havde de ikke noget på!« Og så tilføjede han med et varmt smil i de blå øjne: »Man skal holde sin sti ren – Husk det!« Det råd har jeg livet igennem været ham svært taknemmelig for, men i skrivende stund bæres det mig også for, at der heri ligger et slægts-kendetegn. Jeg tænker på, at Oldefar's Svoger, Christian Knudtzon, jvfr. Kapitel 13, i sine erindringer om den lemfældige uddannelse, han fik hos Consistorialråden i Slesvig, fandt trøst i, at hans »Moralske Character« var uantastet.

Farmor, der under dette karriereforløb jo var død to år tidligere, har utvivlsomt i sin himmel frydet sig over, at yngstesønnen – »Min Søn Doktoren kan alt!« – arbejdsmæssigt var havnet på den rette hylde. Og fra broderen i Siam, Onkel Jørgen, kom den 21. maj et telegram: »Delighted and proud – learn about fine Promotion which so well deserved – sincerest Congratulations – Love Cecilie & Joergen«. To dage efter skrev Onkel Jørgen: »Det er længe siden, jeg er blevet saa glad – og stolt, kan jeg tilføje – som da jeg fik Eders Telegram: »Udnævnt Overlæge Kommunehospitalet«. Cecilie, som kom hjem fra Indo-Kina samme Dag, som jeg fik Telegrammet, sagde:

»I feel more and more proud of the Family I have been married into«. Vi glæder os med Eder og sender vore hjerteligste Lykønskninger til den velfortjente Forfremmelse til den store, smukke nye Stilling. – Tænk, hvor det dog ville have glædet den kære Moder, hvis hun havde oplevet dette.« – Et P.S. lød: »Vi sender – med Luftposten næste Uge, hvis vi kan, en lille Souvenir i Anledning af Udnævnelsen.« Inden længe ankom denne »Souvenir« i form af en smuk lille siamesisk sølvbakke, hvis indgravning på bagsiden lyder: Kirsten & Torben fra Cecilie & Jørgen 21/5-36. Den glæder jeg mig dagligt over i min stue i Thy.

De videre hændelser i 1936 og tiderne derefter vil jeg en kort stund udsætte, idet jeg vender tilbage til den unge læges studier i Paris i 1932. Der er en løs ende, som nu bør bindes op. Det er i så henseende en hjælp, at Far øjensynligt efter ankomsten til Paris sidst på året 1931 har anskaffet sig en kalender for 1932, som han rent faktisk troligt skrev i dag efter dag. Det fremgår ikke overraskende, at han var flittig. De 6 af ugens 7 dage var han på la Salpêtrière, hvor han overværede, at de store kirurgiske læger opererede; han fik hurtigt mulighed for at assistere ved operationerne, som var mangfoldige og mangeartede. Han gik til forelæsninger og foredrag og supplerede sine sproglige færdigheder ved privatundervisning i fransk. Om aftenerne læste han fag og skrev breve, medmindre han var inviteret ud. Hurtigt fik han kontakt med derboende familiemedlemmer fra den franske gren af Slægten Hoskiær, jvfr. Kapitel 23, hvilket medførte middage, nogle med dans, og bridge-selskaber. Men han gik også i Operaen, i Teatre og i Biografen. Fra den 22. januar til den 10. februar var Onkel Kristian i Paris, hvor han straks mødtes med Far: »Han har det godt, og er tilfreds, men finder de franske Lægers Administration og Tilsyn med Patienterne middelmaadigt. – Men de er gode Operatører.« Således skrev Onkel Kristian i sin dagbog. I den tid sås de to brødre omend ikke dagligt, så næsten dagligt. I den periode blev stort set alle aftener og søndage brugt på dette samvær og på muntre fælles stunder i Paris' teaterliv.

Og så slog lynet ned lørdag den 5. marts, hvilken dato la Fondation Danoise de la Cité Universitaire seraient très heureux si vous vouliez bien honorer de votre présence la SOIRÉE qu'ils donneront en leur maison. Le 5 mars 1932, à 21 heures. ON DANSERA. Buffet gratuit. Aftenen indledtes med en koncert, hvor pianistinden France Ellegaard spillede Ravel, Schubert, Chopin og Liszt.

Far, der var meget musikalsk og elskede pianoet, havde meldt sig til arrangementet – måske også for at få sig en dans. Koncerten var velbesøgt og salen næsten fuld. Netop som den skulle begynde, kom i sidste øjeblik en ung

dame ind i salen og ledte efter en ledig plads. En ung dansk læge flyttede lidt ind på rækken og gav plads til den unge dame. Hun viste sig hurtigt at være dansk og efter koncerten var der souper med dans, efterfølgende champagne og kaffebord; den unge læge »kom først hjem henad Kl. 5. Traf Frøken Abildgaard, som var nydelig og sød og som jeg dansede en del med.« Der udveksledes adresser, og det viste sig, at den unge dame hed Frøken Kirsten Abildgaard, og at hun var blandt les residents de la fondation. Mandag den 7. marts skrev Far »til Frøken Abildgaard og inviterede hende til Middag.«

Onsdag den 9. marts kom »Svar fra Frøken A. at hun meget gerne ville komme.«

Torsdag den 10. marts ringede Far »med Frk. A. og aftalte at mødes Lørdag til Middag.«

Lørdag den 12. marts »Kirsten til Middag« med efterfølgende cabaret og dans. »Den lykkeligste Aften i mit Liv!!!« De forlovede sig.

Søndag den 13. marts »Mødte Kirsten Kl. 2.«

Og så melder dagbogen de følgende 2 uger om, at de to unge stort set hver dag mødtes til frokost og til middag, hvorefter de begge blev fotograferet mandag den 28. marts. Herefter indeholder Mor's scrapbog 2 telegrammer: Den 30. marts: »Kærligste Lykönskninger – Brev Følger – Moder, Dixen, Kristian, Harald.«

Den 31. marts: »Tusind Hjertelige Lykönskninger Fra Karen, Thorkil, Karsten og Ellinor.«

Således forløb Far's lykkelige marts måned i Paris i 1932. Efter mødet den 5. marts har det unge par i løbet af 1 uge forlovet sig – og siden fulgte de, i sorger og glæder, i 42 år.

April måned blev tumultøs, men begyndte med varme breve hjemmefra. Den 2. rejste Kirsten til Tours, hvor hun må have planlagt at opholde sig i en periode. Far gik i gang med at pakke kufferten og rejste dagen efter hjem med toget. Den 4. ankom han til Lille Hummeltofte, hvor »Alle modtog Begivenheden meget kærligt. Harald udbragte Kirsten's Skaal.« Dagen efter var han hos Guldsmid Holm og hos professor Sand på Retsmedicinsk Institut. Næste dag var han »hos Jonas, hvor jeg sad ret længe.« Han fik også talt med professor Kjærgaard – Disputatsens skæbne har jo ligget ham på sinde – og kørte så »med Kristian i hans nye Bil til Thorkil's, hvor vi alle var samlet til Middag.« Og så tog Far den 7. april toget til Nykøbing Falster for at hilse på sin tilkommende svigerfamilie, der modtog »mig umaadelig venligt.« Dagen forløb i det hele »meget hyggeligt« og var for begge parter en stor succes.

Dagen derpå var Far tidligt oppe, hilste på svigerforældrene, blev kørt til banegården, tog toget til København, hvor han hentede togbilletter til Paris,

besøgte Onkel Harald i Banken for at få reguleret kontoen, var hos Guldsmeden, aflagde to visitter, kørte til Gerda & Albert Thrane i Hellerup (kommende svigerinde og svoger) på besøg, tog derfra med Onkel Kristian til Onkel Thorkil's og derpå videre til Lille Hummeltofte til middag. Om aftenen visit på Store Hummeltofte. Og så nåede han inden sengetid at skrive til sin kommende svigermoder!

Og hvem fulgte ham til toget på Hovedbanegården dagen efter? Farmor og »Caroline Barnepige«! – I Paris tog han til sit hotel, »hvor Kirsten mødte mig, hun var taget ind fra Tours for at tage imod mig!« Hun vendte dagen efter tilbage til Tours, og Far genoptog sine flittige studier i Seinestaden. – Men allerede efter en uge forlød det fra Tours, at opholdet der var håbløst, og hun bestemte sig til at tage hjem til Danmark, hvilket effektueredes den 22. april. Far fulgte hende til toget og traf på Gare du Nord den danske skuespiller Poul Reumert for første gang.

Og så slog lynet atter ned, men denne gang med et Sorgens Budskab. Om morgenen den 28. april modtog Far et telegram fra Nykøbing Falster: »Far pludselig død – Kom hvis Du kan – Kirsten.« Far svarede prompte telegrafisk: »Sørger dybt med Eder – Reiser i Dag – Torben.«

Hjerteskrærende er det at læse Far's notater om mødet med den sørgende Familie i Nykøbing Falster – »stakkels, stakkels Kirsten, hun var saa bedrøvet og medtaget« – Højtideligheden i Hjemmet den 2. maj og rustvognens rute rundt i byen og videre til København, hvorfra dagen efter begravelsen fandt sted fra Frederiksberg Kirke.

Hjertegribende er det også at læse Far's notater om Det Unge Par's færden i dagene derefter, hvor tæt Familien på Lille Hummeltofte sluttede op om dem og om resten af Familien Abildgaard.

Herefter vendte Far den 6. maj tilbage til Paris og de kirurgiske studier, mens hans Forlovede blev i barndomshjemmet i Nykøbing Falster. Han arbejdede videre med kirurgien og det franske sprog i de følgende 2½ måned med regelmæssigt samvær med Vennen Henning Brøndsted og hans hustru Grethe. Pr. primo februar havde Far på deres anmodning lejet et hus til dem i St. Germain, og der tilbragte Far nu næsten hver søndag, ligesom han jævnligt mødtes med dem til frokost eller middag i ugens løb.

Henning Brøndsted var skolekammerat med Onkel Harald, kom som dreng jævnligt på Lille Hummeltofte, var livslangt nær ven med både Far og onkel Harald, blev jurist og efter en ministeriel karriere chef for Det Kongelige Teater gennem 19 år. – For mig var Onkel Henning og Tante Grethe nogle meget kære dele af mine forældres nære vennekreds.

Under opholdet vedligeholdtes efterretningstjenesten via Jonas Collin, med hvem Far's videre karriere drøftedes. Far ansøgte fra Paris om at få stilling

som Første Reservelæge på Kommunehospitalets Femte Afdeling hos professor P.N. Hansen, og Collin drøftede med P.N., hvordan Far's muligheder var. P.N.'s umiddelbare holdning var positiv, »men der kommer jo nok ældre Ansøgere.« Det gjorde der, og Far fik ikke stillingen, men Fætterten havde gødet jordbunden hos P.N., der i forvejen var Far venligt stemt. Det fik betydning, da P.N. gik af, jvfr. omtalen ovenfor.

Efter at have taget afsked med la Salpêtrière og de mange fagfæller, han dér havde lært at kende, sluttede han sin studietid, pakkede sine ejendele sammen og forlod Paris den 24. juli. Han gjorde en lille uges ophold i Nykøbing Falster, inden han den 29. juli vendte tilbage til bopælen på Strandboulevarden.

Professor Sand gav primo august »glædelige Oplysninger«, og kunne en måned senere meddele Far uofficielt, at Disputatsen var antaget. Men ellers benyttede Far august måned til at forberede sit giftermål den følgende måned. Til den ende søgte han efter en passende bolig, og den fandt han på Christianshavn, hvor han fra den 1. september lejede en 4-værelses lejlighed på adressen Overgaden neden Vandet no. 31.

På denne adresse ligger den dag i dag et af Christianshavns mest charmerende små ejendomme – en smal grundmuret bygning fra 1793 i 3 etager med kælder under; facaden mod gaden er inddelt i 5 fag med en smuk gavlkvist over de 3 midterfag. – En halv snes husnumre længere henne, på den anden side af den tværgående Torvegade, ligger ejendommen med no. 11, i dag kendt som Heerings Gaard – forhen Den Kofoedske Gaard. Der boede Farfar og Farmor i en kort periode fra efteråret 1888 med deres 4 ældste drenge, jvfr. Kapitel 22. – Ejendommen med no. 11 blev fredet i 1918; det samme gjorde den ejendom med no. 31, mine forældre som nygifte flyttede ind i senere i september måned.

Efter at have overtaget den nye lejlighed på Christianshavn, fik Far travlt. Først pakkede han sammen i lejligheden på Strandboulevarden for den 9. september at flytte til den nye bopæl. Dernæst skulle nogle håndværkere gøre lejligheden klar til de nygifte. Så kom der besøg fra Nykøbing Falster med henblik på køb af indbo hos bl.a. Lysberg, Hansen & Therp og, yderst vigtigt, med henblik på ansættelse af hushjælp. Den 3. september fæstedes Linda, der skulle bo i pigeværelset ud mod gården. Ind imellem drøftede Far prisen for trykningen af Disputatsen med Forlæggeren, indrettede stot og roligt lejligheden og deltog fortsat i det familiære selskabsliv indtil den 16. september, hvor han om aftenen tog toget til Nykøbing Falster.

Den 17. september om eftermiddagen kl. 16.40 var Far på plads i Nykøbing Falster Kirke med ældstebroderen, Onkel Thorkil som forlover. To store fa-

Fig. 233. Far, Torben Grut Knudtzon og Mor, Kirsten Abildgaard. Paris, den 28. marts 1932; fotos i Forfatterens eje.

miliekredse fra Nykøbing Falster og København fyldte kirken og bivånede kl. 17.00, at Bruden førtes op af sin eneste broder, Jens Abildgaard. »Pastor Fosdal viede os, han talte smukt.« Efterfølgende bryllupsmiddag for den nærmeste familiekreds på en snes personer, og alle Far's tre tilstedeværende brødre talte.

Den hurtige forlovelse var et muntert tilbageværende emne; således lød første vers i en af sangene:

»I Seinestaden **Torben** haabed' paa
 at finde yderligere Viden;
 maaske han fik den, men det gik nu saa,
 at der han mødte **Kirsten** liden.
 Snart blev de enige, ja det gik fort,
 jeg tror nok, Videnskaben kom tilkort.
 Hvor Kjærlighed – gør Hjærtet hed,
 der gaar vistnok Forstanden fløjten.«

Om aftenen kørte de nygifte i bil til lejligheden på Christianshavn, og dagen derpå til Båstad i Sverige på bryllupsrejse i en halv snes dage.

Det unge par præsenteres ovenfor ved de fotografier, som den 28. marts var blevet taget i Paris, jvfr. Fig. 233.

Efter hjemkomsten begyndte dagligdagen, som med den dygtige og søde Linda's hjælp overkom, hvad der i dag synes at være en overdådig selskabelighed. Far begyndte den 1. oktober som assistent på Kommunehospitalets kirurgiske Poliklinik, men gæster til The om eftermiddagen og derpå andre gæster til Middag gik ofte for sig, ligesom adskillige visitter blev gjort og middagsinvitationer efterkommet. En af dem, der hurtigt kom på besøg, var Karoline, som snart blev en regelmæssig kær gæst. Første gang hun, efter rundvisning i den lille lejlighed, havde set udsigten fra Linda's værelse, lød hendes kommentar på klingende lollandsk: »Her ser man ikke langt!« Karoline var vant til fra Lille Hummeltofte at kunne se langt. – En søndag, hvor Linda havde fri, kom Farmor til frokost; da Mor tog i mod – og ikke Linda – spurgte Farmor efter Linda. Da Mor forklarede, at Linda havde sin fridag, var Farmor's svar: »Da ikke, når jeg kommer!« Hvorefter Mor havde en hyggelig snak med Farmor over frokostbordet om Tidernes og Sædernes Skiften. – Den 1. december begyndte Far sin karriere som forsikringslæge ved »Haand i Haand-Concernen«, først ved datterselskabet »National«; denne gerning, udført tre eftermiddage om ugen, var umådelig inspirerende for ham og varede i 43 år. Hans ansættelse var en direkte følge af det videnskabelige arbejde, han havde nedlagt først i Guldmedalje-afhandlingen og derpå i Disputatsen. – Denne del af Far's virksomhed som læge fik afgørende betydning for mit valg af livsgerning.

Hvad Disputatsens skæbne angik, blev det den 17. november 1932 officielt, at den var antaget af Det Medicinske Fakultet ved Københavns Universitet. En kort notits herom fulgte i Berlingske Tidende den 20. november, efterfulgt dagen efter af et interview i Aftenbladet. Den 19. januar 1933 forsvarede han med ære Disputatsen for den medicinske doktorgrad. Professor Kjærgaard fandt som officiel opponert, »at Præses havde vist sig særdeles velegnet for denne meget store og krævende Opgave, der er Disputatsens Indhold. Flid, Nøjagtighed og en vis juridisk Indstilling er nødvendige Egenskaber her, og dem har Præses.«

Forsvaret var et sandt tilløbsstykke, hvor auditoriet var stopfyldt ikke blot med de naturlige tilhørere fra lægeverdenen, men tillige med højtstående repræsentanter for Politiet, Polyteknisk Lærestalt og for Svensk Retsmedicin, således at begivenheden blev af langt større almen interesse, end det normalt var tilfældet. Handlingen var efter Pressens opfattelse ikke kedelig, selvom den strakte sig over 4 timer. Det blev til en række indlæg og diskussioner om de spørgsmål, som var en følge af de moderne trafikproblemer, hvor navnlig Retslægerådets Formand, Chefen for Retsmedicinsk Institut, professor Knud

Sand som officiel opponert fængslede det fyldte auditorium med en række engagerede betragtninger over trafikmidlernes andel i og ansvar for »Tidens Tempo, Rastløshed og Jageri.« Tempoet »betyder en uhyre Belastning for Nervesystemet. Yderligere er Støjplagen, der er en anden af den moderne Trafiks store Ulemper, en væsentlig Faktor i Nutidens Nervøsitet.« Der er tale om »et Onde, der bør bekæmpes, et Problem, til hvis Løsning alle Forstandige maa bidrage.« – »Vi der beskæftiger os med Trafik-Ulykkerne, forfærdes over Ulykkernes Antal og Meningsløshed.« Der bør »rejse sig en dybtgaaende offentlig Stemning imod Trafik-Ulykkerne og samtidigt en Stemning for en Ændring af de herskende Tilstande.« – »Retsmedicinen er Lægevidenskaben anvendt i Rettens og Medicinens Tjeneste«, og de mangfoldige retsmedicinske undersøgelser i forbindelse med 380 legale obduktioner gennem årene fra 1910 til 1920 blev videnskabeligt bearbejdet og fremlagt i denne doktordisputats, der bl.a. mundede ud i et krav om tvungen obduktion ved alle trafikdødsfald. Alle opponenter sluttede op om dette krav, og doktoranden fik stor anerkendelse fra alle sider for den nøjagtige videnskabelige metode, for sin flid og for sin medicinsk-juridiske indstilling, der alt mundede ud i et fortræffeligt værk af stor praktisk betydning.

Typisk for Far's historiske interesser erindrede han, som indledning til Disputatsens egentlige materiale fra »den Periode, i hvilken Bilerne træder ind og Trafikulykkerne tager til med voldsom Kraft«, om forne tiders trafikbestemmelser. Han mindede om, at for over fire tusinde år siden fandtes i Babylon »Retsbestemmelser, som den vise Kong Hammurabi har fastsat og lært Landet« bl.a. med regler for »Flodprammene paa Eufratfloden for at forebygge Sammenstød og Forlis.«

Disputatsen sørgede Far som nævnt ovenfor for at få trykt, og udgivelsen medførte mangfoldige omtaler i dagblade og fagblade, både i Danmark og i Udlandet, hvor bogen anmeldtes i Skandinavien, Tyskland og Italien. Dansk Politiblad omtalte værket detaillert, og Ingeniørforeningen bad den nye dr. med. holde foredrag allerede den 28. marts 1933.

Forsikringsverdenen noterede sig Disputatsen med stor interesse: »I Forsikringsvæsenet maa en Afhandling som denne hilses med Tilfredshed. – Der fremkommer mellem Aar og Dag en Mængde Afhandlinger om Emner af forsikringsmæssig Interesse; men det er næsten umuligt – man skal i al Fald have god Tid – at faa læst mere end en Brøkdelt deraf. Her foreligger imidlertid en Afhandling, som Forsikringsfolk ikke bør forsømme at gøre sig bekendt med. Den underbygger éns Viden og er tankevækkende i mange Henseender.«

Det var for mig en berigende oplevelse godt et halvt århundrede senere, da jeg som forsikringsjurist deltog i en konference, hvor retsmedicinske emner belystes af den legendariske professor Dalgaard fra Aarhus, af denne at få oplyst, at Far's disputats fortsat betragtedes som et anvendeligt hovedværk indenfor faget.

Året 1933 bragte om efteråret tre ændringer i mine forældres tilværelse.

Den 18. august fødte Mor på Sankt Lukas Stiftelsen i Hellerup sin første-fødte, en dreng på over 10 pund, der siden ved dåben i Kommunehospitalets Kirke fik navnet Carl Christian, kaldet C.C. og opkaldt efter forældrenes to fædre, jvfr. no. 19. i Kapitel 24.

Den 1. oktober 1933 ansattes Far som Første Reservelæge på Kommunehospitalets Første Kirurgiske Afdeling under professor Jonas Collin.

I forbindelse med ansættelsen flyttede de nu tre familiemedlemmer fra Christianshavn til Kommunehospitalets lægeboligblok ved Øster Søgade, hvor de kom til at bo i No. 20 – som nabo til familien Collin i No. 18. Det blev for mine forældre begyndelsen på 33 lykkelige år med bolig på Kommunehospitalet, jvfr. i øvrigt Kapitel 33.

De følgende år brugte Far som sous-chef på Collin's afdeling til at udbygge sin praktiske kirurgiske erfaring og til at demonstrere sine administrative evner. I begge henseender rygtedes hans talenter snart, dels indenfor Kommunehospitalets mure, dels udenfor d.v.s. i Hospitalsdirektoratet og Magistraten. Jonas Collin har næppe ligget på den lade side, da han helt klart så et lys i sin yngre kirurg-fætter og var af den – ikke forkerte – overbevisning, at Kommunehospitalet og dets patienter fortjente i en lang fremtid at have en Overkirurg af Far's format. Om det så skulle være på Collin's Første Afdeling eller på P.N. Hansen's Femte Afdeling måtte tiden så vise.

Hvad professor P.N. Hansen angik, blev det tidligt klart, at Far – trods det at han ikke havde haft ansættelse under ham – stod højt i hans agtelse. P.N. kendte Far's gode egenskaber og videnskabelige arbejder og vidste fra Collin, at Far »havde gode Anlæg for at overse Afdelingen og sørge for, at Maskineriet gaar uden Friction.«

P.N. udtalte en gang i et avisinterview en slags credo om fagets pligter:

»Den, der bestemmer sig for Kirurgi's Gerning, skal være i besiddelse af gode Kundskaber, som han stadig skal holde vedlige, eller rettere forøge. Desuden skal han have en god Fysik, for han skal være rede til at gaa i Arbejde baade Dag og Nat. Han skal ikke have for mange Tommelfingre. Endelig – og det er maaske det vigtigste – skal han være sine Patienters Tjener og hjælpe dem, saa godt han kan.«

Det var fordi P.N. tidligt indså, at den unge reservelæge på Første Afdeling til fulde levede op til dette credo, at han ved sin afgang så kraftigt gik ind for, at Far skulle efterfølge ham. Som omtalt ovenfor blev Far i samme maj måned 1936, som P.N. havde 25-års jubilæum som Overchirurg, udnævnt af Magistraten med virkning fra den 1. september 1936.

Året 1936 bragte i andet halvår tre ændringer i mine forældres tilværelse. Den 12. juli fødte Mor på Sankt Lukas Stiftelsen i Hellerup sin andenfødte, en dreng på godt 8 pund, der siden ved dåben i Kommunehospitalets Kirke fik navnet Hans Jørgen, denne bogs forfatter, jvfr. no. 20 i Kapitel 24. Han blev dog først døbt den 27. februar året efter og gik indtil da under øgenavnene »Hedningen« og »Haremissen«; sidstnævnte på grund af strittende ører. Den 1. september 1936 tiltrådte Far som Overchirurg på Kommunehospitalets Femte Kirurgiske Afdeling, hvilken stilling han bestred i små 34 år frem til 1970, hvor han pensioneredes efter knapt 40 års tjeneste på det gamle hospital.

I forbindelse med ansættelsen flyttede de nu fire familiemedlemmer fra Kommunehospitalets lægeboligblok ved Øster Søgade til overlægeboligen i villaen på Øster Farimagsgade no. 3. Det blev for mine forældre begyndelsen på 30 lykkelige år i en vidunderlig tjenestebolig i Kommunehospitalets sydlige villa – nabo til Skt. Andreaskirken, jvfr. i øvrigt Kapitel 33.

I Villaen trivedes et rigt familieliv udfoldet til et femkløver, da Mor den 4. november 1939 på Sankt Lukas Stiftelsen i Hellerup fødte en pige, som blev hendes gave til Far. Ved dåben i Kommunehospitalets Kirke fik hun navnet Elisabeth, jvfr. no. 21 i Kapitel 24. – Om familiens tilværelse de efterfølgende årtier vender jeg tilbage i Kapitel 34.

Embedsboligen var ifølge sagens natur kun til låns, så længe Far sad i embedet, men tiderne udviklede sig i Far's aktive år derhen, at embedsboliger i 1960'erne »gik af mode«. Fire år før han skulle alderspensioneres som 70-årig valgte mine forældre at flytte bolig, således at byrderne fordeltes; flytning først – siden pensionering.

Det lykkedes mine forældre – bl.a. på Familien Reumert's inspiration – at anskaffe sig en dejlig herskabslejlighed i Lundsgade no. 4 – blot en kilometer fra Kommunehospitalet og på tilsvarende vis som genbo til de grønne områder på Københavns gamle voldanlæg. De flyttede ind sidst på året 1966, ved hvilken lejlighed min hidtil hjemmeboende søster flyttede til den rare lejlighed i Københavns centrale Borgergade-kvarter, som hun bebor den dag i dag.

Far og Mor fik indrettet den store lejlighed særdeles hyggeligt. Mor var lidt nervøs, da hun viste mig den færdigindrettet, men blev glad om hjertet, da jeg spontant erklærede, at hun havde fået sjælen med fra hjemmet på Kommunehospitalet. De fik små 8 gode år sammen i Lundsgade, før Mor døde pludseligt den 6. juli 1974, jvfr. Kapitel 32.

De følgende små 8 år blev Far boende som enkemand, i god form til han var over 80 år gammel. Men noget skete med ham derefter, idet han var blevet den længstlevende af Søskendeflokken fra Lille Hummeltofte. Ved Onkel Harald's død, jvfr. Kapitel 30, mistede Far den sidste af sine søskende, den af dem han stod nærmest, og det er som nævnt min klare fornemmelse, at et afgørende tab var overgået ham. I løbet af 1981 svækkedes han på forskellig vis, og i foråret 1982 vendte han tilbage til Kommunehospitalet – nu som patient. Her døde han stille og mæt af dage den 27. maj 1982. Han var ved sin død, siden 1963, Ridder af Dannebrogordenen af Første Grad, efter den 2. november 1950 at have modtaget Ridderkorset.

Der eksisterer i mine arkiver to tegninger af Far. De er udført med 30 års mellemrum og med to forskellige formål. Tegningen fra 1930 er udført som karikatur af en ung lægestuderende, mens tegningen fra 1960 er udført af den kendte kunstner Otto C. til Berlingske Tidende.

Fig. 234. Tegning af Far, udført i 1930 af Carl Edvard Zacho. Tidligere i Forfatterens eje, i 2011 doneret til Medicinsk Museion.

Fig. 235. Tegning af Far, udført i 1960 af Otto C.
Tidligere i Forfatterens eje; i 2011 doneret til Frederiksborg Slot.

Med disse to portrætter forlader jeg Far i denne omgang for i næste kapitel at befatte mig med Mor, den tidligere Frøken Abildgaard.

KAPITEL 32

KIRSTEN ABILDGAARD

APOTEKERDATTEREN – MOR

Min Mor var født Kirsten Marie Larsen Abildgaard, og hendes data fremgår af Kapitel 24 under No. 10.

Hun blev født som den næstyngste i en børneflokk på 5, hvor den midterste var en dreng og de øvrige var piger. Hun blev født i Nykøbing på Falster i den bygning, der rummede Løve-Apoteket, hvor Morfar og Mormor til en begyndelse havde deres private bolig. Det varede indtil omkring 1922, hvor Mormor og Morfar fejrede deres sølvbryllup efter indflytning i en villa i Holcksgade 5.

Løve-Apoteket var – og er – et gammelt apotek; først kendte kongelige bevilling er af 30/10-1656 til Christopher Heerfordt, som fra 1634 var Hofapoteker på Nykøbing Slot, hvor Kong Frederik II's enke, Dronning Sophie, boede i årene 1594-1631. Dette hæderkronede apotek overtog Morfar i maj 1906, efter den 26. april samme år at have købt det for 360.000 kr. Bevillingen udstedtes den 10. august 1906 og han drev apoteket til sin død i 1932, hvorefter sønnen Jens videreførte det indtil 1979.

Morfar var **Carl Peder Ludvig August Larsen Abildgaard**; han blev født den 7. juli 1865 i København og døde i Nykøbing Falster den 27. april 1932. Han giftede sig den 9. juni 1897 i København med Mormor, **Johanne Marie Madsen**; hun blev født den 18. juli 1877 på »Skovrødgaard« ved Birkerød, nordfor København, og hun døde i Nykøbing Falster den 13. marts 1960. Om Mor's slægt kan jeg i det hele henvise til min slægtsbog ABILDGAARD, men visse oplysninger skal i sammenhængens interesse meddeles i dette kapitel.

Morfar nåede jeg, som man kan forstå det af Kapitel 31, aldrig at opleve, men hans i slægtshistorisk sammenhæng kendte »levende familiehistoriske interesse« må jeg have fået i arv.

Mormor fik jeg lov at kende i næsten et kvart århundrede som et kærligt samlingspunkt i Nykøbing Falster for familien i min barndom og ungdom

– et samlingspunkt, jeg stedse mindes med varme og glæde. Hun var datter af Gårdejer til »Skovrødgaard« Christen Peter Madsen og hustruen Ane Kirstine Jensen; Christen Peter Madsens slægt var gårdejere i hvert fald et par generationer tilbage. Ejendommen »Skovrødgaard« kendes langt tilbage i tiden, fra 1300-tallets midte. Den var op gennem årene ejet af Dronning Margrethe I (1353-1412), forpagtet i 1641 af Corfitz Ulfeldt (1606-1664) og i 1647 fæstet af Hans Svane (1606-1668); sidstnævnte bistod Kong Frederik III (1609-1670) med at indføre Enevælden i 1660, hvorfor han udnævntes til ærkebiskop og fik ejendommene Skovrød og Ebberød som gave af Majestæten. Ejendommen, som i tiden omkring Mormor's fødsel betegnedes som en proprietærgaard, fremstår i dag som en yderst velholdt, næsten 4-længet gård med bolig og hestestutteri, omgivet af vidtstrakte hestefolde, ret syd for Birkerød.

Hvad angår Morfar's slægt er den i detaljer behandlet i min slægtsbog. Han var søn af kaptajn, landmåler, R., Jens Lange von Larsen (født i Horsens i 1825) og hustruen Sophie Maria Caroline Abildgaard (født i Bogense i 1832); parret blev gift i 1863, kort før de i Kapitel 22 omtalte krigsbegivenheder tog deres begyndelse. Parret fik 5 børn, hvoraf Morfar var den ældste, og han hed således fra dåben Carl Peder Ludvig August Abildgaard Larsen.

Morfar's Far, Jens Lange von Larsen, i min Abildgaard'ske kreds altid omtalt som »Kaptajnen«, var som ung murerlærling i København og blev landmåler, men meldte sig som frivillig ved Treårskrigen. Han gjorde tjeneste fra marts 1848 og deltog i træfningerne ved Eckernförde, Slesvig, Ullerup, Sundevad og Isted; han blev sekondløjtnant i 1849 og Ridder af Dannebrog samme år. Han blev premierløjtnant i 1861 og blev, som omtalt i Kapitel 22, den 9. marts 1864 tjenestegørende som kompagnikommandør ved Farfar's Regiment – Det Attende. Han deltog som premierløjtnant i Dannevirkes Forsvar, Tilbageetoget fra Dannevirke, Slagtebænk Dybbøl og Dommedag Als og udnævntes i 1867 som kaptajn. Han tog sin afsked i 1880 og levede herefter med familien på Frederiksberg som kasserer ved Invalidforsikringen i København. Farfar og Oldefar Larsen KAN have mødtes under krigsbegivenhederne, men jeg har ingen viden derom.

Morfar's Mor, Sophie Marie Caroline var altså en Abildgaard, og kunne med nogen sandsynlighed henføre sig til den urgamle slægt, der kan følges tilbage til Knud VI's tid, og hvis våben med de tre røde æbler og et flettet grønt gærde i et skjold med sølvbund i hvert fald kendes fra 1318. Abildgaard-Slægten blev første gang biograferet i Danmarks Adels Aarbog for 1884 af den kendte arkivar Anders Thiset, men i samme årbogs udgave fra

1929 biograferede dr. phil. Louis Bobé på ny slægten, »støttet af Apoteker Carl Abildgaard i Nykøbing paa Falster«, og denne gang i stærkt omarbejdet skikkelse.

I min slægtsbog ABILDGAARD omtales særligt den kongelige Arkivteg-nemester Søren Pedersen Abildgaard (1718-1791) og hans to sønner, Vete-rinæren Peter Christian Abildgaard (1740-1801) og den kongelige Histo-riemaler Nicolai Abraham Abildgaard (1743-1809), hvor sidstnævnte er omtalt i denne bogs Kapitel 18 og 30; også den mangeårige Sognepræst i Røros, Peter Jensen Abildgaard (1695-1778), er indgående omtalt. Han er omtalt i denne bogs Kapitel 5.

Morfar, der som nævnt var født Larsen, med det mødrene efternavn som mellemnavn, fik den 20. marts 1900 af Kong Christian IX bevilling for sig og de to børn, Sophie og Gerda, til »for Fremtiden at føre Familienavnet Larsen-Abildgaard«. Bevillingen fulgtes den 28. april 1904 – formedelst et beløb på 33,66 kr. – op af en ny kongelig bevilling til »for Fremtiden at føre Familienavnet Abildgaard.« Senere på året 1904 fødte ægteparret sønnen Jens, to år senere datteren Kirsten – Mor – og i 1912 efternøleren, datte-ren Ingrid; disse tre børn fik automatisk ved dåben efternavnet Abildgaard. Efter dette navneskifte tog Morfar, der i 1890 blev cand. pharm. efter en 10-årig praktisk og teoretisk uddannelse og arbejdede på Blågårds Apotek i København, da han giftede sig med Mormor, øjensynligt fat på at dyrke sin »levende familiehistoriske interesse«. Som vellykket selvstændig apoteker i Nykøbing Falster fik han både tid og økonomi til denne interesse, der altså kastede en stærkt omarbejdet slægtsbeskrivelse af sig ved Louis Bobé's hjælp. Fra 1922 kunne Morfar, der med familien var flyttet fra boligen ovenover Løve-Apoteket til en vidunderlig villa, centralt beliggende men i byens ud-kant, drive sine slægtsforskninger fra sit svært hyggelige herreværelse, hvor – efter Morfar's tidlige død som blot 66-årig – sønnen Jens flyttede ind og fortsatte slægtsinteressen.

Morfar's hovedinteresse var Jagt, baseret på en stor naturglæde, som er gået i arv, og den idræt kunne han udøve under gunstige vilkår både på Falster og på Lolland. Begge øer var hans forretningsmæssige opland, hvortil hans travlt beskæftigede apotek leverede hjemme-producerede medikamenter i stort omfang. På apoteket var Morfar tidligt og silde og udøvede en disci-plin, der var baseret på gammeldags hierakiske forhold. Det kunne være hård kost at være discipel hos Morfar, hvad forfatteren Jacob Paludan, der blev cand. pharm., oplevede fra februar 1913 til august 1914. Det blev ingen succes; Paludan, der just var fyldt 17 år, var en stridbar person, der havde svært ved at indordne sig. Som discipel var han nederst i hakkeordenen; han

var der jo for at få erfaring nok til at bestå medhjælper-eksamen, men som forholdene dengang var på de fleste apoteker, blev han brugt som billig arbejdskraft, og arbejdsopgaverne var ofte besværlige og sjældent pædagogisk givende. Med en arbejdsuge på over 60 timer og hårdt arbejde, som han ikke fandt gav ham tilstrækkelig uddannelse, kom den unge Paludan på kant med Morfar's tro væbner, den nidkære provisor. Det gik galt! Midtvejs i discipelperioden blev Morfar og Paludan enige om at skilles.

Det tjener Morfar til ære, at det obsternasige unge problembarn ikke blot blev fyret med etiketten uduelig eller umulig at samarbejde med, hvad der formentlig godt kunne have været baggrund for, men blev sendt videre til et apotek i Aalborg med en pæn anbefaling. Morfar gav ham en chance mere, men har utvivlsomt været henrykt for at slippe af med ham. – Jacob Paludan blev en stor forfatter, som jeg i mine yngre dage læste med flid og megen glæde.

Mormor's opgave var at være alt for Morfar, tage sig af børneflokkene, fastholde familiesammenholdet og styre den efterhånden omfattende husholdning. Disse opgaver løste hun i stor bevidsthed om, at det krævede offervilje og hårdt arbejde, og på grundlag af et umådeligt kærligt sind. Grundlæggende var hun en glad sjæl, men en stadig bekymring havde hun svært ved at skjule. Og splid blandt børnene nagede hende. Hvor Far var den yngste i en børneflokk på 6, med et svælg på 16 år mellem den ældste og den yngste, var Mor den næst yngste i en børneflokk på 5, med et svælg på 14 år mellem den ældste og den yngste. Slige svælg kan belaste samhørigheden; det skete aldrig i Far's familie, men det forekom i Mor's. – Mormor var en flittig brevsriver; hun skrev gerne et langt lørdagsbrev, der – som det var muligt dengang – modtoges som søndagsbrev med et stort kryds hen over kuverten; det lange fortællende, spørgende og kærligt belærende brev blev af Mor læst omhyggeligt og samme dag besvaret med en tilsvarende lang, fortællende epistel. Man lærte at skrive breve dengang; en kunst som Mor mestrede til fulde.

Mormor's og Morfar's børneflokk på 5 var som følger:

1. **SOPHIE Elisabeth Larsen Abildgaard** blev født den 13. september 1898 i København og døde 2. juli 1992 i Nykøbing Falster. Hun giftede sig i 1925 med konsul, købmand **ERNST Petry Jeppesen**; han blev født den 3. maj 1898 i Nykøbing Falster og døde sammesteds den 8. november 1973. Onkel Ernst var den ene af mine 4 faddere. Ægteparret fik 3 sønner: **Mogens** (1929-2014), **Sven** (1931-1932) og **Jørgen**, født i 1934.

2. **GERDA Johanne Larsen Abildgaard** blev født den 30. august 1899 i København og døde den 9. august 1993 i Villestoftede ved Odense. Hun giftede sig i 1923 med amtsforvalter **ALBERT Sønderup Thrane**; han blev født den 28. februar 1885 i Aalborg og døde den 12. december 1968 i Charlottenlund. Ægteparret fik 2 børn: **Birgit** (1924-2009) og **Henrik**, født i 1934.

3. **JENS Lange Larsen Abildgaard** blev født den 31. august 1904 i København og døde den 20. december 1981 i Nykøbing Falster. Onkel Jens var ugift og tog en uddannelse som farmaceut; efter Morfar's død vendte han hjem til Nykøbing Falster og overtog Løve-Apo-teket, som han drev til 1979. Han vendte også hjem til familiens villa, hvor han boede til sin død i 1981 – i årene frem til 1960 sammen med Mormor.

4. **KIRSTEN Marie Larsen Abildgaard** blev født den 28. juni 1906 i Nykøbing Falster og døde den 6. juli 1974 i København. Hun giftede sig i 1932 med professor, dr. med., overchirurg ved Københavns Kommunehospital **TORBEN Grut Knudtzon**; han blev født den 2. marts 1900 på Lille Hummeltofte ved Kongens Lyngby og døde den 27. maj 1982 i København. Ægteparret fik 3 børn: **Carl Christian** (1933-1949), **Hans Jørgen**, født i 1936 og **Elisabeth**, født i 1939.

5. **INGRID Margrethe Abildgaard** blev født den 6. februar 1912 i Nykøbing Falster og døde den 2. november 2004 på Frederiksberg; hun var uddannet sygeplejerske. Hun giftede sig i 1938 med grosserer **MOGENS Lacoppidan**; han blev født den 26. oktober 1912 på Strandegaard ved Fakse og døde den 24. marts 1992 på Frederiksberg. Tante Ingrid var en anden af mine 4 faddere. Ægteparret fik 2 børn: **Hanne**, født i 1943 og **Preben** (1946-2009).

Som det fremgår var Mor i denne børneflokk aldersmæssigt tættest på storebroderen, Onkel Jens, men det skulle vise sig typisk for ham, at han var tæt på alle sine søstre. Livet igennem så han helt selvfølgelig ofte Tante Sophie, som boede i nærheden, men da de øvrige søstre i mange ferier vendte tilbage til barndomsbyen på besøg hos Mormor, blev Onkel Jens – der også fik et fremragende forhold til sine svogre – et naturligt omdrejningspunkt.

For Mor's vedkommende er der ingen tvivl om, at den, hun knyttede sig tættest til, var Tante Gerda, som var den, der først blev gift og flyttede hjemmefra. Tante Gerda og Onkel Albert boede i København, men kom sidenhen til at bo i den dejlige amtsforvalterbolig i Hillerød. Under op-

væksten og som ung var det til den 7 år ældre, kloge og rolige søster, Mor betroede sig, og nærheden holdt i hele Mor's liv.

Den ældste og den yngste søster stod Mor ikke nær så tæt, men i lange perioder havde de megen glæde af hinanden. I andre perioder kneb det med samhørigheden.

To markante forhold var utvivlsomt af betydning for de indbyrdes forhold i denne børneflokk. Dels det faktum, at Mor stod Morfar meget nær. Dels det faktum, at Mor allerede som barn og ung led af et svingende humør. Det fik betydning for Mor, da hun efter forlovelsen i Paris og den dermed naturligt forbundne lykkerus pludseligt mistede sin højt elskede Far, der i hjemmet altid havde været hendes støtte. Og det fik betydning for Mor, da hun mange år senere mistede sin ældste og højt elskede søn, Carl Christian, hvilket sønnetab belastede hendes sind i en sådan grad, at humørets udsving blev større.

Mor var velbegavet og kvik, men ikke flittig; hun fik i 1925 fra Katedralskolen sin nysproglige studentereksamen. Den var ikke prangende og ledsagedes af vidnesbyrdet: »Kirsten Abildgaard har fuldendt sin Skolegang uden større Interesse for Arbejdet. Opførsel tilfredsstillende.« Katedralskolens studenterårgang foreviges af Nykøbing Falster's dengang suveræneste fotograf Søndergaard; billedet ses nedenfor som Fig. 236.

Figur 236. Studenterholdet i Nykøbing Falster i 1925.
Mor ses som den anden pige fra højre. Foto i Forfatterens eje.

Overfor Morfar gav hun derefter udtryk for, at hun gerne ville tage Filosofikum ved Københavns Universitet, hvad ingen af de andre søstre gjorde. Morfar blev henrykt – og Mor blev den 2. september 1925 indskrevet ved Københavns Universitet, hvorfra hun den 23. juni 1927 bestod den almindelige filosofiske Prøve og blev cand. phil., hvad hun på sin stille måde var glad for resten af livet. I september samme år optoges hun til uddannelse på Mariaforbundet på Frederiksberg – en kristelig forening for kvinder. Den var stiftet i 1905 og udfoldede sig som et praktisk-socialt kursussted for unge piger, der lærte alt, hvad der var behov for i en husholdning, herunder barnepleje. For Mor, der sidenhen fik 3 børn og kom til at forestå en større husholdning, var denne uddannelse værdifuld, og hun nævnte tit sin respekt for, hvad hun havde lært i den myndige forstanderindes regi gennem sin uddannelse i årene 1927-1929, hvilket sidste år hun fotograferedes som udlært »Mariehøne«, jvfr. Fig. 237 nedenfor.

Tilværelsen på Mariaforbundet på Kastanievej 2 var travl med den alsidige uddannelse, med mange oplysende, belærende og karakterdannende foredragsaftener, med vinterhjælp til mennesker, der på grund af kulde,

Fig. 237. Den færdiguddannede »Mariehøne«, Kirsten Abildgaard, 1929. Foto i Forfatterens eje.

arbejdsløshed og fattigdom var kommet i nød, og i sommerhalvåret med ture i omegnen, herunder til institutionens filial »Baunehøj« ved Jægerspris i Hornsherred. Da samtidig Mor var medlem af Studenterforeningen og havde familien boende på »Sydhavsøerne«, fik hun i den periode en fornøjelig, opbyggelig og varieret tilværelse, der passede hendes ekstroverte og muntre natur godt.

Sommeren 1928 tilbragte hun i huset hos grosserer H.P. Hjerl Hansen, der var pioneren bag Plumrose-Koncernen og som i 1910 havde opkøbt større hedearealer sydfor Skive, hvilke arealer fik navnet Hjerl Hede. Her havde han en ejendom, og netop det år købte han sin første landbygning, »Danmarks ældste Bondegaard« fra Vinkel ved Viborg; begyndelsen til Hjerl Hedes Frilandsmuseum. Mor tilbragte nogle dejlige sommermåneder hos den rare familie i de vidunderlige naturomgivelser, inden hun som »mariehøne« vendte tilbage til uddannelsen på Frederiksberg.

Efter uddannelsen fik hun kørekort til bil og sidenhen et job i huset hos en Familie Grandjean på en proprietærgaard »Vørslevgaard«, øst for Kalundborg; ejeren havde en broder, der var godsejer til »Vennerslund« på Falster, og en søster, gift von Buchwald, som siden fik en søn, der blev min svoger. Opholdet på »Vørslevgaard« var slidsomt, dels fordi der var meget at gøre i stuehuset til den firlængede gård, dels fordi hun måtte sætte sig i respekt i relation til, hvad hun som barnepige skulle tage sig af, og hvad folkeholdet skulle tage sig af. Sidstnævnte tog sin tid, før den rette balance var opnået, og det var uden større sorg, men en del erfaring rigere, at hun i 1930 forlod familien Grandjean på »Vørslevgaard«.

I løbet af sommeren 1930 lykkedes dét for Mor, som ikke var lykkedes for hendes to ældre søskende, trods deres brændende ønsker, nemlig at overtale Morfar til at støtte hendes ønske om et ophold i England og et ophold i Frankrig for at ekspertisere sig i de to verdenssprog og blive mere fortrolig med de to landes kulturelle forhold. Den 7. oktober 1930 rejste hun fra København og via Esbjerg-Harwich til England, hvor hun i første omgang boede hos Familien Mc Neile i Uppingham, en mindre by øst for Birmingham i Midtengland. Mr. Mc Neile var pensioneret universitetslærer og hans hustru dansk af fødsel. Mor fik med det samme et fint forhold til familien, der betragtede hende som en datter i huset og introducerede hende overalt. Hun fik bl.a. lært at spille tennis og golf; sidstnævnte fik hun sidenhen stor glæde af i Danmark. – I maj 1931 flyttede hun til Oxford, hvor hun fik adgang til en del forelæsningsrækker, deltog i det lokale studentikose liv, gik til opera, i teatrene og på museer. Hun besøgte Cambridge og var flere gange i London,

hvor hun bl.a. på His Majesty's Theatre oplevede den store skuespiller John Gielgud. Hun fik omsorgsfulde breve fra Morfar, der generøst tilskyndede hende til at blive længst muligt i Oxford, hvor hun kunne være sammen med »Englændere af den dannede Klasse«. At tænke på at »tage Plads i en eller anden Stilling« fandt Morfar ikke tilrådeligt. »Saasnt man skal have Beraling for sit Arbejde regnes man strax i England til en lavere Klasse og de Mennesker du der kommer i Berøring med taler vel i mange Tilfælde et mindre korrekt Engelsk« skrev Morfar den 9. juni 1931. I december 1931 forlod hun England og rejste via Calais til Paris, hvor hun blev blandt les residents de la Fondation Danoise de la Cité Universitaire. Og hvad det medførte, er omtalt ovenfor i Kapitel 31, hvor jeg har berettet om forlovelsen med Far, deres videre fællesskab, Morfar's død, brylluppet og det videre familieliv på Christianshavn og i Øster Søgade frem til indflytningen i 1936 i villaen på Øster Farimagsgade no. 3. Som nævnt blev det for mine forældre begyndelsen på 30 lykkelige år i en vidunderlig tjenestebolig i Kommunchospitalets sydlige villa – nabo til Skt. Andreaskirken, jvfr. i øvrigt Kapitel 33.

Embedsboligen var som tidligere omtalt kun til låns, og i 1966 valgte mine forældre at flytte boligen til lejligheden i Lundsgade no. 4. Det var Mor's fortjeneste, at de fik sjælen med fra det gamle hjem på Kommunchospitalet, og Mor fik 8 gode år med Far i Lundsgade, omend hendes humør bar præg af de depressive stunder ind imellem.

Omkring fødselsdagen i 1974, som fejredes på Skagen, var hun rigtig dårlig psykisk, omend fysisk i god form, men få dage efter hjemkomsten til lejligheden døde hun pludselig af et hjerteslag i nattens løb den 6. juli 1974. Jeg anser det for en befrielse for hende, at hun fik lov at komme herfra på den måde, men chokket for Far var umådeligt tungt at bære. – Men om familiens tilværelse i årtierne efter indflytningen i embedsboligen vender jeg tilbage i Kapitel 34. Inden da bevæger jeg mig op ad hovedtrappens ni granittrin til boligens hovedindgang i det følgende Kapitel 33.

Det var jo den 1. september 1936 Far tiltrådte som Overchirurg på Kommunchospitalets Femte Kirurgiske Afdeling, og i forbindelse med ansættelsen skulle de nu fire familiemedlemmer flytte fra Kommunchospitalets lægeboligblok ved Øster Søgade til overlægeboligen, men en større istandsættelse viste sig påkrævet.

Først den 19. december 1936 kunne indflytning ske og familien for første gang tage villaen i brug, efter at have besteget De Ni Trin op til hoveddøren. At der virkelig var ni trin, dokumenteres af tegneren Mads Stage, som i 1960 illustrerede en lille julebog, betitlet De Ni Trin, jvfr. Fig. 238 nedenfor.

Fig. 238. Tegning af Mads Stage af De Ni Trin fra 1960 i bogen af samme navn af civilingeniør Paul Hauton.

KAPITEL 33

DE NI TRIN

HJEMMET PÅ KOMMUNEHOSPITALET

Fig. 239. Tegning af Mads Stage af De Ni Trin fra 1960 i bogen af samme navn af civilingeniør Paul Hauton.

I begyndelsen af 1961 modtog Far to nytårshilsener, ledsaget af den samme lille bog udsendt ved juletiden umiddelbart forinden.

Den ene nytårshilsen var fra Hospitalsborgmester Julius Hansen, der var borgmester Hedebo's efterfølger og en ligeså fremragende københavnsk borgmester, som Far også havde et fortrinligt samarbejde med gennem mangfoldige år. Borgmesteren skrev:

»I håb om ikke at blive misforstået sender jeg denne lille fortælling om en drengs hændelse for tresindstyve år siden, en hændelse der for ham og hans mor i Odense blev af uudslettelig art – den brændte sig ind i drengens følsomme sind. – Han er nu en gammel mand, og på bogens blade fortæller han i sit stilfærdige sprog om sin ungdomsoplevelse.

Hvem af os kan helt sige sig fri for at have gjort fortræd mod et andet menneske, der i forholdet mellem de to var den svage. Det skal vi prøve at tage i betragtning i de øjeblikke, hvor vi vurderer andres adfærd. Også i dette tilfælde. – Men tilgiv mig alligevel, at jeg er faldet for fristelsen til at sende professorens mange nulevende arvtagere i vort ho-

spitalsvæsen denne samtale mellem drengen og de ni trin foran huset, hvor professoren boede.«

En smuk og værdig nytårsappel til det hospitalsvæsen, han var politisk chef for – kvalitetsmæssigt på linie med, hvad vor nuværende Majestæt glæder os alle i Danmark med ved årsskiftet.

Den anden nytårshilsen var håndskrevet og lød således:

»Hr. Professor Dr. med. Overkirurg Torben Knudtzon og Frue. Departementchef Erik Dreyer ringede i Gaar: »Hvis De kan undvære 1 Eksp. af »DE NI TRIN«, ved jeg, at det vil interessere Prof. Torben Knudtzon at faa Bogen«. Inderligt gerne. Jeg havde saamænd Prof. og Fruen paa min Liste før Jul, men veg tilbage, bange for at virke paatrængende. Saa kommer jeg da her med min Bog – »træder« for anden Gang – med 60 Aars Mellemrum – indenfor Døren i Professorboligen – og jeg vil igen høre dæmpede, venlige Stemmer som den Gang. Med Hilsen og Ønsket om et GODT NYTAAR, Deres – Paul Hauton.«

Paul Hauton, der på det tidspunkt må have været omkring 75 år, var rådgivende civilingeniør og chef for Th. Gjerstrup A/S i København, og havde i årene siden 1944 udsendt en liden julebog som regel i et oplag af 750 eksemplarer. De illustreredes mestendels af vor fortræffelige tegner Mads Stage, men han brugte også Palle Pio og Falke Bang. De små causerende bøger befattede sig med mangfoldige emner, men gerne emner, naturen vedrørende. Og helst om lystfiskeri. En af hans tidlige nytårshilsener hed FISKEKAMMERATER og var illustreret af Falke Bang med en pragtfuld Edderfuglehan på omslaget; den greb mig i en tidlig alder.

Hans største indsats på bogområdet gjorde han, da han i 1943 som repræsentant for Lystfiskerforeningen i København udgav på dansk alle ægte lystfiskeres bibel DEN FULDKOMNE FISKER i anledning af forfatteren Izaak Walton's 350 Aars Fødselsdag den 9. august 1943. Denne smukke udgave af THE COMPLEAT ANGLER or The Contemplative Man's Recreation blev illustreret af vor store tegner Ib Andersen, der på bogens omslag tegnede en farvestrålende isfugl; atter et motiv, der greb mig i en tidlig alder, jvfr. Fig. 274 i Kapitel 34. En særlig glæde for mig er det, at mit bibliofil-eksemplars liste over abonnenter fra adskillige lande (trods krigen) – en slags Tabula Gratulatoria – næstøverst har anført navnet Jens Abildgaard, min natur- og bog-glade Onkel Jens, jvfr. Kapitel 32.

DE NI TRIN er Paul Hauton's selvbiografiske skildring af sit møde som 15-årig, med en skadet lillefinger, med de ni granit-trappetrin op til hovedindgangen til professorboligen. Der sad han en tidlig forårsdag ved 13-tiden – efter en lang rejse fra Odense – kold og småsulten og ventede på, at det blev tid at ringe på døren til en konsultation hos professoren omkring hans invaliderede lillefinger. Den var blevet ilde tilredt under arbejdet som lærling på en maskinfabrik og blev rimpet sammen, men blev aldrig den samme finger. Anmeldelse tilgik ulykkesforsikringen, der imidlertid ikke anså »skaden for noget særligt, og at der derfor ikke kunne ydes nogen erstatning.« Dernæst meddelte forsikringsselskabet, at ved utilfredshed med afgørelsen »kunne han fremstille sig for et overskøn ved henvendelse til professor, dr. med., overkirurg (...) på Kommunehospitalet i København. Efter nogen overvejelse drog den ikke velbeslåede dreng på rejse til Hovedstaden; togrejsen kostede tur/retur 8 kr., svarende til drengens løn i 2 uger. Ved hans henvendelse beklagede stuepigen, at professoren ikke var hjemme, men hun anbefalede ham at komme igen et par timer senere. Den første time vandrede han rundt i nabolaget; den næste sad han på de ni trin. Ved næste henvendelse var professoren fortsat ikke hjemme, men stuepigen appellerede til professorinden, der lod drengen tage plads i venteværelset. Mødet med professoren blev ingen succes; han var rasende over, at drengen var blevet lukket ind og var fra starten i dårligt lune. »Er det det hele?« udbød han, da han havde set på den blege og deformerede finger, »jeg tror min salighed, at folk er blevet gale. Her prøver man at tilrane sig noget usselt mammon, som ædes op med det samme, blot for sådan en smule fingers skyld.« – »Da jeg gik ned ad de ni trin, mærkede jeg, at det var koldt!« – Krænkelsen glemte han aldrig, og hver gang sidenhen i livet, når han passerede professorboligen, kom oplevelsen ham i hu, men med årene faldt der et mildere skær over erindringerne. Og han kunne som 75-årig betro sine læsere, at han, for hans venlige frues og den unge piges skyld, forlængst havde tilgivet den bøse professor.

Heldigvis kan jeg skrive under på, at sådan blev ingen modtaget i de 30 år, vor familie boede i den gamle »professorbolig«.

Boligen blev første gang taget i brug i 1863, da det store nye hospital, Kommunehospitalet, stod færdig til indvielse. Baggrunden for denne nye institution var Københavns eksplosive udvikling i 1850'erne – Oldefar's tid – og koleraepidemien i 1853. Hovedstaden er tidligere beskrevet i korte træk, jvfr. Kapitel 18, der omhandler Oldefar, som fra sin ankomst i 1805 fra Norge boede her frem til sin død i 1864. Han oplevede således den markante ændring, at Voldene faldt og byen bredte sig udover de omliggende områder mod nord, vest og syd. Det var til den stinkende, forurenede og

bag voldene indeklemte hovedstad, at koleraepidemien i sommeren 1853 nåede frem. I lighed med pest og kopper har kolera i årtusinder hærget vor planet i tilbagevendende dødelige epidemier, de såkaldte pandemier. Det var en sådan, der rasede i København, hvor knap 5000 mennesker døde, og de mange sygdomsramte belastede Almindeligt Hospital og Det Kgl. Frederiks Hospital indenfor voldene.

Behovet for et stort nyt hospital i forbindelse med Hovedstadens behov for at sprænge voldenes snærende bånd og den udspillede militære rolle, disse volde tidligere havde haft, fik – efter lange drøftelser med generalerne i Krigsministeriet – til resultat, at byggerestriktionerne på fæstningsterrænet ophævedes. Voldene blev sløjft og byportene nedrevne i 1856, og i 1857 blev der givet tilladelse til at bygge hospital på de såkaldte Sortedamsagre, afgrænset af en sti langs med Søerne – hvilken sti byens borgere havde døbt Kærlighedsstien – og Farimagsgade, der havde navn efter Kong Frederik VII's råb til en fartglad bonde, som fremførte sit hestespand med en efter kongens opfattelse for voldsom hast: »Far i mag, bonde!«

Da en arkitektkonkurrence i 1857 om hospitalsbyggeriet var resultatløs – ingen kom med forslag – henvendte man sig til arkitekt Christian Hansen, broder til den endnu mere kendte arkitekt Theophilus Hansen, født 1803 og uddannet på Kunstakademiet, hvor han havde erhvervet både den lille og den store guldmedalje. Han havde i en lang årrække siden 1833 arbejdet i Grækenland, bl.a. for den græske konge, og herunder tegnet Universitetet i Athen, hvis grundsten nedlagdes i 1839. Han fik under arbejdet i de kommende år god hjælp af broderen Theophilus, som blev i landet til 1846, hvorefter han slog sig ned i Wien, hvor han virkede til sin død i 1891. De to brødre nåede i Grækenland blandt meget andet at være arkitekter bag den delvise restaurering af Erechtheion. I begyndelsen af 1850'erne var han beskæftiget med bygningen af et nyt skibsværft til dampskibe i Trieste ved Adriaterhavets kyst, da han i 1856 fra Danmark modtog oplysning om, at et professorat ved Akademiet var opslået ledigt, da arkitekten Jørgen Hansen Koch – manden bag A.N. Hansen's Hvide Palæ i 1835 på hjørnet af Bredgade og Fredericiagade i København, jvfr. Kapitel 23 – var fratrådt. »Intet ville være mig kjærere, end at kunde erholde dette vigtige og interessante Embede«, udtalte han, men det glippede i første omgang. Den store Gottlieb Bindesbøll, arkitekten bag Thorvaldsens Museum, jvfr. Kapitel 8, fik stillingen den 18. marts 1856 – men døde 3 måneder senere.

Hansen vendte herefter hjem til Danmark, blev optaget som medlem af Akademiet, udnævnt til kongelig bygningsinspektør og professor og fik så

henvendelsen om at stå bag hospitalsbyggeriet. Hans forslag forelå den 31. maj 1858 og byggeriet påbegyndtes i maj 1859; i efteråret 1863 stod det anseelige nye hospital på Sortedamsagrene færdigt. Samtidig realiseredes en gammel plan om at lægge bestyrelsen af de kommunale hospitaler ind under Magistratens 2. afdeling, hvorved Københavns Hospitalsvæsen endeligt etableredes samtidigt med åbningen af det nye hospital.

Hvor vi i dagens København kender Christian Hansen fra det astronomiske observatorium på Rosenborg Bastion på Østervold, det gamle zoologiske museum i Krystalgade, Palmehuset i Botanisk Have og Valkendorfs Kollegium i Sankt Pederstræde som nogle af hans bemærkelsesværdige værker, er Kommunehospitalet i mine øjne hans mesterstykke. Christian Hansen's situationsplan ses nedenfor som Fig. 240.

Det nye hospital blev taget i brug den 19. september 1863, men allerede den 30. august samme år præsenterede Illustreret Tidende i sit No. 205 på side 393 en fyldig artikel om »det smukkeste og hensigtsmæssigste Hospital i Europa« og illustrerede med to helsides tegninger, hvoraf den ene ses nedenfor som Fig. 241.

Det H-formede bygningsværk er opført i det ydre simpelt og alvorligt af datidens meget yndede gulbrændte mursten i græsk-byzantinsk stil. De få dekorative elementer udgøres af røde mursten på bufriserne langs gavlkantterne, over vinduerne og i de vandrette bånd, der inddeler facaderne i vand-

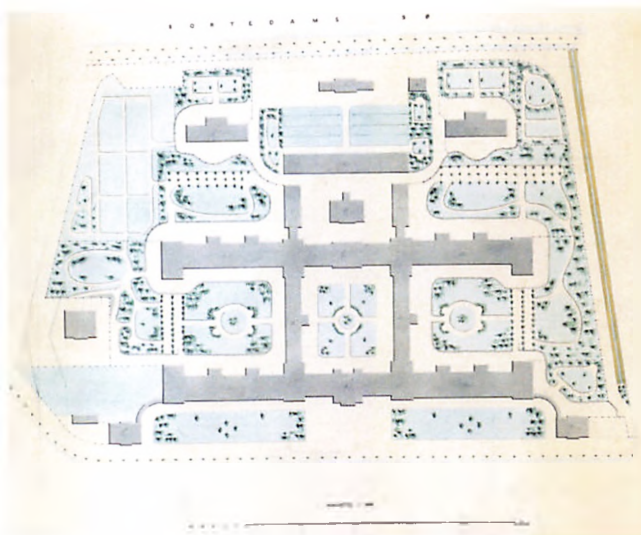

Fig. 240. Arkitekt Christian Hansen's Situationsplan over Københavns Kommunehospital, 1858; Stadsarkivet.

Fig. 241. Perspektiv af det nye Commune-Hospitals Bygninger, optaget af Architect Chr. B. Nielsen; Illustreret Tidende No. 205 af 30. August 1863, side 394.

rette lag. Men hertil kommer det kuppelklædte midterparti, som Christian Hansen sikkert er blevet inspireret til af det græske Daphne-klosters facade. Den smukke grønne kobberkuppel dækker over en af vore mindste kirker, og også her er den græsk-byzantinske inspiration slået igennem i form af en korskirke med et kvadratisk rum, fire korsarme og derover en relativ stor kuppel med gyldne loftsmosaikker.

Det symmetriske hospitalsprospekt afsluttedes til begge sider, som det fremgår af Fig. 241, af tvende boliger, forbundet med selve hospitalet med buede arkadegange. Den nordligste bygning bestemt for Forstanderen; den sydligste »bestemt for Overkirurgen.« Således fik hospitalet adressen Øster Farimagsgade 5, mens lægeboligen fik no. 3 og forstanderboligen no. 7.

I sidstnævnte bolig residerede i årene 1910-1945 den højt ansete direktør, cand. polit. K.M. Nielsen, som under borgmester Hedebo, der »regerede« i årene 1924-1938, var en stærk fortaler for, at Far i 1936 skulle efterfølge professor P.N. Hansen. Også efterfølgeren i borgmesterstolen, Julius Hansen, der »regerede« i årene 1938-1962, støttede sig til K.M. Nielsen's ekspertise, og efter 1945 på direktør, cand. polit. Aksel Andersen. Det siger sig selv, at Far's samarbejde med disse politikere og administratorer var fortrinligt gennem alle år.

Da Kommunehospitalet åbnede, var der kun én kirurgisk afdeling – 1. afdeling – som med sine 135 sengepladser var landets største kirurgiske afdeling.

Overlægeboligen – Ø.F.3. – beboedes derfor af chefen for denne afdeling i mere end det første halve århundrede. Således boede professorerne Withusen (1863-1868), Holmer (1869-1884), Studsgaard (1885-1899) og Tcherning (1900-1919) – alle overlæger ved 1. afdeling – i villaen Ø.F.3.

I 1870 oprettedes 5. afdeling som en blandet kirurgisk-medicinsk afdeling, men det blev ingen succes, hvorfor afdelingen i 1875 omdannedes til en ren kirurgisk afdeling – men fortsat i et vist afhængighedsforhold til 1. afdeling. Som årene gik opnormeredes vilkårene for 5. afdeling; de fik bedre og mere velplacerede lokaleforhold og operationsfaciliteterne forbedredes dels ved bygningen af tilbygning med ny operationsstue ud mod gården, dels ved renoveringen af den gamle operationsstue. I begyndelsen varede overlægernes funktionsperioder ikke ret længe, da det var mere attraktivt at være chef på 1. afdeling, men det ændrede sig i begyndelsen af 1900-tallet, hvor Sylvester Saxtorph – der indførte lumbal-anæsthesien på Kommunehospitalet – var chef i årene 1899-1911. Under efterfølgeren, den legendariske P.N. Hansen (1911-1936), befæstedes afdelingens ry; måske har det haft betydning for, at P.N. Hansen i 1920 rykkede ind i Ø.F.3. Det skete i året, hvor chefen på 1. afdeling, Tcherning, afløstes af Jonas Collin – Far's fætter, omtalt i tidligere kapitler. Jonas Collin kom således ikke til at bo i Ø.F.3. men i lægeboligblokken i Øster Søgade, hvor han i no. 18 havde en stor og herskabelig embedsbolig med udsigt over Søerne. Og i 1936 kunne så Far vandre op ad DE NI TRIN og tage Ø.F.3. i besiddelse.

Da Kommunehospitalet var færdigbygget i 1863, kom Ø.F.3.'s store have til mod sydvest at grænse op til et kommunalt ejet trekantet grundstykke, der i små 300 år frem til år 1800 havde tjent som kirkegård. Da Københavns befolkningstal i anden halvdel af 1800-tallet eksploderede, voldene blev sløjfet, byportene nedrevne og byen med stor hast bredte sig, stod man i 1890'erne og manglede en kirke i Nørrevold-kvarteret til en menighed på over 25.000 indbyggere. Det var et fattigt kvarter, præget af den socialdemokratiske arbejderbevægelse og ind imellem et oprørsk arnested for mere revolutionære eller anarkistiske kræfter. Dertil kom, at det lokale folkeliv på Nørrevold prægedes ganske stærkt af konkurrerende missionshuse, hvilket vanskeliggjorde den lokale sognepræsts arbejdsvilkår. Siden 1861 var det Johanneskirken på Sankt Hans Torv, der skulle varetage sjælesorgen hos menigheden på Nørrebro og Nørrevold, men med en vækst i sognets befolkningstal fra 16.000 i 1861 til 65.000 i 1880'erne blev det en uoverkommelig opgave. Sognet blev delt i 1895.

Efter megen diskussion, politisk og religiøs agitation, samt ophedede folkelige debat- og protestmøder, besluttede Københavns Borgerrepræsentation

at bygge en kirke på det ovennævnte trekantede grundstykke, på trods af at det var snævert og akavet. Det blev en vanskelig arkitektonisk opgave at løse, og arkitekten Martin Borch – en fætter til Rådhus-arkitekten Martin Nyrop – som blev udpeget til opgaven, slog sig da også i tøjret, men kom til en afklaring. Hans projekt forudsatte imidlertid, at Kommunehospitalet udlejede lidt af sin jord til kirkens pladskrævende stræbepiller, og gennem alle Far's år i Ø.F.3. betalte Kirken i havens ene ende leje til Hospitalet i havens anden ende, for at de massive rødstens-piller fortsat kunne holde kirken stående!

Den 3. marts 1901 indviedes Martin Borch's Sankt Andreas Kirke i senromansk, dansk byggestil. Processionen skred ind gennem indgangsportalen, der var flankeret af monumentale granitsøjler og to løver af den fra bl.a. Gefionspringvandet så kendte billedhugger Anders Bundgaard. Det kirkerum, processionen kom ind i, var i sin skønvirke-stil en smuk repræsentant for det bedste af århundredskiftets kunsthåndværk.

Nøjagtig 1 år og 1 dag før kirkens indvielse var Far blevet født på Lille Hummeltofte. Den 19. december 1936 blev dagen, hvor han med Mor og to smådrengene flyttede ind i den smukke og rummelige tjenestebolig i Ø.F.3. og befolkede den vidunderlige have, der med en stor 8-tals formet plæne strakte sig fra kirkebygning til hospitalsbygning og bagest, mod vest, var adskilt fra hospitalets øvrige områder af et mandshøjt plankeværk. Store gamle træer markerede havens hjørner; således flankeredes kirkemuren af et elmetræ og et kastanietræ, som begge havde højde som kirkens tagryg. De gav manna og kastanier i rige mængder. Næsten lige så stort var et vingevalnøddetræ, eller en Pterocarya, som Far med stolthed – og med munter nasal familie-stemmeføring – kaldte det ved forespørgsel, idet han med rette karakteriserede det som en sjældenhed her til lands; det hørte hjemme i Kaukasus. – Frugttræer med æbler, pærer, blommer og kirsebær var placeret rundt omkring og gav så rig en høst, at der årligt kunne bæres frugt-kurve i massevis til mangfoldige adresser. Bede med stauder og roser stod i flor i sommerhalvåret og gav Mor friske tilskud til husets mængder af vaser rundt om i stuerne. Et bed var i maj dækket af en skov af duftende liljekonvaler, et andet dækkedes tæt af bregneskove, hvor vi drenge skjulte os under legene. I mange år stod ved havetrappen to syrener, en hvid og en lilla, der i forsommeren blomstrede så rigt, at Mor nogle gange beordrede mig i skole med en mægtig buket, der skulle dufte i de gamle klasseværelser i Krebs' Skole.

Det var således en rigt varieret have med en mangfoldighed af vækster og den var altid velpasset, da den hørte under hospitalsgartnerens arbejdsområder. Og haven gav ly til et rigt og varieret fugleliv, der tidligt vakte min glæde og interesse.

Men vigtigst i haven var for mig den store cirkelrunde blodbøg, der stod på plænen næsten ret ud for havetrappens ti trin, der førte ned fra husets store, lyse havestue. Træet var opstammet de første 3 meter og stammen var ½ meter i diameter. Jeg havde permanent en stige sat op, der gav adgang til de nederste grene, og nogle meter højere oppe delte stamme- og gren-værket sig og dannede et bekvemt sæde i træets midte. Blodbøgen vender jeg tilbage til i Kapitel 34.

For mine forældre – og for os børn – blev Kommunehospitalet centrum i tilværelsen; for Far i hans tilværelse som læge og familiemenneske og for os andre som familie. For Far var centrum i hans, ofte særdeles lange, arbejdsdag Patienternes Ve og Vel – og Hospitalets Tarv og Trivsel; for Mor var centrum i hendes liv Fars Ve og Vel, Børnenes Tarv og Trivsel – og Hjemmet, som hun fra A til Z med sikker smag og udpræget sans for hygge fik indrettet og gennem årene supplerede med mangfoldige smukke indbo- genstande, hvoraf en del havde gode historier at fortælle.

Hospitalskomplekset med Sankt Andreas Kirke tilvenstre og Palmehuset i Botanisk Have tilhøjre blev luftfotograferet umiddelbart før Verdenskrigen, jvfr. Fig. 242 nedenfor.

Fig. 242. Luftfoto af Kommunehospitalet fra omkring 1939; i Forfatterens eje.

I 1960 tegnede Victor Weinrich hospitalet fra en vinkel, der lader Overlægeboligen fremtræde markant i motivet, jvfr. Fig. 243 nedenfor.

Herefter bevæger jeg mig op ad DE NI TRIN, åbner hoveddøren og træder indenfor i Hjemmet, hvor den kvadratiske og rummelige Entré bød velkommen og indbød til ophængning af overtøjet på et langt galleri af messingknager med bøjler, der alle var forsynet med Mor's hækledede »overfrakker«. Ved siden af en Bergère-stol i venstre hjørne, hvor hunden altid lå, når den var alene hjemme, dækkedes væggen tilvenstre af et mere end mandshøjt spejl, der hvilede på en marmorhylde med toilet-garniture omkring et gyldent keramikfad. Den højre væg var åben ud til trapperummet, som dels i to trappeløb med en repos, hvorfra man kunne gå ud af en dør til den buede arkade over til hospitalsbygningen, førte ned til kælderetagen – dels i et trappeløb førte op til 1. sal med soveværelser m.v.

Fra Entréen førte 2 trin op til en dobbelt glasdør, hvorefter man stod i en godt 4 meter lang Gang, som på højre væg gav plads til en kommode omgivet af to lette empire-stole og et telefonbord, og på venstre væg gav plads til Oldefar's sofa fra omkring 1810. På endevæggen hang, synligt for enhver der kom ind i hjemmets stueetage, et kobberstik af Natalis Schiavonis (1777-1858) med motivet Marias Himmelfart efter Tizian's 7 meter høje altermaleri i Frari-kirken i Venezia, indviet 19. maj 1518. Kobberstikkets tekst under motivet lyder: »Assumpta est Maria in coelum. Gaudent angeli.« Jeg ser på det dagligt og hører fortsat englens glæde sig.

Fra denne Gang var adgang til 4 stuer. Først tilvenstre til Herreværelset, Far's stue og umiddelbart overfor til højre til en mindre stue med et vin-

Fig. 243. Tegning fra 1960 af Victor Weinrich af Ø.F.3; i Forfatterens eje.

duesfag mod Haven; sidstnævnte brugtes, udover som stue, når gæsterne var mange, i det daglige som Far's kontor og som Venteværelse for Far's patienter i den privatpraksis, han gennem årene afholdt mandag – onsdag – fredag mellem kl. 13½ og 14½. Sidstnævnte funktion medførte, at stuen i daglig tale kaldtes Donen!

En trepersoners sofa tilvenstre gav plads til Donens gæster, mens Far i en gammel skrivebordsstol fra Familien Hoskiær, jvfr. Kapitel 23, kunne ordne regnskaber ved det gamle mahogny-skrivebord, der havde tilhørt hans Morfar, øjenlægen Edmund Grut, jvfr. Kapitel 23 og Fig. 246 nedenfor.

I 1957 optog jeg, forud for mine forældres sølvbryllup, en række fotos i hjemmet, og de følgende illustrationer stammer alle fra den serie.

De første to billeder viser Gangen i stueetagen med Oldefar's sofa og på endevæggen kobberstikket med Marias Himmelfart, jvfr. Fig. 244, og min søster Elisabeth ved boligens kommunikationscenter ved telefonbordet, jvfr. Fig. 245.

Overfor Donen lå så Herreværelset, Far's stue. Det var hjørnestuen ud mod Øster Farimagsgade og rummede små 25 kvadratmeter. Hjørnerne ud mod gaden var dækket af reoler og et mindre skab med en håndvask, og foran reolhjørnerne stod magelige lænestole. Udfor vinduet midt på væggen ud mod gaden havde Far sit store gamle egetræsskrivebord med en med Mor's broderi betrukket armstol; det var hans daglige arbejdsplads. – Sidenhen er denne slægtsbog skrevet ved dette skrivebordssæt. – Langs den modsatte væg stod oprindeligt en gammel firkantet egetræssofa med udskæringer,

Figur 244 og 245. Fordelingsgangen i stueetagen. 1957.

Figur 246. Far's kontor – Venteværelset, kaldet Donen. 1957.

hvor jeg lærte at læse, og et egetræs-bogbord. Siden erstattedes sofaen, da Far fyldte 50 år, af en lang, noget mageligere sofa, hvor Far, der havde garderhøjde, kunne ligge udstrakt og hvile en stund inden middagen kl. 18½. Det hændte, at jeg observerede, at han fik sig et power-nap, men adspurgt nægtede han konsekvent at have sovet. Konfronteret med mine observationer, erklærede han, at han blot havde blundet!

Nedenfor viser billederne Herreværelset fra to vinkler. Dels skrivebords-

Fig. 247 og 248. Herreværelset – Far's stue. 1957.

pladsen, jvfr. Fig. 247, dels sofavæggen med gamle kobberstik, købt af Far i ungdomsårene bl.a. i Dresden, over sofaen fra 1950, som Mor forærede Far, og som hunden Mulle (1947-1959) gerne tog plads i, jvfr. Fig. 248.

Fra Herreværelset gik man gennem en dobbeltdør, der kun var lukket, når Far havde patienter i konsultation, ind i Dagligstuen – Mor's stue. Derfra førte endnu en dobbeltdør ind i Spisestuen, boligens største stue. Disse tre stuer lå en suite langs med Øster Farimagsgade, oplyst af store rundbuede vinduer; der var højt til lofterne. Trods Dagligstuens karakter af gennemgangsstue, var den rummelig nok til at indeholde, langs væggen ved vinduerne, Mor's skrivebordsplads fulgt af en Louis Seize sofagrube, og i det modsatte hjørne en kamin med 3-4 siddepladser omkring. Et indtryk giver de følgende 4 billeder af Dagligstuen. Mor's smukke franske skrivebord, hvorfra hun styrede en omfattende og velorganiseret korrespondance gennem alle årene, jvfr. Fig. 249, og de 5 siddepladser bagved med min søster centralt placeret, jvfr. Fig. 250.

De næste billeder viser kaminvæggen med tilhørende siddepladser. At lægge birkebrænde til rette i den åbne kamin var et ritual, som Far lærte mig med omhu. Når ilden blussede, bredte der sig en livsalig varme hos de omkringsiddende. Det gjaldt, når en radmager, men fortsat funklende, Tante Tanne var på besøg og med glød i øjnene berettede om, hvad hun senest havde funderet over. Og det gjaldt, når Far juledagsaften læste Selma Lagerlöf's Legenden om Juleroserne. Vidunderligt var det i familiens skød foran ilden i kaminen at opleve – og genopleve – at Göinge Skov for Abbed Hans fejrede Frelserens fødselsstund, og tankevækkende var det at erfare

Fig. 249 og 250. Dagligstuen – Mor's stue; vinduesvæggen. 1957.

om Lægbroderen og hans hårde sind, der først sent – ved mødet med Jule-rosen – mildnedes. Se Fig. 251, med min søster i sofaen, og 252.

Som omtalt var der fra Dagligstuen en dobbeltdør ind til Spisestuen, der var boligens største stue. I P.N. Hansen's tid bestod rummet af to stuer, men det var Mor's idé at slå væggen ned og skabe en smuk, hyggelig og repræsentativ spisestue i dette hjørne af huset. Der var plads til 24 omkring bordet, som i det daglige var slået sammen til de nødvendige 6 pladser; Mor for bordenden med ryggen mod Gaden og Far for den anden bordende. Carl Christian, som den ældste, alene på den ene langside og »De To Små« på den anden langside. Møblementet, der var indkøbt hos Lysberg, Hansen & Therp, bestod af bordet, 24 stole, et højt skab for enden af spisestuen og en lang skænk langs væggen ud mod gården.

Over bordet hang en jernlysekrone, formet som et græsk kors, som indgik i mine forældres pædagogik omkring vore spisevaner som små.

Ved siden af Spisestuen, i retning mod Fordelingsgangen, var et lille anretterværelse med skabe, vask og den vigtige madelevator ned til Køkkenet i kælderetagen. På billedet nedenfor, Fig. 253, ses i baggrunden en dør ind til en lille stue på knapt 10 kvadratmeter. I P.N. Hansen's tid var den vist brugt som soveværelse, men den blev efter krigen brugt af Carl Christian som studerekammer og stue med et skrivebord og to lænestole; nogle år efter hans død rykkede jeg ind i stuen og benyttede den under mine jura-studier – efter Første Del i 1957 i skægget skikkelse – jvfr. Fig. 254.

Fordelingsgangen gav, som nævnt, først adgang til Herreværelset og Donen, dernæst på venstre side til Dagligstuen gennem en dobbeltdør, der altid stod åben, jvfr. Fig. 252. For enden af gangen gav en dobbeltdør til højre adgang

Fig. 251 og 252. Dagligstuen – Mor's stue; kaminvæggen. 1957.

Fig. 253 og 254. Spisestuen og Studerekammeret. 1957.

til den lyse, vestvendte Havestue, der som Dagligstuen også rummede rigeligt med plads. Her samledes Familien året rundt om eftermiddagene og om aftenene. Tilvenstre for døren stod det kabinetsflygel fra Hornung & Møller, som Mor gav Far i bryllupsgave, jvfr. Fig. 255, og som Far – helt efter gehør – spillede smukt og muntert på. Som dreng stod jeg ofte ved flygel-siden og så hans fingre danse over tangenterne, mens alskens melodier fyldte stuen. Overfor, i hjørnet mod Haven, var en sofagruppe, jvfr. Fig. 256, mens den højre halvdel af stuen optoges af en anden og større sofa-gruppe, hvor det daglige familieliv levedes, med kopien af Horace Vernet's portræt af Thorvaldsen til at holde øje med os. Hunden foretrak, når Far ikke var til stede, at ligge i hans stol i hjørnet, jvfr. Fig. 257 og 258.

Fig. 255 og 256. Havestuen; flygel og lille sofagruppe. 1957.

Fig. 257 og 258. Havestuen; sofagrupper omkring Thorvaldsen. 1957.

Det var fra Havestuen – mellem de to sofagrupper – en dobbeltdør førte ud til Havetrappen, der, efter en repos med to bænke, via ti trin førte mig ned til det paradys, som Haven udgjorde. De omkring 1000 kvadratmeter gav mangfoldige muligheder i et milieu, lukket af Sankt Andreas Kirken mod syd, Hospitalsbygningerne mod nord, et langt plankeværk mod vest og en med villaen sammenbygget mur mod øst ud mod Øster Farimagsgade. Som det ses af Fig. 243 ovenfor, indeholdt muren en dobbelt indkørselsport og en dør. Begge førte ind til Gaarden, et brolagt område, som fra Haven var adskilt af en muret garagebygning, der lå parallelt med muren og således vinkelret på kirken. Den var fritliggende og indeholdt Far's garage til den bil, han anskaffede i 1947, et cykelskur til alle vore meget anvendte cykler og et brændeskur, hvor birkebrændet til kaminen opbevaredes. Det sås tydeligt, at bygningen oprindeligt var en staldbygning, hvor garagen rummede et hestekøretøj, cykelskuret 2 heste og brændeskuret foder.

I et lille kammer – vel oprindeligt et karlekammer – ved cykelskuret blev til Carl Christian i 1947 anbragt en fra Hospitalet indkøbt professionel høvlebænk, således at han fik sig et dejligt værksted der.

Efter hans død rykkede jeg ind i Værkstedet og havde gennem årene med min bedste ven for livet, Torsten Reumert, utallige muntre og kreative stunder der. Høvlebænken er mig i dag til stor nytte i min alderdom i Thy.

Går vi nu tilbage, op ad havetrappen, gennem stuerne og ud til Entréen – hvor denne vandring begyndte – var der som nævnt trapper ned til kælderen og op til sove- og børneværelserne. Trappen op forløb over godt en snes magelige trin med et sving midtvejs; normalt tog jeg trappen to trin ad gangen opad og ad det glatte lakerede gelænder nedad. Det hændte, at

det gik for stærkt opad, hvorfor det kunne svimle for mig ind imellem. Så stak jeg hovedet mellem benene for at genvinde iltforsyningen, hvilket Far en dag observerede. Han spurgte, hvad jeg lavede, og efter min forklaring beroligede han mig med, at jeg blot havde et lidt lavt blodtryk; »det er ikke farligt!« var den opmuntrende kommentar.

Som stuetagen rummede førstesalen rigeligt med plads, fordelt mellem to mindre børneværelser og et stort legeværelse ud mod gaden og, adskilt af en bred midtergang, mod havesiden badeværelset og mine forældres soveværelse. For enden af gangen var der et rummeligt og lyst gæsteværelse med et kammer på hver side. Kammeret ud til gaden blev brugt til opbevaring, pulterrum, mens det andet kammer, der rummede skabe, en håndvask og en skøn gammel dragkiste, købt af Mor i Fiolstræde for 50 kr., brugtes af Mor i det daglige som påklædningsværelse.

I børneværelset just lige for trappen boede Carl Christian og i det næste boede Elisabeth. Selv havde jeg min seng i et hjørne af legeværelset, hvor mangt et mareridt, forårsaget af radiatorernes underlige lyde i det andet hjørne og af trafikens lyde og lysskær, der vandrede hen over loftet, blev gennemlevet, bearbejdet og overvundet.

Efter C.C.'s død brugte Elisabeth begge de to børneværelser som stue og soveværelse, jvfr. Fig. 259 og 260, mens jeg overtog legeværelset som mit eget, jvfr. Fig. 261 og 262.

Fra Entréen gik trappeforløbet som nævnt også ned til kælderetagen i to trappeløb med en repos midtvejs. Fra denne repos gik en dør ud af huset til

Fig. 259 og 260. Elisabeths værelser på første sal. 1957.

Fig. 261 og 262. Mit værelse på første sal; i studier og med besøg. 1957.

den buformede arkade over til hospitalsbygningen. Når Far gik til sin hospitalsgerning, benyttede han denne adgang med bemærkningen: »Jeg går over!« – Kælderetagen, af samme omfang som de to andre etager, var både høj og lys og rummede ud mod gaden en stor strygestue, 2 gode pigeværelser og en vaskekælder med badekar og fjernvarmeinstallation. Mod have-siden lå det store køkken med spisekammer og som nabo til en trappe, der

Fig. 263. Tegning af Mads Stage af De Ni Trin fra 1960 i bogen af samme navn af civilingeniør Paul Hauton.

førte op til en repos med et »skabstoilet med håndvask«, og døre ind til såvel Spisestuen som Havestuen. Endelig lå der en frugtkælder tæt ved køkkenet og et toilet. Fra den brede midtergang, med indgange til alle disse rum, gav en dør i den sydlige ende adgang til en trappe op til Gaarden, hvorfra dør og port i muren gav adgang til Øster Farimagsgade. Denne tilgang til boligen brugtes i det daglige mindst lige så meget som hoveddøren. Når vi børn kom hjem fra skole, venner eller andre gøremål, benyttede vi glad og gerne indgangen gennem Gaarden, hvor cyklen jo skulle anbringes i skuret, og gennem kælderen, hvor en solid mellemmad lod sig smøre.

Men det ændrer ikke ved, at den officielle ind- og udgang fandt sted gennem Hoveddøren til og fra Entréen og via DE NI TRIN.

KAPITEL 34
FRA BLODBØG TIL BLODAPPELSIN

FORFATTEREN

Fig. 264. Ø.F.3. malt af min Gudfar og Farbroder, Onkel Kristian i 1956; i Forfatterens eje.

Maleriet, vist ovenfor som Fig. 264, er malt i 1956 – påbegyndt den 19. september 1955 – af min Gudfar og Farbroder, Onkel Kristian, jvfr. Kapitel 27. Det viser mit hjem i små 24 år fra 1936 til 1960. Buegangen er Arkaden, der forbinder Kommunehospitalets byzantinsk-inspirerede murværk i billedets højre side med overlægeboligen i venstre side. Midt i billedet – bagtil – knejser Sankt Andreas Kirkens spir mod en letskyet sommerhimmel. I billedets højre side ses tydeligt Havens Blodbøgs grenværk over Arkaden. I denne blodbøg havde jeg gennem mange år mit eget liv, og Blodbøgen fik på sin egen måde fundamental betydning for mit hele liv. – Men lad nu det liv begynde på rette vis!

Da Far i maj måned 1936 modtog meddelelsen om, at han pr. 1. september var udnævnt til overchirurg på 5. afdeling, vidste han, at han omkring den 1. juli samme år skulle være far for anden gang. Men helt som forventet gik det ikke.

Den 28. juni 1936 fyldte Mor 30 år og der var, som Onkel Kristian skriver: »Middag hos Torben og Kirsten med Fru Abildgaard, Jeppesens og Thranes, Thorkils, Dixen, Haralds og ego. Kirsten trods fremskredet Frugtsommelighed meget rask og flink.«

Den 2. juli 1936 kunne man i pressen, under overskriften »Arthur Rubinstein i Tivolis Koncertsal« læse følgende anmeldelse:

»Der er ikke noget saa kedsommeligt som at aflægge Referat om den ydre Fuldkommenhed. Dette Geled af Superlativer, denne Stablen Pelion ovenpaa Ossa, denne Bedyrelse af, at *dette* er noget af det *mest* ... Men at berette om Skønhed, det er der noget ved. Skønheden, som ikke melder sig med Brøl og Kanonslag, men tværtimod gaar paa Taa-spidserne, lister sig ind paa Én, lige til den, uden at vi selv véd deraf, har spundet os ind i sit Tryllespind – naar vi saadan med ét er blevet Skønhedens Fange, ja saa er vi med det samme inde paa Livet af *Arthur Rubinstein*.

I Aftes spillede han *Tschaikowsky*. B-moll Koncerten. Den er enorm. Af *Klaver*, af Dimension, af Eruption, af alt, maaske netop med Undtagelse af Finhed. En Genialitet paa Godt og Ondt er den. At alt dette enorme var på højeste Gear hos Arthur Rubinstein – er man Verdensvirtuos eller er man ikke! Arthur Rubinstein *er* det, saadan som han og Horowitz og næppe mere end et par Stykker til er det. Men langt, langt mere end Fingrenes al Forstand trodsende Bedrifter overvælder

Klangens Under os. Hvad er det som driver Værket? En lyrisk Fantasi, helt af Skønhed og helt af Aand. Vi daares af Gratien, vi magtstjæles af Vitaliteten, vi bevæges af Følelsens Renhed og Varme. Ingen er vældigere Mand ved Klaveret end Arthur Rubinstein og ingen fornemmere Kunstner. --- De skreg, de hujede, de væltede Huset.«

Således befandt Mor sig den 1. juli i Tivolis Koncertsal, hvor hun nød Rubinstein og Tjajkovskij's klaverkoncert fra 1875 – hvorefter hun meldte sig klar til sin fødsel no. 2. Men der må have været flere om at træffe den bestemmelse, idet fødselsveerne lod vente på sig. Jeg havde jo også nydt B-moll klaverkoncerten og befandt mig vel ved at fordøje den i en god uges tid i trygge omgivelser. Først fredag den 10. juli lod Mor sig indlægge på Sankt Lukas Stiftelsen i Hellerup hos overlæge J.P. Hartmann, men det trak ud. Lørdag skete der ikke noget, og søndagen var rolig det meste af dagen. Ved den sene stuegang sidst på eftermiddagen besværede Hartmann sig en del til Far over sendrægtigheden, og mens de to delte en pose friske kirsebær, og smed stenene ud af de sommer-åbne hospitalsvinduer, erklærede Hartmann det for en katastrofe, hvis ikke Mor nu tog sig sammen. Det fandt Far – ind imellem kirsebærrene – nu nok var lidt overdrevet, hvortil Hartmann bemærkede: »Finder fødslen først sted i morgen, er det katastrofalt. Man skal aldrig begynde noget virkelig vigtigt på en mandag – og i morgen er det den 13.!« – På en eller anden måde må jeg jo have annammet lektien, thi jeg besluttede at lade mig føde som søndagsbarn. Id ita factum est. Et kvarter før midnat. – Vægten var 8½ pund og fødslen noget streng for Mor, omend ikke så streng som første gang.

Lykønskninger strømmede ind i en lind strøm til Mor. »Gid alle Statsministre gjorde deres Sager ligesaa godt, som Du gør Dine.«, skrev Far's Moster Ulla. »Han ligner C.C. fuldstændig; bliver han lige saa sød og gemytlig, kan man vel ikke ønske ham noget bedre.« »Det er jo godt, at der er kommen endnu en Knudtzon til Verden – og et Søndagsbarn! And the child that is born on a Sabbath day, is blithe and bonnie, and good and gay.« – »Saa kom han da!«, skrev Jonas Collin. – »At være født paa en Søndag betyder Lykke.« Det skortede ikke på gode ord, gratulationer og lettelse over, at ventetiden var endt. Ingen har vel funderet over sammenhængen mellem Søndagsbarnet og Arthur Rubinstein.

Sommerferien efter fødslen tilbragte familien på Lynghuset, Onkel Thorkil & Tante Karen's sommerhus i Asserbo, jvfr. Kapitel 26. De følgende 4-5 måneder tilbragte jeg i hjemmet, Øster Søgade 20, stuen. Sommer var det, og midt på dagen i et hjørne af Kommunehospitalet så man derfor ofte

en barnevogn med en lille knægt med stritører. Fra naboeligheden holdt Jonas Collin og Frue ivrigt øje med den lille, som de hurtigt døbte »Haremissen«. Men tiden gik med travlhed. Far indledte sin overlæge-gerning den 1. september; der var nok af udfordringer, når man i pressen forud var blevet hængt ud som værende for ung og næppe moden til stillingen. Og Mor havde nok at se til med indretningen af overlægeboligen, herunder de ændringer og istandsættelser huset krævede inden familiens indflytning. Efteråret gik, men den 19. december 1936 flyttede vi ind – lige før Julen holdt sit indtog.

Højtiden, årsskiftet, gæstebud og dagligdagens falden i rimeligt faste rammer krævede alt sammen opmærksomhed, så det trak ud med dåben. Det indbragte mig et nyt kælenavn, »Hedningen« – hvilket nok har sat skub i dåbsovervejelserne. Allenfalds blev jeg døbt i Kommunehospitalets Kirke – oppe under den grønne kuppel – den 27. februar 1937; på Jonas & Ellen Collin's dåbsgave, en sølvkop med hank, var inskriptionen ikke »Hedningen« men »Haremissen«. Dåbsfestlighederne samlede i hjemmet 24 til middag. Alle blev fotograferet i Havestuens ene ende, men der blev også taget et billede af Den lille Familie i sofaen i Havestuens anden ende, jvfr. Fig. 265 nedenfor.

Fig. 265. Mor, Far, C.C. og den nydøbte »Haremissen«. 1937; foto i Forfatterens eje.

Erindringerne fra de første barneår er ifølge sagens natur ikke bevaret, men det er jo et faktum, at Mor den 4. november 1939, mens 2. Verdenskrigs skygger truede med at falde ind over Danmark, nedkom på Sankt Lukas Stiftelsen med en pige, som ved dåben fik navnet Elisabeth. Hun var Mor's gave til Far. Familien var nu fuldtallig, og C.C. var få måneder før begyndt i Krebs' Skole.

Livet levedes aktivt fra begyndelsen i Ø.F.3. med stor travlhed hos Far, der tidligt og silde var på »Afdelingen«, og Mor der styrede hjemmet med to fastboende piger som hushjælp, en regelmæssig vaskekone og en tilsvarende strygekone, der huserede i hvert deres rum i kælderetagen. Dertil kom regelmæssigt en kone og foretog reparationer af tøj, stoppede strømper og deslige. Kvalificeret barnepige-hjælp var også fornødent, bl.a. fordi spisevægring blev en svøbe i hjemmet i nogle år. Værst var det med Elisabeth, der som lille blev indlagt en overgang, men som ved en effektiv barnepiges hjælp kom over det. Selv led jeg i en senere alder periodevis deraf, men det fik Far kureret ved pædagogisk kur omkring middagsbordet. Værre for mig var mine børnekramper, epilepsi, der generede mig fra mit 4. til mit 8. år og krævede medicinering, som dopede mig ret voldsomt. En indlæggelse på Dronning Louises Børnehospital længere nede af Farimagsgade hjalp på sagerne, navnlig på grund af den uforlignelige dr. Rothe Meyer, som jeg elskede. Det var i 1941, jeg var indlagt, og fra hospitalets balkon ud mod gaden kunne jeg se Kong Christian X ride forbi – højt til hest. Det fik en ende, da Majestæten den 19. oktober året efter faldt af hesten under morgenridtet. – Krigen accelererede og jeg begyndte som 6-årig at gå i skole hos skolebestyrer Erik Schmidt i Krebs' Skole.

Hvor Familien i de første år op til krigen kunne holde sommerferie i Jylland, dels i Onkel Haralds hus i Fjaltring, jvfr. Kapitel 30, dels på Tannishus ved Tværsted, østenfor Hirtshals og på kanten af Skagen Odde, satte krigen en stopper derfor. Restriktioner betød, at Far ikke kunne rejse så langt, men i ferien måtte blive på Sjælland. Således blev Tisvilde i en del år sommerferiestedet. Vi tilbragte somrene 1942 og 1943 på Klinthuset ved Helenekilde, umiddelbart ud til Kattegat, 1944 på Dyresøgaard ved Helsingør, 1945-1948 i sommerhuse tæt op til Tisvilde Hegn og 1949 på Tisvilde Badehotel. Tisvilde – og navnlig Hegnet – fik en central placering i min barndoms verden og naturoplevelser. Vi elskede alle at gå ture i Hegnet og Far løb i ferien hver morgen sin tur i Hegnet. Mor samlede kantareller og vi børn fik af Far undervisning i Hegnets geografi, baseret på kendskabet til de snorlige brandlinier. Hvadenten vi kom ind i Hegnet fra Tibirkesiden eller fra Tisvildeleje, gav kendskab til Lars Anders Linien, Fynbolinien, Nord-

huslinien, Hørsekjærlinien og Brantebjærglinien os sikkerhed for, at vi altid kunne finde hjem. Duften i Hegnet og det rige fugleliv gav tidligt næring til en drengs naturglæde.

En af mine yndlingskunstnere, J. Th. Lundbye (1818-1848) tegnede under sommerrejsen til Vejby med P.C. Skovgaard i tiden fra den 28. maj til den 29. juli 1843, jvfr. omtalen i Kapitel 18, kløften ved Helene Kilde, jvfr. Fig. 266 nedenfor. På det øverste grønne område tilhøjre, helt ud til skrænten, ligger Klinthuset, hvor vi ferierede lykosaligt i 1942 og 1943.

Krigen satte sig jo sine spor, men for mig var livet trygt i et hjem med omsorgsfulde og kærlige forældre tæt omkring mig og en klar bevidsthed om, at som »indbygger« i en hospitalsby – med røde kors tegnet på kompleksets hustage – kunne intet ondt nå mig. Men når jeg – efter skolestarten i august 1942 – gik til Krebs' Skole langs med Botanisk Haves gitterværk ned mod Sølvtorvet, hvor Pedel Iversen stod parat til at følge mig gennem trafikkrødssets farer hen til No. 5 i Stockholmsgade, hændte det, at der gik grønklædte tyske soldater parvis foran mig; det var jeg ikke stolt ved. Fra jeg var 5 år gammel har jeg haft den vane at tale med mig selv, når jeg er alene; i de situationer tav jeg for ikke at vække soldaternes interesse.

For Far, der jo var til disposition døgnet rundt og derfor ofte måtte supplere dagens dont med operationer i nattens løb, var livet travlt. Han havde tre gange om ugen sin forsikringslægevirksomhed at passe og et tilsvarende antal dage var der patientbesøg i »Donen«. Allerede i 1939 fandt hans overlægekolleger ud af hans mangfoldige evner og valgte ham enstemmigt til Formand for Hospitalets Overlæger, hvad han forblev i 20 år. Det gav op-

Fig. 266. Kløften ved Helene Kilde, tegnet 1843 af J.Th. Lundbye. Kobberstiksamlingen; Statens Museum for Kunst.

gaver at løse med Hospitalets administrative og politiske ledere, som han altid havde et godt samarbejde med. Men det gav også opgaver internt, som en slags børnehæveder, når et par af kollegerne kom uoverens. Alle overlægerne var den gang på en eller anden vis store personligheder – jeg husker flere af dem fra de årlige middage i Spisestuen, som Far og Mor afholdt både af pligt og af lyst. Og det hændte, at et par af dem røg i totterne på hinanden og ukvemsord føg over hegnet. I slige tilfælde indkaldte Far kamphanerne til en kammeratlig samtale på sit kontor, og efter Far's myndige og varme indsats gav de stridende hinanden håndslag på, at krigen var forbi. Og så var den forbi!

Blandt de eksterne opgaver, formandskabet indebar, var medlemsskabet af en del kommunale udvalg, herunder Københavns Kommunes Hospitalskommission, der til en begyndelse i 1944 skridtede den grund i Hvidovre af, som sidenhen blev stedet for det Hvidovre Hospital, der blev Kommunehospitalets moderne afløser.

Interessant er det, at Far i 1947 sendtes 3 måneder til U.S.A. for at studere hospitalsvæsen til brug for byggeriet, og at han i 1974 blev den første lægechef på Hvidovre Hospital, hvor en midlertidig afdeling var oprettet til brug forud for den officielle åbning af hele komplekset. Far kom således til hen over 30 år at følge Hvidovre Hospitals skabelse og begyndelse. Han var i sin fremskredne alder glad for resultatet.

Flere af Far's kolleger over hele landet tog aktivt del i modstandsarbejdet, men Far var af den opfattelse, at hans gerning var at være hos patienterne. Fra positionen som chef på Hospitalet gjorde han alt, hvad han kunne for at støtte de aktive modstandskræfter. En dag, jeg kom hjem fra skole, bad Mor mig om ikke at komme ind i huset, men tilbringe eftermiddagen hos en kammerat. Langt senere viste det sig, at Frihedsrådet holdt møde i Ø.F.3. – På Afdelingen kom jo også sårede ind; de blev alle opererede, men deres videre skæbne efter udskrivelsen kunne være højst forskellig. Var der tale om folk fra modstandsbevægelsen, fik Far dem udskrevet ad bagvejen og videretransporteret ad sikre veje – ofte til Sverige.

Om forholdene i Danmark under Krigen er skrevet store mængder litteratur, og således også om de spændte efterårsdage i 1943, hvor de danske jøder for størsteparten reddedes til Sverige. Som barn i Ø.F.3, i de trygge hospitalsomgivelser, levede jeg en påfaldende ubekymret tilværelse, medens verden omkring jo mere eller mindre stod i flammer. Jeg erindrer, at jeg undrede mig over, at vi pludselig ikke så de mange jødiske venner i huset, og blandt de nærmeste familiemedlemmer savnede jeg pludselig min Gudfar,

Onkel Kristian, ligesom Onkel Thorkil's ene datter med familie ejheller kom i huset.

Jeg observerede, under aftenbesøg hos Far i Herreværelset, at han ofte »legede med nipsenåle« ved at placere nåle med grønne hoveder på et landkort over Central-Europa, og jeg forstod, at han nøje registrerede de vigende tyske fronter, efterhånden som Krigen skred frem. Siden kom det også frem, hvor vore jødiske venner havde opholdt sig, og hvilke nervepirrende og dødsensfarlige oplevelser, Flugten til Sverige indebar. Ved befrielsen i maj 1945 gik det op for mig, hvad min Gudfar havde foretaget sig, jvfr. i øvrigt Kapitel 27. Onkel Kristian forærede C.C. sin kikkert og sin hjælm med Brigadens Emblem. Hjelmen gik til under efterkrigstidens lege, men kikkert og emblem er i min besiddelse i dag.

Onkel Thorkil's svigersøn, Gustaf Branth, jvfr. Kapitel 24 no. 12, var simpelthen blevet tortureret af Gestapo. Vil man have et indtryk af de metoder, Gestapo anvendte for eksempel i juni 1944 i Shellhuset i København, skal man læse bogen om den danske torturbøddel Ib Birkedal. Den indeholder bl.a. beskrivelsen af, hvordan Far's fætter, Aage Grut, en søn af Farmor's broder på Store Hummeltofte, jvfr. Kapitel 23 og Fig. 200, torteredes af Birkedal og den tyske gestapo-mand Fritz Renner. Modbydeligt og sjælsrystende!

Også Far stiftede bekendtskab med Fritz Renner. Den 15. juni 1944 holdt de københavnske overlæger skovtur til Skovriderkroen i Charlottenlund, hvor det under middagen rygtedes, at Gestapo lavede razzia mod disse læger. Rygtet talte sandt; Mor fik ved 20-tiden besøg af to gestapo-folk, der spurgte efter Far. Vi børn var lagt i seng ovenpå, og timerne gik i stueetagen, hvor gestapo-folkene blev stedse mere utålmodige og tilsidst beordrede Mor til at pakke en kuffert og tage med dem. Så kom Far dog hjem, og Gestapo drog af med ham mod Shellhuset, hvor i mellemtiden cremen af den danske lægestand sad og afventede den videre skæbne. Far, der efter skovturen var i fortræffeligt humør, og havde brugt hjemturen fra Skovriderkroen til at videregive en del advarsler, udbrød ved synet af kollegerne: »Et celebret selskab, må jeg sige!« Gestapo tyssede på ham, og efter et kort forhør anbragtes han i Vestre Fængsel i celle no. 373 sammen med en jysk advokat fra Aars, Torrild Thomsen.

Da jeg kom ned til morgenbordet, var Far der ikke, men C.C. sad med avisen. På min forespørgsel lød det fra C.C., at Far var i fængsel!

De følgende dage blev han transporteret til forhør på Shellhuset hos Fritz Renner, som flere gange afbrød forhøret, fordi hans danske kæreste telefo-

nisk krævede aftale med ham om frokost i Tivoli. Når Renner telefonerede i et andet kontor, læste Far i forhørsprotokollen på Renner's skrivebord om tidligere forklaringer fra andre afhørte, og når Renner genoptog forhøret, kunne Far, der talte flydende tysk, svare for sig. Den 22. juni blev Far løsladt. Da Englænderne bombede Shellhuset den 21. marts 1945, omkom Fritz Renner.

Birkedal blev, som den sidste af landssvigerne, skudt den 20. juli 1950 i det særlige henrettelsesskur på det militære område af Christianshavns Vold, som i dag er Fristaden Christiania.

Seks dage efter Far's løsladelse fyldte Mor 38 år. Far's lykønskninger bestod i et kærligt og taknemmeligt brev og løftet om et smykke, der var »under Bygning« og som skulle »symbolisere vor Kærlighed og vore Tre kære smaa.« Smykket var Den franske Lilje, en ca. 4 cm høj broche, der forestillede den franske lilje, med en oval safir, en oval rubin og i midten en stor brillant i de tre i øvrigt med små brillanter besatte guldblade. Brochen ses tydeligt på Elfelts fotoportræt af hende fra 1970, jvfr. Fig. 302 i Kapitel 37. Mor gik med denne broche resten af livet. Jeg er sikker på, at for både Far og Mor var symbolikken omkring dette smykke præget af Far's fængselsophold under Krigen.

Baggrunden for Far's valg af netop dette smykke, der gav mindelser om Den Parisiske Forlovelse, jvfr. Kapitel 31, var et skrin, som Greven af Paris forærede til den ham attachederede danske officer Valdemar Hoskiær, broder til Farmor's Mor, Cathinka Grut født Hoskiær, jvfr. Kapitel 23. Oldemor gav det videre til Farmor, der i 1933 frigjorde Liljen fra skrinet og forærede Liljen til sin svigerdatter Karen's 50-årsdag den 16. maj, jvfr. Kapitel 24, no. 2. Datteren Ellinor modtog på sin 50-årsdag Liljen fra moderen, og Ellinor videregav den til datteren Mette på hendes 50-årsdag. Far har således kendt smykket særdeles godt og har med omhu valgt netop dette smykke til den specielle lejlighed.

For Mor's vedkommende bestod det daglige arbejde i at tage sig af sine 3 pragtbørn og være administrerende direktør for den store husholdning. Ind imellem udskiftedes hushjælpen, men gode nye piger fremskaffedes efter en særlig recept. Mor annoncerede efter en stuepige, ikke for ung, »proper med Person og Gerning« og med gode referencer; hun foretrak dem fra Jylland! – Derudover deltog hun i forskelligt foreningsarbejde og under Krigen var hun særdeles aktiv med praktisk hjælpearbejde i Røde Kors. I den anledning modtog hun den 17. december 1946 det af Kong Christian X under 30/1-1946 indstiftede Dansk Røde Kors Mindetegn for Krigshjælpearbejde 1939-1945.

Som nævnt begyndte jeg som 6-årig i Krebs' Skole; der havde C.C. gået i 3 år. Han var tidligt en opvakt og idérig dreng, der prøvede grænser af. Han blev tidligt sat i en børnehave, som inden længe udbad sig, at mine forældre meldte ham ud. Ikke fordi han var uartig, men fordi de ikke evnede at styre klassen, når han var til stede; han overtog simpelthen styringen. I Krebs' Skole gik det bedre. Jeg slap for børnehaven og kom således relativt tidligt i skole. Skolen er beskrevet i Kapitel 26. Min største glæde ved skolen var, at jeg i første klasse mødte Torsten Reumert, og vi blev venner, der holdt sammen som bedste-venner livet igennem, indtil hans alt for tidlige død i 1997.

Synderlig flittig i skolen var jeg ikke, men som hovedregel glad for at være discipel der. Med en enkelt undtagelse kunne jeg vældig godt lide lærerne, og skolebestyreren må jeg have haft et særligt forhold til.

Ordnningen var, at der hver lørdag udleveredes karakterbøger af klasselæreren, dog således at man skulle afhente karakterbogen hos Hr. Schmidt i hans lejlighed på øverste etage, såfremt karaktererne ikke var gode nok. Det hændte tit for mig, hvorfor jeg stillede op i en mindre kø udenfor Schmidt's kontor. Reglen indenfor var skældud og spanskrør. Førstnævnte fik jeg tit, men aldrig sidstnævnte; hvorfor ved jeg ikke. Tilsvarende blid var Schmidt mod mig i historiefaget, hvor timerne altid indledtes med overhøring i årstal. Mig spurgte han altid om Kong Hans, Kong Christian X og Kalmarunionen! Måske har mine børnekramper og min medicinering spillet ind. Og det gav mig modvægt til, at nogle af mine klassekammerater mobbede mig på grund af min sløvhed. Men alt i alt gik mine år i Krebs' Skole godt, og navnlig glemmer jeg aldrig Schmidt's tegnekunst i historietimerne, hvor han med sikker hånd på et øjeblik kunne forevige de historiske optrin på klassens store tavle. Han var ikke for ingenting søn af den store tegner Alfred Schmidt (1858-1938), som vi børn jo kendte bedst fra hans congeniale illustrationer til Christian Winther's fortællende digt »Flugten til Amerika«, der sluttede med de kendte ord: »Jeg drukned min sorg og fandt min trøst/på bunden af sagouppen.«

De blev i øvrigt i 1976 oversat til engelsk af ingen ringere end min slægtning Piet Hein, jvfr. Kapitel 23, og fik følgende ordlyd: »I drowned my worry and found my peace/deep down in the sago soup.«

Det lykkedes mig endda i 5. klasse, navngivet Bertel Thorvaldsen, en del morgener at komme tidligt nok op til at deltage i Schmidt's legendariske morgentur i Østre Anlæg. »Go'MAAAAren!« blev man hilst, når man sluttede sig til den lille skare omkring skolebestyreren og hans to cairn-terriers.

Krigen indhentede også Krebs' Skole. Den 15. marts 1945 beslaglagde Tyskerne skolen til brug som lazaret for østtyske flygtningebørn. Undervisnin-

gen fortsatte i Det Kgl. Vajsenhus' skole i Nørre Farimagsgade, hvortil min skolevej var endnu kortere end til Krebs.

Det fik jeg gavn af allerede få dage senere, da Englænderne, under ko-deordet »Karthago«, bombede Shellhuset. Jeg sad i et klasseværelse på 2. sal i vinduesrækken og så som vanligt ud af vinduet frem for at følge undervisningen. Pludselig så jeg ude over byens tage en flyvemaskine, der »tabte noget«; jeg drejede hovedet for at se, om nogen andre havde set som jeg – det var der ikke – så igen ud af vinduet, greb min skoletaske, sprang op og løb over gulvet mod døren. Læreren spurgte, hvor jeg skulle hen og jeg råbte: Hjem! – Ned ad trapperne med lynets hast og ud af skoleporten, just som skolens klokker ringede. Derpå hjem så hurtigt benene kunne bære mig; få minutter efter var jeg hjemme og fandt Mor i Gæsteværelset på første sal, hvorfra man kunne se ned gennem Nørre Farimagsgade til Shellhuset. Hvad jeg så fra klasseværelset, var en engelsk bombeflyvers fejltab af bombelast over Den franske Skole, og nu så jeg fra vinduerne i Ø.F.3. flammerne over Shellhuset og hvordan papirer dansede over flammerne. Gestapos nervesystem var lammet. Ved synet af Royal Air Force mærkerne på et lavtflyvende bombefly, der strøg ind over huset og kirketårnet på vej mod målet for enden af Nørre Farimagsgade – her blev i sandhed ikke faret i mag – råbte Mor: »Nu er krigen forbi!« Det var den så ikke – og alligevel.

Luftalarmen fyldte på et øjeblik, som det var sædvanen, vor kælder med mennesker, der fra gaden søgte beskyttelse. Det skete jævnlige under Krigen – men så kom befrielsesbudskabet om aftenen den 4. maj, og da blev byens befolkning på gaderne. Voldsom jubel og Far tilbragte natten på Hospitalet; han noterede: »Mange saarede. I Seng Kl. 4.« Skyderierne fortsatte nogle dage, frihedskæmpere løb rundt i huset og skød fra mine vinduer mod snig-skytter i Botanisk Have.

Freden brød ud med Brigadens hjemkomst, anført af Onkel Kristian, jvfr. Kapitel 27. – Den kolde Krig brød også ud, og fredens jubel afløstes mange steder af angsten for en ny krig – denne gang i endnu højere grad i den atomare paddehats skygge. Men i Ø.F.3. gik livet i min verden fredfyldt og relativt ubekymret for sig i mit trygge hjem.

Vi tre børn groede – ikke altid lige harmonisk. Elisabeth, som Far kærligt kaldte Mumme, stod C.C. nær, følte sig tryk ved ham og havde i det hele en harmonisk opvækst i hjemmet, men lidt svære vilkår, da hun kom i skole. C.C. og jeg havde begge fået Den Gotschalk'ske Bacille i blodet, og det kunne udarte til uoverensstemmelser, hvor jeg jo blev den lille. Men fordelen ved at være Barnet i Midten gik op for mig, og jeg søgte at forvalte

mine vuggegaver ordentligt. Det var ikke let. Jeg har altid været en langsom starter, hvilket i forbindelse med Temperament (Hidsighed), Viljefasthed (Stædighed) og Utålmodighed betød sen Modenhed. Man skal vælge sine kampe med omhu; det lærte jeg sent. Men for den langsomme starter viser løsningerne sig, hvis man giver dem lov til at komme til én. Jeg lærte mig at lytte til min intuition og da jeg fra en tidlig alder talte med mig selv, lærte jeg mig at diskutere problemerne – at se ethvert problem fra flere sider. Forsynet med en livgivende udholdenhed, en vis evne til at afbalancere Væren og Gøren på mine egne præmisser og et vidunderligt godt humør, havde jeg et lykkeligt liv i hjemmet og i skolen – ikke mindst takket være venskabet med Torsten Reumert. I det venskab blev livslangt alle livets aspekter drøftet – og problemerne løst.

Carl Christian blev i 1944 udlært i Krebs' Skole, der jo var en underskole, og han gik derpå sine 4 mellemskoleår i Øster Borgerdydskolen nede i den fjerne ende af Stockholmsgade. Det var ingen succes; han trivedes ikke, og karakterbøgerne var fulde af dårligdomme. Far og Mor besluttede derfor i 1948 at efterkomme C.C.'s ønske om skoleskift, og han efterkom Far's og Mor's ønske om et år i Realklassen før det nysproglige gymnasium. Det blev en stor succes. Han fik hurtigt fine vidnesbyrd og karakterer, fik gode kammerater og modnedes. Efter en fin realeksamen i 1949 tog han i sommerferien, som de foregående par år, på cykeltur rundt i Danmark med sin bedste ven Finn Wissing. Den viltre dreng var modnet til ung mand, hvis fremtid tegnede lys og lovende; sådan skulle det ikke gå.

Elisabeth kom i skole i 1947, som knapt 8-årig, men havde i året før modtaget hjemmeundervisning af en velbegavet og særpræget montessori-uddannet dame, der krydrede sin udmærkede undervisning med kreative øvelser og råkostvaner. Da Mumme kom i skole, var hun for så vidt godt forberedt, men dels var hun højere end alle de andre i klassen, dels var hun ikke glad for Comtesse Moltkes Pigeskole i Øster Søgade. Midtvejs i mellemskoleforløbet tog Far og Mor hende derfor ud af skolen, hvorefter hun på 2 år tog mellemskoleeksamen og derefter på 1 år tog realeksamen på kursus.

Også min tid i Krebs' Skole randt ud, og jeg begyndte i Øster Borgerdydskolen i 1947. Jeg stortrivedes i min nye skole, der var markant anderledes end underskolen. Hvor hin jo var præget af børn fra Københavns bedste-borgerlige lilleverden, var mine nye kammerater fra en langt mere socialt sammensat verden, hvad der passede mig vældig godt; jeg trivedes med kammeraterne og begyndte at overveje at udvise noget mere flid. Men jeg havde fortsat glæde af en vinduesplads i klasseværelset, og her kunne jeg

observere, hvorledes ænderne i Østre Anlæg – lige overfor skolen – spankulerede rundt i 2. sals højde på de store gamle træers tykke vandrette grene.

1947 var også året, hvor Far købte Hospitalets gamle direktionsvogn, en Buick 1930, og samme år, som Far og Mor tilbragte 3 fantastiske efterårs-måneder i U.S.A., hvor Far gjorde studier til det senere Hvidovre Hospital. 3 måneder var længe at være væk, så der var ansat en husbestyrerinde til at holde orden på tingene – og på de obsternasige drenge – men hun holdt kun kort tid. C.C. og jeg skændtes ideligen og blodet flød for meget. Så Mor, der da befandt sig på Queen Elizabeth Lineren til Staterne, måtte arrangere en nødløsning. Ud flyttede den skræmte husbestyrerinde og ind flyttede en gammel veninde af Mor fra Nykøbing Falster, Else Margrethe Schou – »Fru Skau« kaldte jeg hende. Hun fik omgående sat sig i respekt og vi elskede hende. Ved hjemkomsten fra Staterne var alt således under kontrol, og mine forældre glemte hende aldrig for indsatsen. Hun blev en fast ven af huset resten af hendes liv, og for mig fik hun skelsættende betydning.

Fra U.S.A. medbragte Far og Mor et sæt grammofonplader med original-optagelserne fra Broadway af sangene fra operetten »Annie get your Gun« med Ethel Merman. Far's gamle rejsegrammofon kom frem fra gemmerne, og en ny verden åbnede sig for os børn. For mig blev det begyndelsen til et rigt musikalsk liv i grammofonpladernes verden, mens Elisabeth lod sig inspirere af radiomusikken til selv at spille efter gehør på flygelet i Havestuen. Mor engagerede derpå en organist til at give hende spilletimer, men desværre evnede han ikke at opmuntre hende til fortsat at dyrke musikken aktivt ved flygelet.

En håndfuld år efter Amerika-rejsen fik Far forærende et moderne radio- og grammofon-apparat, hvor nu de nye vinylplader kunne afspilles. Min første fødseldagsgave til Far derefter var Tjajkovskij's b-mol klaverkoncert. – Der gives i mine øjne ingen tilfældigheder!

Da C.C. skulle skifte skole i 1948, lød beskeden til mig, at jeg også skulle skifte til Øster Søgades Gymnasieskole. Jeg kæmpede længe imod, da jeg havde det pragtfuldt i Borgerdyden, men jeg tabte kampen og måtte så i august 1948 begynde i anden mellem på Ø.G., hvorfra jeg blev matematisk student i juni 1954. Jeg vænnede mig da til de nye forhold, men det varede en rum tid.

I foråret 1949 blev vi tre børn fotograferet; resultatet ses nedenfor med Carl Christian, jvfr. Fig. 267, Hans Jørgen og Elisabeth, jvfr. Fig. 268 og 269.

Fig. 267. Carl Christian, fotograferet i foråret 1949; foto i Forfatterens eje.

Fig. 268 og 269. Hans Jørgen og Elisabeth, fotograferet i foråret 1949.
Fotos i Forfatterens eje.

I sommeren 1949 ændredes vor families verden radikalt. C.C. tog den 4. august med en sejlsportskammerat ud på Øresund i en ældre sejlbad på trods af et voldsomt vejr, som Far havde forbudt ham at sejle i. Båden kæntrade, og de to drenge lå i vandet i over en time, før et skib kom forbi. Under bjærgningen af kammeraten, druknede C.C. Der gik 9 dage, før han blev fundet på Saltholm i Øresund.

Tragedien ramte familien som kølleslag. Mor gik ned i depression og forvandt aldrig Sønnenrabet. Hun lukkede sig inde og kom kun videre ved hjælp af kære nærtstående slægtninge, der selv havde oplevet at miste et barn. En stor indsats gjorde Far's halvkusine Vibeke Malthe-Bruun, der var barnebarn af Farfar's livslange ven, Farmor's onkel, Gustav Hansen, jvfr. Kapitel 22 og 23. Hun havde selv mistet sønnen Kim, der som frihedskæmper under Krigen var blevet arresteret af Gestapo og henrettet i Ryvangen den 6. april 1945, og udgav i øvrigt sidst på året Kim's dagbog og gribende breve i bogform. »Vibeke Malthe-Bruun er mageløs« skrev Onkel Kristian. Og senere: »Fru Schou er mageløs mod Hans Jørgen og Elisabeth.« De to og et par andre kærlige sjæle hjalp Mor til at genfinde Livet. – I tanken falder let fra De Islandske Sagaer Egill Skallagrimsson, der efter sønnens død på havet under en rasende storm, lukkede sig inde, men blev hjulpet videre af datteren, så han kunne nedkomme med mindedigtet, som vi kalder »Sønnenrabet«. Et udvalg fra de 24 strofer lyder således:

»Det falder mig træls
at røre Tungen;
en Sten paa Brystet
stemmer for Aandedrættet.«

»Den Mand har mistet
sin Munterhed,
der har set sine Dyrebare
baaret som Lig over Dørtærskelen.«

»Det Hul, som Bølgen
brød i min Faders
gamle Slægtsgærde,
det græmmer jeg mig over.

Men Skarret efter min Søn,
som Søen slog,
det ved jeg vil altid,
altid staa aabent.«

»Meget har Ran,
Havet, berøvet mig.
Ene er den
Hvem Ingen Elsker.

Mine Slægtebaand
har Søen sønderslidt,
Livsstrengen i mit Bryst
er bristet.«

Slægtens sammenhold stod sin prøve; alle støttede om os, og det gik som i »Sønnetabet«. Mor kom på fode, blandt andet ved at komme lidt hjemmefra og på Nationalmuseet bistå ved etableringen af udstillingen »Bord, dæk dig«, jvfr. Fig. 270 nedenfor, men hun bar ulivssår på sjælen til sine dages ende, et kvart århundrede senere. Således deltog hun en del år ikke i Onkel Kristian's fødselsdagsmiddage den 4. august, og så sent som den 10. februar 1955 skrev Onkel Kristian: »Middag her: Thorkil, Karen, Harald, Aletta, Kirsten, Torben (Kirsten første Gang i mange Aar sammen med de andre! Hun var sød og venlig; Gid dette maa være Begyndelsen).«

Fig. 270. Mor bistår på Nationalmuseet med udstillingen »Bord, dæk dig.« 1950; foto i Forfatterens eje.

Far, der ved meddelelsen om dødsfaldet ikke troede på det – han havde jo forbudt C.C. at sejle i det vejr – og som en uge senere måtte identificere ham, da han var drevet i land, valgte arbejdet som helsebod. Det hed sig i hospitalskredse, at ingen havde oplevet Far operere så meget, som han gjorde de første par år. Hans fortvivlelse var åbenbar, og hans fortvivlelse i relation til Mor lettede ikke sorgen.

Blandt de mange, der omgående mødte op i Ø.F.3., står klarest og kærligst i min erindring Onkel Jørgen, jvfr. Kapitel 29. Han og Tante Cecilie tog Elisabeth og mig med hjem til deres bolig i Holte, hvor de tog sig af os frem til C.C.'s 16-årsdag, hvor begravelsen fandt sted fra Frue Kirke, Domkirken i København, overvåget af Thorvaldsens Kristus-figur.

Onkel Kristian, hvis fødselsdag det var den dag, C.C. druknede, var i London; han kom hjem 2 dage senere og modtoges af Onkel Jørgen, der informerede ham. Han tog straks til Ø.F.3., som han besøgte trofast i dagene og årene derefter.

Erindringerne om slige tragedier fylder meget i et menneskeliv, og sætter gang i tankerne omkring, hvilke historier det er, Vorherre skriver om det enkelte menneske.

Med afslutningen på 1940'erne fortsatte efterkrigstiden ind i 1950'erne i en problematisk verden. Præsten og højskolemanden Niels Højlund, der var født i 1931, karakteriserede efterkrigstidens første 10-års periode med en stemning af Undergang, Vantro og Tvivl. Det var en Heretica-tid, en Digtetid og en tid for Troens Hjemløshed. Ebbe Kløvedal Reich, der var født i 1940, kaldte perioden for Grå, Kedelig og Konform. Teologerne Løgstrup (1905-1981), Hal Koch (1904-1963) og P.G. Lindhardt (1910-1988) var toneangivende i tidens debatter om bl.a. atombomben, velfærden og Det evige Liv; det var ikke kedeligt! – Kønnen var ikke synderligt fremtrædende i tidens værdidebatter, men Tante Tanne blev en undragelse. Karen Blixen holdt i oktober 1952 på Zahles Seminarium, og den 11. januar 1953 i Danmarks Radio, den »Baalte med 14 Aars Forsinkelse«, som senere på året blev selvstændigt udgivet. Den var heller ikke kedelig, og Mor forærede mig prompte et eksemplar, som jeg tog med op i Blodbøgen.

Perioden bød blandt meget andet på Berlin-blokaden, Jerntæppets skabelse, mordet på Ghandi i 1948, Mao's Kina, Korea-krigen, Brintbomben i 1952, Stalin's død, Dien Bien Phu i 1954, Suez-krisen og Ungarn-opstanden, som blev knust på den tid, hvor jeg i min trygge verden – med base i hjer-

tet af Blodbøgen – »nedkom med et barn«. I puslinglandet Danmark gled statsminister Hedtoft i smørret og afløstes af Erik Eriksen, som fik en ny grundlov på plads båret frem af en ny tronfølgelovgivning; basis for vor nuværende monark, Dronning Margrethe II. – Og velfærdssamfundet skabtes for siden at buldre frem.

Da jeg under mit udpræget indolente skoleforløb var nået frem til 4. mellemskoleklasse i august 1950, fik Far aktiveret min slumrende flid. Et væsentligt nyt fag var Latin, og året skulle således afsluttes ikke blot med Mellemskoleeksamen, men tillige med den lille Latinprøve. Far, der altid ved middagsbordet søgte at orientere sig i, hvorledes det nu gik i skolen, fandt snart ud af, at min latinbog var den samme, som han havde kendt i sin skoletid: Kr. Mikkelsen's Latinsk Læsebog; mit eksemplar var dog 13. udgave fra 1948, men de første ord var de samme: »Italia terra est. Sardinia insula est ... Scriba, non poëta sum.« (Italien er et land. Sardinien er en ø. Skriver er jeg, ikke digter.) Det var jo nærmest profetisk! Far fremkom med det uafviselige forslag, at vi om aftenen i Havestuen læste Latin sammen. Der gik ikke mange aftener, før vi fandt melodien – eller rettere før jeg fandt hans melodi. Han havde nemlig den pædagogiske vinkel på verber – et grundlæggende sprogligt fænomen – at dem skulle man kunne deklinere i søvne. Ved hvert verbum i teksten lød det derfor som kanonskud: Person, Tal, Tid, Måde og Form? Inden længe lød det med samme militære præcision: Første person, Ental, Præsens, Indikativ, Aktiv! Far var svært fornøjet og jeg fik lært Latin på fremragende vis. En kort periode var Torsten's Far – han var også en dreven gammel Latiner – bortrejst, så Far tilbød Torsten at deltage i de muntre Latinoverhøringer i Havestuen. Efter kun få dage var han til fuldkommenhed en del af kanonaderne – og vi havde det skønt. Faget morede mig og jeg var flittig med det, ikke mindst på grund af Far's pædagogik. Da vi kom til »De bellis Punicis liber«, var Far, som elsker af Rom og dens historie, på hjemmebane. Ved den første sætning: »Clarrisimi hostes Romanorum sine dubio Poeni fuerunt« forklarede han omhyggeligt, hvorfor sætningen ikke afsluttedes med et »erant«. (Romernes største fjender var uden tvivl Fønikierne; »var« i perfektum (fuerunt) og ikke imperfektum (erant), da de var det gennem længere tid – lød forklaringen.) Og i den tredje og sidste af De Puniske Krige krøb han nærmest ind i Cato's toga og udbrød de klingre ord: »Practerea censeo, Carthaginem esse delendam.« (Iøvrigt mener jeg, at Karthago bør ødelægges.)

Det skoleår gik også med forberedelse til Konfirmationen; den foregik i Frue Kirke, Dømkirken, hos Stiftsprovst Brodersen – et elskeligt menneske,

som jeg kendte, da han havde begravet C.C. – Ved den lejlighed sang vi bl.a. Grundtvig's Den signede dag med fryd vi ser, hvis femte vers bl.a. lyder:

»Hver time til Herrens velbehag
som bække i eng henrinde,
til frydelig sig til sidst de sno
op under de grønne linde.«

Da vi hin augustdag i 1949 fulgte kisten op gennem lindealléen på Mariebjerg kirkegård, citerede han disse linier for mine forgræmmede forældre med et stille, kærligt smil; det glemte jeg ham ikke for.

Den 8. april 1951 konfirmerede Brodersen mig foran Thorvaldsen's Kristusstatue i Frue Kirke og gav mig med som »bagage« Ingemann's vers:

»Du qvæger i Ørken den tørstende Sjæl,
du bjærger den bævende Due.
Hos Dig er Livets det evige Væld,
og Lys i dit Lys skal vi skue.«

Det vers har jeg heller aldrig glemt ham for.

Mine forældre søgte at overtale mig til en større konfirmationsmiddag i Spisestuen, men det havde jeg ikke lyst til. Det blev blot en lille hyggelig frokost med Mormor og et par andre. Til middag var vi kun os selv, Mormor, Onkel Kristian og C.C.'s ven Finn Wissing. Og i eftermiddagens løb studeredes gaverne, hvor et leksikon ved navn MENTOR vakte stor interesse. På gulvet i Havestuen lå Torsten og jeg og studerede de mange informative artikler med illustrationer; nye verdener åbnede sig. Og så forærede en kær tante mig Boganis Jagtbreve med de ledsagende ord: »Jeg har en fornemmelse af, at du ogsaa hører til dem der kan gaa og længes efter landet, naar man gaar rundt paa stenbroen.«

Boganis er omtalt i Kapitel 22; han var Tante Tanne's far og hed Wilhelm Dinesen. En i dag særdeles fyldig litteratur har beskrevet hans liv. Af hans litterære værker er i Kapitel 22 omtalt hans bog om Krigen i 1864, »Fra Ot-tende Brigade«, men størst udbredelse fik hans Jagtbreve fra 1889 og Nye Jagtbreve fra 1892. Det skyldtes også støtten fra datidens mest magtfulde kritiker, Georg Brandes, som er omtalt ovenfor i Kapitel 21. Jagtbrevene blev stykvis fra september 1886 udgivet i det radikale dagblad »Politiken« under Wilhelm Dinesens pseudonym Boganis. Det var hans fordanskning

af det tilnavn »Buh-gah-naise«, indianerne i Wisconsin, U.S.A. gav ham i 1873; det betyder hasselnød. Om sit et par år lange ophold hos indianerne skrev han sidenhen, at »jeg har lært dem at kende som en fri, tapper, godmodig, opofrende, trofast, hjælpsom, stolt, i frihedsfølelse glad og lykkelig race.« Der var således en særlig grund til, at han brugte indianernes hædersnavn til ham, da han mange år efter udgav, hvad der blev et vægtigt bidrag til den danske litteraturskat: Boganis Jagtbreve.

Georg Brandes skrev ved Dinesen's død i 1895 i sin nekrolog, at »hans Jagtbreve har blivende Værd i dansk Litteratur. Wilhelm Dinesen har i dem skabt sig en egen Fremstillingsform, der er saa helt personlig, at Kunstarten er bleven ét med ham selv og har den Værdi, der rummedes i hans Væsen. Her er Naturhengivelse, Aand, Fantasi, Frihedsglæde, Erotik, Ræsonnement, Fortællerevne i den ganske særegne Blanding, som var Udtryk for hans Naturel.« I et tidligere essay havde Brandes skrevet: »Siden Steen Blichers Tid har ingen Forfatter i dansk Skønlitteratur kendt den danske Fauna som Boganis.« Den første udgave var med tegninger af Hans Nikolaj Hansen (1853-1923); titelvignetten ses nedenfor som Fig. 271.

Min tantes konfirmationsgave blev til livslang glæde for mig og var med til at lægge grunden til min omfattende bogsamling, der de første år mest koncentrerede sig om Fugle, Jagt og Natur. Siden foldede interesserne sig ud, men naturlyrikken greb mig tidligt.

Fig. 271. Boganis tegnet af Hans Nikolaj Hansen til Jagtbreve; omkring 1888.

Boganis er på rævejagt og har sluppet hunden ned i rævekulen; han står »nogle faa Skridt over Hulens Indgang og har frit Skud; Ræven har ingen Chance.«

»Men Tiden sniger, og Tiden bli'r lang. Saa løber Tanken sin sælsomme Gang, saa vide om Lande og Riger; og støver op fra *Der var engang* de gamle Minder med Suk og med Sang om Dans og om Vin og om Piger, om Storm og Stille, om Fjærnt og Nær, om ristede Runer og døde Sværd, om Ild i Blodet og vildt Begær, der stamper og stønner og higer, om Trangen bort og om Vecn hjem – og saa kommer Blyant og Tegnebog frem og snakker om Vin og om Piger, om ude og hjemme, om før og nys, om djærve Haandslag og hede Kys, om slesk og besnærende Smiger; om søvnløse Nætter, om blodige Trætter, om tavse, øde, vidstrakte Sletter, om Haabet, der svulmer og viger. Og Jagtkniven gemmes, og Hundene glemmes, og Rævens Aktier stiger.

»Giv mig et Ord, et Haandtryk, et Nik, hvorpaa jeg kan Livet bygge. Giv mig et Smil, giv mig blot et Blik – vis mig paa Ruden din Skygge.«

»Jeg giver dig alt, hvad et Menneske rummer: min Sjæleangst, min lønlige Kummer, min Ro, min Lykke, min Fred, mit Mod; min Mund, min Favn og mit Hjerteblod.«

Naar saa Ræven passer sit Snit, falder der ikke engang et Skud. –
Farvel! *Boganis*.«

Således sluttede Boganis sin første samling Jagtbreve, som jeg igen og igen læste, i vinterhalvåret i min lille londonsofa – af Mor kaldet »Badekarret« – på mit værelse, men i sommerhalvåret udendørs, i Haven oppe i Blodbøgens grenværk, der skimtes på fire amatørfotos nedenfor, jvfr. Fig. 272.

Haven er beskrevet ovenfor i Kapitel 33, og det vigtigste for mig var den store cirkelrunde blodbøg med det bekvemme sæde i træets midte. – Hjemkommen fra skole i de gode årstider var ritualet at gå ned i køkkenet i kælderen, smøre nogle solide madder og tage disse på en tallerken, der på sindrig vis kunne hejses op, samt en god bog med op i træets svale ly. Når det fysiske brændstof var indtaget, kom turen til det åndelige – som gennem årene stille og roligt ændrede karakter. Karl May's tykke indianer-romaner betog mig tidligt – og blev derfor læst igen og igen – på grund af den retskaffenhed, vennerne Winnetou, Apachernes store høvding, og Old Shatterhand, Blegansigtet, i enhver henseende udviste, men i lige så høj grad på grund af de glimrende naturskildringer fra de vidtstrakte amerikanske prærier, fra de himmelstræbende Rocky Mountains og fra Rio Grande's bredder. Men også Dumas' bøger blev slidt godt og grundigt; både Greven

Fig. 272 a-d. Fire amatørfotos fra Haven i Ø.F.3, ca. 1944; i Forfatterens eje.

af Monte Christo og de fire fægtemestre var genstand for højagtelse – og legene med de nære venner i havens mangfoldige hjørner var oftest, enten de gæve indianere mod blegansigterne eller Kardinalen mod Kongen.

Det blev stedse mere åbenbart, at legens egentlige glæde bestod i at være i naturen – i haven. En overgang med luftgevær og luftpistol varede et par år og det gik – det må beklageligvis tilstås – ud over et hav af »grossenollikker«, hvis liv brat afsluttedes af velplacerede hagl. Eftertænkksomheden kom dog snigende, og efterhånden ændrede lekturen deroppe i træet karakter. – Skydevåbnene blev hængt på krog og erstattet af kikkerten – og jagt- og naturskildringerne blev det daglige tilskud til madderne deroppe i bladhangets stille ro.

Først kom bøgerne fra 1930'erne om Vestjyllands herlige fugleriger frem fra reolerne. At sidde i træets ly og læse om uendelige vidder med høje, åbne himle og tusindvis af fugle i Vejlerne – frem for nogen anden lokalitet – i Vest Stadil Fjord, på Tipperne i Ringkøbing Fjord eller i Filsø, maleren Johannes Larsen's yndlingssted i forrige århundredes første årtier – at sidde midt i storbyen gemt i et træ og læse om disse fagre riger, var skelsættende. Det var fuglefotografen Arthur Christiansen's bog »Sommer i Vejlerne«, hvor jeg for første gang så et foto af en skestork, og jagtkonsulent Bjerg-Thomsen's »Fugle fra Fjorden«, der beskrev så indforstået og så henført, at disse verdener ikke alene skulle opleves, men de måtte ind under huden til fryd for legemet og balsam for sjælen.

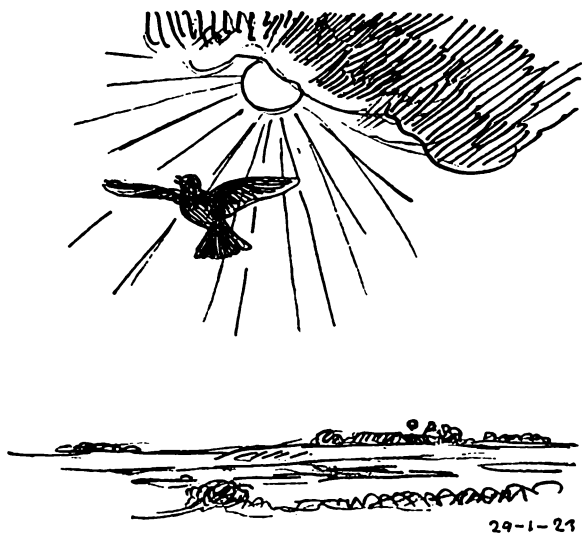

Fig. 273. Syngende Lærke, tegnet af Johannes Larsen den 29/1-1923.

Så ankom Blicher's »Trækfuglene« til min verden. De smukke natur-lyriske vers var congenialt illustreret af mesteren Johannes Larsen, hvis syngende lærke under himlens blå indleder dette enestående stykke dansk bogkunst, jvfr. Fig. 273 ovenfor. Kunsten – i form af Dansk Tegnekunst – holdt sit indtog. Hvor Johan Thomas Lundbye – vor store guldaldermaler – var en mester med sin pen, »tegnede det kjære Danmark«, og greb mig om hjertet med sin tegning af »Den dræbte And« til Kaalund's tåreperser »O, har Du en Moder, da skøn derpaa!«, var Johannes Larsen og siden Ib Andersen mesterens fremragende lærlinge. Disse tre store kunstnere kombinerede natur og kunst i værker, der fandt vej til Blodbøgens skjul.

Det var Ib Andersen's pragtfulde tegning af en isfugl på bagklappen af den af ham gennemillustrerede lystfisker-bibel »Den Fuldkomne Fisker« fra 1943, jvfr. omtalen nedenfor af Poul Hauton og Fig. 274 nedenfor, der første gang fangede denne kunstner ind i mit univers. Få år senere udsendte realskolemanden og jagtlitteraturens store forfatter Niels R. Nørgaard en perle af en bog: »Jagt – en Bekendelse«, ypperligt illustreret af Ib Andersen. Tekst og tegninger blev gennem årene studeret igen og igen, og den allerede vakte længsel mod Vestjyllands natur og fugleverden fik ny næring i skildringerne fra Vendsyssels nordvesthjørne, fra Børglum Kloster, fra Rubjerg Knude og fra klitplantagerne ved Tornby og Uggerby. Det var i dette univers, man mødte Gamle Svendsen – skytten – der lærte drengen om De Små Tings Evangelium. Gamle Svendsen havde gaverne til at blæse i Pan's fløjte, så alle i Arkadien dansede og selv råbukken stivnede og lyttede. Gamle Svendsen tog sin lærling med mod syd – en uendelig rejse med dagvogn – til Vejlerne og viste ham brushanernes dans, et ridderspil med lanser, farvede plumager om

Fig. 274. Ib Andersen's tegning af en isfugl fra 1943.

halsen og en hjerterdame i græsset. Gamle Svendsen vækkede knægten en lun stille maj-nat for at lade ham høre en underlig lyd nede fra rørene, som en okse brøl; thi han ville, at knægten skulle høre rørdrummens pauken. Ind i mellem de indføjte skildringer af naturens gang året rundt, af jagtens herlighed og fuglenes liv, læres det, at ønsker man at varme sig ved ilden, må man selv bære brænde til bålet, ligesom det betones, hvor væsentligt det er at holde øje med, om Vorherre husker at tænde sine stjerner. – De små ting stiller sig på skuldrene af andre små ting og forekommer store: – lidt bogfinkekvidder derudefra, en solstråle, der slipper gennem vinduet og danser på bordet, – så må man bryde op, gå ud og fortabe sig i de fagre verdener.

»At højne Dagens Kvalitet«, som Henry David Thoreau skriver det i »Livet i Skovene (Walden)«; den var i øvrigt genialt illustreret af Mads Stage, der få år senere ligeså genialt illustrerede Gilbert White's »Selborne«. – Begge var de Natur-bøger af højeste klasse.

Og det kan jo ske, at Vorherre begynder sin dag med at lade ræveunger lege!

»Op al den ting, som Gud har gjort,
hans herlighed at prise!
Det mindste, han har skabt er stort
og kan hans magt bevise.«

Således skrev vor store salmedigter H.A. Brorson (1694-1764) i 1734 og fortsatte sidenhen:

»Hvad skal jeg sige, når jeg ser,
at alle skove vrirle,
de mange fuglesving, der sker
op under Herrens himle.

Hvad skal jeg sige, når jeg går
blandt blomsterne i enge,
når fuglesangen sammenslår
som tusind harpestrengel!«

Til konfirmationen begav det sig som nævnt, at en kær tante forærede mig »Boganis Jagtbreve«. Da så Mor forærede mig Karen Blixen's »En Båltale«, efter for længst at have introduceret mig til »Den Afrikanske Farm« og »Syv Fantastiske Fortællinger«, var grundlaget for det contemplative liv i Blodbøgen blevet særdeles bredspektret, og fundamentet for en livslang lykke

i Naturens, Kunstens og Litteraturens verdener solidt støbt. Glæden ved Bogens Verden udmøntede sig i grundlæggelse af et bibliotek, som nu i over halvhundrede år har fået tilført en stadig strøm af vidunderlig lekture i bred forlængelse af, hvad der blev læst i Blodbøgens hule.

Men skolen gik sin gang, stille og uden væsentlige problemer; skiftet fra mellemskolen til det matematiske gymnasium blev komplikationsfrit, trods min gode Latin-lærers ønske om, at jeg skulle blive klassisk-sproglig student. Jeg forklarede ham, at jeg ikke var moden til 3 års hårdt arbejde med græske verber og latinske versioner i en strid strøm; jeg havde behov for tre rolige, ikke for krævende, modningsår. Lektoren fnøs, men tilføjede så, at det synspunkt nok var ganske kynisk, men måske ikke så umodent endda. Gymnasietiden blev såre fredelig med gode klassekammerater, hvor jeg knyttede mig livslangt til min sidekammerat. Kan hændte, at Blodbøgen lagde beslag på flere timer, end godt var for arbejdet, og det skortede da ej heller på advarsler fra en bekymret – og af sorg over sønnetabet ramt – Mor, der ville sikre sig, at ens verden nu ikke brød sammen, hvis en oprykning til næste klasse ikke blev en realitet. Men mon ikke Blodbøgens verden gav grobund for den fuldstændigste ubekymrethed, som medførte pure afvisning af disse helt berettigede mødrene bekymringer. I hvert fald oplevede jeg i løbet af gymnasietiden, at jeg »vågnede op« og følte, at min modningsproces var kommet et stykke videre. Ser jeg i dag i mit bakspejl, når dette skrives, ser jeg en parallel til Farfar's broder, Onkel Frederik, jvfr. Kapitel 20.

Efter en intens slutspurt med eksamenslæsning – og meget andet – i Hornbæk, hvor sidekammeraten holdt til i flere sommermåneder, kom studenterhuen da også på hovedet. Et glas champagne blev drukket med Torsten og hans forældre i Havestuen, hvorfra vi to studenter kastede indforståede blikke ud mod Blodbøgen.

Studentergilderne stod på et par uger, hvor jeg ret regelmæssigt kom hjem ved 7.30-tiden om morgenen – og mødte Far, der i sin hvide kittel var ved at gøre klar til at »gå over.« Det var svært hyggelige møder, og vi brugte 4-5 møder på at drøfte mine fremtidsplaner.

Da det efter nogle morgener stod Far klart, at jeg gerne ville ind i Dansk Forsikring – hans arbejde som Forsikringslæge interesserede mig, men læge ville jeg ikke være (fodsporene var for store) – blev han begejstret og talte samme dag med direktøren i Haand-i-Haand. Den sidste morgen, vi drøftede emnet, kunne han således melde, at der var to muligheder: Cand. jur. eller Cand. polit. »Men da politterne jo nemt bliver kommunister, vil jeg anbefale Juraen!« Det afgjorde sagen, og Far tilmeldte mig jurastudiet ved

Københavns Universitet, hvorfra jeg dimitterede i vinteren 1961 med, hvad Farfar ville have kaldt, en »tarvelig« eksamenskarakter.

Studentersommeren tilbragte jeg med Far og Mor på en herlig biltur til og i Schweiz; vi ankom til Luzern dagen før min 18-års fødselsdag og indlogerede os på Hotel des Alpes med en skøn udsigt til Alperne, bl.a. Pilatus-toppen. Dagen derpå oplevede vi Thorvaldsen's Schweitzerløve, jvfr. Fig. 293 i Kapitel 35, kom lidt op ad Rigi-bjærget og spiste middag på Hotel Schweitzerhof som afslutning på en skøn dag. Rejsen varede 25 dage og blev en stor oplevelse; jeg fik minder for livet fra denne færd med mine forældre, hvor alt var præget af den generøsitet, som var så karakteristisk for dem begge.

Studenterrejsen tog sin begyndelse i Skagen. Efter C.C.'s død magtede mine forældre ikke fortsat at feriere i Tisvilde, og fra sommeren 1951 tog de ophold på Jeckels Hotel i Gammel Skagen. Jeg faldt aldrig til i Skagen, der forekom mig alt for mondænt, men nød til gengæld at være tæt på Familien Reumert, der havde hus i Kandestederne. Torsten og jeg arrangerede det telefonisk sådan, at vi langs stranden gik hjemmefra på samme tid, hvorefter vi mødtes på halvvejen af de 14 kilometer, der skilte os. Vi tilbragte således utallige skønne sommerdage på den dengang øde strand, og endte til tykmælk på »Vagtbakken« i Kandestederne, hvor Fru Borg og hendes søster, »Moster« kvidrede om os, mens Torsten's far slappede af fra skuespil-kunsten og med gammeldags aag over skuldrene hentede vand fra pumpen nede i bunden af klitsænkningen ved Dødningebakken.

Den familie var gennem årene af stor betydning for mig, og det siger sig selv, at min teater-interesse udvikledes i høj grad ved på Det Kongelige Teater at møde den store kunst, Torsten's forældre præsterede. Det blev til pragtfulde aftener, men navnlig Poul Reumert's 50-års jubilæum den 16. februar 1952, hvor han spillede så strålende som Cæsar i Bernard Shaw's skuespil Cæsar & Cleopatra, var betagende. Ikke mindst på grund af den epilog, skrevet af digteren Hans Hartvig Seedorff, som han efterfølgende fremsagde. Den fortjener at citeres:

»Jeg hilser dette Rum, hvor Luften bærer
af andre Slægters dybe Åndedrag,
hvor Skyggen, som sig mørk af Mørket hæver,
endnu har Blod til Hjærtets dulgte Slag.
Jeg løfter langsomt Templets gyldne Kar

som Hilsen fra os selv til dem, der var.
Lys, Glød og Varme strømmer mig i møde...
I lever længe, Danmarks store Døde!

Her blev de høje Ånder lukket inde.
De blander deres Liv med Liv, som er.
Jeg ser dernede deres Aasyn skinne
som blege Taagemasker mellem Jer.
Dér støtter Heiberg med sin smalle Haand
det skarpe Ansigt, slebet af hans Aand.
Og Oehlenschlägers skønne Øjne funkler –
et Stjerneblik, som intet Mulm fordunkler.

De finder alle deres vante Stole:
Johannes Ewald...Wessel...Kierkegaard...
Den kære Andersen, i pudset Kjole ...
Og Mejslens Mester med sit hvide Haar.
Her rakte Muserne i flygtig Dans
hans Liv og Værk den sidste friske Krands
og lagde Sorgens mørke Vedbendranke
- blank som af Taarer – om hans Løveманke.

Ja, de har aandet her. Og endnu anes
en Efterklang fra hvert et standset Spil.
I Mulm og Lys, men under Holbergs Manes,
blev, skæbnestøt, et stykke Danmark til.
Ord, Tone, Tanke – samlet i én Sum –
gav Røst og Sjæl til dette døde Rum.
Og de, som lytted, følte de var hjemme:
Her klang et stærkt, et evigt Danmarks Stemme.

Og vi blev Ét med disse Slægters Stræben, –
i Sjæl og Hjærte smelted vi den ind.
De Ord, som Digtet lagde os paa Læben,
blev født paany, fik Farve af vort Sind.
En flygtig Kunst, – vi ved det. Men trods alt,
man saae dog Mennesket, før Tæppet faldt.
Og naar tilslut det lette Spind blev vejjet,
vi bar dog lidt til Vægtens Skaal: Vort eget.

Den koster, denne Gave. Hvis dit Øre
var stemt og lydhørt, hvis din Sans forstod,
Har ogsaa Du en Aften kunnet høre
at der fra Hjærtet faldt en Draabe Blod.
Du har fornemmet dette sjældne Spil,
hvor fælles Kunst ved fælles Kamp bliver til,
hvor intet rører sig som skilte Dele,
men alt – og alle! – løftes til et Hele.

Da var det, som et Næt af skjulte Strømme
forgrened sig til Jer. Vi fik den Magt,
der løser op for alle bundne Drømme,
befrir det Ord, du aldrig selv fik sagt.
Da bar os for et Nu den svimle Tro,
at flygtig Gærning skal bestandig gro, –
at ogsaa Livet bag Aktørens Maske
skal gløde, naar han selv engang er Aske.

Jeg hilser dette Rum. Min Tanke glider
bevæget op mod Kuplens høje Hvælv,
der var en Sangbund for de svundne Tider,
som den i dag er Sangbund for os selv.
Deroppe hvisker, som et dæmpet Sus,
de Stemmer, der har lydt i Holbergs Hus.
To hundred Aar, en Flugt, en Strøm af Dage,
Slaar som en Bølge imod os tilbage.

Mod denne Bølge rækker jeg stiltfærdigt
mit eget Offer, købt ved Tvivl og Tro.
Kun Haabet om at det var Templet værdigt
gav Evnen Styrke, Drømmen Væxt og Ro.
Med Tjenersind har jeg min Gave bragt, –
for Tjener var jeg, selv i Cæsars Dragt.
Om Holbergs Pande hviler Straaleglansen...
Og for hans Fod jeg lægger Laurbærkrandsen.«

Det var en betagende afslutning på en pragtfuld aften og alle i Teatret var grebet af den smukke, festlige og højtidelige stemning. For mig var denne epilogs det dybeste indtryk fra aftenen, og dette indtryk har holdt sig usvækket gennem mere end det næste halve århundrede af mit liv. Om Torsten's Far gik der megen snak, både mens han levede og efter hans død; men jeg

holdt af ham på min måde. Og denne epilog, som han bad digteren om at forme til sig, udtrykker i al sin storhed den ydmyghed overfor Liv og Kald, som jeg finder så uhyre vigtig aldrig at glemme. Det var af helt uvurderlig betydning at være ven med Torsten livslangt; men det var tillige et umådeligt privilegium at plaske trygt og husvant til søs i hans barndomshjem, hvor begge forældre var store, varme og kærlige personligheder, der gav mig varige minder med i livet – minder jeg dagligt glædes ved i dyb taknemmelighed.

Skagen bragte mig allerede den første sommer videre i to henseender.

Far og Mor tog mig med på Skagens Museum, og dér opdagede jeg Krøyer. Noget af det første, jeg oplevede, var Fig. 162 i Kapitel 21. Som dér beskrevet »fængede« billedet af Marie Krøyer ganske Hugo Alfvén, og sådan gik det også mig, omend jeg dog ikke sagde »Mums«. Jeg sad længe foran billedet og var ikke til at slæbe videre på museet. Jeg drøftede sidenhen oplevelsen med Torsten, der som faderen var en udmærket maler, og mine øjne åbnedes for Skagen-kunstnerne, som de sidenhen åbnedes for så megen anden kunst.

Og så læste jeg Frederik Paludan-Müller's klassiske versroman »Adam Homo«, omtalt i Kapitel 31. Jeg læste den af lyst, ikke pligt, og var jo inspireret af Digterens »Slaven«, som Brødrene Knudtzon, formedelst en dusør, lærte udenad og fremdrog i Familiens skød, og som indgik i Far's dagligliv med adskillige relevante citater gennem årene. »Adam Homo«, der i øvrigt som forbillede havde Lord Byron's digtning, jvfr. Kapitel 11, greb mig ikke blot på grund af de virtuose ottaverim, men også på grund af udviklingshistoriens beskrivelse af menneskelig svaghed og behagesyge. Navnlig Anden-Sangens beskrivelse af den 5-årige drengs problemer med »Hjælpeverbet v æ r e, – Ak, som hans Fader gav ham for at lære«, er mindeværdig. Der må Mor hjælpe:

»See Fuglen! Talte Moderen til Drengen,
Der stirred efter den mod Himlens Skyer:
See, hvor den lille Fugl nu hjemad fly'er,
Og daler ned til Reden hist paa Engen.
Hør hvor den synger, mens den reder Sengen
For sine Unger, for de bitte Dyr!
At synge, flyve, deres Unger nære,
Det, Adam, kalde Fuglene at v æ r e.

Og seer du der den store Snegl, som skyder
Sig sagte henad Gangen sort og tyk?
Den, som de lange Horn dig altid byder,
Og som du altid siger er saa styg:
Naar den sig glæder, mens den Føde nyder
Og Solen skinner paa dens krumme Ryg,
Da siger den, men du kan ei det høre:
At v æ r e, er i Solskin sig at røre!

Og hvis blot Træerne de havde Munde,
Som nu de Blomster og de Blade har,
Saa at de Alting dig fortælle kunde,
Da, naar du spurgte dem, fik du til Svar:
At v æ r e, er at staae i grønne Lunde,
Og skyde Blomsterknopper Par ved Par,
Og slynge Grene ud som lange Arme,
Og have nok af Regn og nok af Varme.

Veed jeg det selv, hun hvisked halvt i Løn,
Hvorpaa, bevæget mildt af Modervarmen,
Hun løftede fra Jorden op sin Søn
Og trykked ham med disse Ord til Barmen:
Naar dig, min lille dreng, jeg har paa Armen,
Og beder i den samme Stund en Bøn
For dig og for mig selv og mine Kjære,
Da bedst jeg føler, hvad det er, at v æ r e.«

De gyldne ord bundfældede sig, som Skagen-sommerens øvrige kulturelle oplevelser, og gav en egen grobund for videre overvejelser nogle år senere, da jeg i Blodbøgen læste Tante Tanne's credo, hvorefter »Mandens Tyngdepunkt, hans Væsens Gehalt, ligger i hvad han i Livet udfører og udretter, Kvindens i, hvad hun er«, i Båltalen.

Kunst og Litteratur gav mig den første sommer på Skagen nogle gode, igangsættende oplevelser. – Sidenhen, da studierne gik i gang på Universitetet, placeret midt i Latinerkvarteret med myriader af antikvarboghandlere omkring, gav de mange stunder også i Bogverdenen mig yderligere udviklende oplevelser.

Under studentereksamenlæsningen i Hornbæk vandrede vi to klassekammerater og en ét år yngre skolekammerat fra Krebs' Skole gode ture fra Hornbæk vestpå langs strandstien til Villingebæk og tilbage. Skolekammeratens interesse var Botanik, sidekammeratens var Geologi og min interesse var Ornithologi. Da disse vandreture om sommeren, med gensidige forelæsninger om vore interesser, havde stået på i et par år, fandt vi på at formalisere disse udvekslinger af informationer ved at stifte en forening. Efter et stort forarbejde, hvor jeg afprøvede mine spinkle juridiske evner, stiftedes »Naturforeningen STOICHEIA af 1956« den 29. november 1956. Navnet er et græsk ord, der står for De Fire Elementer, Jord, Vand, Ild og Luft. For mit vedkommende var inspirationen for denne forening, som jeg altid har betragtet som »mit barn«, mine mangeårige stunder i Blodbøgen, min respekt for Alma Mater og min lyst til at delagtiggøre andre jævnaldrende i min naturinteresse – samt derved at opnå øvelse i at udfærdige et foredrag, og i at holde det. Trods Far's evner – svarende til Torsten's fars evner – til relativt tidligt at vænne mig til at holde en tale, var jeg som 20-årig ingenlunde nogen rutineret retoriker. Det hjalp STOICHEIA på, hvad jeg den dag i dag, også i Thy, har gavn af. – Som den kløgtige Cicero sagde: »Ordvalget er Veltalenhedens Udspring.«

Ved skabelsen var vi 5 medlemmer; i dag er vi 19. Medlemmerne mødes fortsat adskillige gange årligt til et foredrag og et efterfølgende traktement og der er, trods de snart 60 år der er gået, fortsat en fast og trofast skare, der mødes i et af medlemmernes hjem. »Barnet« stortrives. Ved det kommende jubilæum vil foreningen således have afholdt over 340 arrangementer. – Deriblandt også andre aktiviteter end foredrag.

Således gennemførte Bestyrelsen, ovennævnte tre stiftere, i sommeren 1957 en cykeltur Danmark rundt, hvad der dels svejsede os tre sammen, dels gav os nogle herlige oplevelser af både Natur og Kultur i Danmark.

Ved Mor's mellemkomst fik vi den 17. juni 1961 arrangeret en excursion til Karen Blixen's Rungstedlund, hvor vi besøgte hendes fuglereservat i den store park og efterfølgende kom i audiens hos Baronessen. Det blev for os, der var med, en oplevelse for livet, da hun formanede os til både at læse klassikerne og at læse den nyere litteratur. Som eksempel på klassikerne citerede hun med glødende øjne og stor patos Havamal – jvfr. stroferne sidst i Kapitel 18 – hvorpå hun som eksempel på den nyere litteratur – »ja, jeg er jo 3.000 år gammel!« – med skær poesi og blide øjne deklamerede Johs. Ewald's ode fra 1772, »Rungsted's Lyksaligheder«:

»I kiølede Skygger,
I Mørke, som Roser udbrede;
Hvor Sangersken bygger
Og quiddrende røber sin Rede –
Hvor sprudlende Bække,
Snart dysse, snart vække,
Camoenernes Yndling, den følede Skjald,
Med steds' eensrislende Fald –

Hvor Hiordene brøle,
Mod Skovens letspringende Sønner,
Og puste, og føle
Den Rigdom, i hvilken de stønner –
Hvor Meyeren synger
Blandt gyldene Dynger,
Og tæller sin Skat, og opløfter sit Raab,
Til den, som har kronet hans Haab. –

Hvor skiærtsende Bølger
Beskvulpe den Vandrer, hvis Øye,
Snart stirrende følger
Med Helsinges graanende Høye;
Snart undrende haster
Blandt Skove af Master, –
Og forsker, og kiender den Fremmedes Flag,
Og glemmer den heldende Dag. –

Hvor eensommes Liise,
Venskabelig lindrende Slummer,
Tit bød en Louise,
Forglemme sin kiærlige Kummer –
Hvor Glæder tilsmiile
Den vandrende Hviile,
Hvor Rungsted indhegner den reeneste Lyst;
Der fyldte Camoenen mit Bryst. –«

Litteraturkyndige har udnævnt disse 4 strofer, ud af Oden's i alt 9 strofer, til at omfatte et af Dansk Litteratur's længste lyriske forspil; gennem de lange, kunstfærdigt opbyggede strofer bliver vi til det yderste spændt, og spændingen udløses i fjerde strofes sidste linie.

Ja, sådan mærkede vi også spændingen den sommerdag på Rungstedlund.
– Året efter, den 7. september, døde Tante Tanne.

Det blev et af de tidlige højdepunkter i STOICHEIA's tilværelse. Men det er lykkedes Foreningens skiftende formænd – selv tog jeg mig af de første 10 år – ikke alene at vedligeholde, men også at udvikle aktiviteterne, således at et af de allerførste medlemmer, efter de første 50 år, i festskriftet kunne udbrude: »Stoicheia – hvad ellers!«

Og Foreningen mødes fortsat under det bomærke, jeg tegnede i 1956, jvfr. Fig. 275 nedenfor.

Fig. 275. STOICHEIA's bomærke fra 1956.

Med studierne tog Alma Mater – og voksenlivet – over, under de for mig privilegerede vilkår, at jeg fortsat, som min søster, boede hjemme midt i Københavns hjerte og tæt på vennerne.

Far fortsatte sit travle virke, og blev i 1957 professor ved Universitetets kliniske praktikant-undervisning. Det blev til stor gavn for lægestanden, da han var en fortræffelig pædagog med et udpræget klinisk blik og en klar opfattelse af, hvornår operationskniven skulle tages frem, og hvornår den skulle blive »i skeden«. Han fik tillige udvidet staben, hvilket aflastede ham på hans ældre dage.

Mor stabiliseredes efterhånden sådan at forstå, at der gik længere tid mellem de depressive stunder. Hendes hovedopgave var at støtte Far, hvad hun gennemførte forbilledligt.

Med årene rejste de hyppigere; det var navnlig Italien, der trak!

Den ovenfor omtalte »Fru Skau«, der så effektivt trådte til i 1947, udviklede vi to børn et stedse tættere forhold til. Hun boede i en villa-lejlighed i Hellerup, hvor hun om lørdagen holdt åbent hus for nevøer, niecer og så os to fra Ø.F.3. Hun var fremragende til os unge, hvoraf jo nogle havde de vanlige problemer på hjemmefronten. Hun lyttede, men gav os ikke automatisk ret; hun var super-loyal mod de respektive hjem og gav gode impulser til at finde balancerne. Vi mødtes under tvangfri forhold over en kop the og megen snak. – I hendes rummelige stue flankeredes den ene dør af et højt chatol, hvorpå der stod den gipsbyste, der ses på Fig. 276 nedenfor.

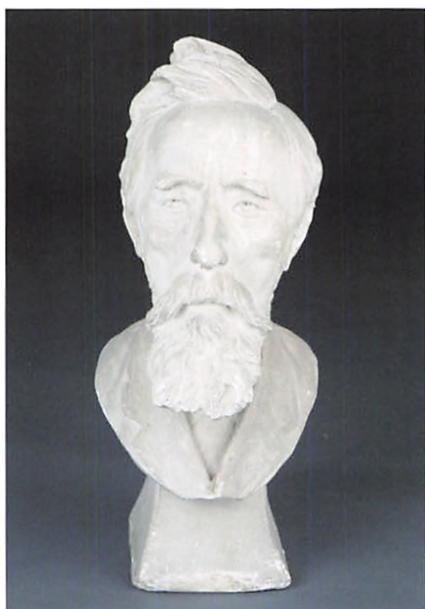

Fig. 276. Billedhugger Jacob Aall Bonnevie Heuch's gipsbyste af svigerfaderen Hans Jacob Schou; ca. 1890. Privateje.

Denne byste fascinerede mig tidligt, og jeg spurgte »Fru Skau«, om ikke jeg kunne »arve den«. Det kunne jeg naturligvis ikke, da den skulle blive i Slægten. Forbindelsen var den, at busten forestillede hendes farfar, købmand i Slagelse, Hans Jacob Schou (1831-1899). Om ham kan berettes, at hans far var kgl. agent, købmand i Slagelse, Hans Henrik Schou (1797-1870), og denne havde en yngre broder, Frederik Schou (ca. 1800-1850), hvis to sønner begge blev kunstmalere. Sønerne var Ludvig Abelin Schou (1838-1867) og Peter Alfred Schou (1844-1914), og den første er omtalt i Kapitel 20, da han i begyndelsen af 1867 blev ven med Onkel Frederik under deres ophold i Rom. Dér mødtes slægterne Knudtzon og Schou første gang; nu mødtes de igen små 90 år senere hos »Fru Skau«.

»Bysten« blev i 1859 gift med Marie Henriette Cathrine Mariboe (1838-1912), og parret fik 7 børn, hvoriblandt den senere konsul og sparekassedirektør i Nykøbing Falster, Knud Valdemar Schou (1866-1941). Hans første hustru, Clara Elisabeth Hansen (1874-1901), skænkede ham to børn: Else Margrethe Schou – »Fru Skau« – fra 1900, og Jørgen Abelin Schou fra 1901. Han giftede sig efter hustruens død i 1904 med Caroline Sophie Jacobsen (1870-1951), der skænkede ham yderligere tre børn: Inge Johanne Schou (1905-1993), Gerda Schou (1906-1990) og Ellen Marie Schou (1908-1997). Det var nogle børn af disse fire søskende til »Fru Skau«, der mødtes om lørdagene hos hende i Hellerup. Blandt dem var Inge Schou's yngste datter, Bente Paul Petersen. Hendes far var Paul Johan Petersen (1897-1971), der var bogtrykker-søn og med stor succes drev et papir-en-gros-firma, Valdemar Crone A/S, på Gråbrødre Torv i hjertet af København. Familien Paul Petersen boede på Dronningemarken i Gentofte, og bestod da af forældrene med to døtre. Ældst var Inge Lise, født 1929, og yngst var Bente, født i 1935; et barn, Inge Lotte, der var født i 1932, var død allerede i 1933.

I huset på Dronningemarken hang på væggen over Moderens skrivebord to portrætter af hendes døtre, malt omkring 1956. Portrættet af Bente ses nedenfor som Fig. 277.

I løbet af foråret 1956 sås Bente og jeg mere og mere – hvad »Fru Skau« så på med sympati – og forholdet udviklede sig, da vi begge deltog i et 6-ugers sprogkursus i Cambridge i sommeren 1956. Vi holdt ved hinanden, mens jeg fortsatte mine jura-studier og hun tog uddannelse først i afspændingspædagogik og siden i fysioterapi. I september 1957 fejredes den 12. Bente's fars 60-års dag i Gentofte og den 17. mine forældres sølvbryllup i København. Ved begge lejligheder deltog vi begge og havde hinanden til bords. Ved sidstnævnte lejlighed, en middag på Esplanaden for 60 personer, be-

Fig. 277. Portræt af Bente Paul Petersen fra omkring 1955. Privateje.

troede mine forældre mig opgaven at lægge bordplanen, og de accepterede mit forslag i alle detaljer. Min tale til Sølvbrudeparret var versificeret på det versemål, som Paludan-Müller's »Slaven« var skrevet i, og Onkel Kristian betroede sin dagbog, at »Torbens, Thorkils og H.J.s versificerede Taler var smukke. Festen meget vellykket.«

I juni 1958 forlovede vi os, og den 18. juni 1960 blev vi i Søllerød Kirke viet af den store prædikant, dr. theol. Sigurd Granild, som i øvrigt sidenhen døbte vore tre børn. »Fru Skau«, der nu også for mig blev Moster Else, forærede os i bryllupsgave bysten, jvfr. Fig. 276 ovenfor.

Samme år blev Far 60 år, og Berlingske Tidende bragte et interview, ledsaget af den tegning, som er gengivet ovenfor som Fig. 235, sidst i Kapitel 31. Det var meningen, at en byste af ham skulle være klar til dagen, men det nåedes ikke, hvad Far ikke var ked af. Han syntes, at den dag var en privatsag; men ved hans 25-års jubilæum som overlæge, den 1. september 1961, kunne han ikke undslå sig.

Det var en større kreds af tidligere og aktuelle medarbejdere ved hans afdeling, der tog initiativet og bad billedhuggeren Ejgil Vedel Schmidt (1912-2002) om at udføre portrætbysten. Han kom fra efteråret 1959 et par gange om ugen til frokost i Ø.F.3. og efter frokosten, under kaffen i Havestuen, modellerede han Far, der sad i sine vanlige hjemlige omgivelser og førte livlig samtale. Det færdige resultat ses som Fig. 278 nedenfor. Bysten stod i hjemmet, men overgik efter Far's død i 1982 til Kommunehospitalet, der imidlertid blot opbevarede den. Min søster og jeg forhandlede nogle år med hospitalets ledelse, og det lykkedes os at få aftale om en »varig« placering i Ø.F.3. på første sal; der afholdtes den 1. september 1992 i Det Gamle Hjem en lille højtidelighed omkring busten, hvor Mennesket og Lægen mindedes – det storartede Menneske han VAR, og den excellente Lægegerning, han UDØVEDE. Ved Kommunehospitalets nedlæggelse i 1999 foranledigede jeg, at Bysten overgik til Medicin-historisk Museum, nu Medicinsk Museion.

Da jeg flyttede hjemmefra som nygift i 1960, var det en stor glæde for Far og Mor, at Elisabeth fortsat boede hjemme. Efter at have fuldenndt sin skoletid ved at tage realeksamen fra kursus i 1957, tog hun et kursus som lægesekretær og blev i en periode ansat som sekretær hos I.B.M., men i 1959

Fig. 278. Ejgil Vedel Schmidt's buste af Far; 1961.

fik hun fast ansættelse som lægesekretær for Far til enorm glæde for dem begge. Da Far gik af, og hans afdeling nogle år efter flyttedes til Hvidovre, flyttede Elisabeth med, men inden længe lykkedes det hende at blive flyttet tilbage til Det Gamle Hospital, hvor man på Røntgenafdelingen havde brug for hendes hjælp. Hun fik den lykke at kunne arbejde som sekretær på Hospitalet frem til dets lukning i 1999. – Da mine forældre i 1966 fraflyttede Ø.F.3., flyttede Elisabeth ind i en dejlig, centralt beliggende, lejlighed i Borbergade-kvarteret mellem Christian IV's Nyboder og Frederiksstaden, hvor den fædrene slægt jo havde holdt til. Hun er en udpræget Københavner med stort K, og nyder fortsat den centrale bopæl.

Den første bolig efter giftermålet var en dejlig 1½ værelses lejlighed i Nærum, i grønne luftige omgivelser. Vi var begge indstillet på ikke at bo i København, men i en passende afstand fra Hovedstaden og med frisk luft omkring os. Det første halve år havde Bente arbejde som fysioterapeut, medens jeg læste til den juridiske embedseksamen, som jeg altså overstod i januar 1961. Den 3. marts begyndte jeg som forsikringsjurist i Forsikringselskabet Skandinavia – Grøn & Witzke, hvis direktør, Sigurd Øst Hansen, var så venlig at ansætte mig efter et kvarters samtale. Hans svoger var højesterets-sagfører Michael Reumert, Torsten's halvbroder, på hvis kontor jeg de sidste par år af min studietid havde »gået til hånd« med henblik på at undersøge, om advokatgerningen var noget for mig. Det var det så ikke, men jeg lærte en masse – og fik en god anbefaling med mig til forsikringsverdenen.

Jeg havde den store lykke med det samme at have fundet min rette arbejdsmæssige hylde; og havde jeg i livet hidindtil ikke udvist større arbejdsmæssig flid, fik det en brat ende. Fra dag nummer ét i mit arbejdsliv, til jeg gik på pension godt 40 år senere, har jeg været myreflattig; jeg havde den lykke at have et arbejde, som for mig blev et kald – at hjælpe mennesker til de rette erstatningsbeløb, når de var ramt af skader, og at hjælpe mine kolleger til at træffe de for kunderne bedst mulige afgørelser. Gennem de fire årtier havde jeg sjældent en arbejdsuge under 60 timer, men det var gevaldigt livsbekræftende og udviklende. Jeg er meget taknemmelig for mine vilkår i mit lange arbejdsliv. – At være ansat i samme selskab i 40 år kan lyde ensformigt, men det var ikke tilfældet. Forandring og udvikling var der heldigvis rigeligt af. Gennem de mange år oplevede jeg fusionerne, der var med Absalon, Dansk Folkeforsikring, Baltica (den vigtigste), Nye Danske Lloyd, Danske Bank, Tryg, Nordea og til sidst retur til Tryg, som ved min pensionering hed Tryg-Baltica. Få måneder efter min afgang, blev navnet Baltica sløjftet. Men det var det navn, jeg forbandt med min livslange metiér. – Det ene af mine 3 B'er.

Jeg skulle engang i 1970'erne ved en lejlighed give udtryk for mine livsmål i en forsamling, hvor flere deltagere ikke fandt det helt let at forklare sig herom. Mit prompte svar var, at det var mine 3 B'er: Bente, Børn og Baltica! – Senere erfarede jeg, at der var et fjerde B.

Hvad nu det første B angår, var hun Kvinden i mit liv, og hun skabte med sin kærlighed og omsorg et vidunderligt hjem og en harmonisk dagligdag for den familie, det efterhånden udviklede sig til. Hun var en fremragende mor for børnene, og trivedes i de grader med den uddannelse, hun havde taget. Med årene opbyggede hun en solid gerning som privatpraktiserende fysioterapeut, hvis patientkreds elskede hende. Men den gerning udviklede sig først efter vor flytning til Kokkedal.

Lejligheden i Nærum fik den 11. juli 1962 en ekstra beboer, da Bente på Sankt Josephs Hospital i København fik sin førstefødte, en pige der ved dåben i Søllerød Kirke fik navnet Pernille, jvfr. no. 39 i Kapitel 24.

Hun var simpelthen Verdens Ottende Vidunder, og for Bente var det en Rigdom, en Gave så stor at blive Mor. Fødestedet var valgt, fordi det hed sig, at der kunne faderen være med under fødselen, men det gik desværre i vasken. Da vi om aftenen mødte op på fødegangen, blev jeg af et kompagni nonner sendt hjem; ingen adgang! Tidligt næste morgen blev jeg kaldt ind til Vidunderet, som hilste mig med en fysiognomi, der på forbløffende kort tid grimasserede sig frem til billeder af Far og alle hans brødre. Bente blev hjemmegående mor til Pernille, hvad de naturligvis begge stortrivedes ved. Og den lille familie ville gerne have lidt mere plads – og gerne i form af et hus med have i grønne omgivelser.

Allerede i foråret 1962 havde vi været på husjagt, vel vidende hvad der forestod, og en søndag i maj besluttede vi at holde fri fra jagten og i stedet gå på Louisiana – det smukke museum i Humlebæk. Avisen skulle dog lige studeres først, og der faldt mine øjne på en uanseelig lille annonce om et yndigt nyere rækkehus i vidunderlige frie omgivelser i Kokkedal, blot 5 minutters gang fra stationen. Det var ikke uinteressant og kunne jo besigtiges på vejen fra Nærum til Louisiana. Vi kom ikke til Louisiana den dag! Vi købte huset samme dag. Af økonomiske grunde lejede vi det ud for et år, og den 23. august 1963 flyttede vi ind på Jellerødvænget i no. 18, efter at håndværkere havde foretaget nogle nødvendige istandsættelser.

Vi fik 90 kvadratmeter bolig og en totalt afskærmet 600 kvadratmeter stor have, beliggende på en blind vej, som ét ud af 9 rækkehuse bygget i en kæde med forskudte led, der skabte gode solkroge. På den anden side af

den blinde vej havde hvert hus en lille lod af den lille skov, der lå mellem os og Kystbanen, hvis Kokkedal Station jeg om morgenen kunne nå på få minutter. Det blev så ideelle og paradisiske forhold for os, at vi i 1966 købte nabohuset, no. 16, for at sikre den voksende familie bedre plads. Også det hus blev til en begyndelse lejet ud, men den 23. august 1968 var der opnået tilladelse til sammensmeltning af de to huse og en dobbeltdør var etableret som naturlig adgang mellem stuerne. Da var vi 4 personer i familien.

Torsten, der i 1961 var blevet gift med Hanne og var i praksis som hospitalslæge, mente, at det på Gentofte Sygehus var muligt for faderen at være med under barnets fødsel, hvorfor det blev dør, vort andet barn blev født. Vi mente at have termin i januars begyndelse, men barnet mente, det var for tidligt; visse historier har det med at gentage sig! Natten til den 26. januar 1965 blev anstrengende for Bente, der ikke i første omgang fik den rette støtte af personalet; der var jo tale om en andengangs-fødsel, så det måtte da være ren rutine.

Der regnede de galt, og pludselig fandt de ud af, at barnet var en stor kleppert; i forvirringen glemte man at tilkalde faderen, men så tog de fat! Nogle fik røde øren, da klepperten om morgenen kom til verden som en yngre herre på 5.100 gram, som jeg så mødte få timer senere. »Mastodonten« fik ved dåben i Søllerød Kirke navnet Nikolaj, jvfr. no. 40 i Kapitel 24. Han var fra starten såre robust, og storesøster Pernille kunne gøre med ham, hvad hun ville; han holdt til det hele og var af sind elskelig og tålmodig. De to børn blev snart uadskillelige; aldersforskellen blev hurtigt visket ud, fordi Nikolaj var så »fremmelig« fra starten, hvilket gav dem mange fælles lege under opvæksten og betingede deres sammenhold sidenhen.

Nikolaj blev født blot 2 dage efter Winston Churchill's død som 90-årig. Jeg beundrede ham; han var det 20. århundredes største statsmand, hædret i Danmark i 1950 med Elefantordenen. Det var hans vision, at U.S.A. og Det Britiske Imperium skulle stå sammen, og med et samlet Europa udgøre den Vestlige Verden, der står for Frihed og Demokrati. Vor verden i dag hviler i høj grad på denne mands visioner.

Da Nikolaj var godt 2½ år gammel flyttede vi, som nævnt, i august ind i vor udvidede bolig, der nu gav plads til egne værelser til børnene, gode arbejdspladser til de voksne og en ekstra stor stue med flere anvendelsesmuligheder. Haven fordobledes og blev til en meget harmonisk helhed; de to skovlodder gav med tiden plads til brændeskur og carport. Den noget uortodokse boligkonstruktion blev for vor familie simpelthen de rette og ideelle vilkår for vor trivsel.

Den nye store stue blev møbleret dels med en solid divan, dels med et rundt spisebord, der kunne trækkes ud og rumme 20 personer.

Divanen, der stammede fra Ø.F.3., fandt Bente velegnet til patienter, da hun, efter at børnene var begyndt i børnehaveklasserne, fik lyst til at etablere sig som fysioterapeut, og stuen var rummelig nok til et afspændingshold. Gennem årene udviklede denne fysioterapeutiske praksis sig, og da børnene blev større, udfoldede hun også virksomheden eksternt, d.v.s. behandling af patienterne i deres eget hjem. Med tiden fik hun en ganske omfattende praksis, og hun var, som nævnt, højt elsket af patienterne.

Det runde spisebord, som til dagligt stod i et hjørne, blev ved festlige lejligheder trukket ud; en enkelt gang blev det anbragt diagonalt i stuen, hvorved vi kunne sidde 24 om bordet. Det var til det ene af vore house-warming-parties i efteråret 1968 – det selskab, vi holdt for den yngre generation. Den fandt det såre festligt at sidde »på skrå«!

Til middagen for den ældre generation stod bordet på traditionel vis. Blandt de ældre tanter og onkler, der deltog, var også Onkel Thorkil, der ved ankomsten havde rullet begge sine buskede øjenbryn ned, jvfr. Fig. 217 i Kapitel 26; et ildevarslenende signal. Han ytrede da også hurtigt sit mishag med en jurist-nevø, der overtrådte loven! Det var sammensmeltningen af de to huse, han anså for ulovlig. Jeg forklarede ham da, at jeg, efter dybsindige drøftelser med kommunen, havde fået tilladelse. Så røg det ene bryn i vejret; den tilladelse ville han da gerne se. Da jeg viste ham tilladelsen, underskrevet af Sognerådsformanden, røg det andet bryn i vejret, og jurist-nevøens aktier hos den gamle højesteretssagfører steg betydeligt. Han fik, ligesom min gudfar, Onkel Kristian, en særdeles fornøjelig aften, men fastholdt at kommunens afgørelse var ulovlig, da man den gang ikke måtte nedlægge en lejlighed!

Mit første ti-år som ægteemand og familiefar var således særdeles lykkeligt og med et varieret og travlt arbejdsliv, der konstant udviklede. Ligesom »Terje Vigen rode for barn og viv«, gik min lyst og pligt på at skabe familien de bedst tænkelige vilkår. Hjemmet i Kokkedal blev en vidunderlig base for, hvad der siden betegnedes som en »sjælefarm«.

Det næste ti-år bød på mangfoldige ændringer. Vor folkekære Kong Frederik IX døde, og Dronning Margrethe II indledte den gerning, som den dag i dag aftvinger respekt og varme royale følelser. Vi blev – til min store glæde – medlem af De Europæiske Fællesskaber, hvad jeg så som et vigtigt skridt frem mod Fred i Europa. Og så blev vort administrative Danmarkskort

moderniseret ved gennemførelsen af en kommunalreform, der reducerede landets ca. 1.000 kommuner til et antal af 275, mens landets 25 amter reduceredes til 14 amtskommuner. Vi sagde »Farvel« til Sogne-Danmark, og det gamle bondesamfund, der havde sin rod i 1800-tallet, var efterhånden blevet en skygge af sig selv. Med bondesamfundet forsvandt også, hvad jeg vil kalde det nære samfund, som jeg er taknemmelig for at have oplevet, og som i dag kun findes i små lommer i landets yderområder. Reformen holdt til 2007, hvor den seneste modernisering fandt sted. Da indgik min Sydthy Kommune i storkommunen Thisted Kommune, således at jeg i dag har kommunalt fællesskab med Vejlerne, min barndoms og ungdoms fugleparadis.

Min arbejdsplads blev fusioneret med BALTICA, og jeg var fra den første dag Balticaner. Selskabet fik ved fusionen en størrelse, der virkelig betød, at vi blev sværvægtene i branchen – hvad vi forblev.

I 1971 døde min svigerfader; et stort tab, ikke blot for Bente, men for hele vor lille familie, som han altid omfattede med en varm og generøs kærlighed. Han var, efter vort giftermål i 1960, flyttet fra min svigermoder, der blev boende i Dronningemarken til sin død. Han indrettede sig på en smuk ældre ejendom i Nordsjælland, hvor han fik en halv snes meget lykkelige år, der afsluttedes af et hjerteslag.

Et lille halvt år senere, den 20. august, nedkom Bente, efter en noget kompliceret graviditetsperiode, med vor yngste, som ved dåben fik navnet Benedikte, jvfr. no. 41 i Kapitel 24, men i familien kaldtes Ditte. Tredie gang var Lykkens Gang i den forstand, at jeg fik lov at deltage i fødselsprocessen, der, takket være Torsten, denne gang fandt sted på Rigshospitalet. Det blev en enorm oplevelse for mig omsider at kunne følge mit barn fra begyndelsen, og det har vel også medvirket til et helt specielt forhold hende og mig imellem. Bente nød sin efternøler i fulde drag og erkendte, at det var alle anstrengelserne værd. Vi havde i 1969 fået en dejlig puddelhund, Puk, som ved Ditte's ankomst til hjemmet i Kokkedal omgående annekterede det nye familiemedlem og troligt holdt vagt ved barnevognen. Den fandt som vi andre hurtigt ud af, hvilket fantastisk menneske, der nu var en del af Sjølefarmen.

Vort kobberbryllup holdt vi den 16. december 1972 på »Postholdergaarden« i det gamle Hørsholm. Endnu var en del af den ældre generation friske og kunne komme til stede sammen med vor egen generation. Disse familiefester har jo en særegen betydning, når de kan rumme mange generationer sammen. Sammenhold er guld værd.

Den 6. juli 1974 døde Mor, jvfr. Kapitel 32. Det kom som et chok. Hun havde op gennem årene siden sønnetabet stabiliseret sig noget, og hun levede i Ø.F.3. et godt liv med Far og med Elisabeth som hjemmeboende datter. Far fik, trods det travle virke, med alderen bedre muligheder for et roligere liv; de natlige operationer ophørte efterhånden, som hans reservelæger blev stedse dygtigere. Medvirkende var tillige den specialisering, som fandt sted på hans afdeling. Fra i begyndelsen at have opereret alt – selv hjernekirurgi – blev afdelingen med tiden en afdeling med urologi som hovedspeciale. Mine forældre kunne med tiden hyppigere rejse, og som nævnt var det ofte til Italien, rejsen gik. Mor var henrykt, når hun i Rom havde Far som kyndig cicerone. Far elskede og kendte Rom; jeg fik den glæde at opleve det i 1969. Og Mor nød at være blevet Farmor. Hun etablerede et særligt skab med legetøj til børnene, og Pernille nåede et år at få en trehjulet cykel i julegave, som indviedes i Havestuen i Ø.F.3., men siden kørte lystigt rundt i Haven. Flytningen i 1966 fra Ø.F.3. gennemførte hun fremragende, og som nævnt fik hun hjemmets sjæl med til den nye 11 værelser store lejlighed, hvor hun nød at bo. Men ind imellem kneb det psykisk. Og noget har tyndet hende så svært i det sidste halvår, at hjertet brast en nat i juli måned 1974.

Far var knust; som præsten sagde: »Det er prisen for at holde af.« Den var høj for Far's vedkommende. Men som kloge folk har beskrevet det, er en af forskellene mellem sorg og depression, at man i sidstnævnte har en tendens til at dvæle så meget ved, hvad der er mistet, at man kan tendere mod at blive hængende i tabet, mens man i førstnævnte tager afsked med det tabte og efter nogen tid bliver i stand til at rette sig mod Livet. Det er kløgtige ord, som jeg har måttet lægge mig på sinde i de modgangens stunder, som jo ingen heldigvis bliver fri for.

Samme år blev Torsten, som i 1968 var blevet skilt, og i øvrigt havde mistet den sidste af sine forældre, gift med Lis, og en tradition begyndte med fælles nytårsaftener. I en del år skiftedes vi to familier til at skrive en nytårssang, men det varede ikke længe, før Pernille og Nikolaj præsenterede deres nytårssang. De to familier holdt tæt sammen. Torsten og Lis flyttede ind i forældrenes lejlighed i Lundsgade, to etager over mine forældres lejlighed. For Far, der var blevet alene, var det en stor glæde at have dem så tæt på, og det var gensidigt. Som følge af skilsmissen i 1968 havde Torsten måttet skille sig af med den gamle sommerbolig »Vagtbakken« i Kandestederne, men nu købte han og Lis en grund i Kandestederne og byggede sommerhuset »August«. Det blev også et samlingspunkt for vore familier i en del år. Navnet skyldtes Torsten's forkærlighed for Kaj Munk's digtkreds »Navigare Necesses«, som i Tolv Digte om Danmark

1940 måned for måned bl.a. giver poetisk indblik i dansk natur. I digtet om august fortæller Kaj Munk om Lyngen, der »ikke regnet stort« dog »henter Kroningskaabe hos August«:

»Se, hvor jeg blaaner rødt og rødmer blaat
og klæder Knøsen Jylland fuldt saa godt
som Mælkevejens Sølvslæb Himlens Drot.

Ak, und dig, travle Vandringsmand, et Hvil
i Mos og Lav, hvor ydmygt Potentil
dig hilser med sit lille Solesmil.

Jeg lader Timian danse om din Fod,
Jeg lader Myntens Dufte slaa dit Blod
og hilder dig for Spøg i Ulvefod.

Mens Tranbær-Barnekinden rød og trind
paa Mosssets Pude sødt er slumret ind,
basuner Revlingen sin Negerkind.

Dagvaagen titter Tyttebærret frem,
men Blaabær søger nedre Egenes Gem
blufærdig i sin Drøms blaa Natteem.«

Det er dejlige strofer, som passede så smukt til Kandestedernes natur, og som tilsvarende passer smukt på mange steder i Vestjylland – også klithedernes Thy.

Pernille konfirmeredes i 1977 og Nikolaj i 1979; det var et tiår, hvor de tre dejlige unger virkelig lagde alen til deres vækst – også til stor glæde for deres Farfar, som holdt sig ved god helse frem til, og et stykke på den anden side af, 80-års dagen. Da vi i efteråret 1980 havde købt en grund i Thy og i foråret 1981 fik bygget et skønt sommerhus, fulgte han det med stor interesse, men hans svækkelse begyndte så småt. Han oplevede, at Pernille blev student i 1981, men da Nikolaj blev student i 1983, var Far død året før.

Det er mig en stor glæde, at Nikolaj sent i denne bogs tilblivelse har beriget mig med et notat om sin Farfar, som han i dag husker ham.

»Distingveret, elegant, gentleman, flot, karismatisk, høflig, stilfuld.... ordene var mange, hvis jeg havde kendt til disse ord, dengang jeg som

helt ung dreng oplevede Farfar. I dag er det efterrationaliseringer, der sætter præcis disse ord på fra de tidlige år, og det er i vidt omfang mine oplevelser og direkte hukommelse fra en tid, hvor jeg snarere ville beskrive Farfar de senere år som: Hyggelig, nærværende, interesseret, rar, gavmild, erfaren, omsorgsfuld og bedstefar-agtig.

Han var der, lige fra jeg blev født. Siddende derovre i den røde stol eller den store læderlænestol, observerende og eventuelt konverserende med de voksne. Farmor sad og underholdt midt i en sofa og – fordi hun var i det gode humør, når hun var på besøg – styrede hun selskabet og var talende og udfarende. Og jeg så den nydelige og helt stabile Farfar siddende stilfuldt og ikke udeltagende, men høfligt nærværende. De var der til Jul og fødselsdage og kom altid med de flotteste og mest fantastiske gaver, jeg husker som barn. Min første røde, trehjulede cykel – den var fra Farmor og Farfar. De var altid utroligt nydeligt klædt og kom som et flot og stilfuldt sus ind i stuen ... konverserede, samtalte, smilende, leende og altid i godt humør ... og så kørte de igen i Det sorte Lyn, som vi kaldte deres Opel Kaptain.

Det var først, da jeg var 9 år gammel, at jeg oplevede Farfar tættere på og fik en unik oplevelse ved at få lov til at blive boende alene efter et familiebesøg på Skagen sammen med dem. Vi havde hele familien (Far, Mor, to søstre og jeg) været på besøg i Skagen i anledning af Farmors fødselsdag og boede på Jeckels Hotel, hvad der i sig selv var en fantastisk oplevelse. Hyggeligt, selskabeligt og lækkert. Farmor var syg – alvorligt skulle det vise sig – og da familien tog hjem, blev det aftalt, at jeg blev der i nogle dage og skulle køre hjem sammen med Farmor og Farfar, når de skulle retur til København en uge senere.

Disse dage var ganske særlige. For første gang nogensinde var det Farfar, der var i front. Han tog sig af mig, spurgte hvordan jeg havde det, hvad jeg havde lyst til. Kom ned på mit værelse, som jeg havde for mig selv ikke langt fra deres hotelværelse, og sikrede sig at jeg trivedes. Han foreslog, at jeg gik med ham på hans normalt to daglige vandreture i klitterne og i plantagerne – de blev ganske lange de ture – og jeg husker, at vi egentlig ikke talte så meget sammen, men holdt hinanden i hånden. Og jo, han talte, fortalte lidt om ting, jeg ikke kan huske, men det var et nærvær og en følelse af fællesskab, jeg fandt fuldstændig naturligt og trygt, der fyldte disse dage. Han virkede, som om jeg var en god ven at gå tur med, når nu Farmor, som han ellers tog sig af 24 timer i døgnet, lå på sygelejet. Hun udtrykte et par gange, når jeg

fik lov til at komme ind til hendes seng, at hun var glad for, at Farfar havde mig. Det føltes godt.

Dagene gik; jeg hyggede mig alene og sammen med Farfar. Da vi skulle hjem, sad jeg på bagsædet – eller rettere flød – der var jo så rigeligt med plads i Det sorte Lyn. Adstadigt og sikkert kørte Farfar os hjem, Farmor halvt liggende og bestemt ikke rask på forsædet. Men hjem kom vi, og så gik der kun få dage, før Farmor døde. Jeg oplevede for første gang tæt på, hvad det ville sige at miste en tæt på, fordi jeg så Farfar, som jeg nu kendte bedre, hans reaktion, hans sorg og hans tab – over at miste Farmor. Selv vidste jeg ikke endnu, hvad det var.

Nu blev Farfar en meget tæt del af familien. Han kom ganske ofte på visit, var stadig nydeligt klædt, men ikke helt så meget på den distingverede måde. Han var mere afslappet, mere i front, men var stadig den hyggelige, der sad i hjørnet af stuen i den røde stol og betragtede. Han repræsenterede på en eller anden måde noget ophøjet og alligevel helt jordnært i sin stil. Til jul, fødselsdage og andre hyggelige sammenkomster var han altid med – og der var en helt særlig oplevelse omkring Farfars egen fødselsdag: Vi blev inviteret til fin middag, og så var der udlevering af gaver efterfølgende....til OS! Sådan var Farfar!

Jeg husker ham som opretstående og aktiv, altid klar på at gå en tur – men alligevel det seneste år mere fysisk svækket. Han gik stadig i vandet i sin ferie, såmænd i Skagen, men da akilleshælen ikke ville mere, så gik det ned ad bakke. Jeg observerede, at han blev dårligere og undrede mig over, hvad det var, han skulle igennem. Min egen Far var meget sammen med ham og berettede, at der var mange ting at tale om. For mig blev det et levende eksempel på, at der skal laves en afslutning af livet, hvor man bliver »klar«. Farfar var ikke helt klar før til allersidst. Muligvis føltes det som en slags »bearbejdnings-periode«. Vi fulgte ham – mens han endnu var klar i hovedet – og til sidst vidste vi, at nu var det tid. Han havde ikke lyst til at leve mere, og det virkede naturligt, at han afsluttede livet stadig åndsfrisk, men fysisk svækket. Jeg var 17 år, da han døde, og det føltes som en lang og god tid med Farfar tæt på familien. Han var et stort menneske og står for mig som en rigtig Bedstefar, der kom fra den lidt distante og høje position helt ned i et tæt nærvær og et varmt forhold og blev min Farfar.«

Det er smukke og relevante minde-runer over Far, som Nikolaj her har ristet. Her er nogle slægtled, der hænger sammen.

Det har også glædet mig, at Nikolaj i sit voksne private og arbejdsmæssige liv har videreført traditionen omkring vor KNUDE. Som det ses her, benytter han en mangefarvet udgave – et tegn på hans mangfoldighed.

Da den sidste af mine forældre faldt bort i 1982, var alle Brødrene Knudtzon døde, og et slægtskapitel var uigenkaldeligt afsluttet. Jeg havde jo de sidste par år anet, hvad der var på vej, og fik i tide Far til at videregive visse slægtsrelevante oplysninger. Men det gik snart op for mig, at nu var den generation, der havde varetager Slægtens sammenhold, borte. Noget måtte gøres for at videreføre Slægtens samhørighed i vor generation, og vi besluttede os derfor i Kokkedal til at samle familiemedlemmerne i ny og næ, hvilket blev til stor glæde i nogle år. – Og noget måtte gøres for at bringe det bedste fra fortiden frelst gennem nutiden ind i fremtiden. Fra barndommens system med lakstangen og segl-stemplet med slægtens bomærke steg KNUDEN frem gennem erindringen og meldte sig til en blomstrende fremtid.

Men 1980'erne fortsatte som et såre begivenhedsrigt årti, der bl.a. indebar begyndelsen på liberaliseringen i Østeuropa, den endelige afslutning af 2. Verdenskrig og den kolde krig, samt U.S.S.R.'s opløsning.

Efter Far's død måtte det store hjem tømmes, og vi fik i Kokkedal tilført en række indbogenstande, som vi holdt af og som havde slægts-historisk betydning; ting, som fordi de fortæller historie, har værdi. Vi overtog en del møbler, hvoraf nogle blev stående i lejlighedens to stuer med egen indgang, da lejligheden blev købt af en kær slægting. Hun lejede de to stuer til mig, hvorefter først Pernille, sidenhen Nikolaj, boede der, efter som studenter at være flyttet hjemmefra.

Flygelet, som Mor havde givet Far i bryllupsgave, fik Nikolaj stor glæde af i nogle år i Kokkedal. Siden er det overgået til ham, og næste generation har spillet på det. Blandt malerierne – hvoraf flere kendes fra Fig. 157, 184, 198 og 203 i denne bog – var også billedet af Thorvaldsen, der ses nedenfor som Fig. 279.

Den store danske billedhugger Bertel Thorvaldsen (1770-1844), der er nøje omtalt i Kapitel 8, talte blandt sine venner Maleren Horace Vernet, som var direktør for det franske kunstakademi i Rom. De to kunstner-venner »byttede portrætter« med hinanden, idet Thorvaldsen i 1832 modellerede den buste af Vernet, der i dag befinder sig i Musée Calvet i Avignon, mens Ver-

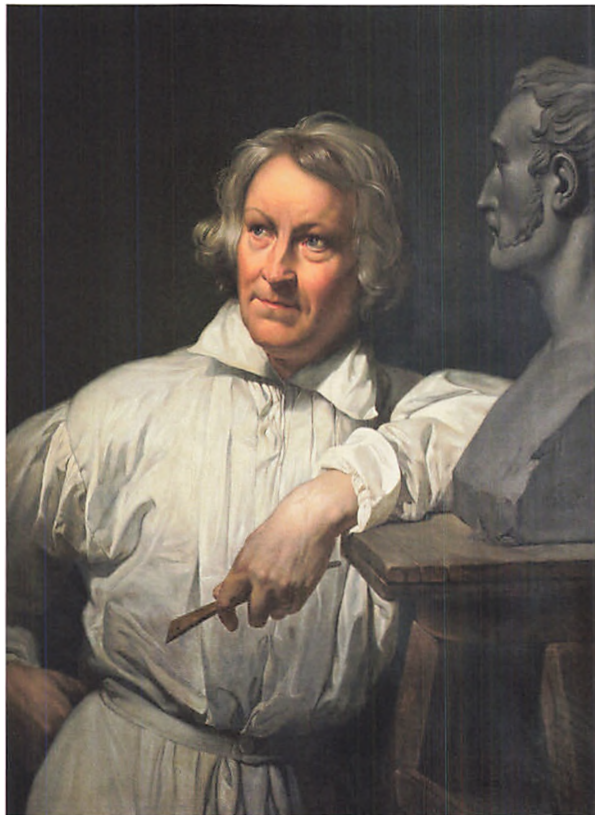

Fig. 279. Kopi af Horace Vernet's portræt af Thorvaldsen; 1857. Tidligere i Forfatterens eje; nu i hans søns eje.

net i 1833 fuldendte sit maleri af Thorvaldsen, modellerende Vernet's buste. Det originale maleri hænger på Thorvaldsens Museum, hvor en udgave af Vernet's buste også kan ses.

Nærværende kopi er udført i 1857 af den danske maler Schenstrøm og er anskaffet af min Tipoldefar, etatsråd A.N. Hansen; i hans og hustruen Emma Eliza Grut's hjem hang maleriet – overleveringen beretter, at det hang på ØREGAARD, jvfr. Kapitel 23. – Far's Morfar, A.N. Hansen's søn, øjenlægen, professor dr. med. Edmund Grut arvede billedet, der siden nedarvedes til datteren Ulla Grut, gift Westenholz. Billedet hang således i årene 1911-1925 på Matrup. Moster Ulla – søster til min Farmor – tog billedet med sig til ejendommen Birkegaarden i Nærum, hvor hun boede til sin død i 1940. – Da jeg i 3 år som nygift i 1960 boede i Nærum, mødte jeg flere gode lokale erindringer i den ældre del af befolkningen om Moster Ulla og Birkegaarden, der dog var revet ned på det tidspunkt. – Moster Ulla forærede sent i 1939 maleriet til Far & Mor (egentlig til Far's 40-års dag den

2. marts 1940, men Moster Ulla døde den 17. april 1940), der havde det centralt ophængt i Havestuen i Ø.F.3.

Fra jeg var lille under krigen, og tit sov til middag i sofaen under maleriet, har jeg holdt af dette maleri, og det faldt naturligt efter Far's død at give det en smuk placering i Kokkedal. – Ved min flytning fra Kokkedal i 1998 blev maleriet ophængt centralt i min Stue i TRANEGAARDEN i Hellerup, der fra min pensionering i 2001 var mit »Vinterhi« frem til 2011, hvor jeg flyttede helårs til Thy. Da gik billedet videre til næste generation og det er nu min søn Nikolaj's ejendom.

1985 blev et meget festligt og familiebetonet år med Benedikte's konfirmation om foråret i Kokkedal. »Dittepigens«, som én af hendes faddere kaldte hende – og fortsat kalder hende – blev, som den kærlige sjæl hun var og er, omsluttet af varme fra familie og venner.

Og så blev det sølvbryllup den 18. juni i Kokkedal med en fest den 22. juni på Thinghuskroen i Vestervig i Thy. Vi var blevet så glade for vort hus i Thy, kaldet »Knudepunktet«, at det faldt os naturligt at lade alle, vi stod nær, få del i egnens herligheder ved at holde festen der. Og så kunne vi få vores nære venner, Henny og Knud Jensen, på hvis udstykkede grund vi havde bygget, med til festlighederne. Det blev en flere dage lang festrus fra begyndelsen på dagen i Kokkedal, jvfr. Fig. 280 nedenfor, til en varm, stemningsmættet og fornøjelig fest i Thy.

De to ældste var nu flyttet hjemmefra og i gang med studierne, og Bente og jeg nød endnu at have »efternøleren« hjemmeboende. Og hun nød, at vi i efteråret 1983, efter hunden »Puk«'s død, havde et nyt firbenet barn, en hvid puddel. I 1986 rundede jeg de 50 år og kunne glæde mig over dels familiens trivsel, dels at det efter et par årtiers forberedelse var faldet i min lod i arbejdslivet at skabe netop den niche, som skulle blive min helt specielle.

Og interessen for Slægten, som jeg havde taget i arv, fik en særlig grobund, da jeg fik opfordring til at gå ind i bestyrelsen for Øregaard Museums Venner – en støtteforening, der havde til opgave at vække det slumrende museum af dets mangeårige tornerosesøvn.

Som omtalt i Kapitlerne 10 og 23 var Øregaard Tipoldefar A.N. Hansen's landsted fra 1843, og efter hans død i 1873 videreførte sønnen Alfred ejendommen, til han døde i 1893. Øregaard var således i Slægtens eje i halvdelen af 1800-tallet, og Slægten føler sig derfor forpligtet til at arbejde til

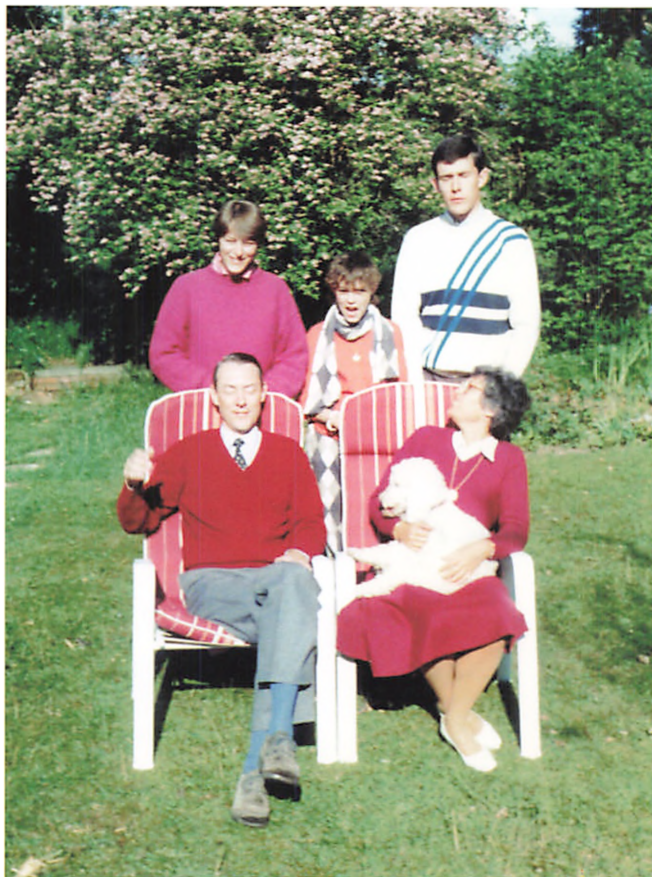

Fig. 280. Familien Knudtson i haven i Kokkedal den 18/6-1985. Sølvbryllupsbillede; i forfatterens eje.

bedste for ejendommen, der siden den 13. august 1921 har fungeret som museum i Gentofte Kommune.

Øregaards bygherre var Johannes Søbøtke og arkitekten var den franske emigrant Joseph-Jacques Ramée, der i 1800-tallets gry var højeste mode blandt de københavnske matadorer. Johannes Søbøtke (1777-1854) var ud af en plantageejersfamilie i Vestindien og kom tidligt i handelslære bl.a. hos den rige grosserer Lars Larsen (1737-1817), med hvis datter han blev gift i 1796. Søbøtke fik hurtigt et godt navn i handelsverdenen som storkøbmand, og han måtte som tidens øvrige storkøbmænd have sig et sted »at ligge på landet« – et landsted. Han købte i 1806 »Øregaarden«, der i 1765 som jordlod nede ved Helsingørvejen var blevet udstykket fra Bernstorff Slot, og indledte straks byggeriet af landstedet, der stod færdigt i 1808.

Øregaards arkitekt, Ramée (1764-1842), blev født i Frankrig, hvor han fik sin arkitektuddannelse hos slægtningen F.J. Belanger, hvis vigtigste kunde var

kongens broder, Greven af Artois. Han støttede Revolutionen i dens første fase, men datidens kaotiske forhold bragte ham i modsætning til de herskende kadrer – og i landflygtighed i 1793. Få år senere kunne man finde Ramée i Hamborg, hvor han blev de næste 15 år og fra firmaet »Masson & Ramée« leverede tapeter, gips-, bronze- og marmor-arbejder, endog møbler, til en stedse voksende kundekreds, der også kom til at omfatte København. Omkring århundredskiftet byggede Ramée for de danske storkøbmænd de Coninck (Frederikslund), Erich Erichsen (Hellerupgaard og interiører i hans palæ ved Kongens Nytorv) og Constantin Brun (Sophienholm). Ved byggeriet af Øregaard benyttede han de samme principper som tidligere; i stram fransk empirestil viderebearbejdede han det kvistmotiv, som prægede Sophienholm og Hellerupgaard. Med Øregaard nåede han i mine øjne den største afklaring i helheden; det blev et smukt og velproportioneret hus med balance mellem midterpartiet – fremhævet af det smukke kvistparti – og de lidt lavere sidepartier. Som kontrast til det kubisk formede hus' enkle og strenge stil formede Ramée den omliggende park som en romantisk have i engelsk stil med et slyngt kanalløb, som den dag i dag virker tiltrækkende på de mange, der dagligt nyder Øregaardsparkens grønne oase. Nedenfor ses i Fig. 281 Øregaard, fotograferet fra den østlige haveside i 2008. Den lille tilbygning tilhøjre i billedet er nyligt dateret til 1868; etatsråd A.N. Hansen skrev i et brev den 31. marts 1868 til sin næst yngste søn William: »Imorgen heise vi Krandsen paa den lille Sidebygning paa Øregaard. Det er et mageløst Marts Maanedes Veir vi have havt; Haverne ere saa vidt fremme som ellers i Mai.«

Fig. 281. Øregaard, fotograferet efteråret 2008 af Ole Haupt. Øregaard Museum.

Søbøtke var en selskabelig anlagt herre, som på Øregaard lod pengene rulle; på et tidspunkt havde han formøbet såvel sin egen som svigerfaderens formue og Øregaard blev i 1821 solgt til købmand Johan Jørgen Hunæus, der i 1832 videresolgte til storkøbmanden Joseph Hambro, omtalt i Kapitel 23. Da Hambro i 1840 forlod Danmark for at slå sig ned i London og støtte sin bankiér-søn, overtog A.N. Hansen dele af hans forretning og i 1843 også Øregaard.

Efter vor slægts ejerperiode de følgende 50 år overgik Øregaard til helårsbeboelse fra 1895 for de nye ejere, som i 1917 solgte hovedbygning og park til Gentofte Kommune, mens de øvrige store arealer solgtes til udstykning. Da eratsrådinde Julie Hegel i 1920 skænkede kommunen den af hendes afdøde mand, Jacob Hegel, efterladte samling af historiske og topografiske billeder fra København og omegn, blev Øregaard istandsat og indrettet som museum. Det smukke og statelige hus i den dejlige park, indrettet som kulturhistorisk museum, henligger som et velbevaret eksempel på den landlige kultur, 1800-tallets storkøbmænd skabte nord for København og er som sådan enestående.

Det var for mig særdeles spændende at få lov til at gøre noget for vor slægts gamle ejendom, og jeg havde stor glæde af i 18 år, fra 1986 til 2004, at være med i bestyrelsen for Museets Venner – de sidste 8 år som formand. Min i forvejen vakte interesse for Kunst stimuleredes og samarbejdet med mangfoldige kreative mennesker var særdeles udviklende; min interesse for og viden om Slægten øgedes tilsvarende, hvad der fik varig betydning for mit sene liv.

Mit arbejde med mine Slægter var i sin vorden, men interessen så intens, at jeg fik en række opgaver at løse, der var mig en stor hjælp, da jeg i 1988 måtte konstatere, at mit liv tog en pludselig drejning.

En del år forinden var Scientology kommet til Danmark, og Bente havde med egne ord »snuset til det«. Hun mødte i de kredse en person, en kvinde, som hun fik stedse mere forbindelse med. Kvinden etablerede sin egen gruppering med diverse kursustilbud, og mange af disse tilbud følte Bente interesse for. Hun blev med tiden en fastere del af denne gruppering, som efterhånden forlagde en del kursus-virksomhed til Spanien. – Den 4. marts 1988 rejste hun atter til Spanien på kursus – men hun kom aldrig hjem. Hun afbrød enhver forbindelse med familien og sine patienter, idet hun overlod styringen af sit liv til den gruppering, hun havde valgt at blive en del af. Hun tilbragte små 10 år under de vilkår og brød så ud i 1997, bosatte sig i Nordsjælland og kom

i 2013, på grund af aldersvækkelse, ved børnenes hjælp på et godt plejehjem, beliggende i lige luftlinie et par kilometer fra det gamle hjem i Kokkedal.

Fra at have fungeret som udpræget familiemenneske i en gennem årene opbygget »sjælefarm« var jeg nu alene med vor hvide puddelhund, der ses på Fig. 280 ovenfor. Den blev en daglig glæde frem til den døde i 1996 og blev begravet i Thy. Takket være Slægten og Vennerne, der på alle måder støttede, kom jeg efter nogle år gennem de udfordringer, et sådant chok jo fører med sig, hvad der var lærerigt og særdeles udviklende.

Det var godt at læse Seneca, humanisten ved Nero's hof, der frarådede »at lade vrede komme over sig« og »at forløbe sig i vrede«. Det var godt at læse hans »mildhedens evangelium« og at arbejde intenst mod opnåelsen af den for den uafvendelige situation nødvendige sindsro. Torsten var mig en uvurderlig støtte. Seneca skriver: »Men intet kan glæde hjertet mere end varmt og trofast venskab. Hvor skønt er det ikke at have sjæle til rådighed, som man trygt kan betro enhver hemmelighed, og hvis medviden man ikke behøver at frygte mere end sin egen, hvis ord mildner vor bekymring, hvis mening letter vor beslutning, hvis munterhed spreder vor tungsind – og som man ikke kan se uden glæde!«

Torsten var enestående, også i den periode hvor han måtte gennemgå sin anden skilsmisse. Heldigvis fandt han atter lykken og blev i 1991 gift med Jette, men døde alt, alt for tidligt i 1997. Et umådeligt tab efter 55 års venskab, men jeg har siden da dagligt »snakket med ham«.

Fortvivelsen og forsteningen fortog sig med årene. I Thy havde jeg mit refugium, hvor jeg oftest muligt ladede op. En dag fandt jeg, under min jævnlige strand-jagt på de smukke porfyr-sten, hvoraf nogle stammer fra Norge, en smuk rødlig sten formet som et hjerte. – Et forstenet hjerte er ikke at anbefale; jeg stoppede op, modtog varslet, vendte blikket opad og råbte: »Omen accipio!«

Og hunden, som i 1983 var kommet til os i Kokkedal og blevet en udpræget familiehund, blev nu i 1988 min hunde-ven; vi fulgtes i tykt og tyndt frem til hendes død i 1996. Det tab blev også voldsomt, men var mere forudsigeligt.

Det ene af de tre B'er var gået tabt; det andet var forandret ved at mine børn var flyttet hjemmefra og var ved at opbygge nye tilværelser.

Det tredje B fik nu mere opmærksomhed, efter samme recept som Far havde brugt efter sønnetabet. Arbejdet kan være en god helsebod. Og min metiér

har altid været et kald for mig; lidt gammeldags måske, men sådan er det. Men slægtsbevidstheden og -interessen blev også en hjælp. Allerede i efteråret 1988 afholdtes et stort slægtsmøde på Clausholm i Jylland, hvor over 400 slægtninge, fra Farmor's slægt, jvfr. Kapitel 23, mødte frem. Vi gentog disse slægtsmøder i 1998, 2008 og 2013, og de er nu en tradition, hvis varretagelse min søn Nikolaj er gået ind i. Det faldt i min lod at få lov at være aktiv i planlægningerne og gennemførelsen, og adskillige slægtninge gav i 1988 udtryk for ønsket om en ny udgave af den gamle slægts-stamtavle fra 1970. En tanke dæmrede hos mig; her var måske et B, der burde gøres noget ved af mig?! For mig, der livslangt havde haft glæden ved Bøger – ja, helt fra Blodbogens tid – var det en nærliggende opgave at tage på sig at skrive nye slægtsbøger – Bøger om Blodets Bånd. Et nyt B blev født.

Arbejdet på Øregaard var også udviklende, og i 1991 fik jeg borgmesterens og den øvrige bestyrelses støtte til at etablere en udstilling på museet – den udstilling, der er omtalt i Kapitel 10. Takket være et vidunderligt samarbejde med mange dejlige sjæle med tilknytning til og interesse for museet og den alsidige kulturhistoriske udstilling, blev det en enorm oplevelse for mig – og lidt af et slægtshistorisk svendestykke. Katalogbogen, som jeg fik udgivet, blev på mange måder begyndelsen til mine slægtshistoriske skrivelser. Plakaten ses nedenfor som Fig. 282.

Denne udstilling bragte mig i kontakt med min omfattende norske slægt, som jeg tilforn kun havde kendt sporadisk. De efterfølgende mere end 20 år har givet mig vidunderlige slægtsvenskaber i Norge, hvortil jeg, der som udpræget hjemmefødning kun nødigt rejser udenlands, har rejst nogle gange i dette årtusind, bl.a. til slægtsmøderne i Trondheim i 2010 og Kristiansund i 2012. Mine norske slægtninge og landet selv har grebet mig om hjerterødderne, og derfor skulle denne slægtsbog skrives og netop skrives med lige dele vægt på Norge og Danmark.

Hvad arbejdet angår, betød årtusindets to sidste årtier en daglig glæde og udfordring. Det faldt i min lod i 1981 at være med i opbygningen af en skadeteknisk afdeling, der fik det fulde faglige ansvar for sagsbehandlingen indenfor det private skadesforsikrings-marked i selskabet. Det krævede løbende opdatering af stoffet og kendskabet til erstatnings- og forsikringsretten, udarbejdelse af håndbøger, undervisning og opbygning af adskillige tværfaglige fora. Det var umådeligt spændende, og samarbejdet i vor afdeling mellem en lille halv snes specialister blev forbilledligt. Med vor samlede ekspertise fik vi i branchen opbygget en stadig interesse fra de andre selskaber i at vide, hvilket syn på sagerne vi nu havde i Baltica. For

Fig. 282. Udstillingsplakat fra Øregaard Museum i 1993;
i Forfatterens eje.

mig betød det medlemskab af adskillige branche-udvalg og kommissioner; det var interessant og spændende. Udover de daglige problemløsninger og den derved forbundne undervisning i selskabet, dukkede der ønsker op om undervisning på branchens uddannelsesinstitut, Forsikringshøjskolen, hvor jeg sidst i mit arbejdsforløb fik glæden af at blive censor ved højskolens diplomeksamen. Det indebar bedømmelsen af en lille halv snes afhandlinger og follow-up ved de efterfølgende mundtlige eksamensforsvar. Jeg var dybt imponeret over, hvad den næste generation af medarbejdere udviste af kompetencer. En berigende oplevelse at gå på pension med efter mere end 40 år i selskabet; det skete pr. den 1. august 2001.

Da vippede ikke blot et århundrede, men et årtusinde om sin akse.

På det tidspunkt havde jeg forladt Kokkedal efter 35 år. Da min hund døde i 1996, begyndte jeg at overveje salg af Jellerødvangen no. 18, hvor jeg var blevet boende, mens no. 16 blev overladt til Bente, der solgte. Det lykkedes at finde en hyggelig gammeldags lejlighed tæt ved Øregaard i Hellerup; bebyggelsen hed »Tranegaarden«, og der flyttede jeg ind den 1. november 1998. Jeg boede der i små 13 år, indtil jeg i en alder af 75 år besluttede, at én bolig var nok for mig. Pr. medio september 2011 bosatte jeg mig fast i Thy, men jeg havde haft det ganske dejligt de 13 år i »Tranegaarden«, omgivet af slægtsklenodier, der alle kunne fortælle hver sin historie. På de følgende tre billeder, Fig. 283, 284 og 285 nedenfor, ses nogle indblik i min svært hyggelige stue, som jeg den dag i dag tænker tilbage på i stor taknemmelighed. Man vil kunne genkende indbo, der er vist tidligere i denne slægtsbog.

Ved min pensionering stod det klart for mig, hvor stor betydning mit refugium i Thy havde haft og fortsat havde for mig, hvorfor jeg besluttede at bo der i sommerhalvåret. »Knodepunktet« er et hus på 65 kvadratmeter med en excellent udsigt over Limfjorden, Agger Tange og Vesterhavet og med 4 køjesenge udover soveværelsets to senge. Jeg ville gerne kunne byde liggende gæster velkommen, men samtidig sikre mit privatliv, hvorfor jeg i foråret fik bygget et 33 kvadratmeter stort fritliggende anneks, beliggende knapt en snes meter fra det gamle hus. Det nye hus, af træ som det gamle,

Fig. 283. Min stue i »Tranegaarden« i 2011; fotograf Ole Haupt.

kom til at rumme et badeværelse, et soveværelse og en rummelig arbejdsstue, tapetseret med bogreoler. Her ved Far's gamle egetræsskrivebord, som Mor forærede ham ved brylluppet i 1932, blev i det ny årtusind Bøgerne om

Fig. 284. Min stue i »Tranegaarden« i 2011; fotograf Ole Haupt.

Fig. 285. Min stue i »Tranegaarden« i 2011; fotograf Ole Haupt.

Blodets Bånd skrevet. Det er et smukt, inspirerende og vidunderligt sted at sidde og skrive; således må Cicero have haft det, når han på sit landsted i Tusculum, jvfr. Onkel Frederik i Kapitel 20, skrev sine retoriske værker. Mit nye hus blev derfor døbt TUSCULUM.

I TUSCULUM faldt jeg hastigt mere og mere til, og perioderne, hvor jeg gik i »vinterhi« i »Tranegaarden«, blev stedse kortere. Også fordi mine ven-skaber i Thy voksede, og fordi hele mit sociale og kulturelle liv i Thy blev stedse mere omfattende. Thy blev et »Længslernes Land«, som det blev mere og mere klart for mig skulle danne rammen om mit sene liv.

KNUDEN's KRØNIKE er fra begyndelsen skrevet her i TUSCULUM, hvor jeg senest ved midvinter har arbejdet på de sidste kapitler.

Det blev en stor lykke at være faldet til her i Thy, hvor der er alt, hvad mit hjerte begærer.

En af mine yndlingskunstnere er maleren og forfatteren Leo Estvad (1902-1986). Han var københavner, men slog sig tidligt ned i Thy. Ingen har i mine øjne kunnet gengive Thy's forblæste fyrretræer, som han. Han skrev og illustrerede i 1943 en bog om vor egn; omslagstegningen ses nedenfor som Fig. 286.

Fig. 286. Leo Estvad's tegnede beskrivelse af min egn; 1943.
Ved det nederste v i Vestervig bor jeg.

»I ethvert Menneskes Sind er der en ubestemt Længsel efter at frigøre sig for Hverdagens Baand og rejse bort fra Nuet ... der, hvor man ikke er, grønnes Ens Forhaabninger.

Hvor ofte er man ikke skuffet vendt tilbage, naar man havde indskibet sig til Arkadien?« – Således indleder Leo Estvad.

Jeg kan kun udbryde: »Et ego in Arcadia!« Og jeg er der.

Men så fortsætter Estvad: »I Klitternes Ensomhed finder Sindet igen sin naturlige Ligevægt, her er der intet, der forstyrrer Hjertets Slag og Hjernens rolige Omdømme. Civilisation og Kultur, disse højt vurderede Spændetrøjer paa Sjæl, løsner deres Greb, foran Naturens spørgende Ansigt er vi nøgne som Fugleunger, ribbet for Illusionerne om vor overordentlige Menneskeværdighed. Først naar vi formaar at glemme vore Tab og Gevinster, bekræfter Livet sig dybest. Blomsterne langs Vejkanten begynder at dufte med uanet Sødme, Smaakravlet i Lyngen forvandles til et nyt og mærkeligt Samfund, og det vuggende Aks i en Ager fortætter sig for dine Øjne til et velsignet Problem.«

Og det er jo også at være i Arkadien.

Som forfatteren Ole Vinding (1906-1985), der i mange år boede i det hus på Hummeltofte, hvor Onkel Kristian blev født i 1888, jvfr. Fig. 180, Kapitel 22 og 27, skrev det:

»Det føles som et utroligt Privilegium at være udvandret fra Byen. Livets højeste Ønske gaet i Opfyldelse. Intet mindre.«

Thy's store maler er Jens Søndergaard (1895-1957), om hvem Kai Flor i 1959 skrev:

»Han malede, fordi han maatte male. Naturen trykkede ham penslen i haanden. Han havde hjemme, hvor jorden, havet og himlen mødtes, saa han fik en kosmisk følelse af at bo paa klodens yderste kant, i pagt med med elementerne, som, enten de oprørtes eller smeltede sammen, svarede til rytmen i hans eget stærke sind.«

Det er en god beskrivelse af hans oeuvre, som jeg til en begyndelse havde lidt svært ved at goutere, men som jeg i dag, hvor jeg har set så meget af hans kunst, holder meget af. Søndergaard ER Thy. Og hans billeder findes

Fig. 287. Landskab af Jens Søndergaard, 1938. Thisted Bibliotek.

mangfoldige steder i landsdelen; også på biblioteket i Thisted, hvor bl.a. Fig. 287 nedenfor findes.

Det er udsigten fra bronzealderhøjene ud mod Vestervig Kirke, Krik Vig, Agger Tange og Vesterhavet, som det så ud dengang før Krigen.

I Leo Estvad's bog om Sydthy optræder også den tegning, der ses som Fig. 288 nedenfor.

Disse lorgnetter har tilhørt vor lokale, og verdenskendte, forfatter, »Apollon i Thisted«, J.P. Jacobsen (1847-1885), der i 1872 debuterede med novellen Mogens, med den berømte indledning: »Sommer var det, midt paa Da-

Fig. 288. Forfatteren J.P. Jacobsen's lorgnetter på Museum Thy; tegnet af Leo Estvad 1943.

gen, i et Hjørne af Hegnet.« Denne forfatter er naturligvis højt elsket her i landsdelen, hvor han blev født, og hvor han døde. Og han »bruges« meget, ligesom adskillige andre Limfjordsdigtere, som Thøger Larsen (1875-1928) fra Lemvig, Jeppe Aakjær (1866-1930) på Jenle i Salling, Johannes V. Jensen (1873-1950) fra Farsø i Vesthimmerland og Johan Skjoldborg (1861-1936) fra Øsløs tæt ved Vejlerne i Hanherred. Mange af disse digteres sange står i Højskolesangbogen og er fast inventar i vore talrige sociale sammenhænge.

Musiklivet har det godt og varieret bl.a. med den årlige internationale kammerkoncert-festival, Thy Masterclass, og ved adskillige koncerter året rundt. – Musikken er jo Englenes Sprog; og Engle er der mange af i Thy. Her kan man også møde Thorvaldsen's Engle, jvfr. Fig. 289, nedenfor.

Kirkerne i Thy udgør en ganske særlig skat, først og fremmest som Guds-huse, dernæst som kulturelle perler. Landsdelen rummer over 50 romanske stenkirker med et væld af jysk granit- og anden kirkekunst. Allerede som dreng interesserede danske kirker mig i den grad, at min familie, når de rejste i Danmark, sendte mig postkort med kirker som motiv; og da jeg selv rejste i Danmark, sendte jeg familien postkort med samme motiv – og anmodning om at gemme postkortet til min samling. Kirker og kirkekunst er således en livslang interesse, der i Thy fandt en rigt gødet jordbund.

Bemærkelsesværdigt er det, at vi i landsdelen – og med få kilometers afstand – råder over Danmarks største og mindste landsbykirker fra Middelalderen.

Fig. 289. Thorvaldsen's to relieffer fra 1815; i Forfatterens eje.
Dagen – Aurora med Lysets Genius og Natten med sine to børn, Sønnen og Døden;
jvfr. Fig. 73 og 74 i Kapitel 12.

Højt hævet over det omkringliggende agerland ligger Vestervig Kirke – Thylands Domkirke – der oprindeligt blev bygget som en fløj i et firlænget klosterkompleks, påbegyndt af Augustinerordenens korherrer i begyndelsen af det 12. århundrede. Den rummer Danmarks ældste gravsten med årstal (mellem 1202 og 1209), og på kirkegården findes det kendte gravsted for Liden Kirsten & Prins Buris.

Ensomt placeret i et øde klitlandskab nordfor Flade og Ørum Søer ligger Lodbjerg Kirke fra 1400-tallet, som i 2008 blev udsmykket med ny kirkekunst af billedkunstneren Maja Lisa Engelhardt, bl.a. nye sidefløje på altertavlen, jvfr. sognepræst Kaj Mogensen's fotografi nedenfor som Fig. 290.

Kirkerne er for mig en uvurderlig rigdom for vor landsdel, og – stort eller lille – i ethvert kirkerum heroppe er det vidunderligt at sidde og kvæge sjælen. Men jeg tilstår gerne min tidligt vakte, særlige glæde ved de små, intime kirkerum, der ånder så stærkt af århundreders ælde og dog lever så stærkt i nuet. Mit sene liv er blevet beriget ved mange gudstjenester i Thy

Fig. 290. Lodbjerg Kirke i den af Maja Lisa Engelhardt skabte nye klædedragt; foto af Sognepræst Kaj Mogensen, 2008.

– efterhånden mestendels i de nærmeste tre små middelalderkirker, hvoraf Lodbjerg står mit hjerte nærmest.

Fra bedeslagene, til den sidste orgeltone slutter gudstjenesten, mærkes i kirkerummet en tæt samhørighed i menigheden og samspillet mellem menighed og præst giver en inderlighed, som jeg nødtigt vil være foruden. Evangeliets forkyndelse er jo hovedsagen. Vi er begavet med præster, der altid lader de gamle tekster, sat i relation til nutidens menneskeliv og til årstidernes skiften i vor enestående natur, blive indfølt forkyndt med netop den lune humor, som også er blandt Vorherre's nådegaver. Som nævnt er sangglæden stor i denne landsdel, og det mærkes markant under salmesangen. Der er stunder og salmer, hvor menigheden forenes så fuldttonende, at blodet bruser i mig og grebet om hjerterødderne strammes; i dette fællesskab skabes en umådelig glæde og taknemmelighed, og der er megen sjælefred at finde deri. Grækerne brugte ordet *euthymia* for denne sjælefred; egentlig er det at være vel til mode. Et godt ord.

Gudstjenesten er Glædens Genopstandelse.

I Krebs' Skole sang vi morgensang hver dag; en fædrelandssang og en salme. Grundtvig's salme fra 1856, »Alt staar i Guds Faderhaand«, var hyppigt på dagsordenen. Gennem snart mange år er denne første linie af sig selv dukket op under mangfoldige omstændigheder, men altid i Lodbjerg Kirke. Det er en gave, når det tidlige livs velsignelser varmer ved nærvær også i livets sene stunder.

At Danmarks første Nationalpark kunne indvies den 22. august 2008 i Thy fortæller noget om landsdelens enestående natur. Forfatteren Knud Sørensen, født i 1928, der er bosiddende på Mors, men hvis hjerte også banker for Thy, beskrev i 1979 sin indgang til landsdelen således:

»Landskabet trodser
ethvert forsøg på
beskrivelse.
Frodige marker, siger jeg,
Thy er frodige marker, og straks
vender Thy sig imod mig
med klitter og marehalm, farver i gråt
i stedet for saftige grønne.
Disse vidder, siger jeg, disse gråbrune vidder
er Thy, og efter nogle minutter
er alting igen forandret:

Træer, træer og atter træer. Åh, siger jeg, Thy
 er disse plantager, disse dybder
 af træer, denne
 plantningsbedrift – og søerne
 skynder jeg mig at sige, søerne
 og atter
 skifter mit forrudebillede: Frodighed,
 skvulpende kvæg og velholdte gårde, dette
 er drømmen om Danmark, jeg siger:
 Thy er drømmen om landbrugets Danmark,
 og atter, atter forvandles
 dette mærkværdige Thy:
 Nu fiskernes Danmark,
 turisternes Danmark,
 erhvervslivets Danmark,
 kunstneres Danmark,
 eksperimenternes Danmark, Thy
 er en vrimmel af verdener
 under den samme saltfyldte himmel.
 Jeg standser og siger:
 Thy er mangfoldighed.«

»Det nordvestligste hjørne af Danmark har længe holdt på en hemmelighed. Et særegent landskab skabt af havet, sandet og saltet. Et landskab som rummer en fortælling om menneskets kamp mod naturens kræfter gennem hundreder af år. Et vidne om det barske liv på kanten mellem hav og frugtbar moræne i Thy. Om storme, forlis, sandflugt og kampen for livets opretholdelse. Og nu – et storslået landskab af særlig skønhed.«
 Går man ud i denne Danmarks største vildmark, får blæsten i ansigtet, sandet i håret og havets brusen i øregangen, lader man øjet se langt og sanserne blive mættede, åbenbares hemmeligheden og sjælen falder til ro. Således udtrykker vor leder af Nationalparken sig med ord, jeg gerne tager i anvendelse.

Hvor Jylland krummer ryg mod Vesterhavet ligger mellem Hanstholm's kridt- og limstensknude i nord og Limfjordens fligede kyster i syd en landsdel i en bredde af mellem 15 og 20 kilometer, afgrænset mod øst af Limfjorden og med Thisted som største by. Mod nordøst går det smalle land over i Vejlerne. Mod øst finder vi det frodige agerland og mod vest det sammenhængende naturområde i en længde på ca. 55 kilometer, som i dag udgøres af National-

park Thy, fra Hanstholm i nord til Agger Tange's spids i syd. Det er i dette fredfyldte og storladne hjørne af Danmark, livet leves i fryd og med megen glæde. Det er året rundt et privilegium at bo med udsigt over Limfjordens vande, som aldrig er éns – altid foranderlige. Skiftende i alle himlens og havets farvenuancer, og med det rette solfald med en overflade af blankt sølv.

Fra matriklen er der en forårsdag udsigt over Limfjorden til Harboøre Tange i sydvest og Krik – med PAKHUSET's vigtige Kunst- og Kultur-Center – i nordvest. Lige ovenover voltigerer viberne, mens haren så sindigt humper rundt på engen, mens småfuglene myldrer i de stadig grønnere hegn, hvor anemoner fortsat blomstrer og liljekonvallernes grønne bajonetspidser så småt marcherer frem – mens musvågerne skruer sig op i pragtfulde storkrækker og gæssene i bølgende bånd og kiler ror sig frem under himlens blå, alt i mens de pludrende bringer minder om Niels Holgersen's underfulde rejser. Ovre på Agger Tange er nu vadefuglene ankommet med den yndefulde Brogeblit eller Skomagerfugl, som Klyden kaldes, og den flotte Store Kobbersneppe som mine favoritter. Og sangerne vender tilbage fra deres vinterhi; først Gransangeren med sin metronom-sang, siden Gærdesangeren med sin kåde møllehjulsklapren og derefter alle de andre musikalske insektædere. Gulspurven indtager atter territoriet og opretholder lov og orden ved fra husgavlen livssaligt at tælle til syv, dagen lang, time efter time, helt frem til Solens nedgang derude i Vest som en stor Blodappelsin. Det var en sådan forårsdag, det sidste punktum blev sat i KNUDEN's KRØNIKE.

Da jeg i 1952 med mine forældre for første gang gæstede Faaborg Museum, som jo er Fynbo-malernes museum, faldt jeg snart i staver over Fritz Syberg (1862-1939), hvis værk fra 1900, »Aftenleg i Svanninge Bakker« hang centralt i et af de første rum. Skumringslysets violette toner pirrede mig; det virkede uvirkeligt på mig. Men Mor replicerede, at når jeg havde levet længe nok, ville det stå mig klart, hvor virkelige disse farvenuancer var. Og hun fik ret; her i Thy ser jeg jævnligt disse stemningsskabende solfaldsfarver. Som Goethe sagde: »Lykken, jeg attraar, er Dig at berøre, Natur!«

Naturen her har skænket mig myriader af perlestunder, af de Stefan Zweig'ske sternstunden, af de Shakespeare'ske glorious mornings. William Shakespeare beskriver dem i sin 32'te sonet således:

»Full many a glorious morning have I seen
Flatter the mountain top with sovereign eye,
Kissing with golden face the meadows green,
Gilding pale streams with heavenly alchemy.«

Også livet her er fyldt med »glorious mornings« – hele dagen. Også når perlemorslyset dukker frem, når den blå time stunder til og horisonten drukner i måneskin.

En ring er blevet sluttet fra barndommens lekture om Vestjylland og drømme om »Længslernes Land« i Blodbøgens grenværk til mit sene livs verden i Thy og i Hanherreds Vejler. Hvor Tante Tanne sang om Rungsteds Lyksaligheder, synger jeg om Thylands Lyksaligheder og – når solen går i æhaw som en Blodappelsin over Krik Vig – Jeppe Aakjær's dårende strofer fra 1912:

»Stille; Hjærte, Sol gaar ned,
Sol gaar ned paa Heden,
Dyr gaar frem fra Dagens Béd,
Storken staar i Reden.
Stille, Hjærte, Sol gaar ned.

Tavshed over Hedesti
og langs Veje krumme.
En forsinket Humlebi
ene høres brumme.
Stille, Hjærte, Sol gaar ned.

Viben slaar et enligt slag
over Mosedammen,
før den under Frytlens Tag
folder Vingen sammen.
Stille, Hjærte, Sol gaar ned.

Fjerne Ruder østerpaa
blusser op i Gløden,
Hededamme bittesmaa
spejler Aftenrøden.
Stille, Hjærte, Sol går ned.«

Således er det gået til, at Ringen næsten er sluttet, og at jeg ad mangfoldige snørklede veje har vandret for på sin vis at ende, hvor det hele begyndte. Årene har indhentet mig, men B'erne har jeg ikke sluppet endnu. Og hvad angår Børn og Børnebørn, for hvem det ene B jo er skabt, sker det jo først ved Vejens Ende. Det er mit livs lykke, at de tre Børn stortrives i deres Væren og Gøren – og at de holder sammen, som vi gør i denne slægt. – Deres B,

samt det fjerde B, har gjort, at jeg slipper »pennen« sent; det er en gammel mands meget kære legetøj. De Små Tings Evangelium forkyndes fortsat, og Vorherre husker stadig at tænde sine stjerner – også over min matrikel.

Man skal beskikke sit bo i tide; en del af den opgave var at gøre dette B færdigt til Slægten. Det vil da være lyksaligt, om man fik lov at komme så vidt, at man, når tiden er inde, kan nøjes med i sokratisk sindsro at udbryde noget i retning af: »Kriton, vi skylder Asklepios en Hane«!

Fig. 291. Forblæst Fyr i Det yderste Danmark;
Leo Estvad. 1943.

KAPITEL 35

VED VEJS ENDE

KNUDEN's KRØNIKE nærmer sig sin afslutning; min beretning om vor Slægt gennem det kvarte årtusinde – med de mange punkt-nedslag – er ved at være ved vejs ende, som jeg selv.

Siden årtusindskiftet vippede om sin akse har min id været koncentreret om at skrive mine slægtsbøger og glæde mig over min familie – først og fremmest mine børn og disses familier. Mine tre børn er min største lykke, også derved at de alle lever lykkelige liv.

Det er på baggrund af denne slægtshistorie interessant, at de alle udfolder sig som selvstændige erhvervsdrivende, og at de alle i deres metiér har MENNESKET i centrum.

Pernille driver i Sydspanien som alment praktiserende læge sin alsidige sundhedsklinik med forebyggelse og helbredelse som mål, til gavn for en omfattende gruppe tilfredse mennesker. Hun ses på Fig. 292 nedenfor.

Fig. 292. Pernille, min nabo Knud, og Forfatteren i Ronda; 2013.

Nikolaj boede indtil i år med sin familie i Zürich, hvorfra han drev sit internationale HR-konsulentfirma med mennesket i centrum. Han ses med familien på Fig. 293, nedenfor. – Familien er nu bosiddende i København.

Fig. 293. Casper, Carina, Nikolaj, Josephine, Forfatteren, Amalie.
Foran Thorvaldsen's Schweizerlöve i Luzern, 2013.

Fig. 294. Oliver og Sidsel på besøg i T'hy; 2015.

Nikolaj's søn Oliver er solooboist og bor i Aarhus med sin Sidsel, der er solotrompetist, og for mig, der som nævnt anser musikken for englernes sprog, er det skønt at have Jyske Familie-Engle tæt på. De ses på Fig. 294, ovenfor.

Benedikte – Ditte – bor med sin familie i Det Storkøbenhavnske Område – Vanløse – hvor hun driver sin klinik med organisk massage terapi og zonetterapi med store menneskelige gevinster for kundekredsen. Hun ses med familien på Fig. 295, nedenfor.

Disse mine guldklumper tilegnes denne slægtsbog i taknemmelighed. Taknemmelighed er Hjertets Hukommelse. I varm og kærlig taknemmelighed generelt for hvad de har givet mig af lykke i mit liv, men også i en ganske særlig taknemmelighed over deres årelange overbærenhed med mit arbejde med det fjerde B – Bøgerne om Blodets Bånd. De og deres familier er til daglig Glæde og Lykke for mig; en GAVE!

Det er i en af hendes Sidste Fortællinger, at Tante Tanne en regnfuld novembernat i 1767 lader den unge digter Johannes Ewald mødes med den unge konge Christian VII i kvinden Lise's kammer højt oppe ad en smal

Fig. 295. Forfatteren, Marchel, Ditte, Olivia, Marcus.
I Colosseum i Rom, 2011.

trappe i en københavnsk gyde. Af diskretionsgrunde dækker digteren sig under navnet Yorik og udnævner den just ankomne majestæt til at være selveste Sultan Orosmane, der, som bekendt, »undertiden i Forklædning gæster endog de ringeste Logements i sin gode Stad« for »selv ukendt, at lære sit Folk at kende.« Efterhånden udvikler der sig, med Lise som tilhører, en stedse mere dybsindig samtale, hvorunder Orosmane konstaterer: »il y a dans ce monde un bonheur parfait.« Yorik falder ind med bemærkningen, at der her i verden er »tre Arter fuldkommen Lykke.«

»Den første fuldkomne Lykke,« sagde Yorik, »er den: at føle i sig et Overmaal af Kraft.«

»Den anden fuldkomne Lykke,« sagde Yorik, »er denne: med Vished at vide at man udfører Guds Vilje.«

»Den tredje, hvad er det?«. – Yorik svarede: »Smertes Ophør.«

Som den JA-siger, jeg er, fattede jeg tidligt visdommen i disse ord, som første gang nåede mig i Blodbøgens grenværk.

Intet liv kan leves uden smerte, og har man prøvet voldsomme fysiske smerter, forstår man Orosmane's begejstring ved denne art af Lykke i mindet om hans strenge opdrageres spanskror! Men også anden smerte er omfattet af dette dictum.

I den forbindelse mindes jeg med beundring og i taknemmelighed min kvartfætter Kim Malthe-Bruun, der i sit allersidste brev af 4. april 1945 fra Vestre Fængsel – 2 dage før henrettelsen – til sin kæreste bl.a. skrev:

»Husk, og det sværger jeg dig til er sandt, at al smerte bliver til lykke, men kun de færreste vil nogensinde senere indrømme det overfor sig selv. De hyllede sig i smerten, og vanen fik dem til at tro, at det stadig var smerte, og de hyllede sig stadig i den. Sandheden er, at efter smerte kommer dybde, og efter dybden kommer frugt.«

Megen smerte hænger sammen med svigt; vi mennesker har en tendens til at hylle os til stadighed i svigtets smerte. Men når Shakespeare lader sin Hamlet udbryde: »Frailty, thy name is woman« – af næsten alle oversættere på dansk omskrevet til: »Svaghed, dit navn er kvinde« – bør vi i mine øjne mere generelt sige: »Svaghed, dit navn er menneske.« Det hører desværre med til de menneskelige svagheder, at vi fra tid til anden svigter hinanden. Når svigtets smerte griber os, kan vi jo overveje, hvor vi selv har svigtet, og derpå undlade at hylle os i svigtets smerte. Det er ikke let, men også på den vis kan den tredje fuldkomne lykke opleves!

Hvad nu den anden art af fuldkommen lykke anbelanger, blev den tidligt væsentlig for mig. Som Herrens Veje er også Livets Veje uransagelige, og man kan gennem livet være tilbøjelig til lægge intellektet til grund mere end det intuitive jeg, som alt andet lige er bedre til at vide, hvad det er for en historie, man med sit liv er med til at skrive. Det var i mine øjne en vigtig del af erkendelsesprocessen at gøre mig klart, hvilken tanke Vorherre nu havde, da jeg lod mig føde. Man kan være ganske godt hjulpet, hvis man forstår at lytte til og tage bestik af det, man ikke helt fatter.

Det er, som vor store teolog og videnskabsmand Niels Stensen udtalte på Anatomisk Institut i København i 1673: »Pulchra sunt quae videmus, pulchriora quae cognovimus, pulcherrima vero quae non intellegimus.« (Skønne er de ting, vi ser, skønnere er de, vi forstår, men langt de skønneste er tilvisse de, som vi ikke fatter.) Vi er en del af en større sammenhæng, men fatter ingenlunde den fulde sammenhæng.

Jeg tror på den rummelighed, det giver et menneske at være en Ja-siger; at sige Ja til Livet – omend det naturligtvis også indebærer at sige Ja til Døden. Mine livsvilkår med Døden på tæt hold i en barndom i et lægehjem, hvor Døden tilmed tidligt høstede med Leen, har i mine øjne begunstiget denne erkendelse, og en erkendelse af, at det var vigtigt tidligt at have bevidsthed om, at Vorherre har en mening om, en plan med, hvad det er for en historie, jeg med mit liv nu er i færd med at fortælle. Denne tidligt vakte tryghed er jeg svært taknemmelig for, og det har gennem tiderne, når jeg igen og igen var kommet »på afveje«, været en lykke midt i ulykken at »falde over« – jeg tror som nævnt ikke på tilfældigheder – et »varsel«. Når man med et »Omen accipio« kommer op på vejen på ny, fatter man den fuldkomne lykke, det er »med Vished at vide at man udfører Guds Vilje.«

Og den lykke det er, når Livets Veje begynder at tegne sig i et billede.

Den første fuldendte lykke har jeg en klar erindring om, men jeg erkender, at det med den fremskredne alder i højere grad – men ikke fuldstændigt – er en følelse, der tilhører fortiden snarere end nutiden. Der skal jo et »Overmaal af Kraft« til at være barn, vokse, modnes, gifte sig, stifte hjem, få børn, opfylde det kald éns metiér nu er, og samtidig være i pagt med sin inderste kerne, og være bevidst om éns opgave på jorden, hvilken opgave undertiden er under pres fra omgivelserne. Det har gennem tiderne været en fuldendt lykke så ofte at kunne leve livet med det fornødne »Overmaal af Kraft« – og det må så retfærdigvis tilføjes, at selvom kræfterne i alderdommen ikke er de samme som tilforn, viser også det sene livs opgaveløsninger, at dette »Overmaal af Kraft« ikke fuldstændigt tilhører fortiden.

Det er en velsignelse at være udstyret med to øjne, selvom det kan falde forskelligt ud fra menneske til menneske. Torsten spurgte mig engang, hvorfor jeg kun læste med det ene øje – hvad jeg bestred, var tilfældet. »Jamen, det kan jeg jo se!«, sagde han. Og en snes år senere, da jeg skulle have mine første læsebriller i en alder af 51 år, spurgte optikeren efter mine gamle briller, da jeg jo var langsynet på venstre øje, nærsynet på det højre og med bygningsfejl på dem begge! Torsten's kliniske blik fejlede ikke noget. Men livet igennem har jeg haft glæde af min noget specielle konstruktion: Kikkert tilvenstre og Lup tilhøjre.

Og det er jo sådan, at ser vi på livet med enkeltsynet, med det ene analytiske øje som isolerer fakta fra værdier, er livet meningsløst og trist. Ser vi på livet med begge øjne, med den forståelse og sympati der sætter os i stand til at projicere os selv over i begivenhederne og i andre mennesker, da er livet både

skønt og sørgeligt. Men når vi, ved at bruge mere end vores øjne, ved også at bruge den kulturelle og biologiske erindring til at se gennem livet, da ser vi, hvorledes alle dele af livet er nødvendige. Da ser vi livet som historiefortælleren ser det – som man kan forestille sig, at Vorherre ser det, så at sige med et tredje øje – og da er livet skønt, sørgeligt – og ubeskriverlig muntert!

Ser jeg i dag på Livets Veje, glædes jeg ideligen over denne munterhed.

Tante Tanne har i Den afrikanske Farm et afsnit, der hedder LIVETS VEJE. Deri fortæller hun en historie, som jeg vil tillade mig at gengive:

»Da jeg var Barn, viste de mig et Billede – et levende Billede, forsaavidt som det blev til og udviklede sig for Øjnene af Tilskueren, medens Kunstneren fortalte. Historien, som hang sammen med Billedet, blev hver Gang gentaget i nøjagtigt de samme Ord:

»I et lille rundt Hus med et rundt Vindue i og en lille trekantet Have til, boede der en Mand.

Ikke langt fra Huset var der en Sø med en Mængde Fisk i, som Manden fangede og solgte i Byen.

En Nat vaagnede han op ved at høre en frygtelig Larm, og han begav sig afsted i Mørket for at finde ud af, hvad der var i Vejen. Han løb ned ad Søen til.«

Her begyndte Fortælleren, som paa et Kort over en Armés Bevægelser, at trække Mandens Rute op.

»Først løb han sydpaa. Her snublede han over en Sten, som laa midt paa Vejen, og lidt efter faldt han i en Grøft, kom op igen, faldt i en anden Grøft, kom op igen, faldt i en tredje Grøft og kom tilsidst ogsaa op af den.

Fig. 296 a.

Han forstod nu, at han havde taget Fejl, og at Larmen ikke kom fra denne Kant, og han løb tilbage mod Nord. Men da han var der, mente han igen at høre, at Larmen kom sydfra, og han løb samme Vej tilbage. Han snublede først over en stor Sten, som laa midt paa Vejen, og lidt efter faldt han i en Grøft, kom op, faldt i en anden Grøft, kom op, faldt i en tredje Grøft, og kom tilsidst ogsaa op af den.

Nu kunde han bestemt høre, at Larmen kom fra Enden af Søen. Han styrede da derhen og saa, at der var en stor Lækage i Dæmningen her, og at alt Vandet, og Fiskene med strømmede ud gennem Hullet. Han tog da fat paa at stoppe Lækken til, og arbejdede paa det hele Natten, og først da hans Arbejde var færdigt, vendte han tilbage til sit Hus og gik i Seng.

Da Manden nu vaagnede næste Morgen og saa ud af sit lille runde Vindue« – saadan sluttede Historien med saa megen dramatisk Effekt, som Fortælleren kunde lægge i Ordene – »hvad saa han da –?
En Stork!«

Fig. 296 b.

Jeg er glad over, at jeg har hørt denne Historie, og jeg vil huske paa den i Nødens Time. Manden i Historien blev grusomt narret og svære Hindringer blev lagt paa hans Vej ... Men gennem hele sin Lidelseshistorie holdt han sig sit Formål for Øje, intet fik ham til at vende om og gaa hjem, før han havde faaet sit Arbejde gjort. Han fuldførte Løbet og bevarede Troen. Den Mand fik ogsaa sin Belønning, om Morgenen saa han Storken. Da maa han have leet højt.«

Jeg er ogsaa taknemmelig over, at Tante Tanne har fortalt denne historie; i sandhed: Livet er ubeskrivelig muntert!

Allerede tidligt i barndommen fascineredes jeg, jvfr. Fig. 274 i Kapitel 34, af Isfluglen, denne – ifølge Plutarch – Gudernes Yndling, der af vor Limfjordsdigter Johannes V. Jensen omtales således:

»Juvelen ved den danske Aa,
forborgne Vandes sjældne Sir,
en vinget, levende Safir ...
dig laante Himlen af sit Blaa.«

Da jeg skulle have mit første exlibris, tegnede jeg det selv med en Isflugl som hovedmotiv, jvfr. Fig. 297 nedenfor.

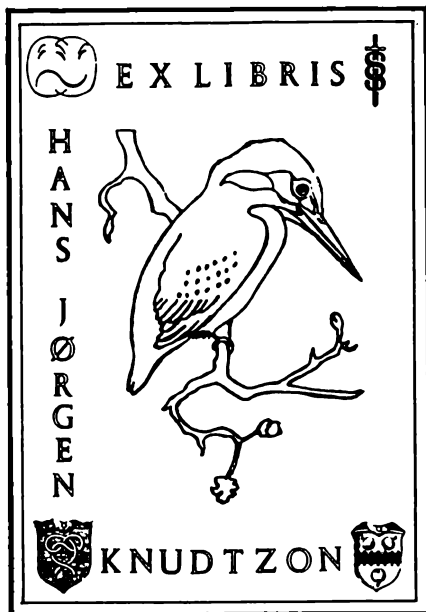

Fig. 297. Forfatterens første exlibris fra 1970'erne; ipse fecit.

Isfuglen er juvelskøn, strålende i alle regnbuens farver, af størrelse som en gråspurv og med et langt skarpt, spidst sort næb. Den har rustrød bug, hvidlige kinder, hage og strube, koralrøde ben, og med safirblå og jade-grønne toner fra issen ned over nakke, ryg og vinger til den korte hale synes den at være indbegrebet af Skaberens farveglæde. Vi har da også en gammel nordisk myte, der beretter, at mens Skaberen var i færd med at male regnbuen, sad en lille grå fugl ved hans fod og fulgte med beundring værkets skabelse. Mens den største af alle malere et øjeblik pauserede for at tænde sin pibe, kom der et vindstød, som rev paletten af hans hånd; den faldt ned over fuglen og straks efter brød en voldsom regnbyge løs. Derved løb regnbuens farver jævnt ud i hinanden og Isfuglen blev derved til juvelen blandt Nordens Fugle.

Isfuglen har altid haft menneskets bevågenhed, helt fra Oldtidens dage, hvor Plinius den Ældre befattede sig med fuglen. Men hvad der tidligt fængslede mig var, at det gennem tiderne var et tegn på Lykke og Husfred, når Isfuglen viste sig ved beboede steder. Isfuglen har derfor fulgt mig livet igennem, og i de sidste mange år har en Isfugl prydet ethvert af mine opholdsrum, uanset hvor jeg boede.

Stor var naturligvis min glæde, da mit ældste barnebarn i Zürich, Amalie, for et par år siden forærede mig hendes version af min yndlingsfugl, jvfr. Fig. 298 nedenfor.

Fig. 298. Isfugl, malt af Amalie Knudtzon; 2013.

Mon det skal forundes mig til sin tid, når Livets Veje er fremme ved endestationen, og mit livs tegning er fuldført, at det billede, der da toner frem, vil vise sig som Lykkens fugl – en Isfugl?

KAPITEL 36

AFSLUTNING

Far's halvfætter, Piet Hein, jvfr. Kapitel 23, skrev i 1962 på opfordring af Elektricitetsselskabet Isefjordværket Interessentskab (IFV), som ønskede at fejre 25-års dagen for oprettelsen den 22. december 1962 med en bogudgivelse, bogen VIS ELECTRICA med illustrationer af den fremragende tegner Arne Ungermann. Et kapitel hedder »Knuden«:

»Der ligger et ungt væsen på ryggen i græsset i en lysning i skoven.

Rummet er fuld af morgen, af gult vandret lys ind fra havet mellem stammerne, en morgen som mange andre før og siden, jamen også af et større daggry, menneskets morgen, lyset er nyslået, verden er ubetrådt, det er endnu knapt stenalder.

Det er et menneskekim, en pige, vejrbid og noget håret, abehammen som ikke helt er skredet af endnu, men ellers farvet og garvet af naturen i sin hud, men ellers formet, en tæt enhed som kuglen afbalanceret som et velfungerende dyr.

Hun ligger og leger med strå, med hænderne virksomme og følsomme af generationers puslen med spædbørn. Tænk som kun når man ikke véd, hvad man tænker på. Hun gir sig tid. Hun stiler efter noget, men hun véd det ikke.

Strået lar sig sno om fingrene og vender tilbage og lar sig sno om sig selv, og løser sig op og retter sig ud igen.

Og pludselig er knuden der. Og den blir der, dær på strået. Den har dannet sig, lisom af sig selv, men pokker ikke, det er ikke enhver, som finder denslags.

De rastløse aber, som ikke fatter, at noget er værd at dvæle i, ser til fra trækronerne omkring skovlysningen i ubegribelse af, hvad der foregår: dær ligger der igen én af dem, deres afsporede slægtninge, de langsomme, lisom åndsfraværende, fortabte i den overdrevne intellektualitet de

Fig. 299. Arne Ungermann's tegning til VIS ELEKTRICA, 1962.

led af, som dog aldrig kunne andet end føre væk fra virkeligheden og det madnyttige.

Og dog, det var jo kun den abelige nysgerrighed og nævenyttighed i en ny stædig og vedholdende form, som var i gang dær i græsset.

Og dær sidder knuden på strået som et lille trylleri. Der er kun strået, og dog er der noget mer. Menneskekimet rejser sig op til siddende stilling og falder i staver med blikket langt ud mellem stammerne, til havet, fordøjende overraskelsen, lidt klogere end sin forstand, som man gudskelov er.

Så griber hun andre græsstrå og prøver at gentage hændelsen og lærer sig omsider kunsten. Da det går, vælder en latter op gennem hende, en lille jubel, som kommer ganske bag på hende, den første rislende fornemmelse ved en åndelig expansion. Velsignelsen ved at noget går op. Noget går i opfyldelse, som man ikke har forudsagt, men kunne, kunne ha spået, ser man nu fra sit ny svimlende overlegne stade.

Det forblev længe en ørkesløs leg i solen. Først lang tid efter viste knuden sig, liså forbløffende, nyttig til at knytte flere strå og slyngplanter og skindstrimler sammen og hæfte ende på flettede reb og binde huder om sig med, grundlaget for klæder, vævning, husdyrhold, de fleste våben, ja og senere navigationen, en hel verden af teknik hvilende på denne første lisom selvfølgelige opfindelse, en leg med strå, en lille rumlig spøg, en udnyttelse af et i sandhed mærkeligt fundamentalt træk i vores tre-dimensionale verden.

Og knuden gik ned gennem tiderne som en selvfølgelighed, men, hver gang et lille barn fatter den, ledsaget af en perlende jubel, genklangen hos den lille ny, der ikke ser den som en selvfølgelighed, ekkoet af en fjern stammoders rislende latter, da hun fatter den første gang.

Knuden og snoren

I dag er Leif Løvetand ude på
at undgå at lægges for natten.
Han gir mig en snor med en knude på
og ber mig ta knuden af den.
Jeg løser omhyggeligt knuden
og rækker ham snoren uden.

»Nej«, høres Leif Løvetand stamme med
tydelig hulken og tuden, -
»den kan det være det samme med;
dét jeg vil ha er *knuden*.«
Hvilket *jeg* undrer mig over
sildigt – imens *han* sover.«

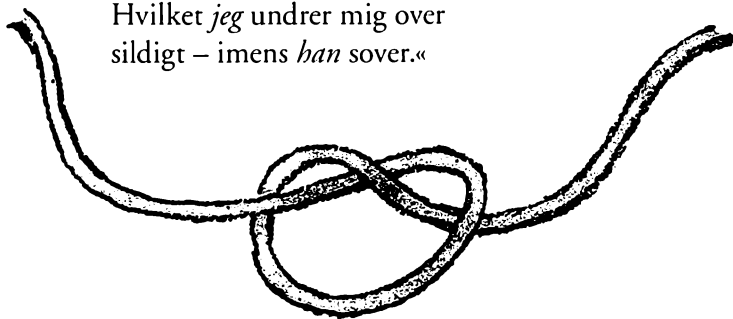

Fig. 300: Arne Ungermann's knude i VIS ELEKTRICA, 1962.

Når man fortæller, sætter man ting sammen, som er gået i stykker. Det har været min hensigt med denne KNUDENs KRØNIKE at søge samlet, hvad jeg gennem livet har annammet – stykkevis og delt – om vor remarkable Slægt, og om muligt at samle de enkelte led til en kæde – eller snarere at flette de enkelte stykker reb sammen til et tov.

Et tov, der kunne række fra et fortidigt B i Bredstedt til et nutidigt B i en Blodappelsin i Thy, et tov, der kunne slås 36 nedslags-knuder på, til belysning af nogle af Slægtens personligheder hen over et kvart årtusinde. Flere af dem har levet op til Piet Hein's opfordring:

»Du skal plante et træ.
Du skal gøre én gerning,
som lever, naar Du gaar i knæ;
en ting, som skal vare
og være til lykke og læ.

Du skal aabne dit Jeg.
Du skal blive et eneste trin
paa en videre vej.
Du skal være et led i en lod,
som naaer ud over dig.

Du skal blomstre og dræ,
Dine frugter skal mætte
om saa kun det simpleste kræ.
Du har del i en fremtid.
For dén skal du plante et træ.«

Det skal vi være glade for. Særligt taknemmelige har vi grund til at være overfor de to mænd, som i 1700-tallets anden halvdel valgte at forlade den slesvigske hjemstavn og på Norge's nordvestligste skulder – under navnet KNUDTZON – at slå sig ned, at slå sig igennem, og at plante træer, der siden har blomstret, blomstret og blomstret. De gjorde gerninger, som levede videre i århundrederne efter, at de selv var gået i knæ. De gjorde sig til de første trin på en videre vej, som det så er op til os i dag at befærde videre frem i tiden. Som nye led i den efterhånden lange kæde, de skabte.

Og en af de gerninger, der blev gjort, et af de træer, der blev plantet, før de første i Slægten gik i knæ, var skabelsen af KNUDEN. Siden da er mængden af KNUDE-mennesker blevet stor, en mangfoldig slægt der er bærere af The True Lovers Knot. Som KNUDEN, ifølge Piet Hein, gik ned gennem tiderne som en selvfølge, gik KNUDEN ned gennem vor Slægt som en rød tråd – ligesom den gik gennem mit liv fra barndommens leg med slægts-seglet til alderdommens daglige brug. Denne KNUDE symboliserer i mine øjne en af de røde tråde i vor Slægt, den tråd der betyder Kærlighed, Udholdenhed og Sammenhold. Måtte disse egenskaber også ud i fremtiden være særegne for vor Slægt.

Det vil glæde mig, om KRØNIKEN's mangfoldige historier – udover at være en samling af slægts-fragmenter – kan være en inspiration for nuværende og kommende slægter til at betragte KNUDEN som udtryk for devisen: HOLD AF – HOLD UD – HOLD SAMMEN!

Mit fjerde B er hermed bragt til en ende. Snip, Snap Snude. Nu er den KRØNIKE ude, som handler om vor KNUDE.

Som H.C. Andersen skriver tilsidst i sit »Carpe-Diem-Eventyr« »Grantræet«: »Forbi, forbi, og det bliver alle Historier.«

Fig. 301. Thorvaldsen's Kristus-figur i lille format (35 cm høj); i Forfatterens eje. Rom 1820'erne – Thy 2010'erne.

KAPITEL 37

TAK

Man kan godt skrive en krønike som denne alene, men man kan ikke skabe den alene. Først og fremmest står man på skuldrene af de henfarne slægter; dernæst er man omgivet af interesse og omsorg fra den samtidige slægt.

KNUDEN's KRØNIKE står derfor i gæld til en mangfoldighed af mennesker, som jeg skylder stor TAK.

Først og fremmest gælder det SLÆGTEN.

Dem jeg aldrig mødte, fordi de gik forud for mig, men som, efterhånden som arbejdet skred frem, voksede frem fra at være beskrivelser til at være mennesker; mennesker af min slægt.

Og dem jeg mødte og kendte for deres kærlige slægts-omsorg.

I sidstnævnte kreds gælder det først og fremmest mine forældre, der gjorde mig til led i slægtskæder, der fik fundamental betydning for mig i mit liv. Jeg er sikker på, at de begge ville se med glæde på, at deres slægter er blevet underkastet opdaterede beskrivelser. I min erindring i denne skrivende stund koncentrerer jeg mig i taknemmelighed om deres udseende i 1970, jvfr. Fig. 302 nedenfor.

Jeg har nævnt, at det var mit slægtsarbejde, der bragte mig i min første kontakt til mine norske slægtninge; det var under forberedelserne til slægtsudstillingen i 1993, hvor jeg overalt i Norge blev modtaget med åbne arme og stor hjælpsomhed. Der blev skabt slægts-venskaber, der den dag i dag er tætte og varige.

I stor taknemmelighed nævner jeg nu afdøde Claus Huitfeldt og hans hustru Johanne, der fra første færd hjalp på alle tænkelige måder, afdøde Hroar og Kari Olsen, der fra deres hyggelige hjem udlånte adskillige slægtsklenodier, og Birthe-Marie og Erik Wahl, der dels støttede mig med en kolossal slægts-viden, dels lagde grunden til et tæt venskab, der har skabt en særlig varme omkring mine hjerterødder. Disse tre familier er væsentlig årsag til, at Oslo nu indtager en central plads i mit univers.

Fig. 302. Far & Mor, Torben & Kirsten Knudtzon, i 1970; fotos i Forfatterens eje.

Da Slægtens arnested i Norge jo var Trondheim – det gamle Nidaros – var det en ganske særlig gave for mig at blive modtaget på LILLEGAARDEN af Sigrid Due Stang og Erling Aas; de kære slægtninge bød mig ind i en Aladdins Hule af slægtsklenodier og fortællinger, der straks kundgjorde for mig, hvor stort et omfang mit slægtsprojekt måtte få. De er nu begge døde, men datteren Anne Cathrine og svigersønnen Kaare fører den gamle slægtsgård videre med et engagement og en slægtsomhu, der er forbilledlig. Jeg er taknemmelig for den varme, jeg møder hver gang, jeg vender tilbage til LILLEGAARDEN.

Det samme gælder Familien Knudtzon Strømsland; ved min første ankomst til Trondheim samlede Eleonore og Sverre Strømsland straks nogle norske slægtninge og gav en introduktion til min spændende norske slægtsverden. Siden er kontakten opretholdt med det resultat, at jeg dels er blevet holdt løbende slægtsorienteret fra Trondheim, dels har besøgt Trondheim oftere end jeg ellers ville have gjort. Jeg er lykkelig for den varme, tætte kontakt, jeg havde med Eleonore og Sverre – og nu har med deres efterslægt.

Til disse slægtninge i Oslo og Trondheim skal ved denne lejlighed lyde en stor TAK for støtten til mig og mit slægtsarbejde.

En ganske særlig TAK skal lyde til heraldikeren, personalhistorikeren og førstebibliotekaren ved Gunnerus-Biblioteket i Trondheim, Harald Nissen. Han vakte yderligere min heraldiske interesse og øste generøst af sin viden.

I Bergen var tidligt min slægtsbase søskendeparret Siri Pettersen Strandenes & Jan Sommerfelt Pettersen, som i forbindelse med min udstilling publicerede en udgave af deres imponerende database over SLEKTEN KNUDTZON, med udgangspunkt i min Tip-Tip-Oldefar i Bredstedt. Siden da er adskillige stærkt forbedrede og udvidede udgaver blevet publiceret; deres stamtavle er rygraden i KRØNIKEN, og uden deres altid redebønne hjælp var bogen aldrig blevet skrevet.

Men Oldefar kom jo fra Kristiansund, hvortil jeg absolut intet kendskab havde – ej heller i forbindelse med min udstilling, der alene omfattede slægten i Trondheim. Krigens ødelæggelser havde fjernet en del konkrete minder om slægten i byen, men på Nordmøre Museum har nu i mere end 20 år arbejdet Odd W. Williamsen som regionskonservator, fagansvarlig for klippfiskmuseet og for museets fotosamling og specialist i KNUDTZON. Han har lært mig alt om min Oldefars familieby, og siden vort første møde for mange år siden er en strøm af slægtsviden tilgået mig som en gaveflod.

Til disse venner i Bergen og Kristiansund skal ved denne lejlighed lyde en stor TAK for støtten til mig og mit slægtsarbejde.

Omkring Oldefar's virksomhed som islandsk købmand var jeg oprindeligt kun lapidarisk orienteret. Mine slægtninge i Bergen satte mig i forbindelse med den islandske læge Halldór Baldursson, der åbnede dørene til hele den for mig vigtige verden omkring Oldefar's indsats i Island. Derefter blev det Gróa Finsdóttir på Islands National Museum, der yderst hjælpsomt pegede på de rette kilder. Og da mit kendskab til det islandske sprog var yderst ringe, fik jeg uvurderlig hjælp af sprogvidenskaben i København i skikkelse af Adam Hyllested og Seán Vriesland. Til disse hjælpere omkring Oldefar og Sagaøen lyder ved denne lejlighed en varm TAK for altid redebøn bistand.

Min danske slægt har gennem årene med stor interesse fulgt og støttet mit arbejde; de har udvist stor overbærenhed med årenes gang og har ideligen opmuntret mig. Hvor breve, dagbøger og andre slægts-dokumenter har været i slægtens behold, er de generøst blevet udlånt. Alle mine slægtninge i Danmark takkes derfor varmt for støtten.

En særlig TAK skal dog tilgå mine slægtninge Mette Bjerglund Andersen, Henrik N. Knudtzon og Peter Chr. Knudtzon for deres helt personlige bi-

drag med »slægts-profiler« til mine kapitler 26, 27, 29 og 30; deres bidrag har medvirket stærkt til at give disse kapitler fyldige skildringer. En tilsvarende særlig TAK går til min søn, Nikolaj, for hans bidrag til Kapitel 34 – og til min datter, Ditte, for præcis og kærlig omsorg ved korrekturlæsningen.

Til min danske slægt, der måske ikke i så høj en grad har været opdateret om vor slægts historie, som min norske slægt har været det, skal lyde stor TAK for tålmod, støtte og opmuntring.

En ganske særlig TAK skal lyde til to mennesker, der har givet mig slægtsmæssig fast grund under fødderne på vejen igennem; to personer, der begge på fremragende vis i Danmark har opbygget slægts-databaser. Den ene er min fjerne slægtning Axel Ibsen. Den anden er slægtsforskeren Hugo Strunge Frank.

Axel Ibsen nedstammer fra Tip-Oldefar's Søster, Engel Knudtzen, og vi kom i kontakt med hinanden for mange år siden, da Axel i sin stue havde et portræt hængende af Oldefar. Axels slægts-viden er enorm og tilsvarende er hans database, der har haft grundlæggende betydning for mine kapitler 2, 3 og 4.

Hugo Strunge Frank er jeg kommet i kontakt med via den hjemmeside, vi har etableret i Foreningen GRUT-HANSEN-EFTERKOMMERNE. Hans henvendelse for nogle år siden etablerede hurtigt en god kontakt og sidenhen et møde omkring Oldemor's slægt, Gotschalk. Under mit videre arbejde har Hugo, med en umådelig effektivitet øst af sine data, sine nye opdagelser, sine kirkebogs-arkivalier – alt med en grænseløs hjælpsomhed.

Som »stambogs-skeletter« har de to venners databaser fået bærende betydning for KRØNIKEN, og der skal ved denne lejlighed lyde stor TAK til dem begge.

En varm KNUDE-TAK bringes til grafikereren og heraldikeren Carsten Frölich, der på så congenial vis for en halv snes år siden nytegnede KNUDEN, således at den nu i mine øjne fremstår smukkere end nogen sinde før i dens 200-årige historie.

Omkring Slægtens Dåbskjole-klenodie, jvfr. Kapitel 25, ydede Lizzi Damgaard, Selskabet for Kirkelig Kunst i København, og Anni Bloch en stor indsats, der fik betydning for klenodiets overgang til det museale stadium, hvorfor der ved denne lejlighed skal lyde en hjertelig TAK.

Slægten takkes for de mange illustrationer, der er stillet til rådighed fra mangfoldige private gemmer. Det praktiske fotoarbejde er – altid med den yderste beredvillighed og ekspertise – udført af fotograf Jesper Lehd, Photo-Care i Thisted, der hermed bringes stor TAK.

En særlig CITAT-TAK bringes min slægtning Hugo Piet Hein, Piet Hein A/S, for tilladelsen til at citere fra faderens oeuvre, og tilsvarende til direktør ved Karen Blixen Museet, Catherine Lefebvre, for tilladelsen til i rigt mål at citere fra Tante Tanne's oeuvre.

En helt speciel og dybfølt TAK bringes Hendes Majestæt Dronning Margrethe II for tilladelsen til at bringe Fig. 15, 16 og 82 i denne bog.

Naturligvis går min inderligste TAK til mine tre overbærende og kærlige børn, Pernille, Nikolaj og Ditte, som denne bog tilegnes.

Fig. 303. Nicolai A. Abildgaard's blyantstegning fra det sene 1700-tal af et par hænder i taksigelse/bøn; i forfatterens eje.

BILLEDFORTEGNELSE

- Figur 1. Forfatterens Exlibris.
- Figur 2. Det gamle Segl.
- Figur 3. Exlibris for Far, Torben Grut Knudtzon.
- Figur 4. Mejer's kort over Nordfriesland 1651.
- Figur 5. Mejer's kort over Nordfriesland 1240.
- Figur 6. Markedspladsen i Bredstedt omkring 1830.
- Figur 7. St. Nikolai Kirke i Bredstedt, set fra nordvest.
- Figur 8. St. Nikolai Kirke i Bredstedt, koret set mod øst.
- Figur 9. Klædeplombe fra Göttingen, fundet i Thy.
- Figur 10. Ansicht des Fleckens Bredstedt ca. 1850, set fra sydvest.
- Figur 11. Tip-Tip-Oldefar Nicolai Knudtzen, Tekstilkøbmand i Bredstedt.
- Figur 12. Nidaros Domkirke og Erkebispergaarden i Trondheim.
- Figur 13. Nidaros Domkirke i perioden 1719-1869.
- Figur 14. Jon Jensen's træskærerarbejde fra 1728: Døbefonten i Kapittelhuset.
- Figur 15. Cart over eendel af Trundhiems Amt, Norske Reise Anno 1733.
- Figur 16. Trundhiems Byes Grundrids Teigning med Explication, Norske Reise.
- Figur 17. Prospect af Staden Trondhiem i Norge 1818.
- Figur 18. »En litt mildere Aquavit« – FRU LYSHOLM.
- Figur 19. Nidelven med Bryghusrækkerne, 2010.
- Figur 20. Musikstund hos Etatsråd Hans Knudtzon, 1795.
- Figur 21. »Ostindisk Porcelæn«, Qianlong (1736-1795).
- Figur 22. »Trondhiems Prøve«.
- Figur 23. Røros Kirke.
- Figur 24. Røros Kirke, det nyrestaurerede kirkerum, 2010.
- Figur 25. Etatsraad Hans Knudtzon, 1814.
- Figur 26. Etatsraadens segl på brev af 26/3-1805.
- Figur 27. Alliance-Våbenet 1810-1812.
- Figur 28. Våbenet på Wedgwood-genstand 1810-1812.
- Figur 29. Våbenet i »Norske Slektsvåpen«.
- Figur 30. Fr. Britze's Exlibris til Mor.
- Figur 31. Fr. Britze's Exlibris til Far.
- Figur 32. Aage Wulff's design fra 1987.
- Figur 33. Carsten Frölich's design fra 2005.
- Figur 34. Hans Carl Knudtzon; Thorvaldsens marmorbuste, modelleret i 1816.

- Figur 35. »The Baillie Family« af Gainsborough, 1784.
- Figur 36. Jørgen Knudtzon; marmorbuste af Thorvaldsen, modelleret i 1816.
- Figur 37. Alexander Baillie; marmorbuste af Thorvaldsen, modelleret i 1816.
- Figur 38. Farvelagt fotografi af To aldrende Rejsende.
- Figur 39. Michelsen's forslag til opstilling af Kristus og Apostlene i Nidarosdomen.
- Figur 40. Thorvaldsen, malt af C.W.Eckersberg i maj 1820.
- Figur 41. Jørgen's grav på Cimétière Montmartre.
- Figur 42. Barokkande og Drikkeskål; Knudtzon-Sølv.
- Figur 43. Senbarokskål og Terrin; Knudtzon-Sølv.
- Figur 44. Kaffekande og Mælkekande; Knudtzon-Sølv.
- Figur 45. Lysetager, Thepåser og Fad; Knudtzon-Sølv.
- Figur 46. Kagefad, Sukkerbøsse, Spølkum og Sukkerskål; Knudtzon-Sølv.
- Figur 47. Suppeøse, Puncheøse og Suppeøse; Knudtzon-Sølv.
- Figur 48. Kandelaber; Knudtzon-Sølv.
- Figur 49. Lysetager og Themaskine; Knudtzon-Sølv.
- Figur 50. Carotte og Varmestativ; Knudtzon-Sølv.
- Figur 51. Lyssakse og Kammerstage; Knudtzon-Sølv.
- Figur 52. Fra »Norsk Købmandskultur fra Thorvaldsens Tid«, 1993.
- Figur 53. Knudtzonrummet på Jubilæumsudstillingen i Trondhjem i 1897.
- Figur 54. Øregaard Museum i efteråret 1993.
- Figur 55. Øregaard Museum i efteråret 1993.
- Figur 56. Øregaard Museum i efteråret 1993; det dækkede festbord.
- Figur 57. Øregaard Museum i efteråret 1993; Knudtzon-Sølvtøj.
- Figur 58. Øregaard Museum i efteråret 1993; Knudtzon-Sølvtøj.
- Figur 59. Øregaard Museum i efteråret 1993; Knudtzon-Sølvtøj.
- Figur 60. Øregaard Museum i efteråret 1993; Knudtzon-Sølvtøj.
- Figur 61. Øregaard Museum i efteråret 1993; Knudtzon-Sølvtøj, »ostindisk terrin«.
- Figur 62. Øregaard Museum i efteråret 1993; Aspargestang og Fiskespatte.
- Figur 63. Øregaard Museum i efteråret 1993; montre vedr. Christian & Benedicte.
- Figur 64. Øregaard Museum i efteråret 1993; portræt af Benedicte Knudtzon.
- Figur 65. Øregaard Museum i efteråret 1993; portræt af Adam Oehenschläger.
- Figur 66. Øregaard Museum i efteråret 1993; relief (Amor) af Thor-

- valdsen.
- Figur 67. Øregaard Museum i efteråret 1993; relief (Hektor) af Thorvaldsen.
- Figur 68. Øregaard Museum i efteråret 1993; rum vedr. Broder Knudtzon.
- Figur 69. Øregaard Museum i efteråret 1993; Broder Knudtzon's Rejseki-
ste.
- Figur 70. Broder Lysholm Knudtzon, 1814.
- Figur 71. Knudtzon-Salen, 24. september 1996.
- Figur 72. Knudtzon-Salen, 24. september 1996.
- Figur 73. Knudtzon-Salen, Thorvaldsen's DAGEN.
- Figur 74. Knudtzon-Salen, Thorvaldsen's NATTEN.
- Figur 75. Knudtzon-Salen, Gunnerus-Biblioteket, 2008.
- Figur 76. Knudtzon-Salen, Gunnerus-Biblioteket, 2008.
- Figur 77. Rafael's Madonna della Sedia i Palazzo Pitti, Firenze.
- Figur 78. Eksisterer ikke; motivet bortkommet.
- Figur 79. Wedgwood serveringsfad fra 1812.
- Figur 80. Thekande af Kongelig Dansk Porcelæn; guldbryllupsgave 1853.
- Figur 81. Benedicte og Christian, 1863.
- Figur 82. Cart over endeel Store Fosen og Nordmörs Fogderier, Norske
Reise 1733.
- Figur 83. Gerhard Schøning's kort over Christiansund med Omegn, 1778.
- Figur 84. Knudtzondalens Hovedbygning.
- Figur 85. Vægmaleri fra SALEN; bibelsk motiv.
- Figur 86. Vægmaleri fra SALEN; bibelsk motiv.
- Figur 87. Vægmaleri fra SALEN; Sommeren.
- Figur 88. Vægmaleri fra SALEN; Vinteren.
- Figur 89. Vægmaleri i privateje; Tycho Brahe.
- Figur 90. Tip-Oldeforældrenes gravminder i Trondheim, 2010.
- Figur 91. Borgerofficersuniform fra Christiansund, 1801.
- Figur 92. Prospect af Kiobstæden Christiansund, ca. 1825.
- Figur 93. Nicolay Heinrich Knudtzon – N.H.K. III.
- Figur 94. Navnebrædtet fra 1869 på Barken Nicolay H. Knudtzon.
- Figur 95. Knudtzonholmen i Kristiansund.
- Figur 96. Udsnit af Kart over Kristiansund, 1885.
- Figur 97. Plan over Knudtzongaarden, 1910 og 1919.
- Figur 98. Knudtzongaarden; 3 stadier.
- Figur 99. Knudtzongaarden set fra Havnen først i 1900-tallet.
- Figur 100. Model af Knudtzongaarden på Nordmøre Museum.
- Figur 101. Storkonsulens første hustru, Marie.
- Figur 102. Maleri af »Birkelunden« ca. 1900.

- Figur 103. Knudtzonlunden med udsigt over Frei-fjorden, 2012.
- Figur 104. Knudtzonsalen i Knudtzonlunden, 2012.
- Figur 105. Prinserummet i Knudtzonlunden, 2012.
- Figur 106. Knudtzonlunden, hovedbygningens stuer, 2012.
- Figur 107. Knudtzonlunden, hovedbygningens stuer, 2012.
- Figur 108. Knudtzonlunden, hovedbygningens vinterhave-udsigt, 2012.
- Figur 109. Reklame for »Brødrene Werring«, omkring 1900.
- Figur 110. Storkonsulens grav på Gomalandet, 2012.
- Figur 111. Storkonsulens anden hustru, Caroline.
- Figur 112. Interiør fra Knudtzongaarden med Horneman-Portrætter, 1919.
- Figur 113. Postkort fra Kristiansund, 2002.
- Figur 114. Chr. Horneman's selvportræt; pastel fra 1815.
- Figur 115. Horneman's Portræt af Tip-Oldefar.
- Figur 116. Horneman's Portræt af Tip-Oldemor, 1812.
- Figur 117. Horneman's Portræt af Oldefar's ældste broder, Søren Christian, 1816.
- Figur 118. Horneman's Portræt af Oldefar's næstældste broder, N.H.K. II.
- Figur 119. Horneman's Portræt af N.H.K. II's hustru, Cathrine Stuhr.
- Figur 120. Horneman's Portræt af Oldefar, 1812.
- Figur 121. Horneman's Portræt af Oldefar's første hustru, Marie Thomsen, 1832.
- Figur 122. Horneman's Portræt af Oldefar's ældste søster, Maria Magdalene, 1814.
- Figur 123. Horneman's Portræt af Oldefar's yngste søster, Noline, 1824.
- Figur 124. Horneman's Portræt af Noline's ægtefælle, August Fr. Kriegsmann.
- Figur 125. Bissen's byste af Oldefar, fra 1850'erne.
- Figur 126. Kaart over Kjöbenhavn af Severin Stern, 1839.
- Figur 127. C.W.Eckersberg's maleri af Livjægerens Udfald fra Classens Have i 1807.
- Figur 128. Vilhelminelyst i dag.
- Figur 129. Nyhavn 47; 3 tegninger af Peter Linde fra 1943.
- Figur 130. Søbakken i Taarbæk i dag.
- Figur 131. Kort over Island.
- Figur 132. Grev Moltke's maleri fra omkring 1820 af Reykjavik.
- Figur 133. Sigfús Eymundsson's fotograf fra 1884 af Knudtzon-Bryggen.
- Figur 134. Sigfús Eymundsson's fotografi af EDINBORG sidst i 1890'erne.
- Figur 135. Restaurant »Lækjarbrekka« i Reykjavik, 2012.
- Figur 136. Hollenska Myllan i Reykjavik; fotografi fra 1880'erne.
- Figur 137. Amaliegade 14.
- Figur 138. Ejertavle i porten til Amaliegade 14.

- Figur 139. Gravstenen på Assistens Kirkegaard.
- Figur 140. Porcelænsterrin, Saksisk Blomst, i dansk privateje.
- Figur 141. Amaliegade 16.
- Figur 142. Ostindisk Kande og Varmetallerken (mærket S K) fra 1780'erne.
- Figur 143. Portræt af Oldemor, omkring 1840.
- Figur 144. De Capitolinske Duer, Museo Capitolino i Rom.
- Figur 145. Alabastudgave af De Capitolinske Duer, hjemtaget af Oldemor fra Rom.
- Figur 146. Portræt af Oldemor, omkring slutningen af 1870'erne, i norsk privateje.
- Figur 147. Portræt af Onkel Colla, omkring slutningen af 1890'erne, i norsk privateje.
- Figur 148. Zoars Hovedbygning set fra syd; Fredensborg Arkiverne.
- Figur 149. Indgangen til Hovedbygning med Onkel Colla i Karet; Fredensborg Arkiverne.
- Figur 150. Udsigt til Skipperhuset og Esrom Sø; Fredensborg Arkiverne.
- Figur 151. Onkel Colla i haven; Fredensborg Arkiverne.
- Figur 152. Spisestuen på Zoar, Fredensborg; Fredensborg Arkiverne.
- Figur 153. Tritonen på Piazza Barberina, tegnet af J.Th. Lundbye i 1846.
- Figur 154. Fotografi af Onkel Frederik i Rom 1868, taget af Pietro Boyesen.
- Figur 155. Originaltegning af L.A. Schou; Den Barmhjertige Samaritaner.
- Figur 156. Eriksholm på Onkel Frederik's tid.
- Figur 157. Portræt af Onkel Frederik malt af Michael Ancher; Frederiksborg Slot.
- Figur 158. Fotografi af Onkel Bailli fra 1901.
- Figur 159. Fotografi af Tante Bertha, formentlig fra 1880'erne.
- Figur 160. Tegning af Eva Drachmann, Tante Bertha som Standur; 1890'erne.
- Figur 161. P.S. Krøyer's maleri »Marie Krøyer maler paa Stenbjerg Strand, 1889.
- Figur 162. P.S. Krøyer's maleri »Sommeraften ved Skagen«, 1892.
- Figur 163. Portræt af Tante Benedicte malt af Fr. Vermehren, formentlig i 1890.
- Figur 164. Preussernes forgæves stormløb mod Mysunde i februar 1864.
- Figur 165. Arrièregardens kamp den 6. februar 1864; tegnet af Otto Bache.
- Figur 166. Tysk oversigtskort, Das Schlachtfeld DÜPPEL.
- Figur 167. Preussernes udkig fra Broager Kirkes spir mod Sundeved.
- Figur 168. Ved Dybbøl Kirke den 17. marts 1864; tegnet af Otto Bache.
- Figur 169. Sønderborgs brand den 3. april 1864 om aftenen, set fra Dybbølsiden.

- Figur 170. Kort over Dybbøl-stillingen.
- Figur 171. Episode fra Kampene den 18. april, tegnet fra Kirkebatteriet på Als.
- Figur 172. Samtidigt kort over Als.
- Figur 173. Angrebsfaserne i løbet af Dommedag Als.
- Figur 174. Ottende Brigades modangreb.
- Figur 175. Den unge Lieutenant Dinesen.
- Figur 176. Hornsignalet »RETIRÉR«.
- Figur 177. Fotografi af Farfar som officer ved Livgarden ca. 1874.
- Figur 178. Landstingets Medlemmer i 1896.
- Figur 179. Sølv-Kaffesæt; bryllupsgave i 1882.
- Figur 180. Hjørnet af »Det lille Hus«; akvarel fra 1890'erne.
- Figur 181. Zahrtmann's Atelier i Amaliegade, 1909.
- Figur 182. Zahrtmann's maleri »Morgenstemning«, 1885.
- Figur 183. Zahrtmann's maleri af Farmor i Dagligstuen i Amaliegade, 1894.
- Figur 184. Otto Bache's portræt af Farfar, 1907.
- Figur 185. Portræt af A.N. Hansen malt af Kaj Lange som kopi i 1914.
- Figur 186. Portræt af Emma Eliza Grut malt af Elisabeth Jerichau-Baumann i 1854.
- Figur 187. Portræt af Emily Eliza Hansen, gift Berry, malt i 1850'erne.
- Figur 188. Alfred Hansen. Illustreret Tidende 1912.
- Figur 189. Edmund Hansen, senere Grut. Illustreret Tidende 1912.
- Figur 190. Emily og Mary Hansen efter Daguerreotypi fra ca. 1849.
- Figur 191. Charles Hansen. Illustreret Tidende 1912.
- Figur 192. Harald Hansen. Illustreret Tidende 1912.
- Figur 193. Ellen Hansen, gift Plum, foto fra 1870'erne.
- Figur 194. Octavius Hansen. Illustreret Tidende 1912.
- Figur 195. Louis Hansen. Illustreret Tidende 1912.
- Figur 196. William Hansen, senere Grut. Illustreret Tidende 1912.
- Figur 197. Gustav Hansen. Illustreret Tidende 1912.
- Figur 198. P.S. Krøyer's portræt af Edmund Grut, 1895.
- Figur 199. Store Hummeltofte omkring århundredskiftet.
- Figur 200. Torben & Mary Grut med deres 5 børn, 1917.
- Figur 201. Aug. Schiøtt's portræt af Edmund Hansen, senere Grut, 1857.
- Figur 202. Aug. Schiøtt's portræt af Cathinka Hoskiær, 1857.
- Figur 203. F.C. Grøger's portræt af Frederik Hoskiær, 1819.
- Figur 204. Familien Hoskiær omkring den gamle sofa, malt af Møller 1827.
- Figur 205. Erik Henningsen's pastel-portræt af Farmor, Ellinor Knudtzon, 1889.
- Figur 206. Lille Hummeltofte omkring århundredskiftet.

- Figur 207. Fotografi af Farmor i 1929 med børn og børnebørn.
- Figur 208. Fotografi af Farmor, Ellinor Knudtzon, 1929.
- Figur 209. Daabskjolen fra 1851.
- Figur 210. Daabskjolens nederste hjørne.
- Figur 211. Daabskjolens to bindebånd's øverste databroderier.
- Figur 212. Daabskjolens sidste databroderier.
- Figur 213. Daabskjolen i Den gamle Hoskiærnske Sofa under Charlotte's Broderi.
- Figur 214. Fotografi fra 1907 af Farmor's & Farfar's Børn.
- Figur 215. Fotografi fra dagligstuen på HVIDE HUS i 1932.
- Figur 216. Familiefoto; på havetrappen til HVIDE HUS den 17. august 1946.
- Figur 217. Patriarken, Onkel Thorkil, foto fra omkring 1970.
- Figur 218. Onkel Kristian, fotograferet 1932 af fotograf Lindequist.
- Figur 219. Onkel Kristian's selvportræt, malt 1956.
- Figur 220. Tante Dixen fotograferet ved den tid, hvor hun rejste til Østen.
- Figur 221. Tante Dixen fotograferet sidst i 1930'erne.
- Figur 222. Tante Dixen's Alligator, skudt på Klongtoi, Bangkok, Siam.
- Figur 223. Onkel Jørgen fotograferet i november 1925 i Bangkok.
- Figur 224. Bryllupsbillede af Onkel Jørgen & Tante Cecilie fra 1934.
- Figur 225. Ejendommen Klong Toi fotograferet sidst i 1930'erne.
- Figur 226. Onkel Harald's 40-års dag på HVIDE HUS i 1937.
- Figur 227. Bryllupsbillede af Onkel Harald og Tante Aletta, 1937.
- Figur 228. Onkel Harald malt i 1954 af S. Kielland-Brandt.
- Figur 229. Onkel Harald tegnet i 1967 af Otto C.
- Figur 230. Brødrene Knudtzon på HVIDE HUS den 17. august 1946.
- Figur 231. »Caroline Barnepige« på Lille Hummeltofte, ca. 1910.
- Figur 232. Familien Knudtzon på Lille Hummeltofte den 28/5-1905.
- Figur 233. Far og Mor portræt-fotograferet i Paris den 28/3-1932.
- Figur 234. Tegning af Far fra 1930 udført af Carl Edvard Zachø.
- Figur 235. Tegning af Far fra 1960 udført af Otto C.
- Figur 236. Studenterholdet fra Nykøbing Falster Katedralskole i 1925.
- Figur 237. Den færdiguddannede »Mariehøne« i 1929.
- Figur 238. Mads Stage's tegning fra 1936 af De Ni Trin.
- Figur 239. Mads Stage's tegning fra 1936 af De Ni Trin.
- Figur 240. Arkitekt Christian Hansen's situationsplan over Kommunehospitalet.
- Figur 241. Perspektiv af det nye Commune-Hospitals Bygninger, optaget af Architect Chr. B. Nielsen; Illustreret Tidende 1863.
- Figur 242. Luftfoto af Kommunehospitalet fra omkring 1939.
- Figur 243. Tegning af Kommunehospitalet fra 1960.

- Figur 244. Fordelingsgangen med Oldefar's sofa og Kobberstik. 1957.
- Figur 245. Min søster Elisabeth ved telefonbordet i Gangen. 1957
- Figur 246. Far's kontor – Venteværelset, kaldet Donen. 1957.
- Figur 247. Herreværelset – Far's stue. 1957.
- Figur 248. Herreværelset – Far's stue med hunden Mulle. 1957.
- Figur 249. Dagligstuen – Mor's stue; vinduesvæggen. 1957.
- Figur 250. Dagligstuen – Mor's stue; min søster i sofaen. 1957.
- Figur 251. Dagligstuen – Mor's stue; min søster ved kaminen. 1957.
- Figur 252. Dagligstuen – Mor's stue; kaminvæggen. 1957.
- Figur 253. Spisestuen. 1957.
- Figur 254. Studerekammerets stille hjørne. 1957.
- Figur 255. Havestuen; flygelhjørnet. 1957.
- Figur 256. Havestuen; den lille sofagrube. 1957.
- Figur 257. Havestuen; sofagrube med hund ved Thorvaldsen. 1957.
- Figur 258. Havestuen; sofagruppen omkring Thorvaldsen. 1957.
- Figur 259. Elisabeths arbejdsbord på første sal. 1957.
- Figur 260. Elisabeth i sit værelse på første sal. 1957.
- Figur 261. Mit værelse på første sal; ved studierne. 1957.
- Figur 262. Mit værelse på første sal; søster-besøg. 1957.
- Figur 263. Mads Stage's tegning fra 1936 af De Ni Trin.
- Figur 264. Onkel Kristian's maleri fra 1956 af Ø.F.3.
- Figur 265. Mor, Far, C.C. og den nydøbte »Haremissen«. 1937.
- Figur 266. Kløften ved Helene Kilde, tegnet 1843 af J.Th. Lundbye.
- Figur 267. Carl Christian, fotograferet i foråret 1949.
- Figur 268. Hans Jørgen, fotograferet i foråret 1949.
- Figur 269. Elisabeth, fotograferet i foråret 1949.
- Figur 270. Mor bistår på Nationalmuseet med udstillingen »Bord, dæk dig.« 1950.
- Figur 271. Boganis tegnet af Hans Nikolaj Hansen til Jagtbrevene; omkring 1888.
- Figur 272 a-d. Fire amatørfotos fra Haven i Ø.F.3, ca. 1944.
- Figur 273. Syngende Lærke, tegnet af Johannes Larsen den 29/1-1923 til Blicher's digtkreds »Trækfuglene«.
- Figur 274. Ib Andersen's tegning af en isfugl fra 1943.
- Figur 275. STOICHEIA's bomærke, tegnet af mig i 1956.
- Figur 276. Billedhugger Jacob Aall Bonnevie Heuch's gipsbyste af svigerfaderen Hans Jacob Schou; ca. 1890.
- Figur 277. Portræt af Bente Paul Petersen fra omkring 1955.
- Figur 278. Ejgil Vedel Schmidt's bronzebyste af Far; 1961.
- Figur 279. Kopi af Horace Vernet's portræt af Thorvaldsen; 1857.
- Figur 280. Familien Knudtzon i haven i Kokkedal den 18/6-1985.

- Figur 281. Øregaard, fotograferet i efteråret 2008 af Ole Haupt.
- Figur 282. Udstillingsplakat fra Øregaard Museum i 1993.
- Figur 283. Min stue i Tranegaarden i 2011; fotograf Ole Haupt.
- Figur 284. Min stue i Tranegaarden i 2011; fotograf Ole Haupt.
- Figur 285. Min stue i Tranegaarden i 2011; fotograf Ole Haupt.
- Figur 286. Leo Estvad's tegnede beskrivelse af min egn; 1943.
- Figur 287. Landskab af Jens Søndergaard, 1938. Thisted Bibliotek.
- Figur 288. Forfatteren J.P. Jacobsen's lorgnetter på Museum Thy; tegnet af Leo Estvad 1943.
- Figur 289. Thorvaldsen's to relieffer fra 1815. DAGEN – Aurora med Lysets Genius og NATTEN med sine to børn, Sønnen og Døden.
- Figur 290. Lodbjerg Kirke i den af Maja Lisa Engelhardt skabte nye klæde-
dragt; foto fra 2008.
- Figur 291. Forblæst Fyr i Det yderste Danmark; Leo Estvad. 1943.
- Figur 292. Pernille, min nabo, Knud, og Forfatteren i Ronda; 2013.
- Figur 293. Casper, Carina, Nikolaj, Josephine, Forfatteren, Amalie; foran Thorvaldsen's Schweizerløve i Luzern, 2013.
- Figur 294. Oliver og Sidsel ved TUSCULUM i Thy; 2015.
- Figur 295. Forfatteren, Marchel, Ditte, Olivia, Marcus; i Colosseum i Rom, 2011.
- Figur 296. Karen Blixen's tegning fra Den afrikanske Farm: En Stork.
- Figur 297. Forfatterens første exlibris fra 1970'erne.
- Figur 298. Isfugl, malt af Amalie Knudtzon; 2013.
- Figur 299. Arne Ungermann's tegning til VIS ELEKTRICA, 1962.
- Figur 300. Arne Ungermann's knude i VIS ELEKTRICA, 1962.
- Figur 301. Thorvaldsen's Kristus-figur; Rom 1820'erne – Thy 2010'erne.
- Figur 302. Far & Mor, Torben & Kirsten Knudtzon, i 1970.
- Figur 303. Nicolai A. Abildgaard's blyantstegning fra det sene 1700-tal af et par hænder i taksigelse/bøn.

FOTOKREDITERING

Hvad den relevante fotokreditering angår, skulle denne gerne fremgå af teksterne til de enkelte illustrationer. Ansvar for det påhviler naturligvis alene forfatteren. Skulle fejl være indtruffet, er dette sket utilsigtet, og berettigede krav i den anledning vil blive honoreret i henhold til gældende regler.

LITTERATURFORTEGNELSE

- Den Store Danske Encyklopædi, Gyldendals Forlag, 1994 ff.
- Salmonsens Konversationsleksikon, Schultz's Forlag, 2. udgave, 1925 ff.
- En ny Begyndelse. Europas Historie i Middelalderen af Steffen Heiberg, Gads Forlag, 2008.
- Vadehavet. Portrætter af et Kulturlandskab, Vadehavssekretariatet, 2005.
- Bredstedt. Stadt in der Mitte Nordfrieslands. Nordfrisisk Institut, 2000.
- Ravvejen fra Vendsyssel til Frisland af Mads Lidegaard, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1988.
- Drivvejen – ad studedrivernes spor i det vestlige Jylland, Ringkøbing, Ribe og Sønderjyllands Amter, 2006.
- Norsk Slekthistorisk Tidsskrift, Oslo, Højesteretssagfører Anthon Busch: Bind VIII, Hæfte hæfte 4, siderne 376-383 fra 1942 og Bind XVII, Hæfte 3, siderne 269-275 fra 1950.
- Slekten Knudtzon af Jan Knudtzon Sommerfelt-Pettersen & Siri Pettersen Strandenes i Bergen; versionerne frem til 10. udgave fra 2012.
- Slægtsdatabase fra Axel Ibsen i Gammel Holte.
- Tidsskrift for Selskabet for Schleswig-Holsteins Historie No. 116 fra 1991; heri artiklen af Lars N. Henningsen: Handeln und Manufakturen in Schleswig-Holstein 1755; Berichte des Fabrikkommissionairs Johann Friederich Becker an das Kommerzkollegium in Kopenhagen.
- Nationalmuseets Arbejdsmark 1975 ved Henning Nielsen; heri artiklen: Da klæde var en mærkevare, af Niels-Knud Liebgott, Nationalmuseet i København 1975.
- Metaldetektiverne – Detektorfund fra Thy og Mors, af Charlotte Boje H. Andersen med flere, Museum Thy i Thisted, 2015.
- Den gamle Herregaard – En bog om 1700-tallets matadorer i Thy, af Hanne Mathiesen, Museet for Thy og Vester Hanherred og Sparekassen Thy, 1988.
- Nidaros Domkirke og Erkebispegaarden, Nidaros Domkirkes Restaureringsarbejders Forlag, 1998.
- Nidarosdomen – ny forskning på gammel kirke, Nidaros Domkirkes Restaureringsarbejders Forlag, 2010.
- Norsk Købmandskultur fra Thorvaldsens Tid ved Anette Giertsen og Hans Jørgen Knudtzon, Øregaardmuseets Venner, Greens Forlag, 1993.
- Norske Reise Anno 1733. Beskrivelse af Kong Christian 6. og Dronning

- Sophie Magdalenes Rejse til Norge 12. Maj-23. September; Faksimileudgave af Håndskrift i Hendes Majestæt Dronningens Håndbibliotek, Poul Kristensens Forlag, 1992.
- Bryggene og De Trondhjemske Handelshus af Wilhelm K. Støren, Privattryk fra Aktietrykkeriet i Trondhjem, 1975.
- Trondhjems Sjøfartsmuseums Årsskrifter fra 1940 og 1941, Bind 3 og 4: Trondhjems Sjøfart under Enevælden 1660-1814.
- Etatsråd Hans Knudtzon – Et Blad av Trondhjems Handels og Sjøfarts Historie ved Hroar Olsen, 1938 – Trondhjems Sjøfartsmuseums Årsskrift fra 1937.
- Terje Vigen, af Henrik Ibsen, Norsk Gyldendal i Oslo, 2006.
- Den Tusenårige By ved Nidelven, Trondhjem, fra Olav Tryggvasson til Haakon VII af O.J. Johansen, Aktietrykkeriet i Trondhjem, 1936.
- Personalhistorie for Trondhjems By og Omegn i et Tidsrum af cirka 1½ Aarhundrede, omfattende ca. 1300 personer, afsluttet omkring 1876, ved Chr. Thaulow, Trondhjem, i kommission hos A. Holbæk Eriksen & Co., 1919.
- Stortinget og Statsraadet 1814-1914 ved Tallak Lindstøl, Steenske Bogtrykkeri, Kristiania, 1914.
- Norsk Biografisk Leksikon, 1936 – Bind VII og 2002 – Bind V.
- Om Kjerka på Røros – »Bergstadens Ziir«, Røros Menighedsråd, 1984.
- Nationalmuseets Arbejdsmark 2012 ved Per Kristian Madsen & Ingrid Wass; heri artiklen: Dansk-Norsk Samarbejde – om restaureringen af det bemalede interiør i Røros Kirke i Norge af Loa Ludvigsen, Robert Larsen og Iver Schonhowd, Nationalmuseet i København 2012.
- P. Hjorts og P.S. Krag's Efterretninger om Røros Kobberverk og Præstegjeld, Rørosmuseet, 2009.
- Eidsvollbygningen – Carsten Anker og Grunnlovens Hus af Geir Thomas Risåsén, N.V. Damm & Søn's Forlag, Norge, 2005.
- Journal paa en Reise fra Trondhiem til Nantes i Aarene 1809 & 1810 af Etatsraadinde Knudtzon; upubliceret manuskript i Universitetsbiblioteket i Trondheim.
- På Trondhjemske Vis, Selskabskultur og skjulte Matskatter fra 1700 til 1900 af Jan-Lauritz Opstad, Andrimnes Forlag i Oslo, uden år (2004).
- Magt & Pragt – Enevælde 1660-1848 af Thomas Lyngby, Søren Mentz og Sebastian Olden-Jørgensen, Gads Forlag, 2010.
- Fra Korsridder til Ridderkors – Elefantordenens og Dannebrogordenens Historie ved Mogens Bencard og Tage Kaarsted, Odense Universitetsforlag, 1993.
- Kongeriget Danmarks Ordener, Medaljer og Hæderstegn af Lars Stevnsborg, Syddansk Universitetsforlag, 2005.

- Norske Slektsvåpen af Hans A.K.T. Cappelen, Den Norske Våpenring, 1969.
- The life and works of Friedrich & Johannes Britze af Kirsten Rasmussen, Forlaget Exlibristen i Frederikshavn, 1980.
- C.W.Eckersbergs Dagbøger 1810-1853 ved Villads Villadsen, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, København, 2009.
- Breve til Thorvaldsen fra Jørgen Knudtzon af Hroar Olsen i Tidsskriftet Kunst og Kultur VI, København, 1916-1917.
- En Romersk Skitsebog af Dyveke Helsted i Meddelelser fra Thorvaldsens Museum, 1965.
- Thorvaldsens Portrætbuster af Johannes V. Jensen og Aage Marcus, Gyldendals Forlag, 1926.
- Thorvaldsens Portrætbuster af Else Kai Sass, Selskabet til udgivelse af danske Mindesmærker, Gads Forlag, 1963-1965.
- Thorvaldsen – i Rom og i Kjøbenhavn 1819-1844 af Th. Oppermann (sidste bind i et 3-bindsværk), Gads Forlag i Kjøbenhavn, 1930.
- Aftenposten af 25/1-1994, Kultur-artikel af Gunvor Gjessing med interview af Helge Stang Aas.
- Engelske brev fra brødrene Knudtzon 1814-1842 ved Helge Stang Aas (posthumt) og Kåre Tønnesson, Akademisk Forlag i Trondheim, 2000.
- Nidaros Erkebispesetel og Bispesete 1153-1953, 2. Del, Bind III ved Trygve Lysaker, Trondheim, 1973.
- Hans Michelsen 1789-1989 af Håkon A. Andersen, Trøndelag Kunstgalleri Erkebispesgården 11/6-15/9 1989, Trondheim, 1989.
- Baronesse Stampes Erindringer om Thorvaldsen ved Rigmor Stampe, Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag, 1912.
- KUNSTHALLENS katalog vedrørende auktion no. 434 fra 15. til 17. november 1993, København, 1993.
- Fire Danske Klassikere, Abildgaard, Juel, Eckersberg og Thorvaldsen, katalogbog fra Nasjonalgalleriets udstilling 15/10-1992 til 10/1-1993; heri artiklen Trønderen Jørgen Knudtzon og Bertel Thorvaldsen af Oscar Thue, Oslo, 1992.
- Det Knudtzonske Fideikommissølv ved Astrid Schjoldager Bugge og Hroar Olsen, Kunstindustrimuseet i Oslo, 1934.
- Det Knudtzonske Fideikommis Sølv av Astrid Schjoldager i Tidsskriftet »Guldsmedkunst« no. 7, Oslo, 1926.
- Trondhjems 900 Aars Jubilæum – Katalog for Den Historiske Udstilling i Trondhjem 1897 ved Kristian Koren og Jens Thiis, Aktietrykkeriet i Trondhjem, 1897.
- GRUT HANSEN EFTERKOMMERNE ved Hans Konow/Hans Jørgen Knudtzon; heri artiklen Palæet i København og Landstedet Øregaard

- i Hellerup af Hans Jørgen Knudtzon, Foreningen Grut-Hansen-Efterkommerne, Greens Forlag, 2007.
- Broder Lysholm Knudtzon av Olaus Schmidt i *Miscellanea Nidrosiensia*, Trondhjem, 1927.
- A Visit to Iceland by Way of Tronyem, in the »Flower Of Yallow« Yacht, in the Summer of 1834, by John Barrow, Jun., John Murray, London, 1835.
- Til Oplysning – Universitetsbiblioteket i Trondheim 1768-1993 ved Harald Nissen og Monica Aase, *Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab Skrifter* No. 1/1993; heri artiklen En Europeer i Trondheim – Broder Lysholm Knudtzon og hans Bibliotek, Trondheim, 1993.
- Die Madonnen des Raphael Santi von Urbino af Wolfgang Schad, Raffael Verlag, Ittigen, Schweiz, 2008.
- Adresseavisen, den 22/1-1994, Sektion 2 side 31; heri artiklen Fornem reise i tid og Rom af Per Christiansen, Trondheim, 1994.
- Trondhjems Kunstforening 1845-1945 af Josef Jervell Grimelund & Olav Flønes, Trondhjems Kunstforening, 1955.
- Kunst i Midt-Norge ved Svein Thorud, Trondhjems Kunstforening, 1996. Adresseavisen, den 26/9-1996, (NYHETER); heri artiklen Tobaksrygen ikke Tilladt af Per Christiansen, Trondheim, 1996.
- Katalog, ved Svend Mosling, over den Knudtzonske Bogsamling tilhørende Det Kongelige Norske Videnskabers-Selskab i Throndhjem; trykt ved LIE & SUNDT i Throndhjem 1871.
- Adresseavisen, den 19/3-2014, (KULTUR, side 4); heri artiklen I kunstens kolde Soner af Per Christiansen, Trondheim, 2014.
- Christian Knudtzon: Optegnelser vedk. Familien Knudtzon m.v.; kopi-eksemplar i Stadsarkivet i Trondheim og nu også i Forfatterens Arkiv. Dækker årene frem til 1869. Originalen befinder sig i Fylkesmannen Hroar Olsen's arkiv.
- Adam Oehlenschläger – Et Livs Poesi, Bd. I. Ungdom, af Vilhelm Andersen, Det Nordiske Bogforlag Ernst Bojesen i København, 1899.
- Adam Oehlenschläger – Portrætter af Povl Eller, Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg, 1958.
- Oehlenschlägers samlede Digte trykt paa Forfatterens Forlag, Kiøbenhavn 1823.
- Kristiansund og Nordmøre i Gamle Dager af Arne I. Hoem, Nordmøre Museum i Kristiansund, 1977.
- Årbok for Nordmøre Museum 1995, 1998, 2000 og 2010, Nordmøre Museum i Knudtzondalen (dog ny adresse i 2010) i Kristiansund.
- KÆM VA DÆM? Personene bak gate- og veinavnene i Kristiansund ved Odd W. Williamsen med flere, Nordmøre Museum og Kristiansund Kommune, 2010.

- Nicolay Heinrich Knudtzon III – Klippfisk, verdiskaping og samfunnsbygning af Odd W. Williamsen, Nordmøre Museum i Kristiansund, 2012.
- I republikkens tjeneste – Lyder Fasting og miraklet på Korfu i 1716 af Ole Teige i Tidsskriftet Historie, årgang 2010, hæfte 4, Bergen, 2010.
- Dødens dukat – En historisk roman af Niels Bjerregaard, Greens Forlag, 2005.
- Kristiansunds Klubselskab (1789) 1839-1939 af Einar Thurn Christensen, Hj. Barmans Trykkeri i Kristiansund, 1939.
- Kristiansunds Historie ved Arne Odd Johnsen, Kristiansund Kommune, 1958.
- God Gedigen Musikk – Kristiansund Symfoniorkester 80 år 1999 af Odd W. Williamsen, Nordmøre Museum i Kristiansund, Temabog 1998.
- Fra Krigens Tid – Bidrag Til Den Norske Marines Historie samlede og udgivne af N.A. Larsen, Den Norske Forlagsforening, Christiania, 1878.
- Da Det Gjaldt – Skjærgaards-og Grænse-Minder fra 1808 af S.C. Hammer, Aschehoug & Co., Kristiania, 1908.
- Hornemans Pasteller af Torben Holck Colding i Meddelelser fra Thorvaldsens Museum, 1994.
- Memoirer Og Breve, udgivne af Julius Clausen & P. Fr. Rist, XXXIX, Blade af en Familie-Krønike – Slægten Swane, Gyldendalske Boghandel – Nordisk Forlag, København, 1923.
- Memoirer Og Breve, udgivne af Julius Clausen & P. Fr. Rist, XLIX, Fr.G. Knudtzon – Ungdomsdage, Gyldendalske Boghandel – Nordisk Forlag, København, 1927.
- Historiske Meddelelser om København, Årbog 1972, siderne 30-94, Genopbygningen af København efter branden i 1728 af Henrik B. Hoffmeyer.
- Øresund og Skibene, i skyggen af Konger og Helte af Jan Uhre, Skib Forlag 1997.
- København i Flamme af Thomas Munch-Petersen, Gyldendal 2007.
- Danmarks Kapervæsen 1807-14 af Kay Larsen, Rosenkilde & Bagger, København, 1972.
- Kierkegaards København af Peter Tudvad, Politikens Forlag, København, 2004.
- Nyhavn af Peter Linde, Erik Myrdahls Bogtrykkeri i København, 1943.
- København før og nu – og aldrig, Bind 6 om Frederiksstaden og Nyhavn af Tobias Faber, Palle Fogtdals Forlag, København, 1989.
- Landevejen i Strandkanten – Fiskerlejer, lyststeder og gårde langs Øresunds kyst af Steffen Linvald, Det Berlingske Bogtrykkeri i København, 1964.
- Strandvejen – Før og Nu af Bo Bramsen, Politikens Forlag, København, 1995.

- Srandvejen – Her og Nu af Bolette Bramsen & Claus M. Smidt, Politikens Forlag, København, 2009.
- Rejse gennem Islands historie – den danske forbindelse af Søren Mentz (red.) m. fl., Gads Forlag, København, 2008.
- Ljósmyndir Sigfúsar Eymundssonar af Thór Magnússon, Almenna Bókafélagid, Reykjavik, 1976.
- Saga Reykjavíkur af Klemens Jónsson, Reykjavik, 1929.
- Magasinet Frjáls Verzlun (Fri Handel), 22. árgang, Hæfte 1, Reykjavik, 1962.
- Saga Keflavíkur 1766-1890 af Bjarni Gudmarsson, Keflavík By, 1992.
- GUD KONGE BY – Frederiksstaden 250 år, Det Danske Kunsthistoriskmuseum i København (bind 1) og Selskabet for Arkitekturhistorie (bind 2 – særudgave af ARCHITECTURA (arkitekturhistorisk årsskrift) 21) i København, 1999.
- 233 danske borgerhuse af Allan Tønnesen, Gyldendal, København, 1979.
- ASSISTENS 250., redigeret af Stine Helweg og Marianne Linnée Nielsen, Københavns Kommune, København, 2010.
- Fra Andre Tungemaal af Thøger Larsen, heri Nordens Gudekvad, Gyldendal, København, 1948.
- Et Banquierfirma gennem 125 Aar, privattryk fra Fr. & Ed. Gotschalk i København, 1945.
- Albert Gottschalk 1866-1906 af Troels Andersen, Borgen, København, 2013.
- Kejser Hadrians Erindringer af Marguerite Yourcenar, Jespersen & Pio, 1954.
- The Capitoline Collections af Settimo Bocconi, Comune di Roma, 1950.
- I Sydens Land – Ludvig Bødtcher i Rom af Sys Hartmann, Forlaget Cicero, København, 1993.
- Fotografernes Rom – Pius IX's Tid, Thorvaldsens Museum, København, 1978.
- Verdensdamen – Elisabeth Jerichau-Baumann af Max Bendixen, Forlaget SAXO, København, 2011.
- Maleren Ludvig Abelin Schou af H.I. Schou & Henrik Bramsen, Gads Forlag i København, 1947.
- Henrik Ibsen og la bella Italia af Einar Østvedt, Oluf Rasmussens Boktrykkeri i Skien i Norge, 1965.
- Henrik Ibsen om seg selv af Erik Henning Edvardsen, Forlaget Genesis, Oslo, 2001.
- Massacio og den florentinske Malerkunst paa hans Tid af Frederik G. Knudtzon, i kommission hos Jacob Lund i Kjøbenhavn, 1875.
- En Brochure om Massacio af Dr. Fr. G. Knudtzon, Vilhelm Trydes Forlag, Kjøbenhavn, 1900.

- Berømte Renaissance Kunstneres Levned af Giorgio Vasari, oversat af J.V. Lind, med noter og billedudvalg ved Dyveke Brun, senere Dyveke Helsted, mangeårig direktør for Thorvaldsens Museum, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, København, 1945.
- Den glemte Søster, Susette Holten født Skovgaard, ved museumslederne fra Skovgaard Museet i Viborg, Anne-Mette Villumsen, og Vejen Kunstmuseum, Teresa Nielsen, Skovgaard Museet i Viborg, 2013.
- Landstedet ERIKSHOLM af Lars Bjørn Madsen, Oticon Fonden, Helsingør, 1996.
- Daniel Thraps erindringer om Handelsmænd i Bergen på 1800-tallet af Nic Knudtzon, Forlaget NOVUS, Oslo, 2013.
- Hundre År med Hæggernes, A/S Hæggernes Valsemølle, Bergen, 1968.
- Georg Brandes, den mangfoldige. En antologi ved Jørgen Knudsen, Gyldendal, 2005.
- Georg Brandes, Symbolet og Manden 1883-95 af Jørgen Knudsen, Gyldendal, 1994.
- Georg Brandes i Samvær og Breve af Gertrud Rung, Gyldendal, København, 1930.
- Georg Brandes i Streg og Tekster ved Ejgil Søholm, Statsbiblioteket i Aarhus, 1987.
- Kærlighed i Klunketiden, En Kavalkade om Danmark 1880-1890 af Dorthe Sondrup Andersen, Gyldendal, København, 2009.
- Balladen om Marie – en biografi om Marie Krøyer af Tonni Arnold, Lindhardt & Ringhof i København, 1999.
- Agnes og Marie ved Lise Svanholm, Gyldendal, København, 1991.
- Marie Krøyer – Der skal mod til at have Talent af Mette Bøgh Jensen, Skaens Museum, 2012.
- H.C. Andersen og Jonas Collin den yngre – En Brevveksling 1855-1875, udgivet af Kirsten Dreyer, Museum Tusulanums Forlag, Københavns Universitet, 2001.
- Memoirer Og Breve, udgivne af Julius Clausen & P. Fr. Rist, V, H.C. Andersens Sidste Leveaar, hans dagbøger 1868-1875, Gyldendalske Boghandel – Nordisk Forlag, København, 1906.
- H.C. Andersen og de, der »mishandlede« ham af Inga Nalbandian, H. Aschehoug & Co. – Dansk Forlag, København, 1928.
- H.C. Andersen og Collinerne – Et Nødværge ved Dr. med. Jonas Collin, C.A. Reitzels Forlag, København, 1928.
- H.C. Andersen og Collinerne – En Bekræftelse ved Inga Nalbandian, H. Aschehoug & Co. – Dansk Forlag, København, 1928.
- Benedicte Collin, 23/9-1856 – 14/5-1940 – Et Mindeblad. Privattræk samlet af S.N. (Svend Nalbandian), 1940.

- De Hjemsogte af Inga Nalbandian, H. Aschehoug & Co. – Dansk Forlag, København, 1917.
- Optegnelser fra mit Liv af Søren Christian Knudtzon. Privattryk udgivet af Oldebarnet og Navnefællen Søren Christian Knudtzon i 2002.
- 18de Bataillons Historie 1785-1885 af oberstlieutenant E. Neergaard i kommission hos Karl Schönberg, Kjøbenhavn, 1885.
- Fremstilling af Krigsbegivenhederne paa Als fra den 18de April til den 1ste Juli 1864, med Krigsministeriets Bemyndigelse udgiven af oberst J.T. Ravn, Gyldendal, Kjøbenhavn, 1870.
- Otto Bache – Malerier, Studier og Tegninger ved Peter Christiansen, Gads Forlag i København, 1928.
- Paa Feltfod – Breve fra en dansk Soldat til Hjemmet under den sidste slesvigske Krig af Christian Bredsdorff, Andr. Schous Forlag, Kjøbenhavn, 1889.
- Krigen 1864 – De så det ske af Lars Lindeberg, Forlaget Sesam A/S, 1989.
- Fra Ottende Brigade af Wilhelm Dinesen, Gyldendal, København, 1945.
- Historisk Aarvog for Thisted Amt, 1926; heri på siderne 115-137 en artikel om Valdemar Redsted 1825-1902, af Kaptajn Chr. Bokkenheuser.
- Slagtebænk Dybbøl – 18. april 1864 af Tom Buk-Swienty, Gyldendal, København, 2008.
- Dommedag Als – 29. juni 1864 af Tom Buk-Swienty, Gyldendal, København, 2010.
- 1864 i Billeder af Tom Buk-Swienty, Gyldendal, København, 2012.
- Kaptajn Dinesen – Ild og Blod af Tom Buk-Swienty, Gyldendal, København, 2013.
- Kaptajn Dinesen – Til Døden os Skiller af Tom Buk-Swienty, Gyldendal, København, 2014.
- 1864 – Sønner af de Slagne af Rasmus Glenthøj, Gads Forlag, København, 2014.
- Illustreret Tidende, Femte Bind (fra 4/10-1863 til 25/9-1864), udgivet af Forlagsbureauet i Kjøbenhavn.
- Tidsmaskinen på Christianshavn af Pernille Steensgaard, Strandbergs Forlag, København, 2010.
- Kristian Zahrtmann af S. Danneberg-Samsøe, Rasmus Navers Forlag, København, 1942.
- Civita d'Antino, Zahrtmanns by i Italien af Annette Stabell, Kunstforeningen i København, 1989.
- Kristian Zahrtmann 1843-1917 ved Mette Thelle, Bornholms Kunstmuseum, 1999.
- Ære være Leonora – Kristian Zahrtmann og Leonora Christina ved Marianne Saabye og Jan Gorm Madsen, Den Hirschsprungske Samling i København, 2006.

- Aftenspil af Christian Elling, Gyldendal, København, 1971.
- The Hambroes 1779-1979 af Bo Bramsen og Kathleen Wain, published by Michael Joseph, London, 1979.
- BLIXENIANA 1979, heri Erindringer om Mama og hendes Slægt af Mary Bess Westenholz, Karen Blixen Selskabet, København, 1979.
- Illustreret Tidende, 28. Bind, side 343-345, Den Hansenske Slægt, af EREMITUS, udgivet af Forlagsbureauet i København den 7. april 1912.
- Kongen af Kollekolle – En Kvægavler i Særklasse; en bog om Charles Grut-Hansen, af Gurli Thuneby, Værløse Museum og Historisk Forening for Værløse Kommune, 2006.
- Memoirer Og Breve, udgivne af Julius Clausen & P. Fr. Rist, L, En Dansk Søofficer – Kontreadmiral Victor Hansens Minder, Gyldendalske Boghandel – Nordisk Forlag, København, 1927.
- Magleås og Åsebakken – Mennesker og Begivenheder af Ingelise Schmidt og Tormod Hessel, Birkerød Lokalhistoriske Forening, 2012.
- Lægeportrætter fra det 19. Aarhundrede ved Ludvig Kraft, Gads Forlag, København, 1931. Heri Edmund Gotfred Hansen Grut af professor dr. med. E.Z.J. Edmund.
- Fra Fire Kongers Tid – Geheimeråd J.P.Traps Erindringer ved Harald Jørgensen, Gads Forlag, København, 1966.
- Uddrag af mit Liv – 1821-1859 af Herman Kristian Hoskiær, upublicerede erindringer i Erling Grut's private arkiver.
- En Maaned i Sverig og Norge af Valdemar Hoskiær, C.G.Iversens Boghandel – Th. Michaelsen & Tillge, Kjöbenhavn, 1866.
- Rejse i China, Japan og Indien af V. Hoskiær, Wilhelm Priors Hof-Boghandel, Kjöbenhavn, 1880.
- MATRUP af arkitekturhistoriker N.J. Israelsen, privattryk fra Matrup, 1993.
- Højt til Vejrs gik Dannebrog – Krebs' Skole 1872-1972 af Jørgen Stegelmann, Thanning & Appels Forlag, København, 1972.
- Metropolitanskolen gennem 700 Aar, udgivet af P.M.Plum, Gyldendalske Boghandel i København, 1916.
- Levnedsbeskrivelser hos Ordenskapitlet, Amalienborg.
- Kraftens Horn – Myte og Virkelighed i Karen Blixens Liv af Anders Westenholz, Gyldendals Forlag i København, 1982.
- BLIXIKON – Karen Blixen fra A til Å af Liselotte Henriksen, Gyldendals Forlag i København, 1999.
- Niende April skildret i Breve fra danske Soldater, samlet og udgivet af Arne Stevns, Steen Hasselbalchs Forlag, København, 1940.
- Kampen om Danmark 1933-1945 af Bo Lidegaard, Gyldendal, København, 2005.

- Hemmelig Alliance af Jørgen Hæstrup, Thaning & Appels Forlag i København, 1959.
- Brigaden – Den danske Brigade i Sverige 1943 – 1945 af Knud J.V. Jespersen, Gyldendal, København, 1993.
- Døren til den frie Verden – Erindringer 1939-1945 af Ebbe Munck, Det Schönbergske Forlag i København, 1967.
- BRIGADEBLADET Nr. 2 af Maj 1972, v/ Den Danske Brigadeforening, København; heri: Generalen in memoriam af Generalløjtnant E.H. Wolff.
- Karen Blixen i Afrika – En Brevsamling 1914-1931, udgivet af Marianne Juhl, Frans Lasson og Marianne Wirenfeldt Asmussen, Gyldendal i København, 2013.
- Karen Blixen i Danmark – Breve 1931-62, udgivet af Frans Lasson og Tom Engelbrecht, Gyldendal i København, 1996.
- OSCEOLA, redigeret af Clara Svendsen, Gyldendal, København, 1962.
- Danske i Siam – 1858-1942 ved A. Kann Rasmussen, Dansk Historisk Håndbogsforlag, København, 1986.
- Admiralen, Kongen & Kaptajnen – Danskere i Elefanternes Rige af Aldo Eggers-Lura, Høst & Søn, København, 1998.
- Ridder uden Kors – Aage Westenholz og Danmarks Forsvar af Hans Neerbeck, Odense Universitetsforlag, 1996.
- En rapport om Malaysia og den danske Plantageindustri 1905-2005 af Peter Thide som privattryk, København, 2006.
- Kina i Støbeskeen af Edmund Grut, Gyldendal i København, 1947.
- Digtninger af Frederik Paludan-Müller, Gyldendalske Boghandel, København og Kristiania, 1904; heri den poetiske fortælling SLAVEN.
- Verden af i går – En europæers erindringer af Stefan Zweig, Jespersen og Pios Forlag i København, 1948.
- Krigen 1914-1918 – og hvordan den forandrede verden af Henrik Jensen, Kristeligt Dagblads Forlag, 2014.
- 1914 af Martin Zerlang, Gads Forlag i København, 2014.
- No Mans Land – en dansker med canadierne ved Vestfronten af Thomas Dinesen, Gyldendal 1929 & 2014.
- Den Danske Lægestand 1925-1936 & 1949-1957, Ellefte & Trettende Udgaver, udgivne af Den Alm. Danske Lægeforening i København, 1936 & 1957.
- Trafikdødsfald i Retsmedicinsk Belysning, En Retsmedicinsk Studie paa grundlag af 380 legale Obduktioner af Individder omkomne i Trafiken (disputats) af Torben Grut Knudtzon, Levin & Munksgaards Forlag i København, 1932.
- Historiske huse på Christianshavn, udgivet af Foreningen til Gamle Byg-

- ningers Bevaring, under redaktion af Robert Egevang, København, 1993.
- Ni Store Læger af Knud Meister, Thaning & Appels Forlag, København, 1960.
- ABILDGAARD – Stamtavler over Slægten suppleret med nogle Artikler, samlet og udarbejdet af Hans Jørgen Knudtzon, Greens Forlag, 2009.
- DE NI TRIN af Paul Hauton, julebog trykt i København som privattryk, 1960.
- Den Fuldkomne Fisker af Izaak Walton og Charles Cotton, udgivet af Lystfiskeriforeningen i København på Martins Forlag, 1943.
- SØERNE – En Kulturhistorisk Skildring af Poul Strømstad, G.E.C. Gad, København, 1966.
- Arkitekten Christian Hansen af Ida Haugsted, BOGVÆRKET, København, 2009.
- Nye Tider – Historicisme i København af Ida Haugsted, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, København, 2003.
- Københavns Hospitalsvæsen 1863-1963 ved stadsarkivar Sigurd Jensen, udgivet af Københavns Hospitalsvæsen gennem G.E.C. Gads Forlag i København, 1963.
- Københavns Hospitalsvæsen 125 år, udgivet af Københavns Kommune, Magistratens 2. afdeling, København, 1988.
- Illustreret Tidende, Fjerde Bind (fra 1/10-1862 til 30/9-1863), udgivet af Forlagsbureauet i Kjøbenhavn.
- Drag ind ad disse Porte – 14 beretninger om kirkerne i den indre by af Ebbe Kløvedal Reich, Forlaget Vindrose i Valby ved København, 1996.
- Eventyr og fortællinger af Selma Lagerlöf, Gyldendal u.å. (første gang 1904).
- Tisvilde Hegn af Flemming Rune, Forlaget »Esrum Sø« i Fredensborg, 2014.
- Malerne på Tisvilde-egnen siden Guldalderen af Elisabeth Fabritius, udgivet af Marie og Victor Haagen-Müllers Fond, Birkerød, 2006.
- Landsmænd – De danske jøders Flugt i oktober 1943 af Bo Lidegaard, Politikens Forlag i København, 2013.
- Birkedal – En torturbøddel og hans kvinder af Peter Øvig Knudsen, Gyldendal, 2004.
- Flugten til Amerika af Christian Winther, Gyldendal, 1978.
- The Flight to America af Christian Winther, re-written from Danish by Piet Hein, Gyldendal, 1975.
- KIM, Kim Malthe-Bruuns dagbog og breve 1941-1945, med forord af søsteren Ruth Berner, Kristeligt Dagblads Forlag, 2012.
- De Islandske Sagaer, redigeret af Gunnar Gunnarsson og Hans Kyrre, Gyldendal, 1960.

- Bedre end fortjent – 12 Vartov-foredrag af Niels Højlund, Gyldendal, 2005.
- Efter Krigen – Før Freden, Tolv Mands-Minde-foredrag af Ebbe Kløvedal Reich, Forlaget Vartov i København, 2004.
- »Der truer os i tiden« – Velfærds- og koldkrigstænkning i 1950'ernes danske kulturdebat ved Nils Gunder Hansen & Rasmus Mariager, Syddansk Universitetsforlag i Odense, 2013.
- Danske tidsånder 1940-2010 af Nils Gunder Hansen, Forlaget Anis i København, 2013.
- Latinsk Læsebog, af Kr. Mikkelsen, 13. udgave ved Aksel Strehle, Gyldendal, 1948.
- Boganis – Min fader, hans slægt, hans liv og hans tid af Thomas Dinesen, Gyldendal, 1972.
- Boganis Jagtbreve af Wilhelm Dinesen med vignetter af Hans Nikolaj Hansen, Gyldendalske Boghandel – Nordisk Forlag, København, 1945, og en udgivelse med illustrationer af Karl V. Larsen, Rosenkilde og Bagger i København, 1988.
- Sommer i Vejlerne – en Bog om Sumpfuglenes forjættede Land af Arthur Christiansen, J.Fr. Clausens Forlag i København, 1938.
- Fugle fra Fjorden – Rørdrum og Kærhøg af J. Bjerg-Thomsen, Gyldendalske Boghandel – Nordisk Forlag i København, 1933.
- Trækfuglene af Steen Steensen Blicher, Johannes Larsens første Udkast til Træsnitudgaven, udgivet af Det Berlingske Bogtrykkeri i København til Johannes Larsen's 70aars Fødselsdag den 27. December 1937.
- Dengang i Danmark – 1945-1970 af Ebbe Larsen, Borgens Forlag i Valby, 2005.
- Navigare Necessè – Tolv Digte om Danmark 1940, af Kaj Munk, Det Berlingske Bogtrykkeri i København, 1941.
- Aldrig skal Danmark dø – Kaj Munks avisdigte 1940 og censuren af Per Stig Møller, Kristeligt Dagblads Forlag, København, 2015.
- Fabler for Børn, gendigtet af Vagn Lundbye efter H.V. Kaalund, med de originale illustrationer af Johan Thomas Lundbye, Lindhardt og Ringhof Forlag i København, 2008.
- Livet i Skovene (Walden) af Henry David Thoreau, udgivet af Viggo Naae, Mads Stage og Ejvind Larsen på forlaget Kunst og Kultur i København, 1949.
- Selborne – et sogns natur og fugleliv af Gilbert White, H. Hagerups Forlag i København, 1951.
- Jagt – En bekendelse af Niels R. Nørgaard, Westermanns Forlag i København, 1948.
- En Baaltale med 14 Aars Forsinkelse af Karen Blixen, Berlingske Forlag i København, 1953.

- STOICHEIA 50 år – 1956-2006 ved Henrik Schmiegelow, Privattryk, 2006.
- Udvalgte Stykker af Wessel og Ewald ved H. Schwanenflügel, udgivet af Foreningen »Fremtiden« i København, 1892.
- ADAM HOMO, et Digt af Fr. Paludan-Müller, Gyldendalske Boghandel – Nordisk Forlag, København, 1928.
- Slægter omkring Øregaard, udstillingskatalog ved Else Martensen-Larsen m.fl., Øregaard Museum, 1990.
- Øregaard – Tiden, Kunsten og Den Vestindiske Forbindelse ved Sidsel Maria Søndergaard, Øregaard Museum, 2010.
- Seneca – Om vrede, om mildhed, om sindsro ved Villy Sørensen, Gyldendal, 1976.
- Et Bymenneske i Naturen af Ole Vinding, Gyldendalske Boghandel i København, 1951.
- Det Yderste Danmark af Leo Estvad, Gyldendalske Boghandel i København, 1943.
- Jens Søndergaard og Landet mod Nordvest af Jytte Nielsen, Sparekassen Thy's Forlag i Thisted, 1995.
- Engle i Thy af Henrik Bolt-Jørgensen, Jytte Nielsen, Else Bisgaard og Charlotte Boje H. Andersen, Museum Thy, 2014.
- Kirkerne i Thy af Charlotte Boje H. Andersen, Else Bisgaard, Henrik Bolt-Jørgensen og Jytte Nielsen, Museet for Thy og Vester Hanherred, 2009.
- Vestervig Kirke ved Henrik Bolt-Jørgensen, Forlaget »Knakken« i Thisted, 1990.
- Vestervig Kirke i tusind år af Jørgen Kjærgaard, udgivet af Vestervig Menighedsråd, 2009.
- Lodbjerg Kirke af Kaj Mogensen, udgivet af Ørum – Lodbjerg Menighedsråd, 2009.
- Thy – landet mod nordvest, under redaktion af Knud Holch Andersen, Willy Mardal, Jytte Nielsen, Kaj Nysted, Orla Poulsen og Ditte Svendsen, udgivet af Forlaget »Knakken« og Museet for Thy og Vester Hanherred i Thisted, 2006.
- Nationalpark Thy – Natur i Særklasse af Kristian Kjærgaard og Karsten Bjørnskov, Forlaget Vestenvind, 2011.
- Fritz Syberg ved Susanne Thestrup Truelsen, Faaborg Museum, 1992.
- William Shakespeare – Sonnets, Forfatterforlaget ATTIKA, 2006.
- Udvalgte Digte af Jeppe Aakjær ved Nanna og Svend Aakjær, Gyldendalske Boghandel – Nordisk Forlag, 1956.
- PLATON I – Samlede Værker ved Jørgen Mejer og Chr. Gorm Tortzen, Gyldendal, 2009.
- Sidste Fortællinger af Karen Blixen, Gyldendal, 1957.

- William Shakespeare – Samlede Skuespil Bind I; heri Hamlet i Edv. Lem-bckes oversættelse bearbejdet af Henning Krabbe, P. Haase & Søns For-lag, København, 1975.
- Fra mit livs rejse / Erindringsglimt og refleksioner af Per Krarup, Gyldendal, 1976.
- Guds Plan – Karen Blixen og Kristendommen af Jørgen Stormgaard, Haase og Søns Forlag A/S, København, 2010.
- Mulm, Stråler og Latter – En Studie i Karen Blixens Kunst af Robert Lang-baum, Gyldendal, 1964.
- Den afrikanske Farm af Karen Blixen, første tekstkritiske og kommenterede udgave, ved Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Gyldendal, 2007.
- Festskrift for STOICHEIA i anledning af 15-årsjubilæet den 29. november 1971 ved Frantz Ole Petersen; heri »Gudernes Yndling« af Hans Jørgen Knudtzon, privattryk, København, 1971.
- VIS ELECTRICA af Piet Hein og Arne Ungermann, udgivet den 22. de-cember 1962 i anledning af 25-års dagen for oprettelsen af IFV, Elektri-citetselskabet Isefjordværket Interessentskab, 1962.
- Du Skal Plante Et Træ af Piet Hein, Gyldendal, 1960.

Slægten KNUDTZON grundlagdes i Norge i 1767 af en »indvandrer« fra Slesvig, suppleredes et dusin år senere af denne »indvandrer's« broder, og udbredtes af denne broders ene søn til Danmark i 1805. Det er denne slægt igennem et kvart årtusinde, med 36 nedslag i historien, KNUDEN's KRØNIKE omhandler.

Bogen tager sit udgangspunkt i den lille vestslesvigske flække BREDSTEDT, som i dag ligger i den tyske region Nordfriesland. Der fødtes de to brødre i 1750'erne i faderen tekstilkøbmand Nicolai Knudtzen (Knudsen, Knudtsen, Knudtzen)'s tredje ægteskab med Magdalene Clausen.

Tekstilkøbmand Nicolai Knudtzen, Bredstedt.

Bogen følger de to brødre til og i Trondheim og Kristiansund i Norge og udvalgte efterkommere, herunder også slægten i Danmark.

Der er tale om en bredspektret kultur- og personal-historisk oversigt over en slægt, der har fostret interessante personligheder, om hvem der berettes fra ikke sædvanligvis kendte kilder.